

ANAR

Əsərlər
V
pyeslər

Bu kitabın çapı

**Ekson Azərbaycan Əməliyyat Şirkəti,
MMM EksonMobilin törəmə şirkəti
tərəfindən maliyyələşdirilmişdir**

Bakı — 2005

Redaktor:
Arif Əmrahoğlu

Rəssam:
Azər

ANAR. Əsərlər. V cild,
Nurlan, Bakı, 2005, 690 səh.

**Müəllif bu cildlərin nəşrinə vəsait ayırmış
Ekson Azərbaycan Əməliyyat Şirkətinə,
MMM EksonMobilin törəmə şirkətinə
dərin minnətdarlığını bildirir**

KEÇƏN İLİN SON GECƏSİ

(İki hissəli pyes)

İŞTİRAK EDİRLƏR

Həmidə xala – 50 – 51 yaşlarında.

Rüstəm – onun oğlu, 22 yaşında.

Dilarə – onun qızı, 17 yaşında.

Tofiq – onun oğlu, 15 yaşında.

Gülarə – onun qızı, 25 yaşında.

Süleyman – Gülarənin əri.

Vaqif – Gülarənin oğlu, 5 yaşında.

Çingiz – Tofiqin yoldaşı

Şamil – Tofiqin yoldaşı

Leyla – Dilarənin rəfiqəsi.

Kamilə – Rüstəmin nişanlısı.

Səkinə xala – qonşu qadın, 45 – 46 yaşlarında.

Eynəkli kişi.

Televiziya diktoru.

Telefondan gələn səslər, Tofiqin yoldaşları, küçədən keçənlər.

Hadisə bizim günlərdə, Bakıda cərəyan edir.

BİRİNCİ HİSSƏ

Böyük səhnə pərdəsi açıqdır. Onun yerinə başqa bir pərdə asılmışdır. Bu, pərdənin üzərində şəkil çəkilmişdir – çilçıraqlı Bakı gecəsi. Evlərin, küçələrin ulduz-ulduz işıqları, dənizdə rəngbərəng işıq siqnalları. Ön planda Nərimanov prospektinin yeni binalarından biri. Binanın üçüncü mərtəbəsindəki mənzilin balkonu qabağa çıxıb – burada şəkil dekora keçir. Evin birinci mərtəbəsində ərzaq mağazası yerləşir. Burada da rəsm dekora keçir və biz mağazanın qapısından girib-çıxan adamları görürük. Həmidə xala balkona çıxır, üzünü qonşu balkona tutub çağırır.

Həmidə: Səkinə bacı, ay Səkinə bacı!

Bitişik qonşu eyvana Səkinə xala çıxır.

Həmidə: Axşamın xeyir, ay Səkinə bacı.

Səkinə: Aqibətin xeyir, Həmidə bacı.

Həmidə: Bu ili də belə başa vurduq.

Səkinə: Heç demə, gözünü açıb yumursan, bir də görürsən il qurtarır. Təzə ili evdə qarşılayırsan?

Həmidə: Rəhmətliyin qızı, bəs harada olacam?

Səkinə: Mən oğlumgilə gedəcəm. Farizgilə. Sən Allah, gəl sən də gedək. Bilirsən, necə sevinərlər. Tək oturma evdə.

Həmidə: Yox, çox sağ ol. Tək deyiləm. Bilmirəm gün hayandan çıxıb – bu gecə uşaqların hamısı evdədir. Onlardan çıxmayan iş. Sənə də zəhmət verirəm, Səkinə bacı, mənim sizdə bir böyük buludum var ha, əgər lazım deyilsə...

Səkinə: Boy, o nə sözdür, Həmidə bacı. Bu saat pak eləyib gətirərəm. Maşallah, deyəsən, qonağın çoxdur.

Həmidə (iftixarla): Hə, oğlumun yoldaşlarıdır.

Səkinə: Bu saat gətirərəm.

Hər ikisi içəri keçir. Pərdə qalxır, Həmidə xalagilin mənzili. Qonaq otağı. Otaqda stol, divan, bufet, televizor, radio-maqnitoфон, divar saati. Divarda mərhum Qəzənfərin – Həmidə xalanın ərinin qara haşiyəli iri fotoşəkli. Balkona, mətbəxə və o biri otağa açılan üç qapı. Pəncərədən Bakı gecəsinin sayrısan işıqları görünür. Həmidə xala mətbəxə keçir. Tofiq, Çingiz və Şamil maqnitoфонla məşğuldurlar. Lent kasetini çıxardıb maqnitoфона taxırlar. Düyməni basırlar. Musiqi səsi eşidilir. Onlar bir müddət dinləyirlər.

Şamil: Budur sənin yazıların? Bu motivə mənim nənəmin cavanlıq vaxtlarında oynayırlarmış.

Tofiq: Dayan, yox, bu kasetdədir. Al bir bunu tax.

Musiqini kəsib başqa kaset taxırlar. Başqa musiqi səslənir.

Çingiz: Aha, bax bu başqa məsələ. Bəs bu nədir?

Tofiq: Bu gərək Jilberto olsun, bu saat qulaq asaq.

Kaseti taxırlar, məşhur Braziliya müğənnilərinin ifa etdiyi Basa-novaya qulaq asırlar.

Şamil: Yaxşı, bunu da bildik. Bəs bitllər hanı?

Tofiq: Budur, bax.

Yeni kaseti taxırlar, bitllərin ifa etdiyi həy-küylü musiqi eşidilir. Bu ritmin təsiri altında Çingiz guya "bitlləri" yamsılayaraq gülməli hərəkətlər edir. Tofiqlə Şamil də onun bu əcaib rəqsinə qoşulurlar. Telefonun zəngi çalınır. Dilarə yüyürüb gəlir, dəstəyi qaldırır.

Dilarə: Allo! Allo! Eşitmirəm! *(Tofiqə, əsəbi)* Əşi, kəs bu zibilin səsinə.

Şamil düyməni basır, musiqi kəsilir.

Dilarə *(həyəcanla):* Allo! *(Dəstəyi qoyur.)*

Tofiq: Nə oldu? Asdı?

Dilarə: Asacaq da. Yəqin elə bildi dəlixanaya düşüb *(Otaqdan çıxır)*.

Şamil: Bəs bu lentdə nədir?

Tofiq: Heç özüm də bilmirəm. Bu saat qulaq asarıq *(Kaseti taxır, düyməni basır. Bülbülün "Sənsiz"i eşidilir)*.

Həmidə xala həyəcanlı halda tələsik mətbəxdən otağa gəlir.

Həmidə *(hövlnək):* Saxla onu, saxla. *(Şamil düyməni basır, Həmidə xala maqnitofona yanaşır)*. Verin bura onu *(Tələsik lenti alır)*.

Tofiq: Nədir ki?

Həmidə: Bu lentlə işiniz yoxdur. Məbadə buna dəyəsiniz. *(Lenti aparıb bufetin gözündə gizlədir. Açarla bağlayır, açarı döşliyiünün cibinə qoyur.)*

Uşaqlar təəccüblə bir-birinə baxırlar.

Tofiq: Ana, o nə lentdir ki...

Həmidə *(əsəbi):* Nə borcuna? Dedim dəyməyin, dəyməyin. *(Birdən belə kəskin danışdığı üçün pərt olur, mehriban gülümsəyir, uşaqlara yanaşır, Tofiqin başını sığallayır)*. Qurban olum, o lentdə sən istəyən bir şey yoxdur, köhnə yazıdır. Rəhmətlik atan yazıb o vaxt. Bülbül "Sənsiz" oxuyur. *(Oğlunu öpür)*. Qonaqların haçan gələcək?

Tofiq: Bir azdan.

Həmidə otaqdan çıxır.

Tofiq: Şamil, bəs sən gətirən lentlər hanı?

Şamil: Budey.

Tofiq: Elə bu.

Çingiz: Bəsdir də. Rəqs axşamı düzəltmirik ki. Üç kaset səninki, iki bu. Seyran da gətirəcək.

Tofiq: Bir buna da qulaq asaq.

Lenti taxırlar. Ritmik musiqi. Uşaqlar yenə bayaqkı kimi rəqs edir, oxuyurlar. Rüstəm qapıda görünür. O acıqlıdır.

Rüstəm: Mən başa düşmürəm, bura dəlixanadır, stadiondur, küçədir, meşədir, çöldür, ya evdir? Qonşuları-zadı hamısını köçürmək istəyirsiniz. Bir az yavaş olmaz?

Şamil cəld səsi azaldır.

Rüstəm: Ana, ay ana!

Həmidə (gəlir): Nədir, ay Rüstəm?

Rüstəm: Ana, mən özümü pis hiss eləyirəm. Başım ağrıyır. Yatacam. Xahiş eləyirəm, səs-küy salınmasın.

Həmidə: Yaxşı gözlərinin qadasını alım, get o otaqda bir az yat dincəl, vaxtı gələndə oyadarıq səni, yeni ili qarşılayırıq.

Rüstəm gedir.

Həmidə: Tofiq, qurban olum, siz də bir balaca yavaş çaldırın, yaxşımı?

Şamil: Baş üstə, anacan.

Tofiq (*birdən iki əli ilə başından tutur*): Vay, vay, içki almaq yadımızdan çıxıb.

Şamil: Doğrudan a... ay səni... Tez, tez gedək.

Tofiq: Bu saat anamdan pul alım.

Çingiz: Məndə üç manat var.

Şamil: Məndə də üç manat üç abbası.

Tofiq: Bu saat mən də alım, gedək (*Otaqdan çıxır*).

Şamil (Çingizə): Deyəsən, Tofiqin qardaşıyla bacısı da evdə

olacaqlar.

Çingiz: Yox əşi, yaqın gedərlər. Evdə qarşılamayacaqlar ki. Bircə analarıdır evdə.

Şamil: Nə bilim? Amma evdə olsalar heç nə... Hər dəqiqə gələcək ki, bərk oldu, yavaş oldu...

Çingiz: Hə.

Tofiq (qayıdır): Getdik.

Gedirlər. Səkinə gəlir, əlində iri bulud var.

Səkinə (çağırır): Ay bu evin yiyəsi!

Həmidə (gəlir): Xoş gəlmisən, səfa gətirmisən. Gətirdin? Ay sağ ol (*İri buludu Səkinədən alır*). Otur da Səkinə bacı, ayaq üstə niyə dayanmısan?

Səkinə: Yaxşıdır, narahat olma. (*Otururlar*). Deyirəm ay Həmidə bacı, gün o gün olsun bundan da iri buludlarda aş bişirəsən, oğullarının, qızının toyunu eləyəsən.

Həmidə: Çox sağ ol. Sənin Ramizinin toyunda aş bişirək.

Səkinə: Allah ağzından eşitsin, ay Həmidə bacı. Ramiz də mənə bir dərd olub, deyirəm kiçik qardaşına, Farizə bax, gözüne su ver, ev-eşiyi, ay parçası kimi oğul-uşağı. Sən elə subay gəz. Kimə deyirsən, bu qulağından alır, o qulağından buraxır.

Həmidə: Bəlkə gözüne yatan bir qıza rast gəlməyib.

Səkinə: Əşi, mənə bir him eləsin, bilim ki, evlənmək fikri var, vallah ona yüz qız taparam, hərəsi bir elin yaraşığı. O gün hamamda bir qız gördüm, anasıynan gəlmişdi, vallah günə deyir sən çıxma, mən çıxım, aya deyir sən çıxma, mən çıxım. Belə dünya gözəli deyirəm sənə, yemə-içmə, gül camalına tamaşa elə. Deyirəm, Ramiz mənə nə cavab versə yaxşıdır, deyir mama, hamam suyundan dost tutmaqdan bir şey çıxmaz.

Həmidə: Ay Səkinə bacı, daha indi o dövrənlər deyil ki, oğlana anası, bibisi qız axtara. İndi, məşallah, özləri görürlər, bəyənilər, seçirlər.

Səkinə: Elə olmağına elədir e... Amma bir yandan da görürlər, bəyənilər, bir azdan sonra başlayırlar ki, yox səhv eləmişəm, bəli, bizimki tutmadı. Elə uzağa niyə gedək. Sənin böyük oğlun Rüstəm...

Həmidə (onun sözünü ağzında qoyur, bir qədər sərt): Nə olub Rüstəmə?

Səkinə (*pərt*): Dilim-ağzım qurusun, bəlkə səhv dedim, sən mənim canım, incimə, Həmidə bacı, qonşular danışır ki, Rüstəm nişanlısından soyuyub, gediş-gəlişi kəsibsiz, qızı da çoxdandı buralarda görün olmayıb.

Həmidə: Onu deyən kimdirsə, səndən başqa, lap qələt eləyir. Araları sərinləyib eləməyib. Yazda da toylarını eləyəcəm. Qız gəlmir, çünki başı qarışıb imtahana-zaçota. Avara-zad deyil ki, səhərdən axşamacan bizdə bitib qalsın. Gül kimi, abırlı-həyalı qızıdır.

Səkinə: Təki olsun, Həmidə bacı, təki elə olsun, istəməyənin gözü çıxsın.

Həmidə (*yumşalaraq*): İndi cavandırlar, görürsən bacı ilə qardaş arasında da söz olanda olur. Küsərlər də, bərişərlər də... Hər şeyi şışirdib bəzəmək nəyə gərək.

Səkinə: Əlbəttə, əlbəttə. (*Sözünü dəyişir*). Deməli, evdəsən bu axşam.

Həmidə: Harda olacağam? Təzə ili qarşılamaq dəb düşəndən heç elə olmayıb ki, bu gecə bir yerə qonaq gedəm. Həmişə evdə. Yox, amma yalan dedim, bircə dəfə evdə olmamışam. Əlli ikinci il gəlirdi, Qəzənfər rəhmətliklə Moskvadan qayıdırdıq. Mahaçqalanın yanında poyezdi saxladılar. Yolu qar basmışdı. Təzə ili vaqonda qarşıladım. Yazıq rəhmətlik düşdü getdi, ayından-oyundan alıb gətirdi.

Səkinə: Yaxşı adam idi, həmişə adamı min dillə dindirərdi... (*köksünü ötürür*). Heç elə bil yox imiş! Eh, ay Həmidə bacı, vallah bu dünyanın vəfası yoxdur. Öldüyü neçə ildi?

Həmidə: On birinci ili tamam oldu. Elə bilirəm, dünən idi.

Səkinə: On bir il gör necə gəlib keçdi.

Həmidə: Ölümdən sonra birinci illər dəli kimi idim. Evdə boş külqabılara baxa bilmirdim. Axı, rəhmətlik yaman çəkən idi. Görürsən, burdan boşaldıram külqabını, ordan bir saata yenə kötüklə doldurur. Eh... ay Səkinə bacı, deyir dərd süfrə deyil ki, açasan... Qəzənfər sağ olsaydı, gör indi bu gecə burda nə vur-çatdasın, nə şadlıq-şadyanalıq vardı.

Səkinə: Mənə deyirsən? Elə bilirsən yadımdan çıxıb o məclislər? Ta Bakıda neftçi yoxdu ki, bu evdə qonaq olmasın.

Həmidə: Qonaq getməyi sevərdi, özü də yaman qonaqcıl idi. Hamı da xətrini istərdi, indi istəməsin. Böyüknən böyük idi, uşaqnan uşaq.

Səkinə: Demə, demə.

Həmidə: Görürsən, mədəinə işə gedib, neçə gündür evə qayıtmayıb, nə gündüzü var, nə gecəsi, amma di gəl işini qurtarıb evə qayıtdı, vəssalam, yorğunluq, arğınlıq bilməzdi. Deyərdim, ay kişi, bir yat, dincini al, rahatlan! Kimə deyirsən? Götürüb telefonu o dostuna, bu dostuna zəng eləyir, bir də gördün bütöv ev doldu.

Dilarə otağa daxil olur.

Dilarə: Salam, Səkinə xala. Ana mənə zəng eləyən olmayıb ki?

Həmidə: Yox, qızım, olmayıb.

Dilarə televizora yanaşır, düyməni burur, bir qədər gözləyir. Sonra o biri otağa keçir.

Səkinə: Maşallah, Dilarə lap yekə qız olub. Bu gün-sabah bir də görəcəksən, elçilər qapını tanıdı.

Həmidə: Yox əşi, qoy görək sən Allah. Hələ tezdir. Qoy oxusun qurtarsın, əli bir çörəyə çatsın.

Səkinə: Amma, tfu, tfu, göz dəyməsin, maşallah, nə gözəl səsi var. Dilarənin o gün konsertdə oxumağı heç yadımdan çıxmır.

Həmidə: Hə, köpəyin qızının səsi qiyamətdir.

Səkinə: Sənə çəkib də, ay Həmidə bacı. Elə bilirsən yadımdan çıxıb? Bu evə yeni köçmüşdünüz, təzə gəlin vaxtın idi, hər axşam bülbül kimi cəh-cəh vururdun, biz də divarın dalından qulaq asıb həzz alırdıq.

Həmidə: Sən nə danışırısan? Sən Allah, yadımdadır mənim oxumağım? Özümün yadımdan çıxıb.

Səkinə: Niyə yadımda deyil. Kişi indiyəcən deyir, Həmidə bacı oxumağın dalınca getsəydi, indi lap yəqin məşhur artist idi. Xalq artırdıydı indi mütləq.

Həmidə (xoşlanaraq): Əşi, qoy oturaq.

Səkinə: Bəs nə əcəb dalıycan getmədin, ay Həmidə bacı?

Həmidə: Nə bilim vallah, bir az özüm başısoyuqluq elədim. Bir az da Qəzənfərdən oldu, Allah rəhmət eləsin. Çox yaxşı adam idi, amma bir az qəlbi qaraydı, yaman qısqanc idi. Deyirdi, mən razı olmaram ki, arvadım artistlik eləsin, səhnəyə çıxsın. Bir yandan da ki, uşaqlar oldu dalbadal, daha oxumaq-zad yadıma düşmədi.

Səkinə: Amma heyf, çox heyf. Əməlli-başlı qabiliyyətin vardı.

Həmidə: Hərdən görürsən özümün də heyfim gəlir. Rəhmətlik

Üzeyir bəy bilirsən necə bəyəniydi mənim oxumağımı? Buraxmırdı ki, məni, Qəzənfəri yanına çağırıb danlamışdı da. Deyir bu istedadlıdır, niyə şikəst eləyirsən. Qəzənfər də daha onun üzünə ağ olmamışdı. Demişdi özü bilər, mənə də dedi ki, özün bil. Həvəsin var oxu. Həvəsim var idi, amma imkanım hardaydı? Dörd uşaq böyütmək asandır? Oxumağa macal qalacaqdı?

Səkinə: Fikir eləmə, Həmidə bacı, deməli, qismət deyilmiş. İndi, Allah qoysa, Dilarə sənənin payına da böyük artist olar.

Həmidə: Təki olsun. Görürsən, hərdən Dilarənin notları keçir əlimə, bütün cavanlığım gəlir bircə-bircə durur gözümlə qabağında, çəkirləm bir bucağa, doyunca ağlayıb ürəyimi boşaldıram. Eh, nə isə... Təki bu uşaqlar bir yana çıxsınlar, qalan hamısı düzələr. Yəni böyüklərdən arxayınam. Gülarayla Rüstəm daha öz başlarını özləri dolandırır, bir bu balacaları – Tofiqnən bunu da oxutdurub başa çatdırsaydım, rahat ölərdim.

Səkinə: Boşla görək, ay Həmidə bacı, ölmək-zad nədir? Hələ nəvənin toyunda sındırıb oynayacaqsan, nəvən neçə yaşındadır?

Həmidə: Qadasın alım onun, beş yaşındadır, elə şirin baladır ki.

Səkinə: Allah saxlasın.

Həmidə: Allah səninkiləri saxlasın.

Telefon zəngi. Dilarə yüyürüb gəlir, telefonu həyəcanla götürür.

Dilarə: Allo! Allo! Hə? Yox (*Asır*). Ayrı yerə zəng eləyirlər (*O biri otağa keçir*).

Səkinə: Qız nə əcəb evdədi? Mənim qızım Noviy qodı evdə oturmaz.

Həmidə: Əşi, mənimkilər də oturan deyil. Bilirsən Səkinə bacı, Qəzənfər yazıq rəhmətə gedəndən bəri dörd-beş il heç təzə il nə deyən şey olduğunu bilmədik. Elə uşaqlar da, mən də axşamdan yığılıb yataırıq. Sonra Gülarə yeni ili evdən getməyə başladı, dostları, yoldaşları ilə qarşıladı. Sonra Rüstəmin vaxtı çatdı, sonra da Dilarənin. Mən də qoyurdum getsinlər. Cavandırılar da, ay Səkinə bacı, evdə oturub mənim üzümə baxmaqdan nə ləzzət alacaqlar. Qoy getsinlər, tay-tuşlarının içində şad olsunlar. İndi də bu balacanın – Tofiqin vaxtı çatıb. Deyir, ana mən də təzə ili yoldaşlarımla qarşılamaq istəyirəm. Dedim, nə olar, lap yaxşı, yığışın bizə, mən də sizin üçün hər şey hazırlayaram. Bir ay bundan qabaq danışıb söz

qoyublar. İndi Dilarə də deyir mən evdə olacam. Dövlətimin gəlhağəlidir, hələ Rüstəm də evdədir. Rüstəmin yeni il axşamı evdə olması heç yadıma gəlmir.

Səkinə: Lap yaxşı da, Həmidə bacı, gözün aydın, yığarsan balalarını başına, yeni ili qarşılayarsan. Mən dedim, bəlkə təksən, dedim apararam səni oğlungilə. Təzə ev alıblar. Qırqıç olub ki, gərək yeni ili bizdə qarşılayasan.

Həmidə: Sağlığına qismət olsun.

Səkinə: Çox sağ ol... Buludu da yuyub pak eləmişəm a... Lap arxayın ol.

Həmidə: Vallah, lap aş bişirməkdən də yadırgamışam. Yəni ki, özümüzçün bişirirəm e, amma bir belə adama çoxdandı bişirməmişəm. Elə qorxuram, düyü əzilib eləyər. Dünən bazardan özüm gedib seçmişəm. Sədridir. Amma yenə ürəyim səksəkəlidir. Uşağın qonaqlarının yanında biabır olaram.

Səkinə: İnşallah yaxşı olar. Sənin plovuna plov çatmaz, Həmidə bacı. Mən də yavaş-yavaş gedim. Başını ağrıtdım.

Həmidə: Xoşdur, xoşdur, nə danışırısan? Oğlungilə bizdən çoxlu salam de. Təzə illərini təbrik elə.

Səkinə: Səni də təbrik eləyirəm, Həmidə bacı. Xoşbəxt ol təzə ildə, balalarınla, nəvənlə. Di sağ ol.

Həmidə: Xoş gəldin (*onu qapıyacan ötürür, öz-özünə*). Bu Tofiqil harda qaldı? (*Eyvana çıxır. Pərdə düşür. Yenə səhnənin qabağı. Eyvandan qışqırır*). Tofiq, ay Tofiq, nə uzun çəkdi sizin içki almağımız?

Tofiq (*aşağıdan qışqırır*): Bu saat gəlirik.

Tofiq, Çingiz və Şamil mağazanın qapısı qarşısında

Tofiq: Dedim sənə, elə höcət eləyirsən. İki kəməşirin, iki konyaka çatmır. Deyirəm gəl üç kəməşirin, bir konyak ala, deyirsən yox.

Şamil: Mən dedim konyak çox olsun da, axı biz kişilər konyak içəcəyik.

Çingiz: Bura bax, Şamil, içkiyə on manatımız var, indi nə cür eləyirsiz eləyin.

Tofiq: Mən deyirəm də Çingiz...

Eynəkli kişi: Yoldan keçin, cavan oğlanlar, qapının ağzı söhbət yeri deyil. Söhbət etmək üçün daha münasib yerlər var, bağlar,

parklar, bulvar, burda yolu kəsməyin.

Çingiz: Əmican, daha dava nöş eləyirsən, keç deyirsiz, keçərik də.

Eynəkli kişi: Necə? Yolu kəsdiyiniz bəs deyil, sizi haqlı tənqid edərkən hələ etirazınızı da bildirirsiniz?

Çingiz: Əmican, vallah, biz yolkəsən deyilik.

Tofiq: Çingiz, işin yoxdur, gəl bəri.

Çingiz getmək istəyir.

Eynəkli kişi: Yox, dayanın, cavan oğlan, əgər siz başa düşmək istəmirsinizsə, mən sizi başa salaram ki...

Şamil: Əmican, yolunuzdan qalmayın, sonra başa salarsınız.

Hər üçü tələsik kənara çəkilir, kişi məzəmmətlə başını bulayıb mağazaya girir.

Çingiz: Tofiq, bura bax, səndə heç pul qalmayıb?

Tofiq (*ciblərini çevirir*): Yox, elə üç manat idi... Anam vermədi. Deyir içki çox lazım deyil.

Şamil: Yaxşı, cəmişi neçə adamıq?

Çingiz: Sən, mən, Tofiq, Seyran, Vasif...

Tofiq: Bir də ki, qızlar: Fəridə, Rəna, Firəngiz.

Şamil: Yaxşı, neyləyək, üç kəməşirin, bir konyak bəsimizdir?

Tofiq: Qızlara vermərik.

Çingiz: Dayan, qoy Seyrana zəng eləyək.

Telefon-avtomat budkasına keçirlər, zəng eləyirlər. Eynəkli kişi mağazadan çıxır, o da telefon budkasına yanaşır, uşaqları görür.

Eynəkli kişi: Bəli, indi də buranı tapıblar söhbət eləməyə. Deyəsən, bu cavanlar söhbət eləməyə yer tapmırlar. (*Pəncərəni döyür*).

Tofiq: Nədir?

Eynəkli kişi: Cavan oğlanlar. Bura söhbət eləmək yeri deyil. Söhbət eləmək üçün daha münasib yerlər var.

Şamil: Bilirik, əmican, bağlar, parklar, bulvarlar...

Eynəkli kişi: Siz məni ələ salırsınız?

Çingiz: İşə düşmədik?!

Eynəkli kişi: Cavan oğlan, hansı məktəbdə oxuyursan?

Tofiq: Telefonla danışmaq istəyirsiniz, buyurun, yox bizimlə söhbət etmək istəyirsinizsə, daha mənasib yerlər var. Bağlar...

Şamil (*eyni tonla*): Parklar, bulvarlar...

Gülüşürlər. Eynəkli kişi hirsə budkaya keçir.

Şamil: Ora bax, qardaşının nişanlısı gedir.

Tofiq: Hanı?.. Hə (*qışqırır*), Kamilə. (*Səhnənin o biri tərəfindən-küçənin o tayına keçir. Kamiləyə yanaşır*).

Kamilə: Xoş gördük, Tofiq, necəsən?

Tofiq: Çox sağ ol... Sən necəsən? Çoxdandır görünürsən?

Kamilə: Hə... nə bilim vallah... Başım qarışıqdır. İmtahanlara az qalıb.

Tofiq: Hə...

Kamilə: Anan, Dilarə necədir?

Tofiq: Yaxşıdır.

Kamilə: Məndən anana salam de. Təzə ilini təbrik elə.

Tofiq: Bəs özün gəlməyəcəksən?

Kamilə: Yox, yəqin gələ bilməyəcəyəm. Bizim də qonağımız var.

Tofiq: Sən yeni ili öz evinizdə qarşılayırsan?

Kamilə: Hə.

Tofiq: Rüstəm də sizdə olacaq?

Kamilə: Yox.

Tofiq: Bəs harda olacaq?

Kamilə: Mən nə bilim?

Tofiq (*birdən*): Hə, deməli yenə küsmüsünüz... (Yaşlı adam kimi nəsihətçi tonla.) Lap elə bil uşaqlarsınız, gündə küsüb barışırsınız. Yorulmursunuz?

Kamilə (*bayaqdan bəri tutulan kimi idi. Birdən-birə qarşısındakı adamın Tofiq olduğunu, onun yaşını dərk edərək ayılan kimi olur, yarızarafatyana bir hirsə və ərklə*): Bura bax, bircə sən qalmışdın mənim başıma ağıl qoymayan. Get, oday yoldaşların səni gözləyir.

Tofiq: Xeyr, bağışla. Elə bilirsən mən sizinçün deyirəm. İşimgücüm qurtarıb. Çox mənə lazımdır. İstəyirsiniz gündə otuz dəfə küsüb-barışın. Mənim nə borcuma? Mən onunçün deyirəm ki, əgər siz küsmüsünüzsə, demək, axşam Rüstəm evdə olacaq. Bizim uşaqlar bu gün bizə yığışırlar. İstəyirdik özümüz tək olaq.

Kamilə: Siz, yəni kim?

Tofiq: Mənim yoldaşlarım da...

Kamilə (*onun qulağına tərəf əyilir, ərkyana*): Qızlar da gələcək?

Tofiq (*tutulur*): Hə də... Bizim sinfin uşaqları.

Kamilə (*şaqqıldayıb gülür*): Belə de... Yazıq uşaqlar kompaniya düzəldiblər, yığışblar... Bir yandan da böyük qardaşynan nişanlısı mərdiməzarlıq edir, ha... ha... ha.

Tofiq (*incik*): Elə səninki ha-ha-ha olsun.

Çingiz (*qışqırır*): Yaxşı, Tofiq, gəlirsən, yox?

Tofiq (*qışqırır*): Bu saat. (*Kamiləyə*). Bircə dəqiqə burda dayan, sənənlə vacib işim var.

Kamilə: Nə iş?

Tofiq: Bu saat biləcəksən! Bircə dəqiqə... (*Yüyürüb telefon budkasına girir, zəng eləyir*).

Tofiq (*telefonla*): Allo! Dilarə sənsən? Yox mənəm e. Tofiqdir. Hə, Rüstəmi çağır. Bilirəm yatıb, vacib lazımdır, tez çağır. Allo, Rüstəm? Çıx eyvana. Çıx, görərsən (*Tez dəstəyi asır*).

Rüstəm eyvana çıxır. Eynəkli kişi kənarda dayanıb diqqətlə bu səhnəni izləyir.

Rüstəm (*eyvandan qışqırır*): Nədir?

Tofiq işarə ilə Kamiləni göstərir. Rüstəmlə Kamilə bir müddət bir-birinə baxırlar. Sonra Kamilə tələsik gedir. Rüstəm də çöünüb içəri keçir. Eynəkli kişi birdən bərk-bərk Tofiqin qolundan yapışıb Kamiləyə tərəf dartır.

Eynəkli kişi: (*Kamiləyə*). Tutmuşam. Saxlamışam.

Kamilə (*təəccüblə*): Nədir ki?

Eynəkli kişi: Mən bunu saxlamışam. Siz tez milis çağırın. Yoldaşları da bu yaxındadır.

Kamilə: Milis niyə?

Eynəkli kişi: Necə niyə? Mən bayaqdan bu cavanlara göz qoyuram. Burada dayanıb xuliqanlıq edirlər. İndi də sizə sataşırlar.

Kamilə: Buraxın onun qolunu. O mənim... e... qardaşımdır.

Eynəkli kişi: Necə, qardaşınız? Bəs o biri kim idi? O eyvana çıxan oğlan?

Kamilə: O da... (*Tutulur*). O da qardaşımın qardaşı.

Eynəkli kişi: Nə? Qardaşının qardaşı? Balam, bu gün camaata nə

olub? Deyəsən, hamının halı özündə deyil.

Şamil: Yeni ildir də, əmican, eşitməmisiz. Təzə il gəlir.

Çingiz: Təzə iliniz mübarək, əmican.

Tofiq (Kamiləyə): Deməli, bu gün Rüstəm evdə oturacaq.

Kamilə: Bəli, əzizim, başınızın çarəsini qılın. Di, yaxşı, mısırmıqını sallama. Hələlik. *(Tələsik gedir. Onun əlində iri bazar sumkası var).*

Şamil: Tofiq, azca qala milisiyaya düşəcəkdin.

Çingiz: Bağlar, parklar, bulvarlar.

Tofiq, Çingiz, Şamil adamlara qarışıb mağazaya girirlər. Bir neçə saniyədən sonra pərdə qalxır.

Divar saati 8 dəfə vurur. Dilarə otağa daxil olur, zəng çalınır. Dilarə telefona tərəf atılır, dəstəyi qaldırır.

Dilarə: Allo! *(Bərkdən).* Allo! Nə? Yox, pianinodur! *(Telefonu çırpır).*

Həmidə (mətbəxdən gəlir): Nə? Qızım, nə dedin? Kim idi ki?

Dilarə: Soruşurlar, televizordur? Mən də dedim ki, yox, pianinodur.

Həmidə: Elə köntöy niyə cavab verirsən, qızım, özü də təzə il gecəsi.

Dilarə: Neyləyim? Heç olmasa soruşaydı ki, televiziya idarəsidir, yoxsa *(yamsılayır)*, televizordur? Yox, şkafdır...

Rüstəm (Otağa daxil olur. Qanı qaradır. Bir qədər əsəbi danışır): Axı mən dedim səs-küy salmayın, yatıram.

Həmidə: Ay oğul, bu nə yeni il yatmağıdır. Dur əl-üzünü yu, paltarını geyin get bir yerə, dostlarının, yoldaşlarının yanına.

Rüstəm: Yeni il, yeni il. Uşaq oyunları. Nə yeni il bazlıqdır? Mənim yuxum gəlir. Yatacağam. Xahiş edirəm, səs salmayın. Sabaha qədər də məni oyatmayın.

Həmidə: Yaxşı, yaxşı, ağrın alım, hirsələnmə...

Rüstəm otaqdan çıxır. Qapının zəngi çalınır. Dilarə qapıya tərəf atılır. Tofiq, Şamil və Çingiz daxil olurlar. Qucaqları doludur.

Tofiq: Hər şey alıb gətirmişik.

Həmidə: Xoş gəlmisiniz.

Tofiq: Ana, Seyran da gələcək e...

Həmidə: Seyran kimdir, a bala?

Tofiq: O sənin xoşuna gələn oğlan var ha. Deyirdin həmişə səliqəli geyinir.

Həmidə: Hə, lap yaxşı.

Tofiq (*tərəddüddən sonra*): Ana, bəlkə Vasifin bacısı da gəldi. O, bizim sinifdə oxumur, amma qardaşıyla o da gəlmək istəyir.

Həmidə: Nə olar, oğlum, qoy gəlsin, gözüümüz üstə yeri var.

Tofiq (*təlaşla*): Bəs xörək çatar?

Həmidə (*gülür*): Çatar, çatar, qurban olum. Lap on nəfər də artıq gəlsə, çatar (*mətbəxə keçir*).

Şamil və Çingiz nə barədəsə xısın-xısın pıçıldaşırlar. Şamil telefonla kiminləsə danışub dəstəyi yerə qoyur. Tofiq onlara yanaşır.

Şamil: Mən elə bilirdim ki, belə olacaq.

Tofiq: Nə olub ki?

Şamil: Əşi bizimkilər həmişə belədirlər də. Üç ay qalmış danışırıq, sözləşirik. Vaxtı gələndə isə yığışa bilmirik. Biri tez gəlmək istəyir, biri gec, biri uzaqda olur, biri evinizi tanımır, biri tamam gəlmək istəmir.

Çingiz (*Tofiqə*): Axı sən deyirdin ki, böyük bacımla qardaşım heç vaxt evdə olmurlar, anam da tezdən yığılıb yatır, ancaq özümüz olacağıq. Amma indi hamı evdədir.

Tofiq: Onlar sənə mane olur?

Çingiz: Qəribə adamsan e, mənə mane olmurlar, mənə nə var, mənimçün təfavütü yoxdur, amma qızlar naz eləyirlər. Deyirlər biz elə bilirdik, ancaq özümüz olacağıq...

Tofiq: Axı mən nə bilim? Mən düz deyirdim, həmişə yeni il gecəsi evdə bir anam qalırdı, bir də mən. Biz də axşamdan yığılıb yatırıdık. Rüstəmlə Dilarə həmişə çıxıb gedirdilər. İndi bu il tərs kimi evdədirlər.

Çingiz: Özün zəng elə, Tofiq.

Tofiq (*nömrəni yığır*): Allo! Sənsən Firəngiz? Gəlirsiniz? (*Qulaq asır*). Axı, mən hardan bileydim? Atam öləndən bəri bir dəfə də onlar yeni ili evdə qarşılamayıblar. Axı nə olar e? Hə. (*Qulaq asır*). Niyə? (*Qulaq asır*). E...axı. (*Qulaq asır*). Yaxşı.

Həmidə xala otağa girir. Tofiq məyus-məyus ona yanaşır.

Tofiq: Ana, görürsən, Firəngiz gəlmək istəmir.

Həmidə: Niyə?

Tofiq: Deyir mən elə bilirdim özümüz olacağıq. Sənin böyük bacından, qardaşından utanıram.

Həmidə: Yaxşı, neyləyək, a bala?

Tofiq: Bu nişanlısı ilə dalaşıb, bəs bu xanım niyə evdədir?

Həmidə: Bilmirəm. Məktəblərində konsert var, amma deyir getmək istəmirəm. Evdə oturmaq istəyirəm.

Tofiq: Heç vaxt evdə oturmazlar. Bilmirəm bu gecə nə olub? Hamı yeni ili evdə qarşılayan olub.

Həmidə: Deyinmə, Tofiq, adam naşükür olmaz. Neyləyək, güclə evdən qova bilmərik ki... *(stolun üstünə qab-qacaq düzür. Süfrəni səliqəyə salır, sonra mətbəxə keçir).*

Tofiq *(telefonla danışan Şamilə və Çingizə yanaşır, dəstəyi Şamildən alır):* Vasif, siz də gəlmirsiniz. Hə?

Dilarə *(qapıda görünür):* Bəsdi telefonu məşğul elədiz. Bəlkə bir zəng vuran var.

Çingiz *(Dilarəyə):* Bu saat *(Tofiqə).* Ver bura telefonu. Yaxşı, Vasif, bəs necə olsun? *(Qulaq asır).* Yaxşı, qoy onda Tofiqlə danışım, sonra sənə zəng edərəm. *(Telefonu asır. Şamili və Tofiqi bir qırağa çəkir, pıçıladaşırlar).*

Dilarə otağa girib, telefona yanaşır, dəstəyi götürür, sonra yenidən yerinə qoyur. Divar saati 9 dəfə vurur. Tofiq yoldaşlarından aralanıb mətbəx qapısına tərəf gedir.

Tofiq: Ana!

Həmidə *(gəlir):* Nə var, a bala?

Tofiq *(tərəddüd içində susur, amma sözlü adama oxşayır, nə isə demək istəyir, qərara gələ bilmir):* Bilirsən...

Həmidə: Nədi, Tofiq, qonaqlarını yığa bilmirsən?

Tofiq: Yox, amma...

Həmidə: Axı nə olub?

Tofiq: Bilirsən, ana... *(Tutulur).* Vasif deyir ki, bizə gəlin. Onun ata-anası harasa gedirlər. Ta səhərə qədər... Biz özümüz olacağıq... Lap tək...

Həmidə *(onun başını sığallayır):* Nə olar, oğlum! İndi ki,

istəyirsiniz ora yığışın, nə olar!

Tofiq: Sən küsməzsən ki, ana... Mən ölüm düzünü de...

Həmidə: Bıy, niyə küsürəm, ay bala... Eşitməmişən küsənin payını yeyərlər... amma... yemək demişkən... Orda nə yeyəcəksiniz?

Tofiq: Nə... Əşi bir şey tapırıq. Konservdən-zaddan...

Həmidə: Bıy, bıy, başıma xeyir, ə, konserv-zad nədir? Bir az gözləyin, aş dəm alsın, çəkim, aparın.

Tofiq: Yox, ana, gec olar. Əşi, aş neyləyirik? Mən qoltuğuma qazan vurub aparsam, hamı gülər.

Həmidə: Yaxşı, nə deyirəm ki...

Tofiq (*Şamilə, Çingizə*): Yaxşı, uşaqlar, yığışın, gedirik. Şamil, sən Vasifə zəng elə, mən bu saat geyinim. (*O biri otağa qaçır*).

Həmidə: Ürəyimdə xətərə qalır. Nə yeyəcəklər orda. Aş da dəm alsaydı...

Dilarə: Əşi, aş neyləyirlər? Konservi vuracaqlar bədənə, kefləri də lap kök olacaq. Burada aş yeyəcəkdilər, amma səndən çəkinəcəkdilər, qalacaqdılar kəsilə-kəsilə. Qoy orda gedib sərbəst olsunlar.

Həmidə: Düz deyirsən, qızım. (*Köksünü ötürür*). Aş və konserv, keçmiş və gələcək... Qocalıq... Gənclik...

Dilarə: Nə deyirsən?

Həmidə: Heç.

Tofiq geyinib gəlir.

Həmidə: Ədə, bu nimdaş köynəyi niyə geydin, yaşıl köynəyini səhər qəşəngcə ütüləmişəm, onu geysənə.

Tofiq: Əşi, nə təfavütü var?

Həmidə: Necə yəni təfavütü yoxdur. Başıma xeyir, çəkmənin də köhnəsini geyib, biabır eləmə bizi, a bala, özgə evə gedirsən. Gəl bura görüm.

Otaqdan çıxırlar.

Dilarə (*Şamilə və Çingizə, böyük adam tövsiyəsi ilə*): Bax, içib eləməyin ha.

Çingiz: Yox, yox, nə danışırsız?

Dilarə: Bəs o zənbildəki içkiləri neyləyəcəksiniz?

Şamil: Belə lap azca bəlkə içdik. Yeni ilin gəlməyi mü-nasibəti ilə.

Dilarə: O, kinoda çəkilən qız da olacaq?

Şamil: Hə.

Dilarə: Nədir onun adı?

Çingiz: Sevil.

Dilarə: O ki sizin sinifdə oxumur.

Şamil: Qardaşı ilə gələcək. Vasiflə.

Dilarə (pıçıltı ilə): Düzünü deyin, eşitmişəm, Tofiqin ondan xoşu gəlir.

Şamillə Çingiz bir-birlərinə baxırlar.

Şamil: Yox əşi... Yox... bizim sinifdəki qızların yoldaşdır. Həm də qardaşı biznən oxuyur da... Vasif.

Çingiz: Odur ki, onu da çağırmışıq.

Dilarə: Amma mənim heç ondan xoşum gəlmir. Bilmirəm nəyinə gözəl deyirlər. Ağzı çox böyükdür. Podumayeş kinozvezda.

Həmidə və Tofiq qayıdırlar.

Dilarə (Tofiqə): Gəl bura. Ver bura darağı. *(Onun başını darayır).* Yüz dəfə demişəm sənə, tökmə saçını gözünün üstünə, yana dara. Bax belə, sənə belə yaraşır. Bu nə qalstukdur taxmısan?

Tofiq: Neynim, ayrısı yoxdur.

Dilarə: Rüstəminini götür.

Tofiq: Verməz. Onsuz da mənim əlimdən acıqlıdır.

Dilarə: Mən bu saat alaram.

Həmidə (gəlir): Al bu təmiz dəsmalı qoy cibinə. Ütü çəkdim.

Dilarə (gəlir): Al, bunu bağla.

Tofiq qalstuku bağlayır.

Dilarə: Ay fərəməz, belə bağlamazlar, bax belə. *(Qalstuku bağlayır, yaxalığını düzəldir).*

Həmidə (qürurla oğluna tamaşa edir). Ay allah, bunun boyuna qurban olum. Kişi qırığı. Bu da başını başlara qoşub.

Tofiq: Yaxşı, yaxşı, biz getdik. Di sağ olun. Gəl səni öpüm. (*Anasını öpür*). Daha keçib, gəl səni də öpüm. (*Dilarə ilə öpüşür*).

Şamil, Tofiq və Çingiz görüşüb gedirlər, Həmidə xala onları ötürür. Qapı çırpılır. Pərdə düşür. Həmidə xala pərdənin qabağındakı eyvana çıxır. Tofiq, Çingiz və Şamil binanın qapısından çıxırlar, dönüb Həmidə xalaya əl eləyirlər, tamaşa salonuna düşüb gedirlər.

PƏRDƏ

ikinci hissə

Yenə həmin otaq. Dilarə piano arxasında mahnı oxuyur. Həmidə mətbəxdən gəlib heyran-heyran ona qulaq asır.

Həmidə: Qızım, məşallah, nə yaxşı oxuyursan. Bu nə mahnıdır belə?

Dilarə (*piano arxasından durur, gəzişir*): Nə bilim, təzə mahnıdır da...

Həmidə: Sən yaxşı oxuyan olacaqsan. Amma gərək dalıyca düşəsən, əməlli-başlı məşğul olasan, dərs alasan. Yoxsa elə belə boş həvəs olsa, hayıf. Keçib gedəcək.

Dilarə: Əşi, özümçün oxuyuram da...

Həmidə: Yox, qızım, belə səs Allah vergisidir, hər adama düşməz. Qədrini bil... Mən bilmədim qədrini. İndi sən oxuyursan, cavanlığım gəlir durur gözümün qabağında... Qədrin bil, qızım, qədrin bil.

Dilarə: Eh ana... nə çoxdur oxuyan. Kimə lazımdır mənim səsim?

Həmidə: Yox, elə demə.

Həmidə: Nə belə sallana-sallana gəzirsən? Darıxırsan deyəsən?

Dilarə: Yox, niyə darıxıram?

Həmidə: Bə niyə belə sozalırsan? Gözümə birtəhər dəyirsən.

Dilarə (*bufetə yanaşır, bufetin gözünü açmaq istəyir, bağlıdır*): Buranın açarı hanı?

Həmidə: Məndədir, ala. Neynirsən ki?

Dilarə: Konfet götürmək istəyirəm. (*Açır*).

Həmidə: İştahanı korlama. Özünü aş saxla.

Dilarə (*Bayaqqı kaseti bufetdən götürür*): Bıy, Tofiqgilin lentləri yadlarından çıxıb qalıb burda.

Həmidə (*həyəcanla ona tərəf atılır, lenti əlindən alır*): Yox, yox, bu onların deyil. Qoy yerinə. Nə olub, bu gün hamınız bu lentdən yapışmışınız. Konfet götürürsən, nə götürürsən, götür, bağlayıram.

Dilarə (*təəccüblə*): Bıy, sənə nə oldu, niyə belə hirsələnirsən?

Həmidə xala bufeti bağlayır, açarı cibinə qoyur.

Həmidə: Heç, qızım, bağışla, səninlə bir az kobud danışdım.

Dilarə: Ana, gündüz mənə zəng eləyən olmayıb ki...

Həmidə: Gündüz? Havaxt yəni?

Dilarə: Mən mağazaya gedəndə. Məktəbimizdən zəng eləməmişdilər ki...

Həmidə: Yox, ay bala, heç kəs zəng eləməyib. Bütün günü telefona mən özüm getmişəm. Uşaqlar evdə yox idi.

Dilarə: Leyla da zəng eləməmişdi? Mənim yoldaşım.

Həmidə: Yox, bu gün səni heç soruşan olmayıb. Bilmirəm, nə əcəb?

Qapının zəngi çalınır. Həmidə xala qapıya getmək istəyir. Dilarə onu qabaqlayır, qaçıb qapını açır. Dəhlizdən səslər eşidilir.

Həmidə: Gəlin, gəlin, xoş gəlmisiniz. Ay allah, mən bu Vaqif balama qurban olum.

Gülarə: Xoş gördük, ana.

Süleyman: Axşamınız xeyir, Həmidə xala.

Həmidə xala, Süleyman, Gülarə, Dilarə otağa keçirlər. Balaca Vaqif Süleymanın qucağındadır. Gülarə onun paltosunu çıxarır. Həmidə xala əl-ayağa düşür, cəld döşliyinü açır, stulları düzəldir, süfrəni salır.

Həmidə: Gərək beşcə dəqiqə qabaq gələydiniz. Tofiq də evdə idi. Bütün külfətimiz bir yerdə olardı. Heç elə düşmür ki, hamı bir yerə yığılsın, həmişə kimsə yoxdur, heyf. Görürsən, sən Allah. Əşi, daha keçib. Sizdən nə əcəb belə?

Gülarə: Gəldik sənin yeni ilini təbrik edək.

Həmidə: Çox sağ olun! Süleyman, sən necəsən?

Süleyman: Çox sağ ol, Həmidə xala. Dolanırıq.

Gülarə: Dilarə, sən nə əcəb evdəsən?

Dilarə çiynlərini çəkir.

Həmidə: Hə, evdədir, Rüstəm də bu gün evdədir. Dövlətimizin gəlhəgəlidir. Çırağıma nöyüt töküblər. Tofiq də evdə olacaqdı. Yoldaşı çağırırdı, getdi. Beşcə dəqiqə bundan qabaq, beşcə dəqiqə tez gəlsəydiniz, hamımız bir yerdə olardıq. Bütün ailəmiz. Sonra Tofiq getsəydi də, eybi yoxdu. O getməmişdən əvvəl hamımız bir yerdə olardıq. Siz balaca olan vaxtlar kimi... Hamımız... Bircə Qəzənfər yazıqdan başqa (*ətəyinin ucu ilə göz yaşını silir*).

Gülarə: Ay ana, qurban olum, özünü niyə köyrəldirsən? Di boşla, sən allah, bayram axşamı olmaz belə...

Həmidə: Yox, yox, qızım, ağlamıram, elə belə... Birdən nə bilim, vallah nə oldu mənə birdən... (*Vaqifi qucağına götürür*). Ay Allah, mən bu balama qurban olum.

*Dağda darılar,
Sünbüllü sarılar,
Qoca qarılar
Bu balama qurban.*

Süleyman: Çox atıb-tutma, Həmidə xala, başı gicəllənər.

Həmidə: Maşallah, köpəkoğlu elə ağırdır, zindan kimi.

*Pu, pu, göz dəyər.
Dağdakı atlar,
Atlar göy otlar.
Ərsiz arvadlar
Bu balama qurban.*

Qapının zəngi çalınır. Dilarə cəld qapıya tərəf cumur, qapını açır. Leyla ilə birlikdə içəri girir.

Leyla (*təngnəfəs*): Bilirsən, Dilarə... Salam, Həmidə xala...

Həmidə: Ay qız, bir nəfəsini dərk görək. Nə olub?

Leyla: Qaç-qaç gəlmişəm. Salam, Gülarə bacı. Direktor deyir ki, bu saat Dilarə hardadırsa, tap gətir. Heç onsuz müsəmirə olar? Salam, Süleyman qardaş.

Dilarə (*sevincini güclə boğaraq, soyuq*): Xeyr, bağışlayacaqsınız. İndi Dilarə matah olub. Lazım olsaydı, əvvəldən proqrama salardılar. İndi görəsən kim gəlməyib, onu əvəz etməyə adam tapmırlar.

Leyla: Yox, ayzə, vallah, direktor bilməyib ki, səni proqrama

salmayıblar, biləndə bilirsən necə acıqlandı? Qatdı aləmi bir-birinə. Azadın üstünə elə qışqırdı ki...

Həmidə: Qara qızın dərdi varmış. Mən də deyirəm bu niyə birdən-birə belə xanənişin olub. (*Dilarəyə*). Yaxşı, tez elə, dur bu saat geyin, naz vaxtı deyil. Çağırırlar, get.

Gülarə: Nə özünü çəkirsən, çağırırlar get də.

Dilarə: Mən evdə qalmaq istəyirəm.

Süleyman: İnanan daşa dönsün.

Həmidə: Qızım, yaxşı deyil axı. Direktor özü dalınca adam göndərib. Ayıbdır. Get. Özü də cəld tərpən, gecdir.

Dilarə o biri otağa keçir.

Gülarə: Lap uşaqdır e...

Həmidə: Leyla, otur da, qızım, ayaq üstə durma.

Leyla: Zərər yoxdur, Həmidə xala, gözləyirlər.

Həmidə: Deyirsən direktor özü göndərdi, hə?

Leyla: Hə, Azada da yaman acıqlandı.

Həmidə: Kimdir ki, Azad?

Leyla: Bizim sinifkomdur. Həm də özfəaliyyət dənəyinin rəhbəridir. Pis oğlan deyil, amma nədənsə, Dilarə ilə onunku heç gətirmir!

Həmidə (*tələşlə*): Bıy, elə niyə?

Süleyman: Yəqin sancıb da Dilarə onu...

Həmidə: Yox, Dilarə elə qız deyil. İpək kimidir xasiyyəti.

Leyla: Azad deyir ki, guya Dilarə forsludur. O gün, daha öz aramızda qalsın, Dilarə deyib ki, ona...

Dilarə paltoda qayıdır, onun son sözlərini eşidir.

Dilarə: Yaxşı, mumla....

Leyla: Yox, ayzə, mən heç nə demirəm. Gedək.

Dilarə: Ana, bax, ancaq sənin xətrinə gedirəm ha...

Həmidə: Axı, sən mənə sözəbaxan qızımsan. Sağ olun, balalarım, yeni ildə xoşbəxt olun.

Leyla: Sizinlə belə.

Dilarə hamı ilə görüşür, anasını öpüb gedir.

Həmidə (*Gülərgilə*): Mən bu saat gəlirəm. (*Mətbəxə keçir*).

Süleyman (*divar saatını Gülərgiyə göstərir*): Saat neçədir?

Gülərgi: Özün görmürsən?

Süleyman: Yox, istəyirəm sən deyəsən.

Gülərgi: Yaxşı, gedərik də...

Süleyman: Yox, pilləkəndə dediyin yadımadır? Deyirdin beşcə dəqiqədən artıq oturmayacağıq. İndi saata bax.

Gülərgi: Yaxşı, axı, gəlib çiç eləyib getmək də olmaz. Bir az oturmaq lazımdır da.

Süleyman: Oturmaq üçün başqa vaxt gəlmək olar. Sabah gələrik, biri gün gələrik. İndi gözləyirlər axı, hörmət edib, saya salıb çağırıblar, yaxşı deyil.

Gülərgi: Hələ tezdir. Gərək elə hər yerə həmişə biz, görməmiş kimi, hamıdan əvvəl gedək?

Süleyman: Yox, gərək elə hər yerə, həmişə biz hamıdan axırda gələk. Bir dəfə yadıma gəlmir ki, bir yerə vaxtında çataq. Teatra gedirik – üçüncü zəngdən sonra çatırıq. Kinoya işıqlar sönəndən sonra. Qatara mütləq gərək gecikək. Biləcəridə minək.

Gülərgi: Hə, danış, danış, təyyarəyə gecikirik, havada minirik, gəmiyə gecikirik, üzə-üzə çatırıq...

Süleyman: Bəli, təxminən elə belədir. Həmişə gərək gecikək, həmişə gərək...

Gülərgi: Yaxşı, yaxşı, sən Allah, yenə başlama. Heç olmasa yeni il axşamı deyinmə. Bu saat anama deyim, gedərik. (*Mətbəx qapısına tərəf gedir, eyni zamanda həmin qapıdan Həmidə xala çıxır. Əlində meyvə ilə dolu bir vaz var*).

Həmidə: Bu gün səhər bazardan özüm almışam. Dedim Tofiqin yoldaşları gələcək. Sizə qismət imiş.

Gülərgi: Ana, bilirsən, bizi Süleymanın müdiri çağırır. Vaqif sizdə qalsın, yaxşı?

Vaz Həmidə xalanın əlində titrəyir, meyvələr yerə tökülür, o əyilib meyvələri yığırdır və gülümsəməyə çalışır.

Həmidə: Hə... gör sən Allah, dağıtdıq meyvələri, hə nə deyirəm ki, neynək, qalsın Vaqif balam.

Gülərgi: Mən özüm bu saat onu yatızdıracam. Daş kimi yatır, səhərəcən oyanmayacaq. Amma hərdən bir bax, üstünü açmasın.

Həmidə: Arxayın ol, hər halda mən də dörd uşaq böyütmüşəm. Amma indidən niyə yatızdırırsan? Qoy qalsın, mənimlə bir yerdə yeni ili qarşılasın. Sonra özüm yatızdıraram.

Gülarə: Yox, ay ana, o gec olar. Yuxusunun vaxtı keçsə, sabah itə dönəcək.

Süleyman: Əşi, o yeni il-zad nə qanır, yuxusunun vaxtıdır, qoy yatsın.

Həmidə: Nə deyirəm ki, siz bilən yaxşıdır.

Gülarə Vaqifi qucağına alıb yelləyir, astadan laylay çalaraq yatırdır. Həmidə xala meyvələri Süleymanın qabağına qoyur.

Həmidə: Alma ye, Süleyman. Yaxşı almadır, Qızıləhmədi.

Süleyman: Çox sağ olun, Həmidə xala, istəmirəm.

Həmidə: Sən mənim canım, bir dadına bax, gör nə ləzzətlidir.

Süleyman: Çox sağ olun, istəmirəm.

Pauza.

Həmidə: Anangil necədir, sağ-salamatdırlar?

Süleyman: Sağ olun, yaxşıdırlar.

Pauza.

Həmidə: Eşitdim bacına nişan gəlib, təbrik edirəm.

Süleyman: Çox sağ olun.

Pauza.

Süleyman (səbirsizliklə): Nə oldu, yatmadı?

Həmidə: Darıxma, bu saat yatar, darıxma (*Süleyman ayağa durur, o biri otağın qapısına tərəf gedir*). Bu saat Rüstəmi çağırım. Yəqin sizin gəldiyinizi bilmir. Bu saat çağırım gəlsin, söhbət eləyin, şahmat oynayın, uşaq da onacan yatar.

Süleyman (onun ardınca öz-özünə): Bəli də, bu basabasda bircə şahmat yarışı qalmışdı. Axı, dedim Gülarəyə, aparaq uşağı mənim anamgildə qoyaq, dedi yox ki, yox, anamdan başqa heç kimə ürəyim qızdır.

Rüstəm (gəlir): Xoş gördük, Süleyman.

Süleyman: Salam.

Pauza.

Rüstəm: Nə var, nə yox?

Süleyman: Sağlığın.

Pauza.

Rüstəm: Hə, belə-belə işlər.

Süleyman: Bəli, belə-belə işlər.

Pauza.

Rüstəm: Daha nə var, nə yox? (*Əsnəyir*).

Süleyman: Bura bax, Rüstəm, görürəm halın özündə deyil, get yuxuvun dalısına bax...

Rüstəm: Dalısına elə burda baxa bilərəm, çünki yuxumda səni görürdüm.

Süleyman: Özünçün yatıb, özgəyçün niyə yuxu görürsən?

Rüstəm: Sən özgəyçün dissertasiya yazanda olar, mən görəndə olmaz.

Süleyman: Yenə başladın. Onunçun sizə gəlmək istəmirəm də. Sənin də bacın kimi dilin lap şəkərdir.

Həmidə (*gəlir*): Yeznə-qayın nə belə şirin söhbət eləyirsiniz?

Süleyman: Söhbətimiz elə şirindir ki, qorxuram lap şəkər xəstəliyinə tutulaq.

Pauza.

Süleyman: Getdin Cabbarovun yanına?

Rüstəm: Getdim.

Süleyman (*maraqla*): Hə, nə oldu?

Rüstəm: Heç nə.

Süleyman: Necə heç nə?

Rüstəm: Salam verdim, heç başını qaldırmadı, mən də çıxıb gəldim.

Süleyman: Daha mənim sənə sözüüm yoxdur. Yox, daha sözüüm yoxdur. A kişi, min yalvar-yaxarla, min vasitəçiliklə düzəltmişəm ki, bunu qəbul eləsin, gedib dərdindən, işindən danışsın. Ağanın şəninə

dəyib ki, durub qarşısında təzim eləməyiblər.

Rüstəm: Çox sağ ol, zəhmət çəkmişən, amma mən ki səndən xahiş eləməmişdim.

Süleyman: Bu, mənim qohumluq borcum idi.

Rüstəm: Eşq olsun sənə. Gecələr rahat yata bilərsən. Qohumluq borcunu yüz faiz ödəmişən. Amma mən daha ora gedə bilməyəcəyəm.

Süleyman: Özün bilərsən, gedərsən, getməzsən, özün öz gələcəyini düşünürsən, demək. Qalarsan yenə əvvəlki işində, ömrünün axırına kimi baxarsan həştad manata.

Rüstəm: Hər halda səndən gəlib borc istəməyəcəyəm.

Süleyman: Sən də, bacın da Nəsrəddin şahın övladlarısınız.

Rüstəm: Yox, Qəzənfər Ələkbərovun övladlarıyıq.

Gülarə (*Vaqifi bir qıraqda divanın üstə yatızdırıb durur*): Yatdı, o saat yuxuya gedir. İndi top atsalar da, oyanan deyil.

Süleyman: Çox şükür.

Həmidə: Maşallah, sağlam uşaqdır da.

Gülarə (*Güzgünün qarşısında saçlarını düzəldir*): Gözləyirlər, yaxşı deyil. (*Yavaşca*). Vallah, heç getməyə könlüm yoxdur. Elə sənənlə qalsaydıq, daha yaxşı olardı. Amma inciyərlər, Süleymanın müdiridir. Gətir bir üzündən öpüm. Bax, belə, hə, necə deyərlər, qarşidan gələn təzə ilin mübarək.

Həmidə: Siznən belə, siznən belə. Alma götür, Gülarə.

Gülarə: İstəmirəm, ay ana. Çox saq ol.

Həmidə: Sağam da. (*Alma götürüb onlara uzadır*). Hərəniz bir dənə götürün, qoyun cibinizə, yolda yeyərsiniz.

Süleyman: Çox sağ olun, Həmidə xala, mənim ciblərim də yoxdur, özüm də alma yeyən deyiləm. Gedək, Gülarə, gecdi.

Gülarə: Sağ ol, ana.

Süleyman: Xudahafiz.

Həmidə: Xudahafiz, xudahafiz.

Gedirlər, qapı çırpılır.

Həmidə otağa qayıdır, öz-özünə: Xudahafiz, xudahafiz. (Balkon qapısına yanaşır, sonra qayıdıb döşlüyünü taxır, qollarını çirmələyir, ətrafına stullar, üstünə qab-qacaq düzülmüş stolun səliqəsinə bir daha nəzər salır. Şkafdan salfet çıxarıb boşqabların ətrafına düzür. Qədəhləri bir də silir. Alma vazını ortaya çəkir və s. Divar saati on biri vurur, Həmidə

xala mətbəxə keçir. Mətbəxdən səslər gəlir – Həmidə xala aşı süzür, dəmə qoyur, qazanları odun üstünə qoyur və s. Sonra, otağa qayıdır. Tərini silir. Pəncərəyə yanaşır. Uzun zaman şəhərə baxır. Bir müddət nə barədəsə düşünür. Sonra otağın üçüncü qapısına yanaşır. Qapını açıb çağırır). Rüstəm, ay Rüstəm.

Rüstəmin səsi: Nədi?

Həmidə: Yenə yatdın, dur bala, yeni ildə yatmaq olmaz. Bütün ili yatarsan.

Rüstəmin səsi: Əşi, qoy görək, sən Allah.

Həmidə: Bura bax, dur, söz deyirəm, dur.

Rüstəmin səsi: Nədi ki? Qoy yatım.

Həmidə: Dur e, səninlə işim var. Bura gəl.

Rüstəmin səsi: Axı nə deyirsən?

Həmidə: Deyirəm işim var. Gəl mənə kömək elə.

Rüstəm otağa gəlir. Həmidə xala onun qoluna girir, onu telefona tərəf gətirir.

Həmidə: Götür zəng elə.

Rüstəm: Hara?

Həmidə: Özün bilirsən hara.

Rüstəm: Yox.

Həmidə: Deyirəm zəng elə. Bax uşaqlardan heç biri, elə içi sən qarışıq, heç vaxt mənim sözümdən çıxmayıbsınız. Bu yeni il gecəsi sözümlü yerə salsan, ömrüm boyu səninlə barışmaram.

Rüstəm: Ana... yox... axı...

Həmidə: Deyirəm zəng elə, qurtardı (*Yumşaq*). Bax, bala, məndən sənə əmanət, adam arasında çox söz olar, amma hər sözü uzatmazlar, hər söhbəti şişirtməzlər. Özünüz öz aranızda həll eləyin qurtarıb getsin. Elə belə vaxt dalaşırırsız-barışırsız, heç kəsin işinə deyil, kimin nə borcuna, heç kəsin də xəbəri olmur. Amma indi təzə il axşamı siz bir yerdə olmayanda bu küssünüzü hamı biləcək. Atası da, anası da, qohum-əqrəbası, qonşu, tanış-biliş, hamı. Dost var, düşmən var... Niyə qızı öz adamları yanında başaşağı, gözükölgəli eləyirsən?

Rüstəm: Ay ana, axı sən birini bilirsən, birini bilmirsən.

Həmidə: Bilmirəm, bilmək də istəmirəm.

Rüstəm: Mən bu axşam onunla görüşmək istəmirəm.

Həmidə: Görüşürsünüz, görüşürsünüz öz işinizdir. Amma zəng eləməyinə, zəng elə.

Rüstəm: Axı...

Həmidə: Əgər istəmirsən ki, bu axşam ürəyimi qırasan... Bax, əgər mən səndən küssəm, çətin barışam. Mən lap ciddi deyirəm. Səndən elə inciyərəm ki...

Rüstəm (*dəstəyi qaldırır*): Bax, ancaq sənin xətrinə...

Həmidə xala məmnun halda gülümsünür, balaca Vaqif yatan divana yanaşır, oturur, Vaqifə baxır.

Həmidə (*öz-özünə danışmış kimi, mışıl-mışıl yatan Vaqifə müraciət edir*): Heç dinmə, Vaqif bala, deyəsən Rüstəm dayını nişanlısı ilə barışdıracaq.

Rüstəm (*telefonla danışır*): Hə, salam... Mənəm (pauza). Görürsən ki... hə... (pauza) Aha... (*kinayə ilə*). Yox əşi?

Həmidə: Vaqif bala, deyəsən, qız nə isə bir atmaca söz dedi.

Rüstəm: Mən də həmçinin. Yüz əlli faiz əmin ola bilərsən. Çox təəssüf...

Həmidə: Onlar axı, niyə belə quru, soyuq, ətiacı danışrlar, ay Vaqif bala, axı, istəyirlər bir-birini.

Rüstəm pıçılıya keçir. Həmidə xala Vaqifin başını sığalladıqca biz yalnız Rüstəmin pıçılıtlarını eşidir, lakin sözləri seçə bilmirik. Sonra o, yenidən bərkdən danışmağa başlayır. Amma indi onun səsi tamam başqa cür səslənir. Yumşaq, mehriban, isti.

Rüstəm: Hə, mən də deyirəm axı... (*Şaqqıldayıb gülür*). Hə, hə, hə... (*əsnəyir*). Nə var ki, sizdə?

Həmidə: Vaqif bala, yəqin qız Rüstəm dayını evlərinə çağırır.

Rüstəm: Yox, bilirsən, anama demişəm ki, evdə olacam.

Həmidə (*durur*): Ay Rüstəm, zərər yoxdur. (*Sözünü yarımçıq qoyub susur, Rüstəm onu eşitmir*).

Rüstəm: Nə bilim vallah, yəni deyirsən gəlim?

Həmidə: Görürsən, Vaqif bala, nə yaxşı oldu? Rüstəm dayı yeni ili nişanlısı ilə bir yerdə qarşılayacaq.

Rüstəm: Yox, yox, mənimki onlarla tutmaz. Özünüz olsaydınız...

Həmidə: Getməyəcək, hə, Vaqif bala?
Rüstəm: Yox, yox, özümü naza qoymuram... Bilirsən ki... Amma yox... onlardan mənim xoşum gəlmir.
Həmidə: Getməyəcək.

Pauza

Rüstəm: Deyirsən yəni gəlirəm?
Həmidə: Ya gedəcək?
Rüstəm: Yox, gəl belə danışaq, sabah səhər...
Həmidə: Deyəsən getməyəcək, Vaqif bala.
Rüstəm: Yaxşı, yaxşı başlama. Görüm bəlkə gəldim.
Həmidə: Gedəcək.
Rüstəm: Onda bir yarım saata.
Həmidə: Yəqin gedəcək, Vaqif bala.
Rüstəm: Nə? Saat neçədir ki? 12-yə iyirmi dəqiqə işləyib? Yaxşı, gəlirəm. *(Telefonu asır və anasına yanaşır)*.
Rüstəm: Ana, bilirsən...
Həmidə *(gülümsünür)*: Can bala, sən də, Tofiq də nə yaman Qəzənfərə oxşayırsınız.
Rüstəm: Nədir ki?
Həmidə: Heç. Elə belə deyirəm. Bax, o da tutulanda, pərtləşəndə beləcə yanağı pörtərdi.
Rüstəm *(pərt)*: Hə...
Həmidə: Get, a bala, get. Məndən də çoxlu-çoxlu salam de...
Rüstəm: Yaxşı, bəs çolma-çocuq hardadır?
Həmidə: Dilarə məktəblərinə getdi. Konsertdə oxuyacaq. Tofiqgil də yoldaşlarıgilə yığışırlar.
Rüstəm: Tofiqə bax e, sən Allah, qudurasan qurbağa!..
Həmidə: Nə olub ki, balam, Tofiq daha yekə iyiddir.
Rüstəm: Yaxşı, sən lap təksən?
Həmidə: Yox, niyə? Budey Vaqif də bizdədir.
Rüstəm *(gülür)*: Yamanca kavalərin var. *(Birdən ciddiləşərək)*. Bu olmadı ki, mən bilsəydim... sən təksən, sözləşməzdim. Bu saat zəng eləyim, deyim ki, gəlməyəcəyəm. *(Bu sözləri deyə-deyə o yana yana boylanır)*.
Həmidə: Nə axtarırsan?
Rüstəm: Ağ qalstukumu. Bilmirəm hara atmışam.

Həmidə: Odur, stulun başında.

Rüstəm: Aha. *(Qalstuku bağlamağa başlayır)*. Yox, bu olmadı da... Mən bilsəydim, ana, doğrudan deyirəm, bu saat zəng eləyim, deyim gələ bilməyəcəm. Mən bilmədim ki, sən təksən... Bu saat, dayan. *(Qalstukunu bağlayıb qurtarır, güzgüyə baxır)*. Bu saat zəng eləyim.

Həmidə: Yox, yox, məbadə elə iş tutasan. Get, yoxsa yaxşı düşməz.

Rüstəm: Mən bilmədim ki, sən təksən.

Həmidə: Tək niyə oluram. Vaqif bizdədir. Bir də ki, o qıznan ikimiz oturub söhbət edəcəyik.

Rüstəm *(təəccüblə)*: Hansı qızla?

Həmidə: O, televizordakı qızla.

Rüstəm *(gülür)*: Hə.

Həmidə: Bir də, Rüstəm, bilirsən ki, mən axşamdan yatanam. Bir azdan yerimə girib yuxulayacam. Siz gələndə qapını bərk döyün ki, oyanım.

Rüstəm: Hə, sən yeni ildə çox oturan deyilsən. *(Otağa keçir)*.

Həmidə *(öz-özünə)*: Eh, ay oğul, sənin yadına gəlməz. Vaxt vardı, bu evdə yeni il məclisi səhərə qədər dağılmazdı. Bütün gecəni süzüb ortalıqdan çıxmaq bilməzdim, səhərisi gün oynamaqdan qollarım sızım-sızım sızıldardı...

Rüstəm: Di sağ ol. *(Anasını öpüb gedir)*:

Həmidə xala mətbəxə gedir. Əlində aş dolu iri bulud içəri qayıdır. Buludu stolun üstünə qoyur, stulları sahmana salır. Öz-özünə danışır.

Həmidə: Səkinə bacı, sən burda əyləş. Rəhimlə Nəzifə qoy bu başa keçsinlər. Usta, sən də burda otur. Teymur, sən bura keç. Arvadının yanına. Uşaqlar, siz aşağı keçin. Sultan, sən burda otur, axı tamada sən olacaqsan. *(Öz-özünə gülür)*. Mənim də deyəsən başım xarab olub. *(Pəncərəyə yanaşır, şəhərin işıqlarına baxır, içini çəkir)* Vay, başıma xeyir, gör bir nə qədər işıq var. Görəsən heç indi küçədə adam tapılar? *(Qapının zəngi çalınır, Həmidə xala dıksınır, təəccüb içində qapıya tərəf gedir)*.

Həmidə: Bıy, başıma xeyir bu kim ola? *(Qapını açır)*.

Eynəkli kişi daxil olur.

Eynəkli kişi: Ələkbərovun evi buradır?

Həmidə: Bəli! Nədir ki?

Eynəkli kişi: Nədir? Sağlığım. Al, bu teleqramı, bura qol çək.

Həmidə (*teleqramı alıb baxır*): Bıy, ürəyim düşmüşdü. Dedim, görəsən, nə olub. (*Sakit və fərəhlə*). Fərmandandır! Qəzənfər rəhmətliyin şəyirdi idi, indi, şükür, özü adlı-sanlı ustadır. Harada olur-olsun – Sibirdə, Uralda, Dalni Vostokda hər bayramda mütləq gərək tel vursun, heç yadından çıxmaz. Budey indi də Həştərxandan vurub.

Eynəkli kişi: Bacı, bütün bunların mənə heç dəxli yoxdur, istəyir Həştərxandan vursun, istəyir Əngəxərandan, gərək bura qol çəkəsən, vəssalam.

Həmidə: Bıy, a kişi, nə ətiacı-ətiacı danışdın? Qol çəkməyə nə var ki, bu saat çəkərim. Daha elə köntöy danışmaq neyçün.

Eynəkli kişi: Sən də mənim kimi axşam-axşam bu qədər ev gəzsəydin, elə danışardın. Hələ gərək üç qapıya da gedəm. Camaat kefdə, damaqda, mən də...

Həmidə: İndi ki, belə əziyyətdir, nə zəhmət çəkirdin, sabah gətirərdin, vacib deyil ki, indi gətirirsən.

Eynəkli kişi: Bacı, görünür sən çox bisavadsız adamsan. Qanun-qaydaya-zada bələd deyilsən, teleqram vurulandan düz iki saat sonra gərək cabəca adresata çatdırılsın, sənin bu şəyirdin də, Kamrandı, Fərmandı, nədi, zalım balası, elə vurub ki, düz novıqodçün alasan. Sabah gətirsəydim, olardı toydan sonra nağara. Bizim peşə asan gəlməsin sənə.

Həmidə: Nə deyirəm ki, bu boyda pilləkən çıxmısan, otur, heç olmasa, bir nəfəsini də. Bir stəkan pürrengi çay süzüm sənə.

Eynəkli kişi (*bir az yumşalaraq*): Axı qayda-qanun var, mən indi vəzifə başındayam, qulluqdayam.

Həmidə: Əşi, çürükçü olma, bir stəkan çay içsən, dünya dağılmaz.

Eynəkli kişi: O da düzdü.

Həmidə çay gətirir.

Eynəkli kişi: Bu üç teleqramı da çatdırım yiyəsinə, gedim kəlləmi atıb yatım.

Həmidə: Bəs yeni ili qarşılamırsan?

Eynəkli kişi: Əh, rəhmətliyin qızı, sənə, mənə nə yeni il? Bu yeni il findifürüş cavanlarçün, stilyaqalar üçündür – atılıb düşsünlər.

Həmidə: Elə niyə deyirsən, bax, mən səndən yəqin bir-iki bayram böyük olaram, amma görürsən, mən də oturub yeni ili gözləyirəm. Qarşılayacam...

Eynəkli kişi: Görürəm, boşqabları düzmüsən, plov da yəqin dəmdədir.

Həmidə: Qal, qonağımız ol.

Eynəkli kişi: Sağ ol. (*Şəkli göstərir*). Ərindir?

Həmidə: Hə, rəhmətə gedib.

Eynəkli kişi: Oğuldan-uşaqdan nəyin var?

Həmidə: İki oğlum, iki qızım.

Eynəkli kişi: Neynək. Amma bilirsən bala ki var, bala deyil, bələdir, bəla.

Həmidə: Ağzını xeyirliyə aç, ay kişi.

Eynəkli kişi: Yox, sən mənə qulaq as. Deyir övlad ki var, əvvəl adamın qanını sorur, yəni ki, ana bətnində olanda. Sonra ki, dünyaya gəlir, başlayır canını yeməyə, yəni ki, süd əmir. Sonra da adamın malını yeyir. Axırda da papağını yan qoyur ki, xudahafız... Bir də qiyamətdə görüşərik.

Həmidə: Ay kişi, nə baş-ayaq vurursan, sən naxələf övladdan niyə danışırısan? Sən mərifətli, qədərbilən övladdan danış.

Eynəkli kişi: Hardaydı qədərbilən övlad? Uşaq vaxtı hamısı quzu kimidir, elə ki, böyüdülər, ya olacaq xuliqan, çiğən, stilyaqa, tutub basacaqlar dama, üzünü görməyəcəksən, ya da oxutdurub adam eləyəcəksən, olacaq alim, incinar, həkim. Onda da üzün görməyəcəksən, çünki səni saya salmayacaq. Deyəcək, ay dədə, ay məmə, sizlə mənim söhbətim tutmur, sizin kulturanız çatmır mənimlə söhbət eləməyə, ev-eşiyimə də yaraşmırsınız, vəssalam, şüttamam.

Həmidə: Ay kişi, sən nə xeyirsöyləməz kişisən. Xeyirsöyləməzin əhvalatın eşitmisən? Deyir, ay xeyirsöyləməz, uzaq səfərə gedirəm, xeyir söylə papağımı sənə verim, deyir indidən ver, birdən getdin, qayıtmadın.

Eynəkli kişi: (*Sanki onun sözlərini eşitmir, qurtum-qurtum çayı içərək öz-özünə danışmış kimi*): Məndə olan kəllə heç kəsdə yox idi. Mübtədi məktəbdə birinci şagird idim, müəllimlər başıma and

çıxardı. Nə olsun, dalısın oxumadım ki, işləyim, ailə saxlayım, oğul-uşağın axırını bir yana çıxardım. Hamısını oxutdum, indi məni bəyənmirlər.

Həmidə: Sənin övladların naxələf çıxıb, təqsir özündədir, yaqın pis tərbiyə veribsən. Daha hamıya niyə qara yaxırsan?

Eynəkli kişi: Hamısı elədir. Bayaq küçədə fikir verirəm, üç cavan oğlandır. Dərs öyrənməkdən, kitab oxumaqdansa, veyl-veyl gəzirlər küçəni, içki alırlar, qıza sataşırlar. Nə olacaq onların axırı – avara, cibgir, başkəsən.

Həmidə: Yox, balam, mənim övladlarıma min şükür, razıyam onlardan.

Eynəkli kişi: Hardadırlar, heç gözümə dəymirlər. Bəs bu boşqabları kimin üçün düzmüsən?

Həmidə (*tutulur*): Elə belə... Düzmüşəm də. Onlar getdilər, yoldaşları çağırırlar.

Eynəkli kişi (*Məmnun gülümsünür*). Bəs mən nə deyirəm? Elə olacaq da. Hamısı çıxıb gedəcək. Nə qədər ki, ağılları kəsmir, səndən asılıdırlar – yanındaırlar, elə ki, əlləri çörəyə çatdı, atıb gedəcəklər. Budur bax, dörd uşağın var, dördü də, təzə il axşamı anasını tək qoyub gedir. Heç yadlarına da düşmürsən indi onların.

Həmidə: Düz demirsən, hamısının yadımdayam. Burda olmasalar da ürəkləri burdadır.

Eynəkli kişi: Ürəkləri? Ay hay. Ürəkləri!

Həmidə: Hamısı zəng eləyib, məni təbrik edəcəklər.

Eynəkli kişi: Ay elədilər ha. Bax, bacı, adını da bilmirəm. Mənə hamı poçtalyon Bəşir deyir, indi övladlarının biri də axşam sənə zəng eləsə, mən poçtalyon Bəşir adımı dəyişib qoyaram telefon Bəşir. (*Durur*). Yaxşı, mən getdim. Çay üçün çox sağ ol, qiyamət çay idi. Sənə bir məsləhət verirəm. Bax, o qutunu görürsən? (*Televizoru göstərir*). Qur onu, otur qabağında. Qocalanda adama bir bu qalır. Nə olsa ondan olacaq. Di salamat qal. (*Qapını örtüb gedir*).

Həmidə xala bir az çaşan kimi olur, sonra qapını açıb Bəşirin dalınca qışqırır.

Həmidə: Yox, düz demirsən, ay kişi, düz demirsən.

Eynəkli kişi (*səsi uzaqdan gəlir*): Televizor, bacı, televizordan bərk yapış, adama o qalır qocalanda.

Həmidə: Yox, yox, düz demirsən, düz demirsən, poçtalyon, yox, telefon Bəşir.

Yənkəli kişi: Telefon məsələsinə hələ baxarıq.

Həmidə xala qapıdan aralanıb otağa gəlir, qeyri-ixtiyari televizora yaxınlaşır, mexaniki olaraq düyməni burur, ekranda diktör qız.

Həmidə (*stulunu televizorun qabağına çəkib oturur*): Bıy, yazıq qız, sən niyə buradasan? Bəs sən yeni ili qarşılamırsan?

Diktör (*sözünü davam etdirərək*): Bu axşamkı söhbətimizdə bu barədə danışacağıq.

Həmidə: Yaxşı, qızım, neynək, gəl söhbət eləyək. Qızım, yaqın bu verilislər səni lap yorub, hə? Hamı öz evində yeni ili qarşılayır. Sən də burda qalmısan.

Diktör. Bu il mədəniyyətimizin nailiyyətləri sırasında gənc bəstəkar Yusif Yusifovun yeni baletini də qeyd etmək olar.

Həmidə: Gənc bəstəkar Yusifov deyirsən? Gənc bəstəkar Yusifov yaqın indi haradasa oturub, dost-aşnası, tay-tuşunun içində, yeyir, içir, kef çəkir, heç bəlkə televizora da baxmır. Görəsən, heç bu gecə televizora baxan var? Bu saat hamının başı qarışıqdır. Qızım, sən də çıx get evinizə. Mədəniyyətimizin nailiyyətlərindən sabah danışarsan. Nə olacaq? Nailiyyətlər qaçmayacaq ki...

Diktör: Rəssamlıq sahəsində də bir çox görkəmli əsərlər yaranmışdır.

Həmidə: Hələ 12-yə iyirmi dəqiqə var. Maşına minsən çatarsan. Get, qızım, get, dostlarının, yoldaşlarının yanına. Yaqın səni də gözləyən var. Axı cavansan, gözəl-göyçəksən. Yaqın nişanlın var. Sənsiz darıxır. Axı, o da belə gecədə səninlə bir yerdə olmaq istəyir. Elə deyil, qızım, hə?

Diktör: Əhməd Fazilovun çobanlara həsr etdiyi tablosu orijinal və təbiidir.

Həmidə: Neynək, qızım. Qoy təbii olsun. Amma sən get, bilirsən, deyiklin necə sevinər? Saçlarından öpər. Gör saçların nə gözəldir. Yaxşı qız, bilirəm özünün də ürəyin tələsir. Bütün Bakı sənə baxsa da, sən birçə adamın yanında olmaq istəyirsən, eləmi?

Diktör: Yeni kinofilmlər sırasında...

Həmidə: Elədir, qızım, işdir, bilirəm, məvacib alırsan, qoyub gedə bilməzsən, amma heç bu axşam insafdır ki...

Diktor: Teatr mövsümünün ən yaxşı tamaşasını...

Həmidə: Hə, bildim, bildim... Yəqin yoldaşlarınla söz qoymusunuz ki, yeni ili Moskva vaxtı ilə qarşılayasınız. Veriliş qurtaran kimi nişanlın maşın tutub dalınca gələcək. Səni bax, elə bu paltarda birbaşa məclisə aparacaq. Hələmi? Amma heyf ki, mən səni görməyəcəm. Burda bu şüşə dalında yox, adi həyatda necə danışdığını, necə deyib güldüyünü bilməyəcəm. Deməli, belə. Yeni ili Moskva vaxtı ilə qarşılayacaqsınız. Deməli, ona görə arxayınsan. Deməli, sənin işin düzəldi. Çox yaxşı, çox gözəl.

Diktor: Çox gözəl – məşhur italyan sənətsünası sərginin qeydlər dəftərinə bu sözləri yazmışdır.

Həmidə (*televizorun qabağından durur*): Görəsən, bu gecə daha kimlər təkdir? Radionun diktorları. Amma bəlkə indi radioda da heç kəs yoxdur, ancaq yazılı lentləri buraxırlar. Bəs məlumat bürosunun işçiləri? Orada lap yəqin adam var. Yazıqlar yəqin darıxırlar. Kimdi bu gecə telefon soruşan? Qoy bir zəng eləyim, hə? (*Telefona yanaşır. 09 çəkir, gözləyir*).

Qadın səsi: Məlumat bürosu sizi dinləyir.

Həmidə: Salam, qızım.

Qadın səsi: Nə?

Həmidə: Salam, qızım.

Qadın səsi: Hara? Hansı nömrə?

Həmidə: Deyirəm, salam, qızım.

Qadın səsi (*təəccüblə*): Salam.

Həmidə: Sizin yeni ilinizi təbrik edirəm.

Qadın səsi (*daha artıq təəccüblə*): Cox sağ olun.

Həmidə: Təksiniz, eləmi? Darıxırsınız yəqin, hə?

Qadın səsi: Danışan kimdir?

Həmidə: Heç, bir nəfər.

Qadın səsi: Hə, Raya, sənsən, əvvəl tanımadım. Neyləyirsən, haradasan, kimnən?

Həmidə: Yox, Raya deyil, başqa adamdır, siz məni tanıyırsınız.

Qadın səsi: Nə istəyirsiniz?

Həmidə: Mən sizin yeni ilinizi təbrik etmək istəyirəm.

Qadın səsi (*quru*): Təşəkkür edirəm.

Həmidə: Bilirsiniz, mən sizdən soruşmaq istəyirdim, necəsiniz bu axşam?

Qadın səsi (*səbirsizliklə*): Axı, kimdir?

Həmidə: Heç... bir nəfər... Siz tanıyırsınız...

Qadın səsi (hirsli): Xətti məşğul eləməyin, hələ yeni il gəlməyib, indidən içib sərxoş olublar.

Həmidə xala gülür. Dəstəyi qoyur. Televizora yanaşır. Veriliş qurtarır. Ekranı cürbəcür xətlər, şüalar və kölgələr qatmaqarıışı var. Həmidə xala televizoru söndürür, divar saatına baxır. Divar saatında birə on dəqiqə işləyir. Həmidə televizordan ayrılıb otağın o biri başına keçir. Radionu qurur, sonra söndürür. Maqnitafona yanaşır.

Həmidə: Deyirəm, ay Qəzənfər, görəsən, niyə adama ömrünün axırında bir bu cihazlar qalır? Yox, yox, dilim-ağzım qurusun, qələt danışdım. Mənə tək bir bu cihazlar qalmayıb. Mənim gül kimi balalarım var. Qəzənfər, bizim balalarımız. Hamısı da mənə çox istəyir. *(Qəzənfərin şəklinə yanaşır, diqqətlə ona baxır. Gərgin musiqi səslənir. Həmidə xala təlaşlı, həyəcanlıdır. Tərəddüdə içindədir. Nə isə eləmək istəyir, amma qərara gələ bilmir. Bufetə yanaşır, açarı götürür. Amma bir an donub qalır. Musiqi şiddətlənir. Nəhayət, Həmidə xala qəti qərara gəlir. Açarı bufetin gözünə salır, burur, açır, bayaqkı kaseti çıxarır. Maqnitafona yaxınlaşır, onu yandırır, kaseti maqnitafona salır, lenti keçirir).*

Həmidə: Qınama mənə, Qəzənfər, sənəin vəfatından sonra bu evdə heç kəs, bir dəfə də olsun ürək eləyib bu yazıya qulaq asmayıb. Amma mən bu gün özümü saxlaya bilmirəm. Bilmirəm nə olub mənə? Yaman sənəin səsini eşitmək istəyirəm. *(Ani bir tərəddüddən sonra düyməni basır, lent fırlanır. Bülbülün ifasında "Sənsiz"dən bir parça, sonra qatma-qarışıq səslər, səs-küy eşidilir. Uşaqların və Həmidə xalanın, sonra Qəzənfərin səsi eşidilir).*

Qəzənfərin səsi: Aha, yazır. Di danışın. Gülarə, səndən başlayaq. Bir şey de.

Gülarənin səsi: Nə deyim?

Qəzənfərin səsi: Nə bilim, bir şey de də.

Gülarə: Bilmirəm nə deyim.

Qəzənfər: Deyən: atam bu gün maqnitafon aldı.

Gülarə: Atam bu gün maqnitafon alıb.

Rüstəmin səsi (Gülarəni yamsılayaraq): Anam bu gün kələm alıb.

Ümumi gülüş.

Qəzənfər: Yaxşı, oyun çıxarmayın. Dilarə, indi də sən bir şey de. Bax bura, qızım, mikrofona.

Dilarə: Nə deyim?

Qəzənfər: Deynən bu gün hava istidir.

Dilarə: Bu gün hava istidir.

Rüstəm: Bu gün hava soyuqdur.

Həmidə: Bütün bunlar yazılır?

Qəzənfər: Bə nə?

Həmidə: Möcüzədir, vallah...

Qəzənfər: Yaxşı, kim qaldı? Rüstəm, Dilarə, siz də bir şey deyin.

Dilarə: Mən dedim.

Rüstəm: Qoy Dilarə oxusun.

Dilarə: Lap oxuyuram (*Oxuyur*). Arşın mal alan...

Qəzənfər: Yaxşı, indi sən də. Rüstəm...

Rüstəm: Nə deyim?

Qəzənfər: Nə olub? Elə hamınız soruşursunuz nə deyim, nə deyim. Bir şey deyin də...

Rüstəm: *Əkil bəkil quş idi, ağaca qonmuş idi.*

Çıxdım onu tutmağa, o məni tutmuş idi.

Gülüş.

Qəzənfər: Yaxşı, Həmidə, indi sənəin növbəndir.

Həmidə: Mən danışa bilmirəm. Nədi belə, hamını məcbur eləyirsən? Özün danış da.

Qəzənfər: Mən?

Həmidə: Hə, sən.

Qəzənfər: Yaxşı, danış deyirsən, danışım da. Mən nə şairəm, nə də filosof. Adi fəhlə babayam. Ancaq indi bir-iki kəlmə söz demək istəyirəm. (*Öskürür, tutulur*). Bax, yenə deyirəm, mən adi bir adamam, elə bilməyin ki, çox dərin qırıldatmaq, ya filosofluq etmək istəyirəm.

Qəzənfərin monoloqu başlayanda səhnədə işıqlar yavaş-yavaş azalır, sönlür. İndi qaranlıq səhnədə yalnız Qəzənfərin divardakı şəkli işıqlandırılır, bir də maqnitofunun yanında oturub qulaq asan Həmidə xala.

Qəzənfərin səsi (*davam edir*): Özümə görə adım-sanım da var. Beş kişinin içində hörmətim də olub. Həyatda təcrübəm çox olub. Dünyanın, necə deyərlər, hər üzünü görmüşəm... Görürsünüz nə ədəbi cümlələrlə qırıldadıram. Bir gün gələcək... mən olmayacam.

Həmidənin səsi (*maqnitafonda eşidilir*): Bəsdi yenə, sən Allah. Sənsiz bizim bir günümüz olmasın.

Uşaqların səsi-küyü: bəsdi, bəsdi.

Həmidə (*səhnədə*): O vaxt bu sözlər nə qədər təbii idi, Qəzənfər, bizə nə qədər doğru, düz gəlirdi.

Qəzənfərin səsi: Yaxşı, yaxşı, uşaqlar, susun. Qoyun sözümü qurtarım. Yaxşı, ay arvad 40 il, 50 il sonra. Axır bir gün mən olmayacağam. Qulaq as. Bax sənə bircə əmanətim bu uşaqlardır. Ömür vəfa eləsə, hamısını özüm böyüdüb başa çatdıracam. Yox, işdi... Onda, bax, bunları sənə tapşırıram. Demirəm ki, hamısına ali təhsil ver. Demirəm, hamısını doktor elə, inciner elə, alim elə. Yox, kim olurlar-olsunlar, alim, fəhlə, həkim. Amma adam olsunlar, yaxşı adam olsunlar. Sonra, Həmidə, bir gün gələcək, hamısı böyüyəcək, boya-başa çatacaq və yuvasını tərk eləyən quşlar kimi bir-bir uçub gedəcəklər. Bax, onda onlara vəfasız demə ha! Onu bil ki, hara getsələr, hansı ailəyə düşsələr səndən də, məndən də nə isə aparacaqlar. Necə ki, biz də bir-birimizlə görüşəndə hərəməz öz ata-babalarımızdan nə isə bir şey gətirmişdik. Deyəcəksən, Qəzənfər yenə filosofluq eləyir. Amma bax, mən belə fikirləşirəm. Adamlar hamısı nəşildən-nəslə bir-birinə bir şey verirlər: O şeyi ki, biri başlayır, amma qurtara bilmir, o şey itmir, batmır, sonrakı nəslə qalır, onu sonra gələnlər tamamlayırlar. Dünyada heç nə itmir, batmır, heç kəs ölmür. Yaxşı da, pis də keçir, nəsil-nəsil keçir... Biz mən biləni yaxşı yaşamışıq, əlimizin zəhmətilə çörək qazanmışıq. Qoy, bizim həyatımızda yaxşı nə olubsa, uşaqlarımız özləri ilə təzə həyatlarına, təzə nəşillərə aparsınlar. Həyat da elə budur da. Bax belə...

Lent qurtarır. Kaset bərk fırlanır. Həmidə xala düyməni basır, maqnitafonu söndürür.

Həmidə: Vəssalam. Burda yazı qurtarır. Sən də qurtarırsan, Qəzənfər. Doğrudur, bir də başdan qulaq asa bilərəm. Amma neçə kərə qulaq asıram-asım, bir kəlmə artıq söz deməyəcəksən. Yox, mən qüssələnmirəm. Əksinə, elə bil bütün dərdi-qəmim uçub getdi. Elə

bil mənə təsəlli verdin. Qəzənfər, həyatımın mənasını açdın mənə. Bax, bu qab-qacağı da yığışdırmayacağam. Qoy uşaqlar gəlib görsün. Çilçırağı da yandıracam. Səhərə qədər qoy yansın. Qoy uşaqlar gələndə pəncərələrimizi işıqlı görsünlər. Qoy hamı bilsin ki, burda da yeni ili qarşılayırlar... (*İşığı yandırır, səhnə gur işığa qərq olur*).

Balaca Vaqifin bağirtəsi eşidilir.

Həmidə: Sən də oyanmısan, bala, sən də babana qulaq asırdın? Böyüyəndə bir də qulaq asarsan, bala, ağlın kəsəndə. O sözləri səninçün deyir. Hamımızçün. Bütün adamlarçün. Ağlama bala, bu saat gəlirəm. (*Yanaşır nəvəsini qucağına götürür, ovundurur, yelləyir. Laylay deyir*).

Laylay dedim yatasan.

Qızılgülə batasan.

Qızılgülün içində

Şirin yuxu tapasan.

PƏRDƏ AĞIR-AĞIR ENİR.

1966-1967

QARAVƏLLİ

(Kukla teatri üçün komediya)

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Yaxşı kişi – adı başqadır, amma yerini şirin salıb, olub Yaxşı kişi.

Pis kişi – adı başqadır, amma sözün düzün deyib, olub Pis kişi.

Əvəz Əvəzov

Əli Əliyev

Vəli Vəliyev

Məmməd Məmmədov

Əhməd Əhmədov

Abbas Abbasov

Səlim Səlimov

Sadıq Sadıqov

Əziz Əzizov

Namaz Namazov

Əkbər Əkbərov

Qulam Qulamov

Fəridə Fəridova

Balaqədəş Balaqədəşov

Bəhram Bəhramov

Rəhimə Rəhimova

Kamal Kamalov və başqaları.

PROLOQ

Görəcəyiniz ilk personajlar canlı aktyorlar, aparıcılar: Yaxşı kişi ilə Pis kişidir. Onlar müəyyən dərəcədə Azərbaycan xalq teatri-"Qaravəlli" tamaşalarındakı Kosanı və Keçəli xatırladırlar. Yaxşı kişi Kosaya, Pis kişi Keçələ yaxındır. Bu yaxınlıq onların zəhəri görünüşlərində, geyimlərində əks olunub.

Yaxşı kişi Kosa kimi başına kəlləqənd kağızından ucu uzun şiş təskülə qoyub. Boynundan kiçik zınqırovlar və balqabaq asılıb, əynində tərsinə kürk, qurşağında boş torba, belində çömçə, əlində ələngə sümüyü və it kəlləsi var. Ələngə onun qələmi, kəllə isə saatıdır. Xalq tamaşalarında Kosa soyuğun, barsızlığın, qışın, ətalətin rəmzidir. Yaxşı kişi də altıdan-üstədən

bərk-bərk geyinməklə bərabər, balaca bir yorğana da bürünüb, qurşağının altına kiçik yastıqlar da salıb. Amma yenə üşüyür. Elə hey əsir, titrəyir, tez-tez "vay dədə, dondum, öldüm, soyuqdur" deyir. Pis kişi isə baharı, oyanışı, yeniliyi təmsil edir. O, yüngül geyinib və Yaxşı kişi yorğan, kürk altında tirtir titrəyəndə, Pis kişi başını, yaxasını açır, üzünü yelləyir, arabir "püf, öldük, qırıldıq istidən" deyir.

Pis kişi qısa qollu, yaşıl rəngli paltardadır. Həsir papağını qaşının üstünə qədər basıb, keçəli bilinmir, heç qulaqları da görünmür. Pis kişinin papağı yaşıl yarpaqlarla, otlarla bəzədilib.

Keçəlin və Kosa'nın bu ənənəvi qiyafəsinə əlavə olaraq bizim personajlarda – Yaxşı kişi və Pis kişi də müasirliyin əlamətləri də var. Yaxşı kişi başına iri bir çətir tutub, əlində termos var. Pis kişinin isə çiyindənən fotoaparət asılıb. Qalan personajlar kuklalardır.

Pis kişi səhnənin qabağına çıxır, tamaşa salonuna ötəri bir nəzər salır, sanki tamaşaçıları heç görmür, harasa boylanır, uzaqdan kimisə tanıyıb ələyir.

Pis kişi: A, a, Kosadır ki, vay evinəcən (*çağırır*). Kosa, a Kosa, bura gəl (*daha bərkdən qışqırır*). A Kosa, Kosa, bura gəl (*daha bərkdən qışqırır*). A Kosa, Kosa, gəlsənə! Adə bir gəlib salam versənə!

Yaxşı kişi: Adə kimdir, adə?! (*Səhnəyə çıxır, yapışdırılmış saqqalını yelləyir. Pis kişini tanıyır*). A, sənsən, Keçəl qardaş, əssalam-ələyküm.

Pis kişi: Salam, salam. Xoş, beş, on beş. Nə var, nə yox?

Yaxşı kişi: Əşi, bəs sağlığın, salamatlığın. Filan, peşməkan.

Pis kişi: Belə de, belə de. Çox yaxşı çox əcəb, çox gözəl, çox pakizə. Axıracan olsun, Allah bundan da artıq eləsin.

Yaxşı kişi: Özün necəsən, e, Keçəl qardaş?

Pis kişi: Bura bax, nə "keçəl- keçəl" salmısan? Kimdi bu papağın altında mənim keçəlimi bilən?

Yaxşı kişi: Sənə nə olub, dostum? Sən ki papaq altında qalan oğlanlardan deyildin?

Pis kişi: A, Kosa, saqqal qoymusan, mübarək! Saqqalın çox mübarək! Amma, balam, sən hara, saqqal hara?

Yaxşı kişi: Neynim, gördüm saqqalım yoxdur, sözüm keçmir (*pıçıltı ilə*), mən də birini aldım, yapışdırdım. Amma bax, ta söz öz aramızda qalsın ha!

Pis kişi: Bəs necə? Amma alırdın qarasını alaydın, cavanlaşıydın

da, ağın niyə aldın ki?

Yaxşı kişi: Sən də durdun söz danışdın! Ağın almasaydım ağsaqqal olmazdım ki. İndi mən də ağsaqqalam, beş kişinin biriyəm, bir sözümü iki eləyən yoxdur. Hörmətim-izzətim, səhhətim, ləzzətim

Pis kişi (*kənara*): Vay o gündən ki, Kosa ağsaqqal ola...

Yaxşı kişi: Nə deyirsən, Keçəl, qardaş?

Pis kişi: Heç, əşi, deyirəm (*oxuyur*):

*Kosam mənim qanlıdır,
Qolları mərcanlıdır,
Kosaya əl vurmayın,
Kosam ikicanlıdır.*

Yaxşı kişi: Ay səni! (*oxuyur*):

*Keçəl, keçəl daz, keçəl.
Balası pərvaz keçəl.
Keçəlin hindi başı,
Qoduğa mindi başı.
O tayda döyüş oldu,
Bu tayda sındı başı.*

Zarafatla dümsükləşirlər. Pis kişi yüngülcə Yaxşı kişini itələyir. Yaxşı kişi yıxılır, saqqalı qopub düşür.

Yaxşı kişi: Vay məmə, saqqalım düşdü ki... İndi mən neyləyim? Saqqalım yolundu, dağıldı, əzildi...

Pis kişi: Yaxşı, ah-fəğan eləmə, get təzəsin al!

Yaxşı kişi: Pulum hardadır? Yediyim yarma aşı, yarısı sudur, geydiyim yeddi dəst paltar, təzəsi budur. Keçəl qardaş, gedək o su budkasının yanından mənə bir saqqal al.

Pis kişi: Xeyr a, keçəl suya getməz.

Yaxşı kişi: Onda bir az əl borcu ver mənə. Hə, di at əlivi cibivə.

Pis kişi: Ciblərim yadımdan çıxıb qalıb evdə.

Yaxşı kişi: İndi mən neyləyim?!

Pis kişi: Əşi, çox qanını qaraltma. Bir saqqalla səni kim tanıyacaq? Saqqalda feyz olsaydı, keçi şıxlıq alardı.

Yaxşı kişi: Orası düzdür. Bir yandan elə saqqalsız, bıqsız yaxşıdır. Yoxsa qalmışdım belə: yuxarı tüpürürdüm bığ idi, aşağı tüpürürdüm saqqal.

Pis kişi (*yorğana daha bərk bürünərək*): Nə danışırısan, adə

soyuqdan tir-tir əsirəm. Vay dədə, belə soyuq olar? Öldük, qırıldıq ki.

Pis kişi: Yaxşı, Kosa, bir de görüm, sən hara, bura hara?

Yaxşı kişi: Məni çağırıblar bura oyunbəyi olum.

Pis kişi: Nə bəyi?

Yaxşı kişi: Masabəyi demirlər? Bu da oyunbəyidir də... Bu gün burda bir oyun çıxardacaqlar. Məni də çağırıblar bu "QaravəlliUni mən aparım, kuklları oynadım.

Pis kişi: Aa, bəs məni də "QaravəlliUyə çağırıblar ki... Deyiblər gəl, bu oyunu sən idarə elə. Oyunbabası ol, kuklları danışdır.

Yaxşı kişi: Yox bu kov deyil. Məni çağırıblar, vəssalam. Araba-zad deyil ki, çüt öküz qoşsunlar.

Pis kişi: Xeyr, heç elə söhbət yoxdur. Deyirəm sənə, məni çağırıblar.

Yaxşı kişi: Yalançının lap...

Pis kişi: Lap, lap, lap...

Pis kişi: Adə, qırışmal, mənə deyirsən? *(Onun üstünə cumur, süpürüşürlər. Pis kişinin papağı düşür, tələsik papağını başına keçirir).*

Pis kişi: Puf, istidən bağrım çatladı.

Yaxşı kişi: Aman, aman, belə də soyuq olar?

Pis kişi: Yaxşı, gəl belə danışaq. Oyunu ikimiz bərabər aparaq. Kuklları bir yerdə oynadaq.

Yaxşı kişi: Neynək, mən razı.

Pis kişi: Vur bura! Arşın uzun, bez qısa, kəfənsiz öldü Kosam!

Yaxşı kişi: Keçəl, keçəl, noxudu keçəl. Ayran içər, kəndə qaçar.

Əl-ələ verib oxuyur, oynayırlar. Sinc-qonq səsi eşidilir. Pis kişi ilə Yaxşı kişi dıksinirlər.

Yaxşı kişi: Bu nədir?

Pərdə yavaş-yavaş qalxmağa başlayır.

Pis kişi: Vay, deyəsən, tamaşa başlanır.

Yaxşı kişi: Yox, yox, olmaz, dayanın *(yüyürüb pərdədən yapışır)*. Axı, biz hələ danışmamışıq ki, nədən danışacayıq. Danışmaq, razılaşmaq, razılaşdırmaq lazımdır. Necə danışacayıq, nə cür, nədən?

Pis kişi: Nədən? Adamlardan.

Yaxşı kişi: Ay sağ ol, bu lap mənim ürəyimdən oldu. Deməli, adamlardan, gözəl insanlardan söz açacayıq. Necə də gözəl, namuslu, əməksevər, zəhmətkeş, mehriban, gözüaçıq, güləruz, müasir, oxumuş, hazırlıqlı, fədakar insanlardır. Mədəni, mərifətli, mərhəmətli, məziyyətli, mə, mə mə... deyə mələşən qoyunları otarırlar, evlər tikirlər, yollar çəkirlər. *(O danışdıqca səhnəyə maskalar çıxır. Maskalar hamısı eyni çəhrayı rəngdədir, hamısında eyni güləş, şən, qayğısız ifadə var).*

Yaxşı kişi: Gəncləri demirəm hələ! O gün küçədə bir cavan oğlan gördüm. Papirosunu çəkib kötüyü səkiyə deyil, zibil qutusuna atdı. Vallah, adamın qəlbi iftixardan dağa dönür. Gəl sənə bunların şən həyatlarından lirik-epik, monumental-modernik bir tamaşa göstərək. Necədir sənincün? Sevgililər axşamlar sevişsələr. *(O danışdıqca, maskalar bu sözlərə uyğun hərəkətlər icra edirlər. "Sevişənlər" deyəndə kişi və qadın maskaları başlarını bir-birinin çiyninə əyir. Kiminsə əli onların başları üstünə bir ay şəkli və salxım söyüdü bir budağını tutur, lirik musiqi səslənir).* Saat doqquzdan başlarını qoyub yatsınlar. *(Maskalar xurcunlarından kiçik yastıqlar çıxarıb başlarını qoyurlar, kiminsə xorultusu eşidilir).* Amma xoruldamasınlar. Səhərlər idmanla məşğul olsunlar. *(Maskalar cəld oyanıb idman hərəkətləri edirlər).* Gündüzlər əmək xariqələri yaratsınlar, istehsalat qələbələri qazansınlar! *(Maskalar muxtəlif iş proseslərini icra edirlər).*

Pis kişi: Söz yox ki, yaxşı adamlarımız çoxdan da çoxdu. Amma axı tək-tük yaramazlar da var hələ. Bəlkə onlardan söz açaq.

Yaxşı kişi: Yaramazlar?!

Pis kişi: Bəli, xanın-bəyin, dərviş-rövşəxinin, əyan əşrəfin, qoçu-moçunun, lotu-potunun kökünü çoxdan kəsmişik, amma a başına dönüm, qorxaqlığın kökü hələ kəsilməyib ha. Təkdən-birdən, ayda-ildə bir dəfə, görürsən, işdir düşür, qorxaq adama da rast gəlirsən. Gündüz çıraqa axtaranda, yəni sözün düzü elə gecə çıraqsız axtarmayanda bir də görürsən qarşu çıxı kim?

Yaxşı kişi: Kim?

Pis kişi: Qorxaq. Bəli, bəli, qorxaq. Axmaq. Yaltaq. Bu TaqlarU.

Mənfi səciyyəli maskalar görünür.

Pis kişi: Bir də var "xorlar". Oxuyan xorları demirəm, rüşvətxorlar, müftəxorlar. *(Bir neçə mənfi maska da peyda olur)*. Bir də var – "bazlar" – dostbazlar, dəstəbazlar, danosbazlar, qohumbazlar, yerlibazlar. *(Maskalar dəyişir)*. Bir də var pərəstlər – şöhrətpərəstlər, mənəbpərəstlər və yenə də yerlipərəstlər.. Bir də var "karlar".

Yaxşı kişi: Şikəst karlar?

Pis kişi: Yox, riyakarlar, saxtakarlar, fitnəkarlar. Bir də var "çılar" – böhtançılar, yalançılar, miyançılar, fırıldaqçılar. Bir də var paxıllar. Var, vallah, var, billah, var. *(Maskalar dəyişir)*. Bir də var avamlar, cahillər, nadanlar, qanmazlar, sözdən söz çıxaranlar. Desən yoxdur, canımçün inciyərəm səndən. Bir də var laqeydlər, biganələr, "dəymə mənə, dəymərəm sənələr", "əşi mənim nə işimələr", dad onların əlindən, dad-bidad! Bir də var...

Maskalar dəyişir.

Yaxşı kişi: Əşi, dayan görək, baş alıb getdin ki lap *(ora-bura boylanır, döyükur)*. Görəsən, burda oğru-əyri yoxdur ki? Sonra eşidib eləyən olar, ayrı rəng verərlər. Burdan bilirsən nə iyi gəyahoolir?

Pis kişi: İyləmə, başıva dönüm, iyləmə, qurban olum, iyləmə, quzu kəsim, iyləmə!

Yaxşı kişi: Yox axı, bəs hanı yaxşı "pərəstlər" – həqiqətpərəstlər, vətənpərəstlər? Hanı yaxşı "karlar"-sənətkarlar, fədakarlar? Hanı yaxşı "çılar" – zərbəçilər, əməkçilər, əlaçılar? Hanı mərdlər, qoçaqlar, doğruçular, ağıllılar, gözəllər? Deyirsən yəni yoxdur?

Pis kişi: Necə yəni yoxdur, əzizim, çoxdan da çoxdur. Pislərdən də min qat çoxdur. Mənim də elə məqsədım odur ki, pislər heç olmasın! Çıxardaqları qaçıb gizləndikləri siçan deşiklərindən gün işığına, aşılarının duzunu verək çıxıb getsinlər.

Yaxşı kişi: Axı, söz-söhbət olar sonra? Ağrımayan başımızı niyə ağrıdaq axı? Döyməyə, bizə də döyməsinlər! Döyməyə, bizi də döyməsinlər!

Pis kişi: Necə döyməsinlər?

Yaxşı kişi: Deyirəm, yəni döyməyə dəmir qapılarını ki, döyməsinlər taxta qapılarımızı!

Pis kişi: Qorxan gözə çöp düşər!

Yaxşı kişi: Ehtiyat igitin yaraşığıdır!

Pis kişi: İyidin başı qalda gərək!
Yaxşı kişi: Palaza bürün, elnən sürün!
Pis kişi: Düz yol gedən yorulmaz!
Yaxşı kişi: Azacıq aşım, ağrımaz başım!
Pis kişi: Sözün düzünü zarafata salıb deyərlər!
Yaxşı kişi: Sözün doğrusunu de, ata min qaç!
Pis kişi: Desəm öldürərlər, deməsəm ölləm!
Yaxşı kişi: Qan çıxmayan yerdən qan çıxartma!
Pis kişi: Düz söz acı olar!
Yaxşı kişi: Deyərsən, olarsan Pis kişi.
Pis kişi: Qoy mən olum Pis kişi, sən ol Yaxşı kişi.
Yaxşı kişi (oxuyur):
*Hamı mənə can desin, elə tutum ki, işi,
 Şirin dil, şirin rəftar – budur aqıl vərdişi.*
 Həmişə xoş danışib, hər gün, hər yerdə, hər vaxt olmuşam Yaxşı
 kişi.
Pis kişi (oxuyur):
 Əyri işlə aram yox, düz tutaram hər işi.
 Yalanın dili varsa, doğrunun da var dişi.
 Sözün düzün deyəcəm. Bir para adamlarçün,
 Qoy mən olum Pis kişi.
Yaxşı kişi (salona baxır): Dədəm vay, camaat yığışib ki...
Pis kişi: Bəli, Qaravəllimiz başlanır.
Kuklaların xoru: ("Qaravəlli" mahnısını oxuyur).
*Elimizin sözü var,
 Hər bir sözün duzu var.
 Kələkbazlar, oğrular,
 Həmsi ifşa olacaq.
 Ancaq gec-tezi var.*

*Gec niyə, qoy tez olsun,
 Oğru-əyri az olsun.
 Namərdlər qara geysin.
 Mərdin kefi saz olsun,
 Ömrü daim yaz olsun.*

*Şirin sözlü-söhbətli,
 Düz niyyət, xoş əməlli,*

*Məqsədimiz də bəlli,
Başlansın tamaşamız,
Başlansın Qaravəlli!*

Pis kişi: Başladıq!

Yaxşı kişi: Təki axırı salamatlıq olsun!

BİRİNCİ PƏRDƏ

Qaravəlli tamaşaları üçün xüsusi dekor hazırlanırdı. Olsa-olsa həsir, qamış ya çubuqdan hörülmüş arakəsmələrdən istifadə olunurdu. Çox vaxt meydançada cızılmış bir dairə məkan haqqında təsəvvür yaradırdı. Adi bir detal, kiçik bir ünsür tamaşaçının xəyalında müəyyən təsəvvür canlandırırdı. Bizim "Qaravəlli"nin tərtibatında da bu prinsipə riayət olunmalıdır. Ən xəsis vasitələrlə tamaşaçıda hadisələrin cərəyan etdiyi yer haqqında təsəvvür oyadılmalıdır.

Yaxşı kişi: Biri vardı, biri yoxdu, Əvəz Əvəzov adında bir kişi vardı. Yaxşı oğlanlardan biri idi. Başı aşağı, saç yuxarı.

Pis kişi: Bir gün Əvəz Əvəzov küçə ilə gedirdi, birdən bilmək istədi ki, aya görəsən, bu gün hansı il, hansı aydır, hansı gündür və saat neçədir, yəni saat neçəyə neçə dəqiqə işləyib və yaxud qalıb. (*Əvəz Əvəzov səhnəyə daxil olur, yeriyir, birdən dayanır*). Əvəz Əvəzov durdu, ayaq saxladı, fikrə getdi, xəyala daldı, yadına saldı ki, 66-cı il idi, ayı – mart ayı idi, günü – ayın 14-ü idi, amma saatı nə qədər elədisə, bilə bilmədi.

Əvəz Əvəzov barmağını gicgahına dirəyib fikrə gedir, nə edəcəyini bilmir, birdən səhnənin o biri tərəfindən çıxan Əli Əliyevi görür, sevinclə gülümsəyərək ona tərəf gedir.

Əvəz Əvəzov: Salam, salam, köhnə dostum, Əli Əliyev. Nə yaxşı ki, sənə rast gəldim. Köhnə dostum, de mənə görüm, saat neçədir? Yaman saatı bilmək istəyirəm.

Əli Əliyev: Oho, salam, salam, mehriban dostum. Xoş, beş, on beş. Nə yaxşı ki, sənə rast gəldim. Saatı soruşursan, deməyinə deyərəm, ancaq mehriban dostum, sən də mənə bir kibrit ver. İndicə yerin məlum, bir yaxşı qoyuna rast gəlmişdik, apardı bizə quzu kəsdi, yemək-içmək daha bax, burdan, xirtdəyəcən. İndi gərək bir

yaxşı kibrit tapım, dişimi qurdalayım. Səndə kibrit yoxdur ki...

Əvəz Əvəzov: Canımçün kibritim yoxdur, amma fikir çəkmə, odur bax canbirqəlb qonşum Vəli Vəliyev bu tərəfə gəlir, onda olmamış olmaz, bu saat alaram.

Vəli Vəliyev (gəlir): Ay gözüüm aydın, gözüümə surəti canan görünür. Ə kişilər, vallah, bu Əvəz Əvəzovdur ki var. Ay qonşu, səni xoş gördük! Nə var, nə yox?

Əvəz Əvəzov: Vallah, mənim fikrimcə, qonşu adama qohumdan yaxın olur. Vəlican, səndən xahiş edəcəm. Bir kibrit çöpü verəsən mənə gərək.

Vəli Vəliyev: Əşi, belə baş üstə, gözüüm üstə. Qonşu qonşuya bəs nə gündə gərək olar? Dar gündə, yaman gündə. Sən məndən bir kibrit çöpü istəyirsən, mən sənə bütün bir kibrit qutusunu altmış dənə çöpüylə qurban verərəm, uf da demərəm. Amma məsələ ondadır ki, sən də gərək mənə bir papiros verəsən, çünki qağa, yaman yerdə axşamlamışam. Səndən nə gizlədim, papirosum qurtarıb.

Əvəz Əvəzov: Qonşu, bilirsən ki, papiros çəkən deyiləm. Amma səninçün hardan olsa taparam. (*Əvəz tinə tərəf gedir*).

Məkan dəyişir, tində Məmməd Məmmədov durub, qarşısında stol, stolun üstündə papiroslar.

Əvəz Əvəzov: Hər vaxtın xeyir, Məmməd, papiroslardan bir dənə bəri ver görüm.

Məmməd Məmmədov: Qurbanıdır sənə yer üzünün bütün papirosları, üstündə də bax, bu Məmməd Məmmədovun canı. Sən mənim köhnə müştərimdən, papiros almasan da, hər dəfə burdan keçəndə salam verirsən. Deyir sayanın quluyam, saymayanın ağası. Eşitməmişən, müştəri, düzəldər bütün işləri. Amma müştəri, incimə məndən, sənə papiros verim, sən də mənə gərək ikiqəpiklik verəsən. Səhərdən alverdəyəm, bir ikiqəpiklik verən yoxdur, avara olub qalmışam burda. Sən də mənim qardaşım, bir mamlımatan canan var, istəyirəm zəng eləyib onunla axşam-axşam dilxoşluq eləyim. Zdraste, pojalıysta... Mən ölüm, necədir səninçün? Lap belə iki qəpiyi sat mənə, beş qəpiyə, on beş qəpiyə...

Əvəz Əvəzov (ciblərini çevirir): Canımçün hər şeyin satıldığını görmüşdüm, amma pulunkunu görməmişdim. Deyirsən iki qəpiyi sənə on beş qəpiyə satım, hə? Ay səni! Vallah olsaydı, havayı

verərdim. Yoxumdur, neyləyim? Amma sən ürəyini sıxma. Əmidostumgil bu yaxınlarda olur. Bu saat qaçıb onlardan alıb gətirərəm.

Məkan dəyişir, səhnədə pilləkən qoyulur, bu pilləkənin başında bir qapı var, vəssalam. Əvəz Əvəzov tövşüyə-tövşüyə pilləkəni çıxır. Əmisi oğlu necə deyərlər, çorta getmişdir. Xəylində ərəb filminə oynayan muğənni qız canlanır.

Müğənni qız (mahnı oxuyur):

*Qaşın qara, saçın uzun,
Həsrətinə necə dözüüm?
Dil dolaşar deyər düzün,
Gəl incitmə məni, gözəl.
İstəyirəm səni, gözəl.*

*Arzum budur səni, görüm,
Bir də, bir də, bir də görüm.
Hey soruşdum, xəbər aldım,
Sevirsənmi, bir de görüm?
Cavab verdin: Yox, yox, yox, yox.
Yox, yox, yox, yox, yox, yox, yox.*

*Gözlərin elə dərinidir,
Əllərin elə sərinidir,
Ürəyimdə kədərindir,
İstəyirəm səni, gözəl.
Gəl incitmə məni, gözəl.*

Əvəz nə qədər işarə etsə də, Əhməd ona fikir vermir, yalnız mahnı qurtarandan sonra birdən-birə xəyallar aləmindən ayrılır, sanki Əvəzi ilk dəfə görürmüş kimi sevincək qışqırır.

Əhməd Əhmədov: Ay bir görün bizə kim gəlib! Qızıldan, gümüşdən nə ataq ayağının altına?

Əvəz Əvəzov: Qızıl, gümüş lazım deyil, iki qara qəpik lazımdır, ikiqəpiklik! Telefonla danışacam.

Əhməd Əhmədov: Telefonla danışmaq istəyirsən, keç danış. Biz

bəyəm telefonla danışanda pul-zad alırıq?

Əvəz Əvəzov: Siz yox e, mən... yox e, daha doğrusu, mən yox, siz... tfu, daha doğrusu, mən yox o... yəni o danışacaq.

Əhməd Əhmədov: Kim o?

Əvəz Əvəzov: Papiros satan. Telefonla danışacaq. Ondan papiros alacam, verib kibrit alacam, verib...

Əhməd Əhmədov: Əmioğlu xəstə-zad deyilsən ki? Gəlsənə bir qızdırmanı ölçək.

Əvəz Əvəzov: Uzun sözün qıssası ikiqəpiklik ver mənə. Verirsən, ya yox?

Əhməd Əhmədov: Ayıb sözdür ki! Mən bəyəm ölmüşəm ki, sən ikiqəpikçün dörd mərtəbəni yortub çıxırsan? Buyur bax, onluq, iyirmibeşlik, əllilik, yüzlük. Əminin, yəni mənim papamın canı sağ olsun. Xərclə, səpələ, dağıt, kef çək əmioğlu, elə bil ata malıdır. Amma mənim də sənə bir balaca, bapbalaca işim düşüb. Həyə bilsən?

Əvəz Əvəzov matdım-matdım Əhmədə baxır. Əhməd gözüünü qıyıb gülümsünür.

Əhməd Əhmədov: Həyə tapsan, hə tap görüm, tapsan bax bu yüzlük sənindir.

Əvəz Əvəzov: Əmioğlu, vallah, bilmirəm.

Əhməd Əhmədov: Qaşın qara, saçın uzun (*oxuyur*) yox, yox, yox, yox... Hə, indi bildin?

Əvəz başını bulayır.

Əhməd Əhmədov: Ey dilbilməz, təzə ərəb kinosu gedir, eşitməmişən? Ərəb kinolarının üstü yoxdur. Di gəl, biletdən işi bir az çətindir. Düzü mən 17 dəfə görmüşəm, amma Güloğlanla mərc çəkmişəm, o iyirmi dəfə baxıb, gərək onu ötəm. Bizim yanımızda kino var ha, onun qapıçısı Abbas Abbasov sizin məhəllədə olur, apar məni buraxdır içəri.

Əvəz Əvəzov: Gedək.

Pilləkənlərlə düşürlər, dərhal pilləkənlər yığışdırılır, əvəzində iri kino-afişa və kinoteatrın giriş qapısı görünür. Qapıda qapıçı Abbas dayanıb. Əvəz Əvəzov ona yanaşıb qulağına nə isə pıçıldayır.

Abbas Abbasov: Təşkil eləyərək. (*Üzünü o yana çevirir, Əhməd gəlib onun arxasından içəri şütüyür, Abbas yenidən bu tərəfə çevrilir*).

Abbas Abbasov (Əvəzə): Amma qaranoy, sən də gərək mənim sözümü yerə salmayasan. Mən sənənin əmin oğlunu müftə kinoya buraxdım, sən də gərək mənim əmioğlumu bezplatni taksiyə şofer düzəldəsən.

Əvəz Əvəzov: Necə yeni bezplatni taksiyə? Yəni deyirsən taksiyə şetçik qoymasınlar?

Abbas Abbasov (qorxmış): Tamam bezplatni demirəm. Amma birdən verməsin, vamnən versin. Taksiyə düzəlmək üçün gərək birbaşa üç yüz manatı sayasan Sadıq Sadıqovun ovcuna, onda da bir il səni salacaq rezervə. Bir ildən sonra təzə maşın almaq üçün gərək təzədən iki yüz tərləyəsən. Bizdə o pul hardandır? İndi əmioğlumu bezplatni götürsün işə, o da üç ilin ərzində maaşdan, xalturadan, qazancdan bala-bala verər qurtarar. Kooperativ ev tikdirmirlər, bax, elənçiyənə. Necə sözdür, mən ölüm?

Əvəz Əvəzov: Sözə söz ola bilməz. Amma axı, bilmirəm Sadıq Sadıqov kimdir. Tanımıram onu.

Abbas Abbasov: Bu tindəki taksi parkının müdiridir. Sən oxumuş adamsan, desən sözündən keçməz, çünki deyirlər yaman kitab, şər həvəskarıdır. Özün bil a... Mən səni zora salmaq istəmirəm... Amma birdən görürsən də, inspektordan-zaddan biri gəldi başladı kinoda biletləri yoxlamağa, bezbilet tapdı, tutub aparacaq, onunçün demirəm e...

Əhməd Əhmədov (içəridən boylanır): Xalaoğlu, əntiqə kinodur, əmiri... Qaşın qara, saçın uzun... (*Oxuyur*).

Əvəz Əvəzov: Yaxşı, görüm neyləyəyəm (*gedir*).

Məkan dəyişir. Sadıq Sadıqovun iş otağı. Yalnız bir neçə detal: iri saatda ikinin yarısı. İri lövhədə "Qəbul saatları 1-dən 2-cən" sözləri, katibənin stolu, stolun arxasında katibə Səlimə Səlimova, otaqda xeyli adam. Gözləyənlərin bir qismi meşin qapının qarşısında növbədə dayanıb, gah qapıya, gah katibəyə, gah yazıya, gah saata baxırlar. Başqa bir qisim vaxtı boş keçirməmək üçün müxtəlif işlərlə başlarını qarışdırırlar: şahmat oynayan kim, nərd atan kim, fala baxdıran kim. Otağın bir küncündə dazbaş bir kişi şlyapasını çıxarıb fokus göstərir. Əvəz Əvəzov katibə Səlimə

Səlimovaya yanaşır.

Əvəz Əvəzov: Mənə yoldaş Sadiq Sadiqov lazımdır.

Səlimə Səlimova: Bunların hamısına Sadiq Sadiqov lazımdır.

Əvəz Əvəzov: Çoxdan gözləyirlər?

Səlimə Səlimova: Bir ay gözləyəni var, üç ay var, beş aylıqlar onlardır bax, bunlar da altı aylıqlardır.

Əvəz Əvəzov: Bəs indi necə olsun, mənim çox vacib işim var, özü də bu gün...

Səlimə Səlimova: Dedim ki, yoldaş Sadiq Sadiqovun başını qaşımağa macalı yoxdur. Başı qaşınanda çağırır mən qaşıyıram. Mühüm tapşırıq alıb, qırx gün, qırx gecə heç kəsi qəbul eləməyəcək.

Əvəz Əvəzov: Neynək. Mənimki gətirmir ki, gətirmir. *(Getmək istəyəndə Səlimə yerindən sıçrayıb onun əlindən yapışır, sonra Əvəzin başını aşağı dartır, saçlarını iyləyir).*

Səlimə: Şanel, Kristian Dior, Loriqan, Koti, Maqrif, Qarven...

Əvəz Əvəzov: Vallah xarici dili bilmirəm, amma mən razı!

Səlimə: Nə razı, nə razı? Mən duxuların adını çəkirəm, başıva hansı ətirdən çəkirən?

Əvəz Əvəzov *(cibindən balaca bir flakon çıxarır):* Bax bundan.

Səlimə Səlimova: "Mojet bit". Ah! Bunu haradan almısan? Mən bu duxu üçün sino gedirəm.

Əvəz Əvəzov: Buyurun, peşkəşdir sizə.

Səlimə: Siz də buyurun, Sadiqov yoldaş sizə bir neçə dəqiqə ayıra bilər. Deyərəm ki, uzaqdan gəlmisiniz.

Məkan dəyişir. Sadiqovun ucsuz-bucaqsız kabinetində Sadiqov iri masanın dalında oturub, dərin fikrə gedib. Karandaşın ucunu dişləri arasına alıb, bir əlini ürəyinin üstünə qoyub, o biri əlinin şəhadət barmağını gicgahına dirəyib. Baxışlarını məchul bir nöqtəyə zilləyib. Otaqda heç kəs yoxdur. Əvəz Əvəzov daxil olur, dayanıb gözləyir, bir balaca öskürür, boğazını arıtlayır, asqırır, əsnəyir, üç dəfə ah çəkir, sonra nəhayət, pəsdən "Şələbiyyə" havasını zümzümə edir. Sadiqov heç başını qaldırıb baxmır da.

Əvəz Əvəzov *(yavaşdan):* Salam!

Sadiq Sadiqov *(başını qaldırıb ona baxır):* Dağlara getdi.

Əvəz Əvəzov: Aa, belə de. Kim?

Sadiq Sadiqov: Dambadaram. Zəhrimar gəlmir.

Əvəz Əvəzov: Bəs niyə gəlmir?

Sadiq Sadiqov: Mən nə bilim? Zibil gəlmir ki, gəlmir. Bambadaram, tfu.

Əvəz Sadiqov: Çoxdan gedib?

Sadiq Sadiqov (*tərs-tərs ona baxır*): Kim?

Əvəz Əvəzov: O da...

Sadiq Sadiqov: Kim o?

Əvəz Əvəzov: Dağlara gedən.

Sadiq Sadiqov: Hansı dağlara?

Əvəz Əvəzov: Nə bilim, özünüz dediniz ki, dağlara gedib, hələ gəlməyib.

Sadiq Sadiqov: Yoldaş, sən kimsən? Məndən nə istəyirsən? Burda nə işin var? Kim səni bura buraxıb? Mənim şəxsi işimə niyə qarışırsan? Kim sənə haqq verib ki, mənim iş prosesimə müdaxilə edəsən?

Əvəz Əvəzov: Bağışlayın, özünüz dediniz ki, dağlara getdi, gəlmədi. Özü də mənə dediniz, çünki otaqda ayrı heç kəs yox idi. Mən də soruşdum ki, kim?

Sadiq Sadiqov: Kim, kim?! Qəlbim! Bəli, qəlbim dağlara getdi. Zəhrimar qafiyəsini tapa bilmirəm. Dambadaram, bambadaram, heç biri gəlmir.

Əvəz Əvəzov: Aa, şer yazırsınız?

Sadiq Sadiqov: Yox bəs, oyun oynayıram səninçün. Avarayam-zadam səninçün, uşağam-filanam səninçün! Görürsən, qan-tər içindəyəm. Bir həftədir gözümə yuxu getməyib. On min misra yazmışam, yağ kimi gedirdi, bircə zibilin axırını gətirə bilmirəm. Qəlbim dağlara getdi, qəlbim... tfu, hara getdi, tapa bilmirəm.

Əvəz Əvəzov: Bağlara getdi.

Sadiqov bir an mat-məəttəl Əvəzə baxır, sonra yerindən sıçrayır.

Sadiq Sadiqov: Əşi, sən fantansanmış ki. Saçlarını daramamağından görürəm ki, şairdən, mən səni göydə axta-rırdım, yerdə əlimə düşmüşən. Deməli, deyirsən: "Qəlbim dağlara getdi, qəlbim bağlara getdi" – Can! (*yazır*). Vse! Znaçit poemanı yazıb qurtardıq. (*İri bir qovluğu Əvəzə uzadır*). Mən ölüm, bir qafiyələrinə-zada əl gəzdir. Sinəm doludur, amma qafiyə sarıdan bir az pokrışkalarım buraxır. İndi ki, öz ayağımla gəlib çıxmısan, bir buna əl

gəzdir.

Əvəz Əvəzov: Doğrusun deyim ki, mən şair-zad deyiləm, amma inşil avtobusda bir şairnən yol getmişəm. Ona verərəm düzəldər. Amma siz də gərək bir işimi düzəldəsiniz. Bəs hali-qəziyyə belədir. (Ağzını açır, yumur, danışır, amma səsini eşitmirik, danışib qurtarır.)

Sadiq Sadiqov (*fikrə gedir, karandaşı ağzından çıxarıb başını qaşıyır*): Düzü yaman şeyçün ağız açırsan. Deyir bəxşiş var xalvar-xalvar, hesab var dinar-dinar. Burada cibişdan məsələsi var. Özün bilirsən ki, şer, sənət yaxşı şeydir, deyir şairlərə canım qurban, amma ac qarına nə şer, nə filan. Gərək cibişdan dolu olsun ki, təbin də fantan vursun. Yaxşı, sən arif adamsan, mənə bu poema üçün neçə verərlər?

Əvəz Əvəzov: Üç yüz manat.

Sadiq Sadiqov: Yaxşı, göndər adamını gəlsin yanıma. Katibəyə tapşırıram buraxsın. Desin ona ki, dağlardan gəlmişəm, bağlara gedirəm. Ha, ha, ha... Onda buraxar.

Əvəz Əvəzov: Çox sağ olun, çox minnətdaram...

Sadiq Sadiqov (*qovluğu götsərir*): Bunu da ki, verirəm sənə, əti sənin, sümüyü mənim, yəni ki, adıyla qonararı mənim, qalanıyla işim yoxdur.

Işıq sönrür.

PƏRDƏ İKİNCİ PƏRDƏ

Şair Əsgər Əsgərovun mənzili. Əsgər Əsgərov və Əvəz Əvəzov. Əsgər Əsgərovun hər qolunda iki körpə uşaq-ekiz qızları aramsız ağlayırlar.

Əvəz Əvəzov: Yoldaş Əsgər Əsgərov, bəlkə yadınızda ola, inşil bir avtobusda sizinlə Buzovnadən Bakıya gəlmişik? Biletinizi də mən aldım. Pulunuz yadınızdan çıxıb arvadınızda qalmışdı.

Əsgər Əsgərov: Yaxşı, yaxşı, qaytararam, qaytararam. Doğrusu, yadımda deyil, amma madam ki, gəlmisiniz, qaytararam. Bu yaya bütün borclarımı qaytaracam, sizinkini də qaytararam. Neçəyədir bilet?

Əvəz Əvəzov: Yox, canım, siz nə danışırsınız, mən onun üçün

gəlməmişəm. Mənim ayrı işim var. (*Qoltuğundakı qovluğunu stolun üstünə qoyur*).

Əsgər Əsgərov (*qorxmış*): Bu nədir?

Əvəz Əvəzov: Poemadır. "Qəlbim dağlara getdi".

Əsgər Əsgərov: Nə? Poema? Yox, yox, o mən deyildim, mən Buzovnaya-zada getməmişəm, mən avtobusa-zada minməmişəm, mən şair-zad deyiləm, mən Əsgər Əsgərov deyiləm... Mən xəstəyəm, vaxtım yoxdur, başqa şəhərə köçürəm... Nənəm rəhmətə gedib, baldızım ərə gedir... arvadım bolnitsadadır... dayım damdan yıxılıb, sizi tanımıram... mən...

Əvəz Əvəzov: Necə tanımırsınız? Hələ avtobusda sizin yanınızda o məşhur müğənni Əzizə Əzizova da oturmuşdu. Deyəsən, plyajdan qayıdırdınız.

Əsgər Əsgərov: Sus (*uşaqlara baxır*). Sss. Ts... (*Pıçıldı ilə*). Siz onu tanıyırsınız?

Əvəz Əvəzov: Onu kim tanımır?

Əsgər Əsgərov: Sss. Onda xahiş edirəm, get ona de ki, atam-anam, bir də mənim mahnılarımı oxumasın. Hər dəfə o, konsertdə mənim mahnımı oxuyandan sonra arvadım evdə mənə bir konsert düzəldir ki... (*Uşaqlar bağırır*). Bunlar da bir yandan. Get ona de ki, atam-anam, xata-balasın bizdən uzaq eləsin. Yazığam. Ondan sonra gələrsən. Əsərimi də gətirərsən. Əsərin nədəndir?

Əvəz Əvəzov: Mənim deyil, tanışımındır. Xahiş edirəm oxuyasınız.

Əsgər Əsgərov. Oxumağına oxumayacağam, üz vurma. Amma bu işi düzəltəsən, rəy verərəm, çap eləsinlər.

Məkan dəyişir. Müğənni Əzizə Əzizova mahnı oxuyur.

*Səndən bircə ricam vardır,
Gözlərini süzmə, yarım.
İştahım yaman küsübdür,
Gətir mənə süzmə, yarım.
Qatıq, qaymaq, süzmə, yarım,
Gözlərini süzmə, yarım.*

*Səndən bircə xahişim var,
Qərarımı alma, yarım.*

*Bazar doludur meyvəylə,
Barı al bir alma, yarım.
Heyva, armud, alma, yarım,
Qərarımı alma, yarım.*

*Səndən budur iltimasım,
Ürəyimi çəkmə, yarım.
Bazara təzə mal gəlib,
Gətir mənə çəkmə, yarım.
Platformalı çəkmə, yarım,
Ürəyimi çəkmə, yarım.*

Mahnı qurtarır, Əvəz Əzizəyə yanaşır.

Əvəz Əvəzov: Əzizə xanım. Əsgər müəllim...

Əzizə Əzizova: Hansı müəllim?

Əvəz Əvəzov: Şair Əsgər Əsgərov müəllim.

Əzizə Əzizova: Hə, o nə deyir, sözü nədir?

Əvəz Əvəzov: Sözü sizədir, deyir oxumayasınız onun sözlərini.

Əzizə Əzizova: Niyə?

Əvəz Əvəzov: Deyir, siz onun mahnılarını oxuyanda arvadının təzyiqi qalxır.

Əzizə Əzizova: Qadam onun arvadına da, təzyiqinə də, özünə də, sözünə də... Yox, amma sözləri pis deyil. Mahnını da camaat bəyənir: "Gətir mənə çəkmə, yarım"...

Əvəz Əvəzov: Bəyənməyinə yaman bəyənir. O gün yolum zoomağazaya düşmüşdü. Orda bir tutuquşu bu mahnını bir cəh-cəhlə oxuyurdu, gəl görəsən.

Əzizə Əzizova: Nə? Necə? Tutuquşu? Mənim mahnımı? Mən bilirəm bu kimin işidir, bilirəm kimin barmağı var burda. Paxıllar məni hörmətdən salmaq istəyirlər. Vallah, gərək o quşun boğazını öz əllərimlə üzəm. Heç nə bilmirəm. O quşu elə bu gün tapıb mənə gətirməsən, axşamkı konsertimi başdan ayağa həsr edəcəm... Əsgər Əsgərova.

Məkan dəyişir. Zoomağaza.

Namaz Namazöv: Paho! Bildir gedən bildirçin, hanı sənə bir qıçın? Nə əcəb, gün hayandan çıxıb, ay hayandan batıb? Ay bacanaq,

sən də bizim qapımızı açarmışsan. Mənə görə qulluğun?

Əvəz Əvəzov: Qulluq deyəndə, bacanaq, sənə bir balaca işim düşüb. Bəs hal-qəziyə belə...

Namaz Namazov (*eynəyini taxır*): Əşi, mənim bax belə bu dörd gözüm üstə. Bu nə işdir ki, sən boyda kişi o boyda yolu gəlmisən. Zəng vuraydın, vəssalam! Amma hardan? Mənim də lap ağlım çaşılıb. Skleroz zəhrimardır da. Yadımdan çıxıb ki, telefonumuz yoxdur, çəkdirə bilməmişəm, qardaş, bilməmişəm. Görürsən hərdən otururuq arvadla, arxadağa deyir ki, bacım üçün lap burnumun ucu göynəyir, bir telefonumuz da olmadı barı ki, zəng eləyib deyək: bacılı-bacılı, can bacılı. Bura bax, Əvəz, deyirlər sənin ATS-də adamın var, bəlkə bu işə bir əncam çəkəsən. Canımçün sən boynuma xəcalət qoysan, mən də qalaram pis vəziyyətdə ki, xəcalətimdən necə çıxım?

Əvəz Əvəzov: Vallah, ATS-də bir Əkbər Əkbərov var, neçə il bundan qabaq ət oçerində tanış olmuşuq. Gedim onun yanına, görək nə çıxır.

Məkan dəyişir.

Əkbər Əkbərov: Ay səni xoş gördük. Yadındadı, yadında o günlər? Yaxşı oldu ət işi düzəldi... Bizə görə qulluğun...

Əvəz Əvəzov: Qul sahibi olasan. Məsələ belədir...

Əkbər Əkbərov: Yox, çətin yerdən yapışmısan, düzəlməyəcək (*var-gəl edir*). Daha sənsən də Əvəz, səndən keçə bilmirəm. Təzə nömrə vermək imkanımız yoxdur, amma pojarnı komandanın nömrəsini alıb verərəm sənin bacanağına. 01-lə necəsən. Həm qısa, həm rahat. Gülürsən, işin düzəlib, ay haramzada, vur bura! Aşna, o gün səni futbolda qarmon çalan Qulu Quliyevlə yanaşı görüblər. Olmaya dostsunuz?

Əvəz Əvəzov: Yox, yerlərimiz təsadüfən yan-yana düşmüşdü. Heç tanış da deyilik.

Əkbər Əkbərov: Əlbəttə, mənə gələndə təsadüf olar da, tanış olmazsan da... Adama yaxşılıq yoxdur e, ay kişilər, vallah, mən demişəm, deyirəm və deyəcəyəm ki, insan çiy süd əmib. A balam, mən sənə telefon düzəltməkçün pojarnı komandanı telefonsuz qoyub atama od vururam, amma sən mənim oğlumun toyuna bir qarmonçunu gətirə bilmirsən (*Telefonu götürür*). Otmenit! 01 pojarnı komandadı. Nə qədər mən burdayam pojarnı komanda da qalacaq!

Vəssalam! Yoldaş! Nömrəmiz yoxdur! Aydındır?

Əvəz Əvəzov: Sən bir toxta, canım, kəmhövsələ olma. Dayan görək, bu işə bir əncam çəkərik. Mənim bir uşaqlıq dostum var Qulam Qulamov, gərək ki, yanılmıramsa o, bildir qarmonçu Qulu Quliyevin bibisinin dişini çəkib... Gedim ona deyim, bəlkə Qulunu dilə gətirdi, ondan sonra da toya gətirdi.

İşıq dəyişir. Əvəz Əvəzov və Qulam Qulamov.

Qulam Qulamov: Mən sözü şappadan adamın üzünə deyən adamam. Qulu Quliyevi toya gətirmək mənim üçün su içmək kimi asan işdir, neçin ki, özünün də, bütün qohum-əqrəbasının da tamam olan-qalan dişləri çürüyüb. Amma müdrik babalar yaxşı deyib ki, əl-əli yuyar, əl də üzü. O yan-bu yanı yoxdur. Oğlum bu il necə olsa ali məktəbə girməlidir. Bıçaq sümüyə dayanıb. İnişil girəsi idi. Lazım olan məbləği hazır yığıb qoymuşdum sberkassaya, vurdu tərs kimi qayınanamın apendisiti tutdu, pulun üstündən filan qədər götürməli olduq. Dedim olacağa çarə yoxdur, başladım yenə yığmağa, üstün düzəltdim, bu il də birdən baldızım gəldi üstümə ki, yeznə, at əlivi cibivə bəs ərə gedirəm, heç olmasa pianinamla spalnimi sən al. Bəli, bu da belə getdi. Bu ilə hər hazırlığı görmüşdüm ki, qayınanam rəhmətə getdi, qırx gün, qırx gecə ehsan verdik, özün bilirsən də müsəlmanıq axı, camaat nə deyər, qəşəng hər dəstgahını verdik, mollası filan. Mollaya da bir yüz getdi, hə, nə başını ağrıdım, indi məsələ belədir. Bu il girməsə işlər fırtındır. Gərək sən mənim imdadıma çatasan.

Əvəz Əvəzov: Canla-başla kömək edərdim, amma mən nə edə bilərəm ki?

Qulam Qulamov: Çox şey. İmtahanı Bəşir Bəşirov qəbul edir. Bəşiri bişirmək lazımdır. Vələdüznanın biridir. Üç il yayı özü qalır qəbul komissiyasında. Bir il qaldı motosiklet aldı. İkinci il qaldı "Volqa" aldı. Bu il də qalıb, deyəsən tramvay almaq fikrinə düşüb. İndi gərək sən bu Bəşiri bişirəsən.

Əvəz Əvəzov: Axı mən onu necə bişirim ki, heç haqq-salamımız yoxdur.

Qulam Qulamov: Zato o, Bəkir Bəkirovun dostudur.

Əvəz Əvəzov: Nə olsun, mən Bəkir Bəkirovu da tanımıram.

Qulam Qulamov: Sən bir mənə qulaq as. Bəkir Bəkirov Bəbir

Bəbirovla qardaş kimidirlər, Bəbir Bəbirov da Tələt Tələtovla qonşudurlar. Necədir səninçün?

Əvəz Əvəzov: Çox yaxşı, amma...

Qulam Qulamov: Dayan, darıxma, dalına qulaq as. Tələt Tələtov eşitdiyimə görə bu yaxında oğlunu evləndirəcək. Elçi də kimə getsə yaxşıdır? Qüdrət Qüdrətovun qızına. İndi bildin?

Əvəz Əvəzov: Yox.

Qulam Qulamov: Eh! Key Balaxanım. Qüdrət Qüdrətov Fikrət Fikrətovla qonşudurlar, Fikrət Fikrətov Seyid Seyidovla qardaş kimidirlər. Seyid Seyidov da Səidə Səyidovayla qardaş kimidirlər, yox e, qardaş kimi deyillər, doğmaca bacı-qardaşdırlar. Vəssalam!

Əvəz Əvəzov: Axı, mən Səidə Səidovanı da tanımıram.

Qulam Qulamov: Neynirsən tanımağı. Səidə Səidova Fəridə Fəridova ilə qız vaxtından podruqadırlar. Fəridə Fəridova isə... hə, deyim, deməyim? A, qızardın, lotu! Eşitdiyimə görə Fəridə Fəridova cavanlıqda sənə bir qəlbdən minqəlbə aşiq olubmuş. Dünən televizorda bir kino göstərirdilər. Orda dedilər, özüm öz qulağımla eşitdim: məhəbbət ölmür. Bunu eşidən kimi, barmağımı dişlədim. Dedim, dili qafil, dinmə, burda iş var. Gərək bir Əvəz Əvəzovun saqqalının altından keçim. İndi, Əvəz bax da! Taleyimi sənə tapşırıram.

İşıq sönrür, yanır. Təqaüdçülərin istirahət evi. Yaşıl ağaclar, skamyə. Skamyada Fəridə Fəridova oturub. Əvəz Əvəzov onun yanında dayanıb, Fəridə Fəridova eynək şüşələrini silir, eynəyi taxır və diqqətlə Əvəzə baxır.

Fəridə Fəridova: Adını bir də de! (*Qulaq aparatını Əvəzin ağzına tutur*).

Əvəz Əvəzov: Əvəz Əvəzov. Yadınızdımı, Fəridə xanım, neçə il bundan əvvəl Kəlbəcər rayonunda, mən və siz...

Fəridə Fəridova: Ah, şənşənmi-əşişim (*stəkandan dişlərini çıxarıb ağzına taxır və ürəyini tutur*). Ah (*yıxılır*).

Əvəz Əvəzov: Sizə nə oldu? (*Onun üzünü yelləyir, Fəridə yavaş-yavaş özünə gəlir*).

Fəridə Fəridova. Nə üçün belə gec gəldin, mənim göyərçinim? Neçin belə keç gəldin? Ayrılıq şərbətini mənə verəndə saqınmadınmı, yavrum? Fəqət bu bir aldaniş, bir rəya, çəkil gözlərimdən, ey təkrarsız gəncliyimin mənhus kölgəsi, mən yerləri,

göyləri, məğrur buludları, şaqraq şəlalələri, əlçatmaz zirvələri eşqimə şahid çəkirəm. Bəsdir bu rəya! Bəsdir bu rəya! Bəsdir bu izzirab! Ah! Qəlbimin titrək telləri xoş bir müjdənin bahar nəsimilə titrədi, çağladı, susdu, söndü. Sınıq rübabımın canalıcı sədaları, məstədici nəvaları ərtaf qaranlığında həzin bir kaman kimi inlədi! Fəqət əfsus! Əfsus! Artıq gecdir, zavallı! Unut məni, əlvida! Əlvida! Müztərib çocuq! Əlvida, vəfasız sığırçınım! Son hicran axşamına bir dəstə zərif xrizantemləri belə gətirməyi unutdun, sərsəri! Bumudur sənin çılğın eşqin? Bumudur sənin insanı sərməst edən vədlərin? Bumudur etibarsız dünyada nakam qəlbın ətirafı?

Əvəz Əvəzov: Vallah, Fəridə xanım, haqlısan. Düzdür, ilin bu vaxtı xrizantem tapmaq zor işdir, amma yenə qoy özümü bazara verim, görüm ramaşkadan-zaddan nə tapıram.

Məkan dəyişir. Bir neçə detalla bazar təsvir olunur. Piştaxtanın arasındakı iki satıcı dayanıb, biri gül, o biri göyərti satır.

Birinci satıcı: *Vəzəli var, a vəzəli,
Dağlar gözəli,
Kim bunu alsın, ruhu təzəli.
Ay müştəri, hardasan, gəl ki, qurtardı.*

İkinci satıcı: Gül var a, gül var a, sveji-morojni, əntiqə, təptəzə, gəl apar a, qurtardı.

Birinci satıcı: Adə, boğazıvı yırtma. Balaqədəş kimi çox fokus çıxartma burda mənimçün.

İkinci satıcı: Get, adə, Balaqədəşə sən oxşayırsan.

Birinci satıcı: Nə, mən?

Əvəz Əvəzov (gəlir): Zəhmət olmasa, mənə o güllərdən bir dəstə verin, neçiyədir?

İkinci satıcı: Səninçün havayı, biri bir manata. Bu saat əntiqələrini seçim səninçün. *(Gülləri seçir).*

Birinci satıcı: Bu saat bax, bu kulturu qədəşdən öyrənib bilərik! Xalaoğlu, qədəşimsən, mən ölüm, sən deynən bu, Balaqədəşə oxşayır, ya yox?

İkinci satıcı əl saxlayıb intizarla Əvəzin cavabını gözləyir, birinci satıcı da diqqətlə ona baxır. Əvəz bir müddət tərəddüd içindədir, sonra, nəhayət, qərara gəlir.

Əvəz Əvəzov: Sən öləsən, elə bil fırt eləyib Balaqədeşin burnundan düşüb.

Bunu deyən kimi ikinci satıcı gülləri bir qırağa atır, bıçağı qapıb Əvəzin üstünə hücum çəkir, Əvəz qaçır, bir müddət səhnədə qaçma-qovma olur. Nəhayət, birinci satıcı ikincinin qabağına keçir, süpürüşürlər, dalaşa-dalaşa səhnədən gedirlər. Əvəz tinə qısılib nəfəsini dərir, bir də görür ki, qarnına bir tapança lüləsi dirənmişdir. Bu lüləni səhnənin kənarından uzanan bir əl dirəmişdir. Ölin sahibini hələ görmürük. Əvəz dəhşətdən quruyub qalır. Arxaya tapança sahibinin iri kölgəsi düşür, kölgə ağır-ağır hərəkət edir və nəhayət, həmin adam təmkinli addımlarla səhnəyə daxil olur.

Balaqədeş Balaqədeşov: Salaməleyküm, göycək oğlan. Mənim adım Balaqədeş, familiyam Balaqədeşovdur! Bəs səninki nədir?

Əvəz Əvəzovun ürəyi gedir, o yerə yıxılır. Balaqədeş iri bir mauzerlə onun üzünü yelləyir, nəhayət, Əvəz yavaş-yavaş gözlərini açır.

Balaqədeş Balaqədeşov (oxuyur):

*Poezd gəlib Astanada dayandı,
İçindəki çuşka-muşka oyandı.
Ay can alan, candı bizim mələdə,
Gündə toy nişandı bizim mələdə.*

Nə oldu oyandın, əcəb nərvnisən, lap nejni-morojnısanmış ki. Mənə bax, qədeş, belə iş var. Maşın almaq istəyirəm. "Jiquli", özü də təzəsindən. "Volqam" var, "Moskviçim" var, "Jiquli"nin köhnəsindən var, təzəsindən almasam, bağrım çatlar. Amma gələcəm pulun verməyə, OBXS deyəcək ki, sən göy satansan, hardandır səndə bu qədər pul... Onsuz da keçən il Dalni Vostoka sarımsaq aparmışdım, az qala ilişəcəkdim, yaxşı qurtardım. Nə başıvı ağrıdım, mənim belə söhbətlərdən xoşum gəlməz. Mən ölüm, neçə vaxtdır, sən kimi bir kulturu oğlan axtarırdım, öz ayağımla gəlib çıxmısan. Bax, "Jiquli" neçəyədir? Olsun 75 min, köhnə pulnan, sayıram ovcuva on beş min, təzə pulnan Necədir səninçün? Üstündə də bir dəstə xrizantem. Gül sən, pul sən, maşın mənim, mən ölüm necə sözdür?

Əvəz Əvəzov: Qaynım Bəhram Bəhramovun təzə "Jiqulisi" var. Gedim onun yanına, bəlkə satdı.

Məkan dəyişir. Bəhram Bəhramov təzə "Jiquli"sinin yanında dayanıb. Əvəz Əvəzov danışır.

Bəhram Bəhramov: Bu lap mənimçün göydən düşdü ki... Sataram "Jiqulini" yüz əlli minə, "Volqa" alaram, qalanını da toy edib evlənərəm. Amma bax, Əvəz, gərək mənə bir yaxşı qız tapasan. Belə təmiz qız olsun, ağıllı, yaraşıqlı, dilsiz-ağızsız, yetim olsa daha yaxşı, işdi yetim olmasa, onda gərək yağlı yerdən olsun. Bax, bu iş sənin boynuvadır. Evim var, mebelim var. Pianino, xolodilnik, televizor, pılesos, poloter – hamısını düzəldiblər mənimçün. İndi sən gərək mənə bir əntiqə qız düzəldəsən. Sözüün açığı, sizin idarədə bir mamlımatan var. Gözüm düşüb ona. Maşinistkadır, Rəhimə Rəhimova.

Məkan dəyişir, idarə, Rəhimə Rəhimova stol arxasında makinada yazır.

Əvəz Əvəzov: Qızım, Rəhimə, işdən sonra evə getmə, qal, bir balaca yazım var, yaz.

Rəhimə Rəhimova: Baş üstə, Əvəz müəllim.

Səhnədə asılmış iri divar saatında əqrəblər sürətlə hərəkət edir, saat beşi göstərir, portfelli işçilər bir-bir işdən gedirlər. Bircə Rəhimə qalır. Əvəz ona yanaşır.

Əvəz Əvəzov: Rəhimə, yazı-filan bəhanə idi. Yazım-zad yoxdur. Mənim səninlə şəxsi işim var, məni düzgün başa düş!

Rəhimə Rəhimova (*yerindən sıçrayır*): Aa, ayıb olsun sizə, yoldaş Əvəzov, mən sizi bir abırlı kişi bilirdim. Heç utanmırsınız?

Əvəz Əvəzov: Ay qız, sən axı, məni düz başa düşmədin. Bir toxta görə. Sənin fikrin hara gedib? Məsələ tamam başqa cürdür. Bəs hal-qəziyyə belə... (*Əvəz danışır, ağzını açıb yumur, biz sözləri eşitmirik*). Razısan?

Rəhimə Rəhimova: Razı olaram, amma üç şərtim var. Birinci maddə: hər yay gərək Kislovodskə aparsın məni, hər qış Riqaya, yazda Moskvaya, payızda Tiflisə.

Əvəz Əvəzov: Dedin üç şərt, keçdin dördə...

Rəhimə Rəhimova: Halvaymış! Üç şərtim maddələrdən ibarətdir. Mən hələ birinci maddənin a-sını, b-sini, v-sini və q-sini deyirəm. Hələ dalı var: d) Dayımoğlu neçə ildir bazarkom işləmək istəyir, gərək bu işə bir əncam çəksin. e) Xalam qızının alimliyə

yaman həvəsi var. Gərək onunçün bir qəşəng dissertasiya təşkil eləsin. Dayım oğlunu Neftçiyə sol kənar hucumçusu düzəldəcək, özü də dublə yox, sonra mənə kələk gələr, əsas heyətə. Gözümün ağı-qarası ikicə əmioğlum var, özü də ekizdirlər: Valid, Xalid. Validi gərək dama federasiyasına prezident düzəltsin, Xalidi də dəlixanaya...

Əvəz Əvəzov: Dəlixanaya prezident?

Rəhimə Rəhimova: Yox, pasient...

Əvəz Əvəzov: Yaxşı, birinci maddə qurtardı?

Rəhimə Rəhimova: Qurtardı. İkinci maddə odur ki, gərək adaxlım da, onun bütün qohum-qardaşı da mənə Rəhimə yox, Rayeçka desinlər. Vəssalam.

Əvəz Əvəzov: Ay sağ ol, bu oldu lap əla maddə. Bu gündən bütün qohum-əqrəbamız, elə mən də o cümlədən, sənə Rayeçka deyirik. Rayeçka, keç görək üçüncü maddəyə.

Rəhimə Rəhimova: Üçüncü maddə odur ki, gərək ata-anama yaxşı bir kvartira düzəltsin, dəniz qırağındakı evdə...

Əvəz Əvəzov: O evin işi bir az cəncəldir. Bəlkə ayrı yerdə çalışaq.

Rəhimə Rəhimova: Hər halda pəncərələri dənizə olmasa, razılaşan deyiləm.

Əvəz Əvəzov: Yaxşı, çalışırıq.

Rəhimə Rəhimova: Bu iş üçün rayon evlər şöbəsi müdiri Kamal Kamalovun qəbuluna getmək lazımdır. Amma onun yanına düşmək hələ heç kəsə müyəssər olmayıb. Deyirlər adamlardan gizlənmək üçün iş otağına qapıdan yox, pəncərədən girib-çıxır. Bir yaxşı kəndir nərdivanı da var. Hər halda görün nə eləyirsiniz də! Bu işləri düzəltməz, mən razı!

Məkan dəyişir. Yuxarıda bir pəncərə işıqlanır, pəncərədən kəndir nərdivan asılmışdır. Əvəz Əvəzov bu nərdivanla dırmaşır və pəncərədən içəri girir. Kamal Kamalovun kabinetini. Masa arxasında Kamal Kamalov. O, başını aşağı salıb yazı yazır. Əvəzin pəncərədən girdiyini görmür.

Əvəz Əvəzov: Salaməleyküm.

Kamal Kamalov (başını qaldırır, Əvəzi görür, son dərəcə nəzakətlə): Əleykümsalam. Xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz. Bağışlayın, tanış deyilik. Tanış olaq – Kamal Kamalov. Çox şadam!

Əvəz Əvəzov: Əvəz Əvəzov!

Kamal Kamalov: Mənə görə qulluğunuz?!

Əvəz Əvəzov: Mənzil üçün gəlmişəm...

Kamal Kamalov: Əcəb eləmişiniz.

Əvəz Əvəzov: Bilirəm çətin işdir...

Kamal Kamalov: Çətin niyə olur? Neçə otaq lazımdır?

Əvəz Əvəzov: Üç-dörd...

Kamal Kamalov: Üç-dörd, deməli yeddi! Çox gözəl! Şəhərin hansı rayonunda?

Əvəz Əvəzov: Mərkəzdə. Təzə evdə. Dənizə də balkonu olsun.

Kamal Kamalov: Baş üstə, gözüm üstə. Uçota durmusunuz, ərizə yazmısınız?

Əvəz Əvəzov: Xeyr.

Kamal Kamalov: Nə eybi var. Oturun yazın. Bu kağız, yox, dayanın bu pis kağızdır, bax, burda yazın, əla yağlı kağızdır. Bu da qələm, bu tərəfi göy yazır, bu tərəfi sumaqı, bu tərəfi narıncı. Heyf ki, səkkiz rəngli qələmim evdə qalıb. Hansıy-nan istəsəz yazın. Yazdız? Çox əcəb, verin dərkənar qoyum. (*Ərizəni götürür, dərkənar qoyur*). Belə, belə. Deməli, filan il, filan ay, filan gün, saat (*birdən dayanır*) – saat neçədir? (*Qol saatına baxır*). Bıy, mənim saatım da yatıb ki... (*Əvəzə müraciət edir*). Bağışlayın, mənim saatım yatıb. Siz deməzsiz, saat neçədir?

Əvəz Əvəzov: Vallah, mənim də saatım yoxdur, amma bu saat öyrənib sizə deyərəm.

Əvəz Əvəzov dəhlizə, oradan da küçəyə çıxır. Səhnənin müxtəlif yerlərində müxtəlif vaxtları göstərən cürbəcür saatlar görünür. Əvəz çəşmə qalıb onlara baxır, lap özünü itirir, bu vaxt səhnəyə Əli Əliyev daxil olur, eynilə tamaşanın əvvəlində olduğu tərzdə, eyni mizanlarla, eyni intonasiya ilə Əvəz Əvəzov və Əli Əliyev görüşür və eyni sözləri deyirlər.

Əvəz Əvəzov: Salam, salam, köhnə dostum Əli Əliyev. Nə yaxşı ki, sənə rast gəldim. Köhnə dostum, de mənə görüm, saat neçədir? Yaman saatı bilmək istəyirəm.

Əli Əliyev: Oho, salam, salam, mehriban dostum. Xoş, beş, on beş. Nə yaxşı ki, sənə rast gəldim. Saatı soruşursan, deməyinə deyərəm, ancaq mehriban dostum, sən də mənə bir kibrit ver. İndicə yerin məlum, bir yaxşı qoyuna rast gəlmişdik, apardı bizə quzu kəsdi, yemək-içmək daha bax, burdan, xirtdəyəcən. İndi gərək bir

yaxşı kibrit tapım, dişimi qurtdalayım, səndə kibrit yoxdur ki...

İşıq dərhal sönür.

EPILOQ

Yaxşı kişi və Pis kişi səhnəyə çıxırlar.

Yaxşı kişi: Yəni bütün əhvalat təzədən başladı?

Pis kişi: O bizdən asılıdır.

Yaxşı kişi: Bizdən, yəni kimdən? Səndən və məndən?

Pis kişi: Bəli, səndən, məndən. (*Tamaşa salonunu göstərir*). Bax onlardan, hamımızdan, bütün yaxşı, mərd, qoçaq adamlardan. Həmişə ayıq olsaq, həmişə sayıq olsaq, həmişə sözün düzünü desək, alçaqlara, axmaqlara, yaltaqlara, oğrulara qan uddurarıq, bütün yaramazların kökünü kəsərik!

Yaxşı kişi: Onu düz deyirsən e, Keçəl qardaş, e... Bağışla, Pis kişi.

Pis kişi: Bəli Kosa, e... bağışla, Yaxşı kişi.

Yaxşı kişi: Vallah, bir yana baxanda, elə mənim özümün də könlümdən keçir ki, sözün düzünü deyib, dönüb olum Pis kişi.

Pis kişi: Əsas odur ki, kişi olaq e, kişi!

Kuklalar da səhnəyə çıxır, hamı birlikdə "Qaravəlli" final mahnısını oxuyur.

*Oğruya, əyriyə bir xeyli güldük,
Kökü kəsilməyib bunu da bildik,
Bu gün gəldik, bəlkə sabah da gəldik.
Xoş qalın, xoş qalın, xoş qalın, dostlar.*

*Şən sözlü, şux söhbətli,
Düz niyyət, xoş əməl,
Məqsədimiz də bəlli,
Qurtardı tamaşamız,
Qurtardı Qaravəlli.*

1966-1973

ADAMIN ADAMI
(iki hissəli komediya)

İŞTIRAK EDİRLƏR

Süsən Sünbül – gənc, gözəl qız, tələbə.
Fağır Bağır – onun nişanlısı, "Az.Yaz.Poz" idarəsinin işçisi.
İbiş İbişli – "Az.Yaz.Poz" idarəsinin müdiri.
Fənd Fərəc – onun birinci müavini.
Nazlı Qəmzəli – onun ikinci müavini.
Tərs Tahir
At Balaxanım
Əhməd Biqəm
Xoca Zığ-zığ
Həfçi Məlik – müdir, İbişlinin bacısı oğlu.
Xəbərci Xədicə – müavin Fərəcin əmisi qızı.
Tərgəldi (Tarik Tərlan) – müavin, Nazlı Qəmzəlinin qardaşı oğlu.
Bufetçi Soltan
Mərd Mazarov
Əli Əyrizadə – baza müdiri, Nazlının "adamı".
İki milisioner.

Hadisə 60-70-ci illərdə cərəyan edir.

Ön səhnənin iki tərəfindən Süsən Sünbül və Fağır Bağır çıxırlar. Bir-birinə tərəf gəlirlər. Süsən Sünbül yaşıl rəngli baharı paltardadır. Əlində bir dəstə çiçək və beş alma var.

Fağır Bağır: Süsən, sevgilim!
Süsən Sünbül: Bağır! Hardasan, əzizim?
Fağır Bağır: Küçələrdəydim, Süsən.
Süsən Sünbül: Nə edirdin küçələrdə?
Bagır:

Küçələrə su səpirdim,

*Sən gələndə toz olmasın.
Elə gəlib, elə get ki,
Aralıqda söz olmasın.*

Süsən: Qubaya getmişdim, Bağır.
*Qubanın ağ alması,
Yeməyə bağ alması,
Nə yaman çətin imiş,
Adamın ev alması.*

Bağır: Ev? Yox, Süsən, sən mənə Qubadan ev yox, beş alma gətirəsiydin. Yadındamı?

Süsən:
*Xəncəli işlə yolla,
Üstün gümüşlə yolla*

Bağır, Süsən (bir yerdə):
*Mənə beş alma göndər?
Birini dişlə yolla.*

*Süsən almaları bir-bir Bağıra atır, birini dişləyib atır. Onlar gülə-gülə səhnədən gedirlər.
İştirakçıların proloq mahnısı səslənir.*

Proloq Xoru:

Kişi səsi (meyxana səpkisində):
*Adamın hər işdə adamı gərək,
Yoxsa açarlar başına min kələk,
Dadına yetməz özü gəlsə fələk,
Qoy belə mətləblərə bərkdən gülək.*

Xor:
*Gəl belə mətləblərə bərkdən gülək,
Qoy belə mətləblərə bərkdən gülək.*

Qadın səsi ("Kəsmə şikəstə" üstə):
*Deyir əziziyəm, adə balam,
İstəyirsən sayın olsun,
Hər işdə payın olsun,
Ağıl-kamal nəyə lazım,
Təki zorba dayın olsun.*

Xor:
Balam, dayın olsun,

*Gülüm, dayın olsun,
Canım, dayın olsun,
Yarım, dayın olsun.*

Kişi səsi:

*Gəl danışaq bu işləri, gəl bilək,
Ürəyində nə arzu var, nə dilək,
İstəyirsən şeytan ol, istər mələk,
Adamın hər işdə adamı gərək,
Gəl belə mətləblərə bərkdən gülək.*

Xor:

*Adamın hər işdə adamı gərək,
Gəl belə mətləblərə bərkdən gülək.*

Qadın səsi:

*Baharın var, yayın var,
Qaynana var, qayın var.
İşin onda xod gedər
Bilələr ki, dayın var.*

Kişi səsi:

*Burnumuza biz də yemirik çörək,
Hər nə deyirsən, deginən tez görək,
Sözlərimi yaxşı saxla yadında
Adamın hər işdə adamı gərək,
Gəl belə mətləblərə bərkdən gülək.*

Xor:

*Adamın hər işdə adamı gərək,
Gəl belə mətləblərə bərkdən gülək.*

Birinci Məclis

Birinci şəkil

Müdür İbişlinin qəbul otağı. Arxa planda iri hərflərlə "Az.Yaz. Poz idarəsi" sözləri yazılmışdır. Katibə-makinaçı Xəbərçi Xədicənin masası üzərində yazı makinası, telefon, iri dəftər-tabel. Qəbul gözləyənlər üçün bir neçə stul. Divar yoxdur. Ancaq boş fəzada üç qapı qoyulmuşdur. Adamlar qapıların arasındakı boşluqdan deyil, məhz qapıları açıb onların içindən keçib gedirlər. Qapılar şərti yox, əsl natural qapıların eyni olmalıdır. Boş fəzada natural, meşin qapılar komik effekti artırır. Qapıların ölçülərində də bir komizm var. Müdirin qapısı daha hündür və enlidir. Birinci müavinin qapısı ondan bir qədər dar və alçaq, ikinci müavininki isə daha da kiçikdir.

Qapıların üstündə "Müdür İbiş İbişli", "Birinci müavin Fərəc Fərəcov", "İkinci müavin Nazlı Qəmzəli" yazılıb.

Səhərdir, pərdə açılarkən idarə zəngi çalınır və katibə-makinaçı Xəbərci Xədicə hövlnak səhnəyə daxil olur. Xədicə tələsik paltosunu çıxardır, yaylığını aç-aça masanın üstündəki telefona sarı cumur. Xədicə çox qısa – mini yubkadadır. Onun ardınca dabanbasma səhnəyə Mərd Mazarov daxil olur. Xədicə telefon nömrələrini yığan zaman Mərd Mazarov ona yanaşır.

Mazarov: Salam. Mənim familiyam Mazarovdur. Mənə müdir İbişli lazımdır.

Xədicə: Dayan, dayan, bu saat. *(Əli ilə ona işarə edir ki, gözləsin, telefonla danışır).* Az, Ema, sənsən? Az, mənəm e, Xədicə. Az, gördün onun kəmərinə? O nə kəməridi taxmışdı, az? Emacanı bütün gecəni yatmamışam. Dedim düşüm avtomatdan sənə zəng eləyim, iki qəpik tapmadım. Saçlarını gördün də... *(Qulaq asır).* – Az, yox az, özününkü deyil, şinyondyr. Emacanı. Xədicəni qəbrə qoyasan... Az, məndən beşbetər, namahlama bir sir-sifəti ola. Lap kələm dolmasına oxşayır. *(Qulaq asır).* Hə, əri gətirib onunçun. Bolqariyadan. Amma da öz aramızda qalsın. Az, o birini gördün də... O findıqburunu deyirəm. Ağrım ürəyinə, fiquyasını gördün də, elə bil yorğan-döşəyə qurşaq bağlayıblar.

Mazarov: Bacı, mən İmişlidən gəlmişəm. Mənə yoldaş müdir İbiş İbişli lazımdır.

Xədicə: Dayan, dayan, bu saat *(Telefona).* Yox az, sənə deyiləm. Az, cındırından cin ürəkədi. Emacanı, gör indi bəxtəvər nə silin-suncun düzəldib *(Qulaq asır).* Demə, demə, demə...

Mazarov: Bacı mənə yoldaş İbişli lazımdır. Mən İmişlidən gəlmişəm.

Xədicə: Bu saat, bu saat *(Telefona).* Az, sənə demirəm. O birini də gördün də, əri başına nə pərvanə kimi dolanırdı. Getmə gözümdən, gedərəm özümdən, amma evdə gündə dava-mərkəkdir. Qayınanasıyla da yola getmir. Amma da öz aramızda qalsın, bir daş altıdan, bir daş üstədən *(Qulaq asır).* Demə, demə, demə...

Mazarov: Mən İmişlidən gəlmişəm...

Xədicə *(birdən partlayır):* Əşi belə gözümdə aydın İmişlidən gəlmişən *(Telefona).* Az, yox sənə deyiləm. Hə, bəs sən nə dedin? Aha.

Mazarov cibindən dəftər çıxarıb nəşə yazır. Xədicə bunu görüb özünü itirir.

Xədicə: Yaxşı. Ema, mən sənə sonra zəng vuraram (*Dəstəyi asır*). Bağışlayın, padruqamla vacib söhbətim vardı. Nə istəyirdiniz?

Mazarov: Yoldaş İbişlini istəyirəm. İmişlidən gəlmişəm.

Xədicə: Yoldaş İmişli yoxdur.

Mazarov: Necə? Yoldaş İmişli?

Xədicə: E, çaşdım. Demək istəyirdim ki, yoldaş İmişli, yoldaş İbişli hələ gəlməyib (*Mazarov mat-mat ona baxır*). Lap aqlım çaşıb, yoldaş İbişli, yoldaş imişli... (*Birdən hövsələdən çıxır*). E, əşi nə deyirsən e, müdir yoxdur da... Saat on üçün gələr.

Mazarov (*dəftərcəsinə nə isə qeyd edərək*): Eybi yoxdur. Mən burda oturub gözləyirəm. (*Bütün səhnə boyu Mazarov bir qıraqda oturub. İşçilər bir-bir gəldikcə saata baxıb dəftərcəsinə nə isə qeyd edir. Onun əlində təsbeh var*).

Həfçi Məlik (*gəlir*): Salam? qadası. Necəsən? (*Təbələ qol çəkir*).

Xədicə: Sağ ol.

Məlik (*cib dəftərcəsinə vərəqləyir. Telefonu götürüb zəng çalır*): Cənnət Bacı? Məlikdir. Birinci mən zəng elədim. Rozoçkanı təbrik etməyə. Bilirəm Nağı Bağıyeviç məndən qabaq təbrik edib, amma da o atasıdır da, evin içindədir. Neçə-neçə belə yaşlara çatsın. Nağı Bağıyeviçə deyin ki, onun revmokarditi üçün təzə ruminski dərman tapmışam. Bir də, Cənnət bacı, sklada yaxşı kombinasiyalar gəlib, neylon. Sizinçün tapşırım? Qoluboyun, pozovısın? Gözüm üstə, sağ olun, (*dəstəyi asır*).

Xədicə: Yaxşı, Məlik o qoluboydan, rozovıdan bizə niyə düzəltmirsən?

Məlik: Razmerin neçədir?

Xədicə: Əlbəttə, mənim razmerimi bilməzsən də, böyüklərini bilərsən.

Məlik: Qadası, acıdıl olma. Sən At Balaxanım deyilsən ki, sən, məşallah, konfet kimi şipşirin qızsan. Dilin də şirin olsun.

Mazarov: Bu kim idi belə?

Xədicə: Həfçi Məlik (*Gülür*). Yox a, zarafatla elə deyirik da öz aramızda qalsın. Pis adam deyil, otdelkadr işləyir bizdə. Müdirimizin bacısı oğludur. (*Mazarov dəftərcəsinə qeyd edir*).

Xədicə: Bu Məlikin də bir dəftərçəsi var, lap elə o sizinkinə

oxşayır. Az-çox üzdə olan adamların hamısını yazıb ora. Özlərinin, arvad-uşaqlarının ad günlərini, xəstəliklərini. Çox qanacaq adamdır.

Tərs Tahir və Bağır gəlirlər.

Tahir (*qapıları göstərir*): İbişli hələ gəlməyib, hə... Əlbəttə, işçilərlə bir vaxtda gəlsə, xancalının qaş düşər (*Qol çəkir*).

Xədicə: Bağır, bəs sən niyə qol çəkmirsən? Mən çəkəcəyəm, sən yerinə? Az ye, özünə bir hambal tut.

Bağır: Ah, doğrudan, tamam yadımdan çıxıb, bağışlayın.

Tahir: Aşıq olanın huşu başında olmaz da.

Gedirlər.

Mazarov: Bəs bunlar kim idi?

Xədicə: Tərs Tahir. Ətiacının, kənəyin, adama yovuşmazın biridir. İş-gücü də müdirlə, müavinlərlə qoz-qoz oynamaqdır. İbiş müəllimi azı on beş dəfə infarkt eləyib.

Mazarov qeyd edir.

Mazarov: Bəs o biri?

Xədicə: O biri? O biri kim idi ki, hə, Fağır Bağır. Yox o yazığın, aciz avaranın biridir. Vur qapazı başına, al çörəyin əlindən... Adını da qoyublar Fağır Bağır. Bu da bir istiqamətən qıza aşiq olub.

Mazarov: Qız da sizin idarədə işləyir?

Xədicə: Süsən Sünbül? Yox, tələbədir, konservatoriyada oxuyur.

Xoca Zığzığ gəlir.

Xədicə: Gecikirsən a, Mirzə...

Xoca Zığzığ (*O tın-tındır, burnunda danışır*): Əşi, tramvayları götürdülər, trolleybuslar da vaxtında gəlmir. Metroynan gəldim. O da basabas. Basdılar məni qırağa, stansiyada çıxıb bilmədim. Lift də xarab olub. Heç bizim zamanda belə şey olardı?!

Xədicə: Bəgəm sizin zamanda metro, lift var idi?

Xoca: Metro, lift yox idi, konka vardı, yel vurub yengələr oynayardı...

Xədicə: Yaman bərk geyinmisən ha, azarlı-zad deyilsən ki...

Xoca: Əşi belə də hava olar? Bilmirsən yaydı, payızdı, qışdı.

Bizim zamanda belə sentyabr olardı? Söz vaxtına çəkər bir axşam...

Əhməd Biqəm (*gəlir, o bir qədər dəmdir*): Deyinirsən, ya xatirə danışırısan, Xoca Zıǵzıǵ? Sən bu uşaqları xamlaya bilərsən e, da məni yox. Cavanlığını da görmüşəm. Cavanlığında nə fason idin, indi də elə varsan ki, durmusan.

Xoca: Necəydim cavanlığımda?

Əhməd Biqəm: Mızı.

Xədicə: Nə?

Biqəm: Mızı. Onda da yanına pul üçün gələndə ərşi-kürşü tökürdün ortalığa ki, kassada bir qəpik də yoxdu, indi də... Da nə başlamısan, o zamana, bu zamana.

Xoca: Sənin də ki, nə cavanlığında bir ayıq vaxtını gördüm, nə də indi qocalıb haprıyanda (*Gedir*).

Həfçi Məlik (*tələsik gəlir*): Xədicə, bugünkü qəzetlər hanı? Tez ver görüm.

Xədicə: Nə olub?

Məlik (*qəzeti gözdən keçirir*): Pah atonnan, a kişilər! Tarıverdi Pirverdiyeviç də getdi!

Xədicə: Pirverdi Tarıverdiyeviç kimdir?

Məlik: Yoldaş Dünyamalıyevin sağ əli. (*Qəzeti oxumağa davam edir, birdən ilan çalmış kimi yerindən atılır*). Oy, mamulya, Kələntər Qələndəroviçi də çıxarıblar ki...

Xədicə: O kimdir, ay Məlik?

Biqəm: Yoldaş Dünyamalıyevin sol əli.

Həfçi Məlik qəzeti alıb başılovlu qaçır. Xədicə durub o biri tərəfə gedir. Əhməd Biqəm uzun-uzadı onun mini yubkasına baxır.

Biqəm: Deyirəm, qızım, olmaz ki, sən alt paltarını üstdən geyəsən, üst paltarını altdan (*getmək istəyəndə Fənd Fərəclə toqquşur. Fərəc yelli gəlir, salam verib öz otağına gedir*).

Fənd Fərəc (*Xədicəyə*): İbişli gələn kimi mənə xəbər elə...

Biqəm: Pah atonnan, zalım balası gör nə yelli gəlir. Qalstuku elə yellənir, deyərsən qamçıdı, adama dəysə göynəm-göynəm göynədən.

Mazarov (*Xədicəyə*): Necə bəyəm? Bu, kim idi belə?

Biqəm: Fənd Fərəc. Yaxşı qoyublar adını. Dünyayı-aləm yığışsa, birləşsə buna çatan olmaz. Dovşana deyir qaç, taziya deyir tut. Dalında da, məşallah, Səbzəliyev dağ kimi durub.

Mazarov (*maraqła*): Necə bəyəm? Səbzəliyəv Fərəcin nəyidir ki...

Biqəm: Yerlisi. İkisi də qarğabazarlıdır.

Mazarov: Belə de. Onda nə əcəb müavinlik edir.

Xədicə: Bəs nə eləsin ki?

Mazarov: Deyirəm yəni deməqoq adam olsaydı, müdiri aşırıb keçərdi yerinə.

Biqəm: Ay hay, İbişlini yıxmaq asandır?.. Onun da dalında nə kimi Zərbəliyəv dayanıb.

Mazarov: Necə bəyəm? Bir rayondandırılar?

Biqəm: Yaxın qohumdurlar. İkisi də Dərbəyliyəvlərdən qız alıb (*ah çəkir*) bizim idarənin işi uzundur, deməklə qurtaran deyil.

Mazarov: Bilmirsiniz kameraxranenidə şeylərə yaxşı göz-qulaq olurlar, ya yox?

Biqəm: Mən nə bilim, heç dərli var? (*Çiyini çəkib gedir*).

Nazlı gəlir, ağzucu salam verib öz otağına keçmək istəyir. Qapıdan çıxan Fərəclə toqquşur.

Fərəc: Nazlıcan, salam, salam, əzizim.

Nazlı: Xoş gördük, Fərəc.

Fərəc: Əcəb gözəlləşmişən, Nazlıcan. Belə hüsn-camal olmaz, belə xətti-xal olmaz, hara belə göyçəkləşirsən, bilmirəm.

Nazlı (*işvə ilə*): Əşi, boşla görək, qoy oturmuşuq.

Fərəc: Bu sapojkilərin də təzədir. Əcəb yaraşır.

Nazlı (*tutulur*): Nədir ki? Qardaşım alıb...

Fərəc: Nə deyirəm ki, sağlığına qismət olsun. O gün Babayevin skladına da bunun cüt ekizini gətirmişdilər. Arvadımçün almaq istədim. Mənə çatmadı.

Nazlı (*əsəbi*): Mənə bax, Fərəc! Sən "A" deyəndə mən dalısını bilirəm.

Fərəc (*mehriban təbəssümlə*): Onu bilməyə nə var ki, Nazlıcan. A-dan sonra B gəlir: A-Ayrızadə, B-Babayev. Həmi?

Nazlı: Elə bilirəm mən sən işlərini bilmirəm? Cikivi də bilirəm, bikivi də! Gündüz nə eləyirsən, onu da bilirəm, gecə harda yatırsan, onu da bilirəm.

Fərəc: Nazlıcan, sən zənən xeyləğisan, mən də centlemenəm. Sən harda yatırsan, onunla işim yoxdur. Amma yatıb yuxunda nə

görürsən, onu deyə bilərəm.

Nazlı: Nə görürəm yuxuda?

Fərəc: Yatıb yuxuda görürsən ki, keçmişən mənim yerimə. Oturmusan mənim kabinetimdə, mənim stolumun dalında.

Nazlı: Mənim stolum, mənim stolum... Yalansa sən stoluma taxtabiti düşsün.

Nazlı və Fərəc gedirlər. Təbii ki, onların söhbəti məxfi idi, Xədicə və Mazarov eşitmirdilər. İbişli gəlir.

Xədicə (*ayağa durur*): Salam yoldaş İbişli, necəsiniz?

İbişli: Dünən gecə yenə infarkt olmuşdum.

Xədicə: Təhirlə Balaxanının işləridir.

İbişli: Yaxşı, deməli, belə, a) Mənim vacib işim var. Məruzəyə hazırlaşmalıyam. b) Heç kəsi yanıma buraxma.

Xədicə: Fərəcə də.

İbişli: Fərəcdən başqa.

Xədicə: Bəs Nazlı xanımı?

İbişli: Yox.

Xədicə: Yoldaş İbişli, sizi burada bir nəfər gözləyir, səhər doqquzdən kəsdirib qapını. Deyir İbişlidən, e İmişlidən gəlmişəm.

İbişli: Hələ vaxtım yoxdur (*otağına keçir*).

İkinci şəkil

Müdirin otağı. İbişli stolumun arxasında. Zəngi basır. Xədicə gəlir.

İbişli: Yaz.

Xədicə: Yazıram.

İbişli (*fikirləşir*): Yox. Poz.

Xədicə: Nəyi?

İbişli: Yazdığımı.

Xədicə: Hələ heç nə yazmamışam.

İbişli: Onda yaz. A) Göstəriş: TAz.Yaz. PozU. idarəsinin müdiri İbiş İbişlinin birinci müavini Fərəc Fərəcova. Tak. Qəzetdən mənə sifariş vermişdilər məqalə yazım. Fərəcov yazıbsa gətirsin, qol çəkim göndərək.

İbişli: b) İkinci müavin Nazlı Qəməzəliyə. TAz.Baş. Daş idarəsinəU. Yazdın?

Xədicə: Bəli. Az Daş Baş idarəsinə...
İbişli (*sıçrayır*): Hara?
Xədicə: Az Daş Baş.
İbişli: Nə daşbaş, nə daşbaş. Boş-boş danışma. Baş daş!
Bildin?
Xədicə: Bildim. Bildim. Boş baş...
İbişli: Aman, aman, yenə infarkt olacam. Nə boş baş? Belə Baş Daş. "Baş daşı" yadda saxla.
Xədicə: Sakit olun, yoldaş müdir, yazdım, yazdım, müdir yoldaş. Bax bu da (yazdığını göstərir) sizin Baş daşı.
İbişli: Baş daş. Baş daş...
Xədicə: Oldu yoldaş, oldu yoldaş (*mızıldana-mızıldana gedir*). Baş daş, daşbaş, küftə bozbaş...

İşıq dəyişir

Xədicə: Yoldaş İbişli, Tahir ilə Balaxanım sizin yanınıza gəlmək istəyirlər.
İbişli: Çox xoşum gəlir onlardan. Hər axşam onların ucbatından infarkt oluram. Zəhləm getmişlər. Nə istəyirlər?
Xədicə: Bilmirəm. Bu gün zəhmətkeşləri də qəbul gününüzdür.
İbişli: Yox, qəbul etməyəcəyəm.
Xədicə: Kimi, zəhmətkeşləri?
İbişli: Yox. Zəhləmgetmişləri.
Xədicə: Bəs zəhmətkeşləri?
İbişli: Dedim ki, bu gün məşğulam. Heç kəsi qəbul etməyəcəyəm. Zəhləmgetmişlərə də ki, zəhmətkeşlərin qəbul gününə mane olmasınlar. Zəhmətkeşlərə də de ki, məşğulam. Bildin?
Xədicə: Bildim. Zəhmətkeşlərə deyim ki, zəhləmgetmişləri qəbul gününüzdür, yox e, zəhləmgetmişlərə deyim ki, zəhmətkeşləri qəbul günüdür. Zəhləmgetmişlərə də deyim ki, zəhmətkeşlər məşğuldur, yox e, zəhmətkeşlərə deyim ki, zəhləmgetmişlər məşğuldur.

Səhnəcik. İbişli. Xədicə.

İbişli: Xoca banka getdimi?
Xədicə: Xeyr, xeyr, getmədi.
İbişli: Axı niyə getmədi?
Xədicə: Bir balaca kefsizdi.

İbişli: Bəs Əhməd? Əhməd getdi?
Xədicə: O da gedə bilmədt.
İbişli: Niyə o da kefsizdi?
Xədicə: Yox, əksinə, əksinə...
İbişli: Necə yəni əksinə.
Xədicə: O da bir az keflidi.
İbişli (*yerindən sıçrayır*): Əşi belə də idarə olar? Tez göndər Əhmədi mənim yanıma.

Xədicə çıxır. İbişli dərhal müəyyən bir poza alır, iclasdakı məruzəsini məşq edir.

İbişli: Əziz və hörmətli yoldaşlar! Mehriban dostlar!
Əhməd Biqəm (*qapıdan boylanır*): Mənimləsiz, yoldaş İbişli?
İbişli: Hardasan?
Biqəm: Harda olacağam: papağımın altında, çəkməmin içində.
İbişli: Adam işə bu gündə gələr, drujok? Yekə kişisən axı.
Biqəm: Nə olub bəyəm? Kimə bir ziyanım dəyib? İşdir, mən də hamı kimi işləyirəm də. Nə göstərişiniz var, deyin.
İbişli: Yaxşı, qələm götür yaz.
Biqəm: Baş üstə.
İbişli: a) Hesabatları üç nüsxə yazıb hazır eləmək.
Biqəm (*yazır*): Düzələr.
İbişli: b) Yoxlanılmış rəqəmləri pozub hazır eləmək.
Biqəm: Olar. Təşkil edərik.
İbişli: v) Çıxarışları yoxlamaq. Bax çıxarışları sonra yadından çıxararsan ha.
Biqəm: Ayıb sözdür ki... Arxayın olun (*oxuyur*). Dünya cənnətə dönsə, yaddan çıxmaz çıxarış.
İbişli: q)...
Biqəm: Bağışlayın, İbiş müəllim, əlifba neçə hərfdi? Elə belə soruşuram ha. Ürəyinizə ayrı şey gəlib eləməsin.
İbişli: Mən nə bilim, neçə hərfdir? Gündə dəyişir də əlifba.
Biqəm: Yaxşı, yaxşı, özüm öyrənərəm, işdən sonra. Sən işində ol. De gəlsin.
İbişli: Çəşdirdin məni. Hansı hərfdə qaldıq.
Biqəm: Bilmirəm P1 idi yəinki M1.
İbişli: Yaxşı, düzəlişləri bütün nüsxələrə köçürtməli! Deyəsən,

düzəliş çoxdur hə?

Biqəm: Əşi kefini pozma.

İbişli: Vəssəlam. Get. Hə, dayan, bir də kağıza qənaət haqqında instruksiyanı 135 nüsxə çap edib işçilərə payla.

Biqəm: O da, mənim gözümlə üstə. Gedə bilərəm?

İbişli: Get, Xədicəyə də, Bağır yanıma çağırırsın.

Əhməd Biqəm İbişlinin gözünlə yayındıraraq qeydlər etdiyi kağızı büküb zibil qutusuna atır, otaqdan çıxır.

İbişli (poza alır): Əziz və hörmətli yoldaşlar! Yox. Hörmətli və əziz yoldaşlar! Dostlar! Yox, mehriban dostlar!

Fağır Bağır gəlir.

Fağır Bağır: Məni çağırırmısınız, yoldaş İbişli?

İbişli: Hə drujok, keçən səfər sən əl gəzdirmişdin mənim məruzəmə?

Bağır: Yox, mən niyə əl gəzdirirəm ki...

İbişli: Necə?

Bağır: Mənə tapşırırdınız mən də yazdım. Yoxsa siz yazan şeyə mən necə əl gəzdirə bilərəm. Siz məndən yaşlısınız, təcrübəlisiniz.

İbişli: Hə, orası elədir. Pis deyildi. Ümumiyyətlə, deyəsən, yaxşı başaşağı oğlansan. Qoy on-on beş il keçsin, sənə haqqında yaxşı fikirlərimiz var. Bir az da yaşa dol, səni irəli çəkəcəyik. Gəncləri irəli çəkmək bizim borcumuzdur. Hə. Mən bu gün məruzə etməliyəm. Ancaq bərk məşğulam. Gərək sən əl gəzdirəsən.

Bağır: Əl gəzdirəm?

İbişli: Əl gəzdirəsən deyəndə, macal tapıb qeydlərimi eləyə bilmədim. Özün ağıllı, savadlı oğlansan. Mövzunu verim, sən də əl gəzdir. Mövzu budur: vaxta qənaət. İstəsən mənim 9 nömrəli məruzəmə də bir bax. O vaxt Fərəc əl gəzdirmişdi. Mövzusu "öz işini özgülərə tapşırma" idi. Bildin?

Bağır: Bəli.

İbişli: Vaxta qənaət. Məruzədə bu məsələni ətraflı işıqlandırmaq lazımdır. Di yaxşı, get, drujok. Yolçu yolda gərək, işçi iş başında.

Bağır gedir, Fərəc gəlir.

İbişli (*kağızları göstərir*) Bunlar nədir?

Fərəc: Məzuniyyət qrafiki.

İbişli qol çəkir.

İbişli: Bəs bu?

Fərəc: Haşimovanın ərizəsidir. Dekret məzuniyyətinə çıxır.

İbişli: Balam, bildir çıxmamışdı? Təzə gəlib ki...

Fərəc: Bildir də çıxmışdı, inişil də. Əvvəl oğlu oldu, sonra qızı, indi yenə oğlu olub.

İbişli: Lap arpa-buğda doğur ki...

Fərəc: Bu da Əsgərovanın, Əkbərovanın, Əjdərovanın ərizələridir.

İbişli: Nə? Bunlar da dekretə çıxırlar? A balam, biz söküldük ki, bunlar da bir qrafik düzəltsinlər də.

Fərəc: Hamısı Nazlının işləridir. Bilə-bilə hamilə qadınları işə götürür. İki aydan sonra çıxırlar dekretə. İndi kim bilir təmənnasız eləyir, təmənnayla...

İbişli: Yox əşi, yəni bu məsələyə də şübhən var. Yox, Fərəc, bizim idarədə elə şey olmaz. Əliyərilik, daş-baş, filan olmaz. Nə qədər ki, mən burada müdirəm...

Fərəc: Mən də sizin müavininiz...

İbişli: Bəli. Mən sənə də elə özüm kimi inanıram...

Fərəc: Ona görə mən istəyirəm, ikinci müavininiz də elə adam olsun ki, ona da möhkəm inanasınız.

İbişli: Kimi nəzərdə tutursan?

Fərəc: Məliki. Bilirəm, deyəcəksiniz bacıoğlunuzdur, razı olmayacaqsınız, bilirəm qohumbazlıq-zad, belə şeylərdən zəhləniz gedir. Amma işin xatirinə adam gərək belə xırda hisslərdən yüksəkdə dursun. Qohumluğun nə dəxli var, yaxşı işçidir, vəssalam.

İbişli: Bəs Nazlı?

Fərəc: Daha qadınları irəli çəkməyin vaxtı keçib. İndi qadınla kişi arasında heç bir təfəvüt qalmayıb. İkisi də birdir, bərabərdir. Madam ki, bərabərdirlər, onda, deməli, Nazlını çıxarıb yerinə kişi qoymaq olar.

İbişli: Deyirsən yəni Məliki dıgırradaq Nazlı Qəmzəlinin yerinə?

Fərəc: Günə sabah.

İbişli: Müəyyən mənada sən haqlısan, drujok. Gərək biz xırda hisslərdən yüksəkdə duraq. Nazlının işindən axır vaxtlar razı deyiləm. Məlik isə...

Həfçi Məlik (*hövlnak içəri atılır*): Dayday!

İbişli (*hirsə*): Nə dayday bazlıqdır? Bura səninçün idarədir. Həm də mən tapşırırdım heç kəsi yanıma buraxmasınlar.

Məlik: Əşi yox e, bilirsən nə olub. Dünyamalıyevi də çıxardıblar.

İbişli (*sıçrayır*): Nə? Bəs kimi qoyublar?

Məlik: Kimsə təzə adamdır. Dəftərçəmə baxdım, adı yoxdur. Çox dəyişikliklər olub: Muradovu çıxarıb Həsənovu qoyublar. Məmmədovu çıxarıb Cəlilovu qoyublar. Babayevi çıxarıb Babayanı qoyublar.

İbişli (*fikirli*): Məmməd Vəlixanoviç! O boyda dağ!

Fərəc: Hələ çox dağlar yıxılacaq. Hələ avqustun iyirmi ikisidir, qabaqda işlər var.

İbişli: Doğrudan, bu nə yaman ay oldu. Bu avqust çıxsaydı.

Məlik: Yaxşı deyiblər ki, mart çıxdı, dərd çıxdı.

Fərəc: Nə mart adə? Bu saat camaatın ürəyi səksəkəlidir ki, sentyabra salamat çıxsın, sən martdan dəm vurursan.

Məlik gedir.

İbişli (*fikirli*): Dünyamalıyev ha... dağ.. pah atonnan. Yaxşı, drujok, indi özümüyük də... sən bilirsən, yoldaş Səbzəliyevin vəziyyəti necədir? Bilirsən də nə mənada deyirəm?

Fərəc (*düz onun gözlərinin içinə baxır*): Əla. Əladan da əla.

İbişli: Çox yaxşı. Çox alicənab, nəcib insandır.

Fərəc: Bəs Zərbəliyevin vəziyyəti necədir?

İbişli (*diksindir*): Zərbəliyevin? Əşi, belə əla. Əla e. Əla dedin qoydun. Əladan da əla.

Üçüncü şəkil

Müdirin qəbul otağı. Fağır Bağır məruzənin mətnini diqtə edir. Xədicə makinada yazır.

Bağır: Vaxta qənaət etmək – vaxtdan səmərəli istifadə etmək deməkdir. Zəhmət olmasa nöqtə qoyun.

Xədicə yazır, Nazlı gəlir.

Nazlı: Fərəc çıxmadı İbişlinin yanından?

Xədicə: Yox.

Nazlı gedir.

Bağır: Bağışlayın, axırncı cümlə necə oldu?

Xədicə (*oxuyur*): Vaxta qənaət etmək-vaxtdan səmərəli istifadə etmək deməkdir. Zəhmət olmasa nöqtə qoyun.

Bağır: Yox, yox, onu pozun.

Xədicə: Ey, da dığ olduq, gah deyir yaz, gah deyir poz.

Bağır: Yox, o "zəhmət olmasa nöqtə qoyun"u pozun.

Xədicə: Hansı "qoyunu?"

Bağır: Yox e. Onu mən sizə dedim.

Xədicə: Mənə "qoyun" dedin?

Bağır: Yox, yox nə danışırırsınız?! Mən sizə dedim ki, nöqtə qoyun. Yazmaq lazım deyil. Elə belə. Nöqtə. Toçka. Aha. (*Diktə edir*). Biz vaxtın qədrini bilməliyik. Vaxtımızı boş keçirməməliyik. (*Qapıda Süsən görünür, çəkilir, kölgəsi düşür*). Ah, o kimdir? (*Dayanıb diqtə etmir*).

Xədicə: Yaxşı, dalını de, nə oldu?

Bağır: Heç. Qapıya kölgə düşdü elə bildim yar gəldi... (*Diqtə edir*). Vaxta qənaət, bir də qənaət. Vəssalam.

Xədicə yazır. Süsən bir də qapıda görünür. Bağır ona tərəf qaçır.

Bağır: Süsən, əzizim, sən bizim idarəyə gəlmisən?! İdarəmiz işıqlandı, böyüdü, gözəlləşdi elə bil... Bu, doğrudanmı, sənsən, ya mən yuxu görürəm, indicə ayılacam, yox olacaqsan (*oxuyur*), Əziziyəm yarı tər, yarı qönçə, yarı tər. Kirpik çalma gözlərim, kölgə düşər, yar itər.

Süsən: Dayan, Bağır, şər yeri deyil. Şərlə danışmağı sonraya saxlayaq.

Bağır: Bəs bizim əhdimiz? Axı, biz əhd eləmişdik ki, həmişə, indi də, evlənəndən sonra da ömrümüz boyu bir-birimizlə şərlə, bayatıyla danışaq. Nə tez unuttun?

Süsən: Unutmamışam. İndi də danışacayıq, evlənəndən sonra da. Amma evlənmək üçün ev lazımdır.

Bağır: Süsən sən bilirsən ki...

Süsən: Bilirəm, Bağır. Eşitdim ki, sizin idarəyə bir otaq veriblər. Bağır, əzizim, get müdirin yanına xahiş elə. De ki, bir-birimizi sevirik. Neçə vaxtdır gözləyirik, evlənmirik, çünki evimiz yoxdur. Bilirəm Bağır, belə şeyləri sevmirsən, amma sevgimizin xatirinə gərək müdirin yanına gedəsən.

Bağır: Əlbəttə, Süsən. Elə bilirəm sözümlə yerə salmaz.

Süsən: Get, Bağır, mən də səni burada gözləyəcəyəm.

Bağır məruzəni götürüb müdirin yanına gedir. Nazlı gəlir.

Nazlı: Çıxmadılar?

Xədicə: Yox. Çıxsa da, yoldaş İbişli deyib ki, bu gün heç kəsi qəbul etməyəcək.

Nazlı: Deməli, belə? Sən də belə ağız bəhəm eləmişən? Fərəcin şipyonu! Sən də mənimlə belə danışsan?!

Xədicə: Ağzınızı təmiz saxlayın, yoldaş Qəmzəli. Mən də sizin haqqınızda bəzi-bəzi şeylər bilirəm, lazım gəlsə, deyə bilərəm.

Nazlı: Deməli, belə? Deməli, dilbir olmusunuz, mənə qarşı blok yaratmışınız. Məni adamsız görmüsünüz. Çox yaxşı (*telefonu götürüb zəng edir*). əyri zadə, pojalısta. Bəli, Əli Əyri zadəni. Əli, sənsən? Belə dost, belə qardaşsan da. Gəlmisən, heç xəbər eləmirsən. Bilirəm, bu gün gəlibsən. Yox, axşam niyə, indi gəl, bura hə, hə, idarəyə. Sözümlə var səninlə (*Dəstəyi asıb hirsələ gedir*).

Bağır pərt müdirin otağından çıxır.

Süsən: Nə oldu?

Bağır: Saldı.

Süsən: Nəyi saldı?

Bağır: Sözümlə yerə saldı. Deyir səndən çox ehtiyacı olanlar var.

Tahir: Nə olub, Bağır? Gözümlə pərt dəyirsən.

Bağır: Əşi, bəs, filan-bəsməkən. Hal-qəziyə belə.

Tahir: Əlbəttə, sənə niyə versinlər? Sənin dayın yoxdur axı...

Bağır: Necə yoxdur? Var dayım...

Tahir: O dayıdan yox e, gərək bir zorba dayın olsun, səni adam yerinə qoysunlar. İndi görəsən öz adamlarından kimə verəcəklər. Eybi yox, qoy bu da bizə dərs olsun. Mən iclasda durub hamısının

atasını yandıraram, sən də tamaşa edərsən. İbişlinin də, Fərəcovun da, Qəməlinin də... Ağ eləyiblər... (*Gedir*).

Bağır: Süsən, Süsənim Sünbülüm, kefini pozma, darıxma, hamısı düzələr. Evimiz də olacaq. Adamlar da baxıb deyəcəklər ki, (*oxuyur*) evləri var xana-xana...

Süsən: Xana-xana istəmirəm. Kaş bircə otağımız olaydı.

Dördüncü şəkil

İşıq sönrür, yanır. İdarənin bufeti. Piştaxta. Dörd stol, ətrafında stullar.

Bufetçi Soltan boşqabları silir, düzür və s. Ön səhnədə Nazlı və Əli Əyrizadə görüşüb söhbət edirlər. Onların söhbəti zamanı arxa planda bufetə işçilər gəlir. Bağır Süsən bir stolun arxasına, Məliklə Xədicə ikinci stolun arxasına, Biqəmlə Xoca Zığbığ üçüncü stolun arxasına, Tahir dördüncü stolun arxasına keçirlər. Soltan ikinci, üçüncü və dördüncü stollara xidmət edir. Bağırın işarələrinə baxmayaraq, birinci stola isə məhəl qoymur. Yeməxanadakı söhbətləri, səsləri hələ ki, eşitmirik. Diqqətimiz ön səhnədə Nazlı ilə Əlidədir. Əli ilə Nazlı iki tərəfdən bir-birinə qarşı gəlirlər. Əli Nazlıyı qucaqlayıb öpmək istəyir.

Nazlı (*tamaşa salonuna işarə edərək*): Burax, ayıbdır, görən olar.

Əli: Görsünlər də, gözüm aydın... Darıxmışam səninçün.

Nazlı Qəməli (*oxuyur*):

*Elə basıb kəsirdin, bağ belə, bostan belə,
Adıvı dost qoyubsan, belə dostsan, belə.
Çəkən yoxdur nazımı, alan yoxdu qadamı,
Adamın gərək olsun arxasında adamı.*

Əli Əyrizadə: Nə danışırısan, ay qız? (*oxuyur*)

*Dəm eləyibdir məni, gözlərinin badamı
De görək kimin vardır, mənim kimi adamı?*

Nazlı Qəməli:

*Sən burda dura-dura, qismət olum yadamı?
Adamın gərək olsun, arxasında adamı!*

Əli Əyrizadə:

*Kimi deyirsən, di de, çatım, qırım səninçün
Bircə kəlmə söz denən, lap pul cırım səninçün.
Vallah, darıxmışam səninçün.*

Nazlı: Darıxsaydın, səhərdən gələrdin.

Əli: Axşam evinə gəlmək istəyirdim. Qapını əlimlə yox, ayağımla açmaq istəyirdim. Yəni belə əli dolu gələcəkdim e. Al hələlik bu

təkqaşı tax barmağına (*üzüüyü onun barmağına keçirir*).

Nazlı (*işvə ilə*): Çox sağ ol, Alik. Harda qalmışdın? Bu dəfə səfərin uzun çəkdi. Yəqin başın kefə uymuşdu Moskvada, hə?

Əli: Day demə. Kef bax burdan (*əlini hülqumuna çəkir*). Samalyotdan düşdüm, birbaşa "Rəsiyə" qəsdininə. Üç otaq. İçində hər dəmdəstgahı. Əl-üzümü yuyub əlüstü verdim özümü "Bakı" restoranına. Sağlığına piti, üstündən fısincan plov, üstündən bir qəşəng əcəbsandal, üstündən də bir əntiqə həftəbecar. Day tıx deyincə yedim, üstündən də on-on beş stəkan pürrengi çay xoruz quyruğu. Arağı, konyakı, pivəsi də öz yerində. Ordan gəldim qəsdinə başımı atdım, yatdım. Durdum gördüm səkkizdir, düşdüm aşağıdakı restorana bir yaxşı əbed elədim. Bizim uşaqlardan da beş-on nəfər vardı, göyərtilər, gül gətirmişdilər bazara, çağırıdım bunları da bir yaxşı qonaq elədim, əməlli-başlı vurduq. Gördüm ədə, orkestr hər millətin havasını çalır, musurman havasından başqa. Mən atabaatamnan qələt eləyib beş qızımı muzşkolaya qoymuşam, day, qulağım dəng olub. Səhərdən axşamacan evdə simfon çalırlar. Dedim, yəni bu restoranda da simfon? Lap ağ oldu ki... Adam göndərdim, dedilər bəs bəli, biz ancaq simfon çalıyıq, dedim yaxşı, heç eybi yox. Orkestrin hərəsinin bir çağ əllilik sağ cibinə, bir çağ əllilik sol cibinə. Bəli bir də gördüm simfon nədi, zad nədi, Keçdilər "Bəstə-nigarə". Əşi, özün necəsən e? Gözümə bir təhər dəyirsən, nə olub, niyə nazik əyirirsən? Pul cırım səninçün.

Nazlı: İncidirlər də məni, salıblar gözümçixdıya, bilirlər ki, dalımda adamım yoxdur.

Əli: Kimdi səni incidən, atasına od qoyaram.

Nazlı: Kim olacaq, müdir, birinci müavin Fənd Fərəc. Sən bilmirsən o Fərəcin canında nələr var. Bir vaxtlar mənim başıma pərvanə kimi dolanırdı, nə var o vaxt mən Həsən Qəməzəlinin qızıydım.

Əli: İndi bəyəm qızı deyilsən?

Nazlı: İndi də qızıyam. Amma Həsən Qəməzəli o Həsən Qəməzəli deyil də. Dədəmi ki, çıxartdılar, Fərəc də mənimlə haqqı-salamı kəsdi. Bağda ərik var idi, salamməlek var idi.

Əli: Öləb eləməmişəm ki... Pul cırım səninçün.

Əli Əyrişadə (*cibindən bir qom pul çıxarır, oxuyur*):

Beş lazımdır, al beşin, üç lazımdır, al üçün,

Bax bu qədəşin canı, pul cırım sənin üçün.

Əli Əyri zadəni, oğul doğublar, oğul.

Bu ölsün, qədəş canı, səninçün mən cırım pul.

Nazlı: Ey, sən də elə bir kəlmə söz bilirsən, pul cırım, pul cırım. Tək pulnan iş getmir e... Adamın gərək adamı olsun.

Əli (*pısqıldayır*): Pulnan iş getmir? Ay səni evinəcəni! Ağız, nə danışırısan ağız? Pul açan qapıları heç avtogen deşə bilməz.

Nazlı: Yox, işçilər də elə bilirlər ki, mən lap təkəm. Ərim yox, bir zorba dayım yox, qalmışam əl-ayaq altında.

Əli: Hardadır o işçilər. Gedək pul cırım onlarçün. Hardadırlar?

Nazlı: Nə bilim yaqın bufetdədirlər də, axı fasilədir.

Əli: Gedək bufetə, qoy görsünlər analar necə oğullar doğub.

Döyüş marşı sədaları altında Əli ilə Nazlı səhnədən gedirlər. İndi hadisə bufetdə cərəyan etməyə başlayır.

Bağır: Soltan müəllim, axı səhərdən gözləyirik, bir butulka kefir nə oldu?

Soltan: Mən ölüm, biz kefir oxumuruq. Kolbasadan, çaydan başqa heç nə yoxdur.

Bağır: Onda çay gətirin.

Soltan: Gözlə, Vazğal-zaddı bəyəm, poyezdə gecikirsən? (*O biri stollara xidmət eləyir, ora bura şütüyür*).

Fərəc gəlir, Xoca Zığzığla Əhməd Biqəm oturan stolun yanından keçərkən ayaq saxlayır. İndi bizim diqqətimiz bu stola cəlb olunur.

Fərəc: Bizim hörmətli ağsaqqallar! Bu idarənin iki dirəyi! İki sütunu! Vallah, sizə baxıram, o şanlı keçmişimiz, dədə-babalarımızın at minib qılnc oynatmaları gəlib durur gözümün qabağında.

Biqəm: Hə, Xoca Zığzığ çoxdanın qılnc oynadanıdır.

Fərəc: Belə bir nuranilik var e sifətinizdə, illərin, əsrlərin, millətin müdrikliyi.

Biqəm: Elə biz də səhərdən oturub bala-bala millət dərdi çəkirik.

Fərəc: Siz dərd niyə çəkirsiniz. Sizin kimi müdrik qocaları gözümüz üstündə saxlamaq biz cavanların müqəddəs borcudur.

Xoca: Əşi, nə qoyub nə axtarırsan, cavanlarda hörmət, mərifət, qanacaq qalıb?

Biqəm: Day demə. Gül kimi milli içkilərimizi bəyənmişlər. Kəməşirini, Sadıllını, zoğal arəğini, görürsən çürük Avropa içkiləri üçün sino gedirlər – mən nə bilim viski, rom, şerri brendi, filan...

Xoca: Söz yerinə çəkər, elə bu il də mənim yubileyimdi, yetmiş illiyim, deyirdim, bəlkəm...

Fərəc (*onun sözlərini eşitmirmiş kimi*): Di yaxşı, nuş olsun, məni bağışlayın, müdrük qocalar (*O biri stola, Tahirin yanına keçir. Diqqətimiz bura cəlb olunur*).

Fərəc: Deyirəm, ay Tahir, bu qocaların da lap ağılı çaşmış e. Bir bahənə tapıb pensiyaya sürüşdürə bilsəydiniz bunları, heç dərdim olmazdı. Yıxılıb qalıblar kötük kimi, cavan kadrların inkişafına da mane olurlar. Sözləri – söhbətləri də keçmişdən.

Tahir: Fərəc, sən də işini bilmək olmur. İpin əlli yerdən düyünlənib.

Fərəc: Ay sən, Tahir, sən də heç ürəyin mənimlə barışmır da. Di yaxşı, nuş olsun. (*Məlikin və Xədicənin stolunun yanından keçərkən*) Möhkəm olun, sizi qaldıracaq (*Bağırğilin stoluna yanaşır*). Aşiq-məşuqlar yenə hansı məhəbbət nəğməsini oxuyurlar. İzin verin sizinlə oturmaq bir hovur. Sizə baxanda paxıllığım tutur. İlk sevgi, ilk duyğular mənim üçün indi nə qədər uzaq və itirilmiş bir aləmdir.

Bağır: Fərəc biz ki, sənəylə bir nəsilənək, bir küçədə böyümüşük.

Fərəc: Bəli, amma mən sənədən Bağır, min yaş böyüyəm. Nə isə... Bilirəm qanın qaradır. İbişli gərək sənə elə cavab verməyəydi. Mən də çox pərt oldum.

Bağır: Yox, yəqin o da haqlıdır. Yəqin bizdən artıq ehtiyacı olanlar var.

Fərəc (*gülür*): Ay sən, Bağır. Uşaqlıqdan səni necə tanıyıram, eləcə də qalmısan. Məsələ onda deyil ki, kiminsə sənədən çox ehtiyacı var. Məsələ ondadır ki, sənənin dayın yoxdur.

Bağır: Necə yoxdur, var mənim dayım.

Fərəc (*gülür*): Yox, o dayıdan yox ey... mən deyən dayı ayrı dayıdandır. Sənənin dayın...

Bağır: Lazım deyil, Fərəc...

Fərəc (*Süsənə baxır*): A, Süsəndən gizlətmisən?

Süsən: Necə? Sənənin mənədən gizli sirrin var?

Bağır: Yox, Süsənim, ayrı məsələdir, sonra deyərəm.

Fərəc: (*durur*): Di yaxşı, sizə mane olmayım (*gedir*).

Bağır: Soltan müəllim, çay nə oldu?

Soltan. Mən ölüm, hələ qaynamayıb, dəm alır bala-bala.

Hay-küylə Əli Əyrizadə və Nazlı Qəmzəli daxil olurlar.

Əli: Ay belə sizin hamınızı... xoş gördük. Ay belə sizin hamınızın... hər vaxtınız xeyir.

Soltan (*onu görüb yüyürür*): Əli qədəş...

Əli: Adə, qırışmal, indi buranı yeyirsən? Adə, Bürcəlinin kababxanasından bura düşdün?

Soltan: Mən ölüm, burda da pis keçmir mənimçün.

Əli: Dedim sənə, artıq tamah baş yarar. Çox yemək adamı az yeməkdən də qoyar. Nə oldu, mən deyən oldu, olmadı?

Soltan: Qulluğunda olum, Əli qədəş, nə hörmət eləyim səninçün.

Əli: Nə hörmət adə, camaatı tutmusan quru çaya, kolbasaya. Birləşdir görüm bu stolları, birləşdir. Qovraq ol, əlini pişik yeyib?

Soltan bir an içində dörd stolu birləşdirir, ətrafına stullar düzür. Tahir bayaqdan, Əligil gəlməmişdən çıxıb getmişdi. Süsən ilə Bağır çaşıb qalırlar. Hamı özünü itirib.

Əli Əyrizadə (*oxuyur*):

Di gəlin tanış olaq – Əli Əyrizadəyəm,

Cəyillərlə cəyiləm, sadələrlə sadəyəm.

Pullulardan pulluyam, dövlətdən ziyadəyəm

Bircə gözəl canlara, canana amadəyəm.

Di gəlin tanış olaq – Əli Əyrizadəyəm.

Əli: Bax, öz canımçün, bu ölsün, hamınız mənə qonaqsınız. Pul cırım səninçün. Bircə nəfər durub getsə, inciyərəm.

Məlik: Yox, niyə gedirik ki, Nazlı xanım, buyurun, siz başa keçin.

Əli: Belə. Deməli Soltan, şampanski on butulka, araq, konyak, yerevanski, importnı. İkra, qırmızısı, qarası, maslin, apelsin, ananas, banan, feyxoa...

Soltan: Feyxua yoxdur, mən ölüm...

Əli: Adə, numra, mənə badalaq gəlirsən?

Soltan: Mən ölüm yoxumdu...

Əli: Adə, mənə üçlük gəlırsən (*Soltan susur*). Adə, mənə beşlik gəlırsən? Bir dənə ölçərəm qulağının dibindən, bir dənə solaxay qoyaram əngindən...Canın cəhənnəm on qat bahasına, tapdır yerin deşiyindən. Həzrət Abbas haqqı feyxuasız mən süfrə başına keçmərəm. Di tez ol... Qalan dəm-dəsgahın da özün bilirsən də... Hər səliqəsinən... filən...

Soltan ora-bura şüttüyür. Bağır la Süsən durub aradan çıxmaq istəyərkən Əli Əyrizadə onları haqlayır.

Əli: Yox, bax bu olmadı, inciyərəm sizdən. Bu olmadı. Hara gedirsiniz? Pul cırım sizinçün. Deyir dağ-dağa rast gəlməz, adam-adama rast gələr. Borclu borclunun sağlığını istər, əl-əli yuyar, əl də üz, örtülü bazar dostluğu pozar. Sayanın quluyam, saymayanın ağası. Qoşu qoşunun...

Süsən: Yaxşı, yaxşı oturduq.

Balaxanım gəlir, bu söhbəti eşidir.

Balaxanım: Nə olub? Banketdi?

Nazlı: Mənim ad günündür Qardaşağam bizimçün bir balaca xudmani məclis düzəldib, fasilə vaxtıdır da...

Balaxanım: Budu qardaşağan? Bu zərb-məsəl boçkası.

Əli (*Nazlıya*): Anam-bacım olsun, bu can kimdi belə?

Nazlı: Sənin də gözün alça-gavalı dərməsin. Ayağı sürüşkənin, gözü dağınığın biridir, odur ki, alan yoxdur da...

Əli (*Xədicəni göstərir*): Bəs o bacı kimdir?

Nazlı: Bura bax, ay şorgöz, qonaqlıq verməyə gəlmisən, ya arvadları reviziyə eləməyə. Nanayın biridir, özü də Fərəcin şipyonu.

Əli: Yaxşı (*ayağa durur*). mənim bir balaca tostum var. Deyir hər şeyin təzəsi, tostun köhnəsi. Ha, ha, ha (*gülür*). Nə başınızı ağrıdım, deyir Allahtaala qurban olduğum, mərdimazarın evini dağıtsın, gördüm bəs bizim bazanı qurdalayır. Raz götürdüm bir anonim özümdən ki, bəs tez olun gəlin baxın, Əli Əyrizadə bazanı sökdü taladı. Özüm də malları, fakturaları səhman-səliqəyə saldım. Nagahan gəlib yoxladılar, tərtəmisiz.

Balaxanım: Yox, mən gərək partlayam.

Əli: Gördüm yenə əl çəkmirlər. Ətağa cəddi, belə getsə, iç olacaq.

Bəli, qəmisiyə-qəmisiyə dalıncan. Bir yeşik konyak, on vedrə bal, motal pendiri, canım sənə desin, ikra, alma, fındıq, qoz, nar, feyxoa-filan vurdum qoltuğuma, bir res getdim Moskvaya.

Balaxanım: Yox, mən partlamalıyam.

Əli: Bir res getdim, bir şey çıxmadı. İki res, üç res... Öz aramızdır, az qala ilişmişdim... birinə belə ehtiyatla yanaşdım, gördüm ki, bunun ağzından qan iyi gəlir. OBXS-dən-zaddan dəm vurur. İkincisi tutmadı, üçüncüsü tutmadı, dördüncüsü, beşincisi...

Biqəm: Yaxşı keç altmış beşinciye...

Əli: Aton rəhmətlik, altmış beşinci bir yaxşı yeyib-içən oğlana rast gəldim. Olduq onunla çaşka-loşka. Da aramızdan su keçmir. Dedi bəs, Alik, ne bəspakoys, ürəyüvü buz kimi elə, nə qədər mən varam, bir köpək oğlu sənə gözün üstə qaşın var deyə bilməz. Bəli, gəldim mal aparmağa, dostum dedi – Əyrizadə ikincisən, səndən qabaq Aqriyev var. Dedim nöş belə, məndən qabaq olsun, dedi bəs əlifbaya görə. Sən öləsən, yenə filan qədər tərləməli oldum.

Xədicə: Sonra nə oldu?

Əli: Nə olacaq, dəyişdirdim də əlifbanı.

Məlik: Necə? Əlifbanı da dəyişdirmək olar?

Biqəm: Nöş olmur? Pulun gücünə vurma cədvəlini də dəyişdirmək olar.

Əli: Bəli, dünya pul üstündə qurulub e... Bildilər ki, kalansan, vəssalam, qurtardı getdi. İşin oldu dürüst.

Balaxanım: Yox, mən partlayacağam. Bura bax. Bu qədər pul-pul deyirsən, soruşmaq ayıb olmasın, hardandı səndə bu qədər pul, maaşa baxmırsan?

Əli: Nədi indi məni reviziya eləmək istəyirsən? Bir şey çıxmaz. Neçin ki, çisti işləyirəm. Qənddir, qalır bazada, canına sü çəkir, ağırlaşır, beş kilosu olur on beş kilo. Necədir sənün üçün? Sexdə də mayam var. Altı sexdə payşikəm. Amma kimə mənim nə zərərim var e? Kim mənə qaşın üstə gözün var deyə bilər?!

Balaxanım: Deyən tapılar.

Əli: Bura bax, mənə hədə-qorxu gəlirsən?

Nazlı: Əlindən gələni beş qaba çəksin.

Əli Əyrizadə (oxuyur):

Mən baxmaram hədəyə

Nə bəxşiş, nə hədiyyə?

Dünyada tay vardımı

Əli Əyriyədə

Əhməd Biqəm: Düz deyir. Bir tayı da olsaydı arabaya qoşardıq.

Əli Əyriyədə: Yaxşı tanımırınsınız Əli Əyriyədəni.

Balaxanım: Dalına şəlləyəyəm mən sənə lap dədəni

Nazlı Qəmzəli (*oxuyur*):

Özləri əli əyri

Talayırlar, yeyirlər.

Əli Əyriyədə

"Əli əyri" deyirlər.

Əli: Mən qorxacaq oğlanlardan deyiləm, sözün var, söz danış.

Balaxanım: Elə danışacağam. Məhkəmədə şahid kimi danışmaq mənim boynuma.

Əli: Ay sən öləsən...

Balaxanım: Özün öləsən. İki gözüvü bir deşikdən çıxardaram sənə, şalvarıvı çıxardaram sənə (*Bağırla Süsənə*). Mən ölüm siz qulaqlarınızı yumun, sizdən utanıram. Bunu bir yaxşı söyməsəm ürəyim soyumaz.

Balaxanım:

Ay sənə, sənə, sənə...

O söz, o söz... əkənə...

Ay sənə, sənə, sənə...

O söz, o söz... çəkənə...

Ay sənə, sənə, sənə

O söz, o söz... bükənə...

Ay sənədən, sənədən, sənədən...

O söz, o söz... dədəndən...

(*söyə-söyə oxuyur. Əhməd Biqəmdən başqa hamı qulaqlarını tutur*).
Necə dedim, Əhməd dayı?

Biqəm: Əntiqə. Söyüşün yeddi mərtəbəsini birnəfəsə çıxdın. Liftsiz-zadsız.

Xoca: Əşi, hə də, bu lift zəhrimar da bir gün işləyir, bir gün remont. Bizim zamanədə lift yox idi, amma mənim bu yubileyimi keçirsəydilər yaxşı bir xatirə danışardım...

Balaxanım (*Əliyə*): Yaxşı səninkiylə mənimki qalsın. (*Gedir*).

Əli (*hələ özünə gələ bilməyib*): Adə bu nə deyir adə? Adə bu dəli ipləməymiş ki? Adə bu hara getdi?

Nazlı: Əşi getdi, dalınca qara daş, fikir vermə, dedim də sənə, ağıldan mayıfdı. Sözünü danış.

Əli: Hə, nə başınızı ağrıdım, dünən bir məclisdəydim, sizdən yaxşı olmasın. Day səhərə kimi yeyib içmişik...

Tərgəldi gəlir.

Nazlı: Tarikcan, hardasan, gəl çıx də, səhərdən səni gözləyirik.

Tərgəldi: Bir sıra mühüm əhəmiyyətli işlərlə məşğul idim, bibi.

Nazlı: Ay bibin sənin dilivə qurban olsun, di gəl Əli əminlə tanış ol. Əli, mənim bircə qardaşımın oğlu Tarik budur. Tarik, bu da Əlidir, mənim qardaşım.

Tərgəldi: Məmnunam.

Əli: Ay molodes. Gəl bir bu şampanskini həzmi-rabedən keçir. Adın nə oldu, karanoy, bağışla...

Nazlı: Adı Tərgəldidir, amma biz Tarik deyirik.

Əli: Tərgəldi? Tərgəldi nə deməkdir?

Nazlı: Əşi, uşağı utandırma! Anadan altı aylıq olmuşdu, həkim baxdı, dedi tər gəlsə qalar, gəlməsə əlinizi üzün. Tər gəldi, sevindiyimizdən adını Tərgəldi qoyduq.

Tərgəldi: Ay bibi, axı bu söhbətlərin hazırkı məclisə bir o qədər də dəxli yoxdur sanıram, deyilmi? Sən bilirsən ki, mən mətbuat səhifələrində artıq Tarik Tərlan kimi parlağa başlamışam. Bu imza ilə üç şerim rəvac tapıb.

Əli: Şer yazırsan? Ay bərəkəllah. Şairlər bizim fəxrimizdir. Şairlər bizim başımızın ucalığıdır. Şairin ürəyi dolu, cibi boş olur. Nə hörmət eləyim səninçün? Pul cırım səninçün.

Tərgəldi: Çox sağ olun, çox məmnunam. Hörmət insanlar arasında ən yüksək, mən deyərdim ən ülvi, kim bilir, bəlkə ən kamil ünsiyyət formalarındandır.

Əli: Əhsən, bu kəlama. Əşi, bu fantanmış ki, bunu indiyəcən harda gizlətmisən, ay Nazlı?

Nazlı: Bəs nə bilmisən? Tərgəldi sinədəftərdir.

Əli: Yaşa! Var ol! Cavanlıqda mən də şer yazardım. Əməlli-başlı rəvan təbim vardı. Sonra bir xəstəlik tutdu məni, bir təhər adı var e, adamın ürəyi qıcqırır. Belə adı şirindir e...

Məlik: Qastrit.

Əli: Aton rəhmətlik. Qastrit. Hə, qastrit oldum. Həkim dedi day şer yazmağı gərək qatlayıb qoyasan bir yana. Amma sən ölməyəsən, day mən şerin köhnə bazıyam. Mən deyirəm şair müəllim durub bir

şer guruldatsın, ruhumuzu qidalandırsın! Mən ölüm necə sözdür?

Tərgəldi: Madam ki, bu dinləyicilərin kövrək arzusudur, mən imkanım daxilində bu arzunu həyata keçirməyə çalışıram (*Pozada durub oxuyur*).

*Suyu süzüb içənləri
Susuz qalıb susan gördüm
Bulaqdan gen keçənləri
Laxta qanı qusan gördüm.*

Əli (*səndələyə-səndələyə ayağa durur*): Yaşa. Atamın qəbriyə üçün belə sözdən ötrü adam canını verər, güllə qabağına gedər, uf deməz! (*Soltana yanaşır*). mən ölüm gedər, getməz.

Soltan: Hara?

Əli: Ölümə! Gedər, getməz? (*Əyilib onun qulağına nə isə soruşur*)

Soltan: Gedər. Amma (*göstərir*) bu tərəfə yox, bu biri tərəfə. Bax ordadır.

Tərgəldi:

*Hərdən fikrə gedib fikirləşirəm
Sudakı hikmətin hökmünə baxın.
Əsrlər dolanır, susa hey axır
Su kimi cahanda qala bilməsəz
Barı əbədilik su kimi axın.*

Əli: (*qaydır*): Yaşa!

Tərgəldi:

*Su versən çiçəyə, gülə də əgər
Çiçək baş qaldırıb asfaltı dələr.*

Həmü çəpik çalır.

Əli: Yox, karanoy axırın bir az korlamısan. Çiçək heç vaxt asfaltı deşə bilməz. Nöşün ki, asfaltı qanqal deşər.

Tərgəldi: Fəqət mən məcazi mənada demişəm.

Əli: Bax bu olmadı da. Sən başladın məniylə qoz-qoz oynamağa. Onlardan mən də çaq-çuq eləyərəm, axı. Məcəzini də oxumuşam, Nizamini də, Əliağa Vahidi də. Amma heç üz vurma, asfaltı qanqal deşər.

Tərgəldi: Yox axı...

Biqəm: Adə, dara-bara salma, Tərgəldi. Əlbət, bu kişinin oğlu

qanqala yaxşı bələddir də.

Xoca (*Tərgəldiyə*): Yox, əgər sən şairdən, de görüm çarığı cöngə gönündən tikirlər, ya gamış gönündən, hə di de, di de...

Əhməd Biqəm Soltanı bir kənara çağırır.

Biqəm: Bura bax, Soltan, indi müdirin yanında iclasdı, burda içdim mənə bir şey olmadı e, dəmlənmədim. Səndən bir xahişim var, o balaca çayniki konyakla doldur, gətir mənə. İclasda qoyum qabağıma, bala-bala stəkana töküm vurum, elə bilsinlər ki, çay içirəm. Dilxoşluqdu da özümçün...

Nazlı: Yaxşı Əli, pererivin vaxtı qurtarır, sonra onu da söz eləyib çatdırarlar "dayılarına". Nə deyirsən, dur de.

Əli: Hə, bax, əziz dostlar, Nazlı mənim bacım, mən də onun... e... dayısı. Ona gözün üstə qaşın var deyən olsa, daha məndən inciməsin.

Xədicə (*Məlikə*): Gözün üstə qaşın! Onsuz da qaşların aldırır da, guya camaat bilmir. Amma da öz aramızda qalsın.

Əli: Ona hörmət eləyənə mən də beş qat artıq hörmət edərəm. Bazar günü hamınız mənə qonaqsınız Mərdəkanda. Nə lazım olsa, məni görün, palto, kostyum, çəkmə. Həmişə qulluğunuzda hazır. Pul cırım sizinçün. (*Nazlıya*). Hə, necədir səninçün. Axşam gəlirəm də sizə... Dörd dənə dublonka gətirmişəm səninçün.

Soltan (*Əliyə yanaşır*): Əli, qardaş, bu nə deyir?

Əli: Kim?

Soltan (*Bağırı göstərir*): Deyir ki, özümün, bir də adaxlımın pulunu özüm verəcəm.

Əli: Hansı? Bu manis? (*Bağıra*) Karanoy, bu adama sataşmaq oldu ha?

Bağır: Niyə? Hamını qonaq eləməyə mənim imkanım yoxdur, amma özümüzün yeyib-içdiyimiz...

Əli: Hamını qonaq eləməyə? Adə, bu nə deyir, adə? Adə, bu lüt tumançaqqulunun danışmağına bax, adə...

Bağır: Ağzınızı çox dağıtmayın, mən...

Əli: Adə, mənim qabağıma doqquz qoymaq istəyirsən. Kimə kişiliyini göstərirsən, mənə? Əli Əyrizadəyə? Adə, mən bütün buradakı kişiləri qalstuku ilə alaram...

Orkestr hərba-zorba çalır.

Süsən: Böyük səhviniz var.

Əli: Bıy, bu cənnət cücəsinin də dili varmış. Soltan, mən ölüm bu Məmişə oxşayır, ya yox? (*Bağırı göstərir*).

Soltan: Mən ölüm elə bil fırt eləyib Məmişin burnundan düşüb.

Bağır: Mən sizə nifrət edirəm (*Pulu Soltanın üstünə atır, Süsənlə gedir*).

Əli: Adə, bunun qozqırablığına, vidinə fasonuna bax. Cibində olan-qalan pulunu atdı üstümüzə, kişiliyini göstərdi, indi burdan birbaşa gedəcək tirə – qəpiyə güllə atmağa (*Gülür*).

Xoca: Əşi, indinin tirləri tirdir bəyəm. Bizim zamanda tirlər vardı...

Əli: Adə mən olan yerdə ayrı kişi ola bilər?

Biqəm: Doğrudan, bundan bir dənədir, amma heyf, iki dənə olsaydı, arabaya qoşmaq olardı.

Soltan: Əli qədəş, eşitdin də, Məmiş qızını köçürdü. "Volqa" cehiz verib.

Əli: Məmişdə olan pul kimdə var?

Fərəc gəlir.

Nazlı (Əliyə): Bax budur mənim gözümin düşməni.

Əli: Bu maygülüdü sənənlə pəs düşən? Bu ha?

Fərəc (sakit və təmkinlə): Kimdir burda Məmişin adını çəkən?

Həmı susur.

Əli: Mənəm. Necə bəyəm?

Fərəc: Qəssab Məmiş deyirsən?

Əli: Bəli.

Fərəc: Adam tapmadın sataşmağa?

Əli (özünü itirir): Sataşmaq nəş? O kişi mənim böyüyümdür. Mən onun kiçiyiyəm.

Fərəc: Ənnağını tanıyırsan?

Əli: Zərgər Ənnağını?

Fərəc: Bəli.

Əli: Əlbəttə. Ənnağı ağır ceyildir. Məmiş Ənnağının kiçiyidir.

Fərəc: Ənnağı da mənim kiçiyimdir.

Əli Əyriyədə bir müddət karıxır, sonra dərhal əvvəlki tərzdə.

Əli (Fərəcə): Nə hörmət eləyim sizə, qulluğunuzda olum. Pul cırım sizinçün.

Fərəc dinməz piştaxtaya tərəf keçir.

Fərəc (Soltana): Zəhmət olmasa, bir qutu kibrit.

İşıq sönmür.

Beşinci şəkil

Müdirin otağı. Otaqda iki adam var: İbişli və Fərəc. Xədicə gəlir.

Xədicə: Yoldaş müdir, o Mazarov yazıq səhərdən gözləyir. Getsin, ya qəbul edəcəksiniz?

İbişli: Hansı Mazarov?

Xədicə: İmişlidən gələn.

İbişli: İndi vaxtım yoxdur, iclası başlamalıyam.

Xədicə: Səhərdən oturub kərimişcə bir qıraqda. Amma hər şeyi yığır çinədanına, hərdənbir dəftərinə də yazır.

İbişli: Hə? Yaxşı, çağır gəlsin. Beş dəqiqə vaxt ayıraram ona.

Xədicə Mazarovu çağırır.

Mazarov (İbişliyə əlini uzadır): Mərd.

İbişli: Nə?

Mazarov: Tanış oluram da. Adım Mərddir. Familiyam Mazarov.

Fərəc: Mərdiməzarov?

Mazarov: Xeyr. Mərd Məzarov.

İbişli: Sizi dinləyirəm.

Mərd Mazarov:

*Lazım gələrsə əgər,
Ayaqların altında
Mən quyu da qazaram.
Lazım gələrsə əgər,
Ayağımdan çəkəndən
Mən danos da yazaram.*

*Dostluqda möhkəməm mən,
Dosta Mərd Mazarovam.
Amma lazım olanda,
Amma yeri düşəndə,
Amma yeri gələndə
Yaman Mərdiməzaram.*

Mazarov: Məni Qəmbərov göndərüb ki, sizin idarənizdə işə girəm. İmişlidən gəlmişəm.

İbişli: İndi yerimiz yoxdur.

Mazarov (*sakit*): Mən kadrlar şöbəsinə müdir olacağam.

İbişli: Necə? Kadr şöbəsinin müdirinə nə gəlib? Məlik Məlikov.

Mazarov (*o yastı-yastı danışır*): Bacınız oğlu? Onu çıxardıb, məni qoyacaqsınız. Bu ərizəm, bu fotolarım, bu anket, bu tibbi arayış, bu da mənim dostluq şərximdir. Rəssama çəkdirmişəm. Divar qəzeti üçün. Şərin də yazdırmışam.

*Mars edər atanda nərd,
Nə azar bilər, nə dərd,
Yaxşı işçi, yoldaşdır,
Atəli kadr Mazarov Mərd.*

Bayramqabağı vermək pis olmaz.

İbişli ilə Fərəc mat-mat bir-birinə baxırlar.

İbişli: Bu dəlidir?

Mazarov: Haçandan başlayım işə?

İbişli: A kişi, nə işə? Dedim ki, yerimiz yoxdur!

Mazarov: Məni Qəmbərov göndərüb.

İbişli: Drujok, azərbaycanca başa düşürsən? Yerimiz yoxdur.

Mazarov: Neynək (*Sakitcə kağızlarını yığışdırır. Qapıya tərəf gedir*).

Fərəc: Bir dəqiqə (*İbişliyə*). Bir Məliyə zəng vurun, dəftərcəsinə baxsın, bəlkə Qəmbərov...

İbişli: Bircə dəqiqə. (*Mazarov dayanır. İbişli telefon dəstəyini götürür*). Məlik, bir dəftərinə bax, gör Qəmbərov var orda (*qulaq asır*). Yoxdur? (*Mazarova*). Kimi gözləyirsiniz, ay yoldaş, dedim ki, yerimiz yoxdur.

Mazarov dinməz gedir.

İbişli: Öz dərdimiz az idi, bu da bir yandan çıxdı. Fərəc, gərək indi biz tədbirli olaq. Yaman əyyamdır, deyəsən. Bu Tərs Tahirlə At Balaxanım günümüzü göy əskiyə düyəcəklər. İdarədə bir hərc-mərclik, bir hərki-hərkillik salsınlar, gəl görəsən.

Fərəc: Bir şey fikirləşmək lazımdır.

Aramsız telefon zəngləri çalınır. İbişli dəstəyi qaldıranda arxa planda iri ekran işıqlanır. Ekranda yoğun bir kişi peysəri. Onun sifətini görmürük, yalnız qulağındakı telefon dəstəyini görürük. Səsi gur dinamikdən eşidilir.

Səs: İbişli!

İbişli: Bəli!

Səs: İbişli! Bu balanı altı saat qapında gözlədənəndən sonra axırı əli ətəyindən uzun qaytarmısan. Mazarovu deyirəm. İndi bunu hara yazacaq?

İbişli (udqunur): Nədir ki?

Səs. Axı bu Qəmbərovun kadrıdır.

İbişli: Qəmbərov kimdir ki...

Səs (təəccüblə): Necə?

İbişli: Bilirsiniz, axı Qəmbərov bizim dəftərçədə yoxdur.

Səs. At o dəftərçəni ki, orada Qəmbərov yoxdur. Görünür, o dəftərçə Nuh əyyamından qalıb, pas atıb. Görünür, elə sən özün də Nuh əyyamından qalıb pas atmısan. Bu barədə ciddi fikirləşmək lazımdır. Yoldaş Qəmbərov filankəsdir.

İbişli: Yox əşi... Təzə qoyublar onu filankəsliyə?

Dəstək hirsə çırpılır, ekran sönür. Dinamikadan kəskin siqnallar eşidilir: du, du, du.

İbişli (telefonu qaldırır): Məlik tez bura gəl. (Məlik hövlnək gəlir). Məlik, sən də lap xərifləmişən. At o dəftərçəni ki, orada Qəmbərovun adı yoxdur. Nuh əyyamından qalıb, pas atıb. Elə sən özün də pas atmısan. Bu barədə ciddi fikirləşmək lazımdır. Nuh əyyamından qalmısan. İndi ayrı əyyamdır. Qəmbərov filankəs imiş.

Məlik: Axı, filankəs başqa adam idi.

Fərəc: Dəyişdiriblər.

Məlik: Mən köpəkoğlu, güc-bəlaynan onun özünün, arvadının ad günlərini, xəstəliklərini öyrənmişdim. Görəsən bu Qəmbərov

kimlərdəndir? Hansı tərəflərdəndir (*Cib dəftərcəsini vərəqləyir*). Yoxdur da burda, mən neyləyim? Hamısı təzə adamlardır!

Fərəc: İşlərin gedişindən belə görünür ki, sən o dəftəri tamam dəyişdirməli olacaqsan.

İbişli: Mazarov yoldaşı tap! Ondan öyrən! Heyf onu da əldən buraxdıq getdi.

Mazarov (*daxil olur, sakitcə*): Mən burdayam.

İbişli (*sevincək*): Çox gözəl. Bağışlayın, drujok, bayaq siz məni düz başa düşmədiniz. Kadr şöbəsinin keçmiş müdiri Məlik Məlikov doğrudan da, işimizi yarıtır.

Məlik: Necə? Keçmiş müdiri?

İbişli: Biz burda oturub məsləhətləşdik, birdən qəfildən aqlımıza gəldi ki, o vəzifəni sizə təklif edək. Necə baxırsınız?

Mazarov: Bu mənim ərizəm, bu anket, bu arayış, bu da dostluq şərti. Divar qəzetində bayramqabağı vermək pis olmaz.

İbişli: Çox gözəl. Gedin işlərlə tanış olun. Sabahdan əmrinizi verirəm. Yoldaş Məlikov, yoldaş Mazarovla məşğul olun.

Məlik: Dayday, bəs mən?

İbişli: Əşi, dayan görün, səni də çölə atmayacağam ki, bir şey fikirləşib taparıq. Bəd başına Bağır çıxardırıq, yerinə səni qoyarıq.

İşıq sönmür, yanır. Müdirin otağında iclasdır. İbişli ibarə ilə məruzəsinin axırını oxuyur.

İbişli: Əziz və mehriban yoldaşlar, mehriban və əziz dostlar! Biz vaxtın qədrini bilməliyik. Vaxtımızı boş keçirməməliyik. Qapıya kölgə düşdü, elə bildim yar gəldi (*adi tonla*). Bıy bu nə deməkdir, Bağır, hanı Bağır?

Xədicə: Bağır yoxdur, bayaq bufətdə küsdü getdi, pulu da çırpdlı Nazlı xanımın... (*rişxəndlə*) hi...hi...hi... "qardaşının" başına.

Nazlı (*əşəbi*): Mən xahiş edirəm, yoldaş müdir, mən xahiş edirəm, burada artıq-əskik sözlər danışılmasın.

İbişli: Yaxşı, yaxşı sakit. (*Xədicəyə*) Bağır gələn kimi çağır yanıma. Bu nədir yazmısan belə?

Xədicə: Özümdən yazmamışam ki... Bağır nə deyib, mən də yazmışam da.

Tahir (*İbişliyə rişxəndlə*): Yazmağı tapşırırsınız, oxumağı da bir adama tapşıraydız!

İbişli: Yaxşı, yaxşı, sakit (*məruzə tonu ilə*). Deməli, əziz və hörmətli yoldaşlar! Hörmətli və əziz dostlar! Vaxta qənaət bir də qənaət! Vəssəlam.

Soltan gətirib balaca çayniki Əhməd Biqəmin qabağına qoyur.

Biqəm: Ay səni sağ olasan. Bu çay mənim dərmanımdır da.

İbişli: Keçək gündəlikdəki ikinci məsələyə. İkinci məsələ ev məsələsidir. a) Sizə məlum edirəm ki, bizim idarəyə birotaqlı mənzil verilib. b) Gərək biz bu məsələni, mən demişkən, ədalətli həll edək. v) Kimin mənzilə daha artıq ehtiyacı varsa, ona verək.

Nazlı: Mənim təklifim var. Mən təklif edirəm ki, mənzili Te Qəməzəliyə verək.

Balaxanım: Yox, mən partlayacağam. Mən partlayacağam.

İbişli: Te Qəməzəli kimdir?

Təhri: Kim olacaq. Tərgəldidir də.

İbişli: Özü burdadır? Bala bir dur ayağa camaat səni görsün.

Tərgəldi durur.

İbişli: Sənin adın Tərgəldidir?

Tərgəldi: Bəli, pasportda elədir. Fəqət mən məsələyə müxtəlif cəhətlərdən hərtərəfli baxandan sonra adıma dəyişmək qərarında bulundum, özümə yeni bir isim və əlavə təxəllüs seçdim. Tarik Tərən.

Biqəm (*çaydan bir qurtum içir*): Kasıb itinin adını gümüş qoyar.

Nazlı: Tərgəldi çox məsum uşaqdır. Çox insan adamdır.

Balaxanım: Yox, mən gərək partlayam...

Nazlı: Söz deyirsən, başın dikir aşağı, görürsən bir qırmızı turp çıxdı bu yanağından, bir qırmızı turp o yanağından, bir turp ordan, bir turp burdan, bir turp, bir turp, bir turp, bir turp. (*O yanağına, bu yanağına ləpuq vurur*).

Biqəm: Ağlıva keçə yamayım.

İbişli: Yaxşı sakit olun, Nazlı Qasanovna. Ordan bir stəkan su verin, Nazlı Qasanovnaya, hə, Nazlı xanım sözüvün canını de görək.

Nazlı: Sözüümün canı odur ki, Tarik ailə qurmalıdır, evlənməlidir. Biz niyə xoşbəxt bir ailənin xoşbəxtliyinə pəl qataq. Gəlin evi verək Tərgəldiyə, özü də bizim divar qəzetinin redaktorudur, ümüdverən

şairdir. Mətbuatda tez-tez şerləri çıxır.

İbişli: Doğrudan yəni şairsən?

Tərgəldi: Çox yüksək poetik vüsətim olmasa da, hər halda özünəməxsus lirik səpkili səsım var.

Balaxanım: Yox, mən gərək partlayam, da partlamaq dəmi gəlib.

Biqəm: Əşi partla qurtar da. Gözləməkdən gözümüzün kökü saraldı ki... (*Çaydan bir qurtum içir*).

İbişli: Nə kimi təkliflər var?

Balaxanım: Mənim sözüm var. Bu Tərgəldi ki var, nə coraba yamaqdır, nə tumana bağ. Ev onun nəyinə gərək. Dədəsinin beş otağı var də, evlənir cəhənnəmə evlənsin, aparsın arvadını dədəsinin xarabasına, bəlkə başqa birisi də evlənmək istəyir, heç yerli-dibli evi yoxdur. Yəinki ərə getmək istəyir.

Biqəm (*"çay" içir*): Qara qızın dərdi varmış. Az, səni kimdi alan?

Balaxanım: Niyə almırlar? Mən kimdən əysiyəm?

Biqəm: Səni alan gərək evində bir milisoner saxlasın.

Balaxanım: Mən özümçün demirəm ki, mənə versəz çox sağ olun. Verməsəz, yenə çox sağ olun. Mən nə deyirəm ki... (*Susur*).

İbişli: Qurtardın?

Balaxanım (*sakit tonla*): Bəli qurtardım. Beş ildir növbədəyəm. Qalmağa yerim də yoxdur. Mənə verərsiz, çox sağ olun, verməsəz, yenə də sağ olun (*Susur, birdən coşur*). Siz o evi mənə verməyin, görün mən nə mərəkə qaldırıram... Cırram sizi... Anadan əmədiyiniz süd burnuvuzdan tökülər. Sizə bir toy tutaram, atovuzun toyu yalan olar. Mənə də Balaxanım deyərlər.

Biqəm: At Balaxanım.

Balaxanım: İbişli, sənə də bir gəliş gələrəm ki, dəymişin qalar, kalın tökülər...

İbişli: Belə sözlər danışma, danışma... Bir abırın-həyan olsun. Lap da söyüşə keçirsən, drujok. Axı, mən səndən böyüyəm.

Biqəm: İbişli, bax bu sözündən xoşum gəldi (*Balaxanıma*). Qızı bala, sən də özündən böyüyü söymə, bilmək olmaz, bəlkə atondur.

Xoca: Əşi, ata tanıyan kimdir, baba tanıyan kimdir. Mənim babam rəhmətlik, Allah ölənlərinizə rəhmət eləsin, həmişə atam rəhmətliyə, Allah ölənlərinizə rəhmət eləsin, deyərdi ki, böyüyün böyük yeri var, kiçiyin kiçik.

Fərəc: Mən danışmaq istəyirəm. Burda bizim müdrik qocalardan Xoca gözəl bir kəlamı bizə xatırlatdı. Böyüyün böyük yeri var,

kiçiyin kiçik. Bağışlayın, bunu kim deyərdi, atovuz, ya babovuz?

Xoca: Babam atama deyərdi.

Fərəc: Ay sağ ol. İndi mən də onu demək istəyirəm ki, bu günlərdə qəzetdə Tarik Tərlanın şerlərini gördüm, ürəyim dağa döndü. Doğrudan da, deyirəm, bizim nə qədər gözəl, istedadlı, ağıllı-kamallı, Tahir müəllim demişkən, ümidverən cavanlarımız var. Mən Tərgəldinin xatirini, Balaxanımın sözü olmasın, dünyalardan istəyirəm. Bu idarədə bəlkə onun xətrini mən hamıdan artıq istəyirəm. Əlbəttə, Nazlı Qasanovnadən başqa. Da onunla bəhsə girə bilmərəm, necə olsa, bibi ürəyi yuxa olar. Doğrudan da, bibi üçün bacioğludan əziz kim ola bilər.

Nazlı: Fərəc sözün nədi?

Fərəc: Sözüüm odur ki, biz Tərgəldini gərək qoruyaq. Belə iş tutmayaq ki, onun altını əzizimiz Tərgəldi çəksin. Evi verəcəyik, ömrü boyu başının qaxıncı olacaq. Deyəcəklər, bəs nə oldu, bu idarəyə gəldiyi üç gündür, atasının da məşallah 100 metr mənzili, bəs necə oldu ki...

Nazlı: Mən bildim, Fərəc, sən başlayanda mən bildim ki, sən pıçını buracaqsan. Heç eybi yox, sən Fənd Fərəc ol, mən Nazlı Qəmzəli.

Biqəm: Mən də Əhməd Biqəm ("*Çaydan*" içir).

İbişli: Mənə elə gəlir ki, Fərəc haqlıdır...

Nazlı: Siz elə ona züý tutun.

İbişli: Sakit, sakit, siz məni təhqir eləməyin. Tərgəldiyə versək, bunu qohumbazlıq kimi yozacaqlar. a) mən təklif edirəm ki, Məlikə verək. b) Tem bole ki, o indi bir az sınıqdır.

Balaxanım: Adə, necə yəni TaU, necə yəni TbU, necə yəni Məlikə? Bəs o sizin qohumunuz deyil. Dayısızsız da Məliyin!

İbişli: Bunun mətləbə dəxli yoxdur.

Biqəm: Dayı, dayı daylaqlayım, səni minib oynaqalayım.

Tahir: Necə yəni yoxdur?

İbişli: Sakit, sakit. Bura həsənsəxdə dəyirmanı deyil. Kim kimin qohumudur, qohumu deyil, nə dəxli var? Mən... siz... (*Öskürür*).

Biqəm: Deyəsən, yazığın boğazında başmaq tayı qaldı.

Qalmaqal qopur.

İbişli: Sakit, yoldaşlar, sakit (*Zəng çalır*).

Tərgəldi (*qəflətən durub danışmağa başlayır*): Həyat elə bir hikmətdir ki, idrakın təxəyyülü onu asanlıqla qavraya bilmir. Fəqət fəna seyləbinin fırtınaları bizi müdrikliyə çağırır. Müdriklik zirvəsi elə bir zirvədir ki...

Biqəm: Maşallah, deyəsən, bu da çənədən sazdır.

Xoca: Ondansa desin görüm çarığı cöngə gönündən tikərlər, ya camış gönündən, hə? Qoçaqdır desin də... Adın şair qoyub. Yaxşı bəs mənim bu yetmiş illiyim məsələsi qaldı axı...

Tərgəldi (*davam edir*): ...Hər an bizi yeni ənginliklərə qərq edir. Məhəbbət – sədaqətdir. Sədaqət – ədalətdir, ədalət-fərasətdir, fərasət – şərəfətdir, şərəfət...

İbişli: Drujok, sən orda nə danışırısan?

Tərgəldi: Sizi müdafiə edirəm, yoldaş müdir.

İbişli: Ay zalım oğlu, onda elə də ki, camaat başa düşsün də...

Tahir: Yaxşı bəsdir gizlənpaç oynadınız. Mənim sözüm var. Məsələ gün kimi aydındır. Evi Bağıra vermək lazımdır, vəssəlam. Növbədə çoxdan dayanıb...

İbişli: Yox, yox, Bağır kimdir? Bağırdan heç söhbət ola bilməz.

Tahir: Xeyr, lap yaxşı söhbət ola bilər. Bəsdir daha bu idarədə qanun pozuldu. Hərə adamını qanadının altına alır. Bu qanunsuzluqları törədən İbişlini, Fərəcovu və Qəmzəlini ifşa etmək vaxtı çatıb.

Biqəm: İbişli? Bu nə işdi? Tahir sənə yaman girişdi! Aralıqda həfçi Məlik ilişdi! ("*Çay*" *içir*).

Tahir: Keçən səfər idarəyə ev verəndə də hamısını özünüz mənigirrediniz. Siz, şəxsən yoldaş İbişli, bir özünüz, bir arvadınız dörd otağı qamarladız. Qoy bu bizə dərs olsun.

İbişli: Hələ heç köçməmişik.

Tahir: Təmir elətdirirsiniz də, yerli kafelləri importnılarla əvəz edirsiniz. İmportni unitaz tapan kimi köçəcəksiniz...

İbişli: Drujok, sən hələ çox cavansan. Çox şeyi bilmirsən! Hələ gözləyin, bizim yaşıımızda olanda gəlib oturacaqsınız bizim yerimizdə.

Biqəm: Ölmə, eşşəyim, ölmə, yaz gələr, yonca bitər.

Tahir: Şəxsən mənim özümə heç nə lazım deyil. Amma cavanlıq da cəza müddəti deyil ki, çəkəsən, gözləyəsən haçan qurtaracaq.

Biqəm: Bir də Xoca Zıgzıgın babası atasına yaxşı deyib ki, ağır yaşda olmaz, başda olar.

Xoca: Xeyr, onu atam babama deyib.

Tahir: Yoldaş İbişli, siz vəzifənizdən sui-istifadə edirsiniz.

Balaxanım: Bəsdi İbişlidən keç Fərəcə Nazlıya. Yoxsa onlara vaxt qalmaz.

Tahir: Fərəc də harınlıq edir, çünki dalında adamı var, o Səbzəliyəvə arxalanır.

İbişli: Mən xahiş edirəm mötəbər yoldaşlar haqqında nalayiq danışmayasan.

Fərəc (*rəsmi əda ilə*): İki saat bundan qabaq Səbzəliyəvi işindəki nöqsanlara görə vəzifəsindən azad ediblər.

İbişli (*tutulur*): Necə? (*Boğazını arıtlayır*). Əlbəttə yoldaş Fərəcin də işində, lap elə yoldaş Səbzəliyəvin özünün də işində müəyyən kəsir cəhətlər yox deyildir. Danış, drujok, danış.

Tahir: Xeyr, mən bilmirdim ki, Səbzəliyəvi çıxardıblar. Elə çoxdan çıxarılmalı adam idi. Amma mən daha ondan danışmağı özümə rəva bilmirəm. Yıxılana balta vuran çox olar.

Biqəm: Bu da belə getdi.

Xoca (*bayaqdan bir balaca xumarlanmışdı, hətta xoruldayırdı, qəfildən oyandı*): Nə?

Biqəm: Deyirəm Səbzəliyəv də xosumvay oldu.

Balaxanım: Tahir, Zərbəliyəvdən danış, onu ki, hələ çıxarmayıblar.

Biqəm: Tez elə ki, fələyin işini bilmək olmaz.

Tahir: Bəli, Zərbəliyəv də, prinsipsiz bir mövqedə dayanıb. İbişlinin işlərini ört-basdır edir.

İbişli: Drujok, belə olmaz. Hər şeyin bir həddi-hüdudu olmalıdır. Böyük-küçük var. Zərbəliyəv sənin tayın-tuşun deyil (*Telefon zəng çalır. İbişli dəstəyi qaldırır*). Bəli. (*Qulaq asır, dəstəyi qoyur, başqa tonla*). Əlbəttə, Zərbəliyəvin də müəyyən nöqsanları vardı.

Nazlı: Necə?

Biqəm: Bəli, Zərbəliyəv də belə getdi.

Xoca (*oyanır*): Nə?

Biqəm: Deyirlər ki, Zərbəliyəv də getdi gurumbultu ilə.

Tahir: Onda mən hələlik sözümlü qurtarıram. Evi Bağıra vermək lazımdır, vəssalam.

Əhməd Biqəm bir qurtuma içir və stəkan əlində ayağa qalxır.

Biqəm: Mən söz istəyirəm.

İbişli: Danış.

Biqəm: Mən istəyirəm bunu da içək Tahirin sağlığına, neçün ki, xoşum gəlir ondan, kişi oğlandır.

Tərgəldi: Necə yəni içək?

Biqəm: Sözümlü kəsmə, mən tamadadan (*İbişlini göstərir*) söz almışam. Mən tostumu deyim, sonra sən də lazım bilsən, durub dobavleni edərsən. İçirəm Tahirin sağlığına. Tahir sən bizə xoş gəlmisən, səfa gətirmisən, həmişə sən gələsən!

İbişli: Bu nə biabırçılıqdır, gündüzün günortaçağı, mühüm iclasda belə əyyaşlıq! Balaxanım dur apar onu.

Balaxanım: Bu nə işdir Əhməd dayı?

Biqəm: Vallah, özüm də bilmirəm. Deyəsən qarnımdan başıma lift işləyir, içkini tökürəm qarnıma, vurur çıxır başıma.

Xoca (*oyanır*): Lift? Elə bizim lift də pis işləyir... Dünən bir usta gəlmişdi...

Balaxanım Əhmədin qoluna girir, onu aparır Əhməd Biqəm oxuya-oxuya gedir.

Mişqə piyandır, ola bilməz.

Şəpkəsi yandır, ola bilməz.

Balaxanım (*gedərkən*): Bax, Bağıra versəniz işim yox, ona halaldır. Amma biləm ki, ayrı adama vermisiniz, dağıdaram buranı.

İşıq dəyişir.

İbişli: Fərəc, bir tədbir. Ə, sən nə yaman sakitsən ə. Yer ayağımın altından qaçır. Ürəyim oynayır, yerindən çıxır. Bir gündə həm Səbzəliyəv getdi, həm də Zərbəliyəv. Bunun axırı nə olacaq?

Fərəc: Heç ippodroma getmisiniz, İbiş müəllim?

İbişli: Nədir ki?

Fərəc: Atları dəyişmək lazımdır.

İbişli: Canımçün başım dönüb qazana. Heç bilmirəm bu ev məsələsini neyləyək. Məlikə versək, deyəcəklər qohumudur. Zamana yaman zamanadır e, düşər düşməzi var! Tərgəldiyə versək, Balaxanım sağ gözümü çıxardar. Balaxanıma versək, Nazlı sol gözümü çıxardar. Kim qaldı?

Fərəc: Bağır.

İbişli: Əşi, o heç... Deyirəm bəlkə qulağımız dinc olsun, bu Mazarova verək, deyəsən, yoğun yerdəndir. Hə, sən nə fikirləşirsən, drujok?

Fərəc: Fikirləşirəm ki, adamlar necə dayılarından istifadə edirlər e... Amma adam var özünü elə təvəzökar aparır gəl görəsən. Heç deməzsən ki, bəs dayısı dağdır dağ! Özü də köhnə laxlayan dağlardan deyil e, təptəzə, sveji dağ olub!

İbişli: Ay rəhmətliyin oğlu, hardadır elə adam? Mən beləsini tanımıram, sən tanıyırsan?

Fərəc: Tanıyıram, özü də lap yaxşı tanıyıram.

İbişli: Kimdir o?

Fərəc: Bağır.

İbişli: Hansı, bu bizim Bağır, Fağır Bağır?

Fərəc: Bəli.

İbişli: Adə, o əfəlin biridir ki, kimdir onun adamı?

Fərəc: Elə məsələ də ondadır ki, heç kəs bilmir də, kimdir onun dayısı. Özü də bərk-bərk gizlədir.

İbişli: Kimdir ki, onun dayısı?

Fərəc (*yan-yörəsində boylanır, yavaş səslə*): Daşdəmirov.

İbişli: Kim?

Fərəc: Amma da bax mən ölüm vururam a, öz aramızda qalsın (*Pıçıldayır. İbişli mat-mat baxır*). Əşi, da məzəlilik eləmə, ay sənin evinəcən. Guya ki, heç Daşdəmirovun adını eşitməyib? Ay sizi, İbiş müəllim. Mən özüm camaatı dolayıram, siz də indi məni sarıyırsınız, qoy oturmuşuq.

İbişli: Əlbəttə, mən Daşdəmirov yoldaş haqqında çox eşitmişəm, amma doğrusu, heç bilməzdim ki, bizim Bağırın dayısıdır.

Fərəc: Özü tapşırıb ki, heç kəs bilməsin. Da biz Bağırda birevli kimiyyik.

İbişli: Əşi, bəs sən indiyə qədər bunu məndən niyə gizlətmisən.

Fərəc: Bağır and verib. Xahiş edirəm bundan sonra da üzünə vurmayasınız, guya heç nə bilmirsiniz. Yoxsa möhkəm inciyərlər bizdən, özü də, dayısı da...

İbişli: Yox, arxayın ol... Amma mən əvvəldən bilsəydim. Vay aman ürəyimin sancısı tutdu. Hanı mənim validolum? (*Dərman və boş stəkanı götürüb otaqdan çıxır*).

Məlik gəlir.

Məlik: Fərəc müəllim, bu nə müsibətədi mənim başıma gəldi. Dayı da adama belə zülm edər? İşlədiyim yerdə lapdan götür at ki...

Fərəc: Daydayının hay-hayı gedib, vay-vayı qalıb, Məlik. Kişi lap xərifləyib, az qala Daşdəmirovu da tanımayacaqdı. Deyirəm, a kişi, yadında deyil, keçən avqust qızının ad günüydü, özünün də astması var...

Məlik (*dəftərcəsini çıxardır*): Mən özüm də elə lap başımı itirmişəm, yaddaşım xarab olub. Neçəsindəydi qızının ad günü?

Fərəc: Avqustun 30-da. Əşi, bircə o dəftəri at (*cibindən dəftərçə çıxarıb ona verir*), al sənə təzə dəftər verim. Elə birinci Daşdəmirovu yaz ora.

İbişli (*qayıdır*): Məlik, təbrik göndərəndə Daşdəmirovu yaddan çıxarmamısınız ki?

Məlik: Heç elə şey olar? Təzə dərman da tapşırıbmışam onunçün. Axı, yazıq kişini astma lap əldən salıb.

İbişli: Yaxşı get (*Məlik gedir, İbişli telefonu qaldırır, nömrə yığır, ekran işıqlanır, həmin peysər görünür*). İbişlidir. Bizim bir yaxşı işçimiz var. Bağır. Çox başasağı yoldaşdır, amma işdə odalovdur, zalım oğlu dağı-dağ üstə qoyur. Uşaqlar zarafatla ona Fağır Bağır deyirlər. Tapşırıbmışam daha zarafat eləməsinlər. Yoldaş Daşdəmirovun da bacısı oğludur.

Səs: Kimin?

İbişli: Daşdəmirovun da. Demə, bizim bu Bağırın dayısı imiş. Çox abır-həyalı uşaqmış, bizdən də gizlədib. Amma hər halda yoldaş Daşdəmirova hörmət eləmək borcumuzdur. Bizə çox köməyi dəyə bilər. İdarəmizə bir otaq veriblər. Bu Bağır da çoxdandır növbədə dayanıb, qanunla ona çatır. Ona vermək istəyirik.

Səs: Verirsiniz bir ağıllı-başlı şey verin də, birotaqlıdan nə olsun? Üçotaqlı verin (*Dəstək asılır*).

İbişli: Üç otaq? Onda əvvəlki siyahıdan bir adamı gərək pozaq. Kimi pozaq?

Fərəc: Nazlını.

Pantomimik səhnə iştirakçılarından Xəbərçi Xədicə, Xoca Zığzığ, Tərgəldi, Nazlı Qəmzəli, Əhməd Biqəm, At Balaxanım, Tərs Tahir ön səhnəyə çıxırlar. Həfçi Məlik hövlnak gəlib Xəbərçi Xədicənin qulağına nə

isə pıçıldayır.

Xədicə:

*Xəbərin var xəbərdən?
Danışirlar səhərdən.*

Həfçi Məlik:

*Biz deyirdik Fağırımı
Gör Bağır nə Bağırımı.*

Fərəc:

*Deyirdiniz fağırdı?
Gördün necə bağırdı?*

Nazlı:

*Doğru deyiblər bunu:
Bir suyun lal axanı.
Adamın yerə baxanı.*

Tərgəldi:

*Ulduzdan ilham alıb, vəsf edirəm mən ayı
Dünyada ən şirin şey, bir vətəndir, bir dayı.*

Tahir (*kinayəylə*)

Bağır, dayın mübarək

Balaxanım (*eyni tərzdə kinayəylə*):

Günün, ayın mübarək.

Əhməd Biqəm:

*Dayı-dayı daylaqlayım
Səni minim oynaqlayım.*

Xoca Zığ-zığ:

*Bəs mənim yubileyim?
Yubiley, ay yubiley!*

Əhməd Biqəm:

*İstəyirsən yubiley?
Fikrət demiş: yu bilək.
çirtmayla boğazına vurur*

Onlar pıçıladaşdığı vaxt Fağır Bağır ön səhnənin bu başından – o başına keçib gedir. Bağır sanki onların fərqinə varmır, nə pıçıldadıqlarını eşidir, nə ona dikilmiş maraqlı baxışları görür. Bağır keçib gedəndən sonra təzə xəbəri müzakirə edən iştirakçılar da ön səhnədən gedirlər.

PƏRDƏ İkinci Məclis

Altıncı şəkil

"Az.Yaz.Poz" idarəsində dəhliz. Dəhlizin divarları yoxdur. Qapılar birinci pərdədəki kimi boş fəzada dayanıb və adamlar onların içindən keçirlər. İndi dəhlizə üç yox, beş qapı çıxır. Qapılar get-gedə kiçilir və daralır. Qapıların üstündə işçilərin adı yazılıb. Dəhlizin girişində İbişli ilə Bağır rastlaşırlar.

Bağır: Sabahınız xeyir!

İbişli: Ay səni xoş gördük! Ay sabahın xeyir! Necəsən, nə var, nə yox? Buyur, buyur.

Bağır (*təəccüblə*): Yox, İbiş müəllim, siz keçin.

İbişli: Canımçün inciyərəm. Buyuracaqsan, drujok, buyur-buyur.

Bağır, onun ardınca İbişli dəhlizə daxil olurlar. İbişli keçib gedir. Bağır da öz otağına girmək istəyəndə o tərəfdən Xədicə gəlir.

Xədicə: Sabahınız xeyir, Bağır müəllim. Necəsiniz?

Bağır: Çox sağ olun. (*Bütün bu səhnələr boyu Bağırın təəccübü get-gedə artır, ancaq o heç nə başa düşmür. Ona münasibətin dəyişməsinin səbəblərini anlaya bilmir.*)

Xədicə: Bağır müəllim, siz zəhmət çəkməyin, mən çəkmişəm.

Bağır: Nə çəkmisiz, zəhmət?

Xədicə: Yox əşi, nə zəhməti var? Boş şeydir. Qol çəkdim tabelə sizin yerinizə. Siz xatircəm olun. Hər səhər çəkərəm, bir də səhər tezdən zəhmət çəkib gəlməyin (*Mənalı*). Hələ ki, uzaqda olursuz.

Bağır: Yox, çox sağ olun, metro düzələndən yaxşıdır, çatıram.

Xədicə: Metroyla gəlirsiz hə... Varam da belə insan adamlara (*gedir*).

Məlik (*gəlir*): Ay səni xoş gördük, Bağır can. Kef-əhval. Səni ürəkdən təbrik edirəm.

Bağır: Nə münasibətlə?

Məlik: Necə nə? Ad günün də...

Bağır: Ad günüm? Axı, mənim ad günüm...

Məlik: Bilirəm, bilirəm, ad günün bir həftədən sonradı. İndi mənim də şəkərim var da, Bağır can, bilsəm ki, məni qabaqlayan

olub, əziz adamımı kimsə məndən qabaq təbrik edib, bağrım çatlar. Ad günündə əməlli-başlı təbrik edəcəyəm, necə deyərlər, bütün dəmədstəgahıyla, amma bu gün...

Bağır: Axı, hardan bildiniz ki, mənim ad günüm haçandır?

Məlik: Bıy, inciyərəm ki... Bəs mən bilməyim, kim biləcək, Bağırcan. Atədel kədrin işi odur ki, işçilərin cəkini də bilsin, bəkini də. Yeri gəlmişkən, ananın revmatizmi necədir? Tapşırırmışam bir yaxşı təzə dərman gətirəcəklər...

Bağır: Çox sağ olun, amma...

Məlik: Hə, Bağırcan, onu deyəcəkdım axı. Bazaya yaxşı qadın corabları gəlmiş, dederən. Süsən bacının razmerini gözəyarı bilirəm, amma bacıvıncini bilmirəm. (*Dəftərçəsini çıxardır*). Neçədir ayağı?

Bağır: Heç dəxli var?! Sizin mənim nişanlığımın, bacımın ayağında nə işiniz var?

Məlik: Corabçün deyirəm də, Bağırcan, yaxşı corablardır. Amma sən zəhmət çəkmə, kişi işi deyil bu, özüm öyrənərəm. Öz aramızdır, mən köpəkoğlu gərək vaxtında öyrənəydim. Atədel kədr hər şeyi bilməlidir. Amma (*ah çəkir*) Bağırcan eşitdiz də... məni də çıxartdı axı atədel kədrliqdan.

Bağır: Kim çıxartdı?

Məlik: Kim çıxardacaq? Doğma daym İbişli. Düşməni ocaq başında olar. Dayı adama pislik edəndə, nə qoyub nə axtarırsan (*mənəli*), amma dayıdan dayıya fərqlə də var da... Dayı var ki, özü görürsən yaxşı, təvazökar yoldaşdır, böyük mənəsb sahibi olsa da, bacıoğlusun camaatın başına çıxartmır. Amma di gəl bərk ayaqda ayağa verməz. Düz demirəm mən ölüm?

Bağır: Mən nə bilim..

Məlik: Bacıoğlu da, görürsən, əsil-nəcabəti var, dayım dağdır deyib özünü dartıb qoymur dağ başına. Amma hər halda yeri düşsə, dostu, tanış haqqında dayısına görürsən iki kəlmə deyir. İndi düşür də. Ad günündü, qonaqlıqdı, dayı-bacıoğlu bir məclisdədirlər. Dayı xəbər alır ki, bəs bacıoğlu nə var, nə yox, bacıoğlu iki kəlmə deyir ki, bəs filankəs çox gözəl adamdır, yazığın becə yerə qoparağını götürüblər, bəs filan-peşməkən... (*Gedir*).

Bağır öz otağına girmək istəyəndə, Fərəc gəlir.

Fərəc:

Bağır, dayan, muştuluq
Daha mənə nə qulluq?
Tovladım İbişlini,
Düzəltdim ev işini.

Bağır:
Necə? Necə ay Fərəc,
Zarafat eləyirsən?

Fərəc:
İnanmırsan mənə sən?
Get soruş İbişlidən.

Bağır:
İnsafa gəlib belə?

Fərəc:
Yox, bir az ayrı cürdür
Başqa cürdür məsələ.

Bağır:
Ona məruzə yazdım
Yəqin ki, buna görə
İnsafa gəlib belə.

Fərəc:
Axı dedim ki, sənə
Başqa cürdür məsələ.
Sonra sənə deyərəm
Orderini al hələ.

Bağır:
İnana bilmirəm heç
Otağımız olacaq.
Bizim öz mənzilimiz...
Xoşbəxt olacayıq biz.

Fərəc:
Bəli, bəli, əzizim-
Təzə mənzil çabəçaq
Bir otaq yox, üç otaq.

Bağır: Necə? Üç? Fərəc, niyə məni dolayırsan?
Fərəc: Zarafatım-zadım var səninlə?
Bağır: Üç? (Öz-özünə). Bir məruzəyə görə üç otaq! Yox, axı
həm də üç otaq bizim nəyimizə gərəkdir. İkimizik də – bir Süsən, bir

mən. İki adama üç otaq, ədalətsiz olardı.

Fərəc: Belə yerdə deyiblər e, kasıb axça tapdı, boxça tapmadı. Sən götür. Sonra üçü birə dəyişmək mənim boynuma.

Xədicə gəlir

Bağır: Bəs Balaxanım? Onda o tək otağı da versinlər Balaxanıma da...

Xədicə (öz-özüənə): Balaxanım da çaldı, daha Bağır boyda kişinin sözünü iki eləməyəcəklər ki...

Bağır: Fərəc, səni xeyirxəbər olasan. Muştuluğun məndə... Mən də qaçım Süsənə muştuluğa (*gedir*).

Fərəc: Hə, Xədicə, bir bura gəl görüm. Təzə nə xəbər var?

Xədicə: Da bir daş altdan, bir daş üstdən. Dünən sən gedəndən sonra burada bir mərəkə qopdu, gəl görəsən...

Fərəc: Nə mərəkə?

Xədicə: Dünən ki, Daşdəmirovun məsələsi məlum oldu, məlum oldu ki, evi Nazlıdan alıb, veriblər Bağıra, Nazlı bir əlində su, bir əlində od, gəldi İbişlinin üstünə... Day bir həngamə qopdu...

Fərəc: Müxtəsər elə.

Xədicə: Nazlı İbişliyə dedi, bəs çıxacam bu idarənin damına, vızilladacam özümü beşinci mərtəbədən.

Fərəc: İdarə dörd mərtəbəlidir ki...

Xədicə: Eşitdiyimi deyirəm. Özümdən mərtəbə artırmayacağam ki... Dedi özümü damdan atacam.

Fərəc: İbişli nə dedi?

Xədicə: İbişli dedi ki, mən də paraşüt alıb bağışlayıram sənə. Özünü damdan buraxanda paraşütlə burax ki, qol-qabırğan xurd-xəşil olmasın, heyfdir. İndi deyirlər Nazlı Semaşkodadır.

Fərəc: Yaxşı, gözdə qulaqda ol (*Gedir*).

Əhməd Biqəm gəlir.

Biqəm: Xanım qız, səni xoş gördük. Bir mənə de görüm axı sən bu Fərəcin nəyisən?

Xədicə: Əmioğlu, əmi qızıyıq da...

Biqəm: Yaşa. Di onda üç manat ver, gedim bir boğazımı yaşlayım.

Xədicə: Canımçün bir qəpiyim də yoxdur. Xoca Zıǵzıǵ da yenə maaşları gecikdirir (*gedir*).

Biqəm: Ay onun boyunu yerə soxum. Kür aşağı axıdıb, Kür yuxarı axtarım Xoca Zıǵzıǵı.

Xoca Zıǵzıǵ (*gəlir*): Kimdi məni axtaran? Nədi, yubiley məsələsidir?

Biqəm (*mehribanlıqla*): A kişi, hardasan, gəl çıx da, aya- günə dönmüsən, day səni gözləməkdən gözümün kökü saraldı ki...

Xoca Zıǵzıǵ: Nədi bəyəm?

Biqəm: Heç əşi, dünən bulvarda oğluva rast gəlmişəm. Maşallah nə yaxşı boylu-buxunlu növrəstə cavan olub...

Xoca: Əhməd Biqəm, kassada pul yoxdu...

Biqəm: Yox e, onu demirəm. Oğlunu deyirəm e, canımçün bir evin yaraşığıdır, şəkil kimi oğlandı...

Xoca: Əhməd Biqəm, dedim ki, pul yoxdu...

Biqəm (*kənara*): Çürükçü oğlu, çürükçü. Elə oğlu da özü kimi xostərəngiyə oxşayır. Yaxşı Xoca Zıǵzıǵ, maaşımızı yubandırırısan, canın cəhənnəm, heç olmasa əlini at cibinə, mənə bir üç manat əlbörcü ver.

Xoca: Sən xoşluqla əl çəkən deyilsən (*qəpikləri sayıb verir*).

Biqəm: Yaşa (*Sayır*). Adə, mən səndən üç manat borc istədim axı. Sən mənə iki manat əlli qəpik verirsən.

Xoca: Üç manatdan padoxodni naloq otuz qəpik, iyirmi qəpik də bezdetni, JEK-dən kağız gətirməmişən ki, uşağın var, yoxdu... neçə dəfə xəbərdarlıq eləmişəm...

Biqəm: Ə, sən nə çərçisənmiş ə?

Xoca: Xahiş edirəm şəxsi təhqirə keçmə. Birbaş gedərəm Daşdəmirovun üstünə. Elə Bağır da mənim xətrimi çox istəyir.

Biqəm: Daşdəmirov! Bağır! Nə olsun, mənim adamım yoxdu bəyəm. Sən məni tək əlli tutma ə... mənim də qardaşım arvadının dayısı nəvəsi böyük qulluqdadır. Havanı xəbər verən idarədə.

Xoca: Odu havalar belə keçir də...

Biqəm: Nə olub, necə keçir havalar?

Xoca: Raybaray. Bilmirsən yaydı, qışdı, payızdı.

Biqəm: Sən özünsən raybaray. Gündə deyirsən sabah maaş verəcəm. İndi bu saat ifşa eləmək mod düşüb, mən də səni ifşa edəcəyəm.

Xoca: Sən mənim üstümə çaxır atma!

Biqəm: Ay hay! Çaxır olsa, vurardım bədənə də, gicəm sənin üstünə atam.

Gedirlər. Mazarovla Xədicə gəlir.

Mazarov: Dünən Daşdəmirov məsələsi necə oldu?

Xədicə: Bəs belə, belə... Üç otağı verdilər Bağıra. Amma da bir daş altıdan, bir daş üstədən.

Mazarov: Maraqlıdır. Əlbəttə, Bağırın müəyyən müsbət cəhətləri var, papiros çəkmir, dişlərini gündə yuyur, yatanda xoruldamır.

Xədicə: Onu hardan bilirsiniz?

Mazarov: Necə bəyəm? Kadr şöbəsi hər şeyi bilməlidir.

Xədicə: O bir otağı da Bağır tapşırırdı ki, Balaxanıma versinlər.

Mazarov dəftərcəsinə qeyd edir.

Xədicə: Sizin də, deyəsən, Həfçi Məlik kimi dəftərçəniz var.

Mazarov: Yox, Məlik dəftərçəsinə özgələrinə aid olan şeyləri qeyd edir. Kimin ad günü haqandır, kimin nə xəstəliyi var. Mən özümə aid şeyləri...

Xədicə: Özünüə aid?

Mazarov: Bəli, kim mənə necə baxdı, necə salam verdi. Kimin mənə nə vaxt pisliyi keçib, nə zərəri dəyib.

Xədicə: Bəs yaxşılığı yazmırsınız? Kimin sizə nə xeyiri dəyib?

Mazarov: Niyə yazmıram, yarım səhifə də yaxşılıqlara ayırmışam. Dünən düyməm qırılıb düşmüşdü, Nazlı Qəmzəli məni duyuq saldı.

Xədicə: O təsbehdən də ki, heç ayrılmırsınız.

Mazarov: Bu mənim çötkəmdir. Bir məsələ ortalığa çıxan kimi o saat çəkirəm hesaba. Görüm neçə faiz mənə xeyirdir, neçə faiz zərər...

Xədicə: Xatadır e, sizinlə danışmaq.

Mazarov (*gözlənilməz işvəkar əda ilə*): Yox, siz hələ mənim bəzi cəhətlərimi, bəzi keyfiyyətlərimi və bəzi niyyətlərimi bilmirsiniz. Yaxın gələcəkdə olsun ki, sizi agah etdim.

Xədicə: Nədən?

Mazarov: Sizə bir söz deyəsiyəm.

Xədicə: Deyin də... Daha ürəyinizdə niyə saxlayırsınız?

Mazarov: Elə ürəyimə aiddir. Amma əvvəl gərək başqa bir şəxsə

deyəm, baş tutmasa onda növbə sizindir. Bilmirsiniz, vağzaldan başqa harda yaxşı kameraxraneni var?

Gedirlər. Tahirlə Balaxanım gəlir.

Balaxanım: Bağırı da gördün də, buynuzu içində imiş...

Tahir: Heç ondan gözləməzdim. Öz haqqın, öz aqlın ola-ola onabuna arxalanmaq, kiminsə kölgəsində daldalanmaq... Eh (*Gedir*).

Süsən gəlir.

Süsən: Bağışlayın, Bağırı görməmisiniz? Yar bizə qonaq gəlibmiş, mən də evdə yox idim. Hardadır görəsən?

Balaxanım: Harda olacaq. Göyün yeddinci qatında.

Süsən: Harda?

Balaxanım: Guya bilmirsən ki, adaxlın Allahın bacısı oğludur.

Süsən: Kimin bacısı oğludur?

Balaxanım: Yaxşı deyiblər: suyun lal axanı, adamın yerə baxanı. Bizim bu Fağır Bağırın əli böyükklər ətəyində imiş.

Süsən: Siz Allah, zərb-məsəllərlə yox, adi sözlərlə danışın, mən heç bir şey başa düşə bilmirəm.

Balaxanım: Özünü tülkü ölümçülüyünə qoyma, guya məsələdən xəbərin yoxdu.

Süsən: Nə məsələ, hansı məsələ?

Balaxanım: Deməli, sənə də deməyib? Əşi bu Bağır şeytana papış tikirmiş, xəbərimiz yoxmuş. Bəs hali-qəziyə belə. Filan, filan (*Onu kənara çəkib pıçıldayır*).

Süsən: Yox əşi, lap elə belə?

Balaxanım: Hə də... Daşdəmirovu kozır kimi zapas saxlayıbmiş ki, dilə-dişə düşməsin. Elə ki, görüb ev məsələsidir, bərkə düşüb o saat məsələni çıxardıb ortalığa üç otağı əlüstü qamarlayıb.

Süsən: Deməli, belə. Məndən gizli sirri varmış.

Balaxanım: Özü açıb sənə deməsə, sən də demə.

Süsən. Deyirəm axı, dünən bufetdə Fərəc dayısından söz salanda bu da qıpqırmızı qızardı, araya söz qatdı.

Balaxanım: Əşi bu kişi tayfasının hamısı bir bezin qırağıdır. Odur ki, üz vermirəm də... Məni neçə yerdən istəyən vardı. Day elçilər qapımızın dabanını çıxartmışdılar. Hərəsinə bir zurna verdim getdilər çala-çala (*Gedir*).

Bağır gəlir.

Bağır: Süsən! Süsənim, Sünbülüm, sən buradasanmış. Muştuluğumu ver.

Süsən (*soyuq*): Evin mübarək, Bağır.

Bağır: Evim? Evimiz, Süsəncan evimiz.

Bağır (*oxuyur*):

*Evimizin dalı qaya,
Qayadan baxarlar aya,
Toyumuz qalmasın yaya,
Gəl yazda edək Süsənim.
Səadətim, xoşbəxtliyim,
Süsənim, sünbülüm mənim.*

Süsən: Qanunsuz səadət mənə lazım deyil, Bağır.

Bağır: Qanunsuz? Qanunsuz niyə, Süsənim? Özün məni tələsdirmirdin ki, ev al evlənək.

Süsən: Mən qanuni bir otağımı istəyirdim, Bağır, qanunsuz üç otağı yox.

Bağır: Düzdür, Süsən, bizə üç otaq düşmür, amma mənə dedilər ki, üç otağı birə dəyişmək asandır.

Süsən: Deməli, üç otaq alıb bir otağa dəyişəcəksən? Bağır sən nahaq yerə məni ələ salırsan.

Bağır: Heç səndən belə söz gözləməzdim.

Süsən: Mən də səndən belə hərəkət gözləməzdim. Heç fikirləşmirsənmi üç otağı sənə nəyə görə verirlər? Cüzi bir çətinliyə dözə bilmədin, əyri yollara əl atdın.

Bağır (*məyus*): Məruzəni deyirsən?

Süsən (*dinləməyərək*): Bəs başqaları neyləsin, sənə imkanlarına malik olmayanlar. Yox, Bağır, görünür, bir-birimizi yaxşı tanımamışıq (*Gedir*).

Bağır: Süsənim, amandır, dayan mən bu saat gedib imtina edərdəm (*Onun ardınca qaçmaq istəyir, İbişli gəlir*) yoldaş İbişli, yaxşı oldu sizə rast gəldim. Hörmətinizə görə çox sağ olun, amma mən o üç otaqlı mənzilə getməyəcəyəm, istəmirəm. Süsən, dayan (*qaçır*).

İbişli: Necə? İstəmirsən? Adə, necə yəni istəmirəm? Bəs bunun könlündən nə keçir? (*Çağırır*) Məlik, ay Məlik.

Məlik (*gəlir*): Dayday, məni çağırırsan?

İbişli: Məlik, drujok, get bu Bağırın şey-şüyünü yığışdır, elə günü bu gün köçürt üç otaqlıya. Deyəsən, bunun iştahı yaman imiş. Balam bu, bro-bro deyir. Birdən mənim dörd otağıma tamah salar, evim yıxılar...

Məlik: Yəni lap elə deyirsən?

İbişli: İnsan çiy süd əmib... Gözü düşdü, düşdü də. İstəsə, day onun qabağında dura bilməyəcəksən ki... Qılıncının dalı da kəsir, qabağı da...

Məlik: Arxayın ol, dayday, adresi var məndə, elə günü bu gün köçürdərəm. Amma deyirdim o üç otaqlının yanındakı iki otaqlını da bəlkəm mənə düzəldəydin. Bağır müəllimlə qonşu olmaq uşaqlıqdan mənim arzum idi. Qonşuluqda ona hörmət-zad eləyirdim. Siz tez-tez bizə qonaq gələrdiniz. Daşdəmirov da deyirlər həftə səkkiz, mən doqquz bunlardadır...

İbişli: O hələ sonrakı söhbətdir. Sən hələlik dediyimi elə.

Gedirlər. Nazlı və Mazarov qarşı-qarşıya gəlirlər.

Mazarov: Həmişə ayaq üstə, bəs dedilər xəstəsiniz? Semaşkoda yatırırsınız?

Nazlı: Xəstə niyə oluram? Xəstə düşmənlərim olsun. Gözləri çıxsın, ciyərləri yansın, qan qussunlar, üzlərinə qara yara çıxsın, dilləri kəlməyə gəlməsin, yedikləri burunlarından gəlib bılığ-bılığ tökülsün.

Mazarov: Bü dərdlərlə Semaşko nədi, heç leqkomissiyada da bir şey eləyə bilməzlər.

Nazlı: Xəstə-zad deyiləm. İntahası dünən getdim durdum güzgünün qabağında. Öz-özümə tamaşa eləyirəm, deyirəm neynirdim bu gözəlliyi, bu qəddi-qaməti, bu qaş-gözü, fiquranı, bu ağıl-savadı, kaş bundansa, Allah mənə bir baxt verəydi. Çölüm özgəni yandırır, içim özümü. Ömür də gedir axı, cavanlıq da keçir...

Mazarov: Cavanlıq demişkən, siz də mənim anam...

Nazlı: Anan nöş oluram?

Mazarov: Yox e, o mənada demirəm, yəni ki, belə də, ağbirçək...

Nazlı: Ağbirçək ha! Başımda bir dənə ağ tük yox, özüm də xına nədi, kraska nədi bilmərəm...

Mazarov: Yox e, məsləhətçi kimi deyirəm. Bu idarəyə axı mən

dünən gəlmişəm. Sizi məhrəm bilib məsləhət almaq istəyirəm. Bilmirəm ürəyimi kimə verim?

Nazlı: Ürəyüvi peresadka elətdirmək istəyirsən?

Mazarov: Yox, arvad almaq istəyirdim. Yuqoslavski stenka, çeşski serviz, finski xolodilnik, iranski xalça hamısını alıb hazırlamışam, gətirib qoymuşam vağzalda, kameraxranenidə. İndi mənə bir ev lazımdır, bir də arvad. Amma bilmirəm ürəyimi hansına açım, Xədicəyə.

Nazlı: Uy, uy, uy...

Mazarov: ...ya Balaxanım.

Nazlı: Vay, vay, vay. Tula itdən murdar.

Mazarov: Balaxanım, deyəsən, bir az hay-küylüdür, amma bir otağı Daşdəmirovun bacısı oğlu ona veririr. Mən də qalmışam belə. Şeylər də kameraxraneniyada... (*Təsbehini çevirir*). Hər gün üstünə filan qədər gəlir axı...

Nazlı (fikirli): Deməli, otağı Balaxanıma verirlər. Qətidir?

Mazarov: Necə bəyəm? Yəqin məsləhətləşiblər də. Daşdəmirovun göstərişidir, hə, nə deyirsiniz?

Nazlı (fikirli): Yox? Balaxanım sənin tayın deyil. Bir otağa cavan ömrünü qurban vermə, yazıqsan. Xədicə ona baxanda toya-bayrama getməlidir.

Mazarov (öz-özünə): Aha, elə mənə də bu lazım idi. Deyir arvad xeylağının məsləhətinə qulaq as, sonra tərsinə elə. Madam ki, Xədicə dedi, deməli, Balaxanım məsləhətdir (*gedir*).

Nazlı (çağırır): Tərgəldi, Tarik!

Tərgəldi (gəlir): Bibi! Xəstəxanadan çıxmısan?

Nazlı: Mən xəstəxanaya getməmişdim.

Tərgəldi: Bəs hara getmişdin?

Nazlı: Fikrə. Fikirləşdim gördüm ki, daha qoz-qoz oynamağın vaxtı deyil. Yan-yörəmə baxdım, gördüm lap tək qalmışam.

Tərgəldi: Bəs Əli dayı?

Nazlı: Əh, kül qoyum onun təpəsinə. Elə bir söz bilir, pul cırım, pul cırım! Tək pulnan iş getmir e! Pul da vacibdir, söz yox... amma tədbir lazımdır, ağıl lazımdır. Nə lazımdır?

Tərgəldi: Ağıl.

Nazlı: Yox, sənə indi ağıldan vacib ev lazımdır. O tək otaq sənə qismət olmasa, hikkəmdən bağrım çatlayar. O Daşdəmirovu da hələ tanımıram. Amma deyən çox zorba adamdır. Ondən gör ki, bunlar o

əfəl Bağırın qabağında ələmyesir olub mil durublar. Hə, uzun sözün qıssası deyir otağı verib Balaxanıma. Da Daşdəmirovun qabağına çıxmayacaqsan ki... İndi biz də gərək qoymayaq ki, otaq o ləçərə qismət olsun (*başqa tonla*), yox, ləçər deyəndə, adamın Allahı var, pis qız deyil, gül kimi təmiz uşaqdır, aydan arı, sudan duru. İndiyəcən heç kəslə gəzib eləməyib, üstünə heç erkək milçək qonmayıb, day mən belə şeyləri bilirəm də. Quru hay-küyü var. Deyirəm Tərgəldi, bəlkə sən ürəyivi ona verəsən?

Tərgəldi: Necə?

Nazlı: Aşiq olasan da, ay dilbilməz, vurulasan bir qəlbdən min qəlbə.

Tərgəldi: Bibican, axı...

Nazlı: Dayan, sözümü kəsmə. Qulaq as. Bir balaca maz get ona, deginən sevirəm səni, day lap denən getmə gözümdən, gedərəm özümdən olmuşam. Dərdindən de, Leyli Məcnun olub düşmüşəm dağlara. Day nə öyrədim, özün belə sözləri gərək məndən yaxşı qırıldadasan. Bəlkə elə bir-iki şer də tutuzdurasan. Döşə canına ki, bəs sənə yazmışam. Denən ki, sözləri də özümündür. Musiqisi də, özüm də oxuyuram. Qızlar belə şeylərçün sino gedirlər.

Tərgəldi: Eşq-məhəbbət mövzularında mənim bir sıra lirik səpkili şerlərim, hətta gələcəkdə mahnı ola biləcək mətinlərim yox deyildir, fəqət...

Nazlı: Dalına qulaq as. Amma de ki, bilirsən də, Balaxanı, kişilik var, qeyrət məsələsi var. Mən sənin evinə gələ bilmərəm. Gəlini köçürdülər kişinin evinə də, da kişini gəlinin evinə yox ki. Denən sən qoy mən alım evi, sonra da alım səni. Gör nə deyər. Saqqızın oğurlaya bildin, hərisin aldın, onda onu Fərəcın canına salmaq mənim boynuma.

Tərgəldi: Bibican, axı, məhəbbət, eşq, sevgi insan qəlbinin ən dəruni guşələrindən nəgahan və ansızın baş qaldıran ən incə bir titrəyiş, ən mübhəm bir burulqan, ən...

Nazlı: Adə, bilirəm, bilirəm. Burulğandı, fontandı, filandı, bunların hamısı öz yerində. İndi əsas evdir. Evi ələ keçirt, sonra oyan-buyan oldu, üzülüşərsiz, o vaxtacan da ya eşşək ölər, ya da ki... Deyirlər bu Daşdəmirovun möhkəm astması var (*Balaxanı gəlir, Nazlı Tərgəldini dümsükləyir*). Di tərən, məqamdı.

Tərgəldi: Elə indimi?

Nazlı: Bəli a! Əlinə to düşüb, day fürsəti fotə vermə. Yaxşı mən

getdim (*Balaxanıma*). Necəsən, gözəl qız?

Balaxanım: Mənimləsiz?

Nazlı: Bəs necə. Da aramızda olan-olub, keçən-keçib. Amma düzün deyim ki, səndən yaman xoşum gəlir. Allah səni halal süd əmmiş bir adama qismət eləsin. Deyir kimi bəxtin narda sınar, kimi yarda... (*Gedir*).

Balaxanım: Gün hayandan doğub belə görəsən?

Tərgəldi: Necəsiniz, Balaxanım xanım?

Balaxanım: Bıy, sən kəkosan bəyəm?

Tərgəldi: Necə?

Balaxanım: Xanım, xanım deyirsən.

Tərgəldi: Yox, ikinci xanımı mən hörmət əlaməti, ehtiram nişanəsi, sayğı işarəsi olaraq adınıza əlavə edirəm.

Balaxanım: Aa, onda yaxşı eləyirsən.

Tərgəldi: Mənim sizə hörmətim, məhəbbətim, xoş hisslərim hədsiz-hüduzsuz bir ümmanı, əngin bir səmanı xatırladır (*Balaxanım mat-mat ona qulaq asır*). Hətta cəsarət edib sizə kiçik lirik bir miniatür də ithaf etmişəm. Musiqisi də özümündür. Müsəidənizlə oxuyardım sizə.

Balaxanım təəccüblə donub qalır. Tərgəldi poetik pozada şerini oxuyur.

Tərgəldi:

*Mənim qərənfil yarım
Mənim reyhan sevgilim
Hüsnünə, camalına
Mənəm heyran sevgilim.*

Balaxanım: Yəni doğurdan bunu mənimçün yazmışsan?

Tərgəldi:

*Sən mənim eşq payımsan
Xalam, bibim, əmdostum,
Atam, əmim, dayımsan*

Balaxanım: Nə? Dayımsan?

Tərgəldi:

*Laçivərd səmalarda
Ulduzumsan, ayımsan*

Balaxanım: Nə? Ayımsan? Mənə ayı dedün?

Tərgəldi: Yox, yox, mən sizə maral deyirəm (*oxuyur*).

Sən nə gözəl maralsan

Mənim ceyran sevgilim.

Balaxanım (*məmnun*): Hə, bu başqa məsələ.

Tərgəldi:

Baxçanda var üzümün,

Alman, heyvan, sevgilim.

Balaxanım (*coşur*): Nə? Heyvan sevgilim? Mənə heyvan dedün? Heyvan sənün bütün əzizlərin, qohum-əqrəbandır. Dayın, əmin, əmdostun.

Tərgəldi (*özünü itirir*): Yox, siz nə danışırırsınız? Mən burda bu sözü meyvə – heyva mənasında işlətmişəm. Şer mənim ən saf, ən ulvi hisslərimin təzahürü, bədii inikasıdır (*Yenə oxuyur*). Sevgilimcən, yarımcan...

Balaxanım: Yarımcan da varsan, lap belə mitil də, cəmdək də. Yarımcan! Yox bir badımcan!. O şerini bilirsən get kimə oxu?

Tərgəldi: Siz mənim şerimi bəyənirsiniz? Mən isə artıq ədəbi ictimaiyyətin nəzər-diqqətini cəlb etmiş ümidverən gənclərdənəm. Çox keçməz mənim adım nəinki öz doğma respublikamızda, hətta onun hüduqlarından uzaqlarda da tanınar.

Balaxanım: Get ədə! Kimdi səni tanıyan? İt dəftərində də adın yoxdur.

Tərgəldi: Niyə yoxdur?

Balaxanım: Var?

Tərgəldi: Nə?

Balaxanım: İt dəftərində adın?

Tərgəldi: Yox, fəqət...

Balaxanım: Mən də deyirəm yoxdur da..

Tərgəldi: Siz mənim qəlbimi sındırırsınız.

Balaxanım: Mağazada Be Ef kleyi tökülüb qalıb, al yapışdır.

Tərgəldi: Mən sizin yanınıza xoş bir niyyətlə, qanadlı arzularla gəlmişdim. Eşqimi sizə bəyan etmək itstəyirdim ki, sizi sevirəm.

Balaxanım: Yəni toçnu bilirsən, evi mənə verirlər.

Tərgəldi: Bəli. Fəqət mənim qəlbimin ən incə telləri...

Balaxanım: Əlim, ayağım sənə dəyməmiş, itil gözümün, bu bərəkət haqqı sənə bir gəlmə gələrəm, anadan əmdiyin süd burnundan gələr. Bu sıçan-pişik padşahına bax sən Allah, mənə eşqnamə oxuyur, dızix burdan, çaqqal, mindirmə məni cin atına (*Tərgəldinin üstünə cumur, Tərgəldi qaçır, qaçan zaman hövlnək*

içəri girən Mazarovla toqquşur).

Mazarov (*tövşüyə-tövşüyə Balaxanıma*): Elə mən sizi axtarırdım. Mən sizi (*Ağır-ağır nəfəs alır, tövşüyür*). Pilləkənlər lap adamın kələyini kəsir, mən sizi (*tövşüyür*) qoy bir nəfəsimi dərim. Hə, mən sizi sevirəm. Sizə rəsmi surətdə eşq elan edirəm.

Balaxanım: Nə? Adə məni sarımsınız? İndi sən cəhənnəmdən bezbilet qaçıb, gəlmişən üstümə. Ay sən lap, lap, lap, lap... Belə, belə... qap, qap, qap, qap.. Sonra da ki... çap, çap, çap, çap... (*Gözlərini yumub ağzını açır, səsini eşitmirik, amma Mazarov qulaqlarını tutur*).

Balaxanım söyə-söyə gedir. Xədicə gəlir.

Mazarov (*Xədicəyə sakit və təmkinlə*): Bayaq sizə bir şey demək istəyirdim, vaxtı çatmamışdı. İndi çatıb. Mən rəsmi surətdə sizə deməliyəm ki, sizi sevirəm. Təklif edirəm ki, mənə gəlsiniz. Yəni arvadım olasınız.

Xədicə: Vaxsey, vaxsey, siz nə danışsınız? Mən bir həyalı, ismətli, məsum, utancaq qızam. Qardaşım bilsə, məni tikə-tikə doğrayar. Əmim oğlu bilsə, başımı kəsər, dayım oğlu gözümlü çıxardar, bibim oğlu gülləni çaxar tərəmə, xalam oğlu nöyütü töküb üstümə spıçkanı çəkər.

Mazarov: Əhsən belə qohum-qardaşa. Amma mən pis şey təklif eləmirəm ki, deyirəm halallıqla, böyüklərin, kiçiklərin razılığı ilə, kəbinlə, şəriətlə, ZAQS-la TSəadət sarayınUda evlənək, xoşbəxt ailə quraq. Mənim hər şeyim var, ruminski mebel, televizor, xolodilnik, poloter, pılesos...

Xədicə: Xolodilnik hansındandır?

Mazarov: ZİL. Deyirəm, dədə-baba qaydası ilə gedək mollaya, ZAQS-a, TSəadət sarayıUna...

Xədicə: Deyir ora əntiqə jerse kostyumlar gəlib. ZAQS kağızın olmasa vermirlər...

Mazarov (*təsbehdə hesablayır*): Nə olar, bu barədə də fikirləşərik. Deməli, razısınız?

Xədicə: Razıyam, amma gərək kiçik bacım Rəhiləni uşaq bağçasına düzəldəsiniz, ortancıl bacım Mədinəni musiqi məktəbinə, özü də skripkaya yox, pianinoya. Kiçik qardaşım Rəhimi instituta, ortancıl qardaşım Soltan Məcidi aspiranturaya, böyük qardaşım

Soltan Muradı...

Mazarov: Neçə bacı-qardaşsınız?

Xədicə: Məndən başqa doqquz.

Mazarov dinməz çevrilib gedir.

Xədicə: Hara gedirsiniz?

Mazarov: Yox, bizimki tutmadı, bir az çox oldu... Astarı üzündən baha düşür (*Gedir*).

Xədicə: Qadam ağzına. Suyu qurumuş dəyirmanə oxşayır.

İki tərəfdən qarşı-qarşıya Nazlı və Tərgəldi gəlirlər.

Nazlı: Hə, nə oldu, day çəkmə ürəyimi, de də...

Tərgəldi: Mənim saf hisslərim, titrək duyğularım onun daş qəlbinin yalçın sərtliyinə toxunub çiling-çiling oldu.

Nazlı: Əşi, adam diliynən danış görüm nə dedi: hə, yox?

Tərgəldi: Dərindən düşündükdə dediklərinin müstəqim mənasını "yox" kimi anlamaq olardı.

Nazlı: Day denən xoruzunu verib qoltuğuna da. Eybi yox. Bu mənə borc olsun. Gör nə qudurub e... Miniylə min fırldaq çevirib, alan yoxdu, qarıyıb qalıb evdə, di gəl Nazlı Qəməlinin gül kimi qardaşı oğlunu bəyənmir (*Tərgəldi gedir*). Heç eybi yoxdur, ayrı plan tökərik.

Balaxanım (*gəlir*): Nazlı Qasanovna, bu düdəmələri sən fitləyib göndəirsən üstümə.

Nazlı: Özünü yaxşı apar.

Balaxanım: Sən mənə deyirsən özünü yaxşı apar? Sən deyildin dünən adamuşkovu gətirib oturtmuşdun camaatın gözü qabağında, şəbeh çıxardırdın.

Nazlı: Sənə baxan yoxdu, onunçün yanıb tökülürsən? Bacarana can qurban, əcəb eləyirəm, əlimin içindən gəlir, Xədicə biçindən gəlir. Əlinin əlaçılığı bunlara dağ çəkib. Xərcləyir, əcəb eləyir. Kişi pul səpələyər də. Kişi bədxərc olmadı, day nə kişidi.

Balaxanım: Öz puludu bəyən səpələyir? Oğurluq puldur da.

Nazlı: Get şeytançılıq elə də, nə durmusan, ya eləmisən, dincəlmisən.

Balaxanım: Şeytançılıq sənəin peşəndir. Amma bu gün OBXS-i o dələduzun canına salmasam, atamın qızı deyiləm.

Fərəc (*gəlir*): Ehtiyac yoxdur, Balaxanım.

Nazlı: Sən nə qazan qaynadırsan, Fərəc, üç qəpiklik qutab kimi atılıb düşmüşsən ortalığa? Əli Əyrizadə...

Fərəc (*təmkini pozmadan*): Nazlı, Əli Əyrizadənin adını çox çəkməyi sənə məsləhət bilmirəm. O, çox biabırçılıqlar edib.

Nazlı: Nə biabırçılıq, biabırçılıq salmışan? Pul xərcləyir, əcəb eləyir, kişi pul xərcləyər də...

Balaxanım: Hardandı o qədər pulu, maaşa baxmır?

Nazlı: Maaşa sənün bütün əbavü-əcdadın baxsın.

Fərəc: Əşi, pul-filan xırda məsələdir e... Məsələ daha qəlizdir. Heç mən də bilməmişəm. Sən demə, dünən burada Bağırı möhkəm pərt eləyib.

Nazlı: Bağır bəyəm göydən qızıl zəmbillə düşüb. Hamınızın qapazaltısı deyildi, indi nə belə matah olub bu Bağır?

Fərəc (*başını bulayır*): Gör kimə sataşır e, Bağıra!

Nazlı: Əşi, mən sizinlə nə ağız-bağıza verirəm. Qoy gəlsin cavabınızı özü versin (*telefonla zəng edir*), Əli Əyrizadəni (*qulaq asır*).

Fərəc (*fikirli və təmkinlə*): Bağıra sataşmaq elə Daşdəmirova sataşmaq kimi bir şeydir də...

Nazlı (*telefonla*): Necə? (*Pərt olur, tutulur, dəstək əlindən düşür*).

Ön səhnədən iki milisionerin müşayiətilə dustaq Əli Əyrizadə keçib gedir.

Fərəc: Daşdəmirova da Daşdəmirov deyərlər e...

İşıq sönmür.

Yeddinci şəkil

Həmin dəhliz. Xəbərçi Xədicə və Məlik.

Xədicə: Məlik, öz aramızdır da, bir daş altda, bir daş üstə. Nazlını yaman qoz qabığına soxublar ha...

Məlik: Hə də. O boyda dayağı da getdi.

Xədicə: Deyirlər, Əli Əyrizadə kalan pul yeyibmiş.

Məlik: Elə neçə ildir yeyirdi də. Bağıra sataşmasaydı, yenə də

yeyəcəkdi. Daşdəmirov bircə günün içində o boyda kişini qoydu baqaja.

Xədicə: Nazlı da qalıb indi yetim quzu kimi mələyə-mələyə.

Məlik (*barmağını dodağına qoyur*): Sss.

Nazlı gəlir, Məlik gedir. Nazlının kefi kökdür.

Nazlı: Xədicə, nə var, nə yox, necəsən? Qolbağım xoşuna gəlir? (*Göstərir*)

Xədicə: Sağlığınıza qismət olsun. Çox qəşəngdir. Bahalı şeydir.

Nazlı: Özümün heç xoşuma gəlmir. Neynim də, peşkəşi qaytarmazlar, dedim kişinin xətrinə dəyər, (*etinasız, sözarası*) Daşdəmirov göndərib mənimçün. Peşman oldum o gün yanında ağzımdan qaçırdım ki, qolbağımı harda itirmişəmsə, tapa bilmirəm, bir də gördüm səhər götürdü gəldi, bəs tax, ölməmişəm ki, sən qolbağısız qalasan. Amma sən mənim canım, daha heç kəsə deyib eləmə (*Keçib gedir*).

Nazlı gedən kimi Xədicə yerindən götürülür: əvvəl bir qapıdan içəri girir, sonra dərhal ordan çıxıb ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci qapılara girib çıxır və nəhayət, səhnədən qaçib gedir.

Mazarov və Məlik gəlirlər.

Mazarov: Mən sizdən tələb edirəm ki, işləri elə bu gün təhvil verəsiniz. Kadr şöbəsinin işini dayandırmaq olmaz. Mən bir şöbə müdiri kimi...

Məlik: Hələ məlum deyil ki, şöbə müdiri kimdir, mən ya sən?

Mazarov: Necə bəyəm? Əmr dünəndən yazılıb.

Məlik: Nə olsun. İmzalanıb asılmayıb ki... O vaxtdan bəri çox məsələlər dəyişilib. Hələ biz Daşdəmirovun bu barədə fikrini bilmirik. Lazım gəlsə, mən ona yazacam.

Mazarov: Mənim bəs əlim yoxdur, mən də yazaram da. Bu işdə mənim təcrübəm, hər halda sizinkindən artıqdır. Elə bir keçən ay beş yüz ərizə, altı yüz xəbərdarlıq, yeddi yüz signal, səkkiz yüz teleqram yazmışam. İbişli mənə deyib get otur yerində, vəssalam.

Məlik: Onu Daşdəmirov məsələsindən əvvəl deyib. Mənə də elə bu gün dedi ki, yerindən heç yerə tərpənmə. Hələ görək işlərin axırı necə olur.

Mazarov: Deməli, belə, İbişli? Heç eybi yoxdur. O İbişlinin canı

mənim əlimdə. Elə bir bildir bacısı oğlu Məlik Məlikovun toy səyahətini təcrübə mübadiləsi kimi oformit eləməyi bəsdir.

Məlik (*hürkür*): Yox, Mərdcan, tək İbişlinin sözü deyil ha... Fərəc də dedi.

Mazarov: Fərəc düz üç aydır ev kirayəsini gecikdirir, elə bu fakt..

Məlik: Yox, üçü bir yerdə qərara gəldilər e... Nazlı Qəməzəli də...

Mazarov: Nazlı Qəməzəli? Bu saat (*dəftərçəsini çıxardıb vərəqləyir, təəccüblə*). Bıy bu nədir? Kələntər Qələndəroviç ekzema, Tarverdi Pirverdiyeviç – ad günü – səkkiz mart, Səbzəliyev işyas...

Məlik: Vay, vay, bu mənim köhnə dəftərçəmdir... Siz onu hardan ələ keçirmisiniz?

Mazarov: Bəs mənim dəftərçəm hardadır? (*Ciblərini axtarır*).

Məlik (*Cibindən eynilə Mazarovun əlindəki dəftərçədən çıxarır, vərəqləyir, oxuyur*): Tahir tramvaydan naxadu düşdü. Balaxanım küçəni düz keçmədi. Fərəc alimətləri gizlədir, İbişli...

Mazarov (*dəftərçəni qapır*): Ver bura. Onları qara günlərimçün saxlamışam (*Dəftərçələri dəyişdirib tələsik gedir*).

İbişli və Fərəc gəlirlər.

İbişli: Fərəc, bir tədbir. Bu Nazlı lap ağ eləyib. Biz dedik o baza müdiri tutulandan sonra bunun da tası yatar, bu daha da qudurub. Bildiyini eləyir, qoluna bir qolbağ taxıb ki, bəs bunu mənə Daşdəmirov bağışlayıb.

Fərəc: Necə? Daşdəmirov bağışlayıb?

Dəhlizə təkbir, cütübir işçilər gəlir. Nazlı da gəlir.

Fərəc: Nazlıcan, qolbağın mübarək, əcəb yaraşır sənə.

Nazlı: Fərəc, mənə sataşma, mənimlə işin olmasın!

Fərəc: Mənim səninlə nə işim var, Nazlıcan, hörmətdən-məhəbbətdən başqa aramızda nə ola bilər? Amma bir para adamlar səninçün söz çıxardıb ki, guya bu qolbağı sənə Daşdəmirov bağışlayıb. Deyirəm ay balam, o heç Daşdəmirovla tanış deyil, sonra bu söhbət gedər kişinin özünün, arvadının qulağına çatar, yaxşı düşməz. Qohumu da burada işləyir.

Nazlı: Deməli, belə, Fərəc? Mənə doqquz qoyursan?

Fərəc: Nə danışırısan, Nazlıcan? İndicə Daşdəmirovun yanındaydım. Soruşdu ki, bəs ikinci müavininiz kimdir. Dedim bəs qadın xeylağıdır. Adı bu, famili bu, bir xeyli səni təriflədim, dedi məmnuniyyətlə tanış olaram.

Nazlı: Yaxşı, Fərəc. Ə, o telefonu mənə görüm (*Telefonu götürüb nömrə yığır*). Daşdəmirov pojalıysta... Allo, Pusa, sənsən? Çoxdan niyə, balam, dünən axşam görməmişən məni? Bizim bu Fərəc deyir ki, sən ona nə isə demisən. Nə? Bir aydır üzün görməmişən? Yox, yalan deməz, yəqin ki, mən düz eşitməmişəm. Hə, axşam 10-dan sonra evdəyəm. Hələlik (*Telefonu asır*).

İşçilər mat-mat bir-birinə baxırlar, Fərəc də donub qalıb, sonra özünə gəlir.

Fərəc: Nazlı, bir bura zəhmət çək.

Nazlı və Fərəc işçilərdən aralanıb ön səhnəyə çıxırlar.

Fərəc: Mən ölüm, Nazlı, lotusan, vur bura.

Nazlı: Sənə dedim ki, Fərəc mənə sataşma, mənimlə işin olmasın.

Fərəc (*səmimi pərəstişlə*): Arvad deyilsən e, kibernetik maşınsan. Mən nə sarsaqlıq elədim o vaxt, səni almadım.

Nazlı: Keçənə güzəşt deyərlər.

Fərəc: Bir də ki, iki qoçun başı bir qazanda qaynamazdı!

Fərəc: O da düz sözdü. Yaxşı daha qurtardıq. Daha gəl bir-birimizə sataşmayaq.

Nazlı: Mən razı. Axı, bir-birimizə nə vermişik, ala bilmirik. Sən dur mənimçün oxu, mən də səninçün..

Fərəc: Oldu. Sözüümüz sözdü ha...

İbişli (*çağırır*): Fərəc, bir gəl mənim otağıma.

Nazlı (*şübhə ilə*): Rubəru danışacaqsınız?

Fərəc: Ürəyivi buz kimi elə, day səninlə işim yoxdu. Sözüümüz sözdü.. (*Gedir*).

Səkkizinci şəkil

Müdirin otağı. İbişli və Fərəc.

İbişli: Başım lap şişib qazana dönüb. Nazlı gördün nə oyun çıxartdı da? Kişi kimi birbaşa götürdü zəng elədi Daşdəmirova. Pusya! (*Başını bulayır*). Yaman diribaş şeydi, hə, Fərəc?

Fərəc: Deyirəm İbiş müəllim, öz aramızdır, bizdə də bir az təqsir var də. İdarəmizin rəhbərliyində yeganə qadın xeylağıdır, onu da yola verə bilmirik. İndi nöqsanı olsa da, biz gərək güzəştə gedəydik... Hər halda, bacımızdır da...

İbişli: Deyəsən, valı dəyişmişən, drujok (*dərhal*), əlbəttə, qadın kadrların irəli çəkilməsi indiki şəraitdə ən ümdə və təxirəsalınmaz vəzifələrdəndir.

Fərəc: Şübhəsiz.

İbişli: Lap çaşib qalmışam. Başımı itirmişəm. Öz adım yadımdan çıxıb.

Fərəc: Adınız İbiş.

İbişli: (*gültür*): Ay sağ ol, yadıma saldın, deyirəm bu skleroz nə yaman şeymiş e... Kimin adı yadımdan çıxsax yaxşıdır, hə, tap görək? Daşdəmirovun.

Fərəc: Məzəlilik eləməyin.

İbişli: Öz canımçün. Birdən çıxdı da yadımdan kişinin adı, necə ilin dostuyuc, əhbabıyıc. Sən Allah, Fərəc, nədi onun adı?

Fərəc: Guya bilmirsiz, Daşdəmir.

İbişli: Əşi, əlbəttə, Daşdəmir.

Fərəc: Camaat danışır ki, sizin onunla belə yaxın, bir az həтта şit zarafatınız var. Görəndə onu həmişə deyirsiniz ki, adın nədi Daşdəmir, yumşalısan, yumşalı...

İbişli: Olub... olub... Yaxşı Fərəc daha səni yubatmayım, zəhmət olmasa, Nazlını göndər yanıma. Bir görüm axı sözü nədi, dərdi nədi, nə istəyir?

Fərəc gedir.

İbişli: Adın nədi Daşdəmir. Yumşalısan, yumşalı! Ay səni, (*gültür, sonra dərindən köksünü ötürür*). Eh, dünya, dünya!

Nazlı gəlir.

İbişli: Nazlı xanım, orda oturma, burda otur. Necəsən? Nə var, nə yox? Bəlkəm deyirəm bizdən narazısan-zadsan? Səni incidib eləmişik?

Nazlı: Məni incidən hələ anasından olmayıb.

İbişli: Ay sağ ol. Yox, bilirsən mənim də başım çox qarışıq olur da... Hər şeyə əlim çatmır. Bir yandan da bu skleroz zəhrimar, öz adım yadımdan çıxır. Bax mənim adım nədir, hə, de görüm, drujok?

Nazlı: İbiş.

İbişli: Ay sağ ol. Kimin adı yadımdan çıxsa, yaxşıdır, əgər bilsən? Daşdəmirovun!

Nazlı: Daşdəmirovun?

İbişli: Öz canımçün o gün bir saat başımı sındırmışam, yadıma sala bilməmişəm. Kişiyə curuq, neçə ilin dostuyduq. Skleroz zəhrimardır, da. Nədi adı şeyin, zadın, nədi o...

Nazlı: Daşdəmirovun? Da bilirsiniz...

İbişli: Yox bir sən de...

Nazlı: Ee...Daş..dəmir..ov...e..Dəmir..ee...Daş...

İbişli: Daş?

Nazlı: Daş?

İbişli: Dəmir...

Nazlı: Dəmir...

İbişli: Mıs?

Nazlı: Mıs...e...

İbişli: Mıs?

Nazlı: Mıs...

İbişli: Mıstafa?

Nazlı (*rahat nəfəs alır*): Hə də. Əlbəttə, Mustafa!

İbişli (*sıçrayır*): Nazlı xanım tez Xədicəni göndər bura. Səninlə daha işim yoxdur.

Nazlı gedir.

İbişli (*ucadan*): Mustafa!

Xədicə gəlir.

İbişli: Xədicə, o Bağırın evə köçməsi haqqında əmri gətir bura. Bağırın özünü də harda olsa, lap yerin deşiyindən tap, göndər yanıma.

Xədicə gedir, İbişli əsəbi var-gəl edir.

İbişli: Mustafa? Daşdəmir? İndi ya Fərəc bilmir, Nazlının adamıdır, ya da Nazlı yalan deyir. Fərəc daha yaxındır.

Bağır gəlir.

İbişli: Bağır, drujok, daha keçib, aç bu sirri mənə, sənin dayının adı nədir?

Bağır: Mustafa.

İbişli: Mustafa (*rahat nəfəs alır*). Yaxşı, Fərəc! (Yamsılayır). Yumşalısan, yumşalı...

Bağır: Nə?

İbişli: Heç... deyirəm axı.. Ev kağızlarını ver, qol çəkim. Dayın necədir?

Bağır: Çox sağ olun, yaxşıdır.

İbişli: Deyəsən, bizim bu Fərəc onu yaxşı tanımır hə?

Bağır: Necə tanımır? Hər həftə görüşürlər də...

İbişli: Yox əşi, yəni lap elə hər həftə? Harda görüşürlər hər həftə?

Bağır: Dayımın işində. İstəsəniz siz də gedə bilərsiniz. Siz mənə çox hörmət eləmisiniz. Dayımın qəbulunda adam çox olur, amma xahiş edərdim sizi növbəsiz qəbul edə. Siz mənə o qədər yaxşılıq eləmişiniz ki, elə bu ev məsələsində, lap xəcalətlüyəm.

İbişli (*canına yağ-bal kimi yayılır*): Əşi, nə xəcalətbazlıqdır. Elə sözü dilivə gətirmə. Borcumuzdur. O kişiyyə mənim böyük hörmətim var (*Qol çəkib kağızları Bağıra verir*). Dayına çoxlu salam de, drujok.

Bağır: Siz də sağ olun, deyərəm. Ancaq istəyirsiniz danışım, elə sabah gedin yanına...

İbişli (*əzilir*): Yox, hələ bir işim yoxdur.

Bağır (*utancaq*): Yox niyə, necə olsa var...

İbişli (*təşvişlə*): Var? Yoxsa bir şey eşitmişən? Yoxsa laxladırılar məni? Nazlı, ya Fərəc?

Bağır: Yox, deyirəm yəni tük basıb da sizi.

İbişli: Nə?

Bağır: Dayım başınızı əntiqə düzəldərdi. Əla ustadır.

İbişli: Nə? Kimdir ki, dayın?

Bağır: Dayım? Dəlləkdi də. Əvvəl gizlədirdim. Süsəndən utanırdım. Amma sonra başa düşdüm ki, bu çox pis hissdır. Dəlləklik də gözəl və insanlara vacib, lazım olan bir peşədir. Mənim dayım da ki, ən yaxşı

dəlləklərdəndir, daha niyə utanım.

İbişli: Nə? Dəllək? Dayının famili nədir?

Bağır: Salmanov, Mustafa Salmanov. Bəlkəm eşitmisiniz.

İbişli: Nə? Ver kağızı (*Kağızı onun əlindən qapır*). Ay aman mənə validol! Ayrı dayın yoxdur?

Bağır: Yox.

İbişli: Bəs Daşdəmirov?

Bağır: Daşdəmirov kimdir?

İbişli qəşş edib yıxılır. Bağır stəkanı götürüb qaçır. İşıq sönüb yanır. İbişli eyni vəziyyətdə bayılıb qalıb. Bağır su gətirir. Onun ardınca Fərəc, Nazlı, Xədicə yüyürüb gəlirlər. İşçilər də qapıdan boylanırlar.

Fərəc: Xədicə, çıx qapıya, heç kəsi bura buraxma. Bağır sən də zəhmət çək çıx.

Xədicə, Bağır gedirlər, qapını örtürlər.

Fərəc: Başına ad qəhətədi – Mustafa!

Nazlı: Bəs sənə ad qəhətədi – Daşdəmir!

İbişli (*ayılır*): Axı, bu boyda zarafat olar?

Fərəc: Bura bax, İbişli, madam ki, Nazlıynan mən birləşmişik, indi gör də...

Nazlı: Biz də birləşəndən sonra qabağımızda İbişli nədir, heç fəlak də dura bilməz!

Fərəc: İndi kefinə bax!

İbişli: Yaxşı, mən nə deyirəm ki... (*Nazlıya*) Onda sən ol mənim sağ əlim, (*Fərəcə yavaşcadan*) uşaq olma, drujok, solaxayam.

Fərəc: Deməli, sözüümüz sözdür. Bax bu üçümüzdən başqa bir adam məsələni bilməməlidir.

İbişli: Yaxşı. Bəs hanı o kağız. Bağır apardı, adə tutun alın ondan, o kimdir ki, ona ev verək? Dəlləyin bacısı oğlu.

Fərəc: Dəli olmusan? Belə şey etsək, o saat həriflər duyuc düşərlər. Bağıra əvvəlkindən də artıq hörmət eləməliyik.

İbişli: Yaxşı mən nə deyirəm ki, mən razı!

Fərəc: Mən həmişə demişəm, deyirəm və deyəcəm ki, bizim müdir kimi ağıllı, müdrik, tədbirli, uzaqqörən müdir yoxdur, olmayıb, olmayacaq.

Nazlı: Təməmilə doğrudur.

Nazlı və Fərəc İbişliyə təriflər deyə-deyə (artıq onların səslərini eşitmirik hardansa iki iri dekorativ qarpız gətirirlər. Sakit danışa-danışa qarpızları götürüb İbişlinin qoltuğuna verirlər. Hər iki qoltuğuna qarpız almış İbişli monumental pozada donub qalır. Işıq sönmür. Ön səhnədə işçilər.

Xədicə: Belə məlum olur ki, İbişlini çıxardıb yerinə Nazlı Qəmzəlini qoyacaqlar. Bağır girdi içəri, İbişliyə nə gəliş gəldisə, kişi guppadan gəldi yerə. Ürəyi getdi, tirtap uzandı.

İşçilər bu məsələdən danışa-danışa dağılışırlar. Bir tərəfdən Tahirlə Balaxanım o biri tərəfdən Bağır ön səhnəyə gəlirlər.

Tahir (*kinayə ilə Bağıra*): Yaman özüvə maya qoymusan ha... Başını əcəb qırxdırmısan. Dayın, deyəsən, sənə yaman baxır.

Bağır: İstəsən səni də onun yanına apara bilərəm.

Tahir: Mən elə əyri yollarla getməyəm. Səndən də heç gözləməzdim. Qoy bu da mənə dərs olsun.

Bağır: Yox, axı mən başa düşə bilmirəm ki, nəyə görə...

Balaxanım: Adə, get adə... Özünü də elə key yerinə qoyur, guya dəvə qulağında yatıb, dünyadan xəbəri yoxdur.

Tahir: Dayın da gərək dəlillikliyi elə bizim başımızda öyrənəydi.

Bağır: O dəlillikliyi təzə öyrənməyib.

Balaxanım (*kinayə ilə*): Çoxdanın dəlləyidir?

Bağır: Mən başa düşürəm bu ədavət hardandır. Bəlkə mənim dayımın şöhrətinə paxıllıq edirsiniz?

Tahir: O, kimdir ki, mən ona paxıllıq edəm. Mən özümü ondan artıq hesab edirəm.

Bağır: Tahir, bu sözlər heç sənə yaraşmır. Mən sənə belə pərəstiş edirdim. Sən isə gör nə danışırısan. Həm də səbəbi məlum deyil. Deyirəm bəlkə növbəsində gözlədiy səni, ondan hirsələnirsən?

Tahir: Mənim onun növbəsində nə işim var?

Balaxanım: Mənim tem bole.

Tahir: Qoy Fərəc getsin onun növbəsinə, bir də İbişli.

Bağır: Yaxşı, nə olar, gün gələr, dayımı tanıyarsınız, bilərsiniz necə adamdır.

Tahir: İndi bizə hədə-qorxu gəlirsən? Xox, qorxduq!

Balaxanım: Səni dayına qataram, dayını sənə.

Tahir: Aldın payını, çağır dayını.

İşıq sönmür

Doqquzuncu şəkil

Müdirin otağı. İclas gedir. İşçilər stolun ətrafındadırlar.

Fərəc (*çıxış edir*): Mən çox istədim Nazlı yoldaşla dil tapım, amma gördüm ki, mümkün deyil.

Nazlı: Belə oldu Fərəc? Yenə başladın?

Fərəc: Bəs sən nədi dünən gedib Mazarovdan mənim şəxsi işimi almısan, nəyi qurdalayırısan? Atam harda ölüb, anam haçan ölüb...

Nazlı: Bəs sən o xəbərçi Xədicən nədir, mənim telefonuma qulaq asır, gəlir qoyur sənə ovcuna.

Fərəc: Bəs sən o gün...

İbişli: Yaxşı, yaxşı, sakit.

Fərəc: O gün adam salmışan bizim upravdoma ki, mənim evimə kim gedib gəlir, ev kirayəsini necə verirəm... Onda necə olar, mən də Əli Əyriyənin sənə aldığı şeylərlə maraqlanam.

Nazlı: Belə oldu? Dəli şeytan deyir aç məsələni...

Fərəc: Açmasan, kişi deyilsən. Dəli şeytan deyir, hamısını bircə-bircə də camaata...

İbişli: Sakit, sakit...

Nazlı: Dəli şeytan deyir elə bu saat dur, aç sandığı, tək pambığı...

Fərəc: Dəli şeytan deyir...

Biqəm: Bəsdir dəli şeytandan sitat gətirdiniz, özünüz nə deyirsiniz e...

Nazlı: Mən bircə onu demək istəyirəm ki, Daşdəmirov yoldaş... (*Pauza*). İndicə bu saat bura gələsindir.

İbişli: Dədəm vay, adə bunların başına at təpib, nədir? Mən yenə infarkt olacam! Hanı mənim valokardinim?

Fərəc (*İbişliyə yavaşdan*): Özünüzü ələ alın. Qorxmayın (*Bu əsnada Xədicəyə zəpiskə göndərir*).

Xədicə otaqdan çıxır, bir azdan zəng olur. İbişli dəstəyi qaldırır.

İbişli: Necə? Yoldaş Daşdəmirov gəlməyəcək. Çox yaxşı, edərək, baş üstə (*asır*).

Nazlı: Belə oldu? Yaxşı (*Durur dəstəyi götürür, zəng edir*). Yoldaş Daşdəmirovu. Necə? Çıxardılar? Haçan? Elə bu gün?

Biqəm: Bu lap tezbazar oldu ki...

Fərəc: Deməli, belə, Nazlı Qasanovna? Yaxşı...

Tahir: Qoy bu da bizə dərs olsun.

Fərəc: Doğrudur, Tahir. Bizim bəzi yoldaşlar da onun adından çox istifadə edirdilər. Nazlı xanım, bəs nə əcəb bu gün qolbağınızı taxmamısınız?

Nazlı: Fərəc, açaram sandığı, tökərəm pambığı...

Balaxanım: Fərəc, elə sən özün də az aşın duzu deyilsən.

Tahir: Bəli. Biz hər üçünü ifşa etməliyik. Tələb etməliyik ki, hər üçünü işdən çıxarsınlar. Amma ibişlərlə, fərəclərlə, nazlılarla bərabər biz dayılarının kölgəsində dolanan bağrırları da ifşa etməliyik. Daha özü burda yoxdur, mən onun barəsində danışmaq istəmirəm. Amma qoy bu da bizə dərs olsun.

Biqəm: Bilmirəm, sən bu universiteti haçan qurtaracaqsan?

Fərəc: Yoldaşlar, mən səhvlərimi boynuma alıram. Bağıra çox güzəştə getmişəm. Daşdəmirovun qarşısında zəiflik göstərmişəm. Amma axı, qolbağı da Daşdəmirov mənə bağışlamamışdı.

Nazlı: Fərəc, açaram sandığı, tökərəm pambığı...

Fərəc: Mən də...

Biqəm: Bu qədər pambığı sandıqda gizlətməsəydiniz, pambıq planı çoxdan dolarda.

Nazlı: Yaxşı, onda al gəlsin.

Fərəc: Nazlı!

İbişli: Nazlı xanım, başına dolanım.

Nazlı: Xeyr, daha keçməz o nömrələr. Ay yoldaşlar, bilin və agah olun – Daşdəmirov dediyimiz adam heç yerli-dibli olmayıb. Sizi aldadıblar. Fərəcə İbişli aldadıb. Mənim də yanınızda boynum qıldan nazikdir. Mən də bunu bilə-bilə susmuşam. Amma hər halda Daşdəmirovu, guya Bağırın dayısı olan, guya böyük vəzifə sahibi Daşdəmirovu, bax həmin bu Fərəc uydurub. Bu onun fədidir.

Sükut çökür.

Nazlı: Eşidirsiniz, Daşdəmirov deyilən adam yerli-dibli yoxdur, olmayıb.

Biqəm: Pah atonnan! Təzə xəbər! Mən çoxdan bilirdim ki,

Daşdəmirov-filan yalandır.

Məlik: Hamımız bilirdik də, hərif-zad deyilik ki...

Mazarov: Bəli, bizim də bu barədə məlumatımız var idi.

Tərgəldi: Hamımız bilirdik. Mən də elə şər yazırdım ki, lazım olsa, adını dəyişdirib yerinə ayrı ad qoyum.

Xoca: Əşi, nə uzadırsan, da hamımız bilirdik də...

Tahir: Siz nə danışırırsınız? Məsələn, mən, heç bir şey bilmirdim.

Balaxanım: Mən də... Deyəsən, elə Bağır fağır özü də...

Tahir: İndi ki, belə oldu, daha bugünün işini sabaha niyə qoyuruq, üçünü də elə bu saat qovaq getsinlər.

Balaxanım: Bəli, üçünü də, İbişlini, Fərəci, Nazlını, Fırıldaqçıları.

Dinamikdən gur səslər eşidilir: qovmalı! Fırıldaqçılar!

İbişli (*Nazlıya, Fərəcə*): Gördüz, neylədiz? İndi görün nə həngamə qopacaq?

Fərəc (*durur*): Sakit, yoldaşlar, sakit, sakit!

Səslər: Sus, fırıldaqçı!

Fərəc: Məsuliyyətsiz sözlər danışmayın! Birini bilirsiniz, birini bilmirsiniz. Qulaq asın mənim ikicə kəlmə sözüm var. İbiş müəllim, Nazlı xanım, daha gizlətmək olmaz, həqiqəti olduğu kimi demək lazımdır. Əlbəttə, Daşdəmirov-filan yox idi.

Biqəm: Loğman deyib ki, Allah olmasaydı, onu yaratmaq lazım idi.

Fərəc: Biz xüsusi tapşırıq almışdıq. Mötəbər yoldaşlardan biri göstəriş vermişdi ki, onun tapşırıqlarını onun öz adından yox, başqa bir şəxsin adından deyək. Bunun bir sıra səbəbləri var ki, sonralar açacağıq. İkicə səbəbi desəm, kifayətdir: əvvəla o dediyim yoldaş, çox təvəzökar yoldaşdır. İkinci səbəbi odur ki, o adam bizim idarədəki işçilərdən birinin doğmaca dayısıdır və həmin o işçi heç vəchlə istəmirdi ki, bu barədə bir şəxs bilsin. Amma daha keçib, indi biz o mötəbər yoldaşın adını açmağa məcburuq. O adam yoldaş Adışirinovdur.

Hamı: Kim?

İbişli: Nə?

Nazlı: Necə?

Fərəc: Bəli, bəli, bax bizim bu Nazlı xanımın doğmaca dayısı Adışirinovdur. Nazlıcan, daha məni bağışla, amma bu sirri

açmalıydım.

Biqəm: Dayı, dayı daylaqlayım, səni minim oynaqlayım.

Nazlı (*mehribanlıqla*): İnciyərəm səndən, Fərəc. Dayım (xüsusi vurğu ilə) Şirin Adışirinov eşitsə, bərk hirslənəcək.

Fərəc: Daha nə etməli? Başa salmaq lazımdır ki, (vurğu ilə) Şirin Şirinoviç Adışirinov, inciməsin.

İbişli: Necə? (*Gözü kəlləsinə çıxır*). Necə?

Fərəc: İbiş müəllim, gərək siz də bağışlayasınız. Bilirəm Şirin Şirinoviçlə qardaş kimisiniz, neçə ilin dostusunuz və bu dostluğu da indiyə kimi heç kəsin gözüne soxmamısınız. Amma indi daha acığını demək lazımdır və Adışirinovun tapşırıqlarına möhkəm əməl etmək lazımdır.

İbişli: Hm. Əlbəttə.

Xoca Zıgziğ (*yuxudan ayılır*): Nədi, kimin tapşırıqları?

Tərgəldi (*fərəhlə*): Adışirinov yoldaşın!

*Adı Şirin,
Özü şirin,
Gözü şirin,
Sözü şirin.*

Xoca: Bu hardan çıxdı?

Biqəm: Raz ki, çıxdı, deməli, lazımdır ki, çıxsın.

Məlik: Görəsən, çanı-başı necədir? Səhhətindən bir şikayəti yoxdur ki...

Xədicə: Odu Nazlının forsu adamı yıxır da..

Mazarov: Dəqiqləşdiririk.

Tahir: Mən heç kəsdən qorxmuram. Adışirinovun da gözüünün içinə deyərəm.

Balaxanım: Lap dədəsini dalına şələləyərəm onun...

Fərəc: Sakit, sakit! Buyurun, İbiş müəllim, biz sizi dinləyirik.

İbişli (*boğazını arıtlayır*): Hm. Əziz və möhtərəm dostlar! Dünən Adışirinov yoldaşla görüşdük. Mənə dedi ki, drujok, hazırki şəraitdə ən ümdə və təxirəsalınmaz vəzifələr: a)sözə qənaət və b) nizam-intizamı məsələləridir. Biz "Az.Yaz. Poz" idarəsində: a)sözə qənaət etməli, b)nizam-intizam gözləməli, v)cavanların təlim-təربiyəsinə ciddi fikir verməliyik. Adışirinov tapşırırdı ki, bu məsələni ön plana çəkin. Biz gərək barışmaz olaq. Hər cür formalistlər, modernistlər, turistlər, filatelistlər, velosipedistlər... (*İbişli əl-qol atır, danışır, amma get-gedə onun sözləri səssiz filmlərdəki kimi eşidilməz olur,*

yalnız arabir hərfləri eşidirik b)...v)... q)... e)... və s. Səhnədə heç kəs əl çalmır, amma dinamikdən alqış səsləri eşidilir).

PƏRDƏ

işıq dəyişir

Süsən (*gəlir*): Eşidirsinizmi? Qaranquşlar qayıdıb. Yaz gəlib.

İbişli (*bu sözləri eşidib dıksinir, dayanır*): Necə yəni yaz gəlib. Kiminlə razılaşıdırılıb, drujok. Bəs bizim plan? Yazmaq planı da dolmayıb, pozmaq planı da... Mən bu saat (*dəstəyi götürür*) yoldaş Daşdəmirovla, yox e, yoldaş Adışirinovla, yox e, yoldaş Qəmbərovla, yox e, yoldaş...

işıq sönmür.

Bağır:

*Mən aşiqəm yaz olar,
Bülbül gülə saz olar.
Mən sənə gül demərəm,
Gülün ömrü az olar.*

Süsən: Yaz gəlib, Bağır, yadımdamı

*Günəş çıx, çıx, çıx!
Kəhər ata min çıx!
Keçəl qızı qoy evdə,
Saçlı qızı götür çıx!*

Balaxanım, Tahir, Süsən, Bağır yüngül yaz paltarındadırlar. Ön səhnəyə altdan üstədən qışsayağı bərk-bərk geyinmiş İbişli, Fərəc, Nazlı, Mazarov, Məlik, Xədicə çıxırlar, onların hamısının qoltuqlarında iri xoruzlar var. İbişligil Bağırğili görüb daha da üşüyürlər, qızınmaq üçün bir-birinə sığınub titrəyətitrəyə səhnədən gedirlər.

Biqəm: Xoca Zığzığ, biz hansılardanıq? (*Bağırğili görür*). Gəl bunlarla gedək, deyəsən, axı gələcək bunlarındır.

Xoca Zığzığ: Gedək e, sözüm yoxdur. Amma bəs mənim yubiley məsələm qaldı axı... Bu il 70 yaşım tamam olur.

Biqəm: Əşi, nə darıxırsan, 70 yaşın qaçmır ki, bu il olmaz, gələn

il eləyərik, heç görmüsən ki, yubiley vaxtında ola? Mən də təklif edəcəyəm ki, bu karidoru sənin adına qoyaq.

Xoca Zıǵzıǵ: Üç ildi elə söz verirsiz ki, yetmiş yaşı qeyd edəcəksiniz.

Əhməd Biqəm: A kişi, nə tələsirsən. Kimdi sənə yetmiş yaş verən. Başında bir dənə ağ tük yoxdur. Yenə başını daz qırırdısan onda inanarlar.

Xoca Zıǵzıǵ: Yəni doğrudan deyirsən.

Əhməd Biqəm: Bə nə?

Xoca Zıǵzıǵ: Bəlkəm gedək Bağırın dayısının yanına, deyirlər yaxşı dəlləkdir.

Əhməd Biqəm: Onda gərək Bağıra deyək ki, bizi növbəsiz buraxdırsın, desin tanışlarımızdır, öz adamlarıdır.

Xoca Zıǵzıǵ: Dəlləxanada da tanışlıq?

Əhməd Biqəm (zarafatla): Bə nə? Adamın gərək hər yerdə adamı olsun.

İştirakçılar səhnəyə çıxıb düzülürlər, musiqi çalınır, mahnı oxuyurlar.

İştirakçıların xoru:

*Adamın adamı onun özüdür,
Bir-ikisi deyil, mini, yüzüdür.
Hər bir gözə dümdüz baxan gözüdür
Arif ol, dayıya arxalanma çox.*

*Adamın gərəkdir gözü tox olsun,
Yaxşı insanların sayı çox olsun,
Qorxaq, yaltaq, paxıl tamam yox olsun,
Adamın adamı onun özüdür,
Xalqın qarşısında açıq üzüdür.*

1970

ŞƏHƏRİN YAY GÜNLƏRİ

(Üç pərdə, yeddi şəkilli dram)

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Qiyas Zeynallı – ali məktəb müəllimi, 45 yaşında.

Dilarə – onun arvadı, iqtisadçı, 42 yaşında

Namiq – onların oğlu, tələbə 18 yaşında

Bəhram Zeynallı – professor-cərrah, Qiyasın əmisi,
60 yaşında

Rüxsarə – Bəhramın arvadı, 50 yaşında

Rasim – onların oğlu, aspirant, 24 yaşında

Şamxal – müstəntiq 55 yaşında

Tamara – Şamxalın arvadı, 35-36 yaşında.

Firuz – Dilarənin qardaşı, işi, peşəsi məlum deyil,
35-36 yaşında.

Ağarəfi – ət dükanının müdürü, Firuzun dostu 35-36 yaşında.

Əcdər kişi – Qiyasgilin qonşusu, taksi sürücüsü, 65 yaşında

Qumru – Namiqin rəfiqəsi, 18 yaşında.

Qoyun gətirən adam.

Bəhramgilin qonaqları – iki arvad, iki kişi.

Hadisə bizim günlərdə, Bakıda cərəyan edir.

BİRİNCİ PƏRDƏ

Birinci şəkil

Ön səhnədə küçə. Küçənin müxtəlif ünsürləri – afişa lövhəsi, işıqfor, əlvan su avtomatı və s. Cürbəcür səslər, maşın hərəkəti, qısa kəsik siqnallar, tormozların xırçıltısı, dondurma satan qadının çiğirtisi. Namiq Zeynallı səkidə gəzişir, vaxtaşırı saata baxır, Qumru qaça-qaça gəlir. Görünür, çox tələsib, odur ki, təngnəfəs danışır. O, sadə yay paltarındadır.

Qumru (Namiqə tərəf atılır): Bağışla, sən Allah... Elə qaçırdım

ki... Gecikmişəm?

Namiq (*saatı göstərir, rişxəndlə*): Cəmi-cümlətanı bircə saat.

Qumru: Sən nə danışırısan? Heç cür işdən qopa bilmirdim. Növbəm ikidə qurtarır, mən yığılanacan bir də gördüm...

Namiq (*gülümsünür*): Əşi, yaxşı, bir nəfəsini də görək...

Qumru: Nə yaman istidir! (*Su avtomatını görür*) Ciyərim yanır. Üç qəpiyin var?

Namiq (*avtomata pul atır, stəkanı suyla doldurub Qumruya verir*): Buyur.

Qumru: Çox sağ ol! (*Stəkanı başına çəkir, qaytarır, stəkan Namiqin əlindən düşür, sınır*) Ay səni, şoşaq...

Namiq: Vay səni, lap mənim anam kimi danışdın. O da tez-tez bu sözü işlədir: şoşaq.

Qumru: Yəni stəkanları tez-tez salıb sındırırsan?

Namiq: Mən yox, atam. Hər Allahın ver günü hökmən bir şey salıb sındırasındır. İndi anam burda olsaydı uzun-uzadı bir nitq irad edəcəkdə: "Balası da atasına çəkib. Əlivi pişik yeyib?" – və sairə bu qəbildən...

Qumru (*qəfildən*): Bura bax, axı bu stəkan ictimai əmlakdır. Yəqin gərək cərimə verək, hə?

Namiq: Getdik (*Ön səhnənin o biri tərəfinə keçirlər*).

Qumru: Əşi, kefini pozma. Qab sınmağı, deyirlər aydınlıqdır.

Namiq: Kefimi pozmayım? Söz danışdın... Mən ona görə kefimi pozuram ki, sən düz bir saat gecikmişən. Cəmi-cümlətanı üçüncü dəfədir görüşürük, sənsə...

Qumru: Üçüncü? Üçüncü niyə! (*Sayı*) Tennis matçı, "Dədə Qorqud" filmi – iki, bulvardakı kafe... bu da dördüncü görüşümüz...

Namiq: Kafe yadımdan çıxmışdı. Yaxşı, axı de görüm nə səbəbdən gecikdin?

Qumru: Demişəm də sənə, indi mən işləyirəm axı.

Namiq: İkinci gündür çıxırısan işə...

Qumru: Hə, bu gün ikinci gündür.

Namiq (*rəsmi tonla*): Bacı, zəhmət olmasa, deyin görək "Moskva-Bakı" qatarı haçan gəlir?

Qumru (*eyni tonla*): Saat 20.15-də.

Namiq: Çox sağ olun, çox minnətdaram.

Qumru: Yox, sən lap şitini çıxartdın. "Zəhmət olmasa, minnətdaram". Belə danışan yoxdur (*Kobud bir tərzdə*) – Ay qız,

Moskva poyezdi gecikmir ki?

Namiq: Ədəbsizlər...

Qumru: Mənimlə işləyən arvad, yaşlı bir qadındır, iyirmi ildir məlumat bürosunda işləyir, bu gün mənə deyir: indi baxaq, görək, deyir, bir həftədən sonra hansı havanı oxuyacaqsan?

Namiq: Nə mənada?

Qumru: Əşi, heç nə. O, hamıya sərt, qısa cavab verir və dərhal telefonu asır. Amma mən ətraflı cavab verirəm, belə nəzakətlə, ədəb-ərkanla... Arvad da mənə deyir ki, ancaq ilk həftə belə cavab vermək olar. Sonra günbəgün gündə yüz dəfə eyni şeyi təkrar eləyəndə Moskva qatarı 20.15, Tiflis-16.40, İrəvan-11.30 – onda zinhara gələcəksən. Hamıya da gerek eyni sözü təkrar edəsən. "Bəli, Moskva vaxtı ilə..." Bu neçə ildə, deyir hələ yadlarında saxlaya bilmirlər ki, dəmir yolunda yalnız Moskva vaxtı işləyir, yox, lap bilsələr də, mütləq soruşmalıdırlar. İstər-istəməz çəmkirməli olursan da...

Namiq: Deməli, sən də belə əyləyəcəksən? Çəmkirəcəksən, adamın sözün ağzında qoyub dəstəyi asacaqsan?

Qumru: Nə danışsən? Heç vədə... Mən bax belə fikirləşirəm. Axı hər bir adam zəng eləyəndə, sual verəndə bilmir ki, indicə, ondan qabaq elə həmin sualı başqa birisi də verib. Elə deyil?..

Namiq: Əlbəttə.

Qumru: Lap tramvaydakı kimi...

Namiq: Tramvayın bura nə dəxli var?

Qumru: Bizim evdən bura doqquz dayanacaq var. Bir kərə minmişəm tramvaya, əyləmişəm, bir də gördüm növbəti dayanacaqda sinni bir arvad girdi. O saat durdum, yerimi ona verdim. Gələn dayanacaqda düşdü, mən yenə oturdum, o birində isə uşaqly bir arvad mindi, ona da durdum, yer verdim. Belənçiyinə üç, ya dörd dəfə yerimi cürbəcür adamlara verdim. Axırncı dayanacaqda, görməmişəm, sən demə, tramvaya bir nəfər əlil minib. Düşmədi üstümə: "Nə abırın var, nə həyan, deyir, mən şikəst adam ayaq üstə dayanmışam, amma sən padşah qızı kimi əyləşmişən özünçün". Nə deyim, day məni yaş yudu, quru sərdi. O biri sənişinlər də buna qahmar çıxdılar, axı onlar da təzə min-mişdilər, xəbərləri yox idi. Başladılar, nə başladılar...

Namiq: "Budu bax, indinin cavanları"... "Nə abırları var, nə həyalı, stilyaqalar..."

Qumru: Bəli, bəli, hamısı belə-belə sözlər... Tramvaydan necə

düşdüyümü bilmirəm. Day o qədər hönkürüb ağlamışam... Amma sonra sakitləşdim, bilirsən nə fikirləşdim?

Namiq: Nə?

Qumru: Fikirləşdim ki, axı əslinə baxsan, haqlıdırlar da onlar... Onlar hardan biləydilər ki, mən bundan qabaq dörd-beş dəfə yerimi başqasına vermişəm. Bax, o zəng eləyib sual verənlər də belədir. Deməli, sən özün hər dəfə hamıyla nəzakətli, qanacaqlı olmalısan, ədəb-ərkan gözləməlisən... İlk dəfəymiş kimi. Duzdur, düz deyil?

Namiq: Hə, sən o mənada deyirsənmiş?

Qumru: Mən bayaqdan dil boğaza qoymuram, amma sən elə susursan. Bir şey danışsana.

Namiq: Nə danışım?

Qumru: Nə bilim, bir şey danış. Dərslərindən-zaddan.

Namiq: Eh... danışılacaq bir şey var? Bu yaxında yay sessiyası başlanacaq – imtahanlar, zaçotlar...

Qumru: Mən də keçən il instituta daxil olmaq istəyirdim. O səfər danışdım da sənə... Tarixdən kəsdilər. Bilmirəm bu il sənədlərimi verim, verməyim? Bu il daha yaxşı hazırlamışsam, amma deyirlər "Tapş"sız düşmək olmur.

Namiq: "Tapş" nədir?

Qumru (*təəccüblə*): Bilmirsən "tapş" nədir!? Yəni heç eşitməmişən bu sözü? "Tapş" – yəni tapşırmaq. İndi deyirlər tapşırılmasan heç bir instituta girə bilməzsən... Elədir?

Namiq: Bilmirəm, mən bildir girdim instituta, heç kəs də məni tapşırıb eləməmişdi.

Qumru: Sən başqa məsələ. Sənin atan institutda işləyir də.

Namiq (*pərtləşir*): Əgər bilmək istəyirsənsə, mənim atam tamam başqa institutda işləyir. Mən oxuduğum institutda yox. Həm də ki, bildir yayda, mən qəbul imtahanlarımı verəndə o heç Bakıda da yox idi. Özü də ki, hələ ömründə bir kəsi tapşırmaıyb və onun özünə də hələ heç kəsi tapşıran, olmayıb. Əgər ona bir adam tapşırsan həmin o tapşırılan adamın anadan əmədiyi südü burnundan tökər. Odur ki, sənin eyhamın filan...

Qumru: Bıy, sən nə danışırısan, Namiq? Sənin qəlbinə toxundum? Mən bəyəm səni deyirdim... (*Nəvazişlə*) Sən axı mənim ağıllı Namiqimsən. Hər şeydən xəbərin var... Sən də girməsən, kim girəcək instituta. Məni isə, sözün doğrusu, haqlı kəsdilər. Elə biletdüşmüşdü – bircə suala da fərli cavab verə bilmədim. Amma, ümumiyyətlə deyirlər ki, gizli deyil ki, deyirlər, instituta ancaq

tapşırıqla düşmək olar. Hətta... *(pıçıltıyla)* bəzi yerdə pul da alırlar... Hər balın öz qiyməti var... Hansı institutdasa, deyirlər, hətta bir lotu elan vurubmuş: bütün yerlər satılıb. Deyirlər...

Namiq: Deyirlər, deyirlər... Kimdir bunları deyən axı?

Qumru: Mənim atam deyirdi həmişə...

Namiq: Deyərdi... İndi daha demir?

Qumru: İndi... Bilmirəm.. İndi axı o yoxdur.

Namiq: Bağışla, sən Allah.

Qumru: Yox, düz başa düşmədin, ölüb eləməyib, şükür... İntəhası bizimlə olmur... Başqa şəhərə köçüb. İki ildir ki, anamla ayrılıblar. Təzə arvad alıb, cavan...

Namiq: Anan harda işləyir?

Qumru *(müəyyən tərəddüddən sonra)*: Provadnikdir. Bakı-Moskva qatarında... Məni məlumat bürosuna da o düzəldib... Bekar-bekar niyə veyillənəsən ki, deyir... Həm başın qarışır, həm də nə təhər olsa puldur də... Amma, vallah, bu iş mənim lap xoşuma gəlir.

Namiq: 93-53-00?

Qumru: Bəli.

Namiq: Mən sənə zəng edəcəm...

Qumru: Bu nömrəylə şəxsi söhbətlər eləmək olmaz.

Namiq: Şəxsi niyə? "Devuşka, koqda pribivaet poezd Moskva-Baku?" Mən səni sevirəm.

Qumru: V dvatsat pyatnadsat-Mən də səni sevirəm.

Namiq: Po mestnomu vremeni ili po moskovskomu? – Darıxmışam səninçün.

Qumru: Koneçno po moskovskomu – Mən də darıxmışam *(Gülüşürlər)*.

Maşın tormozunun xırçılısı eşidilir, sonra açılan maşın qapısı səsi. Ön səhnəyə Rasim çıxır. O, su avtomatına yanaşır, stəkanın sınıq olduğunu görür. Sonra Rasim Namiqgili görür və diqqətlə Qumrunu suzıb onlara yanaşır.

Rasim: Xoş gördük, Namiq...

Namiq: Salam, Rasim... Tanış olun, Qumru, bu da Rasimdir – atamın əmisi oğlu.

Rasim: Çox şadam.

Qumru: Mən də.

Rasim: Maşınla keçirdim. Su avtomatını gördüm, saxladım. Susuzluqdan ciyərim lap kabab olub... Hansı mərdimazarsa sındırıb stəkani... (*Qumru gülür*) Namiq, Dilarə, Qiyas necədirlər?

Namiq: Yaxşıdırlar, çox sağ ol. Sizinkilər necədir?

Rasim: Sağ ol. Bu gün bizdə böyük həngamə var. Mənim əziz valideynlərimin toylarının ildönümüdür. Deməli, o mübarək gündən düz iyirmi beş il keçib.

Namiq: Belə de... təbriklər!...

Qumru: İyirmi beş il... Gör e... Qiyamətdir!

Rasim: Nəyi qiyamətdir, əşi... Adam dəli olar... Siz neynirsiniz, əziz balalar, başmaqseyrinə çıxmısınız? İstini görürsüz də... Cəhənnəmdir. Bu hələ mayda belədir. Gör yayı nə fısırtıq olacaq e!.. Yaxşı, bu şaqqama günün altında neyləyəcəksiniz. Gəl sizi maşınla aparım... Bir yana tələsirsiniz?

Qumru: Yox, elə-belə gəzməyə çıxmışdıq.

Rasim: Lap yaxşı... Piyada gəzməyin, maşınla gəzin. Gəlin bura görək, bir az şəhərdə kataska eləyim sizi... Hə Namiq, bəsdir dərin fikirlərə qarq oldun... Gəlin, görüm, gəlin...

*Gedirlər, hərəkətə düşüb uzaqlaşan maşın səsi.
Pərdə qalxır*

Professor Bəhram Zeynallının mənzili. Mənzil çox zəngin, cah-cəlallıdır. Hər yerdə bahalı əşya. Çoxlu büllur, çilçıraq, vazlar, qab-qacaq... Yemək stolu və küncdə balaca jurnal-qəzet masası. Yumşaq kürsülər... Uzun xovlu xalça üzərinə rəngbərəng jurnallar, vazlar, maqnitafon lentləri səpələnib. Çoxlu cihaz var – maqnitafonlar, valoxudan tranzistor, televizor, telefon. Əlli yaşlı, hələ də yaraşıqlı, ağca Rüxsarə xanım əlvən xalatdadır. Masanın üstünə qab-qacaq düzür. Rasim, Namiq və Qumru daxil olurlar. Rasim onlara nə qədər mehribanlıq göstərirsə, Namiq, ondan da betər Qumru özlərini naqolay hiss edirlər. Rasim mineral sular, limonad və pivə dolu qutuları içəri gətirir.

Rasim: Xoş gördük, ana! Axır gəlib çıxdıq...

Rüxsarə (*xüsusi bir sevinc ifadə etmədən*): Hə... lap yaxşı... salam...

Rasim: Qumruyla tanış ol.

Rüxsarə: Neynək, salam.

Qumru: Bağışlayın, siz Allah...

Rasim: Əziz balalar, əyləşin görək, bəyəndiyiniz yerdə... Ana, mən hər şeyi alıb gətirmişəm.

Rüxsarə: Lap yaxşı, düz stolun üstünə, bir az kömək elə mənə. Yorulub lap əldən düşmüşəm...

Rasim: Bu saat, bu saat. Bircə qurtum su içim, boğazım quruyub (*Pivə şüşəsini açır. Qumruya*). Nə içəcəksən, borjom, limonad, pivə?

Qumru: Sağ olun, mən istəmirəm.

Rasim: Namiq, sən süz, zəhmət olmasa, özünə də pivə tök... "Stella" da var, "Prazdroy" da... bu dəqiqə gəlirəm (*Çıxır*).

Rüxsarə (*Qumruya*): Namiqlə bir yerdə oxuyursunuz?

Qumru (*utancaq*): Yox, mən...

Rüxsarə: Hə, aydındır... Yaxşı, söhbətinizə mane olmayım... (*Çıxır*).

Rasimin səsi: Namiq, valları qoy... Gör orda nə var.

Qumru: Aman Allah, gör neçə cür maqnitafon var?.. Hamısı da yapon maqnitafonlarıdır, hə?

Namiq: Yox, deyəsən, bu Amerikadır?

Qumru: Amma məşindəki yapon maqnitafonu idi. Əntiqə musiqilər yazıb.

Namiq: Al, bu vallara da bax, seç...

Qumru (*sevinclə*): Frenk Sinatra!?

Rasim (*Dəsmalla qurulana-qurulana daxil olur*): Hə musiqi seçdiniz? (*Şüşələri stolun üstünə düzür*).

Qumru (*başqa bir val götürür*): Bu da Frenk Sinatradır ki! Bu da. Neçə dənə Sinatranız var?

Rasim (*etinasız*): Eh, bunlar hamısı köhnə-küləşdir. İki il bundan qabaq atam Amerikadan gətirib. Bilmirəm orada kim ona məsləhət verib ki, bu valları alsın. Özünün axı belə şeylərdən başı çıxan deyil...

Namiq (*bütün bunlar onu heç də açmır*): Bəhram əmi hardadır, işdə?

Rasim: Yəqin (*Qumruya*). Deyəsən, sizin Sinatradan xoşunuz gəlir?

Qumru: Çox...

Rasim: Onda götürün. Hansını istəyirsiniz, ya yox... üçünü də götürün. Gedəndə apararsız. Bağışlayıram da sizə...

Qumru: Yox, nə danışırınsız...

Rasim: Ciddi deyirəm. Mən onsuz da bunlara qulaq asa bilmirəm. Götürün, götürün.

Qumru: Çox sağ olun, amma... mənim onsuz da çaldıranım yoxdur.

Rasim (*təbəssümlə*): Namiqgildə qulaq asarsız.

Namiq (*qaşqabaqlı*): Bizdə də yoxdur.

Rüxsarə (*qapıda görünür*): Rasim, səni bir dəqiqəliyə olar?

Rasim: Bu saat, ana. (*Stolun üstünə şüşələri düzüb qurtarır, baxır*) Ay ana, bəs konyak? Konyak gözümə dəymir...

Rüxsarə: Hə, konyak aldırmamışam.

Rasim: Niyə?

Rüxsarə: Dedim Artəşes göndərər. Axı bu cəhətdən o çox səliqəlidir. Göndərməsə, düşüb alarsan.

Rasim: O da bax mənim bu iki gözüm üstə!

Rüxsarə (*zarafatlı tənbehlə*): Hə, bu işə sən həmişə hazırsan. Yaxşı, bir bəri gəl də, sözüüm var sənə.

Rasim: Bu dəqiqə, bu dəqiqə... Bircə bunlarçün musiqi qurum qoy (*val oxutdurur*) Qulaq asın.... Demis Rusosdur. Eşitmisiniz onun oxumağını?

Qumru başını bulayır, musiqi başlanır. Rasim çıxır.

Qumru: Nə gözəl oxuyur!.. Hə, Namiq? Niyə susmusan, nə olub sənə?

Namiq: Gedək, hə?

Qumru (*heç getməyə könlü yoxdur*): Özün bil... İstəyirsən gedək (*Jurnalları, qəzetləri vərəqləyir*).

Rasim (*anasıyla söhbətini qurtara-qurtara daxil olur*): Yox, ay ana, yox, bu hardan ağlına gəlib... (*Namiqə*) Namiq, sənə nə olub belə qəm dəryasına batmısan?

Namiq: Yox, canım (*Sözü dəyişdirir*). Bu yapon maqnitafonudur, hə?

Rasim: Aha... "Soni"-nin axırıncı modelidir. Əla şeydir. Elə qiyməti də bəd deyil – üç min manat! (*Qumruya*) Nədir belə diqqətlə oxuyursuz?

Qumru (*qəzetdən ayrılaraq*): Qəribə şey çap olunub, ovçuluq mövsümü haqqında elan. Hansı heyvanları, quşları haçan ovlamaq olar. Bəzilərini, ümumiyyətlə, ovlamaq qadağandır, amma

çaqqallarla canavarları il boyu öldürmək olar... Yazıqlar.

Rasim (*mat qalır*): Yazıqlar? Kimdir yazıq... Canavarlar?

Qumru: Bütün başqa heyvanlar heç olmasa ilin müəyyən aylarını arxayın ola bilərlər, amma bunlar gərək hər gün, hər saat ayıq-sayıq olsunlar.

Rasim: Daha buna sözüüm yoxdur. Siz tez-tez belə... canavarların qeydinə qalırırsınız?

Qumru: Nə deyim... İntəhası mən bəzən düşünürəm: axı heyvan da xəstələnir, elə deyil? Lap adamlar kimi – infarkt, vərəm...

Namiq: Sətəlcəm, angina, zökəm...

Qumru: Heç kəs də onları müalicə eləmir.

Rasim: Bəs doktor Aybolit?

Qumru: Yox, ciddi deyirəm. Vəhşi heyvanları kim müalicə edir? Nə dərman verən var onlara, nə də iynə vuran, nə operasiya...

Namiq: Nə kompres, nə rentgen, nə bellərinə küpə salan...

Qumru: Yaxşı, bəsd...

Rasim: Yadıma bilirsiniz nə düşdü? Bilirsiniz, əslində elə mən də heyvanları çox sevirəm. Bir dəfə heyvanxanaya getmişdim. Görürəm qəfəsin içində bir dağ keçisidir, qəfəsin qabağında da bir oğlan dayanıb. Göz qoydum, gördüm, balam, bu keçi heç özündə deyil, lap hayıl-mayıldı, amma elə oğlan da birtəhərdir... Çorta kedib özüyçün. İkisi də səssiz-səmirsiz dayanıb, gözlərini bir-birinə zilləyiblər. Oğlan keçiyə baxır, keçi oğlana. Barmağımı dişlədim ki, vallah, nəse burda bir iş var. Sən demə, elə doğrudan da, belə imiş. Oğlan da nəşəxor imiş, keçi də... Oğlan demək gəlib qəfəsin qabağında nəşə çəkir, keçi də nəşənin iyindən xumar olur özüyçün. Siz bir yoldaşlığa fikir verin e!... Oğlanın, deməli, ürək dostu, həmfikri qəfəsin içində düşüb, oğlan da onu, necə deyərlər, dar gündə tək qoymur, imdadına çatır (*Gülür*).

Qumru: Bağışlayın, siz nə sənət sahibisiniz?

Rasim: Həkiməm.

Namiq: Rasim aspirantdır. Öz atasının aspirantıdır. Bəhram əminin.

Rasim (*gülür*): Qohumabazlığı görürsünüz də... (*Qapının zəngi çalınır*) Bağışlayın (*Gedir*).

Qumru: Çox yaxşı oğlandır əmin oğlu, Namiq...

Namiq: Mənim əmim oğlu deyil o. Atamın əmisi oğludur.

Qumru: Eh, nə fərqi var. Yaş etibarilə yəqin atandan çox sənə

yaxındır da. Neçə yaşı var?

Namiq: Madam ki, bu gün valideynlərinin toy günündən düz iyirmi beş il keçir, deməli, Rasim iyirmi dörd yaş üç aylıqdır.

Rasimin, Rüxsarənin səsləri, kişi səsi eşidilir.

Rüxsarənin səsi: Sənə deyirəm axı, Artəşesin yadından çıxmaz.

Kişi səsi: Nə danışırırsız, ay bacı, heç Artəşes yadından çıxardar? Mən bir az gecikdim, gərək günahımdan keçəsiniz. Artəşes dedi ki, necə eləyirsən elə, saat on ikiyə qədər çatdır.

Rasimin səsi: Boçkaya bax a.

Kişi səsi: Otuz litrdir. Naturalı.

Rüxsarənin səsi: Çox sağ olun. Artəşesə çoxlu salam de!

Rasim (*konyak çəlləyi ilə daxil olur*): Otuz litr. Fantastikadır. Atamın xəstəsi olub bu Artəşes. Xanlarda konyak zavodunda dequstator işləyir. Üç il bundan qabaq atam onu operasiya eləyib. İndi, daha ömürlük konyakla təmin olunmuşuq. Hər bayram, hər şadlıqda-filanda konyak göndərir...

Rüxsarənin səsi: Rasim, konyakı qrafinlərə süz.

Rasim: Bu saat (*Qumruya*). Valı o biri üzünə çevirin. (*Çıxır*).

Qumru: (Namiqə). Nə olub sənə, mısmırığını sallamısan, elə bil bütün gəmilərin deryada qərq olub?

Namiq: Gedək hə?

Qumru: Bu saat gedərik. Qulaq as, gör nə gözəl oxuyur.

Bir müddət dinməz-söyləməz musiqiyə qulaq asırlar. Rasim əlində balaca bir padnos daxil olur. Padnosda şərab şüşəsi, meyvələr və tutma göbələk var.

Rasim: Buyurun, görək...

Qumru (*sevincək*): Göbələk!..

Rasim: Siz də xoşlayırsınız göbələyi?

Qumru: Ölürəm göbələkçün...

Rasim: Mən də. Amma tapılmır da...

Qumru: Mənə anam gətirir. Hər dəfə Moskvadan gələndə mütləq bir-iki banka gətirəsidir.

Rasim: Xahiş edirəm, götürün...

Qumru: Əlimi yumaq olar?

Rasim: Əlbəttə. Bura buyurun (*Onu ötürür, qayıdır*). Bura bax, Namiq, tanıyırsan da mənim anamı... Yaman bu qızla maraqlanır. Dedim ki, bir məktəbdə oxumusunuz.

Namiq: Niyə belə maraqlanır ki?

Rasim: Arvadları bilmirsən... Gərək hər şeyin cikin-bikini öyrənsinlər də... (*Başını bulayır*) Ağıllarına elə şeylər gəlir ki, canımçün...

Namiq: Nədir ki?

Rasim: Əşi nə bilim, boş söhbətdir, əlbəttə. Deyir ki, anam... Amma sən düz başa düş... Məni indi çağırmışdı ora ki, səndən soruşum... Başa düşürsən, anamın işi bir az çətinidir, bütün evin ağırlığı onun çiyinə düşür də. Bir ildir qulluqçumuz yoxdur. Səkinə, axı instituta girdi...

Namiq: Yaxşı, nə olsun ki...

Rasim: Hardansa anamın beyninə batıb ki... bu qız... bəlkə... yəni əgər bir yerdə oxumursa, işləmirsə... bəlkə anama əl tutaydı, ev işlərində də. Deyir, neçə istəsə razıyam, verərəm... Bir ildən, iki ildən sonra da, lap deyir özüm onu ali məktəbə düzəldərəm. Səkinə kimi də, yadıdadır Səkinə? Kənddən gətirdik onu, üç ili bizdə yaşadı, anama kömək elədi. Bildir də anam onu medinstituta düzəltdi...

Namiq (*özünü güclə saxlayır*): Yaxşı, nəyə görə sən anan bu fikirdədir ki, mənim gəzdiiyim qız ona qulluqçu olmağa layiqdir?

Rasim (*dərhal başa düşür*): Əşi, əlbəttə, dedim sənə də bekara sözdür. Ona da dedim. Bilirsən bu qulluqçusuz ki qalıb, arvad bir az xərifləyib. Yaxşı, elə bil heç bu söhbət aramızda olmayıb.

Qumru (*qayıdır*): Nə söhbət?

Rasim (*dərhal*): Canavarların revmatizmi, çaqqalların radikuliti haqqında söhbət edirdik...

Namiq: Qumru, getdik... Vacib işim var mənim. Getdik!..

Rasim: Əşi hara gedirsiniz? (*Qumruya*) Heç bu göbələkdən də dadmadınız.

Namiq: Zərər yoxdur, hər həftə anası göbələk gətirir. Getdik!

Qumru (*çiyinlərini çəkir*): Gedək, (*Rasimə*). Bağışlayın da. Namiqin işi yəqin təcildir.

Rasim: Dayanın onda sizi maşınla aparım.

Namiq: Yox, yox, lazım deyil!

Rasim: Özünüz bilin, yaxşı, görüşərik.

Qumru: Mütləq, əlbəttə. Çox sağ olun. Salamət qalın!

Görüşüb gedirlər. Rasim onları ötürür, qayıdır, Rüxsarə gəlir..

Rüxsarə: Hə, nə oldu?

Rasim: Nə oldu? Nə olacaq! Dedim sənə də, yaxşı deyil!.. Məni də pis vəziyyətdə qoydun.

Rüxsarə: Mən başa düşə bilmirəm, nə olub axı?.. Cavan, sağlam qızıdır. Görünür, kasıbdır. İşləsə xəncərinin qaşu düşər?.. Məndən artıq kim ona donluq verəcək? Yeməyi-içməyi müftə, əyin-baş da alardım onun üçün...

Rasim: İnstituta da düzəldərdin...

Rüxsarə: Əlbət bir vaxt instituta da.

Rasim: Səkinə kimi...

Rüxsarə: Səkinə kimi, Fatma kimi... Fatmanı hələ ərə də verdim...

Rasim: Yaxşı, hardan bildin ki, kasıbdır?

Rüxsarə: Üst-başını görmürəm. Bu istidə kim rezin məst geyər. Nədi, qız qəti boyun qaçırdı?

Rasim: Mən qızla danışmadım ki, Namiqə dedim, o da mənə, möhkəm incidi...

Rüxsarə: Namiq incidi! Namiqin buna nə dəxli var, sən allah! Gərək qızın özüylə danışaydın, Namiq! Pah atonnan, qudurasan qurbağa. Nəsrəddin şahın oğlu-zaddır, Namiq? Nədi, bu qızla gəzir? Div qurbağaya aşıq olub. Burnunu dartmağına bax, sən Allah! Napoleon!

Rasim: Ay ana... Bir şeyin üstündə dayan da: gah deyirsən Nəsrəddin şahın oğlu, gah Napoleon... Axı Napoleon heç cür Nəsrəddin şahın oğlu ola bilməzdi...

Rüxsarə: Yaxşı, yaxşı, söz güləşlirmə burda mənimlə. Sənin kefin ala buluddadır, mənim xirtəyəcən işim var. Eh, sənin nə vecinə, əlbəttə, hazırda nazırsan sən. Amma mənim bu ev işləri lap kələyimi kəsib. Əh, nə sənle çənəboğaz oluram burda... Saat beşdir, iki saatdan sonra qonaqlar gələcək.

PƏRDƏ İKİNCİ PƏRDƏ

Həmin otaq. Axşamdır. Masanın üstünə doqquz adamlıq qab-qacaq düzülüb. Masanın ətrafında da düz doqquz dənə stul qoyulub. Rüxsarə girib-çıxır, masaya son səliqəni verir. Rasim də ona kömək edir. Mənzilin sahibi 60 yaşlı professor Bəhram Zeynallı birinci qonaqla və onun arvadıyla söhbət edir.

Bəhram: Bəli, bildir idi. Sovet İttifaqından ikicə nəfər dəvət olunmuşdu: mən və akademik Pavlovski. Mən məruzə etdim, təbii ki, ingiliscə. San-Fransiskonun bələdiyyə rəisi bizi kokteylə çağırmışdı, məsələ onda deyil... *(Qapının zəngi çalınır)*.

Qadın səsi: Rasim, Əhməd əminə kömək elə...

İçəri ikinci qonağın arvadı daxil olur, hamıyla görüşür. Bəhramı və Rüxsarəni təbrik edir. Bir qədər sonra Rasim və İkinci qonaq daxil olurlar. Onlar iri bağli bir yük gətirirlər. İkinci qonağın lap nəfəsi kəsilib.

İkinci qonaq. Uf!.. *(Başını bulayır)*. Yaman ağırdır... Xoş gördük, xoş gördük, təbrik edirəm, professor, Rüxsarə xanım... Necə deyərlər, ömrünüz uzun olsun!..

Rasim *(yükü göstərir)*: Bu nədir belə? Olmaya şipyon-zaddı səriyibsiz? Deyəsən, qımıldanır orda...

İkinci qonağın arvadı *(qəhqəhə çəkir)*: Ay səni, Rasimçik. Söz danışdın da. Şipyon qımıldanır... Əhməd, sən Allah, aç onu... Sonra, doğrudan da, elə bilərlər ki...

İkinci qonaq *(nəfəsini dərərək)*: İndi, bu saat...

Bağlamayı açır çox zəngin bir xalını çıxarıb ortalığa sərir, hamı içini çəkir.

Rüxsarə: Bu nədir belə? Ayıb deyil, sən Allah, bu nə xəcalətdir belə...

İkinci qonaq: Xəcalətli düşməniniz olsun, Rüxsarə xanım, siz nə danışırırsız? Bəyəm bizim haqqımız yoxdur ki, iyirmi beş ildə bir kərəm...

Bəhram: Gözəl xalıdır! Mən belə zənn edirəm, İran malı olsun

gərək...

İkinci qonaq: Bilmirəm, amma mənə bunu bir bilən adam məsləhət görüb.

Bəhram (*xaliya diqqətlə baxır*): Bəli. Şübhəsiz, İran xalısıdır. Bunun tayını Tehran darülfünunun rektorunun kabinetində görmüşəm. Noyabrda İrandaydıq. Bizi şah da qəbul elədi, məsələ onda deyil, səfərxanada qəbul zamanı mənə həmin o rektorla tanış elədilər. Sən demə, o da cərrah imiş, mənim barəmdə eşidibmiş, məqalədi-filədi, indi rastına çıxıb, məsələ onda deyil... Bir sözlə, bizi qonaq çağırırdı...

Rüxsarə (*daxil olur*): Bəhram, bəlkə keçək stolun başına...

Rasim: Bəs Şamxal əmi?

Bəhram: Hə, doğrudan, Şamxalgili gözləyək. İndi gələr.

Birinci qonağın arvadı: Bəhram İmanoviç, dünən radioda sizdən danışmışdılar.

Bəhram: Hə, eşitdim... Yəni eşitdim deyəndə verilişin özünü eşitmədim, eşitdim ki, veriliş olub. Heyf, verilişə qulaq asa bilmədim. Həmkarlar qurultayında idim. Dəvətnamə göndərmişdilər. Rəyasət heyətinə, məsələ onda deyil... Nazirlə yanaşı oturmuşduq... Hə, sonra eşitdim ki, demə, elə bu vaxt, radioyla veriliş olub.

Birinci qonaq: Mən də qulaq asdım. Çox yaxşı veriliş idi. Sizin barənizdə çox səmimi danışdılar.

Bəhram: Hə, elə deyirlər. Bu günlərdə televizordan da gəlmişdilər. Moskvadan, xüsusi "Zaman" proqramı üçün çəkildilər.

Rüxsarə: Bəhram, bəlkə oturaq...

Bəhram: Bu saat, bu saat gələrlər, darıxma. Saat neçədir ki?

Rasim: Doqquza on dəqiqə işləyib. Bəhram (*telefon dəstəyini qaldırır, zəng vurur*). Allo, professor Zeynallıdır danışan. Kimdi növbətçi?.. Hə, sizsiz, doktor Ağayeva, tanımadım. Xəstənin halı necədir? Hə, dördüncü palatadakını soruşuram (*Qulaq asır*). Aha... aha... Deməli, səkkizdə də normal idi qızdırması... Laboratoriyadan analizlərin nəticəsi gəldi. Aha... bəli... hemoqlobin... roe... aha... leykositlər... Aydındır, yaxşı da, doktor Ağayeva, belə görsənir ki, vəziyyət düzəlir, ikinci iynə lazım deyil. Hə, 12-də, bir də səhər... Hər halda mən doktor Quliyevlə danışaram bu barədə. Sağ olun (*Dəstəyi asır*). Uşağı ölümün cəngindən aldıq. Cümə günü operasiya eləmişdim. Peretonit, hə, indi daha üzü bəriyədir, düzəlir. (*Qapının zəngi çalınır*). Şamxalgildir (*qapıya tərəf gedir. Rasimə*). Rasim,

zəhmət olmasa, doktor Quliyevə zəng vur, hə, evinə, mən danışacağam... (Çıxır).

Səslər, təbriklər. Şamxal, arvadı Tamara, Rüxsarə və Bəhram daxil olurlar, Şamxalın əlində iri bir bağlama var, bu muddət ərzində Rasim telefonla danışır və dəstəyi asır.

Şamxal (Rasimə): Hə, igid oğlan bunu al görüm (*hədiyyəni ona verir*). Deməli, belə-belə işlər, professor – 25 il zarafaq deyil ha, əsrin dördüdə biridir. Əsrin bir çərəyi!..

Bəhram: Day demə... Yaxşı, əziz dostlar, buyurun görək də, masanın başına keçək (*Rüxsarəyə*). Daha gələn olmayacaq ki?..

Qonaqlar masa ətrafında əyləşirlər, eyni zamanda söhbət davam edir.

Bəhram: Rasim, Quliyevə zəng vurdun?

Rasim: Hə, ata, yatıb.

Bəhram (*təəccüblə*): Necə yatıb? Dedin ki, mən soruşuram onu?

Rasim: Dedim, qızı çıxmışdı. Dedi, bu vaxtlar atam həmişə yatır.

Bəhram (*gülür. Şamxala*): Dunyanın işinə bax, sən allah!.. Mənim assisentimdir Quliyev. Belə başaşağı, ağır bir adamdır. Amma öz evində, demə, əjdaha imiş. İşdən sonra yatır, narahat eləmək olmaz. Aləmdir əşi!..

Şamxal: Dünən sizə zəng vurmuşdum, professor...

Bəhram: Hə, dedilər mənə. Dünən Ali Sovetə çağırmışdılar. Məsələ onda deyil... Yaxşı, dostlar, başlayın görək də...

Hamı oturur. Stolun başında Şamxal arvadıyla, Bəhram arvadıyla.

Bəhram: Badələr doludumu! Birinci tostumuz tamadanın sağlığına. Bizim əziz Şamxal müəllimin sağlığına. Mənə elə gəlir ki, onu təqdim etməyə ehtiyac yoxdur. Görkəmli müstətiqlərimizdəndir Şamxal. Bizim ailənin də ən yaxın dostlarındandır. Zövcəsi də Tamara xanım. Bir sözlə, sizin sağlığınıza, xoşbəxt olun!

Şamxal: Ay professor, məndən tamada olar? Amma bir yana baxanda bu gün bizim əziz adamlarımızın, yaxın dostlarımızın şad günüdür, deyir belə gündə də qolumuzu çırmalayıb meydana

girməsək, onda bəs haçanı gözləyirik. Çox sağ olun. Etimadınıza görə təşəkkür eləyirəm (*İçir*). Yaxşı, deyir, çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən Koroğlu. Madam ki, mənə belə bir iltifat göstərmisiz, onda mən də icazənizlə bir neçə kəlmə söz deyərdim. Deyir, bir nəfər, üzdənirəq, rəhmətə gedir... Gəlir çıxır Allahtaalanın hüsuruna. Görür ki, bəli, Allahtaala o dünyaya gələnləri yerbəyer eləyir, qabağında da uzun bir növbə durub. Birini cənnətə göndərir, birini cəhənnəmə. Deməli, bu dediyim adam da kırımışca növbəyə dayanıb, gözləyir ki, bəs növbəsi gəlib çıtsın. Amma həm də, deməli, diqqət eləyir, görür ki, Allahtaala hüsuruna gələnlərin hamısına bir sual verir: evlisən, subay. Bəli, biri cavab verir ki, evliyəm. Allahtaala buyurur: cənnətə göndərin bunu. O birindən soruşur. Bəs sən necə? Bu da cavab verir ki, mən subayam, elə bütün ömrümü də subay yaşamışam. Allahtaala bunu da birbaşa cəhənnəmə vasil eləyin, – deyir. Bu dediyim adam papağını qoyur qabağına, fikirləşir ki, aya burda iş var, Allah evliləri cənnətə göndərir, subayları cəhənnəmə. Qoy mən deyim ki, iki dəfə evli olmuşam, cənnətin lap göbəyinə göndərsin məni. Bəli, növbəsi gəlib yetişir. Evlisən, subay? – Bəs kişi cavab verir ki, pərvərdigara, dərgahına qurban olum, evliyəm, özü də iki dəfə evlənmişəm.

Allah: – Aparın bunu cəhənnəmə deyir. Adamın gözü kəlləsinə çıxır, – ey allah, deyir, belə də ədalətsizlik olar, sən axı, deyir, evliləri cənnətə göndərirdin, bəs mənə gələndə nə oldu, fikrini dəyişdin. Allahtaala, – xeyr, – deyir, fikrimi dəyişib eləməmişəm. İndi qulaq as və mətləbdən agah ol. O şəxslər ki, deyir, evli olublar, onlar yer üzündə cəhənnəmin bütün əzablarını çəkiblər, indi bu dünyada o biçarələrin yeri cənnətdir, qoy bir az özlərinə gəlsinlər. O şəxslər ki, deyir subay olublar, onlar da cənnətin ləzzətini çəkiblər, qoy bu dünyada bir az cəhənnəmin əziyyətlərindən də dadsınlar. Hə, o ki qaldı sənə, burda məsələ belədir: sən bir dəfə evlənmişən, cəhənnəmin nə olduğunu görmüşən, bundan sonra ikinci dəfə evlənmişən, deməli, xoşun gəlib cəhənnəmdən. İndi ki, cəhənnəmə belə məhəbbətin var, göndəririk səni ora da, qardaş, daha bizdən nə istəyirsən? (*hamı gülüşür*).

Hə, sözümün canı var. Mənə elə gəlir ki, bu əhvalat ona görə baş verib ki, Allahtaalanın Zeynallılar ailəsindən xəbəri yox imiş. Əgər o görsəydi və bilsəydi ki, bu ailə düz iyirmi beş ildir necə bir şadlıq, şadyanalıq içində, xoşbəxt, bəxtiyar yaşayır, onda deyərdi ki, bəli,

cənnət bax elə bu imiş!... Hə, odur ki, deyirəm içək bunu bizim əziz yubilyarın sağlığına, sağ olun, Rüxsarə xanım, sağ olun, professor, gün o gün olsun yüz illiyinizi qeyd edək! (*İçirlər, qapının zəngi çalınır*).

Rüxsarə (*təəccüblə*): Bu kim ola? Ayır heç kəsə deməmişik...

Rasim gedib qapını açır, Qiyas və Dilarəylə qayıdır.

Qiyas: Tamam yadımızdan çıxmışdı ki, bu gün... yaxşı ki, Namiq dedi. Təbrik, təbrik!..

Dilarə: Ürəkdən təbrik eləyirəm (*Öpüşürlər. Qiyas balaca bir qutunu Rasimə verir. Müəyyən şaşqınlıq əmələ gəlir – Qiyas və Dilarə üçün masa ətrafında stul yoxdur. Rasim öz yerini Dilarəyə verir*).

Rüxsarə: Bu saat, bu saat. Rasim, gəl bura, mətbəxdən iki stul gətirək.

Rüxsarə və Rasim çıxırlar. Bu müddət Dilarə və Qiyas bir kənarda dayanıblar, yarıpıçıltıyla danışirlar.

Dilarə: Hədiyyənin içinə kağız qoydun? Yazdın ki, bizdəndi?

Qiyas: Yox.

Dilarə: Dedim axı sənə. Hardan biləcəklər ki, biz gətirmişik. Axı onlar elə bilir ki, biz fərri bir hədiyyə gətirə bilmərik. Elə ona görə də gəlib-getmirik.

Qiyas: Sən də söz danışdın.

Dilarə: Düz demirəm? Zarafət deyil, otuz manat vermişəm o qaşıqlara... Yayın pulundan götürdüm. Heç olmasa bilsinlər ki, biz gətirmişik.

Rasim və Rüxsarə qayıdırlar. Rasimin əlində iki stul, Rüxsarənin qucağında çox iri bullur bir vaz var.

Rüxsarə (*Şamxalın arvadı Tamaraya*): Mən bilirdim, Tamara, ürəyimə dammışdı. Sən məni sorğu-suala tutanda ki, bu vazı hansı komissionıda görmüşəm, o saat başa düşdüm. Amma da deyə bilmədim. Fikirələşdim bəlkə özünçün almaq istəyirsən. Heç utanıb eləmirsən?

Tamara: Ay Rüxsarə xanım, qoyun oturmuşuq, əşi, nə olub axı?

Rüxsarə (Bəhram): Rasim bayaq bunu mətbəxdə stolun üstünə qoyub, indi stulu götürəndə bunu aldım qucağıma. Gördüm ağırdır, zindan kimi, o saat başa düşdüm. Əgər mən bileydim, dünyasında sənə deməzdim ki, Tamara bəs filan vazda gözümlə qaldı...

Şamxal: Əşi, boşlayın görək, sən Allah, nə böyük şey imiş bəyəm!

Rüxsarə: Yox, böyük şey deyil. Xırda şeydir, cəmi-cümlətanı üçcə yüz manata.

Şamxal: Eyib deyilmi bu söhbəti salmaq... İş, məgər şeyin qiymətindədir. O yaxşılığı ki professor bizim ailəyə eləyib, ömrümüz boyu onun xəcalətindən çıxıb bilməyəcəyik.

Dilarə (Qiyas): Neyləyib ki, bunların ailəsinə?

Qiyas: Nə bilim, yaqın kimisə operasiya edib. (*Rasimin qulağına əyilir, pıçıldayır, sonra Dilarəyə*). Arvadının şışı varmış, əmim kəsib.

Rüxsarə: Hə, o günlər getsin gəlməsin, Tamara yamanca qorxutmuşdu bizi....

Şamxal: Heç yada salmaq istəmirəm o günləri. Heç xatirimdən çıxmaz. Professor operasiyadan çıxdı, mənə baxdı, gülümsündü, arxayın ol, – dedi, – hər şey yaxşı olacaq. Sonra da heç yadımdan çıxmaz, darağını çıxartdı, başladı başını daramağa...

Rüxsarə: Hə, adətidir o...

Bəhram: Söz yerinə çəkər. İnişil Kembridəyəm, mühazirə oxumalıyam. Belə simpoziumlar keçirirlər, hər ölkədən də bir nəfər mühazirəçi çağırırlar, bizdən mən idim, məsələ onda deyil, indi çıxışqabağı başımı daramaq istəyirəm, əlimi atıram cibimə, sən demə, darağım yadımdan çıxıb qalıb o biri pencəyimin cibində, mehmanxanada...

Birinci qonaq (ikinci qonağın arvadına): Paştet verim sizə? Çox ləzzətlidir, bir dadına baxın.

İkinci qonağın arvadı: Sağ olun. Salat da çox dadlıdır, götürün.

Şamxal: Bilirsiniz nə barədə fikirləşirəm, əziz dostlar? Bax, indi söz düşdü ki, yaxşılığı gərək unutmayasın, yaxşılığın gərək xəcalətindən çıxasan. Bu elə boş, havayı sözlər deyil e... Hikmətdir e, bu... dərin xalq müdrikliyi...

Rüxsarə: Eh, ay Şamxal qardaş, elə bilirsiniz elə hamı sizin kimidir? Çox vaxt görürsən elə nanəcibliklə rastlaşırsan ki...

Şamxal: Bilirəm, bilirəm, Rüxsarə xanım. Mənim elə işim-peşəm nanəciblərlə, nankorlarla, anasının əmcəyini kəsənlərlədir də. Amma buna baxmayaraq, mən belə hesab edirəm ki, bizim əsas cəhətimiz – nəcabətdir. Görürsən, birinə beş qəpiklik yaxşılıq eləmişən, yüz qat artıq xəcalətindən çıxmasa, dincələn deyil. Düzdü, professor, düz deyil?

Bəhram: Bax, elə bu barədə çox maraqlı bir mübahisəm oldu bir dəfə. Çıkaqoda bizi məşhur Stesselin cərrahiyyə əməliyyatına apardılar, sonra söz sözü çəkdi, mübahisə düşdü: hansı daha üstündür, yaxşılıq, yoxsa həqiqət?

Qiyas: Yəni bu eyni şey deyil?

Dilarə (pıçıltıyla): Sən sus görək...

Şamxal: Yox, mənə, eyni şey deyil. Hər ikisi – böyük sözdür, amma bəzən görürsən, həqiqətlə yaxşılıq toqquşdular bir-biriylə, necə deyərlər, kəllə-kəlləyə gəldilər. Bax, məsələn, tutalım, kimsə sənə böyük bir yaxşılıq eləyib, amma sonra iş elə gətirib ki, sən həqiqət nəminə həmin adama pislilik eləməlisən. İndi di gəl görüm çıx bu vəziyyətdən, necə çıxırsan?

Rüxsarə: Ay balam, yeyin də, bu aş soyudu axı...

Şamxal: Yeyirik, yeyirək, bacı, plova söz ola bilməz. Bəli, onu demək istəyirdim ki, hər xalq bu məsələyə müxtəlif cür yanaşır. Əxlaq-filan qanunları ki var, bunlar bütün dünyada eynidir, amma di gəl, xırda fərqli cəhətləri, müəyyən təfəvütləri də var və bunlar hər xalqın milli xarakteriyə bağlıdır. Elə xalq var ki, onunçün həqiqət hər şeydən üstündür-həqiqətin yolunda, necə deyərlər, doğmaca dədəsinə od qoyar, uf deməz. Amma, məsələn, bizim xasiyyətimiz başqadır...

Rasim: Nədir ki, biz yəni həqiqətin əleyhinəyik?

Şamxal: Əsla, əsla! Amma, bax, fikrimi daha aydın çatdırmaq üçün sizə bir misal çəkim... Hamınız bilirsiniz ki, professor bizə necə böyük bir yaxşılıq edib. Sözü əsl mənasında, yoldaşımın həyatını xilas eləyib. Deyərsiz ki, bu onun peşəsidir, işidir. Bəli, amma məsələ ondadır ki, həmin gün professor Moskvaya uçmalı idi, çox mühüm bir iclasa. Burda professorun iri bir klinikası var, yaxşı savadlı həkimləri var əlinin altında, yəni dediyim odur ki, operasiyanı başqa birisinə də tapşıra bilərdi və buna tam haqqı vardı. Amma eləmədi, iclasa getmədi, Bakıda qaldı, özü şəxsən operasiya elədi, sonra da xəstə tamam dirçəlməyincə onun başının üstündən

aralanmadı. Bu bizim ailəyə ən böyük bir yaxşılıq deyil, nədir?!

Qiyas: Sadəcə, işinə namusla yanaşmaqdır bu, vəssalam.

Dilarə (*pıçiltıyla*): Əşi, sən qarışma görək.

Şamxal: Cavan oğlan, xahiş edirəm mənim sözümlü kəsməyəsiniz. Mən onu demirdim, ayrı şey deyirdim. İndi belə bir şey təsəvvür edin ki, iraq, iraq, Allah göstərməsin, bir gün professor küçədə bir kəslə dalaşır və öldürür bu adamı (*Hamı gülür*).

Tamara: Səndən də sözlər çıxır e, a kişi, şeytanın ağına gəlməz.

Şamxal: Yox, mən dedim ki, misal çəkirəm, hə, indi təsəvvür eləyin ki, həmin işi mənə tapşırıblar. Mən bilirəm ki, professor yüz faiz təqsirkardır. Hə, indi mən necə hərəkət etməliyəm?

Qiyas: Qanun necə deyirsə, o cür.

Şamxal: Bəli, mən, məsələn, ingilis olsaydım, siz deyən kimi edərdim. Axı mən ingilis deyiləm, islandiyalı deyiləm, Şərq adamıyam. Yaxşılığı belə tez unuda bilmərəm. Necə deyərlər, çörəyim dizimin üstündə deyil. Əlbəttə, qanunsuz bir iş tutmaram. Qanunlara da, cavan oğlan, hər halda azdan-çoxdan bələdəm. Hə, amma mən dəridən-qabıqdan çıxaram ki, professorun işini yüngülləşdirim, xilas eləyim onu, qoy lap bu iş həqiqətə xilaf olsun. Bizim qanımızdadır da bu...

Qiyas: Əşi, düz deyil... Şərq adamı məgər həqiqəti Qərb adamından az istəyir? O ki qaldı sizin dediyiniz – bu xalis dostbazlıq, tanışbazlıqdır – ingilis də dostbaz ola bilər, is-landiyalı da, yapon da...

Dilarə (*yavaşdan*): Sən bu söhbətə qarışma.

Şamxal (*məhəl qoymadan*): Mən bəlkə vəzifəmin-filanın üstündən qələm çəkərəm, istefaya çıxaram, amma professoru dar ayaqda qoymaram.

Bəhram (*sakit*): Artıq dərəcədə minnətdaram, Şamxal. Sənin bu zamanətindən sonra mən daha arxayın küçəyə çıxıb, rastıma gələnin başına bir kərpic ilişdirə bilərəm.

Rüxsarə: Bizim şad günümüzdə əcəb xoş söhbətlər başlamısınız?

Hamı gülüşür.

Tamara (*Şamxala*): Deyəsən, bir az keflənmişən axı?

Rasim: Onda bəs necə olsun, Şamxal əmi? Belə çıxır ki, həqiqət, ədalət, düzgünlük – hamısı bir qoz. Əsas odur ki, dostun, tanışın

olsun?

Şamxal: Düzgünlük? Sən nə bilirsən axı düzgünlük nədir? Hə, nədi düzgünlük?

Rasim (*bir qədər özünü itirir*): Düzgünlük, necə yəni düzgünlük düzgünlükdür də!..

Şamxal: Bəli, məsələ də ondadır ki, mənim əzizim, sizinçün bütün bunlar quruca sözlərdir, vəssalam!

Rasim: Kiminçün, yəni?

Şamxal: Sizin nəsil üçün, sənin tay-tuşların üçün... Siz özünüz barədə belə fikirdəsiniz ki, çox... belə həddən artıq düzgünlük sevən, prinsipial, güzəştəzsiz adamlarsız...

Rasim: Bəs belə deyil məgər?

Şamxal: Belə olmağına belədir e, amma məsələnin o biri tərəfi də var, axı. Yaxşı, de görüm, əzizim, sizin bu düzgünlüyünüz, mərdanəliyi hansı sınaqlardan çıxıb? Siz, bax, elə düşünürsünüz ki, biz qocalar bəzən güzəştə gedirik, fənd işlədirik, filan... Amma heç bilirsiniz, biz necə çətin sınaqlardan keçmişik?

Rüxsarə: Çox şükür ki, bilmirlər. Görməyiblər o günləri. Allah biz görənləri, biz çəkənləri onlara göstərməsin.

Şamxal: Əlbəttə, əlbəttə. Yaxşı ki, onların ömrü-günü belə xoşdur. Həyatları belə firavan vaxta düşüb. Amma əgər özün çətin həyat imtahanlarından çıxmayıbsansa, özgülərini, belə sınaqlar görmüş adamları hər xırda-para bir güzəşt üçün damğalamağa da haqqın yoxdur. Axı ancaq sınaq, çətin sınaq sənə nə dərəcədə möhkəm olduğunu, düzgünlüyünün, vicdanının, necə deyərlər, möhkəmliyini müəyyən edə bilər.

Qiyas: Sizin sözünüzdən belə çıxır ki, sınaqdan çıxmamış mərdlik, düzgünlük heç nədir və əgər belə çətin sınaqlar yoxdursa, deməli, heç kəsə tam arxayın da olmaq olmaz. Bəlkə müəyyən çətin vəziyyətlərdə o özünü başqa cür apardı, dediyiniz budur?

Şamxal: Bağışlayın, siz kimsiz?

Bəhram: Qiyas mənim rəhmətlik qardaşımın oğludur.

Şamxal: Yox mən sənətini xəbər alırdım.

Rüxsarə: Ali məktəbdə dərs deyir.

Şamxal: Çox gözəl. Əzizim Niyaz...

Qiyas: Qiyas...

Şamxal: Bəli, əzizim, Qiyas. İş ondadır ki, sınaq deyəndə, mən ancaq çətinlikləri nəzərdə tutmuram ki... Axı bir sınaq da var –

firavanlıq sınağı... Birtəhər başını dolandıranda düzlükdən, vicdandan-filandan dəm vurmaq daha asandır. Amma, tutaım, maaşın yuz manat yox, dörd yüz manatdırsa, adam heç istəmir ki, belə maaşdan məhrum olsun. Nə var, nə var, bir-iki təmtəraqlı söz üçün: vicdan, düzlük, ədalət, həqiqət... nə bilim...

Qiyas: Mənimçün dedikləriniz yalnız söz deyil (*Boşqabı salır, boşqab sınır*).

Dilarə (əşəbi): Yenə sındırdın... Burda da... aman Allah, belə də insan olar?!

Rüxsarə: Əşi, canınız sağ olsun. Aydınlıqdır, deyirlər.

Dilarə: Əşi, belə də insan olar, şoşaq... Gurultulu sözlər danışmaqdan, boşqabına diqqət verəydin!

Şamxal: Yaxşı. Axı deyəsən, mən öz vəzifəmi unutmuşam bir az. Xahiş edirəm, bədələr dolsun. Biz cavanlarla hərdən-birdən mübahisə eləsək də, onlara həmişə böyük ümidlər bəsləyirik, onlar, necə deyərlər, bizim gələcəyimizdir. Mən təklif edirəm ki, bu bədəni cavan nəslin ləyaqətli və yaxşı nümayəndələrindən olan bizim əziz Rasimin sağlığına qaldıraq. Sağ ol, Rasim, xoşbəxt ol, bala (*İçirlər*).

Rasim: Çox sağ olun (*İçir*). Şamxal əmi, amma bir məsələ qaranlıq qaldı. Bax, biz, bizim nəsil, sizə necə isbat edək ki, biz də mərdik, əqidəmizdə möhkəmiq və sairə və ilaxır.

Şamxal: Mənə bunu isbat etmək lazım deyil. Mən bunları bilirəm, əzizim.

Rasim: Niyə siz heç cür bizə bağışlaya bilmirsiniz ki, biz sıxıntılar çəkməmişik, müharibəni, ağır günləri görməmişik...

Şamxal: Ay bala, heç mən belə söz dedim? Mən ayrı şey deyirdim axı. Bax sən düzgünlükdən danışırıdın. Ancaq, bax, xətrinə dəyməsin ha, kişi söhbəti eləyək səninlə, yaxşımı?

Rasim: Əlbəttə.

Şamxal: Bəli. Yaxşı, saat neçədir Rasim?

Rasim (qol saatına baxır): Onun yarısı. Daha doğrusu, ona 28-dəqiqə işləyib.

Şamxal: Bəs ayın neçəsidir, hansı aydır?

Rasim (təəccüblə): 15 may, 1976-cı il.

Şamxal: Bəs həftənin hansı günüdür?

Rasim (saatına baxır): Cümə günü.

Şamxal: Ay sağ ol. Sən saata baxdın, ayı, həftənin gününü dedin. Səhv etmirəmsə, "Seyka"dı saatın. Yapon elektron saati. Vaxtdan

başqa ayı, günü də göstərir.

Rasim (*bir şey anlamayaraq*): Bəli...

Şamxal: Qiyməti də 600 manatdır (*Rasim siqaret çıxarır, odlayır*). Bax, sən "Malboro" çəkirsən. Əldə qutusu dörd ma-natdır. Özün də "Ronson" alışqanı ilə yandırırısan. Qiyməti qırx manatdan az olmaz.

Rasim: Mən otuz beşə almışam.

Şamxal: Çox əcəb. Amma bir qutu kibrit – birçə qəpiyədir.

Rasim: Kibrit qurtarır axı...

Şamxal: Alışqanın qazı da qurtarır, doldurmaq da cəncəl işdir, hər halda kibrit almaq daha asandır, amma... bunun da öz ləzzəti var, həmi?

Rasim: Əgər siz elə hesab edirsiniz ki, ən adi şeylər – xüsusi bir ləzzətdir, ya bir dəbdir, onda...

Şamxal: Küçədə sən "Volqa"n dayanıb. Yay kimi əyri antennisası var. Bu italyan antenaları yetmiş manatdır, hə?

Rasim: Həştad.

Şamxal: Maşınında kasetli yapon maqnitafonu var, bu öz yerində, amma mən maşının nömrəsinə də diqqət elədim.

Dilarə (*Qiyasa*): O saat görünür ki, müstətiqdir.

Şamxal: 00-03. Bir elə şey deyil. Amma hər halda bunun da bir dilxoşluğu var. Belə üçsıfırlı nömrələri almaq da yüngül başa gəlmiş, bunun balaca xərci var - məsələn, bir əlli manat...

Rasim: Bəli, düz əlli manat.

Şamxal: Sən aspirant babasan, neçə manat təqaüd alırsan?

Rasim: Yüz beş manat.

Şamxal: Mənim daha heç bir sualım yoxdur.

Rüxsarə: Pah atonnan, lap elə bil məhkəmədir...

Rasim: Mənə çatdı... Bilirəm nə demək istəyirsiniz. Demək istəyirsiniz ki, yəni mən yorğanıma görə uzatmıram ayağımı... Mənim maaşımla bütün bunları almaq olmaz, yəni ki, araba kölgəsi məsələsi...

Rüxsarə (*bu danışqlar ona bir az toxunur*): Yaxşı, Şamxal qardaş, əyri oturaq düz danışaq, necə bəyəm, siz öz oğlunuzu aqyalavac saxlayırsınız. Onun saati, maqnitafonu-filanı yoxdur məgər?

Şamxal: Yox, yox, canım, siz sakit olun, Rüxsarə xanım. Mən o barədə demirəm. Bütün bu şeylər, indi bir qədər az, ya çox, mənim oğlumun da varıdır. Sizin oğlunuz, maşallah, aspirantdır, kəllədir,

mənimki lap yelbeyinin biridir.

Tamara: Bəsdir, sən Allah, yazıq uşağa qara yaxma...

Şamxal: Yox, niyə mən düz danışmağı sevirəm. Onuncu sinifdə oxuyur bizim oğlumuz, bütün qiymətləri də iki, üç... Mənə nə desə yaxşıdır, köpəkoğlu. Deyir, ay dədə, gicəm bəyəm əlaçı olum, canıma cəfa basım. Sən, deyir onsuz da bilirəm ki, məni birtəhərlə instituta dürtükdürəcəksən... Orda da, deyir, oxumayacam, amma güc-bəlayla qurtaracağam, onda da deyir, Allah sənə ömür versin, düzəldəcəksən məni ərəb ölkələrindən birinə, ya nə bilim, İrana, Hindistana, Ərəbistana, Afrikaya, nə çoxdur dünyada ölkə... Gedəcəm iki il işləyəcəm – iki dənə "Volqa" alıb gələcəm ordan. Birini özümə saxlayacam, birini də, deyir, satacam, pulunu yeyəcəm, içəcəm, kef çəkəcəm. Necədir sizinçin? Belə əməlli-başlı həyat məramnaməsidir də...

Qiyas: Bəs siz?

Şamxal: Başa düşmədim sizi.

Qiyas: Deyirəm, bəs siz necə baxırsınız bu məramnaməyə?

Şamxal: Bilirsiniz, Niyaz müllim...

Qiyas: Qiyas...

Şamxal: Bəli. İş ondadır ki, mən heç bir yolla onun fikrini dəyişdirə bilməyəcəm, heç çalışmıram da, doğrusu. Mən belə düşünürəm ki, bu indiki cavanların sözündə də bir həqiqət var. Yaxşı, bəs biz, bizim nəsil nəyin yolunda bu qədər əzab-əziyyətə dözmüşük. Onun yolunda ki, övladlarımız xoşbəxt olsun, heç bir şeydən korluq çəkməsin, firavanlıq, bolluq içində yaşasın. O şeylər ki, bizim heç yuxumuza da girməzdi, qoy balalarımıza nəsib olsun...

Qiyas: Çox qərribə fəlsəfədir!

Dilarə: Sən fəlsəfədən dəm vurma, ondansa fikir ver ki, bu boşqabı da sındırmayasan.

Rüxsarə: Yadımdadır. Bəhramla biz, düz on il rütubətli bir otaqda kirayənişin olmuşuq, yarızirzəmi idi, çarpayımızın altında belə-belə siçovullar gəzirdi. İndiyəcən yuxuma girir bu siçovullar, süfrədən iraq.

Rasim: Məncə, Şamxal əmi, siz hər şeyi belə bir az kobudlaşdırırsınız. Əlbəttə, biz maşını da sevirik, musiqini də. Musiqini ürəyincə dinləmək üçünsə gərək yaxşı, kamil cihazların olsun. Hələ ki, yaponlar belə cihazları hamıdan yaxşı düzəldirlər. Stereofonik vallarda hər səsi bircə-bircə eşitmək lazımdır, yoxsa, yaponlarda da...

Bəhram: Onu düz deyir. Parisdə mən professor Frenyedən xahiş etdim ki, məsləhət görsün, hansı maqnitafonu alım, dedi müsyö Zeynallı, mütləq yapon cihazları alın. Nə Avropada, nə Amerikada belə cihazlar düzəldə bilirlər.

Rasim: Amma inandırırım sizi, lazım gələrsə, məsələn, şəxsən mən bütün bunlardan imtina edə bilərəm. Lap asanlıqla. Yox əlbəttə, asanlıqla yox, bir az heyfslənərəm, amma hər halda lazım gələrsə, hər şeydən keçərəm, əgər...

Şamxal: Lazım gələrsə... Əgər... amma hələ ki, imtina etmək fikrində deyilsiz. Əksinə, xahiş edirsiniz, tələb edirsiniz, təzə-təzə aparatlar, dəbdə olan geyim-keçim, xaricə turist səfərləri və sairə və sairə. "Lazım gələrsə". Kim deyər bilər onu, nə zaman lazım gəlir, ya gəlmir.

Rasim: Yox, axı...

Rüxsarə: Yaxşı, bədsir höcət elədik, Rasim, ondansa bir yaxşı musiqi qoy qulaq asaq. Amma, sən Allah, o meymun musiqisi – caz-maz yox. Bizim havalardan qoy, Zeynəbin mahnıları var da bizdə.

Tamara: Biz də qulaq asaq görək bu tərifi yapon cihazları necədirlər axı...

Rasim maqnitafonu qurur, musiqi səsləndirir. Musiqi səslənən vaxt biz iştirakçıların sözlərini eşitmirik, amma görürük ki, Şamxal əlində badə qalxdı, sağlıq dedi və hamı Birinci qonaqla arvadının sağlığına içir. Sonra Şamxal yenə bir badə qaldırdı, bu səfər İkinci qonaqla arvadının sağlığına içdilər. Sonra masanın üzündən yeməklər yığışdırıldı. Süfrə dəyişdirilərkən qonaqlar durdular və iki dəstəyə – kişilər və qadınlar dəstəsinə ayrıldılar. Qadınlar dəstəsində Rüxsarə, Tamara, Dilarə, Birinci və İkinci qonaqların arvadları.

Rüxsarə: Tamara, bəs yayı hara gedirsiniz?

Tamara: Yəqin bağda olacayıq. Elik bu il instituta girir. Gərək Karlovı Varıya gedəydik, üç ildir gedirik ora, axı Şamxalın şəkər xəstəliyi var, yaman düşür ona. Amma mənim lap zəhləmi töküb bu Karlovı Varı, Şamxal deyir bu il sən tək get, mən onsuz da Bakıda olmalıyam Elik instituta girən vaxt... Dedim xeyr, keçəl suya getməz, sən sən mənim orda nə ölümüm azıb. Siz necə, Rüxsarə xanım, yenə Bolqarıstana gedirsiniz?

Rüxsarə: Hə, yəqin... yaxşıdır ora. Düzdür ayıblı şeylər də çoxdur. Arvadlar, üzləri yanımlar, lap tumanpaça gəzirlər. Amma

Rasimçikin yaman xoşu gəlir oralardan. Avqustda biz də bağa qayıdacayıq. Üzüm dəyəndə...

Tamara: Siz bəs hara gedirsiniz, Dilarə xanım?

Dilarə (*dilini sürüyür*): Biz... nə bilim, hələ bir qərara gəlməmişik.

Rüxsarə (*onun sözünü kəsərək*): Tamara, bu həmin sırğalardır?

Tamara: Bəli, amma yadımdadır, Rüxsarə xanım, sizin xahişiniz yadımdadır, sifariş vermişəm ki, lap elə bunlardan sizə də düzəltsin (*Dilarəyə*). Zərgərdir, bizim qonşumuzdur, xoşunuz gəlir, sizinçün də tapşıra bilərəm. Özü də çox baha götürmür – bax, bunlarçün cəmişi beşcə yüz manat istədi, əslində bunların qiyməti daha artıqdır axı... Şarmirvari də düzəldir, əgər istəsəz... eləsi mənə yaraşmır, ona görə... amma siz istəsəz...

Rüxsarə: Yox, əşi, bizim Dilarənin belə-belə şeylərlə işi yoxdur. Buna bir şey bəyəndirmək zor işdir.

Dilarə (*pərt halda*): Yox, niyə ki...

Rüxsarə: Düz demirəm? Neçə dəfə sənə təklif eləmişəm, istəməmişən. Bir boyunbağı gətirmişdilər mənə – iki göz istəyirdi tamaşasına, bu xanıma göstərib təklif elədim, bəyənmədi..

Tamara: Siz harda işləyirsiniz, Dilarə?

Dilarə: Qosplanda. Mən iqtisadçıyam. Bəs siz?

Tamara: Mən məktəbdə ingilis dili darsi deyirəm.

Rüxsarə (*ikinci qonağın arvadına, pıçıltıyla*): Mən Çin dilini necə bilirəmsə, bu da deyirlər ingilis dilini elə billr.

Dilarə: Siz xarici dillər institutunu qurtarmısınız?

Tamara: Bəli, nədir ki?

Dilarə: Mənim qardaşım da oranı qurtarıb. Bəlkə tanıyasınız, Firuz...

Tamara: Firuz Kərimov? Əlbəttə tanıyıram. Biz bir kursda oxumuşuq. Firuz institutda ən yaxşı tələbə idi. Şekspiri əzbərdən oxuyardı başdan-ayağa; Onda siz Ağarəfini də tanıyırsız?

Dilarə: Firuzun dostudur, deyəsən?

Tamara. Bizim də dostlarımızdır hər ikisi. Firuz da, Ağarəfi də tez-tez gəlirlər bizə. Ağarəfi də bizimlə oxuyurdu – ikinci kursda atdı getdi. Məncə elə düz elədi. İndi ət dükanının müdürüdür, kefi kök, damağı çağ.

Rüxsarə (*İkinci qonağın arvadına*): Bunun bu Firuz qardaşı əyyaşın, pyaniskanın biridir. İndi bilmirəm nə fənd eləyib işləri

düzəldib, amma bir vaxtlar lütəkomun biri idi. İçməyə pulu qurtaran kimi gedərdi lombarda, iki qızıl dişini ağzından çıxarıb girov qoyardı, pulunu gedib içərdi...

Kişi dəstəsində Şamxal, Bəhram, Qiyas, Rasim, Birinci və İkinci qonaq.

Şamxal (Qiyasa): Deməli, siz orda dərs deyirsiniz. Bu yaxınlarda maraqlı bir iş aparırdım. Ali məktəbdə fırlıdaq məsələsi. Sizin institut deyildi, başqa institutdu. Birinci qonaq. Hə, institutlarda yaman işlər olur.

İkinci qonaq: O gün televizorda da göstərirdilər.

Qiyas: Əlbəttə, olur belə hadisələr. Amma, görürsən, camaat birinin də üstünə beşini qoyur. Tək-tük nadürlülərə görə bütün institut haqqında, ümumiyyətlə, qəbul məsələləri barəsində pis rəy yaranır adamlarda. Belə fikirlər də neçə-neçə cavanın qol-qanadını sındırır. Elə düşünürlər ki, tanışlıqsız-filansız heç cür ali məktəbə düşmək olmaz.

Rasim: "Tapş"sız...

Qiyas: O nə deməkdir elə?

Şamxal: Siz yəni bilmirsiniz "tapş" nə deməkdir?

Qiyas: Xeyr.

Şamxal: Bu sözü eşitməmişiz, ya ümumiyyətlə bu anlayışdan xəbəriniz yoxdur?

Qiyas: Nə sözü bilirəm, nə də anlayışını.

Şamxal: Bağışlayın, Niyaz müəllim, neçə ildir institutda dərs deyirsiniz?

Qiyas: Mənim adım Qiyasdır. İnstitutda bu il sentyabrda iyirmi bir ilim tamam olacaq.

Şamxal: Bu iyirmi bir ildə, yəni heç bir dəfə də "tapş" – yəni tapşırmağa görə, tanışlığa, xahişə, üzə görə qiymət verməmişiniz?

Qiyas: Xeyr, verməmişəm.

Şamxal: Yəni heç bir dəfə də belə iş olmayıb?

Qiyas (qəti). Heç yarım dəfə də, çərək dəfə də!

Bəhram: Odur ki, elə belədir də bir həsirdir, bir Məmməd Nəsir!

Qiyas (incik): Ay əmi...

Şamxal: İcazə verin mən bu sözünüze inanmayım.

Qiyas: Öz işinizdir, inanırsız inanın, inanmırsız inanmayın.

Bəhram: Yaxşı, yaxşı, höcət eləməyən. Hə, Qiyas, dünən yox

srağagun şəhər aktivində rektorunla görüşdük. Sənin haqqında çox yaxşı danışdı. "Zeynallılar, – deyir, – gül eləyir".

Rüxsarə: Xahiş edirəm, buyurun stolun başına.

Bəhram: İçkiləri yığışdırmayın, hələ tamadanın sağlığına içəcəyik.

Şamxal: Yaxşı, əziz dostlar. Məclisimiz çox xoş keçdi və necə deyirlər, sona yetmək üzrədir, hamının sağlığına içdik, odur ki, icazə verin mən də məclisimizi bir növ yekunlaşdırım və deyim ki... *(Tamara onun qulağına nə isə pıçıldayır)* Hə? *(Qiyasa və Dilarəyə baxır)* Hə, dostlar, hələ bizim bir sağlığımız da qalıb. Bir gözəl sağlığımız da var. Mən təklif edirəm bu bədələri qaldıraq bizim əziz... e... *(yadına salmaq istəyir – Qiyas-Niyaz).*

Tamara: Qiyasın...

Şamxal: Bəli, bəli, Qiyas müəllimin və onun gözəl xanı-mı....e...

Tamara: Dilarə.

Şamxal: Dilarə xanımın sağlığına.

Tamara: Heç demə, Dilarə bizim Firuzun bacısı imiş.

Şamxal: Firuzun? Kərimov Firuzun? Sən nə danışsən! Əşi, Firuz, Ağarəfi bizim can-ciyərimizdir ki! Firuz canlara dəyən oğlandır. Ağarəfi heç... Özgə aləmdir! Keçən il Ağarəfi bizimlə Avropaya səyahətə getmişdi, day bizə bir kef verib, gəl görəsən. Böyük məmnuniyyətlə onların sağlığına içirəm... Ağarəfi qiyamət oğlandır, adını Rokfeller qoyublar onun.

Tamara: Sən Qiyasla Dilarənin sağlığına tost deyirdin.

Şamxal: Əlbəttə, elə bilirsən yadımdan çıxıb. Kefli-zad deyiləm ki. Gəl içək, mənim dostum Firuzun sağlığına. Onun bacısı Dilarə xanımın sağlığına, e...

Tamara: Qiyasın...

Şamxal: Bəli, əlbəttə, Niyaz müəllimin sağlığına.

Qiyas yerindən durmaq istəyir.

Bəhram *(Qiyası otuzduraraq özü qalxır):* Mənim kiçik bir əlavəm var *(Şamxala)*. Tamadanın icazəsiylə. Qiyası mən öz doğma oğlum bilirəm. Atasını lap uşaq yaşında itirib Qiyas. Rəhmətlik qardaşım 41-də həlak oldu... Davanın elə ilk aylarında. Qiyasın onda neçə yaşı vardı?

Rüxsarə: Doqquz.

Bəhram: Hə, gözümün qabağında böyüyüb bu Qiyas. İndi düzdür ildə bir dəfə görüşürük, qoca əmisini yaddan çıxardıb, amma mən hər halda onu Rasimdən ayırmıram. Onun barəsində yaxşı sözlər eşidəndə ürəyim dağa dönür. Bax, lap bu yaxınlarda akademik Qafarov Baqir Əliabbasoviç yaman tərifləyirdi. Heyf ki, deyir müdafiəni yubadır, yoxsa çoxdan elmlər doktoru idi. Bax, bu məsələdə mən də Baqir Əliabbasoviçin fikrinə yuz faiz şərik çıxıram. Səninki daha lap elmi vasvasılıq oldu, Qiyas. Niyə bu qədər uzadırsan, canım? İşin çoxdan hazırdır, müdafiə elə qurtarsın getsin də. Hər cəhətdən bu sənə lazımdır, mənəvi cəhətdən də, maddi cəhətdən də. Kimi aldadırıq, riyakarlıq lazım deyil, maddi cəhətin çox böyük əhəmiyyəti var. Ailən var, oğlun, maşallah, lap yekə kişidir, bu gün-sabah evləndirəcəksən, odur ki...

Qiyas (*ayağa qalxır, həyəcanlıdır*): Əmi...

Bəhram: Yaxşı, sözümü kəsmə, sənin sağlığına, Dilarə, sənin sağlığına, sizin o gözəl Namiq balanızın sağlığına. Xoşbəxt olun.

Qiyas (*hələ də ayaq üstündədir, bir qədər dəmdir*): Sağ olun, amma mən cavab tostunu demək istəyirəm.

Şamxal: E... yox, heç elə söhbət yoxdur. Bizlərdə cavab-zad deməzlər. Bu gürcülərin adətidir. Onlarda dəbdır – cavab tostunu demək. Odur ki, oturun, Niyaz müəllim.

Qiyas: Əgər siz bir də mənə Niyaz müəllim desəz, məndən inciməyin. Mən də onda sizə Şamxal deyil, məsələn Şamxor deyəcəm.

Dilarə (*pıçıldayır*): Otur, özünü biabır eləmə.

Qiyas: Mən nə demək istəyirəm: sağ olun, xoş sözləriniz üçün, çox sağ olun. Əmi, sən də çox sağ ol, həm tostuna görə sənə təşəkkür edirəm, həm də mənim üçün bütün elədiklərinə görə. Məni atamın ölümündən sonra sən saxlamısan, böyütmüsən, oxutmusan, anama və mənə həmişə əl tutmusan. Mən bütün bunları unutsam, dünyada məndən nankor, məndən əclaf adam olmaz. Mən bütün bunları unutmamışam və heç vaxt unutmaram.

Bəhram (*riqqətlənərək*): Əşi, yaxşı, yaxşı, boşla görək, sən Allah, heç bu söhbətin yeridir?!

Qiyas: Yox, mən bu söhbəti eləmirəm, mən ayrı söhbət eləyirəm. (*Bir qədər əsəbi, çılğın*). Ay əmi, sənə qurban olum, nə olub bizə? Axı biz elə deyildik, ay əmi. Yadında... yadında o vaxt, mən uşaq olanda... nə yaxşı günlər idi. Ova gedərdik, sən, mən bir də mənim

atam yazıq. Atamla sənin bircə dəst fərri kostyumunuz vardı. Nənəm danışardı. Deyir hansı erkən oyansaydı, kostyumu o çərtlərdədi əyninə, gedərdi qızların görüşünə.

Rüxsarə (*zarafatyana*): Belə de.

Bəhram (*qəmli*): Yadımdadır, Qiyas, yadımdadır. Amma o kostyum indi mənə çox dar olar.

Qiyas (*daha artıq qızıışaraq*): Mənim babam da həkim imiş. Öz cibindən pul verib kasıb xəstələrinə dava-dərman alarmış. Halbuki özü cır-cındır içində gəzərmiş.

Bəhram: Nəsildən nəslə cır-cındır içində yaşamaq olmaz, ay bala.

Qiyas: Axı mənim babam...

Bəhram: Sənin baban – Qiyas, mənim atam idi. Bütün bu söhbətləri də sənə mən özüm danışmışam.

Qiyas: Yaxşı, bəs indi bizə nə olub, ay əmi, bax sənə nə olub?

Dilarə (*acıqlı pıçıldayır*): Çərənləmə, yoxsa bu saat durub gedərəm.

Bəhram: Nədir ki, axı, nə barədə nə olub?

Qiyas: Axı niyə belə, niyə belədir, ay əmi? Bax burda milli xarakterdən, mən nə bilim nədən danışrlar. Axı bizim atababalarımız heç bir vaxt kasıblıqlarından utanmayıblar, xəcalət çəkməyiblər. Biz isə... biz kasıblıq nədir, kasıblıq-zad yox, gör bir nədən xəcalət çəkirik. Xəcalət çəkirik ki, televizorumuz son markalı deyil, utanırıq ki, adi stəkandan çay içirik, büllur stəkandan yox. Utanırıq ki, əzizlərimizə, yaxınlarımıza neçə yüz manatlıq hədiyyələr apara bilmirik, xəcalət çəkirik ki...

Rüxsarə (*Bəhrama*): Deyəsən, bir az uzatdı axı...

Bəhram (*eyni tonla*): Görünür, bir az artıq içib...

Qiyas: Mebelimiz adi mebelidir, stenkadır-nədir, ondan deyil. Nədi o şoqəribin adı, hə, Romena...

Tamara: Ramona.

Qiyas: Bəli, düz buyurursuz. Bəs niyə, axı biz belə olmuşuq, hə?

Şamxal (*əsnəyir*): Yaxşı, dostlar, deyirəm daha vaxtdır, dağılışaq yavaş-yavaş. Ev yiyələrini də yorduq.

Qiyas: Yox, məni başa sal, əmi, sən axı uşaqlıqda hər şeyi mənə başa salardın, nə olub axı bizə... (*hirsə yumruğunu boşqaba vurur, boşqab sınır*).

Dilarə (*hirsindən tir-tir titrəyir*): Vəssəlam. Axır bunu da

sındırdın. Mən daha bilmirəm sənə nə deyim (*Stolun arxasından sıçrayır*).

Şamxal (*Tamaraya*): Gedək, gecdir, daha, getdik.

Qonaqlar dağılışırlar, işıqlar söndür. Ön səhnədə bayaqkı küçə, amma indi geçə qaranlığına qərq olub. Küçə vaxtaşırı keçən maşınların faralarıyla işıqlanır və maşın təkərlərinin, tormozlarının, siqnallarının səsləri eşidilir. Qiyas və Dilarə ön səhnəyə – küçəyə çıxırlar, Dilarə ağlayır.

Qiyas: Yaxşı nə olub sənə, dovşan, sakit ol görək. Axı nə olub axı?

Dilarə: Nə olub, nə olub? Nə olacaq? Daha canım boğazıma yığılıb. Bəsdir daha, bəsdir, bəsdir!..

Qiyas: Mən səni başa düşmürəm.

Dilarə: Sən haçan məni başa düşmüşdün ki, indi də başa düşəsən? Sən mənim canımı boğazıma yığmısan, sən. Sənin əbləh prinsiplərin, bütün sənin bu boşboğazlığın – nə bilim düzgünlük burdan gəldi, ədalət ordan getdi, həqiqət belə, vicdan elə, nə bilim daha...

Qiyas: Səncə, bütün bunlar boşboğazlıqdır?

Dilarə: Yoxsa bəs nədir? Bütün bunlar ancaq sözdür, söz, vəssəlam, şüttəmə. Bir bax, gör adamlar necə yaşayır. Açıq gözlərini tamaşa elə. Gör bir sənin doğmaca əmin necə yaşayır!..

Qiyas: Necə yaşayırlar, dovşan?

Dilarə: Mənə dovşan demə. Sən necə bilirsən, əmin təmiz adamdır?

Qiyas: Əlbəttə. Bu nə sözdür, hərənin bir zəif damarı var. İndi o da bir az özündən deyəndir, Paris belə, London helə, amma...

Dilarə: Amma aydan arıdır, sudan duru, eləmi?

Qiyas: Əlbəttə.

Dilarə: Çünki o, sənin əmindir. Başqa birisi haqqında sən belə deməzdin, əgər görsəydin ki, dolanacağı bax bu cürdür. Məgər korsan, görmürsən ki, evləri xrustal qab-qacaq əlindən zığ verir. Hətta sən iki boşqab sındırandan sonra yenə zərli-qızıllı boşqabların əlindən tərپənmək olmurdu.

Qiyas: Əmin yaxşı qazanır da, professordur, baş həkimdir.

Dilarə: Yaxşı, nə qədər qazanır, tutalım, lap ayda min manat.

Amma tək elə bir o Rasimlərinin xərcləri iki dəfə artıqdır. Eşitdin ki, o müstəntiq necə hesablayırdı. Sən də haqq-hesaba vur da.

Qiyas: Başqasının pullarının haqq-hesabını çəkmək adama yaraşan iş deyil.

Dilarə: Ona görə ki, əmindir. Yerinə başqası olsaydı, görüm onda necə danışardın. Onda demək, belə çıxır ki, özümüzə aid olanda bir olur, başqalarına aid olanda başqa. Demək, özümüzünkü olanda yaxşıdır, özgəsi olanda pis...

Qiyas (*hirsələnərək*): Bilmirəm sən nə demək istəyirsən e, nədir, yəni kişi daşbaş eləyir, rüşvət alır?

Dilarə: Yox, əlbəttə, yox!! Sənin əmin kimi adlı-sanlı adam heç xırda-xuruşa baş qoşar, daşbaş almaq, rüşvət, xeyr, əstəğfərullah! Görürsən, elə həkimlər var yanına ölümcül xəstə uşağı gətirirlər ki, təcili operasiya etmək lazımdır. Xeyir, deyir, əvvəl pul verin, sonra kəsim, ölür, cəhənnəmə ölsün. Allah eləməsin, sənin əmin onlara tay olsun. Əmin təmənnəsiz-filan operasiya edir, özü də ən qəliz, ən mürəkkəb əməliyyatları şəxsən özü edir. Əlbəttə, onu da bilir ki, kimi özü eləsin, kimi köməkçilərinə tapşırırsın. Nə isə, gözəl operasiyalar edir, xəstəni qurtarır və bu zaman... Xəstənin qohum-əqrəbası, şübhəsiz, ehtiyac çekən adamlar deyil bunlar, bəli, bu qohum-əqrəba minnətdarlıq əlaməti olaraq sənin professorunun başına nemət yağdırırlar. Hamısı da belə çox incə, mədəni formada, bayram sovgatları, ad gününə, yubileyə hədiyyələr, nə bilim daha nə...

Qiyas: Hə, bildim, sən o bayaqkı bahalı vazı deyirsən. Yaxşı deyil axı, hədiyyəni necə qaytarsınlar.

Dilarə: Üç yüz manatlıq hədiyyəni! Bəs onda sən niyə o iyirmi manatlıq saati qaytardın? Yadına gəlir, bir qızı kəsmişdilər, sonra məlum oldu ki, qanunsuzluq ediblər, sən təzədən imtahan qəbul etdin, beş verdin, qızın atası da bilmirəm hardan bilmişdi sənin ad gününü və sidq-ürəklə sənə öz qol saatını hədiyyə gətirmişdi. Lap belə səmimi-qəlbdən, amma sən qəbul eləmədin, qaşqabağını salladın, kişinin suyu süzülə-süzülə qaytardın getdi? Yadında? Niyə bəs, hədiyyə, hədiyyədir də?!,.

Qiyas: Nə bilim... Mənə elə gəlir ki, adi namuslu bir hərəkət üçün tanımadığın adamdan hədiyyə almaq – ən azı qəribədir.

Dilarə: Bəs adi uğurlu operasiya üçün necə? Formalar ayrıdır, məbləğlər ayrıdır, amma mahiyyət ki birdir.

Qiyas (*cavab tapmır*): Nə bilim, vallah!

Dilarə: Əlbəttə, hardan biləsən? Nəyi bilirsən ki, onu da biləsən. Sözlərdən başqa, təmtəraqlı sözlərdən başqa, tək bir quru sözlərdən başqa nə bilirsən sən, ay yazıq? İlahi, bu sözlərdən necə də təngə gəlmişəm. Görəndə ki, o sözləri deyən adamlar öz işlərindədirlər, xıdır-xıdır. Bu sözləri, bərkdən deyə-deyə öz dolanacaqlarını, güzəranlarını kefin istəyən düzəldirlər, bax budu məni yandıran!

Qiyas: Hər halda, mən ki belələrindən deyiləm.

Dilarə: Təəssüf, çox təəssüf! Çünki sən maymağın birisən. Sənə elə gəlir ki, amandır, əgər arvadın, oğlun, əməlli-başlı geyinib-keçinsələr, yaxşı kurortlarda dincəlsələr, evimizdə o andıra qalmış yalın lampaçka deyil, bir babat lüstr asılsa, dünya dağılar, sənin o qotur prinsiplərin alt-üst olar.

Qiyas: Lüstr alacam, sənə söz vermişəm – gələn maaşımdan hökmən alacam.

Dilarə: Çox böyük şücaət göstərəcəksən. Məgər elə bilirsən ki, lüstr almaqla dağ dağ üstünə qoyacaqsan hə! Amma mən təngə gəlmişəm, təngə gəlmişəm yalan danışmaqdan, oynamaqdan: görürsən mənə yaxşı bir şey göstərirlər, nə bilim, üzük, sırğa, üzüm gəlmir axı, deyəm "hardadır bizdə bunu almağa pul", yalandan görürsən deyirəm "yox, xoşuma gəlmir, bəyənmirəm", halbuki, ürəyim gedir, elə xoşuma gəlir. Bunu da bilirlər, başa düşürlər axı, camaat çörəyi burnuna yemir ki, mənə lağ eləyirlər, hətta sənin əmin arvadı mənə rişxənd eləyir: "Sən yəqin bəyənməyəcəksən, sənə şey bəyəndirmək olmur". Elə bilirsən mən onun kinayəsini başa düşmürəm?

Qiyas: Mən həmişə bilirdim ki, belə-belə məclislər bizim yerimiz deyil, nəhaq gedirik belə-belə yerlərə. Qan qaraltısından başqa bir şey olmur. Sən də qanın qaralır, mənim də. Səninki bir səbəbdən, mənimki başqa səbəbdən, amma hər halda...

Dilarə: Yox, axı niyə biz də başqaları kimi ola bilmirik. Deyir palaza bürün, elnən sürün. Niyə biz bacarmırıq, daha doğrusu, sən bacarmırsan, çünki mən bir qadın kimi nə bacarıram edirəm, – işdə, evdə. Bazarlıq, yemək, yır-yığış, hətta yumağı da özüm yuyuram, kənara vermək artıq xərcdir. Amma sən axı kişisən. Niyə ailəni elə saxlaya bilmirsən ki, camaatın qabağında gözü kölgəli olmayaq. Bəs sən qeyrətin hardadır?

Qiyas: Bilirsən nə var, danışığının həddini bil. Nə mənim, nə də

ailəmin heç kəsin qabağında gözüümüz kölgəli deyil. O ki, qaldı qeyrət... məgər qeyrət aləmi basıb yemək, əlinə keçəni qapışdırmaqdır, pulgirlikdir?

Dilarə (*vorğun*): Demirəm ki, aləmi bas ye, qapışdır, demirəm ki, daşbaş elə, nə bilim oğurluq elə, rüşvət al, nə bilim daha nə elə. Allah eləməsin. Amma bir az belə diribaş ol, gözüaçıq ol. Nədir, bütün bu kişilər səndən ağıllıdır, savadlıdırlar bəlkə, səndən qabiliyyətlidirlər. Amma nə isə bir yol tapıblar ki, yaxşı dolansınlar. Ailələri heç nədən korluq çəkməsin. Onun üçün hörmətləri-izzətləri də var. Bax, məsələn, sənə hörmət eləmirlər, amma tutalım Firuz, qardaşımı deyirəm, hörmət eləyirlər.

Qiyas: Firuz cüvəllağıdır!

Dilarə: Firuz mənim qardaşımdır.

Qiyas: Qardaşın da olsa cüvəllağıdır.

Dilarə: Onda sənin əmin də...

Qiyas: Mənim əmim haqqında artıq-əskik danışma. Məni o böyüdüb, məni, anamı o saxlayıb, qazancının çox hissəsini bizə verib, ömrüm boyu mən onun borcundan çıxma bilməyəcəm.

Dilarə (*istehzayla*): Bəlkə indi sən də qazancının çox hissəsini ona verib borcunu qaytarasan?

Qiyas (*onun istehzasına məhəl qoymadan*): Belə etsəm, yenə də onun borcunu verib qurtara bilmərəm. Çünki o, ömrünün ən yaxşı illərini bizə qurban verib. Məni boya-başa çatdırmamış heç evlənmədi də. Bilirsən özü haçan ailə qurdu? O vaxt ki, gördü daha mən özüm müstəqil addımlaya bilirəm həyatda. (Səndələyir).

Dilarə (*onun yerişinə baxıb gülümsünür, görünür, daha bütün qəzəbi-hirsi soyuyub keçib*). Görürəm yaman addımlayırsan, illah da, indi, sən ki ayağın yer tutmur. (*Qiyasın qoluna girir*). Yaxşı, gedək, gedək, sənə dedin demədin, heç bir təfəvütü yoxdur. Dünyanı sən düzəldəcəksən. Gəl görüm, gedək evə. Bilmirəm səndə nə görmüşəm də, niyə bütün bunlara dözüürəm.

Qiyas (*eyni açılır*): Ona görə ki, sən bu dünyada mənim hamıdan, hamıdan əziz, istəkli dovşanımsan. Görəcəksən, dovşan, hər şey yaxşı olacaq. Bir göyə bax. Ulduzları görürsən, gör nə yaman iridirlər, ilahi, sən də yapışmısan ki, nə bilim lüstr, xrustal. Dünyada hər şeydən gözəl bax bunlar deyil? Bu may gecəsi, bu ulduzlar, hə?!

Dilarə: Əlbəttə, özü də tamam müftədirlər.

İKİNCİ PƏRDƏ

İki ay yarım keçib. İyulun axırındır. Qiyas Zeynallının mənzili. Kitab rəfləri – çoxlu kitab, yemək masası, yazı masası. Yazı masasının üstü kağız-qələmlə, kitab-dəftərlə doludur. Tavandan həmin o yalın çılpaq lampoçka sallanır. Otaqda telefon da var. Namiq təkdir, Firuz daxil olur. Onun əlində qəzetlər var. Firuz bir balaca keflidir.

Firuz: Xoş gördük. Namiq, təksən, bəs Dilarə hardadır?

Namiq: Salam, Firuz dayı, anam indilərdə gələr.

Firuz: (*qəzetləri uzadır*) Bu sizin qəzetlərdir, qapının ağzında idi.

Namiq qəzetləri qapır, tələsik vərəqləyir, nə isə axtarır.

Firuz: Nə axtarırsan belə başılovlu?

Namiq (*küskün*): Lotareya cədvəlini. Elə bildim bu gün çap olunacaq.

Firuz: Nə udmaq fikrindəsən ki?

Namiq: Maşın! Mütləq udacam, bilirəm. Hökmən udmalıyam – əlli dənə biletim var. Başqa-başqa seriyalardan...

Firuz: Hə, onda udarsan, yəqin... Sürə bilirsən?

Namiq: Əlbəttə, pravam da var (*göstərir*) bu gün aldım. Məni Əjdər kişi öyrədib, taksi şoferidir – bizim qonşumuzdur.

Firuz: Afərin! Təbrik edirəm! Yaxşı, neynirsən axı sən maşını? Qızları plyaja aparacaqsan? Dənən görüm qıznan gəzirsən, mənə düzünü deyə bilərsən də, mən ki, Qiyas deyiləm, hə, gəzirsən?

Namiq (*utancaq*): Hə...

Firuz: Bilirəm. Mənə Ağarəfi deyib.

Namiq: Ağarəfi?

Firuz: Bəli, mənim dostum var – Ağarəfi. Dünən sizi restoranda görüb.

Namiq: O, sizin dostunuzdur?

Firuz: Bəli. Necə bəyəm? Ağarəfi – ləqəbi də Rokfeller. Yaxşı sən niyə qızardın? Sən onu tanımırsan, amma o səni tanıyır.

Namiq: Dünən heç yaxşı düşmədi. Mən doğrudan da, onu

tanımırdım. Biz oturmuşduq Qumruyla, birdən bizə konyak göndərdi.

Firuz: Sən də əsl kişi kimi cavabında ona şampan göndərdin... Tanımasan da, bilməsən də, hər halda...

Namiq: Ofisiant dedi mənə. Mən də ona təzədən konyak göndərə bilməzdim ki... Belə çıxırdı ki, onun konyakını qaytarıram. Həm də, doğrusu, konyaka heç pulum da çatmazdı. Dünən stipendiya almışdım, dedik qeyd edək. Bir şüşə çaxır götürdük, dondurma...

Firuz: Ağarəfi də sizə meyvələr göndərdi, tort, gül...

Namiq: Siz bilirsiniz ki...

Firuz: Hə, danışdı mənə.

Namiq: Onda hamısın danışib da sizə...

Firuz: Nədir ki?

Namiq: O bizdən qabaq çıxıb getdi, sonra mən hesab vermək istəyəndə ofisiant dedi ki, sizin pulunuz çatıb. Deməli, bizim hesabımızı o veribmiş. Heç yaxşı düşmədi.

Firuz: Niyə ki? Bu adətdir də. Ağarəfi sənin dayının yaxın dostudur. Sən də cavan oğlansan. O istəyib ki, gəzdinin qızın yanında sənin başını uca eləsin, yəni ki, sənə gör nə qədər hörmət qoyurlar.

Namiq: Amma əksinə çıxdı. Qızın yanında başımı aşağı elədi. Yəni biz kişi-zad deyilik ki, hesabımızı özgəsi versin.

Firuz: Ay allah, dilivi yeyim sənin. Kişi qırığı, lap mənə çəkmişən. Düz deyiblər ki, yaxşı igid gərək dayısına oxşasın. Al bunu görüm (*Cibindən pul çıxarıb Namiqə uzadır*).

Namiq: Yox, yox, nə üçün axı?

Firuz: Sən babanın goru, sən də dədən kimi qaramat olma! Mən sənin dayınam, ya yox. Mənim bircə bacımın balasısan, yoxsa yox? Yaxşı mənim ixtiyarım yoxdur sənin cibinə beş-on manat xərclik qoyum. Qıznan gəzirsən. Getdiz, tutalım, bir yerə. Gərək axı sənin cibində pul olsun. Bax, məsələn, belə vəziyyət oldu. Dünənki kimi...

Namiq (*pulu götürür*): Atam bilsə, dəli olar.

Firuz: Atan hardan biləcək. Bunu mən sənə bağışlayıram, Afrikanın azadlığa çıxması münasibətilə. Sən yaxşı eləyirsən atanı istəyirsən. Adam gərək dədəsinə hörmət eləsin. Amma onun dediklərinə çox da qulaq asma. O, bəzən çox mənasız sözlər danışır və mənasız işlər görür.

Namiq: Niyə belə deyirsiniz?

Firuz: Düz demirəm bəgəm? Bağışla, bir az vurmuşam, bir balaca dəm kimiyəm. Amma, vallah, ürəyim ağrıyır axı. Niyə görə axı mənim bacım belə yaşamalıdır, belə geyinməlidir. Yox işdir-şayət mən ona bir şey alsam, dədən dava-mərəkə salacaq. Ya bax elə sən... Şəkil kimi cavan, gözəl oğlansan. Niyə gərək sən lotereyaya ümid olasan ki, maşın udacam. Özün də bilirsən ki, bu xəm xəyaldır. Niyə sənın tay-tuşunun maşını olsun, amma sənın ancaq... pravan...

Namiq: Firuz dayı, axı lotereyasız biz necə maşın ala bilərik. Atamın maaşı...

Firuz: Əşi, bilirəm atanın maaşını. Sənə maşını mən alacam.

Namiq: Siz?

Firuz: Bəli, mən özüm. Mənim pulum kalandır. Bircə bacımın balasına da xərcləməyəndə kimə xərcləyəcəm bu pulu. Mənim özümün, bilirsən, nə arvadım var, nə uşağım...

Namiq: Firuz dayı, soruşmaq ayıb olmasın, hardandır sizdə bu qədər pul?

Firuz: Mən küll Azərbaycanda yeganə adamam ki, Şekspiri başdan-ayağa əzbərdən oxuyuram, ingiliscə ha? İstəyirsən bütün "Hamlet"-i sənə əzbərdən deyim. Tu bi or not tu bi... Ziz is e kueşn.

Namiq: Bunun üçün belə çox pul verirlər adama...

Firuz: Bununçün bir qara qəpik də vermirlər. İş də elə bundadır da... Bunu mən öz kefinçün, öz dilxoşluğumçün əzbərləmişəm haçansa. Amma sonra Ağarəfiylə cur olduq. Onda bu da kara gəldi, bütün başqa işlər də düzəldi. Ağarəfi Şekspirin bazıymış.

Namiq: O da Şekspiri əzbər bilir?

Firuz: Bir yerdə oxuyurduq. Xarici dillər institutunda. Amma o Şekspiri məndən də tez dərk elədi. Elə birinci kursdan hər şeyi başa düşdü və aradan çıxdı. Dedi, tu bi, institutu atdı, getdi oldu qəssab. İndi də ət dükanının müdürüdür. Amma mən külbaş düz beş il də külüng çaldım... Amma axır ki, mən də Şekspiri başa düşdüm. Dedim, adə, tu bi e...

Namiq: Heç nə başa düşmürəm. Nədir, bu Ağarəfi daşbaş eləyir?

Firuz: Ay gülüm, ay bala, sən Allah, sən də dədən kimi danışma. Bu təmiz adamlar ki var e... Namiq, öz canımçün onlarnan oturub-dursan adamın lap ürəyi qaralar. Özləri kimi qılıqsız, adamayovuşmaz insanlar bir də özləridir, inan mənə, Namiq. Mən sənın, necə deyərlər, tərbiyəni pozmaq istəmirəm, sənın atan axı mənə elə deyir-deyir, guya mən səni korlayıram. Amma, vallah,

mənim sənə öyrətdiklərim həyatda sənə daha çox gərək olacaq, nəinki o peyğəmbər dədənin öyrətdikləri. Həyat bilirsən, elə şeydir ki, əsasən gərək...

Namiq: Həyatda əsas nədir, Firuz dayı?

Firuz: Sən necə istəyirsən, mən cavab verim? Qəzetlərdə yazılan kimi "həyatda, mənim balam, əsas – zəhmətdir, namuslu əməkdir, qurub-yaratmaq eşqidir". Bütün bunları sən hər hansı qəzetdə mənəşiz də oxuya bilərsən. Amma mən sənə düzünü deyə bilərəm: həyatda əsas – elə həyatın özüdür – gözəl qadınlar, kalan pul, yaxşı yeyib-içmək, bəzənib-düzənmək, yaxşı məclislər, kef, səyahətlər – bu şəhərdən vurub o şəhərdən çıxasan, yaxşı dost-aşna. Dostlar... Namiq, sözün düzü, dostlarımızın çoxusu da axı yaxşı günün dostlarıdır. Dostların da varlı adamlardan xoşu gəlir. Varlı adamlardan durub-oturmağın özgə ləzzəti var axı.

Namiq: Firuz dayı, mənə, siz dolayırsınız məni? Qəsdən belə zarafatlar edirsiniz. Ola bilməz axı ki, siz, doğrudan da, belə fikirləşəsiniz.

Firuz: Lap firt eləyib dədənin burnundan düşübsən. Böyüyüb onun yerini tutacaqsan qaramatlıqda. Bilirsən, Namiq, sözün düzünə qalsa, adamların çoxusu elə bax bu cür, mənim kimi düşünür, amma demirlər. Amma mən düşündüyümü deyirəm. Nəyə görə? Ona görə ki, lotuluqdusa, adam gərək axıracan lotuluq eləsin. Yoxsa ürəkdə bir şey, dildə başqa şey – belə işlərlə aram yoxdur. Deyir dad yarımçıq əlindən. Odur ki, mən sözü şax deyirəm. Bir də axı mən Şekspiri oxumuşam. Şekspir bilirsən nədir, Namiq? Şekspir elə həyatın özüdür də, həyatın özü kimi genişdir, onu heç bir dar qəlibə, nə bilim əxlaq belə gəldi, düzgünlük elə getdi – bax belə-belə sıyıq sözlərə salmaq olmur. Bir neçə il bundan qabaq Türkiyəyə getmişdim. Turist kimi. Gəzdirirdilər bizi – saraylar, məscidlər – onlar came deyir. Bu camelərdə də sultanların qəbirləri var. Diqqət verdim ki, sultanların övladları hamısı nə isə çox kiçik yaşlarında vəfat eliyiblər – bir yaş, iki yaş. Fikirləşdim, aya, bu, görəsən, nə olan işdir belə. Sonra öyrəndim: demə sultanlar öz uşqlarını özləri körpə yaşlarında tələf etdirirlərmiş. Təsəvvür edirsən, öz balanı, öz günahsız övladını öz əlinlə öldürtdürəsən. Belə cinayəti bağışlamaq olarmı?

Namiq: Yox, əlbəttə...

Firuz: Sən demə, olarmış, sultanlar övladlarından yalnız birini sağ qoyurmuşlar ki, vəliəhd olsun, qalanlarını da ona görə tələf

edərlərmiş ki, gələcəkdə dövlətə nifaq düşməsin, qardaş qırğını olmasın, qan tökülməsin. Gördün, adam öz doğma, günahsız övladını öldürür, amma buna da bəraət qazandırır ki, bəs bu dövlətin yüksək mənafeyi nəmənədir (*Pauza*). Səni mütləq Ağarəfiylə tanış edəcəm, canlara dəyən oğlandı ha Ağarəfi. Deyib-gülən, kefcil, əliaçıq.

Namiq: Bəs türməyə düşməkdən qorxmur belə əliaçıqlığın, kefcilliyin üstündə... Əli də yəqin əyridir də. Yoxsa hardandı, yəqin daşbaş...

Firuz: Qiyasın oğlusan ki, varsan. Əliəyri... daşbaş... Balam, kişinin bütün bu məsələlər haqqında öz fikri var da. Fəlsəfəsi var, öz məntiqi var. "Hamlet"də bir yer var deyir: Bu dəliliyin də öz sistemi var. Amma iş ondadır ki, bəzən sistemin də öz dəliliyi olur.

Namiq: Bəs siz necə? Sizin də bu fəlsəfənizdir belə? Bu Ağarəfiylə dostluğunuz...

Firuz: Bilirsən, Namiq, bəzi pis filmlərdə göstərilər təmiz adamdır, ona böyük var-dövlət təklif edirlər, bir sözlə, onu satın alırlar, o da dönür olur xain, əclaf, ya oğru, ya da nə bilim nə. Amma həyatda belə deyil. Həyatda hər şey daha adidir. Adamlar birdən-birə satın alınmır, özü də böyük məbləğlərə satılmırlar. Adamlar yavaş-yavaş, misqal-misqal, heç özləri də bilmədən satın alınırlar. Bir də görürsən dönüb olmusan tamam başqa adam. Haçan oldu bu, necə baş verdi? Özün də bilmirsən. Nə isə mən bir az kefliyəm, bu danışdıqlarım hamısı da məzə üçün idi, zarafat idi. Mən sənə möhkəmliyini yoxlayırdım, görüm tərbiyəni nə dərəcədə düzgündür. Sən bax, gərək belə-belə işlərə qurşanmayasan. Gərək dərslərinə fikir verəsən, yaxşı oxuyasan. Böyük alim olasan. Bax belə? Bildin? Yaxşı, bu Dilarə nə yaman yubandı. Al bu paketi, ona verərsən.

Namiq (*zərfi götürür, nə barədəsə fikirləşir, sonra cibindən pulları çıxarıb Firuzə qaytarır*): Götürün, Firuz dayı...

Firuz: Başına at təpib, nədir? Mən bunu sənə səmimi qəlbədən vermişəm.

Namiq: Bilirəm. Amma çox sağ olun. Mən heç vaxt atama yalan demirəm. Desəm də sizdən pul almışam, qanı qaralacaq.

Firuz: Özün bil. Yaxşıdır ki, sən belə düpbədüz oğlansan. Afərin! Yaxşı, içməyə bir şeyiniz var?

Namiq: Yoxdur, deyəsən.

Firuz: Əlbəttə, hardan olacaq. Heç müsbət qəhrəmanın evində içki olar? (*Qiyas gəlir*) Müsbət qəhrəmanın özü də təşrif gətirdi.

Qiyas (*Firuzu görüb qaşqabağını sallayır*): Nədir belə?

Firuz: Heç, səhərdən oturub oğlunla şirin söhbət edirdik.

Qiyas: Nə barədə?

Firuz: Həyatın mənası barədə. Şekspir barədə, dünyanın kefləri barədə.

Qiyas: Namiq, zəhmət çək, bir dəqiqəliyə çıx otaqdan. (*Namiq çıxır, Firuz*). Min dəfə demişəm sənə, insan kimi xahiş eləmişəm, uşaqnan böyük adam kimi danışma. O, hələ lap cavandır axı. Yaxşını da, yamanı da salır ürəyinə. Səndən nə yaxşı söz eşidə bilər o axı? Nə yaxşı əməl öyrənə bilər?

Firuz: Heç nə, ancaq bəd əməllər aşılaya bilərəm ona.

Qiyas: Yekə kişisən, özünü İblisliyə qoyma. Uşağın da fikrini dolaşdırma.

Firuz: Qiyas, axı sən niyə belə qaramat adamsan. Heç başım çıxmır ki, bacım səndə nə görüb.

Qiyas: Bu məsələni aydınlaşdırmağa gəlmisən?

Firuz: Yox. Dilarənin mənimlə işi vardı, onunçün gəlmişdim. Bağışla, çox üzr istəyirəm. İzalə oluram.

Qiyas: Xoş gəldin (*Firuz gedir*). Namiq, yemisen?

Namiqin səsi (*yorğun*): Yemişəm, ata, yemişəm.

Əjdər kişi gəlir.

Əcdər: Xoş gördük, Qiyas, təbriklər.

Qiyas: Nə münasibətlə?

Əcdər: Bəs necə ki? Namiq bu gün maşın sürmək vəsiqəsi alıb.

Qiyas: Yox əşi? Namiq, təbrik!..

Namiqin səsi: Çox sağ ol.

Əcdər: Bə münasibətlə gərək səni bir mars edəm.

Qiyas: Öyrənmisən? (*Nərd-taxtanı açıb düzülər*).

Əcdər: Dilarə bacı evdədir?

Qiyas: Yox (*Zərləri atır*). Pənc-şəş...

Əcdər: Çahar-dü (*Oyun davam edir*). Qiyas, sən bir alim adamsan, heç belə şey ola bilər? Bu gün ikinci parkdan bir şofer danışdı. Deyir, Amerikada birisinin ürəyini başqasına qoyurlar.

Qiyas: Tək bir Amerikada yox, Cənubi Afrikada doktor Bernar...

Əcdər: Əşi, onları bilirəm, eşitmişəm. Sözümlə deyil. İndi deyir, Amerikada bir həkim çıxıb, belə bir operasiya hazırlayır: birisinin

deyir başını kəsib o biri adamın boynuna tikəcəklər. Məsələn, deyir, qoca alimdir, kəllədir, di gəl ki, yaşı ötüb, əldən düşüb, yüz cür xəstəliyi var, bir sözlə, hay-hayı gedib, vay-vayı qalıb. O biri tərəfdən deyir, cavan, bığıburma, sağlam oğlandır, di gəl ki, oğrudur, başkəsəndir. Hə, deyir, həmin bu alimin başını kəsib tikəcəklər o oğrunun bədənində, onun da başını kəsib atacaqlar, getsin işinə.

Qiyas (*gülür*): Boş-boş söhbətdir, a kişi.

Əcdər: Yox, nahaq gülürsən. Niyə boş söhbətdir axı. Ürəyi, böyrəyi dəyişmirlər balam, bəs kəlləni niyə dəyişmək olmasın, hə? Məsələn, tutalım, quldurdur, canidir, amma bədəni öküz kimi sağlamdır. O biri tərəfdən də, məsələn, tutaq, sənəmin əmin, allah ona ömür versin, – böyük alimdir, amma bir gün indi qocalıb əldən düşəcək də. İyirmi ildən sonra olsun, otuz ildən sonra. Nədir indi onun kəlləsini başqasına tikmək olmaz?

Qiyas: Başqasının bədənində?

Əcdər: Bəli.

Qiyas: Bəs bütün qalan şeylər? Yaxşı, kişinin arvadı bu məsələyə necə baxar. Kəlləsi ərinindir, amma bütün qalan əzaları özgəsinin.

Əcdər (*gülür*): Ay xətəkar, gör o saat ağlına nə gəldi? Amma zarafat bir yana dursun, əmindən olmaz. Əntiqə kişidir! Yadında mənim kiçik qızımı, Gülzarı necə ölümün çəngindən qopardı? Yadındadı?

Qiyas: Yadımdadır, əlbəttə.

Əcdər: Sonra da heç nə götürmədi. İstəyirdim bir bəxşiş verəm. İndi bacardığımdan da, yox ki, yox dedi. Sən deyir kəsib adamsan, beş qızın var, bəxşiş-zad nədir? Həm də deyir sən mənim birçə qardaşım oğlunun qonşususan. Səni yaman çox istəyir.

Qiyas: Mən də onu çox istəyirəm. Məni o böyüdüb, o saxlayıb.

Əcdər: Hə, bilirəm. Dədən yazıq qırx birdə həlak oldu, hə? Elə birinci ilində davanın. Axı mən də heç bilmirdim, sağ qalacam, yoxsa yox. İki dəfə kontuzya olmuşam. Mozdokun yanında dedim, yox, aşna, deyəsən, bu səfər kitabım bağlandı. Amma insan canı it canıdır. Berlinə qədər getdim çıxdım. Arvad da burda, sən demə, əhd eləyibmiş ki, mən sağ-salamat qayıdım, aş bişirəcək, özü də bir qırıq da dilinə vurmayacaq. İndi mən qayıdıb gəlmişəm, aş bişirib qohum-qonşunu çağırmışıq, mənə deyir ki, gəl bu aşın duzuna bax, mən deyir birçə düyünü də dilimə vursam, əhdim pozular. Avam arvaddır da, nə deyəsən, Allaha-zada inanır. Allahın deyir, belə əhdlərdən

xoşu gəlir. Deyim orucundan... Gülümsünür, deyir Allahtaala deyim orucunu görəndə...

Qiyas: Öz aramızdır, marssan ha, Əjdər kişi.

Əcdər: Ona hələ baxarıq, hələ sən şəxsanı aç görüm. Arvadların ağılı tumanından qısa olur. İndi qayıtmışam davadan, arvadım deyir ay kişi, deyir, məhlədə arvadlar danışirlar, Hitler deyir, ölməyib, sağdır, salacaqlar, deyir onu qəfəsə, şəhərbəşəhər, kəndbəkənd gəzdirəcəklər. Adamlar da deyir şişi odda qızdırıb dağ basacaqlar onun əndamına, hərə də deyir yarasına bir ovuc duz səpəcək. Deyirəm, ay arvad, aqlınızı başınıza yığın, Hitler çoxdan cəhənnəmə vasil olub. Kimə deyirsən...

Qiyas: Sən Fərzəli adında şofer tanıyırsan? Sizin parkdandır. 37-42?

Əcdər: Əlbət ki, tanıyıram, necə bəyəm?

Qiyas: Dünən onun taksisinə minmişəm, işə tələsirəm. Maaşı gecikdiriblər, mənim də cibimdə vur-tut bircə manat pulum var. Fikirləşdim ki, eybi yox, işə özümü çatdırım, orda da maaş alacam. Di gəl, maşınla gedirəm, bir də gördüm tində bir tanışım dayanıb. Tamara adında bir arvaddı, əmimgildə tanış olmuşuq, onların dostlarıdır. Tində dayanıb maşın gözləyir, əlini qaldırıb. Tərs kimi məni də gördü taksinin içində. Saxladım, bəli əyləşdi, çox üzr istəyirəm, deyir, yaman tələsirəm, zəhmət olmasa, məni bir Yasamala çatdıraydınız. Daha nə deyəsən? Mən gecikdim öz yerində, aparıb bunu Yasamalda düşürəndə gördüm hesab iki manata çatıb. İndi deyirəm bu sürücüyə, bəs hali-qəziyyə, gerek bağışlayasan, cibimdə vur-tut bircə manatım var. Əşi, canın sağ olsun deyir. Odur ki, *(Əjdərə pul verir)* sənə zəhmət olmasa, yetir bunu həmin o Fərzəliyə...

Əcdər: Sən də qərribə adamsan e, ay Qiyas, canımçün. İndi dünyanın axırı deyil ki. Bir manatla Fərzəli dağılmayacaq ki. İş bəyəm puldadır, ay Qiyas. Söz yerinə çəkər, bu yaxında belə bir söhbət eşitdim, deyir Fransada bir taksi şoferi varmış, lap mənim kimi, intəhası cavan. Bəli, bir gün çağırırlar bunu ki, bəs hali-qəziyyə belə: sən deyir Amerikada əmin varmış, sənə də çoxlu varidat qoyub gedib, nə bilim neçə milyon, təzə pulnan. Hə, alır şofer bu pulları. İndi kasıblığa öyrəşmiş adam, neyləyəcək bu pulları: yaxşı, gündə "İnturist", gündə "Drujba", bir gün kef, bir ay kef – bəs sonra nə olsun? Görür ki, əməlli-başlı ürəyi darıxdı, lap bağı çatlayır.

Gətirir qalan pulların hamısını cabəça qaytarır, istəmirəm, atam, deyir, mənə milyon-zad lazım deyil, verin bircə mənim o köhnə taksimi, ayrı bir şey istəmirəm sizdən. Bax indi, mən də papağımı qoyub qabağıma fikirləşirəm – evim var, ailəm, arvad-uşağım var. Allah oğlunu saxlasın, bilirsən də mənim də beş qızım var – bax mənim də malım-dövlətim elə bunlardır da. Yəni elə başqa sarıdan da bir əyər-əskiyimiz yoxdur. Xolodelnik də almışam. Kəfin istəyən. Canım sənə desin, televizorumuz da var. Dünən, Zeynəb oxuyurdu, eşitdin... Sənə deyim, Qiyas, dünyada əsas odur ki, halal çörək yeyəsən, haram çörək gec-tez adamın burnundan töküləcək. Bax bu yuxarıdakı qonşularımız var ha, özün bilirsən də necə adamlardır onlar. Bir ay bundan qabaq uşaqları öldü. Üçüncü uşaqlarıdır körpə yaşında ölür. Arvadı başın-gözün yolurdu, ağlayıb çığırırdı ki, allah qarğıyıb bizi, haram çörək yeyirik, odur ki, Allahtaalanın bizə qəzəbi keçib, gül kimi balalarımızı əlimizdən alır. Allah-filan bunlar, əlbəttə, boş söhbətdir, avam arvaddır da, onunçün belə deyir. Amma o söz ki, çörək gərək halal olsun – o düz sözdür. Haram çörəyin bərəkəti olmaz. Yaxşı, indi gördün ki, kim mars oldu.

Dilarə gəlir.

Dilarə: Yenə taqqa-turuq salmışız? Adamın lap beyni çat-layır sizin bu şeş-beşinizdən.

Əjdər. Qurtardıq, qurtardıq, Dilarə bacı. Qiyasın xoruzunu verdim qoltuğuna, özüm də gedirəm.

Nərdi yığışdırırlar. Əjdər gedir.

Qiyas: Sən niyə Əjdər kişiylə belə kobud danışırısan?

Dilarə: Neyləməliyəm, hal-əhval tutmalıyam onunla. İşdən sonra, bazardan sonra (*əlindəki zənbili göstərir*), bu cəhənnəm istisində - ürəyim yerindən çıxır. Firuz gəlmişdi? (*O biri otağa keçir*).

Qiyas: Gəlmişdi. Abrını ətəyinə бүkdüm, çıxdı getdi.

Dilarənin səsi. Niyə?

Qiyas: Çünki ən qorxulu adam odur. Namiqin bütün beynini zəhərləyə bilər o.

Dilarə (*Firuzun verdiyi zərflə qayıdır*). Bu da sənin çox sağolundur? O sənin ailənin qeydinə səndən çox qalır, təşəkkür

etmək əvəzinə.

Qiyas: Niyə məndən çox qalır ki?

Dilarə: Çünki bax, bu putyovkaları sən yox, o tapıb! Zülgülbayadır. O cümlədən sənə də alıb.

Qiyas: Artıq dərəcədə minnətdaram, amma mən heç bir Zülgülbaya-filana gedə bilmərəm.

Dilarə: Niyə gedə bilmirsən? Ailənlə bir yerdə dincəlsən günah olar? İstidən adamın bağı çatlayır. Avqusta nə qalıb.

Qiyas: Elə ona görə də gedə bilmərəm da...

Dilarə: Bir əməlli-başlı başa sal görək, niyə gedə bilmirsən axı.

Qiyas: Sabah yox biri gün qəbul imtahanları başlayır. Bu gün məni rektor çağırırdı və fakültənin qəbul komissiyasının məsul katibi təyin elədi.

Dilarə (*mat-məəttəl*): Sən nə danışırısan, Qiyas?

Qiyas: Amma sən Allah, xahiş edirəm, heç kəsə bu barədə bir kəlmə demə. Rektor elə bircə onu xahiş elədi ki, hələ heç kəs bilməsin! Bir siz bilməlisiniz, deyir, bunu bir də mən.

Telefon zəngi, Dilarə dəstəyi qaldırır.

Dilarə: Bəli, mənəm, aha (*təaccüblə*). Sağ olun, çox sağ olun, yetirərəm (*Dəstəyi asır*). Bir sən bilirsən, bir də rektor, hə?

Qiyas: Bəli. Kim idi?

Dilarə: Qonşumuz. Səni təbrik edirdi, qəbul komissiyasına katib təyin olunmağın münasibəti ilə.

Qiyas: Aman Allah, belə də şəhər olar!? (*Telefon zəngi*).

Dilarə: Başlandı.

Qiyas: Mən evdə yoxam, sessiyanın axırınacan da olmayacam, bildin?

Dilarə (*dəstəyi qaldırır*): Allo. Bəli. Kim? Kim? Hə, yox evdə yoxdur. Çox sağ olun, deyərəm. Yox, çox gec gələcək (*Dəstəyi asır*). Bir qohumumuzdur, iyirmi ildir nə üzün görmüşdüm, nə səsin eşitmişdim. Təbrik edir səni.

Qiyas: Telefonu çıxart (*Qapının zəngi*). Yox, bu da lap ağ oldu (*Qapını açır, Bəhram daxil olur*).

Bəhram: Axır mən də şeytanın qıçını sındırıb gəldim sizə baş çəkməyə (*Şokolad qutusunu Dilarəyə uzadır*). Bu sənin, (*konyak şüşəsini Qiyasa verir*) bu da sənin, hə, işlər necədir?

Qiyas: Çox sağ ol, əyləş, əmi.

Dilarə: Bəhram əmi, ac deyilsiz ki? Rüxsarə xalagil yəqin bağdadılar, bəs siz harda çörək yeyirsiz?

Bəhram: Yox, sağ ol, yemişəm. Nazirlər Sovetində idim, orda bufetdə yedim. Amma çay versən, içərəm (*Dilarə çıxır və söhbət əsnasında çay gətirir*).

Qiyas: Nə əcəb səndən belə, ay əmi?

Bəhram: Desəm ki, təsadüfən bu tərəflərə yolum düşmüşdü, inanmazsan. Ona görə gərək düzün deyəm: doğrudur ki, səni qəbul komissiyasına məsul katib təyin ediblər?

Qiyas: Bəli, amma özüm bunu ikicə saat bundan qabaq bilmişəm.

Bəhram: Mən isə bu gün səhər bildim. Şamxal dedi mənə... O da dünəndən bilirmiş. Bilirəm indi sən hamıdan qaçıb gizlənəcəksən və yaxşı da eliyəcəksən. Cürbəcür adamlar indi gələcək sənənin yanına xahişə. Odur ki, birinci xahişi mən eləyirəm, qoy elə axırıncı xahiş də mənimki olsun. Şamxalın oğluna kömək eləmək lazımdır. Sizin fakültəyə daxil olur. Özün bilirsən ki, Şamxalgil bizim ən yaxın dostlarımızdır.

Qiyas: Əlbəttə, əmi, əgər uşaq yaxşı hazırlaşbsa...

Bəhram: Mən bilmirəm o necə hazırlayıb, amma necə olur-olsun, o beş almalıdır, çünki deyirlər konkurs çox böyükdür! Bu, mənim səndən xahişimdir. Bax, nəzərə al ha, Şamxalın yox, mənim xahişimdir. Şamxalı sən tanımaya da bilərsən, bəyənməyə də bilərsən, öz işindir. Amma bu mənim, şəxsən mənim səndən xahişimdir.

Dilarə: Əşi, nə danışırırsız, Bəhram əmi, əlbəttə, Qiyas sizin sözlünüzdən çıxmıyacaq ki. Böyük iş imiş, bir uşaq!

Bəhram: Özü amma nə isə susub.

Qiyas: Yox, ay əmi, daha sən xahiş eləyəndən sonra nə söz ola bilər. Əlbəttə...

Bəhram: Lap yaxşı. Dilarə, çayın qiyamətdir, çox sağ olun. Bir bağa gələn də. Bilirsiz ki, sizi görmək həmişə xoşdur bizimçün. İsti lap cəhənnəm istisidir ha...

Qiyas: Dayan, əmi, bu saat səni ötürüm.

Bəhram: Yox, lazım deyil, aşağıdadır maşınım. Bağa gedirəm axı (*Gedir*).

Qiyas: Bəli, başlandı (*köksünü ötürür*).

Namiq gəlir, telefonla zəng edir.

Namiq: Allo. Skajite, pojalusta, devuşka, poezd "Moskva-Baku" koqda prebıvaet? (*Pıçıltyla*) Sevırəm səni, anan gəldi? Göbələk gətirib? Yaxşı, yaxşı, xətti məşğul eləmirəm (*bərkdən*) spasibo (*Dəstəyi asır, yenidən zəng vurur*). Skajite, devuşka, poezd iz Moskvı ne opazdıvaet? (*Pauza, sonra pıçıltyla*) Mən də...

Dilarə: Nədi belə, xeyir ola. Moskva qatarıyla maraqlanırsan?

Namiq: Hə, bir dostum Moskvadan gələsidir.

Qiyas: Nahaq mən bu işə razılıq verdim.

Dilarə: Hansı işə?

Qiyas: Əşi, bu komissiya katibliyinə də.

Dilarə: Başladın?

Qapının zəngi. Namiq qapıya gedir, qayıdır.

Namiq: Bir kişi gəlib... qoyunla.

Qiyas: Nə?!

Qoyun gətirən adam (*otağa boylanır*): Salaməleyküm. Əsədulla sizə qoyun göndərib.

Qiyas: Kimə, mənə?

Qoyun gətirən adam: Siz bəyəm institutda dərş demirsiz?

Qiyas: Deyirəm, amma mən heç bir Əsədullanı-zadı tanımıram.

Dilarə: Siz yəqin səhv salmışız. Yəqin bizim yuxarıdakı qonşularımıza göndəriblər. O da institutda dərş deyir.

Qoyun gətirən adam: Hə, onda bağışlayın (*Gedir*).

Qiyas: Nahaq mən razı oldum bu işə.

Dilarə: Əşi, yaxşı, qurtar görək.

Qiyas (*çay stəkanını götürür, stəkan əlindən düşür, sınır*): Oy.

Dilarə: İki gündə üçüncü stəkandır sındırırsan. Özü də hələ ki, milyonər-zad deyilsən.

Hardansa yuxarıdan qoyun mələməsi eşidilir. Qiyas, Dilarə, Namiq matdım-matdım tavana baxırlar. Qoyun uzun zaman mələyir.

Dördüncü şəkil

Həmin otaq. Üç gün keçib, avqustun biridir. Qəbul imahanlarının ilk günü, Namiq telefonla zəng edir.

Namiq: Devuşka, skajite pojaluysta, koqda prebıvayet poezd iz Tbilisi? (*Pıçultılya*) Salam, anan getdi? Haçan qayıdır? Göbələk gətirəcək? (*Gülür, sonra tez bərkdən danışır*) Po moskovskomu vremeni? Spasibo. (*Yavaşdan*) Bir saatdan sonra fontanın qabağında. (*Dəstəyi asır, qapının zəngi çalınır*).

Dilarə (*daxil olur*): Namiq, eşitmirsən, qapı döyülür, aç da, nədi, indi də dostun Tiflisdən gəlir?

Namiq cavab vermədən gedir qapını açır, sonra qoyun gətirən adamları qayıdır.

Qoyun kətirən adam: Demə, bu qoyunu Əsədulla sizin qonşulara göndərməyibmiş. Bəlkə sizə göndərib?

Dilarə: Yox, yox, bizə deyil.

Qoyun gətirən adam: Bəs sizin yuxarıdakı qonşularınız dedi, lap yəqin sizədir. Bəyəm sizin əriniz deyil qəbul komissiyasının sədri.

Dilarə: Bəli, amma bu qoyunun bizə heç bir dəxli yoxdur.

Qoyun gətirən adam təəccüblə çiyinini çəkir, gedir və qapıda az qala Firuzla toqquşur. Firuz və Ağarəfi gəlirlər. Ağarəfi mənalı-mənalı qoyunun ardınca baxır.

Firuz: Salam, Dilarə, xoş gördük, Namiq. Deyəsən, mən hələ sizi Ağarəfiylə tanış eləməmişəm, hə, tanış olun: Ağarəfi – Dilarə, Namiq...

Ağarəfi (*Namiqə*): Bu qoçaqla tanışsıq (*Dilarəyə*). Sizinlə çox şadam tanış olduğuma. (*Dilarənin əlini öpür, əlini ovuclarında bir az lazım olandan artıq saxlayır və Dilarənin gözlərinin içinə baxır*).

Dilarə (*sıxılaraq*): Çox şadam. Oturun. Qiyas heyf ki, evdə deyil.

Firuz: Bilirəm, İmtahandadır... Bu gün padşahlığının birinci günüdür, hə?

Dilarə: Hə, səhər səkkizdən gedəndi.

Firuz: Bu kim idi belə? Bu qoyunla...

Dilarə: Bilmirəm əşi, üç gündür qəmiş olub, kimləsə səhv salıb, elə gətirir bu qoyunu bizə.

Ağarəfi: Bax, bacı çanı, Firuz bilir, əgər ət-filan işində çətinliyiniz olsa, inciyərəm mənə deməsəz. Tək ət yox, e, nə lazım

olsa – təzə ət, toyuq, balıq – bir söznən, yeməkdən-içməkdən nə lazımınız olsa. Tək elə yemək-içmək yox e, nə lazım olsa, bax bu gözüm üstə. Firuz bilir.

Dilarə: Sağ olun. Yaxşı, ayaq üstə niyə dayanmısınız, oturun da. Bu saat çay gətirim sizə (*Gedir*).

Firuz (*Ağarəfiyə*): Bizim bu Namiq səndən möhkəm inciyib, deyir qızın yanında mənə pərt elədi.

Ağarəfi: Namiqin boynuna qoyma, sən Allah, Namiq ağıllı oğlandır, elə söz deməz. Zövcünə də söz ola bilməz. (*Baş barmağını qaldırır*). Əla qızıdır. Bir candı, vallahı ki! (*Namiqin pərtliyini görür*). Bura bax, karanoy, mən belə işlərin ustasıyam daha, sən məndən bərk yapış – uduzmazsan, nə lazım oldu – gözüm üstə, duxi-filan, fransuzski, "Ellips", "Fidci", bir də biri var e, adı bir az biədəbdir. Bir sözlə, hamısı bax bu lələşündə. Hamısını birdən bağışlamaq, əlbəttə olmaz, qudurdarsan. Amma heç bağışlamamaq da olmaz. Gərək belə dərəcəsini biləsən də, əndazəsən. Mən ölüm, necə sözdür? Hə, yeri gəlmişkən, sabah fransızki estradadır. Getmək istəmirsən qıznan?

Namiq: Bilet tapmaq olur ki.

Ağarəfi: Ay-hay! (*Cibindən iki bilet çıxardıb Namiqə verir*). Sən bu lələşivi nə bilmisən. Ən yaxşı sıra, ən yaxşı yerlərdir.

Namiq: Çox sağ olun! (*Əlini cibinə atır*). Neçəyədir bunlar?

Ağarəfi: Bax bu olmadı. Bu da adama sataşmaqdır. Firuz, sən bunu necə tərbiyə eləmisən? (*Namiqə*) Sən bilirsən ki, sənənin dayın böyük adamdır.

Namiq: Mən...

Firuz (*Ağarəfiyə*): Yaxşı, başlama yenə.

Ağarəfi: Rica edirəm, rica edirəm. Mən ölüm vururam sənə.

Firuz: Yaxşı, sən onsuz da əl çəkən deyilsən. Tu bi or not tu bi.

Hamletin monoloqunu ingilis dilində oxuyur. Ağarəfi vaxtaşırı "can, sağ ol, yaşa" və sairə sözlərlə öz sevincini bildirir. Monoloqun ortasında Dilarə çay gətirir, təəccüblə Firuza qulaq asır.

Dilarə (*Firuz*a): Əşi, sən əməlli-başlı artistsənmiş, xəbərim yoxmuş.

Ağarəfi: Bə nə? Mən hələ bunu Moskvaya aparmışdım özümlə. İşim vardı, Moskvaya getməliydim, dedim bax, Firuz, yolun məndən,

qostinsan məndən, gərək gedəsən mənimlə.

Firuz: Əvəzində də mən bu kefi durmuş qəssaba Şekspiri ingilis dilində oxumalı idim. Allah, deyir, böyüklərin xasiyyətini kəssin.

Ağarəfi (incik): Bu nə sözdür deyirsən. Məgər biz səninlə dost, can-ciyər deyilik. Elə tələbəlikdən bir yerdəyik də. Düzdü mən tez qaçdım, bir il oxudum, gördüm yox, atam, məndən oxuyan olmaz, çıxdım aradan.

Firuz: Mənə də o vaxtdan ilişdin.

Ağarəfi: Vəcdan haqqı, heç Smoktunovski də bunu Firuz kimi deyə bilməz. Tu bi or not tu bi... filosofskidir e... (*Kitablara göz gəzdirir*). Maşallah, xeyli kitabınız var. Mənim də kitabım kalandır. Özü də hamısı defisitni kitablardır. Stalinin Çerçillə, Ruzveltə məktublaşmaları, Marşal Jukovun xatirələri, Kafka, Quranın ruscaya tərcüməsi. Bulqakov, Mendelson...

Firuz: Mandelştam.

Ağarəfi: Aton rəhmətlik. Bir söz, hansı kitab lazımınız olsa, mənə bir papaq eləyin (*Namiqə*). Sənə də nə lazım olsa...

Namiq: Sağ olun. Ana, mən getməliyəm.

Dilarə: Haçan gələcəksən?

Namiq: Üç-dörd saatdan sonra. Sağ olun (*Gedir*).

Dilarə: Oturun görək.

Dilarə fikir verir ki, Ağarəfi hər iki qoluna saat taxıb.

Dilarə (təəccüblə): İki saat niyə taxıbsız?

Ağarəfi: Yoxlayıram görüm hansı ölkənin malı yaxşıdır. Bu yapon saatıdır, bu da şveytsarski. Yapon saatı iki gün ərzində beş saniyə dala qalır. Saat işində Şveytsariyaya çatan olmaz.

Dilarə: Dəstgahdır...

Firuz: Demirdim sənə – dəstgahdır e, bu, hələ bunun oyunları var ki. İndi sizə gəlirik, taksiyə minmişik...

Ağarəfi: Mən öz maşınımı vurmuşam. Dünən bulvarda pilləkənlə sürmək istəyirdim maşını, özü də daldalı. Getdim girdim pavilyona, bir balaca dəm idim. Maşının qənədi əzilib!

Firuz: Hə, indi gəlirik sizə, taksi şöferi sizin küçəyə burulmaq istəmir, "kərpic, deyir, asılıb, bura sürmək olmaz".

Ağarəfi: Vurmadı qan beynimə? Ə kişi, deyirəm, sən necə rəva bilirsən ki, istinin bu cırhacırında biz düşək iki tin payıpiyada gedək?

Məni, deyir, cərimə edərlər, ora sürsəm. Yaxşı deyirəm, neçə manat səni cərimə edəcəklər, üç manat? Al bu sənə otuz manat – on qat artıq – sür görüm. Firuz, gördün necə gözləri kəlləsinə çıxdı mən ona otuz manat verəndə? Da lap az qalmışdı gəlib sizin liftin içinə sürsün maşını.

Firuz: Əşi, bu hələ harasıdır (*Dilarəyə*). Bir dəfə TİnturistUdən çıxmışdıq, gecdir, saat belə olar bir, ikinin yarısı. Leysan yağışı tökür, külək, fısıqırıq. Bəli, gördük bir çastnı maşın gəlir. Saxladıq. Yox, deyir, gecənin bu əyyamında neçə verirsiz verin, Nərimanov prospektinə sürən deyiləm. Hə, indi sənin ağlınca Ağarəfi ona nə desə yaxşıdır?

Dilarə: On qat artıq pul təklif elədi? (*Ağarəfi gülür, özündən razıdır*).

Firuz: Yox, əşi! Alıram, deyir, sənin maşını. Bu maşının qiyməti neçədir, olsun lap dörd min manat, bax sanayıram bu saatca, burada ovcuna beş min manat, alıram maşını, düş, özüm sürürəm.

Ağarəfi: Ciddi sözüm idi.

Dilarə: Necə oldu bəs, aldız?

Firuz: Yəqin elə bildi ki, biz dəli-zadıq, bir götürüldü, vallahi, izi-tozu qalmadı.

Ağarəfi: Bu günlərdə qəribə bir əhvalat oldu. Oğlum, it oğlu, maşını harasa qovub aparıb, mənim də tələsik işim var, bağa getməliyəm. Bir taksid saxladım, apar məni Buzovnaya deyirəm. Yox, deyir, smenim qurtarıb, parka gedirəm. Bura bax, dedim. Buzovnaya şçetçik beş manat vurur, beş də geriye qayıtmağın – bu elədi on, mən sənə iyirmi manat verirəm. Yox, deyir, iyirmi beş deyirəm, otuz, yox ki, yox. Hə, gördüm yox, burda məsələ taksidə deyil, burda həcətlik məsələsi var. Düşdü mənim də tərs damarıma: yaxşı, dedim, yüz manat verirəm sənə, apar, mən bax məhz elə sən taksidə getmək istəyirəm Buzovnaya. Kişi kimi söz deyirəm sənə: yüz manat. Gördüm fikrə getdi. Yaxşı, deyir, gedək. Bəli, gəldik Buzovnaya, çıxartdım yüzlüyü – buyur, – dedim, – mən kişiyəm, sözümün ağasıyam. Gördüm götürdü pulu, beş manat çıxdı, doxsan beş manatı qaytardı mənə. Mən də deyir kişiyəm. Lap mat qaldım! Deyəsən, kişinin başı xarab idi.

Dilarə: Çayınızı soyutdunuz, verin bu saat təzələyim (*Stəkanları götürüb çıxır*).

Ağarəfi: Firuz, day biz səninlə qardaş kimiyyik, incimə mən ölüm, sən bu yəznən nə təhər adamdır?

Firuz: Necə bəyəm?

Ağarəfi: Əşi, belə arvadı da bu cür saxlayarlar. Gərək indi hər barmağında bir qızıl, brilyant üzük parıldasın, gərək onun azı-azı yeddi cüt sırğası olsun.

Firuz: Cəmisi iki qulağı var axı.

Ağarəfi: Nə olsun, həftənin də yeddi günü var. Özünüz bilərsiz ha, öz işinizdir. Yaxşı, sən başla söhbəti, keç mətləbə...

Dilarə çay gətirir.

Firuz: Dilarə, bir iş var. Ağarəfi bir az sənin ərinin xasiyyətinə bələddir, mən agah eləmişəm onu. Odur ki, dedik səninlə danışaq. Məsələ belədir ki, Ağarəfinin oğlu bu il instituta girir.

Dilarə: Aman Allah.

Firuz: Nədir ki?

Dilarə: Qiyasgilin institutuna?

Firuz: Hə, özü də onun fakültəsinə.

Dilarə: Bu barədə Qiyasla danışmaq mənasızdır.

Ağarəfi: Bilirəm, Dilarə xanım – bacı, siz elə adam deyilsiz ki, puldan, hədiyyədən-filandan danışasan. Odur ki, biz yanınıza belə siddiq-ürəklə gəlmişik. Elə bilin ki, bir qardaşınız Firuzdur, biri də mən. Bax, camaat görürsən nə sayaq fikir eləyir. Madam ki, zavmağın oğludur, deməli, pulu da kalandır, deməli, ancaq pulun gücünə instituta girə bilər. Axı niyə axı? Bəyəm bizdə qanun yoxdur, düzgünlük yoxdur, hə? Sizin ərivizi hamı tanıyır, bilirlər ki, gül kimi tərtəmiz adamdır. Əgər o mənim oğluma bir balaca kömək eləsə, bir köpəkoğlu bir söz deyə bilməz. Bir dənə ağzıgöyçək tapılmaz ki, orda-burda artıq-əskik danışsın: hamı deyəcək ki, bəli, elə layiq oğlan imiş ki, Qiyas müəllim ona qiymət verib. İş onda deyil, mən kim olur-olsun hörmət eləyə bilərəm. Amma siz elə adam deyilsiz. Odur ki, mən istəyirəm ki, siznən belə qanunla, necə ki lazımdır, hər şey cəbəcə olsun. Qanunla, ədalətlə, düzgünlüklə.

Dilarə: O cəhətdən ürəyinizi buz kimi eləyin, heç nigaran olmayın. Qanun, ədalət cəhətdən Qiyas planı 150 faiz doldurub.

Ağarəfi: Bilirəm, Dilarə xanım – bacı, bilirəm, hamısını bilirəm. Amma iş ondadır ki, bu qanun, ədalət-filan, düz-günlük nədir – mənim oğlumu bir tapşırıq yox, minnətçisi yox, tanışlıq-zad yox. Amma axı başqalarını tapşıırırlar, özü də lap belə yoğun yerlərdən

tapşırlar. Ya indi lazımı hörmət-filan eləyirlər. Hə onda, necə olsun? Demək, başqalarının hərəsinin bir tapşıranı, arxası, dayağı var, bircə mənim oğlum yetim quzu kimi Allah umuduna qalsın? Bax, mən də elə bu barədə sizdən xahiş etmək istəyirdim. Qoy, Qiyas müəllim ona öz oğlu kimi baxsın, ya elə bilsin Firuzun oğludur, əgər Firuzun oğlu olsaydı...

Firuz: Yox, bu misalı çəkməsən yaxşıdır. Yaxşı, Dilarə, o gözəlçənin başına ağıl qoy, deyinən, qoy, ömründə bir dəfə adam olsun, ömründə bir dəfə yaxşılıq eləsin.

Dilarə: Nə deyim vallah, deməyinə deyərəm.

Ağarəfi: Ay sağ ol, bacı, çox sağ ol (*Kağız çıxardır verir*). Bax, adı, famili, filan hamısı burda yazılıb. İndi, Dilarə xanım-bacı, buna heç bir dəxli yoxdur ha, vicdanım haqqı, siddiq-ürəklə deyirəm, haçan sizə nə lazım olsa, mənə papaq eləyin. Bilirəm, əriviz alim adamdır, işi-peşəsi yazı-pozudur, belə-belə işlərdə yaqin bir səriştəsi yoxdur. Odur ki, mən qulluğunuzda hazır. Siz bir papaq eləyin: paltodur, paltardır, ayaqqabıdır, parçadır, bir sözlə, nə lazım olsa... Özünüza, oğlunuza.

Firuz (Dilarəyə): Bilirsən, bu niyə belə səxavətlidir? Babası milyon olub da. Yəni əvvəl-əvvəl camadar olub hamamda, hansı Bakı dövlətisini yaxşı kisələyib bilmirəm, o dövlətli götürüb buna bir parça torpaq bağışlayıb. O torpaqda da bir gün fontan vurub, bu zaman inqilab olub, tutub alıblar milyonlarını əlindən...

Ağarəfi: Yaxşı, bəs onu niyə demirsən ki, mənim dədəmi instituta götürməyiblər, nə var, nə var milyon oğludur. Gedib yazıq kişi fəhlə olub.

Firuz: Amma əvəzində instituta səni götürüblər ki, xalis fəhlə oğlusan.

Ağarəfi: Bəli, indi də mənim oğlumu imtahanlarda kəsəcəklər ki...

Firuz: Milyoner oğludur... Doğrudur, indi daha açıq yox, gizli milyonçudur dədəsi...

Ağarəfi: Əşi, kiri görək, sən Allah, mənim haram milyonçu oldu. Elə quru qozqırablığım var, vəssalam. Maaşla dolanan adamam (*gülür*).

Firuz: Yaxşı, yaxşı. Çox oturduq burda. Dur gedək.

Görüşürlər, gedirlər. Işıq dəyişir. Axşamdır. Dilarə kürsüdə əyləşib,

kitab oxuyur. Qiyas daxil olur. Əlində portfel var, çox yorğundur.

Qiyas: Salam. İt kimi yorulmuşam.

Dilarə: Necə oldu?

Qiyas: Nə necə oldu? Hə, imtahanlar. Yaxşı keçdi, dovşan, çox qabiliyyətli uşaqlar idi. Amma yaman yorulmuşam. Əsəbilik, gərginlik, çətin işdir.

Dilarə: Əşi, mən onu soruşmuram e... Şamxalın oğlu necə oldu.

Qiyas: Bədirzadə? Əşi yelbeyinin biridir. Güc-bələyla bir tramvay altında qalmış üç verdim ona.

Dilarə: Nə? Dəli olmusan?! Üç?!

Qiyas: Nədi beş qoymalıydım? Əşi, lap deyirəm sənə piyadədir e.... Elə bilir ki, Banqladeş Hindistanın prezidentidir, Şri-Lanka da onun anası. Əslində kəsmək lazım idi onu. Daha əmim xahiş etmişdi, yaxşı düşməzdi.

Dilarə: İndi sən güman edirsən ki, əmivin xahişinə əməl eləmişən?

Qiyas: Bundan artıq heç nə eləmək olmazdı...

Dilarə: Elə bilirsən əmin razı qalacaq səndən?

Qiyas: Yaxşı da, kəsmədim axı onu, halbuki kəsməliydim.

Dilarə: Qiyas, daha sənə sözüm yoxdur. Vallah, lap mat-məəttəl qalmışam sənə...

Qiyas: Bura bax, yaman yorulmuşam, heç heyim qalmayıb, acından da ölürəm.

Dilarə: Bu saat səni yedizdirərəm. Namiqi görməmişən ki?

Qiyas: Yox, hardadır ki?

Dilarə: Dedi ki, üç-dörd saata gəlirəm. Saat yeddidir, hələ yoxdur.

Qiyas: Gələr də (*Telefon zəngi*). Mən dedim axı, telefonu çıxardım.

Dilarə: Dedim bəlkə Namiq zəng elədi (*Dəstəyi qaldırır*). Hə, Bəhram əmi, gəlib, bu saat (*Qiyasa*). Hə, gəl məhşər ayağına.

Qiyas (*başını bulayır*): Aman Allah (*Dəstəyi qaldırır*). Hə, əmi, yox, ay əmi, ay əmi... Əmi, qoy bir kəlmə söz deyim də, başa düşürəm, amma bircə suala da cavab vermədi. Ay əmi, niyə axı belə danışırısan, necə yəni sənə hörmət eləmirəm, yox boş sözlər deyil, əmi, ay əmi!.. (*Dəstəyi qoyur. Dilarəyə*). Asdı...

Dilarə: Deyirdim sənə. O heç vaxt sənə bağışlamaz bunu. Yəni

doğrudan, bir şey eləmək olmazdı. Heç nə bilmirdi yəni?

Qiyas: Belə heç nə e, heç bir şey!..

Dilarə (*kinayəylə*): Anasının forsu adamı yıxır. Deginən o daş-qaşınan camaatın gözünü qamaşdırmaq əvəzinə bir az oğlunla məşğul olaydın. Yaxşı, gedək mətbəxə, yedizdirim səni.

İşıq dəyişir. Gecdir. Pəncərədə gecə. Otaqda Dilarə və Qiyas.

Dilarə: Qiyas, mən yaman nigaranam. Saat on birdir. İn-diyəcən harda qalıb bu. Bəlkə milisə zəng vuraq?

Qiyas: Əşi, nigaran niyə olursan e?! Yəqin hardasa veyillənirlər küçələri o qıznan...

Dilarə (*təəccüblə*). Hansı qızla. Yəni Namiq qızla gəzir?

Qiyas: Bir-iki dəfə görmüşəm onları. Düzdü məni görməyiblər. Belə yaxşı sifahi bir qızıdır.

Dilarə: Sən nə danışırısan, a kişi? Nə qız, nə filan? Kimdi, nəçidi, hardan çıxıb. Tezdi hələ Namiqçün.

Qiyas: Bəs biz səninlə gəzəndə niyə tez deyildi. Biz görüşəndə onlardan da cavan idik ki!

Dilarə: Biz başqa məsələ. Amma Namiq. Axı o ev uşağıdır, ürəyi təmizdir, hamıya inanandır. Bir afətin cənginə keçər.

Qiyas: Yəqin mənim anam da sənin barəndə elə belə düşünürmüş.

Dilarə (*incik*): Hə, yamanca afət idim, anan görüb bildi mənim afətliliyimi.

Qiyas: Bildi, amma sonra bildi.

Dilarə (*şübhəylə*): Nəyi bildi?

Qiyas: Əlbəttə, onu bildi ki, afət-zad deyilsən, yaxşı, mehriban dovşanımsan mənim. Sən də yəqin o qızı yaxından tanıyanda belə deyəcəksən. Heç afətə-filana oxşamır o qız.

Dilarə: Olsun e... amma belə gec gəlmək nəyə lazım.

Qiyas: Onların indi bəyəm vaxt-zad vəclərinədir. Axı bu onların ömürlərində ən xoşbəxt vaxtdır, ən gözəl saatlar, dəqiqələrdir. Sonralar bir də ələ düşməz o günlər. Təsəvvür edirsən. On səkkiz yaşın olsun, yay gecəsi. Göy üzü ulduzla dolu, ilahi!..

Dilarə: Amma mən səhər tezdən durmalıyam. Əvvəl gərək bazara qaçam, sonra da idarəyə.

Qiyas: Get yat. Mən gözləyəcəm Namiqi. İstəyirsən gələndə səni

də oyadım?

Dilarə: Hökmən oyat! (*Gedir*). Gecən xeyrə qalsın.

Qiyas kürsüdə oturub, siqaret yandırır, buradan başlayaraq bu səhnənin bütün epizodları müəyyən pauzalarla getməlidir. Bir qədər sonra səhnəyə Namiq daxil olur. Onun sifəti ağappaqdır, özü də son dərəcə həyəcanlıdır.

Qiyas: Nə olub sənə, Namiq?

Namiq (*güclə danışır*): Ata...

Qiyas (*narahatlıqla*): Nə olub sənə, ay bala?

Namiq: Anam yatıb?

Qiyas: Otur... nə olub axı. Ananı oyadım?

Namiq: Yox, yox, lazım deyil. Müsibətdir, ay ata! (*Əliylə üzünü örtür, hıçqırır*).

Qiyas (*ondan da artıq həyəcanlanaraq*): Nə danışırısan, Namiq, nə müsibət? Nə olub belə? Dayan, mən Dilarəni çağırım.

Namiq: Yox, yox, ona heç nə demə, ata. Bilirsən... (*sözləri çətinliklə tələffüz edir*) mən... bir qızla... gəzirdim...

Qiyas: Aha, nədir ki?

Namiq: O qız öldü...

Qiyas: Necə yəni öldü? Sən dəli olmusan?

Namiq: Biz plyaja gedirdik. Rasimin maşınında, Rasim bizi aparırdı. Zabratın yanında... tindən "MAZ" çıxdı, biz aşdıq.

Qiyas: Sən yaralanmısan?

Namiq: Yox, nə mən, nə də Rasim: heç burnumuz da qanamadı. Amma Qumru... O qızın adı Qumru idi. Maşınımız sağ böyrünün üstünə aşdı. Qumrunu sıxıb-əzdi. O saatca keçindi. Dəhşətdir, ata...

Qiyas: Rasim hardadır?

Namiq: Milisiyada. Bizi apardılar, məni hələlik buraxıb-lar, Rasimi saxladılar.

Qiyas: Əmim bilir?

Namiq: Bilmirəm. Bunun nə dəxli var, ay ata! (*Ağlayır*). Elə yaxşı qız idi ki... Həm də anasının bircə balası idi.

Qiyas: Toxta bir görək, Namiq. Dəhşətdir, doğurdan dəhşətdir, amma indi nə eləmək olar?! (*Başını tutur*). İlahi, bu nə işdir belə bizim başımıza gəldi? (*Namiqə*). Su iç, oğlum, çay iç.

Dilarə (*gecə köynəyində görünür*): Namiq, gəlmisən, hardaydın bu vaxta qədər?

Qiyas (*Namiqi gizlədir, özünü ələ alaraq*): Heç... sən get yat. Bizim söhbətimiz var.

Dilarə: Yatanda mətbəxdə işığı keçirin, yadınızdan çıxmasın (*Gedir*).

Namiq: Nə olacaq indi, ay ata?

Qiyas: İcməmişdiniz ki? Rasim ayıq idi?

Namiq: İcməmişdik, yox...

Qiyas: "MAZ" tindən buruldu, çıxdı üstünüzə? Bəs "MAZ"-ın sürücüsünə bir şey olmayıb ki?

Namiq: Yox.

Qiyas: Onda mənim fikrimcə, Rasimin işi yüngülləşər.

Namiq: Mən o barədə demirəm, ay ata. Mənim halım necə olacaq e? Mən axı onu sevirdim, ata. Bilirsən bu gün mənə nə dedi? Plyaja getməmişdən qabaq, fontanın qabağında görüşdük. Mənə dedi ki, Namiq, səni sevirəm. Rasimi gözləyirdik, mən də dedim ki, mütləq lotereyayla məşin udacam, onda öz məşinimizlə gəzəcəyik. Birdən mənə qayıtdı ki, Namiq, mən səni sevirəm, məşinin-filanın olmasa da, sevirəm. Elə beləcə dedi: mən səni sevirəm, Namiq.

Qiyas: Yaxşı, yaxşı, oğlum. Bu barədə düşünmə. Ürəyivi dağlama. İndi gərək sən çalışasan ki, bütün bunları birtəhər yadından çıxardasan.

Namiq: Axı necə?

Qiyas: Heç bir şey haqqında düşünmə. Onsuz da heç nəyi qaytarmaq olmaz. Çalış yayınsın fikrin. Ayrı şeylər barədə fikirləş. Get yat. Çalış yuxulayasan. Səhər görək nə olur. Dilarəyə də deyirik. Get bala, çalış yatasan.

Onu öpür, qoluna girir, səhnədən çıxarır, sonra qayıdır, kürsüdə əyləşir, siqaret yandırır. Bir qədər sonra Namiq gəlir, dinməz-söyləməz telefona yanaşır, dəstəyi qaldırır, nömrəni yığır.

Namiq (*səsi titrəyir*): Allo, skajite, koqda prebivaet poezd Moskva-Baku. Spasibo (*Dəstəyi asır, Qiyasa*). Anası yoldadır, provodnikdir, Moskvadan gəlir, hələ heç nədən xəbəri yoxdur. Birigün gələcək (*Pauza, sonra Namiq qətiyyətlə deyir*). Ata, məşini mən sürürdüm.

Qiyas (*ilan çalmış kimi sıçrayır*): Necə, sən?!

Namiq: Bəli. Mən axı prava almışam. Rasim yolda dedi ki, gəl

otur sən sür, özü keçdi arxaya. Yolda mən ona tərəf çevrildim, heç bilmirəm tindən o "MAZ" necə çıxdı. Mən öldürmüşəm Qumrunu, ata!..

Qiyas: Dayan, dayan görüm. Bəs onda Rasim niyə...

Namiq: Rasim dedi ki, hər şeyi mən öz üstümə götürəcəm. Mənim atam, deyir, məni birtəhər qurtarar, amma sənin atan səni qurtara bilməz. Sonra da...

Qiyas: Bəs sən?

Namiq: Mən lap karıxmışdım, ata. Özümü itirmişdim. Heç nə deyə bilmədim.

Qiyas: Aman Allah!

Namiq: Ata, olar mən sabah gedim?

Qiyas: Hara?

Namiq: Milisiyaya. Sabah səhər tezdən gedib deyərəm ki, maşını mən sürürdüm, amma bu keçə evdə qalmaq istəyirəm, olar?

Qiyas: Əlbəttə, canım, nə danışırısan sən.

Namiq: Gecən xeyrə qalsın, ata.

Qiyas: Hə.

Başını yelləyir, Namiq gedir, səhnə qaranlığa qərq olur. Qaranlıqda Qiyas kibriti yandırır. Onun siqaretinin odu uzun zaman közərir. Pəncərədə dan sökülür. Qiyas son siqareti söndürür və kötüklərlə dolu külqabını zibilqabıya boşaldır. Namiq gəlir.

Namiq: Sən yatmamısan?

Qiyas: Yox.

Namiq: Anama sən deyərsən.

Qiyas: Dayan, mən də səninlə gedim.

Namiq: Yox, yaxındadır, burada tinin dalındadır. Sən getmə, lazım deyil. Anam nigaran qalar yoxsa, sən gərək ona məsələni danışasan.

Qiyas: Yaxşı.

Namiq: Ata, mən səni yaman çox istəyirəm.

Qiyas: Mən də səni çox istəyirəm.

Öpüşürlər. Namiq tələsik gedir. Qiyas ağır-ağır səhnədən çıxır, bir müddət səhnə boş qalır, sonra Dilarənin qışqırığı eşidilir, bir azdan sonra isə Dilarə özü də səhnəyə atılır. Elə bil onun ağı başında deyil. Ardınca

Dilarə: Dammışdı ürəyimə, dammışdı ki, burada bir şey var!

Qiyas: Sakit ol, sakit ol, görək!..

Dilarə: Necə yəni sakit ol. Onunçün böyütmüşdüm, boya-başa çatdırmışdım bircə balamı ki, tutub türməyə bassınlar?

Qiyas: Yaxşı, bir toxta görək. Gəl bir sakit danışaq.

Dilarə: Mən başa düşürəm, sən necə sakit danışa bilirsən? Elə bil sənin oğlun deyil bu. Əlbəttə, yuxusuz gecələri sən keçirtməmişən ki, mən keçirtmişəm. Sən yox, mən üç dəfə uşaq salmışam Namiq dünyaya gəlincə. Mənim qarnımı bıçaqla yarıb çıxarıblar onu. Bir əlcə ət parçası idi, çıpcılız idi. Cürbəcür şirələr, dərmanlar tökürdüm boğazına, öz boğazımdan kəsib, onu bəsləyirdim. Mən, mən onu dirçəltirdim.

Qiyas: Yaxşı, yaxşı, toxta görək.

Dilarə: Bəs sən özün? Nə tez yadımdan çıxıb? Yadında göy öskürək olmuşdu, on gün qızdırması düşmürdü, dəli kimi gəzirdin, deyirdin Namiqə bir şey olsa, özümü öldürəcəm. İndi yadımdan çıxıb?

Qiyas: Yox, canım, yadımdadır, yadımdadır.

Dilarə: Bəs onda nə belə asanlıqla türməyə verirsən onu. Cürbəcür oğruların, başkəsənlərin, nəşəxorların içində. Ney-ləyəcək onların içində Namiq?

Qiyas: Əşi, bir dayan görək də.

Dilarə: Bir vağzal şortusunun üstündə...

Qiyas: O qız haqqında elə danışma. Əgər ona qıyırsan, Namiqə qıyma. Namiq onu sevirdi.

Dilarə: Düz demirəm? Abırlı-həyalı qızın nə işi var yad oğlanlarla plyaja getsin.

Qiyas: Namiq onunçün yad deyildi.

Dilarə: Yad deyildi, kim idi – əriydi, adaxlısıydı, nəyiidi? Bəlkə ona elçi-zad getmişdik, nişanlamışdıq bəlkə, mənim xəbərim yoxdur...

Qiyas: Axı bütün bunların nə dəxli var, axı...

Dilarə: Namiq bizim bircə balamızıdır, başa düşürsən, bircə, tək balamızıdır!

Qiyas: O qız da anasının bircə balasıymış, bircə, tək...

Dilarə: Ey. Mənimlə burda söz güləşdirməkdənsə, oğlunun

aqibətini fikirləşəydin. Sən gərək indi burada çənə-boğaz olmayaydın, sən indi gərək prokurorun yanında olaydın.

Qiyas: Mən onunla tanış deyiləm.

Dilarə: Heç eybi, yox, tanışi mən taparam. Mən. Bu evin kişisi mənəm, sən deyilsən. Mən Namiqin həm anasıyam, həm atası (*Telefonun dəstəyini götürür*).

Qiyas: Kimə zəng eləyirsən?

Dilarə: Kimə zəng eləyəcəm, Firuza.

Qiyas (*dəstəyi asır*): Ona zəng eləmə.

Dilarə: Bəs kimə zəng vurum. Onda özün zəng elə.

Qiyas: Kimə?

Dilarə: Əminə. Axı bütün bu qəza onların maşınında baş verib, ya yox. Rasimin nə ixtiyarı vardı ki, rulu başqasına verirdi?

Qiyas: Rasim də yəqin cəza alacaq. O da milisiyadadır.

Dilarə: Onun mənə dəxli yoxdur. Əmin nüfuzlu adamdır. Qoy Namiqə kömək eləsin. O müstəntiq də dostlarıdır. Ah, tamam yadımdan çıxmışdı: sən o müstəntiqdə nə üz qoymusan? Yəni elə əminin yanında da üzün var?

Qiyas: Mən əminə zəng vurmuyacam.

Dilarə: Əlbəttə, nə üz qoymusan ki. Xırda bir xahişini də yerinə yetirmədin. Zərər yoxdur, özüm zəng elərəm. (*Nömrəni yığır*). Allo, Rasim. Sənsən? (*Təəccüblə*) Sən evdəsən? Hə, bilirəm, zəhmət olmasa atanı çağır. Allo, salam, Bəhram əmi. Hə, deməyin də, dəhşətdir, yazıq qız!.. Amma axı Namiq də... Bəli, əlbəttə... Necə? Belə de... Bəhram əmi yalvarıram sizə... Mən e... Qiyas yox, Qiyasın nə haqqı var sizdən bir şey xahiş eləsin... Mən ömrümdə sizdən heç nə istəməmişəm. Bəhram əmi... siz onu qurtarmalısınız... hə evdədir... Burdadır, yanımdadır... Əlbəttə, Bəhram əmi, əlbəttə, on dəqiqədən sonra sizdə olar... Çox sağ olun, Bəhram əmi... Qurban olum sizə... (*Ağlayır*) Yox, yox, ağlamıram, daha ağlamıram (*Dəstəyi asır*). Tez geyin get, Bəhram əmi səni gözləyir, on dəqiqədən sonra...

Qiyas: Nə olub ki?

Dilarə: Sən hələ soruşursan, nə olub?

Qiyas: Yox. Bəhram əmigi ilə niyə gedim axı?

Dilarə: İş Şamxal aparır. Elə bilib ki, maşını Rasim sürürmüş, işi özü götürüb, sonra Namiq boynuna alanda daha keç olub, bir sözlə, istintaqı o aparır.

Qiyas: Şamxal?

Dilarə: Bəli, həmin o Şamxal ki, sən onun oğluna yaxşı bir qiymət qıymadın. Əmindən danışanda ağzına çullu dovşan sığmır. Ay məni belə böyüdü, belə saxlayıb. O boyda kişinin sözünü yerə saldın, kiçik bir xahişinə əməl eləmədin.

Qiyas: Başa düşmürəm, bunun mətləbə nə dəxli var?

Dilarə: Əmin, doğrudan da, nəcib adam imiş. Heç o məsələyə işarə-zad da vurmadı. Deyir qoy Qiyas tez bura gəlsin, bir yerdə Şamxalın yanına gedək.

Qiyas: İlahi, niyə bu iş bax belə olmalıydı axı, bu təsadüf!..

Dilarə: Əzizim, həyat elə təsadüflərdən ibarətdir də. Ona görə də gərək adamlara həmişə yaxşılıq eləyəsən.

Qiyas: Bəli, gərək yaxşılıq eləyəsən.

Dilarə: Yaxşı, di yubanma, əmin gözləyir. (*Qiyas gedir, dəstəyi qaldırıb zəng edir*). Firuz, sənsən, mənəm, Dilarədir, tez bizə gələ bilərsən?

PƏRDƏ ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Beşinci şəkil

Müstəntiq Şamxal Bədirzadənin kabinet. Şamxal, Bəhram, Qiyas. Şamxal nəzakətli və təmkinlidir. Yalnız Bəhrama müraciət edir, sanki Qiyas heç burda yoxmuş.

Şamxal: Çətin məsələdir. İki yüz səkkizinci maddə. Ağırlaşdıran cəhətlər də var. Əvvəla, özgə maşını sürüb – 211-ci maddə, sonra içibləmiş. Uç ildən on ilə qədərdir bu maddə.

Qiyas: İçməyibləmiş.

Şamxal (*Bəhrama müraciətlə*): Ekspertiza göstərir ki, içibmiş, indi bilmirəm də yarım litr araq içiblər, ya bir krujka pivə, bunun təfəvütü yoxdur – 208-ci maddənin ikinci hissəsi.

Qiyas: Namiq mənə dedi ki, içməmişdik...

Şamxal (*Bəhrama*): Atasından utanıb da yaqın, boynuna almayıb içdiklərini.

Qiyas: O mənə heç bir vaxt yalan deməz.

Şamxal (*Qiyasa*): Bağışlayın, siz bura mənimlə mübahisə eləməyə gəlmisiniz, ya iş barəsində danışmağa.

Bəhram: Dayan görək, Qiyas da! Buyurun Şamxal, sizi dinləyirik.

Şamxal: Əsas, əlbəttə, ölüm məsələsidir. Nə deyirsiz deyin, ölüm ölümdür də.

Bəhram: Biz hər şeyi başa düşürük. Dəhşətdir! Doğrudan da, bədbəxt qız. Amma indi onu diriltmək mümkün deyil axı. Olan olub. İndi bunun üstündə bir cavan uşağın da həyatını tələf etmək...

Şamxal: Əlbəttə, professor, əlbəttə, tamamilə doğru deyirsiz. Başa düşürəm sizi, elə Rasim üçün də bu məsələ yaxşı deyil, dilədişə düşəcək. Əlbəttə, rulum dalında o olmayıb, amma hər halda...

Bəhram: Şamxal müəllim, xahiş edirəm bu işdə elə bilin ki, Namiq elə Rasimdir. Namiq də elə Rasim kimi mənim balamdır.

Şamxal: Başa düşürəm, professor, başa düşürəm. Və sizin xətrinizə, təkrar edirəm, məhz sizin xətrinizə, əlimdən gələni əsirgəməyərəm. İndi nə bacarsam da.

Bəhram: Çox sağ olun, Şamxal. Mən bilirdim ki, siz nə qədər nəcib insansınız. Elə ona görə də ərk eləyib yanınıza gəlmişik.

Şamxal: Nə danışırırsız, professor, ayıb sözdür ki, mən çörəyi itirən adam deyiləm. Bizim ailə üçün elədiyinizi mən heç yaddan çıxarda bilmərəm. Mən həmişə deyirəm, professor, biz yaxşılıq unudan deyilik. Pisliyi unuda bilərik, keçə bilərik, bağışlaya bilərik, amma yaxşılığı – məbadə.

Bəhram (*ah çəkir*): Çox təəssüf ki, əksinə də olur.

Şamxal: Elələrinə nəcins deyərlər bizlərdə, professor.

Bəhram: Nə deyirsiz-deyin, Şamxal, qan böyük şeydi. Qan ki, çəkir adamı, daha nə deyim. Bax bu Namiqi mən ildə bir dəfə ya görəm, ya görməyəm. Amma elə ki, bu söhbəti eşitdim, day bütün gecə ilan vuran yatıb, mən yatmamışam. Canımçün elə bil əlimi kəsib atıblar.

Şamxal: Mənə deyirsiz, professor? Bəgəm mən bilmirəm. Uşaq ayrı şeydir e, professor, nə cürü olur-olsun: yaxşısı, pisi, ağıllısı, axmağı – fərqi yoxdur – övlad adama canından şirin olur. Yəni elə kiminçün yaşayırdıq, onlarçün də. Övlad adamın zəif damarıdır, professor, deyirlər e, bəzən, övlad adama arxadır, filan... yalan sözdür bu, övlad bizim gücümüz deyil, zəifliyimizdir, boş damarımızdır, necə deyərlər, söyər yerimizdir.

Bəhram (*köksünü ötürür*): Elədir, bəli.

Şamxal: Nə isə, professor, siz nahaq narahat olmusunuz, bura da

nahaq yerə zəhmət çəkib gəlmisiniz, elə zənginiz kifayət idi. Bilirəm, axı işiniz başınızdan aşır.

Bəhram: Hə, elə indi, bax bu saat gərək Baksovetdə olaydım.

Şamxal: Lap arxayın olun. Sizin xətrinizə mən nə ki lazımdır eləyəcəm. Amma gərək siz də *(ilk dəfə Qiyasa müraciət edir)*. Niyaz müəllim...

Bəhram: Qiyas.

Şamxal: Bəli, Qiyas müəllim, gərək siz də mənə kömək eləyəsiniz.

Qiyas: Nə cəhətdən?

Şamxal: Qızın anasıyla görüşün. Deyirlər, kasıb adamdır. Çalışın könlünü alasız. Əlbəttə, müəyyən maddi köməklik də göstərmək lazımdır. İndi qızın dəfnidir, azdan-çoxdan ehsanı-filanı, qəbrinin üstünü götürmək, bir sözlə, belə nəvaziş-qayğı göstərin arvada, özünü yalqız, kimsəsiz bilməsin, axı deyirlər, bu qızdan başqa heç kəsi yoxdur bədbəxtin. Əsas da odur ki, bir iddiası olmasın. Axı, doğrudan da, əgər onun qızı oğlanı sevirmişsə, onda gərək heç olmasa, qızının xətrinə arvad gədəni tələf eləməsin də... Elə deyil?

Bəhram: Elədir ki var.

Şamxal: Ümiyyətlə, filan qədər xərciniz çıxacaq. Bilmirəm indi bu işə hansı hakim baxacaq, hakimlər də, cürbəcür olur axı... Bağışlayın ki, sizinlə belə açıq danışiram ha...

Bəhram: Yox, yox, canım, biz hər şeyi başa düşürük. O cəhətdən heç narahat olmayın, mən də nə qədər lazımdır Qiyasa kömək göstərəcəm.

Şamxal: Əşi, vallah, lazım olsa, mən elə özüm öz cibimdən nə qədər lazımdır üstünə qoyaram. Bəyəm biz yad adam-zadıq. Çox yaxşı. Deməli, hər şey barəsində danışdıq. Qanınızı qaraltmayın, Niyaz müəllim, hər şey düzəldər.

Qiyas: Çox sağ olun, çox minnətdaram.

Şamxal: Əşi, boşlayın görək. Adam adama nə gündə gərək olur. Pis gündə, ağır gündə. Yoxsa elə quru-quru qurbanım olum, sən mənim ciyərim, mən sənənin canın... Bu havayı sözlərdən nə çıxsın. Adam gərək bir-birinə yaxşılıq eləsin. Mən belə qanıram. Bəlkə düz qanmıram, professor.

Bəhram: Tamamilə düz deyirsən, əzizim, yüz faiz.

Şamxal: Bəs siz necə bilirsiniz, Niyaz müəllim?

Qiyas *(artıq yeni adına etiraz etmir)*: Əlbəttə, adamlara yaxşılıq eləmək lazımdır.

Şamxal: Bəli, bəli. Yaxşı... lap arxayın gedin. Hər şey yaxşı olar, inşallah.

Qiyas və Bəhram dururlar Şamxala əl verirlər.

Şamxal: Hə, yeri gəlmişkən, Niyaz müəllim, mənim yoldaşım sizdən yaman inciyib.

Qiyas: Sizin yoldaşınız? Məndən? Niyə?

Şamxal: Necə niyə, onun istəkli, gülməşəkər oğluna üç vermisiz də. Bilirsiniz də söhbət övladlarından düşəndə qadınlar tamam obyektivliyi-filanı itirirlər. Deyirəm, arvad, Niyaz müəllim ədalətsiz iş tutmaz, həm də axı tanıyır bizi, professorgillə olan münasibətimizi də bilir.

Bəhram (*başını bulayır*): Bizim bu Qiyasın tutması olur da.

Qiyas: Amma doğrudan da bir şey bilmirdi axı.

Şamxal: Elə mən də Tamaraya, bax, beləcə dedim. Amma arvadların tərsliyini bilirsiniz? Deyir, yəni bizim uşaq hamıdan pis cavab verib, deyir, yəni heç olmasa, dartıb dörd vermək olmazdı ona?

Bəhram: Doğrudan, lap belə mənasız iş tutubsan, Qiyas, heyf ki...

Şamxal: Yox, hələ imkan var, professor... Necə deyərlər, axırınca bir güman yeri qalıb. Sabahkı imtahandan çox şey asılıdır.

Bəhram: Eləmi? Onda ürəyinizi lap buz kimi eləyin, Şamxal.

Şamxal: Əşi, mən onsuz da sakitəm. İndi girməsə də, qiyabiyə, ya axşam şöbəsinə götürəcəm onu, yarım ildən sonra da keçirtirəcəm gündüzə. Amma arvad xiffət eləyir də, hər şeyi ürəyinə salır, özü də xəstə, əsəbi. İndi sabah beş almasa, bağı çatlayacaq. Gərək hökmən beş alsın ki, imkan qalsın düşməyə.

Bəhram: Beş alacaq, arxayın ol.

Şamxal: Ay sizi, professor! (*Gülür*) Elə danışsınız elə bil imtahanı siz götürəcəksiz. Amma Qiyas müəllim heç dinmir.

Bəhram: Eybi yoxdur, bu haramzadaya mən evdə danışaram. Bunun yadından çıxıb ki, uşaqılıqda zoğal çubuğuyla yumşaq yerinə nə qədər döymüşəm.

Qiyas: Heç döyməmişən, ay əmi, elə hədələmişən ki, döyəcəksən.

Bəhram: Onda elə indi əsil məqamdır hədəmi yerinə yetirməkçün.

Şamxal (*diqqətlə Qiyasa baxır*): Yaxşı indi nə deyirsiniz, Niyaz müəllim?

Qiyas: Əlimdən gələni edərim.

Şamxal: Çox sağ olun. Bu sözüvüzü Tamaraya çatdırram, qoy yazıq bir az sakitləşsin. Axı mən deyirdim, deyirdim ki, Zeynallılar nəslindən mərdiməzar adam çıxmaz. Oğlunuz da yaman xoşuma gəldi. Belə mərd-mərdanə özü öz ayağıyla gəldi. Özünü də elə tox tutur, məşallah, kişi qırığıdır da.

Qiyas: Özü gəldi bu qərara. Tək, özü, özbaşına...

Şamxal: Mənə elə gəlir ki, ona üç ildən on ilə qədər cəzası olan maddəni tətbiq etmək düzgün deyil, başqa bir maddəyə düşür bu iş, onun cəzası da yüz manat cərimədir və bir il müddətində məşin sürmək hüququndan məhrum olmaqdır, vəssalam.

Bəhram: Əla. Bir sözlə, Şamxal, hər şey əla olmalıdır. (*Dediylə sözün ikibaşlı mənasını dərk edərək bir də vurğuyla təkrar edir*). Siz də lap sakit olun, əla, hər şey əla olacaq.. ancaq əla...

Şamxal: Əşi, onu deyirsiniz, professor, ay sizi. O məsələ mənim yadımdan çıxmışdı, tamam. Sonra professor, ürəyivizə ayrı şey-zad gələr ha!.. Elə fikirləşirsiniz ki, ömrünüzdə bir dəfə mənə işiniz düşüb, mən də, necə deyərlər, bunun müqabilində sizə öz xahişimi deyirəm. Belə, sən Allah, şərt-zad çıxmasın e... Bu məsələnin o məsələyə heç bir dəxli yoxdur. Necə olur-olsun, professor, sizin xətrinizə, belə minnət-zad qoymuram ha, amma sizin xətrinizə mən necə ki lazımdır, eləyəcəm, çünki bizim ailə ömrü boyu sizə borcludur. Amma onu deyirdim ki, yəni övlad-filan, indi Qiyas müəllim özü də bunu gördü, adamın ən zəif damarıdır, illah da ana üçün. İndi ki, daha söz açılıb qoy onu da deyim, məsələ ondadır ki, bizim uşaq, hətta beş də alsın, bununla iş düzəlmir, bilirsiniz də keçmək üçün iyirmi bal lazımdır.

Qiyas: Bəli, bir yerə dörd nəfər çıxır.

Şamxal: Tamamilə doğrudur. Ona görə də uşağın düşməsi üçün, gərək üç nəfər başqası da, açıq danışaq, kəsilsin. Əlbəttə, elələri ki mənim oğlumdan zəif bilirlər, amma bəlkə onları tapşıran-eləyən olub, odur ki, qiymətlərini artırırırlar, sizin fəndən olmasın, başqa fəndən olsun. Qiyas müəllim, axı siz özünüz də deyə bilməzsiz ki, bütün qiymətlər belə yüz faiz obyektiv, dəqiq qoyulur, yəni heç bir az da o yana, ya bir az bu yana olmur, hə?

Qiyas: Niyə olmur, olur, əlbəttə...

Şamxal: Hə, odur ki, necə deyərlər, hər şey indi sizdən asılıdır
(*Telefon zəngi*). Sluşayu vas, polkovnik Kurbanov. Siyu minutu budu
(*Dəstəyi asır*). Çox üzr istəyirəm, çağırırlar.

PƏRDƏ

Altıncı şəkil

Qiyasgilin mənzilində. Həmin otaq. Dilarə və Firuz

Firuz: Bir toxta görək də, ay Dilarə, narahat olma, bir əncam çəkərik bu işə.

Dilarə: Mənə məsləhət elədilər ki, o arvadla görüşüm. Qızın anasıyla. Provodnikdir, sabah Moskva qatarıyla gəlir, hələ heç nədən xəbəri yoxdur qaragünün. İstəyirəm onu vəğzalda qarşılayım, sən də mənimlə gedərsən, yaxşı?

Firuz: Yaxşı.

Dilarə: Ancaq sən mənim canım, sabah içmə. Görək arvadla danışaq. Deyirlər, pul təklif etmək lazımdır. Sən mənə borc verərsən.

Firuz: Ayıb sözdür ki, əlbəttə! *(Bir dəstə pul çıxardır)*. Hələlik bunu götür, sonra yenə taparam. Ağarəfidən alaram. Sizin indi xərciniz çox olacaq. Sənin ərin də ki...

Dilarə: Mən ölüm, onun adını çəkmə. Yazıq balam, tifil balam, haralardadır indi anası ölmüş. Ay Allah, mən nə günah işlətmişəm ki, sən mənə bu cəzanı çəkdirirsən *(Ağlayır)*.

Firuz: Yenə başladın, di yaxşı, bəsdır!

Qiyas və Bəhram gəlirlər.

Bəhram *(təbəssümlə)*. Nə yenə sıxırsan gözlərinin qorasını? Bax, bu olmadı da, olmadı. Salam, Firuz.

Firuz: Salam professor.

Dilarə *(Bəhrama sarı atılır)*: Ağlamıram, ağlamıram, Bəhram əmi, necə oldu?

Bəhram: Hər şey yaxşıdır, Şamxal söz verdi ki, kömək eləsin.

Dilarə: Doğrudan, yox, doğrudan deyirsiz, ya elə məni sakitləşdirmək üçün, hə? Nə insan adam imiş. Vallah, dünyada yaxşı adamlar var. Siz də çox sağ olun, Bəhram əmi, daha bilmirəm, vallah, sizə necə təşəkkür eləyim.

Bəhram: Bıy, mənə təşəkkür niyə eləyirsən, ay qız, mən bəyəm özgə adamam. Bu mənim evimdir, mənim ailəmdir, mənim fəmiliamdır. Hələ tarixdə heç bir Zeynallı qazamatda yatmayıb,

yatmayacaq da.

Dilarə: Qurban olum sizə, ay Bəhram əmi!..

Bəhram: Di yaxşı, yaxşı! (*Qiyası göstərir*). Mən dedim bunu böyüdüb başa çatdırdım, mənim işim qurtardı, sən demə, hələ bunun törəməsinin də qeydinə qalmaq lazım olacaqmı!

Dilarə: Bəs nə, Bəhram əmi, nəinki Namiqdən, onun övladları, nəvələrimiz, nəticələrimizdən də kölgəniz əksik olmasın. Ağsaqqalımızsız da.

Bəhram: Görürəm ağsaqqalınıza yaman hörmət qoyursuz! Səni demirəm. Bu gözəlçə ərivi deyirəm.

Dilarə: O Şamxalın oğlu məsələsin deyirsiniz? Doğrudan biabırçılıqdır e. Elə adamın qəlbini qırasan, hələ onu demirəm ki, sizin sözünüzü yerə salmaq...

Qiyas: Yaxşı, başlama.

Dilarə: Heç olmasa indi bir şey batdı beynivə? İndən belə ağılı başıva yığarsan. Heyf ki, Şamxalın oğlu belə oldu, yaxşı düşməyib heç...

Bəhram: Zərər yoxdur, hələ gec deyil, düzəltmək olar hər şeyi.

Dilarə: Doğrudan?

Bəhram: Bəli (*Dilarəni bir qırağa çəkir, danışır*).

Firuz (*Qiyasa*): Hə, necəsən Don Kixot? Başın daşdan-daşa dəydi?

Qiyas: Nədi Şekspirdən Servantesə keçmisən?

Firuz: Bəli, mən, ümumiyyətlə, dünya ədəbiyyatına yaxşı bələdəm. Ona görə həyatı da səndən yaxşı başa düşürəm.

Qiyas: Yazıq o ədəbiyyata ki, sənin kimi bir bəşər yetirib.

Firuz: Bura bax, deyəsən, dəvədən düşmüşsən, hət-hötündən qalmamısan. Nahaq yerə mənimlə belə rəftar eləyirsən, mən hələ sənin karına gələ bilərəm. Yəni sən özün bilərsən, mənim bir qırıq vecimə deyilsən, mən bacımı, Namiqi fikirləşirəm.

Qiyas: Sən atovun goru, mumla görək, onsuz da bağrım çatlayır, sən də bir yandan...

Bəhram: Belədir işlər, Dilarə. İndi gərək sən də bundan göz-qulaq olasan ki, yenə bir hoqqa çıxartmasın.

Dilarə: Nə danışırırsız, Bəhram əmi. Öz əlimlə gözlərini deşərəm onun.

Bəhram: Görmürsən ağzına su alıb durur.

Qiyas: Ay əmi, axı niyə məni lap palçığa batırmaq istəyirsiniz.

Dedim də, yaxşı, əlimdən gələni eliyəcəm.

Bəhram: Elə bax bu mücərrəd söz məni hər şeydən çox şübhəyə salır: əlimdən gələni edəcəyəm nə deməkdir? Sən gərək Şamxalın oğluna əla verəsən, bildin? (*Qiyas susur*).

Dilarə: Niyə susmusan, mən başa düşmürəm, yəni indi ayrı bir şey də eləyə bilərsən?

Qiyas: Yox.

Bəhram: Nə yox?

Qiyas: Siz nə desəz, elə də eləyəcəm.

Bəhram: Yəni əla qiymət qoyacaqsan.

Qiyas: Bəli, bəli, bəli. Lap bax belə aynan günün fərqlini deyə bilməsə, iki dəfə ikinin neçə olduğunu deməsə, beş qoyacam ona.

Bəhram: Amma bu kifayət deyil.

Qiyas (yorgun): Kifayət deyil?

Bəhram: Xeyr. O gərək müsabiqədən keçsin.

Qiyas: Yəni başqa sözlə, bir bu gədənin üstündə mən üç nəfər başqa uşağı kəsməliyəm.

Bəhram: Yəni bütün o uşaqlar belə biliklidirlər ki?

Firuz: Müəllim istəsə, hər hansı bir əlaçını da dolaşdırı bilər.

Bəhram: Əlaçı lazım deyil. Amma üç nəfər ki, tutalım, elə üçə bilirlər, onlara ki, iki qoymaq olar. Şamxalın xətrinə, mənim xətrimə, əgər sən mənə doğrudan bir hörmət qoyursansa, belə öz oğlunun xətrinə e.

Dilarə: Ay Bəhram əmi, siz niyə belə həyəcanlanırsız e... Əşi, əlbəttə, eliyəcək, yəni ayrı söhbət ola bilər?

Bəhram (Qiyasa): Hə indi axır sözün nədir?

Qiyas: Yaxşı.

Bəhram: Nə yaxşı?

Qiyas: Ay əmi, sən də lap əzazilsənmiş ki. Nədir, gərək indi hər sözü bircə-bircə tələffüz eləyəm?

Bəhram: Bəli, çünki səndən nə desən gözləmək olar.

Qiyas: Yaxşı, mən üç uşağı kəsəcəm, Şamxalın oğluna beş verəcəm, özüm də ərizə verib institutdan çıxacam.

Bəhram: Hələ o sonranın söhbətidir. Hələlik sən bu iki birinci maddəni yerinə yetir, dalına sonra baxarıq. Danışdıq?

Qiyas: Bəli.

Bəhram: Kişi kimi söz verirsən?

Qiyas: Bəli, bəli! (*Acı-acı*). Kişi kimi...

Bəhram: Lap yaxşı. Onda mən daha gedim (*pul çıxardır*), götürün bunu hələlik. Xərciniz çox olacaq.

Qiyas: Lazım deyil.

Bəhram: Sən otur aşağı. Əminəm sənin, yoxsa yox? Uşaqlıqda az cibinə xərclik qoymuşam? Yaxşı, bunu sənə borc verirəm, sonra qaytararsan.

Dilarə: Lazım deyil, Bəhram əmi, çox sağ olun. Amma var, pulumuz var. Doğrudan var, budur bax (*Pul dəstəsini göstərir*).

Qiyas: Hardandır bu pullar?

Dilarə: Sənə dəxli yoxdur!

Qiyas (*partlayır*): Necə yəni dəxli yoxdur. Kimdir bu evdə kişi, sən də lap ağ elədin, hardandır bu pullar?

Dilarə (*qorxmuş*): Yaxşı, yaxşı, sonra deyərəm. Bəhram əmi, siz heç narahat olmayın.

Bəhram: Nə deyirəm, özünüz bilin. Hər halda bir şey lazım olsa, mənə xəbər eləyin. İndi mən aerodroma gedirəm. Tunisdən qonaqlar gəlir. Mən axı Sülh Komitəsinin üzvüyəm, məsələ onda deyil. Üçdən sonra klinikada olacam, hələlik.

Firuz: Mən də gedim. Zəngləşərik, Dilarə (*hər ikisi gedir*).

Qiyas: Hardandır pullar?

Dilarə: Firuzdan borc almışam. Çıxma özündən sən, Allah. Firuz mənim qardaşımdır, bu pulu da borc almışam. Hamısını qaytaracam. Şagird götürəcəm, paltar tikəcəm, varımı-yoxumu, nişan üzüyüməcən satacam, borcu qaytaracam. Amma indi mənə pul lazımdır, təcili lazımdır. Sabah qızın anası gəlir.

Qiyas: Deyirəm bəlkə mən rektorun yanına gedim.

Dilarə: Nədir ki?

Qiyas: Nə bilim, bəlkə deyirəm bülleten götürüm, ya qaçım gizlənim. Bir söz, bu andıra qalmış imtahanlardan yaxamı qurtarım. Mən eləyə bilmərəm, başa düşürsən vicdanımın əleyhinə gedə bilmərəm, neyləyim mən axı?

Dilarə (*sakit danışmağa çalışaraq*): Bura bax, Qiyas, bax sənə xəbərdarlıq eləyirəm, əgər sən sabah nə yolla olur olsun, bilmirəm, Şamxalın oğlunu instituta götürtdürə bilməsən, mən bu evdə birçə saat da qalmayacam. Bilirsən ki, mən havayı söz danışan deyiləm. İyirmi ildir ər-arvadıq. Hələ məndən belə söz eşitməmişəm. Amma bax, indi deyirəmsə bunu, atamın qızı deyiləm eləməsəm. Bax, atamın, anamın qəbrinə and içirəm.

Qiyas: Yaxşı, yaxşı, bəsdır.

Dilarə: Hə, bir də (*Qiyasa kağız uzadır*) sabah sənə bir uşaq da imtahan verəcək. Adı-famili, filan burda yazılıb. Firuzun dostu Ağarəfinin oğludur. Gərək ona da kömək eləyəsən.

Qiyas: O da beş istəyir?

Dilarə: Ancaq.

Qiyas: Bəlkə mən gedim asım özümü birdəfəlik.

Dilarə: Sabahkı imtahandan sonra özün bilərsən istəyirsən as, istəyirsən kəs.

Qiyas: Mən belə yaşaya bilmərəm, Dilarə, yaşaya bilmərəm e... Bundan sonra...

Dilarə: Yaşayarsan, yaşayarsan, əzizim, camaat necə yaşayır? Hər şeyi şişirdirsən e. Bu yəni elə böyük bir qəbahətdir-nədir. Guya ki, belə böyük güzəştə gedirsən, filan... Xırdaca bir şeydir də.

Qiyas: Böyük güzəştlər də elə xırdacalardan başlanır da. Bircə dəfə vicdanının əleyhinə get, kifayətdir, dönüb olacaqsan bir parça əski, adamlığıvı, sifəti, mənliyini itirəcəksən. Necə deyim sənə, vicdan da belə qızlıq kimi bir şeydir də – bir dəfə itirirsən onu, həyatda bircə dəfə.

Dilarə (*ilk dəfə gülümsünür*): Ətimizi tökmə görək, 45 yaşında kişi qızlığının qeydinə qalır (*Nəvazişlə*). Sən mənim canımcıyərimsən, gözlərimin işığısan, hamıdan ağıllımsan, namuslusan, vicdanlısan. Mənim xətrimə, bircə bu səfər bir balaca güzəştə get də. Bizim o biçərə balamızın xətrinə. Yalvarıram sənə. Mən yalvarıram e, sənənin dovşanının. Balasız qalmış dovşanın!..

Qiyas: Dilarə, əzizim, axı sən necə başa düşürsən ki...

Dilarə: Hər şeyi başa düşürəm. Annamaz-zad deyiləm ki. Amma sən də başa düş də. Bir an təsəvvür elə ki, Namiq indi hardadır, kimlərin arasındadır. Namiq kimi uşaq, ev uşağı, ana uşağı onların arasında – kimlərdir orda, quldurlar, canilər, pozğunlar. Uşağın başına nə oyun desən, açə bilərlər. Sənə qurban olum, Qiyas...

Qiyas: Axı... (*birdən*) Eh... onsuz... da... cəhənnəmə ki... Dünyanı mən düzəltməyəcəm ki... Ver o kağızı bəri!..

Kağızı götürüb cibinə qoyur. Dilarə onu öpur, öpüşləri, nəvazişləri get-gedə çılğınlaşır. Öskürək səsi eşidilir. Dilarə və Qiyas cəld bir-birindən aralanıb çevrilirlər, qapıda qoyun gətirən adam dayanıb.

Qoyun gətirən adam: A başıva dönüm, məni niyə azdırırsınız. Əsədulla bu qoyunu sizə göndərməyib bəyəm?

Qiyas: Bizə, bizə göndərib. Gətir bura qoyunuvu.

Qoyun gətirən adam: Şükür sənə xudaya, axır ki, bunun yiyəsini tapdım. Yaxşı, hara bağlayım bu heyvanı.

Qiyas: Könlün hara istəyir, ora. Gətir bu dey bax mənim bu yazı masama bağla.

Qoyun gətirən adam: Nədi, yenə məni ələ salırsız, adam da otaqda qoyun saxlayar? Tövləniz yoxdur?

Qiyas: Var, var, Dilarə, göstər ona tövləmizi.

İşıq sönür, keçdir. Otaq qaranlığa qərq olub. Amma qaranlıqda Qiyasın siluetini sezirik. O, kürsüdə oturan yerdə yatıb. Səhnəyə qərribə işıq şüası düşür və bu qərribə işıqda bir-birinin ardınca pyesin bütün iştirakçıları peyda olur. Bu Qiyasın yuxusudur, ona görə də personajlar qərribə yeriyirlər. Elə bil çəkisizdirlər, elə bil ayaqlarını yüngülcə yerə dirəyib atlanırlar, düşürlər – bəzən biz yuxularımızda özümüz məhz belə yeriyir, uçuruq. Haçansa Qiyas özü də kürsüdən qalxır, onun gözləri qapalıdır və bu hərəkətin ritminə qoşulur. Hamıdan qabaq Ağarəfi peyda olur. Onun hər iki qoluna dirsəyindən biləyinəcən saatlar bağlanıb, ciblərindən, kəmərlərindən növbənöv saatlar sallanıb. Ağarəfi qərribə bir təbəssümlə gülümsünür və şalvarlarının balaqlarını çırmalayır. Ayaqlarına, topuğunun üstündən də saatlar bağlanıb, barmağının ucunda yeriyə-yeriyə, tullana-tullana səhnəni tərk edir, ardınca saatın zənciri sürünüb gedir. Şamxalın arvadı Tamara peyda olur və Qiyasa yanaşır.

Tamara (gülümsünərək): Eybi yoxdur, taksinin pulunu özüm verərəm. Axı sizin pulunuz yoxdur.

Qiyas (gözləri yumuludur): Niyə yoxdur, var, pulum var.

Tamara (rişxəndlə): Vur-tut bircə manat? (*Qəfildən əsəbi*). Bəs mənim uşağıma üç niyə verdiz... Qızı ki, o öldürməyib, sizin öz oğlunuz öldürüb. (*Kəskin hərəkətlə çevrilib gedir, Namiq qaça-qaça gəlir*).

Namiq: Ata, sənin canınçün, mən öldürməmişəm onu, mən öldürməmişəm...

Rasim (gəlir, alışqanı çıxardıb tələsmədən siqaretini odlayır. Son dərəcə sakit və soyuqqanlıqla): Mən də öldürməmişəm (*Dilarə gəlir*).

Dilarə (Qiyasa): Sən yenə boşqab sındırmısan? Bütün qab-qacağı

sındırmısan sən. Firuz öz boşqablarını bizə borc verib. *(Firuz gəlir və səhnəyə yerdən boşqabları düzməyə başlayır. Rüxsarə xanım gəlir, boşqabların arasında rəqs edə-edə deyir).*

Rüxsarə: Neçəyədir bu boşqablar, mən alıram, neçəyədir?

Dilarə: Almayın *(Qiyası göstərir)*. Onsuz da hamısını sındıracaq. *(Şamxal Namiqi təqib edərək səhnəyə daxil olur).*

Şamxal: Yaxşılığın gərək əvəzini çıxasan, gərək əvəzini çıxasan, gərək əvəzini çıxasan. Namiq *(həyəcanla)*. Mən öldürməmişəm onu, öldürməmişəm. *(Bəhram peyda olur. O ağ cərrahiyyə xalatında, ağ papaqda, ağ əməliyyat maskasındadır, əllərində əlcəklər və cərrahiyyə alətləri var).*

Bəhram *(təmkinlə)*: Kim dedi ki, qız ölüb. Bu saat onu xilas edəcəyik. Heç bir hədiyyə-filan da lazım deyil. Siz kasıb adamlarsınız. Mən bunu ailəmizin, fəmiliamızın adına görə xilas edəcəyəm. Yavaş-yavaş hamı qeyb olur, səhnə boşalır və bu zaman yuxunun son obrazı – *Qumru daxil olur.*

Qumru *(gülümsünərək)*: Mən səni sevirəm, Namiq, sevirəm. Maşinsız-zadsız da sevirəm, sevirəm, sevirəm... sevi... Onun səsi tamamilə eşidilməz olanda kəskin dəhşətli bir fəryad, qadın səsi, Qumrunun anasının xəyali qışqırığı eşidilir: Ay bala, mənim gözəl qızım, bircə balam, səni nə hala salıblar? Anan sənə qurban olsun, ay bala! Qiyas oyanıb sıçrayır, tir-tir əsir. Səhnə tam işıqlanır.

Qiyas: Səhərdir.

PƏRDƏ

Yeddinci şəkil

Həmin otaq. Səhərişi gün. Gündüz saat üç. Qiyas gəlir. Əlində portfel var. Qiyas əzgin və qaşqabaqlıdır. Portfelini stolun üstünə atır, kürsüyə çökür. Telefon zəng çalır. Qiyas yerindən tərpənmir. Zəng zəngə calanır. Dilarə qaçıb gəlir.

Dilarə *(Qiyası görüb)*: Sən haçan gəldin? Telefonu niyə götürürsən? *(Dəstəyi qaldırır)*. Bəli, Bəhram əmi, gəlib, nədir ki? Necə? *(Sifəti dəyişir)*. Ola bilməz. Nə danışırırsız, Bəhram əmi, başa düşürəm, bəli... Aman Allah, bəli, bəli. *(Dəstəyi asır, Qiyasa yanaşır)*. Deməli, üç vermişən, hə?

Qiyas: Heç ikiyə də bilmirdi.

Dilarə: Sən dərk eləyirsən ki, bu nə deməkdir?!

Qiyas: Əl çəkin məndən. Əlimdən gələni elədim.

Dilarə: Əlindən gələni. Əmin idi zəng eləyəni. Deyir madam ki mən boyda ağsaqqalın sözü Qiyas üçün heç nə imiş, daha mənim o adda qohumum yoxdur bu gündən.

Qiyas: Bu da mənim payım. Əmimə görə birtəhər üç verdim. Heç ikiyə də cavab verə bilmədi.

Dilarə: Bunu eşitdik. Əmin bir də bilirsən nə dedi? Dedi, allah bilib də dəvəyə qanad verməyib.

Qiyas: Dəvə, yəni mənəm?

Dilarə: Dəvə deyilsən sən, keçisən, tərs keçi. Deməli, o daha instituta düşə bilməyəcək, hə?

Qiyas: Yox, daha.

Dilarə: Qalan o üç nəfəri də kəsmədin?

Qiyas: Birini kəsdim.

Dilarə: Ancaq birini?

Qiyas: Hə... qoy elə bu başdan deyim biləsən, Ağarəfinin oğlunu kəsdim, çünki o, Şamxalın oğlundan da cahil imiş!

Dilarə: Mən bilmirəm sən dəli, ipləməsən, nəsən belə?!

Qiyas: Mən dəliyəm, həm də keçiyəm – hansını istəyirsən o olsun. Mənimçün indi heç nəyin fərqi yoxdur. Dünyasında razı olmaram qəbula qalmağa.

Dilarə *(məsələnin mahiyyəti ona yavaş-yavaş çatır, hələ də sakit danışmağa çalışır, amma hiss olunur ki, hiddətini güclə saxlayır):* Çox əcəb. Demək, sən kefin istədiyini kimi elədin. Deyim sənə niyə belə eləmişən?

Qiyas: Deyirsən de də.

Dilarə: Yəqin elə bilirsən ki, belə yüksək prinsiplərə görə, filan, hə? Yox, əzizim, ona görə yox, ona görə ki, sən heç nə deyilsən, heç nə!

Dilarə: Deməli, dəvəyəm, keçiyəm, dəli-ipləməyəm və heç nə də deyiləm. Ayı yenə bir acı söz, söyüş bilirsən döşə gəlsin. Ürəyində saxlama.

Dilarə: Bəli, heç nə! Tale elə gətirib ki, bir neçə vaxta şahlıq quşu qonub təpənə. Bu adamlar həmişə sənə yuxarıdan aşağı baxıblar, adam yerinə qoymayıblar səni. Hə, indi sən də fikirləşmişən ki, bəs mənim də məqamım gəldi, qoy mən də bunlara gücümü göstərim, görsünlər ki, mən də beş kişinin biriyəm, görsünlər ki, onlar da

məndən asılıdırlar. Hikkə, vəssalam. Bax bu hikkənin yolunda sən oğlunu da qurban verərsən, arvadını da, doğma əmivi də. Çünki sən bizim heç birimizi ürəkdən istəmirsən. Sən ancaq tək bir özünü istəyirsən. Yəqin özündən bərk razısan, hə?!

Qiyas: Özün də bilirsən ki, səfeh söz danışır. Sənin indi ağlına çatıb, sənənlə mən nə ağızbağıza verim. Ağılsız arvadsan da!

Dilarə: Qoy mən ağılsız olum. Amma mən adamam, insanam. Amma sən insan deyilsən. Sən ancaq söz yığırısan, vəssalam! Ancaq yekə-yekə danışmağı bilirsən. Sözlər də hamısı kitab sözləri, qəzet cümlələri. Sən heç kəsi sevmirsən. İnsanları sevmirsən. Çünki insanlar axı tək bir vicdan, nə bilim namusdan, düzgünlükdən ibarət deyil axı. İnsanın nöqsanı da var, səhvi də var, pis cəhətləri də var, çünki insan insandır, canlı məxluqdur, yaxşı-yaman hamısı qarışıb onun içində, amma sən yox, ona görə də insan deyilsən!

Qiyas (yorgun): Qulaq as, gör nə deyirəm. Çalış mənə başa düşsən. Mən bacarmadım, istədim, amma eləyə bilmədim. Mən o biri uşaqların gözlərini gördüm. Mənə elə baxırdılar ki... Onların hamısı, bax, belə hamısı Şamxalın oğlundan da, Ağarəfinin oğlundan da yaxşı hazırlamışdılar. Mənə də elə etibarla, inamla baxırdılar ki. Başa düşürsən, etibarla. Mənim ömrümün çoxu gedib, azı qalıb. Amma onların axı bütün həyatları hələ qabaqdadır. Həyata təzəcə qədəm qoyurlar. Onların etibarını qırmaq olmaz, başa düşürsən, olmaz. Mümkün deyil bu. Əgər onların inamı qırılsa, elə fikrə gəlsələr ki, dünyada ədalət, düzgünlük deyilən şey yoxdur və həyata da bax bu fikirlə qədəm qoysalar, onda nə gözləyir bizi, ilahi? Bax Namiq də bunu bacarmadı, yalan danışa, saxtakarlıq edib canını qurtara bilmədi. Əgər bu qalmasa adamlarda, onda bütün bu dünyanın, hər şeyin nə mənası varmış. Onda hər şey gərək... başa düşürsən... gərək onda hər şey...

Dilarə: Bəsdir, qurtar, sənənin bu cəfəngiyyatını çox eşitmişəm, bəsdir daha. Heç eybi yoxdur, mən yol taparam, balamı xilas etməyə yol taparam, amma bizdən gözünü çək, bir də sən nə mənə görəcəksən, nə də Namiqi! (*Getməyə hazırlaşır*).

Qiyas: Sənin başın xarab olub, Dilarə, hara gedirsən?.

Dilarə: Mənim dərdimi çəkmə. Getməyə yer taparam. Sən də qal bu qaxsımış prinsiplərinlə! (*Get-gedə qızıışaraq son bir zərbəni də vurmaq qərarına gəlir*). Heç bilirsən Ağarəfi mənə nə təklif edirdi. Bəli, bu gün gündüz, sən imtahanda olanda, telefon eləmişdi. Təklif

edirdi ki, onunla bağa gedim. Onun bağına. Təbii ki, ikimiz. Ailəsi burda yoxdur. Kislovodskda dincəlirlər. Özü də mənə bilərzik və eləyirdi – qiyməti beş min manat. Sən heç ömründə bu qədər pulu bir yerdə görməmişən.

Qiyas (*sıçrayır, Dilarənin boğazından yapışır*): İtil gözümdən! Abırlı arvada belə təklif eləməzlər. Mən elə bilirdim ki, sən o Firuz qardaşın oğraş-qurumsağın biridir!..

Dilarə: Xeyr, Firuzu bura qatma. Firuzun yatsa, heç yuxusuna da girməz. Sənin də heç bir şeydən xəbərin olmazdı. Mənə bu təklifi eləyəndə Ağarəfinin dədəsini dalına şələlədim. Bütün ömrüm boyu mən sənə xəyanət eləməmişəm, gözümün ucuyla belə bir kişiye baxmamışam. Kimə mən sadıq olmuşam, sənə? Sənə ki... sən bizim hamımızı keçə qiymətinə satarsan, meyitlərimizin üstündən adlayıb keçərsən, uf deməzsən, mənim də, Namiqin də. Eybi yox, qoy mənə dərs olsun.

Qiyas: İyirmi il. Düz iyirmi il mən sənə özümə inanan kimi inanmışam. Dur get gözümdən. Səsivi eşidə bilmirəm. Onsuz da biz sizdən çoxuq. Özü də biz haqlıyıq, siz yox!

Dilarə: Salamət qal (*Qaçıb gedir*).

Qiyas hərəkətsiz susub oturub, bir qədərdən sonra qoyun gətirən adam – bu səfər qoyunsuz daxil olur.

Qoyun gətirən adam: Qardaşoğlu, bağışla görək, amma nöş məni aldadırsan? Qoyunu Əsədulla, heç sizə göndərməyibmiş ki... Yəqin kəsib yemisiz, üstündən də su içmisiz, hə, indi mən Əsədullaya nə cavab verəcəm?

Qiyas: Ay canım, siz nə danışırırsız, nə Əsədulla, nə qoyun? (*Yadına düşür*). Hə, hə, ordadır, eyvandır.

Qoyun gətirən adam: Necə, diridir?

Qiyas: Bəli, bəli, diridir, götürün aparın!

Qoyun gətirən adam (*Gedib qayıdır*): Doğrudan diriymiş, özüdür ki, var. Deməli, apara bilərəm.

Qiyas: Bəli, bəli!..

Qoyun gətirən adam. Aton rəhmətlik. Bağışla, sən Aallah, bir az pis düşdü (*Gedir*).

Qiyas: Vəssəlam. Kitab bağlandı. Oğul qazamatda, arvad atıb getdi, bir qoyun qalmışdı – onu da apardılar.

İşiq dəyişir, Əjdər gəlir.

Əcdər: Nədir, Qiyas müəllim, qaşqabağın yer süpürür?

Qiyas: Nəyə sevinəcəm ki, ay Əjdər kişi?

Əcdər: Hə, bilirəm, eşitdim. Elə özümü də danlayıram – axı mən öyrətdim ona maşın sürməyi.

Qiyas: Rəhmətliyin oğlu, sən hardan biləydin ki, belə olacaq.

Əcdər: Yox, görürdüm əli qıvraq deyildi. Rulda ki çevik olmadın, heç nə. Nə deyirsən de, şoferlik də bir vergidir e. Hələm-hələm peşə deyil şoferlik. Amma belə bir iş lap əlli ilin şoferinin də başına gələ bilər.

Qiyas: Yəqin.

Əcdər: Bir tas nərdlə aran necədir? Fikrin də bir az dağılar.

Nərdi açır, oynamağa başlayırlar.

Qiyas: Pənc sə...

Əcdər: Dübarə. Nədi, içib eləyibmiş?

Qiyas: Yox, mən getdim bu işi xüsusi yoxlatdırdım. Bir damcı dilinə dəyməyibmiş o gün. Müstəntiq başqa birisiylə çaşdırıb. O gün ayrı bir hadisə də olub. Nəmiq dünyasında mənə yalan deməz.

Əcdər: Yaxşı uşaqdır, məşallah. Düşəndə düşür də. Amma deyim sənə içkidən köpəkoğlu şey yoxdu bu dünyada. Yadında sənə bir əhvalat danışmışdım, içki barədə, adamı nə günə qoyub.

Qiyas: Eh, ay Əjdər kişi... Kaş elə dünyada hər şey sənə danışdığın əhvalatlar kimi olaydı, hər şey aydın, açıq. Amma həyat bilirsən nə qəliz şeydir?..

Əcdər: Nədədir axı onun qəlizliyi? Gərək adam olasan, kişi olasan, vəssalam, elə bir qəlizlik-zad yoxdur.

Qiyas: Ən qəliz elə bu məsələdir də, adam olmaq, kişi olmaq...

Əcdər: Kişi demişkən, o gün başıma bir qəribə əhvalat gəlib. İki-üç gün bundan qabaq smenam qurtarıb, parka gedirəm. Gördüm, bir kişi əl qaldırdı, saxladım, dedim bəlkə yolumun üstüdür, apararam. Görürəm, belə qəribə adamdır, sağ qoluna da saat taxıb, sol qoluna da. Öz işidir, əlbəttə, istəyir lap qulağına taxsın. Uzun sözün qısası, deyir, apar məni Buzovnaya, iyirmi manat verərəm sənə. Buzovnaya da bilirsən də, çetçik beş manat vurur. Yox, deyirəm, pulun-zadın

mənə lazım deyil, smenam qurtarıb, evə gedirəm. Gördüm yox aşna, bu tərsləyinə salıb, mən də saldım tərsləyimə, yox ki, yox. Birdən nə desə yaxşıdır. Mən deyir, mütləq sənənin məşinində gedəcəm, özü də sənə yüz manat pul verirəm. Vallah, şeytan məni yoldan çıxartdı. Allahdan gizli deyil, səndən nə gizlin, böyük qızı adaxlayıblar, bu payız allah qoysa, köçürdəsiyə. Özün bilirsən də indi azdan-çoxdan cehiz-filan lazımdır da. Mən də o müştərilərin cibini soyan şoferlərdən deyiləm, axı. İndi kim beş-on qəpik artıq verər, sağ olsun, verməz yenə də canı sağ olsun. İndi öz-özümə fikir eləyirəm, Allah sənə, deyirəm, havayı pul göndərüb, o baş-bu başa bir saatlıq yoldur, yüz manat qazancım olacaq. Otur deyirəm, getdik. İndi gedirik yolu, mən yenə öz-özümə fikir eləyirəm. Deməli, bu məndən artıq kişi çıxdı, dediyini elədi, mənim, demək, kişiliyimi, qeyrətimi pula aldı, mən də demək razı oldum. Bəli, gedib çıxırıq Buzovnaya, çıxardır düz yüz manat – mən kişiyəm deyir, sözümüz sözdür, bu sənənin haqqın, götürdüm pulu, Qiyas bax, balanın, balalarımın canıyçün, bu bərəkət haqqı, beşcə manat çıxdım, – çetçik dörd yetmiş vurmuşdu, doxsan beş manatı qaytardım zdaçı. Gözü kəlləsinə çıxdı: Belə niyə, deyir? Ona görə ki, deyirəm, mən də kişiyəm, səndən də əskik kişi deyiləm, qoca olsam da. Mən ölüm düz, eləmişəm, ya yox?

Qiyas: Elə düz eləmişən, Əjdər kişi, elə düz eləmişən.

Əcdər: Nə olub a bala, gözlərini niyə üzümə zilləmişən, sən atırsan e?

Qiyas: Baxıram sənə, Əjdər kişi, ürəyim fərəhlənir: nə yaxşı ki, bu dünyada sən də varsan.

Əcdər: Durdun söz danışdın da.

Qiyas: Onsuz da biz onlardan çoxuq. Güclüyük də onlardan.

Əcdər: Kimdən?

Qiyas: Heç, öz-özümə danışırım. İndi bu saat sənə bir mars eləyəcəm, özün də mat qalacaqsan.

Əcdər: Məni mars eləyən hələ anasından olmayıb, bu da bir pənc yek.

Qiyas: Bilirsən, Əjdər kişi, mən də sənə bir əhvalat danışmaq istəyirəm, nənəm rəhmətlik danışardı mənə.

Əcdər: De gəlsin, şeş sə...

Qiyas: Qaçaq Kərəmi eşitmişən də, bunun bir düşməni varmış, İsrail bəy, neçə il ədavət çəkərmişlər. Bir dəfə, deyir, xəlvət yerdə

Kərəm silahsız-yaraqsız, tək, İsrafil bəyin qarşısına çıxır, onun da başında dəstəsi varmış, hamısı da yaraqlı-yasaqlı, onda dəymir Kərəmə, namərdlik eləmir. Deməli, Kərəm bir növ buna borclu qalır. Bəli, günlərin bir günü Kərəm qoçağım da gecəynən gəlir həmin bu İsrafil bəyin evinə, görür bəy yatıb, yanında da arvadı. Kərəm dinməz-söyləməz bir güllə çıxardır, qoyur bunların arasına, özü çıxıb gedir. Səhər İsrafil bəy durur, görür bu gülləni, o saat məsələni başa düşür, bilir ki, Kərəm gəlibmiş və onun necə deyərlər, borcunu qaytarıb. İndi gör İsrafil bəy neyləyib.

Əcdər: Neyləyib?

Qiyas: Durub, arvad-uşağın, nökər-naibin çağırıb, hamıynan halallaşib, vəsiyyətin eləyib, həmin o gülləni qoyub tapançasına, bəli, sıxıb tapançanı öz təpəsinə.

Əcdər: Əşi, sən nə danışırısan? Pah atonnan, a kişi!.. Yaxşı bu hardan yadıva düşdü birdən.

Qiyas: Nə bilim sən o danışdığın əhvalata görə yadıma düşdü.

Əcdər: Bunun ona nə dəxli var?

Qiyas: İkisinin də mətləbi birdir də. Forması ayrıdır. Amma mətləb birdir: insan ləyaqəti, kişilik, qeyrət!..

Əcdər: Ay səni, Qiyas. Mənim əhvalatım xırda bir şeydir ki!

Qiyas: Fərqi yoxdur. Xırda, ya böyük. Bu eyni bir mətləbdir. İstəsək də, istəməsək də bu mətləb hər gün, hər saat hər dəqiqə ayrı-ayrı şəkillərdə üzə çıxır və biz də qərar qəbul eləyirik, ya nəfsimizi basırıq, ya kişiliyimizi. Bura bax, Əjdər kişi, sən nəçə qızın institutda oxuyur?

Əcdər: İkisi. Gülnarla Gülxar, Gülgəz, Gülər hələ məktəbdə oxuyurlar. Gülzar da gələn il məktəbə gedəsidir, inşallah.

Qiyas: Yaxşı, o institutda oxuyan qızların, onlar daxil olanda sən kimə minnətçi düşmüşdün, kimə tanışlıq tapmışdın, kim tapşırırmışdı onları, ya bəlkə pul vermişdin.

Əcdər: Qoy oturmuşuq, a kişi. Hardaydı məndə o qədər pul. Tanışlıq-zad hardan tapaydım? İkisi də əlaçı idi. Gülnarın hələ medalı da vardı.

Qiyas: Ay sağ ol e. İş də elə bundadır.

Əcdər: Hansı iş?

Qiyas: Heç... bu da düldülü...

Əcdər: Sən elə məni quru söhbətə tutmusan, bir çaydan-zaddan gətirəydin, boğazımız qurudu ki, istini də görürsən də.

Qiyas: Bu saat.

Çay dalınca gedir, Dilarə gəlir. Əjdəri görmür, Qiyas qayıdır, bir müddət təəccüblə Dilarəyə baxır, sonra stəkani salıb sındırır.

Dilarə: Bağışla məni, qurban olum sənə, bağışla məni, axmaq sözlər dedim bayaq, fikir vermə onlara!.. *(Qiyası qucaqlayır, öpür).*

Qiyas *(aralanaraq):* Ay qız, dayan, Əjdər kişi bizdədir.

Dilarə: Vay, biabır olduq, bağışla, Əjdər kişi! *(O biri otağa qaçıb gedir).*

Əcdər *(boğazını arıtlayır):* Yaxşı, mən də gedim də.

Qiyas: Əşi dayan, indi sənə təzədən çay töküüb gətirəcəm.

Əcdər: Yox, yox, gələn səfər *(Tələsik gedir, Dilarə qayıdır).*

Qiyas: Ağarəfinin kefi necədir?

Dilarə: Nə Ağarəfi? Başın xarab olub, Qiyas? Dilinə necə gətirə bilirsən?

Qiyas: Heç nə gətirmirəm dilimə. Hər halda səni iyirmi ildir tanıyıram.

Dilarə: İyirmi iki *(Kədərli).* Mən vağzala getmişdim, Qiyas, o arvadı qarşılamağa. Dəhşətdir, Qiyas. Sən təsəvvür eləyə bilməzsən. Vaqondan gülə-gülə düşdü. Əlində də bir banka göbələk vardı. *(Ağlayır).* Danışa bilmirəm, Qiyas. Ömrüm boyu unuda bilməyəcəm onun qışqırığını. Biləndə ki... ilahi, övlad itirməkdən ağır nə dərd ola bilər? Yeganə balanı... Ayrı heç kəsi yoxdur. Əri təzə arvad alıb. İnanırsan, Namiq də yadımdan çıxdı.

Qiyas: Mən səni sevirəm, dovşan!

Dilarə: Namiqi yadımdan çıxartdığım üçün. Yəqin mən çox pis anayam, pis də arvadam, hə?

Qiyas: Çay tök mənə, onda deyərəm.

Dilarə: Yəqin indi Şamxal bizdən qisas alacaq, hə, yazıq Namiq.

Qiyas: Dəvədən böyük fil var!

Dilarə: Kimdir dəvə, sən?

Qiyas: Yox, bu misalda Şamxaldı dəvə. Dünya tək bir şamxallardan ibarət deyil ki. Qanun var, ədalət var...

Dilarə: Mən o arvada göz qoydum, dünyasında o bizdən pul götürməz. Mən lap yəqin bilirəm.

Qiyas: Mən də. Amma o, Namiqə qarşı da bir şey eləməyəcək.

Dilarə: Hardan bilirsən?

Qiyas: Çünki Namiq indi ona yeganə canlı xatirədir qızı barədə. Namiq ordan çıxandan sonra qızın qəbri üstünə bir yerdə gedəcəklər axı.

Dilarə: Onu bilirəm ki, heç vaxt bizdən pul götürməz. Bilmirəm, nə isə var o arvadda, nə isə elə bir şey ki... sözlə demək çətindir el..

Qiyas: Ləyaqət. Kərəm əhvalatı...

Dilarə: Nə Kərəm?

Qiyas: Bir arxayın vaxtda danışaram sənə. Bəlkə hər halda mənə bir stəkan çay verəsən?

Dilarə: Bu saat, bu saat!

Mətbəxə gedir. Qiyas pəncərəni təybatay açır. Səmada iri yay ulduzları görünür. Dilarə çay gətirir.

Qiyas: Bir göyə bax. Ancaq yay gecəsində ulduzlar belə iri görünürlər.

Dilarə (*pəncərəyə yaxınlaşır*): Yaman yorulmuşam, Qiyas...

Qiyas: Get yat... (birdən) Namiq gələndə oyadaram səni.

Dilarə: Mütləq oyat...

PƏRDƏ

Fevral 1977-çi il Yalta.

SƏHRA YUXULARI

(İki hissəli, səkkiz şəkilli pyes-qəzet)

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Hovard Bruk -Amerikalı tarix professoru, 60 yaşında.

Luiza Bruk – (Lu) – onun qızı, 25 yaşında.

Tom Soyər – "Nyu-York Tayms" qəzetinin müxbiri, 35 yaşında.

Polkovnik Əmir – Bayalstan gizli polisinin rəisi, 35 yaşında.

Doktor Kərim – Vəkil, 40 yaşında.

Mehdi
Ruzigar

} 24-25 yaşında

Həbib
Leyla

"Azadlıq ya ölüm" gizli təşkilatının üzvləri

Doktor Mahmud – 60-65 yaşlarında.

Başqa "Şahidlər" – yaşları qeyri-müəyyəndir.

Lal – dinməz polis

Hərbi tribunalın sədri

Həbsxana mollası

Polislər

Aeroportda barmen

Reportyorlar

Sərnişinlər və başqaları...

Hadisə bizim günlərdə, Şərq ölkələrinin birində cərəyan edir.

Hadisələri bir dəstə reportyor şərh edir. ("Qəzetlərin səsi"). Onlar xorla, birgə də danışa bilərlər, ayrı-ayrı da...

BİRİNCİ HISSƏ

Birinci şəkil Aeroport

Bir neçə şərti ştrix Bayalstan ölkəsinin paytaxtı Bayal şəhərinin xalqlararası aeroportunu səhnədə canlandırır. Tamaşaçı başa düşməlidir ki, "xalqlararası" təyini elə quru bir addır, əslində isə xudmani bir binadır bura. Bu kiçik hava meydanında da ayda-ildə bir dəfə əcnəbi təyyarələr ya qona ya qonmaya. Amma buna baxmayaraq zahiri əlamətlərin hamısına riayət olunmuşdur – müxtəlif ölkələrin balaca bayraqları, müxtəlif aerokompaniyaların reklamları, gömrük və sərhəd keçidi, latın və ərəb əlifbalarıyla yazılar... Reprodunktordan müxtəlif dillərdə elanlar eşidilir. Yadigarlar köşkü – "fri şop" və içki barı da var.

Reprodunktordan səs: – Diqqət! Diqqət! Ledi və Centlemenlər! "Pan Amerikan" hava kompaniyasının Nyu-York-Las Palmas-Qahirə-Bayal-Dehli marşrutuyla uçan təyyarəsi yerə enir... Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm...

Bir dəstə reportyor daxil olur. Onlar bir yerdə də danışa bilərlər, tək-tək də, amma bu epizodda aralarından biri irəli çıxmalıdır. – Bu televiziya şərhçisidir. Televiziya şərhçisi birbaşa televiziya kameralarına – tamaşaçı salonuna müraciət edərək danışır.

Qəzetlərin səsləri: – Gün aydın ledi və centlmenlər! "Bayalstan radio-televiziyası"nın mikrofonları Bayal şəhərinin xalqlararası hava limanında qurulmuşlar... İndicə xəbər verildi ki, "Pan Amerikan" kompaniyasının DS-8 təyyarəsi hava meydançasına qondu... Bu polad qanadlı quş min-min milləri qət edərək şəhərimizə dost Amerikanın şanlı Nyu-York şəhərindən qonaqlar gətirmişdir. Okeanların, dənizlərin, səhraların üstündən uçub yurdumuza təşrif gətirmiş sərnişinlər arasında hökumətimizin möhtərəm müsafiri – Amerika və dünya elminin iftixarı professor Hovard Bruk da vardır. Onun ölkəmizə səfəri iki böyük xalqın, iki böyük dövlətin – Amerika Birləşmiş Ştatlarının və Bayalstan respublikasının əbədi, sarsılmaz dostluğunun rəmzidir...

-Parlaq və gözəl ömrünü Bayalstanın tarixinə, arxeologiyasına və yazı mədəniyyətinə həsr etmiş Hovard Bruk iki böyük millətin

zəngin dostluq salnaməsinə qızıl səhifələr əlavə etmişdir... Bu salnamə isə, doğrudan da, çox mənalıdır... Amerika-Bayalstan dostluğunun kəhkəşanında bir neçə ulduz xüsusi bərq vurur... Bu ulduzlardan biri – 1947-ci ilin 18 iyununda şölələndi. Həmin gün Birləşmiş Ştatların unudulmaz prezidenti Harri Trumen ölkəmizin ədəbi prezidenti general Feyzi Bayalla görüşmüş, XX əsrin iki dahi dövlət xadimi 22 dəqiqə ərzində səmimi və mehriban söhbət etmiş, dünya siyasətinin ən mühüm məsələlərinə nəzər salmışlar...

Məhz o zaman Birləşmiş Ştatlar və Bayalstan bütün kainat qarşısında bir daha təsdiq etmişlər ki, Allahsız kommunizmə qarşı möhkəm durmaq əzmindədirlər. Və məhz o zaman möhtərəm prezident Trumen tarixi kəlamını bəyan etmişdir. O demişdir ki, Birləşmiş Ştatların milli təhlükəsizliyi Bayalstanın sərhədlərindən başlanır. Ölkəmiz Amerika üçün həyati vacib əhəmiyyətə malikdir. Sonra prezident Trumen əlavə etmişdir ki, biz amerikalılar üçün Bayal şəhəri Nyu-York və Vaşinqton şəhərləri qədər əzizdir.

-Amerika-Bayalstan dostluğunun kəhkəşanında ikinci bir ulduz 1962-ci ildə bərq vurmuşdu. Məhz, bu vaxt Mayami-biçdə keçirilən gözəllik yarışında millətimizin iftixarı Gülsüm Bayal səkkizinci yərə çıxmışdır. Və nəhayət, bu gün 1979-cu il, avqust ayında üçüncü bir ulduz parlamağa başlayır – biz tarixi hadisənin şahidləriyik – bu gün ölkəmizə əziz bir qonaq təşrif gətirir. Hovard Bruk – Harvard Universitetinin professoru, Britaniya Kral Arxeoloji Cəmiyyətinin fəxri üzvü, Danimarka Kral Şərqşünaslıq İnstitutunun fəxri üzvü, Fransa...

Qəzetlərin səsləri uzaqlaşır, səhnəyə aeroportun holluna indicə enmiş təyyarənin sərnişinləri gəlirlər. Onların içində professor Hovardla qızı Luiza da var. Mətbuat nümayəndələrinin diqqəti dərhal onların üzərində cəmlənir. Reportyorlar professoru əhatə edirlər, foto qığılcımlar içində sual-cavab başlanır.

I Reportyor: – Professor Bruku azad Bayalstan mətbuatı adından səmimi salamlayır və bir sual vermək istəyirəm: Professor Bruk! Ölkəmizə səfəriniz nəylə əlaqədardır?..

Bruk: – Mıxı yazıların tapıldığı arxeoloji qazıntı yerləriylə ətraflı tanış olmaq istəyirəm... Bu yazıların vaxtının dəqiqləşdirilməsinə ömrümün qalan illərini sərf etmək fikrindəyəm.

II Reportyor: – Əvvəllərdə ölkəmizdə olmusunuzmu?

Brük: – Təəssüf ki, yox... Amma bu qəbahətimi düzəltmək fikrindəyəm və çalışacağam ki, bundan sonra hər il ölkənizə gəlim... Axı hələ çox qədimlərdə sizin ərazinizdə zəngin mədəniyyət yaranmışdır...

Müxbirlərdən biri – Tom Soyer, – sakitcə bir qıraqda dayanıb dinib-danışır. Sonra o Luiza Bruka yanaşır və ehmalca onun qoluna girib barə tərəf aparır. Mətbuat konfransı davam edir, amma indi bizim diqqətimiz Toma və Luizaya (Luya) cəlb olunur.

Tom: Bəlkə də yanılıram, amma mənə elə gəldi ki, tərlı kişilərin tünlüyündə dayanıb bu gic sual-cavabı dinləmək çox da ürəyinizdən deyil?

Lu: Təşəkkür edirəm. Çox nəzakətlisiniz. Xüsusilə atamın cavablarını gic saymağınızla...

Tom: Bağışlayın... Necə də ağılıma gəlmədi ki, Lu sizsiniz. Lu, Luiza Brük, professor Hovard Brukun yeganə qızı, üçüncü dünyanın ictimai-siyasi fikrini tədqiq edir, idman avtomobillərinin, sarışın oğlanların, Siam pişiklərinin, zen-buddizm fəlsəfəsinin və Hamburq kotletlərinin dəlisidir...

Lu: Nələrin dəlisi olduğumu necə də gözəl əzbərləmişiniz.

Tom (*əlindəki kağızı göstərir*): Bütün bunları haqqınızdakı məlumat kitablarından bilmişəm...

Lu: Nəyi xoşladığlarım var orada. Nəyi xoşlamadıqlarımı da əlavə edin. Tanımadığım kişilərin məni bax beləcə, sizin kimi qamarlamasını xoşlamıram. Bir də atam haqqında hörmətsiz danışanlardan xoşum gəlmir.

Tom: Boşlayın, canım... Atanızda nə işim var. O ki qaldı tanışlıq məsələsi, şübhəsiz, haqlısınız. Gəlin tanış olaq. (*Əlini uzadır*) Tom Soyer, "Nyu-York Tayms"ın müxbiri... Onu da deyim ki, bu səhrada mən yeganə Amerika müxbiriyəm...

Lu: Luiza Brük.

Tom: Qəribədir, çox qəribədir...

Lu: Nədir qəribə?

Tom: Yəni siz Mark Tveni oxumamısınız? "Tom Soyerin" sərgüzəştlərini nəzərdə tuturam...

Lu: Oxumuşam. Nədir ki?

Tom: Onda siz, doğrudan da, nadir adamsınız. Tanış olduğum bütün amerikalı qızlar adımı eşidən kimi Mark Tvendən sitat gətirməyə başlayırlar... Mənə, necə deyərlər, öz savadlarını nümayiş etdirməyə çalışırlar... Friskodan Seula qədər tanış olduğum bütün amerikalı qızların tən yarısı belə edirlər...

Lu: Bəs o biri yarısı...

Tom: O biri yarısı xoşbəxtlikdən Mark Tvendən xəbərsizdir. Odur ki, deyirəm də, siz müstəsnasız. Mark Tveni də oxumusunuz, bu duzsuz zarafatı da etmədiniz! Eşq olsun. Mənə elə gəlir ki, bu münasibətlə mütləq içməliyik... Meyliniz nə çəkir, Lu?

Lu: Toniglə cin...

Tom: Burda belə şeyləri dilinizə gətirməyin... Mənə inanın, axı mən neçə ildir buranın sakiniyəm, bu ölkədə yeganə içiləsi şey Bayal şərabıdır... Əsl səhra şərabıdır... Yanğını kəsir, eyni zamanda adamı xoş yuxularla xumarlandırır... Səhra yuxuları – ayrı aləmdir, Lu... Bu yuxularda dünyanı olduğundan qat-qat gözəl görürsən. (*Barmenə*) İki qədəh Bayal. Buzla... (*içirlər*)

Lu: Doğrudan əla şərabdır...

Mətbuat konfransı davam edir.

I Reportyor: Professor Bruk, seksual inqilab məsələsinə necə baxırsınız?

Bruk (*bir qədər tutulur, boqazını arıtlayaraq*): Bilirsinizmi, iş ondadır ki...e...

Tom: İlahi! Bu heyvan – müxbiri deyirəm – elə bilir ki, amerikalılara məhz belə suallar vermək lazımdır... Elə bilir ki, bu sayaq suallar yüksək mədəniyyət əlamətidir.

Lu: Deyəsən, bura o qədər də ürəyinizcə deyil?

Tom: Yox, niyə ki... Yaşa dolduqca axmaq danışığıları çox da ürəyimə salmıram...

II Reportyor: Mister Bruk, insan hüquqları məsələsi barəsində nə deyə bilərsiniz?

Tom (*gülür*): "Bayalstan səhəri" qəzetindəndir. Müxalifətin orqanıdır... Qəzeti prezident Bayal binəsindən satın alıb...

Lu: Burada müxalifət var?

Tom: Bəs necə? Ayıb sözdür ki... Bütün demokratik dövlətlərdə olduğu kimi burda da hər şey öz qaydasındadır... Seçkilər keçirilir.

Parlament seçilir... İki partiyalı sistem fəaliyyət göstərir... Muxalifətin öz mətbuatı var (*içir*). Niyə içmirsiniz, Lu? Yoxsa şərabı bəyənmədiniz? Bəlkə mənim danışığlarım yorur sizi?

Lu: Əksinə, bu ölkə haqqında verdiyiniz hər məlumat mənimçün maraqlıdır...

Tom (*bir qədər məst olaraq*): Lu, onu nəzərdə tutun ki, siz uydurmalar ölkəsinə gəlmisiniz... Burada hər şey yapmadır – bax bu suallar... aviakompaniyaların reklamları – dünyanın cürbəcür ölkələrinə səyahətə çağıran bu reklamları bura asmaq deyirlər ki, guya siz istədiyiniz vaxt istədiyiniz yerə gedə bilərsiniz. Amma hamısı yalandır, hamısı yapmadır... Parlament, seçkilər, iki partiyalı sistem, muxalifət... Hamısı xəyaldır, səhra yuxularıdır... Atanız, deyəsən, insan hüquqları məsələsindən yaxasını birtəhər qurtardı. İndi bilərsiniz hansı sualı verəcəklər? Gəlin mərc çəkək... "Uilminqton onluğu" haqqında soruşacaqlar...

V Reportyor – Mister Bruk "Uilminqton onluğu" haqqında fikriniz necədir?

Bruk: O nədir elə, beysbol komandası?

Tom (*qəhqəhə çəkir*): Əhsən, professor Bruk! Lu, demə, sizin atanız əla beysbol bilicisi imiş ki...

I Reportyor: Professor Bruk, bizim qəzetin oxucularını bir məsələ maraqlandırır. Siz necə bilirsiniz, Birləşmiş Ştatların senatı prezident Karterin Bayalstana verdiyi yüz min dollar məbləğindəki kreditləri təsdiq edəcəkmi?

Tom: Bəli, iş də elə bundadır da... Əsas məsələ budur Lu... Bax sizin belə təmtəraqla qarşılanmağınızın səbəbi də budur. Məhz elə buna görə də siz kəhkəşanda üçüncü ulduzsunuz!

Lu: Nə ulduz?

Tom: Heç. Siz hələ yerli mətbuatın dəbdəbəli üslubuna alışmamısınız.

Lu: Yaxşı, siz niyə kənardan baxırsınız, Tom? Siz niyə suallar vermirsiniz...

Tom: Ona görə ki, əzizim Lu, mənim təmsil etdiyim qəzetin oxucularını Vayominq ştat valisinin yumşaq yerinə çıxmış çiban nə qədər maraqlandırırsa, atanızın bu ölkəyə gəlişi də o qədər maraqlandırır. Bağışlayın, bəlkə bir az kobud çıxdı (*içir*). Bax, əgər atanızı burada, Allah eləməmiş, öldürsələr, onda başqa məsələ... Onda mütləq bu xəbər qoca "Taymsın" birinci səhifəsində yer alar...

Təsəvvür edirsinizmi, dünyaca tanınmış bir Amerika alimini səhralarda itib-batmış tanınmaz-bilinməz bir ölkədə öldürüblər...

Lu: Nə dəhşətli şeylər danışırırsız, Tom...

Tom: Heç narahat olmayın... Bu ölkədə nə sizin, nə atanızın heç burnunuz da qanaya bilməz... Burda qumlardan, çibinlərdən və boş-boş danışılardan başqa heç bir şey yoxdur... Heç bir şey. Nə neft, nə qızıl, nə uran... Ölkənin strateji əhəmiyyəti cüzi, ordusu zəif və etibarsızdır... Əhalisinin sayını heç kəs bilmir, heç vaxt əhali siyahıya alınmayıb. Bayalstanlılar ya üç milyondurlar, ya beş. Bəlkə də yeddi, yaxud iki... Nə fərqi var – səhra günəşinin məst etdiyi yuxulu, müti insanların sayı nə qədərdir – bir, ya on milyon.

Lu: Buna baxmayaraq, ölkənin dəniz sərhədlərində bizim donanmamız keşik çəkir... Havadan görürdük...

Tom: Tamamilə haqlısınız... Qumlar, sonsuz səhra da hardasa bitib-tükənir, o qurtaran yerdə dəniz başlanır, dənizdə isə bizim 6-cı donanmamız hazır durub. Prezident Bayal Amerikanın can bir qəlb dostudur. Əgər burada hər hansı amerikalının başından birçə tük əskik olsa prezident Bayal əhalinin yarısını qırıb tökər, bütün itləri, pişikləri... dəlləkləri dara çəkər...

Lu: Dəlləklərin bura və dəxli var?

Tom: Heç soruşmadınız pişiklərin, itlərin nə dəxli var? Nə bilim, ağılıma gəldi, dedim... Bəlkə tükü misal çəkdiyimçün yadıma dəlləklər düşdü... Amma bir yandan baxanda niyə də dəlləklər qəzəbə keçməsin axı? Əgər birdən-birə izahsız-səbəbsiz bütün dəlləkləri assalar, bundan sonra cəmi dərzilər, saatsazlar, nə bilim, həkimlər, çəkməçilər, pianistlər, ömür boyu qorxu içində yaşarlar... İnsanları vahimə içində saxlayan izahsız, məntiqsiz təqiblərdir, Lu...

II Reportyor: Mister Bruk, 30 il bundan qabaq unudulmaz prezident Harri Trumen səmimi və əziz dostu general Feyzi Bayalı mehribanlıqla qarşılayanda, hər iki böyük dövlət xadimi 22 dəqiqə ərzində mehriban söhbət edəndə...

Tom: Yalana bax e... Trumen Feyzi Bayalla cəmi-cümlətanı beşcə dəqiqə danışıb. Özü də trusikdə... Özünü günə verəndə... Bir vaxt bütün Bayalstanda asmışdılar bu şəkli – Trumen – lüt, mil-mil trusikdə, yanında da Bayal – general paltarında, bütün dəmdəstgahıyla, ordenlər, medallar, paqonlar... Sonra "Azadlıq ya ölüm" təşkilatı bu şəkillərin altından ədəbsiz sözlər yazdı və polis iki saatın içində şəkillərin hamısını yığışdırdı.

II Reportyor: İyirmi iki dəqiqə ərzində açıq söhbət edən iki rəhbər...

Tom: Bircə bunu başa düşə bilmirəm ki, niyə məhz 22 dəqiqə deyirlər. Yaxşı, madam ki, yalan deyirsiniz, deyin iyirmi dəqiqə, ya nə bilim iyirmi beş, otuz, qırx dəqiqə, yoxsa niyə məhz 22... Bu iki dəqiqə heç cür çatmır mənə...

Avtomobil signalları, səslər eşidilir.

Tom (*pəncərəyə tərəf boylanaraq*): Oho, hadisələr xüsusi maraq kəsb edir... Polkovnik Əmir şəxsən özü təşrif buyurur...

Tom: Bayalstanın güclü şəxsi... Prezidentin bacısıoğlu, gizli polis rəisi, həbsxanaların baş müfəttişi, təbiəti və quşları mühafizə cəmiyyətinin fəxri sədri – polkovnik Əmir... Mən də deyirəm axı, nə olub belə səhərdən Xarici İşlər Nazirliyi bütün müxbirləri ayağa qaldırıb. İkinci pərdə başlanır. Təsəvvür edirsiniz, Lu, neçə tamaşa qurublar... Əvvəl müxbirləri buraxdılar, necə deyərlər, içtimaiyyətin səsi – abırlı demokratik rejimlərdə olduğu kimi... İndi də tamaşanın ikinci pərdəsi başlanır – rəsmi görüş... Qorxuram, üçüncü pərdə də olsun. Yox, doğrudan da, polkovnik Əmir böyük rejissordur...

Lu: Tom, bircə şeyi unutmayın ki, mənim buranın işlərindən heç bir xəbərim yoxdur və sizin dedikləriniz hamısı mənimçün tapmacadır...

Tom (*onu dinləməyərək*): Yox, görünür, senatın qərarı, yüz min dollar məsələsi bunları möhkəm vəlvələyə salıb...

Müxbirlər dəstəsi qılıncla yarılmış kimi iki hissəyə ayrılır. Aradakı keçidlə polkovnik Əmir addımlayır. Onu hərbi və sivil paltarlı adamlar müşayiət edir. Polkovnik Əmir karıxmış professor Brukla görüşür, təntənəli bir görkəm alır və ibarətlə əlindəki kağızı oxumağa başlayır.

Polkovnik Əmir: Möhtərəm mister Bruk! İcazə verin Bayalstan respublikasının Prezidenti general Feyzi Bayalın adından sizi və sizin simanızda böyük Amerikanı çiçəklənən torpağımızda ürəkdən salamlayım. Sizə şad bir xəbəri yetirmək mənə həvalə olunub. Prezident Bayal sizi ölkəmizin ən ali nişanı olan Bayal ordeniylə təltif etmişdir...

Bruk (*özünü tamamilə itirmişdir*): – Çox təşəkkür edirəm, lakin...

Əmir: İcazə verin sizi və sizin simanızda dost Amerikanı Bayal şəhərinin bələdiyyəsi və şəxsən bələdiyyə rəisi Şərif Bayalın adından salamlayım...

Lu: Bu da Bayal?

Tom: Prezidentin qardaşıdır.

Əmir: ...Və sizə Bayal şəhərinin rəmzi qapısının rəmzi açarını təqdim edirəm...

Lu: Heç cür baş açə bilmirəm. Prezident də Bayaldır, şəhər də Bayaldır...

Tom: Ölkə də Bayalstandır. Hamısı da əbədi prezidentin şərəfinədir...

Əmir: İcazə verin sizi və sizin simanızda qüdrətli Amerikanı mədəniyyət, məişət və istirahət naziri xanım Ziba Bayalın adından salamlayım.

Tom: Prezidentin birinci arvadıdır.

Lu: Neçə arvadı var ki?

Tom: Dörd.

Əmir: Və sizə xanım Ziba Bayalın öz əliylə tikdiyi dəsmal təqdim edirəm...

Tom: Ziba Bayalın dəsmallardan yaman xoşu gəlir... Dəsmal yeganə yerdir ki, burnunu soxmağa rüsxət verirlər...

Əmir: İcazə verin sizi və sizin simanızda azad Amerikanı ictimai asayışı qoruma, polis və həbsxanalar nazirinin adından salamlayım və sizə...

Lu: İndi nə təqdim edəcək, buxov?

Tom: Bunlar buxov istehsal etmirlər. Buxovları, rezin dəyənəkləri və göz yaşardıcı qazları Bayalstana Amerika ixrac edir.

Əmir: ...Nazir Xəlid Bayalın ən xoş arzularını yetirim...

Lu: Bu da Bayaldır...

Tom: Prezidentin oğludur...

Lu: Bütün hökumət bayallardan ibarətdir?

Tom: Yox, niyə ki, prezidentin dayısının famili başqadır... İdman, gənclik və turizm nazirinin...

Lu: Deməli, Bayal – prezident, şəhər, ölkə...

Tom (*qədəhini qaldıraraq*): bir də şərab... Bu ölkənin ən gözəl neməti.

Lu: Şərab da Prezidentin şərəfinədir?

Tom: Yox, yox... Səhranın lap içərilərində yaşıl bir vadi və

balaca bir kənd var – Bayal kəndi... Orada çox şirin üzüm yetişdirirlər. O kənd əhli müsəlman olsalar da, əsrlər boyu bu üzümdən çaxır düzəldiblər... Nə başınızı ağrıdım, Bayal kəndinin varlı qoca bir ağası varmış, bu ağanın cavan, gözəl zövcəsi varmış və bir nəfər yeniyetmə, bığıburma aşpazı varmış... Aşpaz bisavad imiş; yazı-pozu bilmirmiş, amma güclü, cantaraq bir oğlan imiş... Ağanın cavan zövcəsinin ürəyindən nə keçib, nə keçməyib, deyə bilmərəm, amma günlərin bir günündə ağa yeməkdən zəhərlənib ömrünü arvadına, bir də həmin o cavan aşpazına bağışlayıb. Ağanın qırxı çıxmamış zövcəsi həmin bu aşpaza ərə gedib... Yüz cür oyun, min cür fırldaq, necə deyərlər bir yandan da pulun kəraməti, əlqərəz, bir gün həmin o aşpaz oğlan kənd ağasından dönüb oldu ölkənin ağası... Daha doğrusu, ölkənin axırcı sultanını devirdi, respublika elan etdi, özü də oldu həmin respublikanın prezidenti... Bircə ildən sonra isə oldu respublikanın əbədi prezidenti...

Lu: Prezident Bayaldan danışdırmı?

Tom: Bəli. Bundan sonra keçmiş aşpaz öz kəndinin adını özünə famil seçdi, bir azdan sonra ölkənin paytaxtını Bayal adlandırdı, ölkənin özünü də Bayalstan... Niyə belə etdi? Şöhrətpərəstliyindənmi? Yaxud sentimental uşaqlıq xatirələrinə bağlılığındanmi? Kim bilir?.. Tapmacadır. Bilirsiniz, bayalstanlıların belə bir zərb-məsəli var: həyat – Allahın tapmacasıdır.

Lu: Bəs ölkənin əvvəlki adı necə idi?..

Tom: Gözəl və şairanə bir adı vardı, burada səhrada tez-tez sirablar, ilqımlar olur, ölkəsinin adı da bununla bağlı idi, təqribən səhra yuxusu kimi tərcümə etmək olar bu adı. Daha doğrusu "Səhra yuxuları", çünki Bayalstan dilində sözlər yalnız cəm halında işlənir...

Lu: Prezident Bayal diktatordur?..

Tom: Diktator deyəndə nəyi nəzərdə tutursuz? Əgər diktator olmaq hamını qorxutmaq və hamıdan qorxmaqdırsa, onda, bəli, Bayal – əsl diktatordur...

Səslər eşidilir: "Yaşasın Bayalstanın böyük dostu böyük Amerika! Əziz amerikalı dostlar, xoş gəlmisiniz!"

Tom: Mən yanılmamışam. Üçüncü pərdə başlayır: Xalqın hərarətli sevinci...

Lu: Aman Allah, heç təsəvvür edə bilməzdim ki, atam burda belə

məşhurdur. Axı Amerikanın özündə beş-on mütəxəssisdən savayı onu kim tanıyır ki... Bir baxın, bizi qarşılamağa nə qədər adam gəlib... Nə qədər adam var, ilahi.

Tom: Yüz min... Senatın Bayalstana verəcəyi dolların sayı qədər!

Lu: Nə qədər?

Tom: Heç, zarafat edirəm.... Yüz min adam olmaz. Olsa, olsa üç, ya beş min... Onların yarısı gizli polisin işçiləridir, yarısı da cinayətkarlar... Müxtəlif həbsxanalardan yığıblar onları, çimizdiriblər, üzlerini qırxdırlar, geyindiriblər, gətiriblər bura... Boyun olublar ki, sevinclərini yaxşı ifadə etsələr bir boşqab əlavə şorba qazanacaqlar...

Lu: Bəs qorxmurlar ki, qaçalar?

Tom: Hara qaçacaqlar? Əvvəla, qaçan kimi qonşuları, qohumları, tanışları dərhal çağullayıb xəbər verəcəklər, burda hər beş adamdan biri xəfiyyəylə əlaqədardır. İkincisi, bunların özüyçün qazamat daha əlverişlidir. Heç olmasa, orda yarımqarın ola bilərlər – bax, məsələn, elə tutaq bu gün... – yaxşı qışqırsalar, əlavə şorba alacaqlar...

Lu: Dustaq çoxdurmu?

Tom: Hər on adamdan biri qazamatdadır... Burda qəribə adət var: bir qazamatda özünü intizamlı aparan cinayətkar başqa həbsxanaya keçirilib gözətçi təyin olunur. Belə eləməsələr, çatdıra bilməzlər... Axı dustaqlar gözətçilərdən dəfə-dəfə çoxdur...

Səslər: Yaşasın Amerika-Bayalstan dostluğu. Bayalstan azad dünyaya mənsubdur və həmişə də mənsub qalacaqdır...

Tom: İndi boğazlarını yırtacaq, qışqıracaqlar, sizi Amerika bayraqlarıyla salamlayacaqlar, ondan sonra bu kütlənin bir qismi – xəfiyyə adamları o biri qismini – caniləri qazamatlara aparacaqlar, əyin-başlarını soyunduracaqlar paltarlar gələn səfərə təzə qalmalıdır. Amma bir boşqab əlavə şorba alacaqlar – polkovnik Əmir sözünün ağasıdır...

Lu: Neçə ildir burdasız Tom?

Tom: Üçüncü ildir.

Lu: Hələ dəli olmamısınız?

Tom: Boşlayın Lu... Nə olub bəyəm, ölkədir də. Bütün dünyanı gəzmışəm, uzun müddət Koreyada, Vyetnamda, Kambocada, Afrikada olmuşam... Heç yerdə ürəkaçan bir şey çıxmayıb rastıma... Yox, bir dəfə Hindistanda, yoqların yanında halım elə gözəl oldu ki... Amma bu, başqa mətləbdir (*içir*). Heç olmasa, burda belə gözəl şərab

var, mən bu şərabı Fransanın ən məşhur şərablarına dəyişməyəm... Deyirlər prezident Bayal bu şərabdan vaxtilə De Qolla da pay göndərmiş... Ümumiyyətlə, prezident Bayal böyüklərin qılığına girməkdə ustadır...

Lu: De Qolla göndərmiş?

Tom: Bəli. De Qoll da payı geri qaytarıb ki, mən sizin xalqın qanını içə bilmərəm... Fransızlar ikibaşlı danışmağı xoşlayırlar axı...

Lu: Yəqin De Qollun buradakı qazamatlardan xəbəri varmış.

Tom: Ola bilər. Amma mənə elə gəlir ki, şərabdan xoşu gəlməyib.

Səslər: Yankilər, rədd olun evinizə! Altıncı flot, rədd ol!.. Amerikalılar rədd olsun!..

Tom: Oho, təzə xəbər... Polis nə sakit dayanıb belə. Əmir də gülümsəyir, bu iblisənə təbəssümündən heç olmaz... Qəribədir *(birdən yumruğunu alnına vurur)* .Aman Allah, mən nə yaman kütəmmiş... Neçə vaxtdır bu oyunun içindəyəm, yenə də uşaq kimi aldanıram... Yox, Əmir böyük rejissor deyil, dahi rejissordur... Qışqıranlar onun adamlarıdır da – xəfiyyə işçiləri...

Lu: Xəfiyyə işçiləri, bəs onda niyə...

Tom: Necə niyə? Sizə görə... Sizin möhtərəm atanızın şərəfinə!

Lu: Bizə görə?.. Bir yandan orden, açar, nitqlər, güllər, bir yandan da amerikalılar rədd olun?!

Tom: Əlbəttə. Onlar bilirlər ki, amerikalılar yeməsinlər, içməsinlər, oturub-durub demokratiya haqqında boşboğazlıq eləsinlər. Demokratiya demirsiz, buyurun, balam, bu da sizin əziz-xələf demokratiyanız. Xalq sizi salamlayır, belədirmi? Çox gözəl. Amma burda azadlıqdır, kim nə istəsə, bağıra bilər... Qabaqcadan polis mayoru əməlli-başlı məşq eləyibsə, daha yaxşı bağırar. Siz, amerikalılar bilin ha! Burda sizin dostlarınızdan başqa düşmənləriniz də var... Biz, Bayalstan hökuməti onlarla və ümumiyyətlə, kommunist fitnə-fəسادıyla mübarizə aparırıq. Amma bu mübarizəni daha yaxşı aparmaq üçün bizə Amerika yardımı gərəkdir – buxovlar, dəyənəklər, silah, bir də ki, xırda-xuruş cib xərcliyi, belə cəmi-cümlətanı yüzə min dollar...

Lu: Əgər bunu mənim atamçün edirlərsə, onu kimləsə başqa bir adamla dəyişik salıblar... Atam bütün varlığıyla eramızdan əvvəl altıncı əsrdədir və o dövrdən bura tərəf bir addım da atmayıb. Siyasətdən onun qədər uzaq olan ikinci bir şəxs tapmaq çətindir.

Tom: Bəli, bunu başa düşdüm. Başa düşdüm ki, atanız siyasətə elə beysbola bələd olduğu qədər bələddir. Amma elə buna görə də bunlarçün atanız ən əlverişli bir adamdır... Siyasətdən uzaq bir alim Bayalstan demokratiyasından danışsa, vasvası Amerika senatorları yüz əlli faiz arxayın ola bilər ki, burada insan hüquqları məsələsi lazımı qaydasındadır və odur ki, Qərb mədəniyyətinin Şərqdə istehlakı olan bu ölkəyə mütləq xərclik vermək gərəkdir... Lu, unutmayın ki, Əmir axmaq adam deyil, əgər atanızı tovlamaq vəzifəsini ona tapşırıblarsa, əmin ola bilərsiniz: kişini burda elə xamlasınlar ki, sevindiyindən tumanına işəsin...

Lu (pərt): Bəs onda, cənab Tom Soyer, siz özünüz niyə bütün bunları bilə-bilə və başa düşə-düşə ağzınıza su alıb durmusuz, niyə öz mötəbər qəzetinizə bu işlər barəsində iki-üç kəlmə yazmırsız?

Tom: Bu sualı verərkən cavabınızı da hazır saxlamısınız. Lu, bilirəm, ürəyinizdə məni satqın burjua cızma-qaraçısı sayırsınız (*Get-gedə daha sərxoşcasına danışaraq*) Əgər sarışın aşınarınızın yataqlarından başqa bir şeylə də maraqlanırsınızsa, əgər o əclaf ingilisin, nədir onun adı Qrindir, Qrimdir, nədir, murdar kitabını oxumusunuzsa, məni həmin o kitabdakı "sakit amerikalı"lardan biri sayırsız. Elə bilirsiniz ki, mən hər an bir cinayət, ya xəyanət törədə bilərəm. Adam öldürmək, yanğın, partlayış, Allah bilir, daha nələr, həmi? İndi o fahişə Elsuort Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin olan-qalan sirlərini açıb ortalığa qoyandan sonra belə bir rəy yaranıb ki, xaricdəki bütün Amerika müxbirlərinin hamısı hökmən cəsusdur. Siz məni də kəşfiyyatın adamı hesab edirsiniz, Lu, gözlərinizi də qırpıb eləməyin (*Ürəyini boşaldıb birdən-birə sakitləşir*). Bağışlayın, Lu, mən sizi incitmək istəmirdim... Mən tamam ayrı şey demək istəyirdim. Başqalarını bilmərəm, amma inanın ki, şəxsən mən heç bir kəşfiyyatla-filanla bağlı deyiləm – nə Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsilə, nə Federal İstintaq Bürosuyla, nə İntellijens Servizlə... Dünyada heç bir təşkilatla, heç bir kəslə əlaqəm yoxdur... Beş il bundan qabaq atam özünü öldürəndən sonra həyatda mənim daha heç kəsim qalmayıb. Dünyada tək-tənhayam... Hərdən hətta fikirləşirəm; bəlkə kiminləsə əlaqəyə girim, yaxşı, qadın olmasın, təşkilat olsun, lap elə kəşfiyyat olsun – Amerika kəşfiyyatıyla, Çin kəşfiyyatıyla, Kosta-Rika kəşfiyyatıyla – nə fərqi var... Amma bacarmıram... Mən bütün ölkələrin gizli xəfiyyələrinə nifrət edirəm, Lu... Odur ki, qızım, sizin şübhələriniz yersizdir, mən cəsus deyiləm, yaxşı peşəkar

jurnalistəm. Səkkiz dil bilirəm o cümlədən Vyetnam, Suaxili və Bayaltsan dilini...

Lu: Yaxşı, əgər belədirsə, onda nəyə görə peşəkar jurnalist yaxşı, səlist ingilis dilində öz qəzetinə məlumat verməsin, bütün burada görüb-bildiklərini olduğu kimi yazmasın?

Tom: Elə bilirsiniz kimdənsə qorxub-çəkinirəm? Kimdən? "Nyu-York Taymsın" sahibkarlarından? Prezident Bayaldan? Ya polkovnik Əmirdən? Yox. Dünyada heç kəsdən qorxmuram, Lu... Həyatda elə şeylər görmüşəm ki, qorxaqlıq bəlasından həmişəlik xilas olmuşam. Amma məsələ ondadır ki, xam xəyallardan, illüziyalardan da birdəfəlik canımı qurtarmışam... İnanmıram ki, bir jurnalist, ya bütün dünyanın bütün mətbuatı bu andıra qalmış yer kürəsində nəyisə dəyişə bilər... Dünyanı yalnız kor, məntiqsiz və izahsız qüvvələr idarə edir Lu, onları biz nə dərk, nə də ram edə bilirik... Yaxşı, tutalım, mən bu yaxınlarda şahidi olduğum bir hadisəni qələmə aldım... Bir gün dəvəyə minib səhranı keçdim və dediyim həmin o Bayal kəndinə gəlib çatdım... Səfalətdən, susuzluqdan, istidən ölən adamlar gördüm, aclıqdan qarınları baraban kimi köpmüş uşaqlar gördüm, ayaqları da lap elə baraban çubuqları kimi namnazik idi... Kəndxuda isə məni öz evinə apardı... Ev deyirəm, ev nədir, malikanə, saray... Elə bir saray ki, Hollivud ulduzlarının Biverli Hillsdəki kaşanələri bunun nisbətində kasıb daxmalardır. Kəndxuda məni şahanə bir səxavətlə qonaq elədi, dünyanın ən ləzzətli xörəklərini çəkib gətirdilər qabağıma, ən gözəl şərablarını süzdülər qədəhlərimə. Məqamı gələndə apardı məni, üzr istəyirəm, qızıl-gümüşlə süslənmiş ayaqyoluna ötürdü. Məclisin axırında da öz şəxsi otağına dəvət elədi... Yer bahalı İran xalılarla döşənmişdi, çilçıraq lələ-cəvahiratdandı... Nə başınızı ağrıdım, ev sahibi möhkəm dəmlənmişdi, mənimlə canbər qəlb olmuşdu. Məni məhrəm bilib ən dəyərli bir şey göstərdi – açdı gizli dolabını, bir mücrü çıxartdı, mücrü də qızıl-gümüşlə bəzənmişdi... Bu mücrünü prezident Bayalın ad gününə hədiyyə hazırlamışam – dedi, açdı mücrünün ağzını.. Mücrünün içində 20 kiloqramdan artıq insan gözü vardı, bəli, bəli, öldürülmüş adamların göz bəbəkləri... Özü də hamısı bu kənddən; guya ki, bu adamlar prezidentin düşmənləri imiş... Nə düşmən, canım, adicə kəndlilər idi, indi, görəsən, nə səbəbdənsə kəndxudayla sözləri çəp düşüb... O gün yediklərimin hamısını İran xalılarının üstünə qaytardım, başımı götürüb qaçdım, paytaxta gəlib Əmirin

yanına getdim, bütün gördüklərimi danışdım. Əmir gözünü də qırpmadı, ola bilməz, – dedi, – amma yoxlarıq, – dedi, – mütləq yoxladırıq... Bir neçə gündən sonra Əmir mənə dedi ki, yaqın bütün danışdıqlarımı yuxuda görmüşəm. Dedi ki, Bayal şərabının, Səmun yelinin təsiri altında insan bəzən belə dəhşətli səhra yuxuları görür. Əmir əlavə etdi ki, mənim dediyim adda kəndxuda heç yerli-dibli olmayıb. Sonralar mən yoxladım, doğrudan da həmin kəndxuda ilim-ilim itirilmişdi, izi-sorağı da qalmamışdı... Yaxşı, indi nə deyirsiz, Lu, yazım mən bütün bu gördüklərimi, "Nyu-York Tayms" da çap eləsin. Nə dəyişəcək?... Dünya sarsılacaq, liberallar qəzəbli etiraz məktublarına imza atacaqlar, ictimaiyyət bir həftə, on gün çığır-bağır salacaq... Bir həftədən sonra isə hər şey unudulub gedəcək. Çünki ortalığa başqa bir sensasiya düşəcək, Hindistanda sel gəlməsi, Pakistanda aclıq, Baham adalarında təyyarə qəzası, yaxud kino-aktrisa Layza Minellinin ərindən boşanması... Bu dünyada nə dəyişəcək, Lu? Heç nə?

Lu: Yaxşı, bəs bu ölkənin özündə düşünən adamlar yoxdurmu, onlar necə dözürlər bütün bu dəhşətlərə?

Tom: Bilmirəm eşitmisənmi, Lu, cəmişi bircə gün ömür sürən kəpənəklər var. Səhər dünyaya gəlir, axşam dünyadan gedirlər. Bu ölkənin sakinləri bu kəpənəklərə oxşayırlar, fərqi budur ki, bunlar əksinə, hava qaralanda dünyaya gəlir, səhər açılmamış ölüb gedirlər... Bu Bayalstanın rəmzidir... Axşam alatoranlıqında doğulmuş və heç vaxt səhərin ilkindi çağına qalmamış adamların işıqlı dünyadan nə xəbəri ola bilər?... Onlarçün həyat iki zülmət arasına düşmüş üçüncü bir zülmətdir... Birinci zülmət ana bətninin zülməti, ikinci zülmət qəbrin qaranlığı – bu iki zülmətlər arasında da üçüncü bir qaranlıq – yaşadıkları həyat... nə deyim, bəlkə də mən yanırlıram... Leyla haqqında eşitmisiniz?

Lu: Yox.

Tom: Leyla Bayalstanın ən gözəl qızlarından biridir, vaxtilə prezident Bayalın silahdaşı olmuş qoca bir generalın qızıdır. Amma Leyla atasına qarşı çıxıb, evdən gedib, prezident Bayala güllə atıb... Sui-qəsd baş tutmayıb, qızı yaxalayılıblar... O zaman "Azadlıq ya ölüm" təşkilatı Leylanı xilas etmək üçün düz dörd təyyarə qaçırdı...

Lu: Xilas edə bildilər?

Tom: Üç cəhd nəticə vermədi. Qaçırılan dördüncü təyyarədə prezident Bayalın ən cavan və ən sevimli arvadı Gülsüm də vardı.

Odur ki, Leylanı azad eləməyə məcbur oldular və xaricə buraxdılar.

Lu: Demək hər halda mübarizə gedir... Siz isə deyirsiniz ki, burada hamı səhra yuxusuna qərq olub..

Tom: Yox, əlbəttə, bütün bayalstanlılar mürgü döymür. Bunların arasında zəkali, oxumuş, düşünən adamlar az deyil. Məsələn, biri elə doktor Kərim. Vəkildir. Quruluşun əleyhdarıdır, amma çox ehtiyatla, rəsmi, leqal yollarla iş görür. Terrorun da prinsipial düşmənidir...

Lu: Belə bir adamın ölkədəki vəziyyət haqqında fikrini bilmək çox maraqlı olardı. Onunla görüşmək istərdim...

Tom: Sizin istəməyiniz azdır... Gərək o da sizinlə görüşmək istəsin... Bəzi əlamətlərdən belə qanıram ki, Əmirin qurduğu tələ doktor Kərimin diqqətindən yayınmayacaq. Olsun ki, doktor Kərim özü sizinlə görüşmək istədi... Mən hər halda vasitəçilik edə bilərəm, görək, bəlkə...

Səslər: Hörmətli professor Bruk, siz bizim əziz qonağımızsınız. İstəkli amerikalılar. Burada siz öz evinizdəsiniz!

Tom: Bircə biləydim Əmir nə tələ qurub.

İkinci şəkil

Doktor Kərimin mənzili.

Doktor Kərimin iş otağı. Kitab rəfləri. Yazı stolu. Yumşaq kürsülər. Divarda Con Braunun şəkli. Doktor Kərim yazı stolunun arxasında oturub işləyir, sonra gedib qapını açır, Tomu və Lunu içəri buraxır.

Tom: Xoş gördük doktor Kərim, tanış olun...

Kərim *(Barmağını dodağının üstünə qoyur. Tez radioya yanaşib qurur. Musiqi səslənməyə başlayır. Kərim yenidən qonaqlara yanaşır):* Xoş gördük. *(Luya əl verir)* Çox məmnunam. Doktor Kərim.

Lu: Luiza Bruk.

Tom: Görürsən Lu, doktor Kərim əsl konspiratordur... Neyləsin, Əmirin hər yerdə gözü-qulağı var... Amma madam ki, doktor radionu qurdu, Əmirin bütün dinləmə cihazları iki qəpiyə dəyməz...

Kərim: Ehtiyatlı olmaq lazım gəlir... Axı Bayalstanda əcnəbilərlə görüşmək cinayətə bərabərdir.

Tom: Biz də konspirasiyanın bütün qaydalarına riayət etmişik, doktor Kərim. Bura gələncən üç dəfə nəqliyyatı dəyişmişik...

Kərim: Təşəkkür edirəm. Əyləşin (*saata baxır*). Sizinlə söhbətə iyirmi dəqiqə ayıra bilərəm...

Tom: Prezident Trumen sizdən səxavətli imiş doktor, general Bayalla düz iyirmi iki dəqiqə söhbət eləyib...

Kərim (*gülümsəmədən*): Mənim xoş zarafatlar etməyə imkanım yoxdur, Tom. Miss Bruk, mən sizi qəbul etməyə bircə səbəbdən razı oldum... Mister Tomas Soyerin timsalında mənə aydın oldu ki, Amerika ictimaiyyətindən nəinki mənəvi yardım, heç adicə anlayış da uma bilmərik... Amma adamın Allahı var, hər halda, mister Soyer heç vaxt buranın cənnət olmasını da yazmayıb. İndi qorxuram bu fikri sizin atanız deyər. Daha doğrusu, onun vasitəçiliyi ilə deyələr... Amerika senatında Bayalstana yüz min dollar verilməsi məsələsi müzakirə olunur. Bu əsnada bizim hökumət əlindən gələni edəcək ki, Birləşmiş Ştatların ictimai fikrində öz rejimlərinə rəğbət hissi oyatsın. Bu məqsədlə atanızı və onun vasitəçiliyi ilə Amerika ictimai fikrini aldatmağa çalışacaqlar. Odur ki, mister Soyer mənimlə görüşmək arzunuzu bildirəndə düşündüm ki, müəyyən təhlükəyə məruz qalsam da, hər halda, bu görüşə razı olmalıyam və sizin vasitəçiliklə atanıza çatdırmalıyam ki, əgər o, doğrudan da, siyasətdən uzaq, namuslu alimdirsə, tora düşməsin... Bilmirəm fikrim aydındır mı?

Lu: Tamamilə aydındır. Mən özüm də bir qədər siyasətlə məşğulam, daha doğrusu, üçüncü dünya ölkələrində siyasi-ictimai fikri öyrənməklə məşğulam. Odur ki, sizinlə görüşmək mənə vacib idi. Siz Tomu qınasanız da, Tom sizi ölkənin ən ağıllı adamlarından sayır. Odur ki, mənə də ağıllı bayalstanlının rəyini bilmək çox maraqlıdır. Ölkədəki siyasi vəziyyəti necə qiymətləndirirsiniz? Sizin ziyalılar, insanı bu dərəcədə alçaldan bir rejimə necə dözürlər?

Kərim: Heç bir rejim insanı alçalda bilməz. İnsan yalnız bu cür rejimə boyun əyəndə alçala bilər...

Lu: Boyun əyməmək isə müqavimət deməkdir... Sizin sözlərinizdən belə bir nəticə çıxarmaq olarmı ki, ölkənizdə hansı şəkildə müqavimət var, mübarizə aparılır?

Kərim: Miss Bruk, ədalətsizlik olan yerdə, mütləq ədalətsizliyə qarşı mübarizə də olur, mübarizə isə müxtəlif şəkillərdə aparıla bilər...

Tom: Müəmmalı cavabdır. Məsələ ondadır ki, doktor Kərim, dünyadakı ən böyük ədalətsizliklər bilirsinizmi nədən doğur? Ondan

doğur ki, hamı dünyanı ədalətli görmək istəyir, amma hərə ədaləti öz bildiyi kimi başa düşür.

Kərim: Əfsus ki, mister Soyer, indi mənim mücərrəd fəlsəfi məsələlər barəsində sizinlə mübahisə aparmağa nə macalım, nə də imkanım var... Miss Bruka və onun vasitəsilə mister Bruka anlatmağa çalışdığım yeganə məsələ budur ki, yüz min dollar məbləğində Amerika yardımı – hakim dairələr üçün yeni malikanələr, yeni villalar, xalqımızın əksəriyyəti üçünsə yeni məhəbəslər deməkdir...

Lu: Doktor Kərim, eşitdiyimə görə, siz prezident Bayal rejiminin barışmaz düşmənisiniz. Eyni zamanda siz leqal şəraitdə çalışan rəsmi vəkilsiniz. Amma mən bilirəm ki, rejimə qarşı mübarizə gizli terrorçu təşkilatlar tərəfindən də aparılır. Misal üçün, elə Leyla...

Kərim (*kəskin şəkildə onun sözünü kəsir*): – Leylayla tanış deyiləm. Terrorçuluğa mənfi münasibət bəsləyirəm. Elə hesab edirəm ki, terror bizim məqsədimizə zərər gətirən yoldur... Əgər hər hansı yüksək bir amala çatmaq üçün yaramaz yollara əl atılırsa, amal özü bundan ləkələnir.

Lu: Bəs sizin amalınız nədir?

Kərim: Ölkəmin Bayal istibdadından və Amerika imperializminin əsarətindən qurtulması...

Lu: Amerikalılardan zəhləniz gedir, eləmi?

Kərim (*Braunun şəklini göstərir*): Bu şəkli görürsünüzmü?

Lu: Con Braundur.

Kərim: Bəli, Con Braundur. Yüz il bundaq qabaq yaşamış amerikalı. Zəncilərin hüquqları uğrunda mübarizə aparmış bir fədakar. Özü də, bildiyiniz kimi, ağılardandır... Mən ağların hüquqları uğrunda mübarizə aparan ağlara hörmət edirəm. Mən qaraların hüquqları uğrunda mübarizə aparan qaralara da hörmət edirəm. Amma mən öz həyatını qaraların insan ləyaqəti uğrunda qurban vermiş ağ adama iqiqat ehtiram bəsləyirəm. Con Brauna qəbtə edirəm. Mənimçün əsl böyük amerikalı odur, prezident Trumen yox... (*İlk dəfə gülümsəyərək*) Bayalı 22 dəqiqə ərzində qəbul etməyinə baxmayaraq...

Tom (*qəhqəhə çəkir*): Əhsən doktor. Hərdən-birdən siz də xoş zarafata keçirsiniz...

Lu: Con Braundan və prezident Trumendən savayı iki yüz milyon amerikalı da var...

Kərim: Bizim ölkədə amerikalıların sayı 3760 nəfərdir...

Tom: Doktor Kərim dəqiq rəqəmlərlə danışmağı xoşlayır.

Kərim: 34 illik "qızgın" "Amerika – Bayalstan dostluğu" ərzində amerikalılar ölkəmizdə 148 ağır cinayət törətmişlər, o cümlədən vəhşicəsinə adam öldürmək, qadın zorlamaq, sərxoş olub avtomobillə uşaq basmaq və sairə... Hələ mən nisbətən xırda cinayətləri demirəm: xuliqanlıq, davakarlıq, bizim müqəddəs məbədlərimizə qarşı nalayiq hərəkətlər – belə faktları sadalasam, sayı neçə minə çıxar...

Tom: Doktor Kərim yankilərin bütün əclafılıqlarını səliqəylə dəftərə yazır...

Lu: Doktor Kərim, biz belə hesab edirik ki, heç bir xalq, illah da böyük xalq, yalnız qəhrəmanlardan və müqəddəslərdən ibarət ola bilməz... Böyük millətin nəcib cəngavərləri də olmalıdır, caniləri, oğruları, alçaqları da... Təbiətdə müvazinət olduğu kimi, cəmiyyətdə də xeyirlə şərin tənəsübü olmalıdır. Bizim demokratiya anlamamız oğruları, quldurları və caniləri cəmiyyətdən kənar etmir...

Kərim: Mənim peşəm isə öz millətimi canilərdən, oğrulardan və quldurlardan müdafiə etməkdir...

Tom: Lu, deyirdim də sənə, doktor Kərim vəkilidir və hər hansı bir amerikalının üzünə tüpürən hər hansı bir bayalstanlını müftə müdafiə etməyə hazırdır.

Kərim: Kinayənizi qiymətləndirirəm, mister Soyer, ancaq mən o həmvətənlərimi müdafiə edirəm ki, təpələrinə Amerikada düzəldilmiş dəyənlər endirilir...

Tom: Yaxşı, söz güləşdirməyə, doktor. Gəlin barışaq və barışmağımız münasibətilə ölkənizin o gözəl "Bayal" şərabından içək... Axı biz də Con Braunun həmvətənləriyik, özü də pis adam deyilik, yəni bizi bir qədər Bayal şərabına qonaq etsəz, dünya dağılar?

Kərim: Siz şərqli evindəsiniz, mister Soyer, qonağın istəyi qanundur (*gedir*).

Tom: Aman Allah, belə də qaxac adam olar. Lu, məni dirəmişdin divara ki, niyə bu ölkədəki vəziyyət haqqında yazmıram... Dəhşət ondadır ki, mən Allahın tapmacasını çoxdan tapmışam... Prezident Bayalı gec-tez cəhənnəmə vasil eləyəcəklər, terrorçular hamını qıracaq və onların özlərini də bircə-bircə dənəyəcəklər... Və o zaman iş başına ortodoks marksistlər gələcək – bax bizim bu doktor Kərim

kimi...

Lu: Kərim marksistdir?

Tom: Allah bilir. Burada marksistlər qanundan kənar elan olunublar, amma bir gün prezidenti yıxanda məlum olacaq ki, Bayalstan Kommunist Partiyasının azı yarım milyon üzvü var və beş-altı gizli qurultayı keçirilib. Vəssalam. Olacaq bura Kuba. Ya Vyetnam. Hansını bəyənirsən seç. Mən, şəxsən, Vyetnamı seçərdim. Havanna siqarlarından zəndeyi-zəhləm gedir, amma düyü arağıyla varam...

Lu (*dalğın*): Mən bir oğlan sevirdim... Sarışın bir gənədi, yaqın elə ona görə məlumatda yazıblar ki, guya mənim ümumiyyətlə, sarışın oğlanlardan xoşum gəlir. Universitetdə bir yerdə oxuyurdum. Sonra o, Vyetnam davasında həlak oldu... Biz, onun tələbə yoldaşları, Çikaqoya getdik. Mən Dikin xatirəsi üçün qoşuldum onlara... Düşünürdüm ki, onun xatirəsi nəminə nə işə etməliyəm... Çikaqoda demokrat partiyasının qurultayı keçirilirdi. Biz Vyetnam mübarizəsinə qarşı nümayişə çıxmışdıq. Bələdiyyə rəisi Klark polisə əmr verdi ki, bizi dəyənəklə döysünlər. Senator Makquver prezidentliyə namizədlərdən biri idi, o, oteldəki nömrəsindən, pəncərədən bizim əzişdirilməyimizə baxır və ağlayırdı... Axşam televiziyayla çıxış etdi, dedi ki, biz gərək cavanlarımızla fəxr edək, sevinək ki, onlar belə namusludurlar, biz isə dəyənəklə onların başından vururuq... Biz dəyənəklə o başlara vururuq ki, o başlarda Amerikanın gələcəyi və son ümidi yaşayır... Makquver bir də onu dedi ki, öz namizədliyini geri götürür...

Tom: Əbləh.

Lu: Heç vədə yadımdan çıxmaz. Vyetnamdan gələn təyyarəni qarşılayırdıq... Orda tələf olan əsgərlərimizin tabutunu gətirən təyyarəni... Dəhşətli bir dolaşıqlıq düşdü... Həmin təyyarəylə Sayqondan Bob Huop və böyük caz-orkestr qayıdırdı. Musiqi alətləri iri qara qutulara yığılıbmış, meyitləri də eyni cür qutulara yerləşdiriblər, nə cür olubsa səhv düşüb və bir çox valideynlər övladlarının tabutlarını evə gətirib açanda içindən skripkalar, trubalar, saksafonlar çıxıb...

Tom (*qəhqəhə çəkir*): Bax danışdıqlarından ən məzəlisi bu oldu... Mənim Vyetnam xatirələrimdə də məzəli şeylər çoxdur...

Kərim (*Şərab butulkasıyla qaydır, qədəhlərə şərab süzür*): Vyetnamdan danışdınız, Tom?

Tom (*Şərab içib*): Şərabə söz ola bilməz, doktor Kərim. Güman edirəm ki, hakimiyyət başına gələndə hər halda bu şərabı qadağan etməyəcəksiniz. O ki qaldı Vyetnam, mənə orda gördüklərimi, siz burda heç o səhra yuxularınızda da görməmişiniz... Mən gördüklərimi yazmışdım, eşidirsiz, doktor Kərim, yazmışdım. Yazmışdım ki, ayıl Amerika, biz burada azadlığı yox, Sayqon fahişəxana sahiblərinin gəlirlərini qoruyuruq... O illər Cənubi Vyetnamın prezidenti "Böyük Min" adlı bir şəxs idi. Mən yazmışdım. Lu, and olsun, yazmışam, çap da olunub, yazmışam, axı niyə Amerika gəncləri tələf olmalıdır, nəyin uğrunda? Onun uğrunda ki, Sayqonda Böyük Min, ya balaca Min, ya Mikki Maus ciblərini doldursun... Bizim burda nə işimiz var... Öz işlərini qoy özləri ayırd eləsinlər...

Kərim: Mühəribənin vyetnamlaşdırılması... Kissindcer nəzəriyyəsi... Qoy asiyalılara qarşı asiyaqlar vuruşsunlar, eləmi?

Tom: Bilmirəm... Bircə onu bilirəm ki, yazılarım xoşlarına gəlmədi, mənə dedilər ki, şələ-küləni yığışdırıb əkil burdan... Bəli, getdim ordan Kambocaya, ya indiki kimi desək Kampuçiyaya... Lotu Sianuk bizə bolluca düyü arağı içirdirdi ki, mən olmasam, burda bütün hökumət dağılar... Sonra Qırmızı kxmerlər gəldi və ölkənin yarısını qırdılar...

Kərim: Pol-Pot-qanlı canidir...

Tom (*get-gedə sərxoşlaşaraq*): Qırmızı kxmerlər uşaqları öyrədirdilər ki, qadınları öldürsünlər, ciyərlərini çıxarıb yesinlər... Doktor Kərim, sizin arzunuz ölkənizi bu cür görməkdir?

Kərim: Pol-Pot cani və cəlladdır. Aqibətini də bilirsiniz. Mən maoçu deyiləm, mister Soyər.

Tom: Bəli, əlbəttə, doktor Kərim, necə olub unutmuşam, axı siz Rusiyanın patriotusunuz...

Kərim: Mən öz vətənimin patriotuyam, mister Soyər və əfsuslar ki, sizinlə söhbət etməyə yalnız beşcə dəqiqə vaxtım qalıb.

Tom: İnsan deyil, saatdır, saat. Lu, yadında saxla, sən bu ölkənin gələcək liderini görürsən və bu adam-maşındır, saatdır... Həmin o Moskvada Kreml saatı var ha... Bax bu da eləcə saatdır. Moskvanı xoşlamıram. Bir dənə də gecə klubu yoxdur, belə də şəhər olar?

Kərim: Mister Soyər, sizin Moskvanın gecə həyatı haqqında təəssüratınızla ayrı bir vaxt məmnuniyyətlə tanış olaram...

Tom: Qurtardım, qurtardım... Üzr istəyirəm, doktor, mənə

beynimə bu zəhirmar "Bayal" belə pis təsir edir... "Bayal" deyəndə mən ancaq şərabı nəzərdə tuturam ha, ayrı bir eyham-zad yoxdur burda...

Kərim: Sizi başa düşürəm...

Tom: Bilirsiniz, Kərim, iş ondadır ki, axır on beş ildə Lu yeganə amerikalı qızıdır ki, mənim xoşuma gəlir... Yəni əslinə qalsa, mən biçarə axı, on beş ildə harada görmüşəm amerikalı qızları?... Dünyanın bu başından vurub o başından çıxmışam... Amerika qızlarına ancaq bizim səfərxanalarda rast gəlmişəm, ordakı qızlar da hamısı trusiklərinin içində balaca maqnitafon gizlədiblər... Lənət şeytana, bu musiqi üzdü bizi... Bu nə matəm musiqisidir belə? Ancaq səhrada bu cür cansıxıcı musiqi yarana bilərdi... Bu səhra məni zinhara gətirib, bu lal-dinməz ölkə məni zinhara gətirib, daima pusulmaq zəhləmi töküb. Mən ağzıma, ağılıma nə gəldi danışmaq istəyirəm. Kəsin bu andıra qalmış musiqini, biz azad amerikalıyıq, yoxsa yox?

Kərim (istehzayla): Azad amerikalı sizsiniz, Mister Soyer, mən yox...

Tom: Eybi yoxdur, mən yalnız özümdən danışacağam. Əmir heç bir qələt eləyə bilməz (*radionu söndürür*). İki yarım dəqiqəmiz qalıb, doktor, mən də ömrümün ən xoşbəxt günlərindən danışmaq istəyirəm... Amerikada idi bu xoşbəxt günlər. Daha doğrusu, günlər də yox, saatlar, özü də Amerikada deyildi, Hindistanda idi... Əvvəl Amerikada idi, amma onda mən heç başa düşməmişdim ki, bu saatlar taleyin mənə bəxş etdiyi yeganə xoşbəxt saatlardır... Altı yarım yaşım vardı, xoşbəxt idim, amma bilmirdim ki, xoşbəxtəm və o vaxt xoşbəxt olduğumu 25 ildən sonra, Hindistanda başa düşdüm. İl yarım idi ki, Hindistanda işləyirdim, dünyanın heç yerində bu qədər yoxsul, səfil, şikəst adam görməmişdim... Qırx beş dərəcə istidə Kəlküttədə qoca rikşa yalın ayaqlarla od tutub yanan asfaltın üstüylə qaçırdı, arabasında isə bütöv bir ailə əyləşmişdi... Hamısı da tosqun, yağlı-piyli ər, arvad, uşaqlar... hamısı da tox-tox gülürdülər... Hindistanda tifil uşaqlar gördüm, qulağını, burnunu ata-anası kəsmişdilər ki, daha yaxşı dilənə bilsinlər, camaat rəhmə gəlib sədəqə versin...! Bir gün səhər saat altıda Bombeydə yoqların yanına getdim... Təpəsi üstündə dayanmış, gözlərini burnunun ucuna zilləyib saatlarla donub qalmış, boğazlarını qaynar suyla yaxalayan qəribə adamlara istehzayla baxırdım, düşünürdüm ki, bunlar da Allahın tapmacasına bu cür

əcaib-qəraib şəkildə cavab axtarırlar... Baş yox Svami Manuçaraka məni cəzb məqamına dəvət etdi. Balaca bir hücrəyə girdik, divarlar yalın-yalxı idi, yerə həsir palaz salınmışdı, sandal çubuğu közərir və ətrafı qeyri-adi rayihəyə qərq edirdi. Baş yox bardaş qurub oturdu, gözlərini yumdu və dedi: həyatınızdakı ən müqəddəs, ən təmiz anları yadınıza salmağa çalışın... Mən düşünürdüm ki, iki saatdan sonra aeroportda olmalıyam, Nepaldan gələn naziri qarşılamalıyam, sonra özüm Dehliyə, Parlaman iclasına uçmalıyam, düşünürdüm ki, gecə elektriki kəsdlər, kondisioner sıradan çıxdı və oteldəki nömrəm cəhənnəmə çevrildi... Və birdən... qəfilcən... gördüm ki, Amerikadayam, altı yarım yaşım var... rəhmətlik atam yanımdadır və biz Kaliforniyaya uçuruq... Atam məni San-Fransiskoya aparır ki, Miur meşəsinə gedəm... Gecə reysiylə uçuruq... Pəncərədən aşağı baxıram, Amerika şəhərləri çilçıraqbanlıq içində bərq vurur... Elə bil yolka bəzəyiblər... Təyyarəmiz San-Fransiskoya çatanda radioyla elan elədilər ki, aeroport bizi qəbul eləmir və geriye, Nyu-Yorka qayıdırıq... Mən qorxdum, amma hamı güldü və atam da güldü, məni başa saldı ki, pilot bunu zarafatla deyir... Sonralar bütün dünyanı dolaşdım, dünyanın bütün aerokompaniyalarının təyyarələriylə uçdum, yüz cür ciddi rəsmi elan eşitdim, amma heç vaxt bir təyyarədə bu cür zarafatlar eləmədilər... Səhəri gün Miur meşəsinə getdik. Atam dedi ki, səni qəsdən bura gətirmişəm, çünki uşaqlıqda Miur meşəsinə gəzməmiş adam böyüyəndə heç kəsə pislik eləməz... Yazıq atam necə sadələvh idi... Baş yox, doğrudan da, istədiyini mənə təlqin edə bilmişdi – həyatımın ən təmiz, ən müqəddəs anlarını salmışdım yadıma... Miur meşələrində Kaliforniya dəfnəsi, Qızıl ağac, nəhəng sekvoyalar bitirdi... Ən qoca sekvoya 1200 yaşında idi, onun kötüyündə isə xüsusi bir yer vardı, bu yeri uçağan böcəklərə ayırmışdılar. Bütün meşənin minlərlə uçağan böcəyi bu yerə toplaşdılar, heç kəs onlara toxunmurdu və kiçik dəmir lövhədə yazılmışdı ki, bu yer məxsusi uçağan böcəklərindir. Özüm oxudum, axı artıq oxuya bilirdim, amma təəccübləndim ki, hərfləri niyə belə iri və qabarıq yazıblar. Atam dedi ki, bu yazı həm də korlar üçündür. Hərfləri qabarıq yazıblar ki, onlar da oxuya bilsinlər, böcəkləri görə bilməsələr də toplaşdıqları yerdən xəbərləri olsun... Mən ölkəmlə fəxr edirdim. Mənim ölkəm dünyada ən iti təyyarələri və ən çilçıraqlı şəhərləri yaratmışdı, mənim ölkəm korların və böcəklərin qayğısına qalırdı... Sonra isə Vyetnam... Napalm vyetnamlı qadının gözünü kor

eləmişdi, qadın meyitlərin içində gəzir, əliylə uşaq meyitlərinin üzünə toxunur, öz ölü balalarını tapmaq istəyirdi... Dörd tərəfdə isə yeniyetmə Amerika əsgərləri dayanmışdı, sərxoş idilər, qadını fitə basıb dümsükləyirdilər, bir-birinin, üstünə itələyirdilər... Mən düşünürdüm: yəni görəsən, bunların heç biri uşaqlıqda Miur meşəsində olmayıb?

Kərim: Söhbətiniz çox təsirlidir, mister Soyər və mən çox təəssüf edirəm ki...

Tomas: Lazım deyil, doktor Kərim, üzrxahlığınıza ehtiyac yoxdur... Başa düşürəm ki, sizin nəzakətinizdən sui-istifadə etmişik və heç bir mənəvi sarsıntı sizin vaxt cədvəlinizi poza bilməz... Oho, 25 dəqiqədir bizə tab gətirirsiniz, yox siz Trumendən səxavətlisiniz, bizə üç dəqiqə artıq vaxt ayırdınız... Gedək, Lu...

İşıq sönür, Tomun və Lunun söhbət edə-edə avansəhnədən keçib getdiklərini görürük. Yenidən işıq yananda doktor Kərimin mənzilini alt-üst edilmiş görürük. Gizli polis adamları mənzildə axtarış aparırlar, kitablar, kağızlar yerə səpələnmişdir. Üç nəfər polis doktor Kərimi aparır.

PƏRDƏ

Qəzetlərin səsləri: Bu gün səhər Bayalistanın əbədi prezidenti general Feyzi Bayal göy məsciddə cümə namazı qılmışdır...

–Bu gün ölkəmizin fəxri və möhtərəm qonağı professor Hovard Bruk arxeoloji qazıntılar rayonuna getmişdir...

–"Bayal Axşamı". Təcili buraxılış... Bayalistanın milli bankını yarmaq cəhdi. Polisin quldurlarla atışmasında bir qadın öldürülmüşdür. Təfəsilat qəzetimizin gecə buraxılışında veriləcək...

Üçüncü şəkil

Gizli polis rəisi polkovnik Əmirin kabineti... Otaq boşdur, – ancaq stol, bir neçə stul, çoxlu telefon və sair cihazlar var. Polkovnik Əmir masanın arxasında oturub dırnaqlarını tutur. Vaxtaşırı səhnənin altından dəhşətli bağırışlar, fəryadlar eşidilir. Əmir selektorun düyməsini basır. Lal-dinməz polis daxil olur. Səhnənin altından bağırış eşidilir.

Əmir: Odur? (Lal-dinməz polis başıyla təsdiq edir).

Əmir: Hələ bir şey danışmır? (Lal-dinməz polis başını bulayır)

Əmir: Toku axıracan vermisiz? (*Təsdiq işarəsi*).

Əmir: Bura gətirin.

Polis gedir və bir az sonra başqa polislə birlikdə doktor Kərimi gətirirlər. Doktor Kərim qanına qəltan olub, güclə yeriyir. İki nəfər polis onu Əmirin qarşısındakı stula əyləşdirdilər.

Əmir: Yaxşı, doktor Kərim, bir deyin görək, amerikalılarla nə barədə danışdırdınız?

Kərim (*sözləri çətinliklə tələffüz edir*): Hindistan haqqında... yoqlar haqda...

Əmir: Bunu biz özümüz də eşitdik. Elə ki, radionun səsini kəsdiz, bütün danışqlarınızı eşitdik, ancaq bizi maraqlandırır ki, bundan əvvəl nə barədə danışdırdınız. Düz adamsınız radio qurmağa nə hacət? Vəkil olasan, bizimlə belə məharətlə gizlənpaç oynayasan... Harda öyrənmisiniz bu fəndləri, Moskvada?

Kərim: Mən... Heç vaxt... Moskvada... olmamışam... Siz ki mənim tərcümeyi-halımı özümdən yaxşı bilirsiniz...

Əmir: Yaxşı. Moskvayla işimiz yox... Deməli amerikalılarla görüşünüzün yeganə məqsədi yoqlardan söhbət eləmək idi? Kimi ələ salırsız, doktor Kərim? (*yumşaq*) doktor Kərim, əzizim, niyə özünü də, bizi də incidirsiz, hə? (*birdən tonu dəyişir, çılğın*) Danış da, əclafın biri əclaf... Bilirsən sənın başına nə oyun gətirərik... İzin-tozun qalmaz.

Kərim: Bilirəm... Sizin adamlar məni qandırdılar... Dedilər ki, məni... pəncərədən atacaqlar, sonra da deyəcəklər ki, özüm intihar... eləmişəm...

Əmir: Belə dedilər?.. Küt axmaqlar... Rədd olun burdan, sarsağın balaları (*polislər gedir*) Sizi qorxuzmaq istəyiblər e, doktor Kərim, ay hay (*əsəbi gülür, birdən gülüşünü kəsir, ciddi, həтта ehtiramla danışmağa başlayır*). Mat qalmışam sizə, doktor Kərim, mərd adamsınız... həm də təcrübəlisiz... Yaxşı ki, qışqırdınız... Görünür, bilirsiniz ki, qışqıranda ağrıya nisbətən asan dözmək olur... Cavan uşaqlar bura düşəndə elə bilirlər ki, cıqqırlarını çıxarmasalar, böyük şücaət göstərmiş olarlar. Day demirlər ki, bu elmi şəkildə sübut olunub, mən özüm bir tibb jurnalında oxumuşam, qışqıranda ağrını daha yüngül keçirdirsən... Lap o doğan arvadlar kimi də...

Kərim: Səriştəniz böyükdür, polkovnik Əmir...

Əmir: Bilirsiniz doktor, mən həmişə insanların xasiyyətinə təəccüb edirəm... Yadımdadır, sizinkilərdən biri bura düşmüşdü, hələ biz işə başlamamışdıq, elektrik-filan qoşulmamışdı, bu, qorxusundan, bağışlayın məni, tumanını batırdı... Amma sonra elektriki ki qoşduq, fazaları get-gedə artırdıq, bu adamın ağzından bir kəlmə qopara bilmədik... Öldü... getdi, di gəl ağzını açmadı ki, açmadı... Nə belə baxırsız, doktor Kərim?

Kərim: Prezident Bayalın sözləri yadıma düşdü: "Namusuma and içirəm ki, Bayalstanda heç bir vaxt dustaqlara heç bir işgəncə tətbiq olunmayıb, olunmur və olunmayacaq"...

Əmir: Sizə daha işgəncə verməyəcəyik, doktor, heç öldürməyəcəyik də sizi... Buraxacayıq sizi, bəli, buraxacayıq... İntəhası şayiə yayacağıq ki, burada ürək-göbəyinizi yemisiniz, qorxmusunuz, qorxudan bizə satılmışsınız və indən belə bizim maaşlı çuğulumuzsunuz. Buna nə sözünüz ola bilər? Bununla sizin fəaliyyətinizə son qoyulacaq, doktor... Satqın çuğulçunun nə nüfuzu ola bilər?.. Deməli...

Kərim: Nə?

Əmir: Gözləyirəm.

Kərim: Nə gözləyirsiniz?

Əmir: Amerikalılarla nə barədə danışırıdınız?

Kərim: Yoqlar barəsində... Hindistan... Mir meşəsi... Sekvoyalar...

Əmir (*yumruğunu masaya vurub*): Bəsdir! Kəsin səsinizi! (*Özünü ələ alıb*) Neçə yaşınız var, doktor Kərim?

Kərim: Bilirsiniz ki...

Əmir: 40 Kişi ömrünün ən qaynar çağı... Axtalatdıracam səni, doktor. Ömrünün yarısı hələ qabaqdadır, amma axta qalacaqsan... (*qəzəblə*) Nə istəyirsiniz, doktor Kərim, dediyiniz nədir? İstəyirsiniz ki, ruslar gəlsin. Dinimizi tapdalasınlar, məscidlərimizi dağıtsınlar, arvadlarımızın namusuna toxunsunlar?!

Kərim (*çətinliklə, amma əzmlə danışır*): 1940-cı ildən bu günə qədər Amerika əsgərləri 85 Bayalstan qadınını vəhşicəsinə zorlamışlar.

Əmir: Elə bilirsiniz mənim amerikalılardan çox xoşum gəlir... Görməyə gözüüm yoxdur onların özündən razı sir-sifətlərini, həmişə saqqız çeynəyən cəhənglərini, o vəhşi musiqilərini, o ədəbsiz jurnallarını... görməyə gözüüm yoxdur... Amma neyləməli,

dözməliyik. Yoxsa gözəl vətənimiz əldən gedər, quldur-qaçağın qurbanı olar. Axı, siz özünüz də, doktor Kərim, terrorçuların əleyhinəsiniz, bilirəm... Niyə görə günahsız adamlar Bayallar yolunda həlak olmalıdır?

Kərim (*təəccüblə başını qaldırdı*): Nə dediz?

Əmir: Bəli, düz eşitmisiz. Dediymi bir də təkrar edə bilərəm: Niyə ölkənin ən yaxşı adamları, elə siz, doktor Kərim, Bayalların yolunda tələf olmalıdır.

Kərim: Bu sözlərdən qorxmursunuz, dilinizə gətirirsiniz?

Əmir: Mənim Bayallardan zəndeyi-zəhləm gedir, Ziba Bayalı – o səfeh qoca kaftarı görməyə gözüm yoxdur. Amerikanın və Avropanın kişiləri qabağında özünü göstərər qotur bir mükafat alan o fahişə Gülsüm Bayalı görməyə gözüm yoxdur, cəllad Xalid Bayalı görməyə gözüm yoxdur. Bütün bu ailədən zəndeyi-zəhləm gedir...

Kərim: Amma onlara xidmət edirsiniz.

Əmir: Mən prezident Feyzi Bayala xidmət edirəm – bu ölkədəki yeganə müqəddəs insana, mənim bədbəxt dayıma... Ailəsinin bütün üzvləri quduz canavarlar kimi onu hər tərəfdən didib parçalamağa hazırdılar, amma o, bircə mənə inanır... Eh doktor Kərim, bilsəydiz dayım necə təmiz, uşaq kimi inanan adamdır... və necə tənhadır... Bu ölkənin bütün problemlərini dərin-dərinə başa düşən bircə adam varsa, prezident Bayaldır. Necə istərdim ki, siz də bizimlə olasız, doktor Kərim. Siz millətin zəkasisınız, mən millətin gücüyəm, prezident Bayal millətin qəlbidir... Biz üçümüz bu yuxulu səhranı yer üzünün cənnətinə döndərərdik. Bütün amerikalıları qovub atardıq, öz yurdumuzun həqiqi sahibləri olardıq...

Kərim: Deyəsən, sayıqlayırsız, polkovnik...

Əmir: Yox, doktor, bu həyatımın ən müqəddəs arzusudur. Bu, prezident Bayalın da arzusudur...

Kərim: Beləysə, kimdir sizə mane olan?.. Niyə öz arzunuzu həyata keçirməyə cəhd etmirsiz?.. Nədir sizə mane olan?

Əmir: Terrorçular... Xarici ölkələrin fitnə-fəسادı... Qurana and içmişəm: özlərini "Azadlıq ya ölüm" adlandıran o xainlər təşkilatını darmadağın edəcəm. Öz aqibətlərini özləri seçiblər. Demirlər "ya ölüm?".. Ölümləri məndə, bir hovur səbir eləyin, görərsiz... Mənə Leyla lazımdır, doktor, bu saat əsas onu axtarıram... Bilirəm, gizlicə qayıdıb Bayalstana. Həyatımın əsas məqsədi Leylanı tutub dara çəkməkdir... Axı o mənim əlimdəydi, özüm öz əlimlə onu

buraxmağa məcbur qaldım... Hamısı da o şortu Gülsümün üstündə *(az qala ağlayır)*. Təsəvvür edirsiniz, necə alçaldım, doktor. Mən, gizli polisin rəisi, polkovnik Əmir, Leylanı açıq maşında bütün şəhərdən keçirib aparmalı, müşayiət etdirməliydim – ta aeroportacan... Yolun kənarında isə adamlar dayanmışdı, yox, tək mənim adamlarım yox, şəhərin qara camaatı. İşlərini-güclərini atıb tamaşaya çıxmışdılar, alçaqlar, Leylaya baxıb gülümsəyirdilər, mənim ürəyimin, düz içinə tüpürürdülər elə bil. Məst olmuşdular bu tamaşadan, heç qorxub eləməirdilər ki, mənim adamlarım onların fotosəkillərini çəkir... Sonra həmin o fotosəkillər vasitəsilə çoxunu tapdım, dartıb gətirdim bura o gülənləri, dedim, indi burda da gülün görüm necə gülürsüz... Təsəvvür edin, məcbur elədim burda da gülsünlər, qəhqəhə çəksinlər...

Kərim: Mənim rəhmətlik müəllimim vardı – doktor Mahmud... O deyirdi ki, təcrübəsiz cəlladlar adamları incidir, ağladırırlar, mahir cəlladlar məcbur edirlər ki, adamlar gülsün, əl çalsın...

Əmir: Doktor Kərim, bu ölkənin rəhbərləri arasında mən yeganə şəxsəm ki, nə İsveçrə banklarında pulum var, nə də Aralıq dənizində villalarım. Torpağım, gədim, şirkətim – heç nəyim yoxdur. Prezident Bayal dedi mənə: sən mənim yeganə yaxın adamımsan, bircə sənə qızır ürəyim *(Əmir birdən susur, yorğun halda kürsüyə çökür, bir qədərdən sonra fikirli və sakit tərzdə yenidən Kərimə müraciət edir)*. Nə barədə danışdınız amerikalılarla? Leyla haradadır, onun izinə necə düşə bilərik? *(Səbirlə)* Doktor Kərim, hə? *(Pauza)* hə? *(Birdən çılğın)* Ağzına su alıb durmusan, əclaf köpək oğlu?.. Atasını tanımayan bic... Anan da, bacın da fahişədir... Arvadın da fahişədir... Heç bilirsən ki, arvadın bütün mənim adamlarımla yatıb. Elə mənim özümlə də hər oyundan çıxıb...

Kərim: Mənim arvadım yoxdur.

Əmir: Əlbəttə, hardan olacaq? Sən ki kişi deyilsən. Səni axtalamağa nə ehtiyac var, səni Allah özü axtalayıb da... İndi mən başa düşürəm ki, sən də, başqa terrorçular da niyə bu qədər qaniçənsiz. Adam öldürməklə, qan tökməklə taleyinizdən hayıf çıxmaq istəyirsiniz. Sizin kişiliyiniz bax, bu tapançadır. İndi əlində tapança yoxdur, kişi deyilsən. Bax mən ananı, bacını təhqir edirəm, sən oturub susubsan... Kişi həmişə hər yerdə kişidir, amma sən... *(tapançasını çıxarıb masanın üstünə qoyur)* Bax bu tapança sənin əlində olsaydı, mənim təhqirlərimə dözməzdin, amma indi nə desəm,

yeyəcəksən. Axı qorxursan, tir-tir titrəyirsən ki, əmr verərəm yenə elektrik məftillərini bax burana taxarlar... Yadında, necə anqırırdın?... Qorxursan, ona görə dinmirsən... Bu saat adamlarımı çağıracam, onların yanında təkrar edəcəm ki, anan da, bacın da fahişədirlər... Anan indi cəhənnəmdə şeytanlarla əlləşir, amma bacını dartıb gətirəcəm bura, adamlarıma əmr edəcəm bir-bir onun kefinə baxsınlar, səni də məcbur edəcəm tamaşa edəsən, gözlərini yuma bilməyəcəksən, linza taxdıracam bəbəklərinə. Bundan da qorxmursan eləmi? Yəqin buna vərdiş eləmişən... Yəqin elə özün öz xoşunla bacını dostlarına təqdim eləyirsən... Axı sizlərdə deyir qadınlar ümumidir... Hamı bir-birinin arvadıyla, bacısıyla yaşayır... Bəlkə elə sən özün də öz bacınla yaşayırsan, hə? Əşi səndə kef varmış, bir danış görək necə olur bu məsələ... *(Bütün bu söhbət əsnasında Əmir tapançanı yavaş-yavaş Kərimə tərəf itələyir, sonra özü çevrilib otağın o biri küncünə gedir. Kərim tapançanı qapıb Əmiri nişan alır, tətiyini çəkir, tapança atılmır).*

Əmir *(çevrilir, gülür):* Axmaq, bəyəm doludur? *(Yanaşır, əlində əlcək var – tapançanı ehmalca götürür və seyfə qoyur, indi tamam başqa bir tonla – sakit və təmkinlə danışır, elə bil tamamilə başqa adamdır)* Üç saat bundan qabaq milli bank qarət olunarkən bu tapançadan atəş açılmış və küçədən keçən bir qadın öldürülmüşdür. Tapançanın üstündə sizin barmaqlarınızın izi var, doktor Kərim. Bunu necə izah edirsiniz?

*İşıq sönr
Avansəhnədə?*

Qəzetlərin səsləri: Bankı yarmaq cəhdi haqda yeni təfəsilatlar. Etibarlı mənbələrdən verilən xəbəərə görə, bankı soymaq cəhdinin siyasi səbəbləri var. Bu əməliyyat adicə soyğunçular tərəfindən deyil, bir ovuc vətən xaini tərəfindən icra olunmuş və siyasi məqsəd daşıyırmış. Vətən xainlərinin məqsədi yeni-yeni siyasi cinayətlər törətməkdən ötrü maddi vəsait əldə etmək imiş...

-Bayalstanın qəhrəman polisi terroristlərin bu xəbis niyyətlərini darmadağın etmişdir... Əsas canı polis əlinə keçmişdir. Milli əmniyyət mülahizələrinə görə, canının adı hələ elan olunmur. Amma xəbər verildiyinə görə, yaxın saatlarda hamıya məlum ediləcəkdir.

-Polislə atışma zamanı əsas canı yoldan keçən bir qadını ölümcül

yaralamışdır. Prezident Bayalın şəxsi təbiblərinin bütün cidd-cəhdlərinə baxmayaraq, həmin qadın prezident klinikasında keçinmişdir... Bu, uzaq bir kənddən gəlmiş Fatma adlı sadə bir kəndli qadını imiş. Paytaxta gəlməkdə yeganə məqsədi Göy məsciddə cümə namazı zamanı prezidenti görmək arzusuymuş...

-Fatma Bayalçılar hərəkatının veteranlarından birinin dul qadını, yetim qalmış dörd uşağın anası idi... Prezident Bayal Fatmanı vətən xainlərinin müqəddəs qurbanı adlandırmış və onu milli qəhrəman elan etmişdir.

-Son xəbərlər! Prezident Bayal Milli qəhrəman Fatmanın uşaqlarını övladlığa götürmüşdür. Onlar artıq yetim deyillər. Onlar prezident sarayında yaşayacaq və prezident məktəblərində oxuyacaqlar. Prezident əmin olduğunu bildirmişdir ki, bu uşaqlar əsl vətənpərvər kimi və İslam düşmənlərinin barışmaz yağıları kimi böyüyəcəklər... Ölkəmizin bütün məscidlərində prezident Bayalın adına xütbə oxunur...

Əmirin otağında işıq yanır. Əmir və Kərim

Əmir (*İnildəyir*): Oy, oy, oy... Doktor Kərim, necə qıydınız günahsız kəndçi arvadına, dörd uşaq anasını öldürməyə necə qalxdı əliniz... Dörd uşağı yetim qoymağa necə insafınız gəldi (*ağlayır*).

Kərim: Çox gözəl bilirsiniz ki, mən heç kəsi öldürməmişəm.

Əmir: Bəli, bilirəm... Əslinə qalsa, bu Fatma kəndçi-zad deyil. Düzdür kənddəndir, amma alverçidir, paytaxta alver etməyə gəlib, prezidentə tamaşa eləməyə yox... Veteranın-filanın dul qadını deyil... Uşaqlarının hərəsi bir kişidəndir, özü də əməlli-başlı bilmir kimdən... Amma bax (*qəzetləri göstərir*) mətbuat onu Milli qəhrəman kimi təqdim edir... Bu mənim məsləhətimdir, doktor Kərim, prezidentə mən məsləhət verdim ki, hər şey məhz bu cür elan olunsun... Fatmanı təsadüfən mənim adamlarımdan biri vurub, amma o adam da öz payını aldı... Yalnız ölümlər dillərini dinc saxlayırlar, mənim əqidəm belədir... (*Yumşaq*) Doktor, əzizim, indi görürsünüzmü bütün bu dünya neçə ağ yalan üzərində gurulub...

Kərim: Dünya yox... Sizin quruluş... Sizin bu uydurulmuş cəmiyyət...

Əmir: Hansı cəmiyyət uydurulmuş deyil ki, doktor? Müdrik babalarımız deyiblər ki, həyat – Allahın tapmacasıdır. Doğrudan da,

həyat tapmacadır və hərə də öz bildiyi kimi cavab tapmaq istəyir.

Kərim: Əgər belədirsə, onda siz niyə icazə vermirsiniz ki, hərə tapmacaya özü tapdığı cavabı versin...

Əmir: Bizim cavabımız budur ki, tapmacanın vur-tut birçə cavabı, bizim bildiyimiz, bizim dediyimiz cavabı var... Bütün başqa cavablar yasaqdır!..

Kərim: Bunun naminə bu qədər yalan danışsınız...

Əmir: Doktor, bu dünyada gerçək olan bir şey varsa – o da yalandır. Bax götürək elə sizi. Əsl həqiqətdə kim olursunuz-olun, heç fərqi yoxdur, bir neçə saatdan sonra, mən sizin adınızı elan edən kimi Bayalstanın bütün əhalisi sizi soyğunçu və qatil sayacaq... Bilirsiniz ki, əhalimizin çoxusu bisavaddır, nə yazmaq bilir, nə oxumaq, amma oxumaq bacaran tək-tük adamlar oxuyub qalanlara danışacaqlar, biçarə qadını qəddarcasına öldürməyinizi dilə-dişə salacaqlar. Həm də heç kəs deməyəcək ki, siz o qadını siyasət məqsədilə vurmusuz, yox, deyəcəklər ki, qarət üçün, varlanmaq üçün, yeyib-ichmək üçün öldürmüşünüz. Qəzetlər yerli-yataqlı təsvir edəcəklər, sizi qarınqulu, əyyaş kimi, Allahsız kimi qələmə verəcəklər, yazacaqlar ki, hər gecəyarısı evinizdən çıxıb, gedib məscidin qapısına işəyirsiniz, yayacaqlar ki, gündə kef məclisləri düzəldir, tıx deyincə yeyib-ichirsiniz... Ölkədə aclıqdır, bunu da nəzərə alın. Sizə nifrət edəcəklər. Adamlar gəlib sizin qəbrinizə tüpürəcəklər və nə indi, nə ölümdən sonra siz heç kəsi inandıra bilməyəcəksiniz. Sizi hərbi vəziyyətin qanunlarına görə məhkəməsiz-filansız asacaqlar... İki şahid təsdiq edəcək ki, o biçarə qadını öldürməyinizi öz gözləriylə görüblər. Sizin o totuq əcnəbilər hay-küy qaldırsalar, bax bu tapançanı gözlərinə soxacağıq, qoy lap BMT komissiya göndərsin – görüm bu tapançada ki barmaq izlərinizə nə deyirlər. Amerikalılarınız da imdadınıza çata bitməz daha...

Kərim: Mən həmişə elə bilirdim amerikalılar sizindir...

Əmir: Allah bilir onlar kimindir... Əşi tüpürüm amerikalılara da... Bizə onların yüz min dolları lazımdır, vəssalam. İndi başa düşdüz?

Kərim: Məndən nə istəyirsiniz?

Əmir: İstəyirik ki, pulu almağa bizə mane olmayasız.

Kərim: Mən bəyəm Amerika senatoruyam?

Əmir: Nə danışdırdınız amerikalılarla?.. Biz hər şeyi bilməliyik ki, lazımı əks-tədbirlər görək... Nədən danışdırdınız?..

Kərim: Hindistandan, yoqlardan...

Əmir: Bunları eşitdik...

Kərim: Ayı mən heç bir söz deməyəcəm...

Əmir: Deməli, belə... Çox əcəb, doktor Kərim... Görünür, siz hələ də vəziyyətinizin necə olduğunu tam mənasıyla başa düşə bilmirsiniz... Elə bilirsiniz ki, mən sizə quruca hədə-qorxu gəlirəm. İnanmırsınız ki, sizi adam öldürmək üstündə asa bilərlər. İnanmırsınız ki, bizim şahidlərimiz var? Düzdürmü, inanmırsınız?

Kərim: Axı şahidlər hardan ola bilər ki, mən heç kəsi öldürməmişəm...

Əmir: Yaxşı (*selektorun duyməsini basır*). Şahidi gətirin (*İşgəncələrdən dəhşətli görkəmə düşmüş bir kişini gətirirlər, açıq ağzından dili sallanır*).

Əmir: Sən doktor Kərimi tanıyırsan?

I Şahid: A?

Maddım-maddım Kərimə baxır, bilmir nə desin

Əmir: Tanımırsan?

Şahid elə başa düşür ki, tanımamalıdır, odur ki, başını bulayır.

Əmir: Necə? Yox, canım, sən onu lap yaxşı tanıyırsan, bir diqqətlə bax (*şahid indi də başıyla təsdiq edir ki, tanıyıram*).

Əmir: Afərin! Dünən gündüz saat ikidə harda idi?

Şahid küt-küt baxır, sonra döşəməni göstərir – səhnənin altından arasına dəhşətli bağırışlar eşidilir.

Əmir: Burada? Yox, yox, sən o vaxt bankda idin. Sən kimsən?

I Şahid (*Zorla tələffüz edərək*): d-ə...r...z...i.

Əmir: Dərzi. Çox gözəl. Deməli sən dərziyə, dənən saat ikidə təsadüfən bankın yanından keçirdin, bir də gördün ki, bu adam bankı soymaq istəyir, polis özünü yetirəndə isə gülləni atıb qadını öldürdü... Hər şey bax beləcə oldu, eləmi?

Şahid təsdiq edir

Əmir: Bunu təkrar edə bilərsən?

Şahid təsdiq edir

Əmir (*Lal-dinməz polisə*): Buna bir boşqab əlavə şorba verin, özünü də hala gətirin.

Şahidi aparırlar

Kərim: Hala gətirmək – işgəncə vermək deməkdir?..

Əmir: İşgəncə vermək? Yox canım, buna niyə işgəncə verək ki, quzu kimi adamdır, başaşağı, sözə baxan... Əvvəldən də onu lap nahaq incidiblər, səhv salıblar, başqa bir dərzi var, Leylanın xalası qızının dərzi, bu yazığı onunla qarışıq salıblar, odur ki, balaca əziyyət veriblər... Amma görürsünüz də, hər halda bu da karımıza gəldi... Hala gətirmək isə o deməkdir ki, bunu yaxşıca yuyunduracaqlar, geyindirib-gecindirəcəklər, bir balaca qrim eləyəcəklər, gümrəhləşdirmək üçün bir-iki iynə vuracaqlar – olacaq beçə xoruz kimi...

Kərim: Bircə şeyi başa düşmürəm... Bütün bu masqarad nəyinizə gərəkdir, axı siz onsuz da kimi istəsən, haçan istəsən, necə istəsən öldürə bilərsiniz... Nə bu yalançı şahidlərə ehtiyacınız var, nə tribunala-filana...

Əmir: Nə danışsınız, doktor Kərim! Qanun, ədliyyə məsələlərində prezident Bayal çox vasvasadır... Bilsə ki, ölkənin qanunlarından bir addım kənara çıxmış, boğazımızı üzər... İntəhası hərbi vəziyyətin qanunlarına görə müttəhimin günahını təsdiq etmək üçün ikinci şahid kifayətdir (*selektorun düyməsini basır*). İkinci şahidi gətirin.

İxtiyar bir qocanı gətirirlər, eynəklərinin şüşələri çilik-çilikdir. Kərim onu tanıyıb ayağa durur.

Kərim: Ustad...

Əmir: Müəlliminiz doktor Mahmudu o saat tanıdız.

Kərim: Ustadım, hamımız elə bilirdik ki, siz çoxdan rəhmətə getmisiz...

Mahmud: Bu mənimçün ən böyük səadət olardı oğlum...

Əmir: Doktor Mahmud, sabiq tələbəsiniz heç ipə-sapa yatmır. Bəlkə siz ona təsir göstərsiz, başına ağır qoyasız ki, boynuna alsın. Bankı yardığını da, günahsız kəndçi arvadını öldürdüyünü də... Axı siz ki bütün bunları öz gözünüzlə görmüsüz və tribunal qarşısında təsdiq edə bilərsiniz?

Mahmud (*Kərimə*): Razılaş, oğlum, nə deyirlərsə razı ol, nə istəyirlərsə, qol çək, ayrı çıxış yolu yoxdur... Sən indi mənim yadıma gəlmirsən, amma doğrudan da, mənim tələbəm olubsa, məsləhətimə qulaq as, nə desələr, qəbul et... Adamın dabanlarına döyəndə ağılı başından çıxır... Həmişə 39 nömrəli çəkmə geyərdim (*ayağını, göstərir*). İndi 45 nömrə çəkmə də dar olar mənə... Həyatda ən müdhiş şey-ağrıdır. Qalan hər şey əfsanədir... Boynuna al...

Kərim: Ustadım, axı nəyi boynuma alım? Mənim heç bir günahım yoxdur.

Mahmud: Dəxli yoxdur, var günahın, yoxdur günahın... nə desələr razılaş.

Kərim: Ustadım, yadınızdadı, siz bizə Jan-Jak Russodan danışanda...

Mahmud (*gözlənilməz bir çılğınlıqla onun sözünü kəsir, Əmirə müraciət edir*): Bunların kökünü kəsmək lazımdır... Asın bunları, güllələyin... Bütün bu işlərin baskarları bunlardır... İnqilabçılar olmasaydı, hərbi vəziyyət də elan olunmazdı... Bunlardadır bütün günahlar... Bəli, bax həmin bu adam güllə atdı, qadınları, uşaqları qırdı, özüm, öz gözümlə gördüm, harda istəsəz təsdiq edə bilərəm...

Əmir: Əhsən, doktor Mahmud. Ziyahılara mənim xüsusi hörmətim var (*Lal dinməz polisə*). Doktor Mahmuda əlavə iki boşqab şorba verilsin (*düşünərək*). Yox, bir əlavə boşqab kifayətdir (*Doktoru aparırlar*). Sonra qocanın qarnı-zadı pozular, yaxşı düşməz... Yaxşı, indi sözünüz nədir, doktor Kərim...

Kərim: İnsanları nə günə qoyduğunuzu sübut etmək üçün daha nə göstərə bilərsiz mənə, polkovnik?

Əmir: İki şahid kifayətdir ki, sizi dar ağacına göndərim. Amma ehtiyat üçün iki əlavə şahidimiz də var (*Selektora*). O biri şahidi gətirin.

Gözləri ora-bura qaçan, qorxudan dingildəyən bir kişini gətirirlər.

Əmir (*şahidə*): Bu adama diqqətlə bax. Təsdiq edə bilərsənmi ki, bu adam bankı soymaq istəyirdi... Özün görmüsən. Biçarə qadını da öldürüb...

III Şahid (*tələsik*): Əlbəttə, əlbəttə, cənab polkovnik, özüdür ki var, bu idi... Mən gördüm... Çox adam öldürdü...

Əmir: Bir qadını...

III Şahid: Bəli, bəli, əlbəttə, bir qadını...

Əmir: Soymaq istəyirdi...

III Şahid: Bəli, əlbəttə, soymaq istəyirdi o qadını.

Əmir: Qadını yox, bankı.

III Şahid: Necə?

Əmir: Bankı soymaq istəyirdi...

III Şahid: Bəli, bəli, əlbəttə... Bankı soyurdu... Əlində bax bu uzunda avtomat vardı (*sanki avtomatdan atəş açır*) ta, ta... ta...

Əmir: Avtomat yox, tapança...

III Şahid: Bəli, bəli, əlbəttə, tapançayla, tapança, tapançayla...

Əmir: Aparın. O birini gətirin.

Üçüncü şahidi aparırlar, dördüncünü gətirirlər, başı-gözü bir-birinə qarışmış, bir gözü pırtlayıb tökülmüş bir adamdır.

Əmir (*Kərimi göstərib*): Bu adama diqqətlə bax və təsdiq elə ki...

IV Şahid (*birdən Kərimə*): Bu cəlladlara təslim olma, qardaşım... Möhkəm dayan... Hamısı it kimi gəbərəcəklər... (*Polislər onun üstünə atılırlar*).

Əmir: Ay, ay, a... İşləyə bilmirsiniz... Aparın bunu...

Polislər 4-cü şahidi sürüyüb aparırlar, az sonra səhnənin altından dəhşətli bağırıqlar eşidilir.

Əmir: Qorxaq. Gör nə bağırır...

Kərim: Yəqin o da bilir ki, qışqıranda ağrıya daha asan dözmək olur...

PƏRDƏ

Dördüncü şəkil

Məhmanxanada nömrə

Professor Hovard Brukun otel nömrəsində dəbdəbəli otağı. Televizor. Böyük divar saati. Otaqda Hovard Bruk, Lu və Tom Söyer.

Bruk: Bircə onu başa düşürəm ki, niyə hər ikiniz məni axmaq sayırsınız. Dünən qazıntılar rayonuna gedərkən yolda qəflətən maşının təkəri buraxdı. Maşından düşdüm və çox üzr istəyirəm, bayıra çıxmaq istədim. Gördüm yolun qırağında bir ev var, sadə kəndçi evi... İçinə girdim. Tərtəmiz, səliqəli, kondisioneri,

televizoru... Ailə nahar eləyirdi, əməlli-başlı, bərəkətli süfrə açmışdılar.

Tom gülümsünür

Brük: Niyə irişirsiniz, Tom? Mənə elə gəlir ki, sözlərimi yalan hesab edirsiniz.

Tom dinməz ayağa durur, radionu qoşur.

Tom: Bu başqa məsələ...

Brük: Bu nə hoqqadır?

Tom: Heç, bir balaca ehtiyat...

Brük: Siz iddia edirsiniz ki, bütün bunları qəsdən düzəldiblər? Gözdən pərdə asmaq üçün? Heç ağla gətirmək olarmı ki, bütün yol boyu, 90 mil məsafədə bu cür yalançı evlər qursunlar... Axı, lənət şeytana, onlar bilmirdilər ki, maşının təkəri harda buraxacaq və mən harda... hm... bir yerə getmək istəyəcəm...

Tom: Sizin sinninizi və diabetinizi nəzərə alaraq bunu lap dürüst hesablamaq olar, Brük. Odur ki, təker də lazımı yerində buraxıb... Yeri gəlmişkən, sürücünün təkəri dəyişdirdiyini öz gözünüzlə gördünüzmü?

Brük: Fikir vermədim...

Tom gülümsünür.

Lu: Ata, bu mənasız mübahisəni kəsək... Məsələdən uzaq düşdük. Səni işindən o məsələ üçün ayırmışıq. Dünən, sən qazıntılara getdiyin vaxt Tom və mən bir nəfər buralıyla görüşdük. Bu görüşdən sonra onu həbs ediblər... Biz elə güman edirik ki, onun həbs olunması bu görüşümüzə bağlıdır... Biz çalışırıq gizlicə görüşək, amma görünür, pusub, izimizə düşüblər...

Brük: Çıxaqonun dəyənəkləri sənə bəs eləmədi? Yenə də çirkin siyasətə qarışırsan? Hələ üstəlik məni də qarışdırmaq istəyirsən?

Lu: Ata, başa düş... Bu adamın həbs olunması üçün biz mənəvi məsuliyyət daşıyıırıq.

Brük: Mən onu tanımıram.

Lu: Onu mən tanıyıram. Əqidələrinin dürüst, ya yanlışlığından

asılı olmayaraq o ciddi və namuslu adamdır... İnsana əqidələrinə görə işgəncə vermək olmaz axı...

Bruk: Yəni burda həbs olunanlara işgəncə verirlər? Yerli polislər mənə çox nəzakətli göründülər... Heç bizim polislərlə müqayisə etmək olmaz – o qədər ədəblə davranırlar ki... Tom, siz bu ölkəyə daha yaxşı bələdsiniz, yəni doğrudanmı, burda dustaqlara işgəncə verirlər...

Tom (*sakitcəsinə*): Elektrik toku tətbiq edirlər, mister Bruk... Məftilin ucunu adamın cinsi üzvlərinə yapışdırırlar və yavaş-yavaş tokun fəzalarını artırırlar... Yaman ağrısı olur zəhrimarin.

Bruk: Dəhşətli şeylər danışsınız, Tom... Özü də Lunun yanında...

Tom: Oyun oynamağı boşlayın Bruk... Lu balaca qız deyil... Mənə qalsa, hər şey əbəsdir... Siz bu işə qarışmayacaqsınız, yox, işdi əgər qarışsanız da bir şey çıxmayacaq. Bir yalan quraşdırıb sizə deyəcəklər, Kərimin isə hökmən işini bitirəcəklər. Hələ ordan salamat çıxan olmayıb... Kərimnən çoxdan ləj düşmüşdülər, amma bir şeyi heç cür anlaya bilmirəm, niyə məhz bu işi indiyə saxlamışdılar, sizin burda qonaq olduğunuz vaxta... Bunların məntiqindən baş açmaq olmur. Şərqdır də... Amma nə isə qəliz bir oyuna başlayıblar. Aeroportda Əmiri görəndə barmağımı dişlədim, bildim ki, işin içində iş var... Əgər gümanlarım məni aldatmırsa, bütün işlər senator Kreytondan başlanıb...

Bruk: Senator Kreytonun nə dəxli var?

Tom: "Krisçen Sayens MonitarU" qəzetinin bazar günü çıxan nömrəsinə baxmamırsınız? Senator Kreytonun müsahibəsi dərc olunub. Senator müstəbid quruluşlara malik olan ölkələr sırasında Bayalstanın da adını çəkir və deyir ki, siyasi müxalifətin amansızcasına təqib olduğu bir ölkəyə yardım göstərmək Amerika ideallarına ziddir. Şübhəsiz, bu bəyanatı tərcümə edib Əmirə də çatdırıblar, prezident Bayala da. Odur ki, Kərim biçarənin kitabı bağlandı.

Bruk: Yenə bir şey başa düşmədim... Nədir, deməli, onlar sübut eləmək istəyirlər ki, senator Kreyton haqlıdır?

Tom: Əksinə... Bunlar Amerika senatına isbat eləmək istəyirlər ki, Bayalstanda heç bir siyasi müxalifət-filan yerli-dibli yoxdur. Ancaq bir ovuc qaniçən terrorçular var, onlar da günahsız adamları qırırlar... (*birdən*) Televizorun səsini artırın, təcili məlumat verilir...

Bruk televizorun səsini artırır, ekranda avansəhnədə reportyorlar görünür.

Qəzetlərin səsləri: Bankı yarmaq cəhdi haqqında əlavə məlumat! Gizli polis rəisi polkovnik Əmir mətbuat konfransında bankı yarmağa cəhd göstərmiş və milli qəhrəmanımız Fatmanı öldürmüş adamın adını jurnalistlərə bildirmişdir. Bu adam illərdən bəri caniləri, orğuları və quldurları müdafiə edən vəkil, doktor Kərimdir...

Lu (*hiddətlə*): Əclaflar, alçaqlar...

Qəzetlərin səsləri: Qanun bilicisi və alim maskası altında gizlənən doktor Kərim indi tamamilə ifşa edilmiş, onun iç üzü açılmışdır. Bu adam əxlaqsız bir içki düşkünü, əyyaş və qumarbaz imiş. Bankı soymaq cəhdinin əsas səbəbi qumarda öz bacısının namusunu və çoxlu pul uduzmasıymış. Qonşular doktor Kərimin günəşini düzəltməyi kef məclislərindən danışirlar, bu məclislərdən sürülərlə qoyunlar kəsirlərmiş...

Tom: Ac ölkədə danışirlar bunu.

Lu (*televizoru söndürür*): Ata, bütün bunlar ağ yalandır. Polkovnik Əmirin intiqamıdır. Sən qarışmalısən...

Bruk: Yaxşı... Hansısa Əmir hansısa Kərimdən heyf çıxırsa, amerikalılar niyə bu işə pul verməlidirlər...

Tom: Əhsən professor!

Bruk (*telefon nömrəsini yığır*): Polkovnik Əmiri istəyirəm... Danışan Brukdur... Polkovnik, təcili sizi görməliyəm, haçan və hara desəz, gəlməyə hazıram... Necə? Yaxşı, gözləyirəm (*dəstəyi asır*). Özü indicə bura gələcək...

Tom: Onda mən getdim... Bu cənabın sir-sifətini görməyə heç həvəsim yoxdur...

Lu: Məni də apar Tom...

Tom: Ancaq Ticarət mərkəzinə qədər apara bilərəm səni, əzizim... Sonra vacib işim var... Dükanlara baş çəkərsən. (*Gedirlər*).

İşıq sönüb yanır. Otaqda Bruk və Əmir.

Bruk: Təkrar edirəm, polkovnik... Qızım iddia edir, mən isə ona inanıram, iddia edir ki, sizin adam öldürməkdə və bankı yarmaqda ittiham etdiyiniz şəxsin heç bir günahı yoxdur...

Əmir: Gül üzlü miss Bruka hörmət və ehtiramım sonsuzdur

professor, ancaq bununla belə, cəmi-cümlətəni üçcə gün bundan qabaq gəlib. O bizim adamları hardan tanıya bilər? Mənim idarəm isə dediyiniz şəxsi illərlə izləyir və əlimizdə tutarlı sübutlarımız var... Saat neçədir?

Bruk (*divar saatına baxaraq*): Birə beş dəqiqə işləyib...

Əmir (*çevrilib divar saatına baxır, sonra öz cib saatını çıxarır*): Məncə, sizin bu saat beş dəqiqə irəlidir, professor...

Bruk: Yaxşı, polkovnik, deməli...

Əmir: Deməli, professor Bruk...

Bruk: Axır sözünüz...

Əmir: Mənim şəxsən sizə, miss Bruka və sizin təmsil etdiyiniz böyük dost ölkəyə məhəbbətim, hörmətim hədsiz-hüduzsuzdur. Amma mən qanunun xidmətçisiyəm, mister Bruk... Bizim ölkənin qanunları isə heç kəsə istisna vermir. Prezident Bayal qanunlara riayət etmək məsələsində həddən ziyadə vasvasıdır...

Bruk: Əgər mən prezident Bayalın özünə müraciət etsəm...

Əmir: Necə bilirsiniz, mister Bruk, bu müstəqil ölkənin daxili işlərinə qarışmaq deyilmi? Axı böyük Amerika həmişə bunun əleyhinə olmuşdur. O Amerika ki bizim etibarlı dostumuzdur, demokratiyanın məşəlidir, o Amerika ki...

Bruk: Yaxşı, yaxşı, polkovnik, məsələni uzatmayın. Sualıma qəti cavab verin...

Telefon zəngi. Bruk dəstəyi qaldırır.

Telefon dəstəyindən kişi səsi: Professor Bruk. İndicə polisə zəng çalmışdıq, dedilər ki, polkovnik Əmir sizin yanınızdadır... Diqqətlə qulaq asın. Danışan "Azadlıq ya ölüm" təşkilatıdır (*Dəstək asılır*).

Əmir: Ah, namərdlər... Bilirlər ki, qırx saniyə ərzində şəhərin hər hansı bir telefonunun yerini tapa bilərik, odur ki, asırlar. İndi ayrı telefondan zəng vuracaqlar... (*Telefon zəngi, Bruk dəstəyi qaldırır*).

Başqa kişi səsi: "Azadlıq ya ölüm" təşkilatı, Mister Bruk, qızınız Luiza bizim əlimizdədir. Polkovnik Əmirə bizim şərtlərimizi deyin. Yalnız bu şərtlərə əməl olunduqdan sonra qızınızı buraxacağıq... (*dəstək asılır*).

Bruk (*özünü itirir, dili topuq çala-çala*): Nə? Necə?.. İlahi, bunlar nə danışır... Lu... Aman Allah... nə dəhşət... şərtlər... şərtlər nədir?.. bu... nə deməkdən. Necə oldular bəs?... İlahi... Lu, aman

Allah...

Əmir: Yeni zəngi gözləyin...

Bruk: Nə? hansı zəngi hə... bəli... polkovnik, başa düşürsüz... onlar Lunu qaçırdıblar... aman Allah...

Əmir: O ulu tanrıya and içirəm, mister Bruk, yerin dibindən də olsa, tapacam onları... Belə zarafatlar bəla tamam olacaq onlara.

Telefon zəngi

Qadın səsi: "Azadlıq ya ölüm" təşkilatı...

Əmir: (*həyəcədən tir-tir əsir*) Leyla, ilahi Leylamıdır? Ola bilməz, onun səsidir, and olsun (*dəstəyi Brukun əlindən qapır*) Leyla! (*dəstək asılır*).

Bruk: Asdı, Siz nə etdiz palkovnik. Daha zəng eləməzlər...

Əmir: (*sanki sayıqlayaraq*) Leyla, Leyla idi... Özü idi Leylanın... Onun səsiydi...

Telefon zəngi

Yeni bir kişi səsi: Bizim şərtlər belədir... Doktor Kərim dərhal azad edilməli və əcnəbi ölkələrdən birinə uçub getməsi təmin olunmalıdır, ancaq bundan sonra biz Luiza Bruku azad buraxacaq (*dəstək asılır*).

Əmir: Aha, istəkləri bu imiş...

Bruk (*otaqda dəli kimi vurnuxur*): Aman Allah, ilahi sən saxla, Allah bu nə müsibətdir...

Telefon zəngi

Birinci kişinin səsi: Əgər şərtlərimizi qəbul etməsəniz, Luiza Bruk edam olunacaqdır. Ultimatumun müddəti altı saatdır (*dəstək asılır*).

Bruk: İlahi, bu nə dəhşət, bu nə iş idi belə... Saat neçədir?

Əmir (*divar saatına baxaraq*): Sizin saatınız beş dəqiqə irəlidir, mister Bruk.

PƏRDƏ

İkinci hissə

Qəzetlərin səsləri: "Bayalstan yenilikləriU. Təcili buraxılış. Özünü "Azadlıq ya ölüm" adlandıran quldurlar təşkilatı dünyaca

tanınmış Amerika alimi professor Hovard Brukun qızı Luiza Bruku qaçırtmışdır. Quldurlar Luiza Bruku azad etmək üçün şərt qoymuşlar – görə onlarla əlbir olan qatil və oğru Kərim azad edilsin.

-Prezident Feyzi Bayalın sədarəti altında Nazirlər Kabinetinin fəvqəladə iclasında mövcud vəziyyət müzakirə olunur...

-Polkovnik Əmir demişdir ki, söhbət gizli polisin şərəfindən gedir. Polkovnik əmin olduğunu bildirmişdir ki, allahın köməkliliylə Luiza Bruk xilas ediləcək, quldurlar isə layiqli cəzalarına çatacaqlar... Bu mənim şəxsi qeyrətim məsələsidir... Əgər iş bədbəxtçiliklə qurtarsa mən bir bayalstanlı və polis kimi beynimə güllə çaxmalı olacam.

Beşinci şəkil

Gizli mənzil

Səhnənin bir tərəfində "Azadlıq ya ölüm" təşkilatının gizli mənzili. Səhnənin o biri yarısı hələ qaranlıqdır. Gizli mənzildə Lu və iki nəfər təşkilat üzvü. Lunun matı-qutu quruyub, onun gözlərində dəhşət və qorxu hissi var, hərəkətləri süstdür, çətinliklə danışır. İki nəfərdən biri – Mehdi eynəkli gəncdir, ciddi sifəti var. İkincisi – Ruzgar... daha çox pərişan görkəmli şairi andırır.

Mehdi (*təşkilatın qərarını oxuyur*): ABŞ vətəndaşı Luiza Bruk "Azadlıq ya ölüm" təşkilatının rəhbər heyətinin qərarı ilə qaçırılmışdır. Məqsəd Luiza Brukun həyatı bahasına hamının hörmət bəslədiyi doktor Kərimin həyatını xilas etməkdir. Luiza Brukun həyatını təhlükə altına aldığımıza görə təəssüfümüzü bildiririk, amma doktor Kərimi xilas etmək üçün başqa yolumuz yoxdur. Doktor Kərimin əqidəsinə və siyasi baxışlarına qətiyyən şərik olmadığımızı göstərməklə, onu da qeyd etmək istəyirik ki, Kərim ölkəmizin siyasi həyatında, xalqımızın ədalət və ləyaqət uğrunda mübarizəsində mühüm rol oynayır. Əminik ki, hökumət doktor Kərimi azad etməli olacaq və o zaman biz də dərhal Luiza Bruku buraxacağıq.

Mətni oxuyub qurtarandan sonra Mehdi Ruzgarla pıçıldaşır və çıxıb gedir. İndi mənzildə iki nəfər qalır: Ruzgar və Lu. Bir müddət hər ikisi susur. Sonra Lu titrək səslə soruşur.

Lu: Vaxtı deyin...

Ruzgar: Birin yarısıdır.

Lu: Yox... Mən soruşuram, nə qədər vaxt qalıb... ömrümün axırına nə qədər qalıb?

Ruzgar: Əgər ultimatumun müddətini nəzərdə tutursunuzsa, beş saat yarım. Ancaq nahaq elə düşünürsüz ki, bu ömrünüzün müddətidir.

Lu: Axı bəs... bu müddət keçəndən sonra... siz məni öldürəcəksiz...

Ruzgar: Yox. Əminəm ki, siz həтта bu müddətdən də qabaq azad ediləcəksiz... Doktor Kərimi buraxarlar, biz də sizi buraxarıq...

Lu: Birdən... Birdən doktor Kərimi buraxmadılar...

Ruzgar: Buraxacaqlar...

Lu: Hardan bilirsiniz?

Ruzgar: Bilirəm də... Bizim hökumət əcnəbilərin həyatıyla zarafat eyləyən deyil. İllah da amerikalı olsun. Leylanı qurtarmaq üçün təyyarə qaçırdanda bir nəfər əcnəbiyə xələl toxunmadı.

Lu: Amma hər halda...

Ruzgar: Nə hər halda?

Lu: Əgər hər halda hökumət doktor Kərimi buraxmaqdan imtina etsə... onda... sizin qərarınız... dəyişməyəcək?

Ruzgar: Biz heç vaxt qərarımızı dəyişmirik...

Lu: Deməli, məni öldürəcəksiz?

Ruzgar cavab vermir, durur, balaca fincana qəhvə süzür, Luya təqdim edir.

Ruzgar: İçin...

Lu: Sağ olun (*titrək barmaqlarıyla fincanı tutur, qəhvə dağılır*). Mənim axı vur-tut iyirmi yaşım var...

Ruzgar: Mənim də...

Lu: Hansı ayda doğulmusuz?

Ruzgar: Mayda... Bəs siz?

Lu: Martın 20-də.

Ruzgar: Nə qəribə! Leylayla bir ildə, bir ayda, bir gündə...

Lu: Doğrudan? Düzdür ki, Leylanın üstündə dörd təyyarə qaçırıblar?

Ruzgar: Düzdür (*pauza*) Bilirsiniz, qaçırılan birinci təyyarədə mən

də vardım. Mən qaçırmamışdım, yox, sadəcə sərnəşin idim...

Lu birdən hönkürüb ağlayır. Ruzgar onu sakitləşdirməyə çalışır.

Ruzgar: Özünüzü ələ alın. Mən yüz faiz əminəm ki, bir azdan sonra atanızın yanında olacaqsız... Ancaq dözmək lazımdır, bu bir neçə saati dözmək lazımdır... Bilirəm, çətindir... Amma çalışın... Bilirəm adam belə vəziyyətdə nə günə düşür... Belə dəqiqələri özüm də keçirmişəm, həmin o təyyarədə... İstəyirsiniz sizə danışım, başınız qarışsın (*Lu təsdiq edir*). Qəhvə için... Mən o zaman universitetin tibb fakültəsində, axırıncı kursda oxuyurdum, özüm də şer yazırdım, ay barədə, ulduzlar barədə... Kursda ən yaxşı oxuyan tələbə mən idim, odur ki, məni hökumət komissiyasında işə götürmüşdülər. Bu komissiya Qərbi Almaniyaya, Hollandiyaya, Skandinaviyaya işləməyə gedən adamlarımızın səhhətini yoxlayırdı... Yəqin eşitməmiş olmazsız, o ölkələrdə bizim camaat ən ucuz işçi qüvvəsidir. Hətta türklərdən və ərəblərdən də ucuz... ən cüzi bir məbləğə ən çətin, ən çirkli işləri görürlər, o işləri ki yerli əhali imtina edir... Odur ki, yerlilər bizimkilərə həqarətlə, nifrətlə baxırlar, amma bu bədbəxtlərçün xaricdə iş tapmaq ən böyük səadətdir; dişləriylə-dırnaqlarıyla topladığı qəpik-quruşla birtəhər ailələrini aclıqdan qurtarırlar. Bir görəydiniz bizim komissiyanın qarşısına gələndə gözlərində necə yalvarış olur... Axı getmək istəyən çox, imkan, yer az, odur ki, hər hansı boş bir bəhanəylə rədd olunurlar... Amma bir yandan da görürsən elə xəstə, bədəcə zəif adamları buraxırdı komissiya ki, mat qalırdım. Sonra bildim ki, komissiya üzvləri bunları rüşvət alıb buraxırmış.

Lu: Əgər belə kasıbdırlarsa, rüşvət verməyə pulları hardandı?

Ruzgar: Gedənlər əsasən kəndçilərdir... Görürsən beş-altı kəndçi söz qoyub birisi üçün pul yığır, o rüşvət verib gedir, orda qazandığı pulların bir qismini sonra həmin o yoldaşlarına qaytarır və beləliklə, başqası gedir... Əgər əlbəttə, orda, qürbətdə ağır işdən tələf olursa... Mən bunların hamısını görürdüm, amma çox da fərqi nə varmırdım. Mən şer yazırdım – ulduzlardan, aydan...

İşıq sönmür, səhnənin o birn yarısı işıqlanır – Brukun oteldəki otağı. Bruk və Tom.

Brük: Lənət şeytana Tom, yaxşı, bunlar haçan bir qərara gələcəklər.

Tom (*təmkinlə*): Nazirlər kabineti prezident Bayalın sədarəti altında üç saatdır ki, müşavirə keçirir.

Brük: Ultimatumun müddətinə də üç saat qalıb... Bu Əmir hardadır, görəsən? Telefonu cavab vermir.

Tom: Təbii ki, o da kabinetin iclasındadır...

Brük: Necə də sakitsiniz, Tom. Əlbəttə, axı sizin qızınızın taleyi həll olunmur...

Tom: Nahaq həyəcanlanırsınız, Hovard... uzun illərin sayıq Amerika-Bayalstan dostluğu ərzində burda hələ bircə amerikalının da burnu qanamayıb... Əminəm ki, bu səfər də hər şey yaxşı olacaqdır... İntəhası, görünür, bir az xərci var.

Brük: Sizcə, Lunu pul almaq məqsədiylə qaçırlar?

Tom: Yüz min dollar...

Brük: Nə? (*Birdən başa düşür*) Hə, siz senatı nəzərdə tutursuz... Yəni bu axmaqlar elə bilir ki, o yüz min dollar mənim cibimdədir, ya mən hər hansı bir yolla senatorlara təsir göstərə bilərəm.

Tom: Mən bircə onu bilərəm ki, Brük, onlar siz düşünən qədər axmaq deyillər.

Saat üçü vurur

Brük: Aman Allah, üçcə saat qalıb.

İşıq sönür.

Qəzetlərin səsləri: Nazirlər kabinəsinin iclasına yarım saat fasilə verildi... Bu yarım saat ərzində prezident Bayal Amerika səfiri Con Duqlasla görüşüb söhbət etmişdir. Söhbətdən sonra prezident və səfir jurnalistlərin suallarına cavab verməkdən boyun qaçırmışlar, amma bir yerdə şəkil çəkdirməyə razı olublar. Onların hər ikisi gülümsünürdü. Müşahidəçilər elə hesab edir ki, bu xoş əlamətdar və dramatik vəziyyət xeyirliyə həll olunacaq.

-Səfir öz iqamətgahına gedən kimi nazirlər kabinəsinin iclası davam etdirilmişdir.

Gizli mənzil işıqlanır. Ruzgar və Lu.

Ruzgar (*söhbətini davam edir*): Universitetdə iki qıza rast gəldim, ikisi də dünya gözəliydi, özləri də bizim milli geyimlərdə idilər... Öyrəndim ki, bacıdılar, prezident Bayalın köhnə dostu, qoca generalın qızlarıdır. İkisi də atasına qarşı çıxıb evdən gediblər. Bir gün universitetdə qiyam başladı, tələbələr universitet qapılarını istehkama çevirdilər, hökumət isə onların üstünə tanklar yeritdi... Mən bu zaman anatomiya otağında idim, pəncərədən baxırdım, gördüm ki, həmin o qızlardan biri böyük bacı uzandı tankın qabağına, tank onu əzib keçdi və universitetin həyətinə girdi, bu zaman tankın qabağına kiçik bacı uzandı... Amma görünür, artıq qızların kim olduqlarını bilmişdilər, odur ki, kiçik bacını öldürmədilər, həbs elədilər. Tələbələrin doxsan faizini, müəllimlərin yarıdan çoxunu tutdular. Mən utanırdım ki, o tutulmayan on faizin içindəyəm, utanırdım ki, qiyama heç bir dəxlim yoxdur, azadlıqdayam, şər yazıram, mühazirələri dinləyirəm, meyltləri yarırıram. Generalın kiçik qızını bir müddətdən sonra buraxdılar və o ölən bacısının şərəfinə Leyla adını götürdü... Bir aydan sonra prezident Bayala güllə atdı, güllə dəymədi, qızı yaxaladılar. Ölümə məhkum etdilər, qoca atasının yalvar-yaxarından sonra prezident Bayal edamı ömürlük həbslə əvəz elədi...

Lu: Ömürlük həbs... hər halda, ölümdən yaxşıdır... Ümidə yer qalır.

Ruzgar: Komissiyanın tərkibində Almaniyaya uçurdum... Bizim işçilərin vəziyyətiylə tanış olmaqdan ötrü... Dəhşətli zəhmətdən, aclıqdan, həsrətdən quruyub qurtarmış adamları gördüm. Çoxusu kontraktın müddətinə dözə bilmirdi – dəli olur ya özünü öldürürdü. Münxendən vətənə uçanda iki cavan oğlan təyyarəmizi ələ keçirdilər. Hökumətə ultimatum verdilər: əgər Leylanı azad etməsələr, sənişinləri bir-bir güllələyəcəklər, birinci növbədə də komissiya üzvlərini, çünki komissiya satqın dövlət xidmətçisidir... Əsl qorxunun nə olduğunu o vaxt başa düşdüm, içimdə elə bil hər şey donub buz olmuşdu. Elə bil məni qara basmışdı. Hər şey qaranlığa qərq olmuşdu, əlimi-qolumu tərpədə bilmirdim.

Lu: Elə bil vahiməli yuxu görürsən, indicə, bu saat, yuxu qırılacaq, oyanacaqsan...

Ruzgar: Təyyarədə əcnəbilər də vardı. Prezident Bayal televiziya ilə çıxış edib söz verdi ki, Leylanı azad edəcək, Leylanı da, təyyarəni tutmuş o iki cavan oğlanı da xaricə buraxacaq. Ancaq hamısını yalan

deyirmiş. Oğlanları aldadıb tutdular, məhbəsə atdılar, olmazın işkəncələr verdilər... Bu oğlanlar Mehdi və Həbib idi... Nə möcüzəylə qəza bildilər məhbəsdən, səhrada gizləndilər...

Lu: Saat neçədir?

Ruzgar: Dördə on beş dəqiqə işləyib.

Lu: Nyu-Yorkda indi səhər saat ona on beş dəqiqə işləyib... Bu vaxt, adətən, birinci siqaretimi çəkərdim...

Ruzgar: Bağışlayın, sizə siqaret təklif eləmədim... İstəyirsiniz buyurun, amma bunlar çox tündürlər...

Lu: Mənimçün indi bunun nə əhəmiyyəti var-tünd olsun, tünd almasın? (*Siqaretini yandırır*) Leylanın əhvalatı nəylə qurtardı?..

Ruzgar: Maraqlıdır sizinçün?

Lu: İndi mənimçün hər şey maraqlıdır və heç nə maraqlı deyil. Axı indi mən nə edirəmsə – danışiram, dinləyirəm, siqaret çəkirəm – bəlkə bunların hamısını ömrümdə axırncı dəfədir edirəm... Heç vaxt belə hiss keçirməmişəm... Bilirsiniz, elə bil hətta qorxum da yavaş-yavaş çəkilib gedir. Yerində ancaq boşluq qalır... Boşluq və heyrət, yəni bu, doğrudan da mənim son saatlarımdır?.. Belə mənasız ölüm? Özü də, harda? Siz düz deyirsiniz, yaxşısı budur bu barədə heç düşünməyim. Yoxsa müddət çatana qədər dəli ola bilərəm... Danışın, xahiş edirəm danışın, danışın...

Ruzgar: Bir həftə sonra başqa cavanlar ayrı bir təyyarəni qaçırdılar, özü də onlar artıq prezident Bayalın vədlərinə inanmırdılar. O zaman prezident dedi ki, bütün sənişinləri qırsalar da Leylanı buraxmayacaq; axı o təyyarədə əcnəbilər yox idi, yalnız bayalstanlılardı... Ancaq sənişinləri bir-bir öldürməyə oğlanların özləri ürək eləmədilər. Bir var sağa-sola, hara gəldi avtomatla atəş açasan, bir də var günahsız adamlardan əvvəlcə birini seçib öldürəsən. Niyə məhz onu yox, bu adamı əvvəlcə öldürməlisən?

Lu: Müdhiş məsələdir. Niyə məhz bu adamı, niyə məhz o adamı, niyə məhz mən... Tale niyə müəyyən adamı seçir qaralayır. Kim bilər bunu? Niyə o, niyə mən? Aman Allah, mən, deyəsən, sayıqlayıram...

Ruzgar: Polis təyyarəni atəşə tutdu, təyyarə partladı və hamı həlak oldu, yüzə qədər adam...

Lu: Hansı ölüm yaxşıdır, təkliddə, ya hamıyla bir yerdə, yavaş-yavaş, ya birdən, bir an içində?

Ruzgar: Bütün bu vaxtda mən o qızlar haqda, iki bacılar

haqqında düşünürdüm. Tankın altına uzanmış Leyla haqqında və onun Leyla olmuş kiçik bacısı haqqında... Düşünürdüm ki, universitetdə qiyam zamanı anatomiya otağında oturmuşdum – otaqda mən, iki meyit vardı... Düşünürdüm ki, komissiya rüşvət alıb vərəmli biçarələri xaricə işə göndərəndə mən susurdum – həmin adamlar – daha doğrusu, onların külləri bir neçə aydan sonra dəmir qutularda vətənə qaytarılırdı... Mənsə susurdum... Düşünürdüm ki, təyyarədə Həbib komissiya üzvlərini birinci öldürəcəyik deyəndə qorxumdan tir-tir əsdim... Düşünür, düşünürdüm və özümü qorxaq, miskin bir varlıq sayırdım. Öz-özümə deyirdim ki, qorxağın şər yazmağa ixtiyarı yoxdur. Mən başa düşdüm ki, ulduzlar, ay barəsində şerlərim başdan-başa yalandır, çünki bu şerlərdə ac adamlar, məhbəslər və işgəncələr haqqında bircə kəlmə söz yoxdur. Pablo Nerudanın bir şeri keçdi əlimə. Şer Latin Amerikasından Parisə gələn bir rəssam haqqında yazılmışdı... Bu adam Parisə gəlib bir tablo çəkir: yaşıl fonda sarı dairə, vəssalam... Amma bu adamın ölkəsində elə bu vaxt milyonlar əzab çəkir, kəndlilər acından ölür, insanlara işgəncə verirlər, qan tökülür; göz yaşları sel tək axır... Mən Leyla haqqında düşünürdüm: gör bu qızda nə güc var ki, onun yolunda təyyarələr qaçırırlar, yüzlərlə adam həlak olur... Üç gün sonra bir təyyarə də qaçırdılar, amma yenə nəticə hasil olmadı. Və o zaman...

Lu: O zaman...

Ruzgar: O zaman dördüncü təyyarəni qaçırdılar. Bu səfər təyyarəni tək bir adam qaçırmışdı və o heç bir təşkilatla-filanla bağlı deyildi. O, bütün əməliyyatı təkbaşına fikirləşmiş və icra etmişdi. Leylanı qurtardı...

Lu: Nə yolla?

Ruzgar: O bilirdi ki, hər adamın zəif damarı, söyər yeri var... Düşünüb prezident Bayalın zəif damarını tapdı... Prezidentin sevimli arvadı Gülsüm Nitsaya uçurdu - həmin o təyyarəni ələ keçirdi və şərt qoydu: Leyla azad olmasa, Gülsüm öldürüləcək. Prezident təslim oldu. Amma Leyla özü başqa şərt də qoydu. Dedi ki, mən aeroporta gündüz vaxtı şəhərin mərkəzi küçələrindən açıq maşında keçib gedəcəm. Bütün şəhər çıxmışdı küçələrə... Əlbəttə, gizli polisın adamları da çoxdu aralarında... Hamı Leylaya baxıb gülümsünürdü... Bəlkə hətta gizli xəfiyyələr də gülümsünürdü ki, başqalarından seçilməsinlər... Ya bəlkə onlar öz rəisləri polkovnik Əmirə

güldürdülər; axı polkovnik Əmir Leylanı aeroporta qədər müşayiət etməli və qorunmalıydı ki, başından bircə tük əksik olmasın... Polkovnik Əmir deyirlər hirsindən boğulub qapqara qaralmışdı... Leyla xaricə uçdu. Gülsümün də canı qurtardı. Görürsünüzmü, bəzi hallarda hökumət təslim olmağa məcbur qalır...

Lu: Mən prezident Bayalın sevimli arvadı deyiləm.

Ruzgar: Siz amerikalısınız, Amerikanı isə Prezident Bayal arvadlarının hamısından artıq istəyir...

Lu: Saat neçədir?

Ruzgar: Dördə iyirmi dəqiqə işləyib.

Lu: Bəs o təyyarəni təkbaşına ələ keçirdən adamın aqibəti nə oldu? Öldürdülər?

Ruzgar: Yox, o əlbəttə, ölümünü gözünün qarşısına almışdı, özünü xilas etmək barədə heç düşünmürdü də... Amma onu xilas etdilər. Onu xilas etdi...

Lu: Leyla?

Ruzgar: Yox. Onu Gülsüm Bayal xilas etdi...

Lu: Gülsüm Bayal? Niyə?

Ruzgar: Kim bilir? Bizim xalqın bir məsəli var: həyat – Allahın tapmacasıdır... Leyla təhlükəsiz bir yerdə olandan sonra həmin adam tapançasının lüləsini Gülsüm Bayalın alnından kənara çəkdi: – indi siz də azadsınız, – dedi. Gülsüm xəbər aldı: Bəs siz? Bilirsinizmi, sizə nə edəcəklər? Oğlan sakitcə: bilirəm – dedi, – asacaqlar – o artıq heç nədən qorxmurdu. Gülsüm: – Yox, – dedi, – mən sizi buraxdıracam...

Lu: Bunu nəylə izah edirsiniz?

Ruzgar: Bilmirəm. Haçansa Gülsüm ölkənin birinci gözəli sayılırdı. Amma indi Leyladan neçə yaş böyük idi... İstəmirdi ki, bu vəqənin qəhrəmanı gənc və gözəl Leyla olsun, istəmirdi Leyla qalsın camaatın yadında – açıq maşında şəhər küçələriylə gedən Leyla. Axı Leyla başını dik tutub izdiham içindən keçib gedən dəqiqələrdə Gülsüm tapança lüləsinin qabağında qurbanlıq quzu kimi muc olub qalmışdı. Ona görə Gülsüm ələ bir hərəkət eləmək istədi ki, Leylanın surətini kölgədə buraxsın. Qoca prezident isə sevimli arvadının hər şıltaqlığını yerinə yetirməyə adət eləyib... Beləliklə, o oğlanın boynu kəndirdən qurtardı.

Lu: O, indi sağdır?

Ruzgar: Bəli. O – mən idim...

Nazirlər kabinəsinin iclası qurtarmışdır. Hökumətin gəldiyi qərar haqqında heç bir məlumat verilmir. Prezidentin mətbuat üzrə katibi jurnalistlərə dedi ki, qərar yaxın saatlar ərzində bildiriləcək. Ultimatumun müddətinə iki saat yarım qalır...

Brükün otağı işıqlanır. Brük, Tom, Əmir.

Əmir: Nahaq yerə təşvişə düşürsünüz mister Brük, Allahın köməkliyi ilə hər şey yaxşı olacaq. Prezident Bayalın humanizmi və müdrikliyi doğrudan da, hədsiz-hüduzsuzdur. Kabinənin iclası çox gərgin keçdi... İdman, turizm və gənclik naziri gülməli təkliflər irəli sürdü. Dedi gəlin aktyorlardan birini cinayətkar Kərimin sifətində qrimləyək, o biri tərəfdən də səhra işləri üzrə nazir təklif elədi ki...

Brük: Mənə baxın, polkovnik, sizin nazirlərin orda nə çərənledikləri məni əsla maraqlandırmır. Qərarınız nə oldu?

Əmir: Əziz mister Brük, özünüz də çox gözəl bilirsiniz ki, azad, demokratik quruluşda qərar müxtəlif rəyləri nəzərə alaraq qəbul olunur. Odur ki, idman, turizm və gənclik nazirinin rəyi...

Brük: Tüpürüm demokratik quruluşa da, idman, turizm və gənclik nazirinə də... Məni indi yalnız qızımın taleyi maraqlandırır...

Tom: Bir də ki, polkovnik, necə olsa, biz əcnəbilərik. Müstəqil bir dövlətin gizli hökumət iclasında deyilənləri bizə xəbər verməyiniz çox da münasib deyil...

Əmir: Bizim dostlarımızdan gizli sirrimiz yoxdur, mister Soyer... Yəni xalqımızdan da gizli sözümüz yoxdur... Kabinetin iclası haqda tam stenoqrafik məlumat bütün axşam qəzetlərində dərc olunacaq...

Brük: Lənət şeytana, yaxşı müxtəsər, nə qərara gəldi hökumət?

Əmir: Prezident Bayal hər bir məsələyə dövlət mənafeyi baxımından yanaşır... Əlbəttə gülüzlü miss Brükün həyatıyla müqayisədə cinayətkar Kərimin həyatı bir qara qəpiyə dəyməz... Amma məsələnin başqa tərəfi də var axı. Əgər bütöv bir dövlət yolkəsənlərin, quldurların şantajına tabe olsa, dünya buna nə deyər? Onda sabah hər hansı bir bank yaran oğru, adam öldürən cani əmin olar ki, bu yolla canını ədalət divanından qurtara biləcək... Başqa bir cəhəti də var işin. Cani Kərim azad olarsa, özünü guya ki, siyasi

müxalifətçi kimi qələmə verəcək. İllah da indi, Amerikada ad çıxarandan sonra... "Nyu-York Tayms"ın gündüz buraxılışında miss Brukun qaçırılması haqqında, Kərim haqda və terrorçuların ultimatumu haqda məlumat verilib... Təşəkkür edirəm, mister Soyer, nəhayət ki, sizin qəzet Bayalstana 15 sətir ayırdı...

Tom: On iki sətir. Onu da nəzərə alın ki, polkovnik, bu məlumatda heç bir siyasi nəticə yoxdur. Ancaq quruca fakt, vəssalam.

Əmir: Əlbəttə...

Brük: Yaxşı, polkovnik, mən belə başa düşürəm ki, hökumət ultimatumu rədd edir. Onda bilmirəm siz daha niyə görə məni arxayınlaşdırırsız...

Əmir: Möhtərəm mister Brük, bayaq dediyim kimi bu işin bir çox cəhətləri var... Hal-hazırda bütün bu hadisələrin nəticəsində ölkəmiz bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir... Kərim də öz iyrənc böhtanlarıyla bu maraqlıdan istifadə edib məmləkətimizə çox zərər vura bilər... Əlbəttə, əgər onun bundan sonra verə biləcəyi uydurma bəyanatları əvvəlcədən ifşa etmək, hər hansı vətən xaininin quruluşumuz barədə iftiralarını nüfuzla təkzib etmək olsaydı onda başqa məsələ... Amerikanın özündə çox adam Bayalstanın əsl vəziyyətini bilmir. Əgər dostumuz amerikalılara obyektiv şəkildə həqiqi vəziyyəti çatdırmaq olsaydı, məsələn, belə faktları ki, son beş ildə Bayalstanda on yeni məktəb tikilib, yeddi xəstəxana tikilib, 350 çarpayılıq yox, 370 çarpayılıq...

Brük (*hiddətini güclə boğaraq*): Polkovnik Əmir, ultimatumun müddətinə iki saatdan az qalır, siz də başlamısınız burda xəstəxanalardakı çarpayılardan dəm vurmağa... Mənim nəyimə görə neçə xəstəxana tikibsiniz və neçə çarpayınız var?

Əmir: Mister Brük, bizi də başa düşün də... Axı bizim də öz uğurlarımızla iftixar etməyə haqqımız var. Və inanın ki, bu uğurlarımız daha da çox ola bilərdi... Çünki bizim Birləşmiş Ştatlar kimi böyük dostumuz var. Yəganə istəyimiz odur ki, Amerika kimi səmimi dostumuzun bizim barədə düzgün təsəvvürü olsun, hər cür iftiralara fikir verməsin...

Tom: Deyəsən, nə istədiyiniz mənə yavaş-yavaş aydın olur, polkovnik. Mister Brük, zəhmət olmasa, o biri otağa keçin, polkovnik Əmirlə təkbətək danışmalıyıq... Çox vacib söhbətimiz var...

Brük: Nə söhbət canım, saat əqrəbləri elə bil qaçırlar... Beşə on yeddi dəqiqə işləyib...

Əmir: Sizin saatınız beş dəqiqə tələsir, professor (*saata yanaşib əqrəbi geri çəkir*).

Tom: Hovard, bu boş söhbət deyil, bu söhbətin Lunun taleyi üçün böyük əhəmiyyəti var. Xahiş edirəm bizi, polkovniklə tək buraxın (*professor Brük otaqdan çıxır*). Nədi şərtləriniz, polkovnik Əmir?

İşıq sönmür, gizli mənzil işıqlanır.

Ruzgar: Xaricdə Leylayla görüşmək istədim. Onların təşkilatı məndən şübhələnmişdi, bilmirdilər ki, mən necə canımı qurtarmışam... Elə zənn edirdilər ki, polislə bağliyam. Amma o biri tərəfdən belə gümanları da vardı ki, bəlkə mən başqa gizli bir təşkilatın üzvüyəm... Bir sözlə, qərar veriblər ki, hələlik mənimlə ancaq Leyla görüşə bilər... Axı mən onu tutdurmaq ya öldürmək istəsəydim, daha Bayalın pəncəsindən qurtarmazdım ki... Leyla da uzun zaman mənə inanmırdı... Bilirsinizmi, haçan inandı? Fələstində vuruşurduq, mən ölümcül yaralandım. Leyla yarama baxıb: – sən bu yarayla sağ qalmayacaqsan, – dedi – ölüm ayağında düzünü de mənə, kimsən? Mən həqiqəti olduğu kimi dedim. Leyla can verən adama inandı. Əyilib öpdü məni. Bütün bu müddət ərzində onu xilas etdiyim üçün yeganə təşəkkür ifadəsi bu oldu... Bundan sonra mən heç öləmi bilərdim?.. Möcüzə baş verdi, sağ qaldım... Bu günlər bizim ən xoşbəxt günlərimiz idi. Biz çiyin-çiyinə, həm də açıq vuruşurduq... Başqa bir xalqın vətəni və ləyaqəti uğrunda vuruşurduq... Yazın bütün bunları, miss Brük. Biz daha yaza bilməyəcəyik... Sağ qalmağımıza bir gilə ümidimiz yoxdur, heç birimizin...

Lu: Saat neçədir?

Ruzgar: Altının yarısı...

Lu: Sizə nisbətən mənim axırıma lap az qalıb.

Ruzgar: Boşlayın. Mən əminəm... Yüz faiz əminəm, siz çox yaşayacaqsız. Ancaq bütün bunları dünyaya danışın... Həqiqəti, olduğu kimi... Qoy dünya bizim səsimizi eşitsin, axı burda, bu sonsuz səhrada heç kəs eşitmir səsimizi... fəryadlarımız sonsuz qumlarda əriyib itir...

Qapını şərti işarələrlə döyürlər. Ruzgar açır. Mehdi gəlir. Pıçıldaşırlar.

Mehdi: Növbə dəyişir...

Ruzgar: Əlvida, miss Bruk... Danışın bizim barəmizdə dünyaya...

İşıq sönür. Brukun otağı işıqlanır. Tom, Əmir.

Tom: Uzun sözün qısa, polkovnik, sizin istədiyiniz budur ki, biz Sİ Bİ ES televiziya kanalıyla çıxış edək və sizin bu qotur ölkənizi ağızdolusu tərifləyək...

Əmir: Bizim milli qururumuza toxunmağı sizə məsləhət bilməzdim, mister Soyer. Bu jurnalı görürsünüzmü? *(Çantasından jurnal çıxarıb Toma uzadır).*

Tom: Bu nə zibildir belə?

Əmir: Uşaq pornoqrafiyası... Bütün bu oğlan və qızlar beş yaşında, yeddi yaşındadırlar, bu vəziyyətlərdə fotolarını çəkiblər... Uşaqlarınız sizə nə yamanlıq ediblər ki, onların başına bu oyunu gətirirsiniz, mister Soyer?

Tom: Polkovnik, indi Amerikanın əxlaqı simasını müzakirə etməyin yeri deyil...

Əmir: Tamamilə razıyam sizinlə...

Tom: Şeytana lənət... Yəni doğrudanmı, siz elə güman edirsiniz ki, Sİ Bİ ES sizə proqramında, heç olmasa, yarımca dəqiqə ayırır?

Əmir (təmkinlə): Sİ Bİ ES Amerikanın ən populyar beysbol oyununun fasiləsində bizə üç əsas kanal üzrə düz beş dəqiqə vaxt ayırır, yəni başqa sözlə bu verilişə 180 milyon amerikalı, demək olar ki, ölkənizin bütün əhalisi baxacaq...

Tom: Başınıza at təpib, polkovnik. Belə şey mümkün deyil.

Əmir: Sizə rəsmi təsdiqmi lazımdır?

Tom: Yox, inandım, inandım. Havayı danışmayacaqsız ki... Amma bu doğrudan da görünməmiş işdir. Buna necə nail ola bildiniz polkovnik? Eh, axmaq canım, necə də ağılıma gəlməyib... Lənətə gəlmiş Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi...

Əmir: İş tək bir kəşfiyyat idarəsində deyil, mister Soyer. Sizin özünüzdün də bu işdə bizə böyük köməyiniz dəydi. "Nyu-York Tayms"dakı məlumat yerinə düşdü... İndi bütün Amerika Bayalstandan xəbər gözləyir...

Tom: Biz də həmin bu marağı ödəyərək sizin ölkənizdəki cənnəti

təsvir eləməliyik, eləmi?

Əmir: Siz məni düzgün başa düşürsüz, mister Soyər...

Tom: Amma iş ondadır ki, ultimatumun müddəti...

Əmir: Biz hər şeyi hesablamışıq Soyər... Təyin olunmuş vaxta Kərim azad ediləcək və gülüzlü miss Bruk atasının yanına qayıdacaqdır. Amma buna qədər verilişi lentə çəkməliyik...

Tom: Haçan istəyirsiniz çəkməyi?

Əmir: Elə indiçə, Mister Soyər, XX əsr texnikası insanın əlinə xariqüladə imkanlar vermişdir... Siz hazır olan dəqiqədə televiziyaçılar bura gələcəklər. Mənim himimə bənddirlər...

Tom: Siz dahisiniz, polkovnik Əmir.

Əmir: Mən yalnız öz vətənimə xidmət edirəm, mister Soyər.

İşıq sönmür. Gizli mənzil işıqlanır. Lu və Mehdi.

Mehdi: İnqilaba hər kəs öz yoluyla gəlir... Leyla və Ruzgar hissə qapıların qoşulublar inqilaba. Axı Leyla – qadındır. Ruzgar da – şair... Məni isə inqilaba gətirən cəmiyyətin inkişaf qanunlarını dərinə-dərinə öyrənməyim oldu. Müstəbidlik üzərində qurulmuş bu cəmiyyət məhv olmalıdır. Bu quruluşu devirmənin yeganə yolu silahlı mübarizə, konkret olaraq bizim ölkənin şəraitində isə inqilabi terror, prezident Bayal və onun əlaltılarının fiziki aradan qaldırılmasıdır. Təəssüf ki, doktor Kərim bunu başa düşmür. Amma buna baxmayaraq, biz gərək Kərimi qurtaraq... Qoy Kərim də, onun həmfikirliyi də görsünlər ki, məhz bizim üsullarımız real nəticə verə bilər.

Lu: Bircə saat qaldı.

İşıq sönmür. Brukun otağı işıqlanır. Bruk, Tom. Əmir.

Bruk: Başa düşürəm, mən nədən danışmalıyam. Mən siyasət adamı deyiləm, heç vədə də siyasi bəyanatlarla çıxış eləməmişəm...

Tom: Mən sizə kömək edərdim Hovard. Birlikdə vəziyyətdən çıxarıq. Bu Lunu xilas etmək üçün yeganə yoldur... Lunu və... Kərimi.. Vaxtımız lap azdır...

Bruk: Bircə saat qalıb...

Əmir: Narahat olmayın, mister Bruk... Onlar elə yalnız sözdə müəyyən vaxt təyin edirlər. Demək olar ki, təyin elədikləri vaxtda

öldürmərlər... Həmişə bir az uzadırlar. Düzdür, hərdən görürsən ki, girov saxladıqları biçarənin bir qulağını kəsib göndərirlər bizə...

Brük: Aman Allah.

Əmir: Bir azdan sonra ikinci qulağını. Sonra burnunu... Şübhəsiz, əgər biz onlara qəti cavab vermiriksə... Gülüzlü miss Brük ərdə deyil ki?

Brük: Yox.

Əmir: Şəxsən mən heç vaxt bir qulağı kəsik arvadla evlənməzdim... Hələ iki qulağı kəsiyi demirəm...

Brük: Görüm sizi lənətə gələsiniz... Yaxşı, nə uzadırsız, çağırın görək bura adamlarınızı...

Əmir: Bax əsl kişi sözü buna deyərəm.

İşıq sönmür, gizli mənzil işıqlanır. İndi burada Lu və Həbibdir. Həbib söhbətini davam etdirir.

Həbib: Atamın xırdavat dükanı vardı. Səkkiz yaşımda başa düşdüm ki, bütün başqa alverçilər kimi dədəm də müştəriləri aldadır, ciblərini soyur... Gizlincə mən də dədəmin ciblərini soymağa başladım, amma özüm xərcləmirdim, aparıb qonşu uşaqlarına, kasıb balalarına paylayırdım... Bir gün dədəm duyuq düşdü. Məni xub əzişdirdi, qovdu evdən... Dilənməyə başladım, acınnan öldürdüm, heç kəs mənə kömək eləmədi, hətta dədəmin pullarını payladığım qonşu uşaqları da... Odur ki, mən də qərara gəldim: bir silah tapıb hamını qıracam – varlıları da, kasıbları da, çünki varlılara da, kasıblara da eyni dərəcədə nifrət edirdim... Günlərin bir günü Mehdiyə rast gəldim... Yaşd olsaq da o, mənə atalıq elədi, böyük qardaşım oldu... Mehdi anadangəlmə rəhbərdir, başçıdır... Həqiqi yolu mənə o göstərdi, başa saldı ki, adam öldürəndə də gərək məqsədlə, yüksək amal naminə öldürəsən...

Lu: Məsələn, siz məni belə öldürəcəksiz. Yüksək amal naminə, hə?

Həbib: Mən sizi öldürməyəcəm...

Lu: Saat neçədir?

Həbib: Altıya on dəqiqə işləyib. Mehdiylə mən təyyarə qaçırdıq ki, Leylanı qurtaraq. Bizi aldatdılar, tutdular, min işgəncə verdilər. *(Köynəyini qaldırır zolaq-zolaq olmuş kürəyini göstərir)* Bu izlər ömrüm boyu silinməyəcək. Kameramızın yerini qazdıq, mən

pusquda durdum, Mehdi qaçdı. Sonra mən də qaçdım. Səhraya çəkildik, yeddi yoldaşımız da bizə qoşuldu. Polis izimizə düşdü, bizi mühasirə elədilər, atışdıq, atışmada altı yoldaşımız həlak oldu. Hamısı elə cavan idi ki, bizdən də cavan... yazıqlar... Üçümüz qaldıq, mən, Mehdi, Fərid. Mən Mehdiyə dedim, "sən qaç, sən təşkilatımızın beynisən, sən daha gərəklisən, biz atışaq, sən qaç". Mehdi qaçdı, biz atışdıq, sonra Fəridi də vurdular. Mən möcüzəylə canımı qurtardım...

Lu: Saat neçədir?

İşıq sönür. Brukun otağı işıqlanır. Otaqda televiziya çəkiliş cihazları, operatorlar, reportyorlar. Tomun Brukla müsahibəsini çəkirlər. Onlar eyni zamanda televiziya ekranlarında da görünürlər.

Tom: Professor Bruk! Qızınızla əlaqədar dramatik hadisələr hamımızı həyəcanlandırmışdır. Belə amansız sınaq qarşısında təmkininiz, iradəiniz və səbrinizə qibtə edirik. Hamımız dua edirik ki, bu dəhşətli hadisə yaxşı nəticəylə qurtarsın. Bütün bu hadisələr dolayısıyla Bayalstan haqqında nə deyə bilərsiniz. Ömrünüzün əsas işi Bayalstanın qədim mədəniyyətini öyrənməkdir, bu hadisələrin elmi marağınıza bir təsiri olacaqmı?

Bruk: Əlbəttə, yox... Bu xoşagəlməz hadisəni bir dəstə (*kağıza baxır*) məsuliyyətsiz terrorçular törətmişlər və bu hadisə mənim Bayalstanın qədim və zəngin mədəniyyətinə münasibətimi dəyişə bilməz.

Tom: Həmçinin sizin Bayalstan xalqına rəğbətini...

Bruk: Həmçinin mənim Bayalstan xalqına rəğbətimi...

Tom: Necə bilirsiniz, mister Bruk, qızınızın başına gələn bu qəza, ölkənin ictimai gerçəkliyiyləmi bağlıdır, ya əcnəbi casusların fitnə-fəsadıdır, dünyanın bu yerində iğtişaş yaratmaq istəyənlərin cəhdləridir.

Bruk (*özünü itirərək*): Bəli, bəli, məhz elə belədir... Siz deyən kimi... Siz düz dediz... elə mənim fikirlərimi ifadə etdiz. Mən fikrimi belə dəqiq ifadə edə bilməzdim... Mən siyasətçi deyiləm...

Tom: Bunu bilirik, mister Bruk, ona görə sizin müşahidələriniz daha qiymətli. Necə bilirsiniz, Bayalstanın indiki siyasi quruluşu Birləşmiş Millətlər Təşkilatının yüksək ideallarına, insan hüquqları deklarasiyasına uyğun gəlirmi?

Bruk: Bəli, bəli, əlbəttə (*əvvəlcədən hazırlanmış mətni*

oxuyurmuş kimi) Bu ölkədə bütün insan hüquqları mühafizə olunur, mən özüm bunun şahidi oldum.

Tom: Bayalstanlıların həyat səviyyəsi haqqında nə deyə bilərsiniz?

Bruk (*daha əmin tərzdə*): Həyat səviyyəsi, mənə, yüksəkdir... Mən adicə bir kəndçi evinə girdim... Hər şey yüksək səviyyədədir – kondisioner, televizor, bolu yemək.

Tom: Çox gözəl. Profeesər Bruk, Kərimin işiylə əlaqədar nə demək istərdiz?

Bruk: (*sanki mətn oxuyurmuş kimi*): Kərimin işi xarici dövlətlərin təşkil etdiyi təxribatla əlaqədardır. Bu terrorçuluq adicə quldurluq və soyğunçuluqdan başqa heç bir siyasi keyfiyyət daşıyır...

Tom: Tamamilə haqlıdır, professor Bruk, mənə sevindirən odur ki, Bayalstanda bu qədər qısa müddətdə olmağınıza baxmayaraq, hər şeyi çox dəqiq və dürüst görə bilmisiniz, mən bu ölkədə çoxdan yaşayan bir adam kimi sizin müşahidələrinizin gerçəkliyini təsdiq edə bilərəm... Görünür, ölkənin keçmişiyə dərin tanışlığınız onun bugününü düzgün anlamaqda sizə yardım göstərmiş... öz tərəfimdən onu deyə bilərəm ki, mən bir jurnalist kimi Kərimlə arabir ünsiyyətdə olmuşam və bu adam, özünü alim və kasıbların havadarı kimi qələmə verirdisə, də fikri-zikri yalnız varlanmaq idi... Bir şey əlavə etmək istəyirsinizmi, professor Bruk?

Bruk: Mən Bayalstan xalqına daha da firavan həyat arzulayıram. Prezident Bayalın rəhbərliyi altında...

Tom: Söhbətiniz üçün sizə təşəkkür edirəm, professor Bruk...

Televiziya ekranında Brukla Tomun sifətləri qeyb olunur, reklam verilişləri göstərilir. Televiziyaçıları cihazlarını yığışdırıb gedirlər

Tom: Hovard, Allah eşqinə içkiniz haradadır, bir şey verin içim, nə olur-olsun – viski, cin, rom, nə olur-olsun. Allah eşqinə tez olun...

Televizor ekranında reklam verilişi qəfilcən kəsilir. Ekranı şərhçi və eyni zamanda avansəhnədə reportyorlar görünür.

Qəzetlərin səsləri Təcili məlumat.

İctimai asayiş qoruma, polis və həbsxanalar nazirliyinin xüsusi

bülleteni. Dövlət canisi, milli bank soyğunçusu, milli qəhrəman Fatimənin qatili Kərim ləkəli vicdanının əzablarına tab gətirə bilməyərək intihar etmişdir. O özünü şəhər məhbəsindəki kamerasının pəncərəsindən həyətə atıb həlak olmuşdur...

Tom (*dəli bir hiddətlə*): Ay Əmir, sən... əclaf... alçaq...

İşıq sönür. Gizli mənzil işıqlanır. Lu, Mehdi, Ruzgar, Həbib, Leyla: – hamısı ayaq üstə durublar. Mehdi "Azadlıq ya ölüm" təşkilatlarının qərarını oxuyur.

Mehdi: Feyzi Bayal faşist rejiminin qanlı polisi yeni dəhşətli cinayət törətmişdir. Məhbəs divarları arasında xalqımızın görkəmli oğlu doktor Kərim vəhşicəsinə öldürülmüşdür. "Azadlıq ya ölüm" təşkilatı doktor Kərimin baxışlarıyla razılaşmırdısa da, onun ölümünə ürəkdən kədərlənir. "Azadlıq ya ölüm" məsuliyyətsiz şantajçıların deyil, əzmli, iradəli inqilabçıların təşkilatıdır. Əzmimizi, iradəmizi, imkanımızı hökumətə bir daha nümayiş etdirmək üçün əvvəlki qərarımızı icra edəcəyik – girov saxladığımız Amerika vətəndaşı Luiza Bruk edam olunacaqdır. Günahsız bir adamın qurban getməsinə təəssüflənsək də, doktor Kərimin intiqamını hökumətdən almaq üçün başqa yolumuz və imkanımız yoxdur. Doktor Kərimin də, Luiza Brukun da ölümünün bütün məsuliyyətini prezident Bayalın faşist hökuməti daşıyır. Luiza Brukun edamının icrası Həbibə tapşırılsın. Edam şəhər kənarındakı daş karxanasında, iki şahidin yanında icra olunsun. "Azadlıq ya ölüm" təşkilatı rəhbər heyətinin üzvləri. Mehdi.

Ruzgar: Ruzgar.

Həbib: – Həbib.

Leyla: – Leyla.

PƏRDƏ

Altıncı şəkil

Şəhər civarında daş karxanası

Alatoranlıqdır... Cansız bir mənzərə... Fonda sonsuz səhra qumları... Avtomobil tormozlarının xırçıltısı eşidilir. Lu və Həbib gəlirlər. Səhnənin o biri tərəfindən qara eynəkli iki nəfər onlara yanaşır.

Lu (*qışqırır*): Yox, yox, mən ölmək istəmirəm... belə mənasız ölmək istəmirəm mən...

İki nəfərdən biri qara eynəyini çıxarır – bu, polkovnik Əmirdir.

Əmir (*sakit*): Niyə belə həyəcanlısınız, miss Bruk? Kimdir sizi öldürən? Yarımca saatdan sonra atanızın yanında olacaqsız. Mən sözümlün ağasıyam.

İkinci nəfər, – bu həmin lal-dinməz polisdir – balaca çamadanı Həbibə verir.

Əmir (*çamadanı göstərərək, Həbibə*): Hər şey burdadır: pul, pasport, viza, təyyarə bileti. Nyu-Yorkda TKommodor-otelUdə nömrə tutulub...

Lu (*mat qalıb*): Deməli... deməli bütün bunlar hamısı oyun idi... Siz qurmusunuz bütün bunları... Orda, mənzildəkilər də sizin adamlarınızdır.

Əmir: Əfsus ki, yalnız onlardan biri bizim adamdır... Şübhəsiz, bütün bunları biz qurmuşuq və onlar da səfeh balıqlar kimi Həbibin toruna düşüblər. (*Gülümsünür*) Amma Həbib mənim düşündüyümdən də fərasətli çıxdı, hətta Leylanı da tələyə sala bildi. İndi dostumuz Həbib ömrünün sonuna qədər sizin o gözəl ölkənizdə firavan yaşaya bilər, miss Bruk...

Həbib (*Luya*): Yadınızdadı mı, mən sizə dedim axı, dedim ki, sizi öldürməyəcəyəm. Gördünüz? Siz sağsınız, mən də sağam... Siz Nyu-Yorkda yaşayırsınız, eləmi? TKommodor otelUi tanıyırsınız? 42-ci küçədədir... Siz Şatlara qayıdanda mütləq görüşərik...

Lu ona bir sillə çəkir

Əmir: Özünüzü çox qərribə aparırsınız, miss Bruk. Bu adam öz həyatını təhlükə altına alaraq altı saat ərzində sizin təhlükəsizliyinizi təmin etmişdir... Elə bilirsiniz sizi şəxsən edam etmək haqqında təşkilatın əmrini almaq asan məsələydi?

Lu (*Həbibə*): Deməli, bütün danışığlarınız yalan imiş... Təyyarəni qaçıрмаğınız, həbsxana, işgəncələr...

Əmir: Cavanların evini yıxan ağzıyırtıq olmalarıdır...

Lu: Deməli, hamısı yalan imiş... Kürəyinizdəki o zolaqlar – işgəncə

izləri də. (Birdən) Yox, yox indi mən başa düşdüm, hər şeyi başa düşdüm... Sən mənə düzünü deyirdin, müəyyən yerə qədər həqiqət idi dediklərin. Əvvəl sən də onlardan biri imişsən... Təyyarəni qaçırtmaqda da iştirak etmişən, amma sonra sizi tutanda, işgəncə verəndə dözə bilməmişən, satılmısan, polislə əlbir olmusam. Sənə deyiblər seç - bir yanda ölüm, qan, işgəncələr, bir yanda pul, dövlət, Amerikada firavan həyat... Satqınlıq bahasına. Sən də seçmişən...

Həbib: Xeyr, mən onda seçməmişəm... Mən qazamatda olanda seçdim, o vaxt ki səmimi surətdə Mehdiyə təklif etdim, sən qaç, sən təşkilatın beynisən, ideoloqsan. Mehdi də razı oldu, qaçdı və mən başa düşdüm ki, o da öz canının hayında imiş. Amma yenə də tərəddüd edirdim. (*Əmiri göstərir*) Getmədim bunların yanına. Mən də qaça bildim. Mehdiylə yenidən görüşdük, səhraya çəkildik, bizim izimizə düşdülər, mühasirə etdilər və o zaman mən ikinci dəfə Mehdiyə təklif elədim: sən nəzəriyyəçisən, yaşamalısan, qaç, mən bunların qabağını saxlayaram və o yenə də məni qoyub getdi. Onda mən qəti başa düşdüm ki, əgər sabah bizim təşkilat hakimiyyət başına gəlsə, yenə də bir şəxsin yaşaması başqalarının məhvi bahasına olacaq, neçələri həlak olacaq ki, birisi yaşasın – nə fərqi var bu birini necə adlandıracaqlar – soltan, prezident ya nəzəriyyəçi... Mehdi qaçdı, Fəridi vurdular və mən qışqırdım ki, təslim oluram...

Lu: Və o gündən provokator oldun...

Əmir: Yaxşı, biz burda çox yubana bilmərik (Lunun qolundan yapışır, aparır).

Həbib: Miss Bruk, unutmayın, TKommodor otelU, 42-ci küçə. Biz Nyu-Yorkda mütləq görüşməliyik. Mən hər şeyi sizə izah etməliyəm... Mən bütün həyatımı sizə nəql edərim və siz məni başa düşərsiz, mən əminəm buna...

Lu, Əmir və lal-dinməz polis artıq səhnədə yoxdular. Uzaqlaşan avtomobil səsi eşidilir. Həbib çemodanı açır, pulları, bileti, pasportu çıxarıb baxır. Avansəhnədə bir dəstə reportyor görünür.

Qəzetlərin səsləri: Təcili məlumat... Terrorçuların girov saxladığı Luiza Bruk qəhrəman polisimizin cəsur həmləsiylə azad olunmuşdur.

-Bayalstanın igid polisləri terrorçuların gizli mənzilinə qəfil basqın etmiş, cinayətkar "Azadlıq ya ölüm" təşkilatının üç nəfər başçısını – Mehdini, Ruzgarı və Leylanı tutmuşlar.

Qəzetlərin səsləri: Dördüncü terrorçu – Həbib polislərlə atışma zamanı öldürülmüşdür.

Həbib dəhşətli təşviş içində səhnədə vurnuxur, qaçmaq istəyir, bədrəyir. Bu zaman lal-dinməz polis səhnəyə gəlir, tapançasını düz Həbibin ürəyinə tuşlayıb atəş açır. Həbib yıxılır. Lal-dinməz polis çamadanı götürür və səhnədən gedir. Uzaqlaşan avtomobil səsi eşidilir.

PƏRDƏ

Yuddinci şəkil

Həbsxana

Səhnədə yan-yanı üç ayrı məhbəs kamerası, hər kamerada ayrı-ayrılıqda Mehdi, Ruzgar və Leyla... hamısı buxovlanmışlar. Kənarda hərbi tribunalın sədri, polkovnik Əmir, həbsxana mollası, polislər.

Tribunal sədri (*hökmü oxuyur*): Bayaltan Respublikasının qanuni dövlət quruluşunu dağıtmağı, Bayaltan vətəndaşlarını öldürməyi qarşısına məqsəd qoymuş cinayətkar "Azadlıq ya ölüm" təşkilatının başçıları – Mehdi, Leyla və Ruzgar amansız və qəddar terrorçu hərəkətlərin təşkilatçısı və icraçısı olduqlarına görə ölümə məhkum edilsinlər, dar ağacından asılsınlar. Hərbi tribunalın hökmünü Bayaltan Respublikasının əbədi prezidenti general Feyzi Bayal təsdiq etmişdir. Müttəhimlər rəhm ərizəsi verməkdən imtina etmişlər və hökm icra olunacaqdır... (*hökmü oxuyub qurtarır, başqa tonla*) həbsxana mollası burdadır, kəlmeyi-şəhadətinizi deyə bilərsiniz...

Mehdi: Biz nə Allaha inanırıq, nə dinə, nə də axirət dünyasına... Bütün bunlar xalqı aldatmaq üçün uydurulmuş yalandır...

Əmir: Bunlar müsəlman deyillər ki...

Buna baxmayaraq bütün səhnə boyu molla yavaşdan dua oxuyur.

Tribunal sədri: Hər biriniz son istəyinizi deyə bilərsiniz. (*Mehdiyə*) Nədir son istəyiniz?

Mehdi: Çəkmələrimin bağı açılıb (*Buxovlarını göstərərək*). Əlim çatmır bağlıyam... Mən dar ağacından asılında çəkmələrim ayaqlarımdan çıxıb düşə bilər. Ayaqyalın sallanmaq istəmirəm. Xahiş edirəm polislərə deyin, çəkməmin bağını bağlasınlar (*Polislər onun çəkməsinin bağlarını düyünləyirlər*).

Tribunal sədri (*Leyla*): Sizin bir istəyəniz var?

Leyla: Heç bir istəyim yoxdur.

Tribunal sədri: (*Ruzgara*): Sizin son istəyiniz nədir?

Ruzgar: Xahiş edirəm məni Leyladan qabaq asın.

Əmir: Bu istəyə əməl etmək mümkün deyil. Edamların ardıcılığı prezident Bayal tərəfindən təsdiq olunmuşdur. Sizi üçüncü edam edəcəklər...

Tribunal sədri: Hər birinizin bir məktub yazmağa ixtiyarınız var. (*Polislərə*) Onlara qələm-kağız verin.

Mehdi, Leyla və Ruzgar hərəsi öz kamerasında məktublar yazırlar. Tribunal sədri siqaret çıxarır. Əmirə təklif edir.

Əmir: Çesterfild! Yox, sağ olun, bunları çəkə bilmirəm, öskürək tutur məni...

Tribunal sədri: Mən də öskürürəm, amma heç cür ata bilmirəm... İnfarktdan sonra həkimlər tamam qadağan etmişdilər, sonra gündə bir siqaret çəkməyə izin verdilər... Amma bəyəm adam özünü saxlaya bilir. İllah da, bizim işimiz elədir ki...

Əmir: Elə mən də atmaq istəyirəm...

Tribunal sədri: Mən evdə çəkmirəm... Qızım var, yeddi yaşındadır...

Əmir: Allah saxlasın...

Tribunal sədri: Allah sizinkiləri də saxlasın, qızım deyir mənə: – ata, bax görsəm ki, birçə siqaret çəkmisən, ömürlük səninlə kūsəcəm... Elə şeytan qızıdır ki... Neçə övladınız var, polkovnik Əmir?

Əmir: Evli deyiləm.

Tribunal sədri: Çox şey itirirsiniz, polkovnik. Ailə həyatı ayrı aləmdir... Kişiyçün mən bundan böyük sevinc bilmirəm... Peyğəmbərimiz də buyurub ki, evlənmək savabdır... (*Saatına baxır*) Daha vaxtdır. (*Əsnəyir*) Dünən gecə də pis yatmışam... (*Məhbuslara*) Məktubları polkovnik Əmirə verin, o ünvanına çatdırar...

Kameralarda işıqlar söniir. Lal-dinməz polis məktubu Əmirə verir. Əmir birinci məktubu açır, oxumağa başlayır. Mehdiin kamerası işıqlanır.

Mehdi: General Feyzi Bayala. Sizin axırınıza, Amerika süngüləri və dollarına arxalanan mənhus rejiminizin axırına az qalıb. Biz işimizin doğruluğuna tam əmin olaraq ölürük. Bizim işimizi başqaları davam edəcək. Zəncirlərini qırmış xalq, sizi və bütün əsəbələrinizi gözəl yurdumuzun üzündən süpürüb atacaq. Məhv olsun istibdad! Sizin əbədi düşməniniz Mehdi...

Kamerada işıq söniir.

Əmir (*məktubu cırır, lal-dinməz Polisə*): Prezident Bayal savadsızdır, nə yaza bilir, nə oxuya (ikinci məktubu açır, Leylanın kamerası işıqlanır).

Leyla: Ata! Təəccüblənmə, bu məktubu sənə yazıram, çünki yer üzündə ən yaxın adamım bircə sənsən... həmişə səndən çox uzaq olmuşuq, ata, amma həmişə səni sevmişəm, inqilabçı kimi yox, Leyla kimi yox, sənin balaca "qara balan" kimi sevmişəm... Yadına gəlirmi, ata, köhnə evimizdə iri bir soba vardı, yanında yumşaq bir kürsü vardı. Mən balaca olanda otuzdurardın məni dizlərinin üstündə, elimizin ən qədim, ən qəmli nəğmələrini oxuyardın... "Səhranın qoxusu var, səhranın yuxusu var"... Mənim uşaqlığım xoşbəxt keçmişdi, ata – sən məni əzizləyir, süsləyirdin, çoxlu qəşəng paltarım, oynucağım vardı, dadlı yemək yeyirdim. Mən xoşbəxtdim... Xoşbəxtdim o vaxta qədər ki, bixəbərdim. Ölkəmizdə uşaqların çoxunun bir parça çörəyə, evə, geyimə möhtac olmasından xəbərim yox idi. Bilmirdim ki, altı-yeddi yaşlı uşaqlar sübh azanından gecə yarısına kimi ən ağır işlərdə işləyir və əvəzində üç-dörd zeytun alırlar. Bir gün mən başa düşdüm ki, başqaları bədbəxt ola-ola xoşbəxt olmaq mümkün deyil. Ata, bir səhər beşdə dur, məşinə min, get şəhərimizin cənub tərəfinə... Orda indi çoxmərtəbəli prezident sarayı tikilir... Bir dənə də qaldırıcı kran görməyəcəksən... Altı-yeddi yaşlı uşaqlar görəcəksən, ağır yükün altında ikiqat bükülüb beton layları get-gedə ucalan mərtəbələrə daşıyırlar... O zaman sən məni başa düşərsən, ata. Sən bu məktubu alanda mən artıq olmayacam... Nəvə tamarzısıydın, indi heç qızların da qalmadı, yazıq atam. Sənin "qara balan" (*Leylanın kamerasında*

ışığı söndür).

Əmir: *(məktubu oxuyub qurtarır, dəsmal çıxarıb gözlərini silir):* Qoca kişidir, ürəyinə salar *(alışqanın atəşində Leylanın məktubunu yandırır və Ruzgarın məktubunu açır).*

Ruzgar: Gələcəkdir azadlıq... Gözləri sənə gözlərinə bənzəyəcək...

Əmir: Nədir bu, şərdir? *(Məktubu əzişdirir, Ruzgarın kamerasında ışıq dərhal söndür).* Kimə yazıb bunu? Ünvanı yoxdur ki. *(Məktubu alışqanın oduna tutmaq istəyir, sonra fikrini dəyişir, kağızı qatlayıb cibinə qoyur).*

Saat üç dəfə vurur... Polislər iri açarlarla kameraların dəmir qəfəslərini açır, məhbusları çıxarırlar. Buxovların cingiltisi eşidilir. Leylayla Ruzgar bir an yanbayan durub buxovlu qollarla qucaqlaşırlar, polislər dərhal onları ayırır və hər üçünü səhnədən aparırlar. Səhnənin ağ arxa pərdəsində üç dar ağacının kölgəsi görünür. Birinci dar ağacının altında Mehdi və cəlladın silueti seçilir. Mehdi özü kətilin üstünə çıxır kəndiri boğazına keçirir və bərkdən qışqırır.

Mehdi: Tarixin təkərini geri döndərmək olmaz... Silahlı mübarizə Bayal istibdadını tar-mar edəcək. Yaşasın azadlıq! *(Cəllad kətili onun ayaqları altından çəkir. İkinci dar ağacının altına Leylanı gətirir. Leyla kətilin üstünə çıxır, kəndiri boğazına salır və qışqırır).*

Leyla: Yaşasın azadlıq!

Üçüncü Ruzgarı asırlar.

Rüzgar: Var olsun azadlıq! Var olsun məhəbbət!

Dar ağacından sallanmış üç meyitin silueti... Bu siluətlərin üzərini səs-küylə başqa bir kölgə – təyyarə kölgəsi tutur. Işıq söndür.

Qəzetlərin səsləri: TBayal yenilikləriU. Təcili məlumat... Bizim Vaşinqton müxbirlərimizin xəbər verdiyinə görə, bu gün Amerika Birləşmiş Ştatlarının senatı səs çoxluğuyla Bayalstan Respublikasına doxsan min dollar məbləğində yardım göstərilməsini qərara almışdır... Bu, böyük Amerikanın bizim ölkəmizə bəslədiyi dəyişməz dostluq hisslərinin yeni parlaq təzahürüdür... Birləşmiş Ştatlar bir

daha Bayal Respublikasının həqiqi demokratik quruluşuna öz həmrəyliyi bildirdi və Allahsız kommunizmə qarşı mübarizə aparan qəhrəman Bayalstan xalqına yardım əlini uzatdı...

PƏRDƏ

Səkkizinci şəkil

Aeroport

Aeroportun holluna Hovard Bruk, Lu, Tom daxil olurlar. Professor Bruku reportyorlar əhatə ediblər. Doğrudur, indi onların sayı əvvəlkinə nisbətən xeyli azdır. Lu və Tom əvvəlki kimi dəstədən aralanıb bara yanaşırlar. Radioyla müxtəlif dillərdə reyslər haqda elan verilir.

Lu: Deməli, senatorlar səs verdilər...

Tom: Bəs necə? Azad dünyanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Bayalstana doxsan min dollar veriləcəkdir...

Lu: Axı deyəsən, söhbət yüz mindən gedirdi...

Tom: Sən senator Kreytonu nə bilmisən... Senator Kreyton dinc oturan deyil, senatın qərarına düzəliş verib. Senator Kreyton deyib ki, bəzi məlumatlara görə, guya Bayalstanda siyasi məhbuslar var və hətta onlara işgəncə də verirlər... Nə qədər ki, Bayalstan hökuməti bu məsələni tutarlı sübutlarla təkzib eləməyib, yardımın miqdarını bir qədər azaltmaq lazımdır. Başqa senatorlar da bu müdrik fikrə şərik çıxıblar...

Lu: Senator Kreyton – uzunqulaqdır?..

Tom: Başqaları necə, o da elə... Lu bir qəribə xəbəri demədim sənə... Bu gecə kimsə prezident sarayı qarşısında Feyzi Bayalın böyük portretini çıxarıb yerinə doktor Kərimin şəklini asıb... Necə eləyiblər bunu Allah bilir... Amma indi bura gələndə gördüm polislər və yangınsöndürənlər nərdivanlara dırmaşıb, Kərimin şəklini çıxarmaq üçün əlləşirlər...

Lu (*diksindir*): Aman Allah, bu nədir? (*Lu Səhnənin kənarına baxır, orda Mehdi dayanıb, Mehdi ağ kəfəndədir, boğazında kəndir var, gözləri bağlıdır*).

Lu (*Tomun əlindən yapışır*): Tom, ora bax... Tom çevrilib baxır, xəyal dərhal qeyb olur.

Tom: Nədir ki?

Lu: Heç... mənə elə gəldi ki... gözümə göründü... onlardan biri... asılanlardan biri dayanmışdı orda...

Tom: Əsəblərin pozulub, əzizim. Yəni sənin yerində kim olsaydı, pozulardı əsəbləri. Zarafat deyil ki... Bir də ki, bu gün səmum əsir. Burda səmum əsdimi, adamın gözünə cürbəcür sirablar görünür... Səhra yuxuları.

I. Reportyor: Mister Bruk, Ölkəmiz haqqında təəssüratınızı bilmək istərdik...

Bruk: Demişəm də təəssüratımı... Deyiləsi əlavə sözüüm yoxdu.

II. Reportyor: Mister Bruk, birdə nə zaman təşrif buyuracaqsınız ölkəmizə?

Bruk (qəti): Heç bir vaxt...

III. Reportyor: Professor Bruk, şəxsən əbədi prezidentimiz general Feyzi Bayala nə demək istərdiniz?

Bruk (fikirli): Nə demək istərdim? (*Reportyora*) Qulağınızı yaxın gətirin. (Əyilib reportyorun qulağına nə isə pıçıldayır, reportyor qıpqırmızı qızarır və tələsik aradan çıxır).

Tom (Barmenə): İki qədəh də süz...

Lu (yənə diksinərək): İlahi, Tom, ora bax... Bu yuxu deyil...

İndi bayaq Mehdi dayanan yerdə ağ kəfəndə Leyla dayanıb. Tom çevrilən kimi xəyal qeyb olur.

Tom: Nə var orda, canım?

Lu: Mən lap aydın gördüm, Leyla dayanmışdı orda... Elə də gözəl idi ki...

Tom: Sakit ol, Lu... Şərab iç bir az... Leyla daha yoxdur bu dünyada...

Lu: Əlbəttə... elədir. (*Pauza, yavaşcadan*) Tom, evimizdə olmaq istəyirəm...

Tom: Bir azdan olacaqsan da... Yaman yorulmusan... Amerikada əməlli-başlı dincələrsən, əsəblərin sakitləşər... Kaliforniyaya get, indi oranın yaxşı vaxtıdır... Mütləq Miur meşəsinə baş çək, uçağan böcəkləri tap orda və Tom Soyerdən onlara atəşin salam yetir... De ki, Tom sizi sevir və heç vaxt unutmur...

Avansəhnədə eyni cür Ruzgar peyda olur – ar kəfəndə boğazı kəndirli, gözü yumulu.

Lu: Mənim başıma hava gəlir, Tom. Mən görürəm, aydınca görürəm o şairi...

Tom (*bu dəfə çevrilmədən*): Əşi, heç kəs yoxdur orda (*Ruzgar dayanıb durur*).

Tom: Canım baxma o tərəfə. (*Lunun üzünü bu biri tərəfə çevirir*) Heç bu Əmirin işlərindən baş açə bilmədim də... Bu gün xəbər aldım ki, bəs onlar edamdan qabaq bir şey dedilər, ya bir şey istədilər?.. Bunu mənə Əmir verdi. (*Cibindən Ruzgarın son məktubunu, şerini çıxarır*) Onlardan biri yazıb, şerdir, nədir, macal tapıb oxuya da bilməmişəm.

Lu: Göstər mənə.

Tom (*Məktubu ona uzadır*): İstəyirsən, götür.

Lu (*məktubu alıb baxır*): Bayal dilindədir...

Tom: Ver, tərcümə eləyim. "Gələcəkdir azadlıq. Gözləri sənin gözlərinə bənzəyəcək". Eh, yenə siyasətdir ki... (*məktubu cibinə qoyur*).

Bruk (*reportyorlardan yaxasını qurtararaq*): Lu, gəlmirsən?.. Minik başlanır, elanı eşitmədin?..

Lu və Hovard Tomla görüşürlər. Çıxış qapısına tərəf gedirlər. Birdən Lu dayanır, geri, Tomun yanına qayıdır.

Lu: Tom, o şeri mənə ver... Soraqlaşaram, Amerikada bu ölkənin dilini bilən adam taparam. Biz bu şeri çevirib çap edərik.

Şeri götürür, gedir. Reportyorlar dağılır, holl boşalır. Bircə Tom qalıb. Tom yorğun addımlarla yenidən bara yanaşır.

Tom (*barmənə*): Bir "Bayal" süz görüm...

Tom şərab içir və birdən çönüb gözübağlı dayanmış Ruzgarı görür. Tom gözlərini ovuşdurur, silir, amma Ruzgar qeyb olmur, onun yanında Mehdi və Leyla da görünürlər. Üçü də kəfəndə, üçünün də boğazı ipli, gözləri bağlı... Tom vahimə içində geri çəkilir, Ruzgar gözlərini açmadan öz şerini oxuyur.

Tom: Gələcəkdir azadlıq.

*Gözləri sənin gözlərinə bənzəyəcək.
Gülüştü gülüşünə.
Bu yuxulu səhraya
gələcəkdir azadlıq...
Əlləri sənin əllərinə bənzəyəcək,
sənin qanla yuyulmuş,
ağ, təmiz əllərinə...
Sifəti də
sənin sifətinə oxşayacaq
- günahsızların qanına boyanmış
ağ, təmiz sifətinə...
Gələcəkdir azadlıq.
Gələcəkdir azadlıq.
Gələcəkdir azadlıq.
amma bəzsiz gələcək...
Gələcəkdir azadlıq.
Biz də onunla birgə
dönəcəyik vətənə...*

PƏRDƏ

SİZİ DEYİB GƏLMİŞƏM

(İki hissəli pyes)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Tarixi şəxsiyyətlər

Mirzə Cəlil – Sinli yaşlarında, başı, bığı ağarıb,
sadə parusin pencəkdə. Əlində əsa var.

Sabir – 45-50 yaşlarında

Həmidə xanım – Cavan yaşlarında

Ömər Faiq

Aparıcılar:

Molla Nəsrəddin

Lağlağı

Mozalan

Hərdəmxəyal

Ədəbi personajlar:

Məhəmmədhəsən əmi

Xudayar

Zeynəb

Şərəf

İzzət

Vəliqulu

Əhməd – 7-8 yaşlarında

Səkinə

Molla Həzrətqulu

Qazı

Nəçərnik

Uçitel Həsənov

Kərbəlayı Cəfər

Karapet Ağa

Çavuş

**Uşaq
Kəndlilər
Çadralı qadınlar**

Ziyalılar

**Ruhanilər
Candarmalar
Uşaqlar və s...**

Pyes Cəlil Məmmədquluzadənin "Danabaş kəndinin əhvalatları", "Danabaş kəndinin məktəbi" əsərləri, felyetonları, məqalələri, xatirələri, tərcümeyi-halı, məktubları, habelə Həmidə xanımın xatirələri, Ömər Faiq Nəmanzadənin xatirələri, dövrün başqa sənədləri əsasında yazılmışdır. Qulam Məmmədəlinin tərtib etdiyi "Molla Nəsrəddin" salnaməsindən, A.Zamanovun tərtib etdiyi C.Məmmədquluzadə haqqında xatirələr, məqalələr və "Müasirləri Sabir haqqında" kitablarından, K.Talıbzadənin "XX əsr Azərbaycan tənqidi" tədqiqatındakı materiallardan istifadə olunmuşdur. Pyesin birinci hissəsində şerlər – Zeynəbin və Bəstinin şerləri – Əzizə Cəfərzadənin tərtib etdiyi "Azərbaycan aşiq və şair qadınları" kitabından götürülmüşdür... Bütün qalan şerlər "Hophopnamə"dəndir. Vaxtilə yazdığım eyni adlı dramatik povestdən bəzi sənədli parçalar da pyesə salınıb. Dörd aparıcı – Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal (məlum olduğu kimi C.Məmmədquluzadə bütün bu imzalardan istifadə etmişdir). Mirzə Cəlilin feleytonlarından parçalar söylərkən onu, "Hophopnamə"dən şerlər oxuyarkən Sabiri təcəssüm etdirirlər. Ancaq başqa səhnələrdə bu dörd aparıcı qiyafələrini azacıq dəyişərək gah kəndlilər, gah ruhanilər, gah ziyalılar, gah da jandarmalar kimi çıxış edirlər.

PROLOQ

Pərdə bağlıdır. Ön səhnəyə, pərdənin qarşısına dörd aparıcı çıxır, onları şərti olaraq Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan və Hərdəmxəyal adlandırıraq. Onlar "Molla Nəsrəddin" jurnalındakı karikaturalar sayacağı – şərti qiyafələrdədirlər.

Lağlağı: Görmə!

Molla Nəsrəddin (əliylə gözlərini yumur): Baş üstə, yumaram

gözlərimi.

Mozalan: Dinmə! Molla Nəsrəddin (*əliylə ağzını tutur*) – Mütiam, kəsərəm sözlərimi.

Hərdəmxəyal: Bir söz eşitmə!

Molla Nəsrəddin (*qulaqlarını bağlayır*): Qulaqlarımı bağlaram.

Lağlağı. Gülmə!

Molla Nəsrəddin: Pəkey, şamu səhər ağlaram.

Mozalan: Qanma!

Molla Nəsrəddin: Bacarmam! Məni məzur tut.

Boyləcə təklifi-mahalı unut!

Qabili-imkanmı olur qanmamaq,

Məcməri-nar içrə olub yanmamaq?

Mozalan, Lağlağı, Hərdəmxəyal (*bir yerdə*): Görmə, dinmə, eşitmə, gülmə, qanma! (*Bir neçə dəfə təkrar edirlər*).

Molla Nəsrəddin: Mən belə əsrarı qana bilmirəm,

Qanmaz olub da dolana bilmirəm.

Derlər:

Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal: Utan, heç kəsə bir söz demə.

Molla Nəsrəddin: Həq sözü derkən utana bilmirəm.

Derlər:

Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal: Usan, hərzəvü-hədyan demə!

Molla Nəsrəddin: Güc gətirir dərd, usana bilmirəm.

Derlər:

Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal: A qanmaz, de yıxıl, öl qurtar!

Molla Nəsrəddin: Hə, balam, doğrusu, ay dadaş, mən dəxi Məsləhət ondan o yana bilmirəm.

Başqa şerin səslənməsiylə əlaqədar olaraq ritm də, mizansəhnə də dəyişir, indi dörd aparıcı şən, oynaq ahənglə mükəllimələrini davam etdirir.

Lağlağı:

Molla dayı, çox bərk daşır qazanın,

Başçısısan hər yolundan azanın,

Baharında görünməyir xəzanın,

Burdan da mən xəbər yazım, yazmayım?

Molla Nəsrəddin, Mozalan, Hərdəmxəyal "yazma, yazma" işarəsi verirlər.

Lağlağı:

Yox, yazmaram, amma hələ qoy yazım,
Qismət olsa, bundan belə yazmaram,
Toxunmasa sözüm elə yazmaram.

Mozalan:

Dövlətliyə yaltaqlanmaq bilmərəm,
Qəmli ikən yalan yerə gülmərəm,
Pristavın çəkməsini silməyəm,
Hörmətimi gözlərəm, əksilmərəm,

Molla əmi, dəyər? Yazım, yazmayım? (Eyni "yox" işarəsi).

Mozalan:

Yox, yazmaram! Amma hələ qoy yazım,
Qismət olsa, bundan belə yazmaram.
Toxunmasa sözüm elə, yazmaram...

(Dörd aparıcı bir yerdə pərdəni açırlar)

BİRİNCİ HİSSƏ

Bütün səhnəni sal bir divar tutub.

C.Məvmədquluzadə "Divar" felyetonunda yazırdı: "Biz müsəlmanlar ətrafımıza bir divar çəkmişik və istəməmişik bu divarı aşıb keçək kənara, görək nə var, nə yox dünyada, amma bunu unuduruq ki, həmin divar məhz özüümüza hasardır".

"Danabaş kəndinin əhvalatları"nda isə belə bir yer var: "Zeynəb indi bu saat qalmışdı iki divarın arasında: biri o tərəfdən sıxırdı, biri də bu tərəfdən. Nə qədər çalışırdı, bu iki divarın arasından bir tövr ilə, bir fənd ilə çıxıb qaçsın, əsla mümkün olmurdu. Bu divarların biri Xudayar bəyə ərə getməkdə, biri də getməməkdə".

Gəlin, tamaşamızın səhnə həllində bu "divar" obrazından istifadə edək. İndi gördüyümüz bu sal divar, sonrakı səhnələrdə – şırma layları kimi

aralanır, бүkülür – bütün səhnəni bir neçə hücrəyə bölür. Hadisələr bu hücrələrdə eyni zamanda cərəyan edə bilər. Başqa bir səhnədə divarlardan elə bir labirint yaranır ki, Zeynəb də, başqa iştirakçılar da onların arasında dolaşır qalır, çıxıb bilmirlər. Müəyyən səhnələrdə divarlardan lövhə kimi istifadə olunur: onların üstündə "Molla Nəsrəddin" karikatürlərini, müxtəlif başqa şəkillər və yazılar görürük. İndi, bu birinci şəkildə sal divar başdan-başə bütün səhnənin qabağını kəsib. Divarın yalnız bircə yerində kiçik bir pəncərə var. Pəncərənin üstündə bu sözlər yazılıb:

"BAXMIŞ BU MÜSƏLMANLARA QƏMPƏNCƏRƏSİNDƏN..."

Sabir

Divarın dalından azan, dua səsləri eşidilir.
Pəncərənin qarşısında Mirzə Cəlil dayanıb. Onun arxası bizə, üzü pəncərəyədir. Pəncərənin dalından səslər gəlir.

Səslər: Allahü Əkbər, Allahü əkbər!

Mirzə Cəlil (pəncərədən ayrılıb tamaşa salonuna tərəf çevrilir): Gözümü açan kimi dünyanı qaranlıq görmüşəm. Bu qaranlıqda ilk dəfə eşitdiklərim: Allahü əkbər, Allahü əkbərdir.

Lağlağı, Mozalan gəlib divarın bir hissəsini, bir layı aralayır, şirə kimi səhnənin bir küncünə qoyurlar. Açılan sahədə balaca bir yazı masası var. Mirzə Cəlil həmin masaya yanaşır, stul çəkib oturur, masanın üstündəki kiçik çırağı yandırır.

Molla Nəsrəddin və Hərdəmxəyal divarın başqa bir layını açırlar və biz palaz üstə namaza əyilmiş möminlərin bellərini görürük. Arxada, minbər kimi hündür bir yerdə Molla Həzrətqulu dayanıb.

Molla Həzrətqulu: Əshədü ən lailləhə illəllah, allahün-müsəlli əla Mahəmmədin və ali Mühəmməd və birik əla Mühəmməd... Allahü əkbər.

Namaz qılanlar: Allahü əkbər.

Molla: Cəhənnəmdə bir əqrəb var ki, onun başı yeddinci göyə gedib çatır. Qiyamət günü hamın əqrəb cəhənnəmdən çıxıb gələcək. Ondan soruşacaqlar ki, nə axtarırsan? O da cavab verəcək ki, mən namaz qılmayan müsəlmanları axtarıram.

Namaz qılanlar:– Allahü əkbər... Allahü əkbər...

Mirzə Cəlil: Rəhmətlik vətəndaşlarım ölü-öləndə namaz qıldılar, göy guruldayanda namaz qıldılar, ay tutulanda namaz

qıldılar, gün tutulanda namaz qıldılar. Əgər sağ-salamat idilər, ayaq üstə gərək qılaydılar, əgər xəstə idilər, gərək oturduqları yerdə qılaydılar.

Lağlağı və Mozalan "divarın" başqa bir layını açırlar: bura Məhəmməd həsən əmi uzanıb, yanında da yeddi-səkkiz yaşlı oğlu Əhməd dayanıb. Eyni zamanda o biri hücrədəkilər namazlarını davam edirlər. Məhəmməd həsən əmi zarıyır.

Mirzə Cəlil (o, masanın yanında, öz yerindədir): Biçarə Məhəmməd həsən əmi elə naxoş olub ki, heç durub otura da bilmir və zöhr namazını da qıla bilməyib.

Məhəmməd həsən əmi (çətinliklə danışır): Oğlum, Əhməd, get Molla Həzrətquludan məsləhət elə, de atam heç otura da bilmir ki, namazın qılsın. Aya, gərək onun təklifi nədir? (Əhməd qaçıb gedir).

Mirzə Cəlil: Bir gərək axı kimdi Məhəmməd həsən əmi? Hər kəs Danabaş kəndini tanıyır, o yaqın Məhəmməd həsən əmini də tanıyır. Ruzgar heç bu kişinin üzünə gülmüyübdü. Amma kasıb olanda nə olar, çox yaxşı adamdı Məhəmməd həsən əmi...

Şüa minbərdə oturmuş Molla Həzrətqulunu işıqlandırır. O, qaçıb gəlmiş Əhmədə yuxarıdan zəhmli baxır.

Molla: Bu surətdə ki otura da bilmir, lazımdır ki, uzandığı yerdə namazını qılsın.

Əhməd: Molla əmi, axı heç təqəti yoxdur...

Molla: Əgər o qədər zəifdirsə ki, heç otura da bilmir, o vaxt gərək gözlərilə işarə eləyə-eləyə namazını qıla.

Şüa yenidən Məhəmməd həsən əmini işıqlandırır.

Məhəmməd həsən (Güclə dodaqlarını tərpədən): Allahü əkbər... Allahü əkbər...

Mirzə Cəlil: Gözümü açıb dünyanı qaranlıq görmüşəm.

İşıq söniir. Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal divarın başqa bir hissəsində iki layı taybatay açırlar: bir neçə ştrixlə canlandırılmış kənd mənzərəsini görürük. Divarlar da indi kənd həyətlərinin hasarlarıdır. Eyni zamanda dörd aparıcı tamaşaçıların gözləri qarşısında qiyafələrini

dəyişirlər, əyinlərinə çuxa geyib, başlarına motal papaq qoyub kəndlilərə çevrilirlər. Birinci kəndli (Molla Nəsrəddin) və ikinci kəndli (Lağlağı), barının yanında çöməlib oturur, çubuqlarını çıxarıb çəkməyə başlayırlar. Üçüncü və dördüncü kəndli (Mozalan və Hərdəmxəyal) səhnədən gedirlər. Səhnə arxasından zəvvarları Kərbəla səfərinə çağıran çavuşun münacatı eşidilir.

Çavuşun səsi: Hər başda var əlaməti-sevdayi Kərbəla, Görsün səfər tədarükünü, karvan gedir.

Xurcunlu zəvvarlar ön səhnədən keçib çavuşun səsi gələn tərəfə gedirlər. Onların ardınca Məhəmməd həsən də gəlir, həsrətlə ardlarınca baxır, sonra Birinci kəndlinin yanında çöməlib oturur, dərinə köksünü ötürüb çubuğunu odlayır.

Məhəmməd həsən: Gedirlər... Bəxtəvərlər... Allah ziyarətlərini qəbul eləsin...

Birinci, ikinci kəndli: Allah qəbul eləsin. Amin!

Birinci kəndli: Allaha and olsun, mən bir məsələyə lap məəttələm. Məhəmməd həsən əmi, sən ki bir mömin kişisən, özün də ki, Danabaş kəndinin sayılan şəxslərindən birisən, nə əcəb indiyəcən o qurbanı olduğumun ziyarətinə getməyibsən.

Məhəmməd həsən (ağlamsınır): Eh, ay Məşədi Oruc. Allah kasıblığın evini yıxsın. Dörd ildi qəsd eləmişəm Kərbəla ziyarətini, amma heç tövr ilə otuz-otuz beş manat tədarük edib bir at ala bilmirəm.

İkinci kəndli: Ata gücün çatmır, ulaq al. Söz yox, ulaq atdan yaxşıdır. Əvvəla ulaq atdan ucuzdur, bir də birisi ziyarətə ulaqnan gedə və qeyrisi atnan gedə, əlbəttə, ulaqnan gedənin ziyarəti Allahtaala yanında tez qəbula yetişər...

Məhəmməd həsən: Doğru buyurursan, Kərbəlayi Zeynal...

Birinci Kəndli: Amma o da məlumdur ki, piyada ziyarətə getməkliyin feyzi malnan getməklikdən də artıqdır...

Məhəmməd həsən: Tamamən düz buyurursan, Məşədi Oruc, mən də elə piyada getmək istəyirdim, amma sonra baxdım gördüm ki, sinnimin o vaxtı deyil, piyada iki aylıq yolu gedib qayıdım.

İkinci kəndli: Amma bir iş də var ki, Məhəmməd həsən əmi. İmam özü gərək adamı istəyə, əgər imam istəməsə, nə cür ziyarətə

getmək olar...

Birinci kəndli: Əcəb söz danışdın Kərbəlayi Zeynal. Əgər adamda imam məhəbbəti olmasa, dəxi imamın nə vecinə o cür adamı istəsin. İmamə çox lazımdır ki, məsələn, Məhəmməd həsən əmi onun ziyarətinə getdi, ya yox.

İkinci kəndli: Hər nə deyirsən, de, Məşədi Oruc, amma mənim qandığıma görə, imam adamı istəməyincə ziyarətə getmək olmaz.

Məhəmməd həsən: A kişilər, mən lap məəttəl qalmışam sizin zözünüzə. Necə yəni imam məni istəmir? O gücə yenə yatıb vəqiə gördüm, gördüm qurban olduğum deyir, a Məhəmməd həsən, bə niyə yubanırsan... Üzü qara olsun kasıblığın, adamı savab işlərdən də qoyur.

İkinci kəndli: Beləsinə onda lap mat qalmalı işdir, a kişi, day sən kimi gözləyirsən.

Çavuşun səsi: Hər başda var əlaməti-sevdayi Kərbəla,
Görsün səfər tədarükünü, karivan gedir.

Məhəmməd həsən əmi hıçqırır ağlayır.

Birinci kəndli: Ürəyini sıxma, Məhəmməd həsən əmi... Bu səfər olmadı, gələn səfər gedərsən. Sən mənim sözümə bax. Sökül-tökül, nəyin var, sat bir ulaq al. Biz də xərcdən-borcdan eləyib üstünə qoyarıq.

İkinci kəndli: Əlbəttə ki... Bəs biz bu kişiylə əl tutmasaq, dəxi bu müsəlmançılıq olmadı ki...

Məhəmməd həsən: Allah sizdən çox razı olsun... Ulağın pulunu başlamışam yığmağa. İnşallah, özümdən-özgədən on-on beş manat tədarük edib bir ulaq alacam. Gələn səfər, inşallah, mən də qurban olduğumun ziyarətinə gərək gedəm...

Səhnəyə sürəkli addımlarla Xudayar bəy daxil olur. Xudayar 37-39 yaşlarında, ucaboy, saqqallı, burnu əyri, qapqara bir adamdır. Həmişə əlində şallaq olur, qarşısına çıxan kəndliləri şallaqlayır. İndi barı yanında oturmuş kəndlilərin üstünə qışqırır.

Xudayar: Nə oturubsuz burda, gözüvüz kordur, görmürsüz kim gəlib kəndə?

Kəndlilər ayağa durub Xudayar gedən səmtə boylanırlar. İşıq dəyişir. Mirzə Cəlilin masası işıqlanır.

Mirzə Cəlil: Bəs görək bu şəxs kimdi və nəçidi? Bəli, xırda adam deyil bu. Danabaş kəndinin katdası Xudayar bəydi. Xudayar əvvəl katda deyildi, amma katda olan kimi lap dəyişildi. Əlinə bir şallaq alıb xəbər verdi ki, mənim adım Xudayar deyil, Xudayar bəydi. İyirmi-otuz adamı qatdı dama məhz o səbəbə ki, səhvən ona Xudayar bəy yox, Xudayar katda deyiblər.

İşıq dəyişir. Bayaqqı kənd mənzərəsi. Məhəmməd həsən əmi, Birinci, İkinci kəndli. Əllərini gözlərinin üstünə qoyub harasa – uzaqlara boylanırlar. Üçüncü kəndli (Mozalan) hövləyə səhnəyə gəlir.

Üçüncü kəndli: Məşədi Oruc, Kərbəlayi Zeynal, Məhəmməd həsən əmi, a kişilər, nə durubsuz, heç bilirsiz nə xəbər var? Bu saat kəndə yüz də olmasa, bəlkə əlli atlı gəldi, hamısı da böyük-böyük adamlardır. Qanmıram bu nə sirdi?!

Məhəmməd həsən: Nə danışırısan?

Üçüncü kəndli: Sən öləsən, nəçərnək də gəlib, uşqol da gəlib. Urusetdə nə qədər böyük adamlar var, hamısı gəlib kəndə. Hələ qazı da gəlib. Xudayar bəy də, Molla Həzrətqulu da onların böyründədirlər. Atamın gору haqqı, doğru deyirəm.

Dördüncü kəndli (*Hərdəmxəyal. Tələsik gəlir*): A kişilər, bu nə xəbərdir? Deyirlər kəndə çox böyükklər gəlib. Nədən ötrü kəndə gəlsinlər. Olmaya soldat tutacaqlar?

Üçüncü kəndli: Kəblə Mirzalı, mən qorxuram soldat tutmaq məsələsi ola. Bə niyə ermənilərdən tuturlar?

Birinci kəndli: A kişi, sən Allah boş-boş danışma. Soldat-zad söhbəti yoxdu. Müsəlmandan saldat tuta bilməzlər, sən ermənilərə baxma, erməninin bir padşahı-zadı yoxdur. Amma müsəlmandan tuta bilməzlər.

İkinci kəndli: Siz öləsiz, bizə tərəf gəlirlər...

Məhəmməd həsən əminin oğlu balaca Əhməd qaça-qaça gəlir.

Əhməd: Dədə, ay dədə, qorxuram məni soldat aparalar.

Məhəmməd həsən: Qorxma, bala, qorxma, Allah kərim

allahdır...

Kəndlilər: Allah kərimdir. Allaha pənah. Allah axırını xeyir eləsin.

Məhəmmədhəsən: Gəl bala, gəl gir bura (*Əhmədi barının balaca deşiyindən keçirib gizlədir*). Baisin evi dağılsın.

Nəçərnək, qazı, Molla Həzrətqulu, učitel Həsənov və başqaları səhnəyə daxil olurlar. Bu biri tərəfdən Xudayar bəy şallaqla başqa kəndliləri qova-qova səhnəyə gətirir. Bir qıraqla çadralı qadınlar dayanıb.

Qazı (*bir qədər qabağa çıxır, ovcunu qabağa tutur və gözlərini yuxarı axıdıb heç kəsə baxmadan, heç kəsi görmədən danışmağa başlayır*): Əlhəmdül-illahil-əhədil-vahidil mütəqəddəsi, min külli ziddin və niddin. Xülasəyi-səlatini namdar sülaleyi-Romanov sədrüs-səlatin, əssultan Nikolay Aleksandroviç...

Xudayar: Amin!

Molla Həzrətqulu: Amin deyən dillər lal olmasın...

Xudayar (*Kəndliləri şallaqlayır*): Dilviz laldır? Amin deyən də...

Kəndlilər: Amin!

Qazı: Səlavət və səlam ola göylərin padşahı Nikolay Aleksandroviçə və onun xatuni-mükərrəməsi Aleksandra Fyodorovnaya...

Xudayar: Amin! (*Kəndliləri şallaqlayır*)

Kəndlilər: Amin!

Qazı kənara çəkilir, nəçərnək qabağa keçib sözə başlayır.

Nəçərnək: Zabota ob obrazovanii poddannix vxodit v zadachi vsyakoqo blaquoustroennoqo qosudarstva i potomu na nas vozlojena visokaya missiya otkritiya odinoklassnoqo zemskoqa uçilişa v selenii Danabaş (*susur*).

Xudayar (*onun susduğunu görüb dərhal qışqırır*): Yaşasın, nəçərnək ağa! (*Kəndlilərə*) Adə, dinin də (*bərkdən*), yaşasın nəçərnək ağa!

Kəndlilər: Yaşasın nəçərnək ağa!

Nəçərnək: A teper neskolko slov skajet učitel, Qasanov Mamed Movlamverdiyevič!

Učitel Həsənov: Milostivie qosudari! Ya şçastliv, çto stoyu pered

vami danabaşinsami i prinimayu uçastie v stol velikom prazdnike, kak otkritie novoy şkolı, etoqo deystvitelnoqo fermenta kulturi i sivilizasiı: yavlyayas svoeqo roda laboratoriey dlya priqotovleniya soznatelnix qrajdan i vernıx poddannıx qosudarstva, ona, eta şkola, razvyajet yazık vaşım detyam, nauçit qovorıt i ponimat vsyakoqo russkoqo, vsyakoqo administratora, proxodyaşeqo çerez selo soldata, da soldata...

"Soldat" sözünü eşitcək kəndlilər təşvişə düşürlər, böyüklərin gözlərini oğurlayıb bir-bir uşaqları Əhməd gizlənən barının dalında gizlədirlər.

Nəçərnik: Çto je, spisok malçikov uje qotov?

Uçitel Həsənov: Hazırdır mı uşaqların siyahısı?

Birinci kəndli: Ay nəçərnik ağa, qurban olum sənə, bizim kənddə heç yerli-dibli uşaq olmayıb.

Xudayar: Camaat, yaxşı qulaq asın, görün nə deyirəm: sizə məlumdur ki, katda olandan bəri mən istəkli padşahımıza can-başla qulluq edirəm və dövlət yanında heç vədə başım aşağı olmayıb. Mən indi də razı olmaram ki, hər yanda danışsınlar: nəçərnik ağa gəlib Danabaş kəndində bir uşqol açdı, amma danabaşlılar katda Xudayar bəydən qorxmədilər, uşaqların uşqoldan qaçırıb gizlətdilər. Əgər uşaqlarınızı gətirib hazır eləməsəz mən siznən bax bu şallaqla danışacam (*Şallağı yellədir*).

Çadralı qadınlar arasında ağlaşma düşür.

Səkinə: Balamı saldat aparacaqlar, balam vay!..

Çadralı qadınlar: Balam vay! Bais, evin dağılsın, bala vay (ağlaşma güclənir).

Uçitel Həsənov: (*camaata*) Camaat, cəmi millətlər istəyiblər ki, obrazovaniya tapsınlar, amma siz hələ gör nə qədər nevestvennisiz ki, bir surətdə bunu hələ anlamamısınız ki, uçenie – svet, ne uçeniya – tma.

Nəçərnik (*Xudayar uçitel Həsənova*): Vot, vot, pravilno cənab uçitel, ağalara ərz elə ki, nahar hazırdır, buyursunlar bizim evə...

Çadralı qadınlar: Balamı saldat aparacaqlar, balam vay! Balamı uşqol aparacaqlar, balam vay, balamı uçtel aparacaq, balam vay.

Böyüklər gedirlər, axırıncı gedən uçitel Həsənov qanrılıb camaata

baxır.

Uçitel Həsənov: Camaat, amma bax, yadınızdan çıxmasın ha, učenye – svet, neuçenie – tma...

İşıq sönür, Mirzə Cəlilin masası işıqlanır.

Mirzə Cəlil: Nehrəm kəndində müəllim olduğum vaxt kəndlərimizdə qəribə hallar görərdim və gördüklərimi yazıya götürərdim. Ürəyimin dərdi çox idi. Gördüklərim hər gün və hər saat məni yazmağa vadar edirdi. Hər nə işə gedirdimsə, gərək bir yekə kağız əlimə alıb hekayədən, nağıldan cızma-qaralayaydım. Material o qədər idi ki, şairlər deyən kimi: yaza-yaza dərdimi aləmdə kağız qoymadım. Axırı bir guşeyi-divara yazdım dərdimi... (*Mirzə Cəlil səhnədəki divara yanaşır, təbəşirlə yazır: "Danabaş kəndşin əhvalatları"*) Məhəmmədhəsən əminin eşşəyinin itməyini birinci dəfə hekayə surətində yazdım. Eşşəyin itməkliyi bir elə təəccüblü şey deyil, bundan bir qəribə əhvalat çıxsın. Amma xeyr, Məhəmmədhəsən əminin eşşəyinin itməkliyinin özgə eşşəklərin itməkliyinə bir tük qədər də oxşarlığı yoxdur. Hə, yadımdan az qala çıxmışdı deyim ki, Məhəmmədhəsən əmi, axır, var-yoxunu satıb bir eşşək almışdı və neçə müddət içində onu bəsləyib gözləyirdi ki, vaxtı gələndə minib getsin Kərbəla ziyarətinə...

Amma hələ ki, Məhəmmədhəsən əmini qoyaq burda, keçək başqa əhvalata. Doğrudan da, çox gülməli və çox qəşəng əhvalatdı bu. Adam gülür, ürəyi açılır. Yoxsa nəyə lazımdır qəm və qüssə gətirən hekayət?

Molla Nəsrəddin və Lağlağı gəlib divarın "DANABAŞ KƏNDİNİN ƏHVALATLARI" yazılmış layını açırlar. Bura Zeynəbin otağıdır. Zeynəb orta yaşlı, gözəl bir qadındır. İndi Zeynəb evində oturub ağlayır.

Mirzə Cəlil: İki il bundan irəli Zeynəbin əri Kərbəlayi Heydər ölüb. Qalıbdı bir oğlu Vəluqulu, on yeddi yaşında, iki də qızı: biri yeddi yaşında, biri dörd yaşında...

Səkinə Zeynəbin otağına gəlir.

Səkinə: Bıy, ay qız, sən yenə ağlayırsan?

Zeynəb: Bə mən ağlamayıb neyləyim, a Səkinə bacı?

Səkinə: Naşükürlük eləmə, qızım. Ölənlə ölmək olmaz. Yenə Allahına şükür elə ki, rəhmətlik Kərbəlayı sənə əməlli-başlı pul-dövlət qoyub gedib, bir kəsə möhtac deyilsən...

Zeynəb: Allahıma qurban olum, şükür eləməyinə eləyirəm, amma axır, ay Səkinə bacı, lap köməksiz, arxasız qalmışam. Hər yerindən duran başımıza min oyun açə bilər.

Səkinə: Niyə elə deyirsən, ay qız, Xudayar bəy ölüb eləməyib ki...

Zeynəb (*təəccüblə*): Xudayar bəy? Necə Xudayar bəy? Xudayar bəyin nə dəxli var?

Səkinə: Bəs bilmirsən ki, Xudayar bəy rəhmətlik Kərbəlayı Heydərlə bərk rəfiq idilər. Can deyib can eşidirdilər, gecə və gündüz gəzməkləri bir, yeməkləri bir, oturmaqları bir, durmaqları bir. Bəs ona nə deyirsən ki, Xudayar bəy rəhmətlik Kərbəlayıyla söz qoydular: Xudayar bəy qızı Gülsümün siğəsinə oxutdurdu oğlunuz Vəliquluya? Bəs buna nə deyirsən?

Zeynəb: Orası elədir. Ta Kərbəlayı ölən günə kimi bu rəfiqlərin məhəbbəti və dostluğu bir tük qədər də pozulmadı.

Səkinə: Hə də. İndi də elə məni sənənin yanına Xudayar bəy göndərib. Sənə ismaric eləyib ki, məbada-məbada özgəsinə dil verəsən və özgəsinə ərə gedəsən. Ondan ötrü ki, Kərbəlayı Heydər özü Xudayar bəyə vəsiyyətlə eləyib ki, Zeynəbi sən özün al, qoyma özgə bir namərdə ərə getsin.

Zeynəb: Nə? Necə? Bəs axı Xudayar bəylə Kərbəlayı Heydər qardaş kimi idilər.

Səkinə: Əlbəttə. Bəs müsəlmançılığın qaydasını bil-mirsən, qızım? Bir qardaş rəhmətə gedəndə, lazımdır ki, onun dul övrətini diri qalan qardaşı alsın, nəinki övrət də, onun dövləti-malı da bir özgə şəxsə qismət olsun. İndi işdi şayət Kərbəlayı sağ qalsaydı, Xudayar bəy ölsəydi, onda Kərbəlayı da onun övrətini istəyəcəkdi.

Zeynəb: Sən nə danışırısan, ay arvad, mənim ərimin bədəni qəbrin içində bəlkəm heç soyumayıb, mənə nə lazım olub ki, yasdən çıxmayıb ər dalınca düşüm.

Səkinə: Xudayarın qulağına çatıb ki, səni iki yerdən istəyən var. Rəvadır ki, Kərbəlayıdan qalan mal-dövlət mərhumun Xudayar bəy kimi yaxın dostuna yox, bir özgə nadürüstə qismət olsun.

Zeynəb: Deməli, Xudayar bəyin qəsdı Kərbəlayı Heydərin malına-dövlətinə sahib olmaqdı. Onda get de ki, mənım ərə-zada getmək fikrim yoxdur. Onu da de ki, övrət necə ola, ya kasıb, ya ərsiz qalsın, amma üzünü Xudayar bəyin adamaoxşamaz üzünə və əyri burnuna sürtməsin?

Səkinə: Qızım, sən bu sözləri lap nahaqdan deyirsən. Öz işivü korlayırsan. Xudayar bəy dedi ki, əgər sən razı olmasan, onda dəxi qızı Gülsümü Vəliquluya verməyəcək.

Zeynəb: Çox əcəb. Əgər o, qızını Vəliquluya vermək istəmir, onda heç mən də onun qızını almıram oğluma.

Səkinə: Deməli, belə deyirsən. Neynək. Onda mən getdim (*Ayağa durur, gedir, sonra dayanır, birdən*) Hə, Xudayar bəy deyir ki, mərhum Kərbəlayı Heydərin ona iki yüz manat borcu qalıb, – deyir Zeynəb tezliklə düzəldib versin ki, dəxi şikayət-mikayət olmasın.

Zeynəb: Deməli, bu imiş Xudayarın dostluğu, rəhmətlik Kərbəlayı Heydəre etibarı?

Səkinə: Qızım, dedim ki, lap nahaq öz işini çətinə salırsan. Bu başdan razı ol. Onsuz da Xudayar səndən əl çəkən deyil. Gözü düşüb sənə, əvvəl-axır alasıdır. Hə, indi axır sözün nədir? Nə deyim Xudayar bəyə?

Zeynəb: Axır sözüm nədir? Axır sözüm odur ki, get de Xudayara mən onu heç qapımda nökrə də saxlamaram. Anqırsın, tayını tapsın (*Səkinə gedir, Zeynəb ağlayır*).

Zeynəb: Ay kişi, bizi gözü yaşlı qoydun hara getdin? Bəs görmürsən bizim günümüzü, a bədbəxt? Bizim çırağımız o vədə keçdi ki, sən öldün.

Vəliqulu daxil olur.

Vəliqulu: Ana, yenə ağlayırsan?

Zeynəb: (*gözünü silir, gülümsəməyə çalışaraq*): Xeyr, bala, ağlamıram, niyə ağlayıram.

Vəliqulu: Ana, mən deyirəm sənın yasın qiyamətə kimi qurtarmayacaq. Yaxşı, de görüm o, burdan çıxan arvad kim idi?

Zeynəb: Səkinə xala, Xudayar bəy elçi göndərmişdi. Məni almaq istəyir, qurumsaq. Yoxsa deyir, qızımı vermərəm Vəliquluya.

Vəliqulu: Bəs sən Səkinə xalaya nə cavab verdin (*Zeynəb*

dinmir). Axı mən səndən söz xəbər alıram. Qulaqların kardır, eşitmirsən?

Zeynəb: Nə deyəcəkdim? Dedim Xudayar bəy anqırsın, tayını tapsın.

Vəliqulu: Elə bircə bu?

Zeynəb: Və dəxi nə olacaq ki?

Vəliqulu: Bə Gülsümdən yana nə cavab verdin?

Zeynəb: Nə cavab verəcəkdim. Gülsümün mən vəkili deyiləm ki? Atası vəməyəndən sonra mən nə deyəcəyəm?

Vəliqulu: Yaxşı, bəs sən ki Gülsümə vəkillik eliyə bilməzsən, bəs mənə necə vəkillik edirsən?

Zeynəb: Axı sən mənim oğlumsan. Gülsüm mənim ki qızım deyil.

Vəliqulu: Yaxşı deyirsən, ana. Amma oğul qədri bilən anaya, gəlin qızdan irəlidir.

Zeynəb: Bala, qadan alım, dəxi niyə ürəyini sıxırsan, Xudayar qızın vermir, mən sənə belə Gülsümdən yaxşı qız alaram.

Vəliqulu: Yox, onu-bunu bilmirəm. İndi ki belədir, mən gərək ayrılıam. Mən görürəm ki, səninlə yola gedə bilməyəcəyəm (*hirslə çıxıb gedir. Zeynəb ağlayır. Çıraqlı qadınlar səhnənin bir küncündə dayanıb XIX əsrin axırı XX əsrin birinci yarısında yaşamış şairə Zeynəbin qoşmasını oxuyurlar*).

Çadralı qadınlar (xorla):

Dünya, sənə gələn olmaz,
Çalxalanar ümman dolmaz,
Dərd-azarın qanan olmaz,
Ahu-zardı sözün sənin.

Pis əhvalda sorma məni,
Bu məkanda alma məni,
Yaman çağa salma məni,
Qan ağlayar gözün sənin.

Zeynəb köçər özü qalmaz,
Nitqi batır, sözü qalmaz,
Torpaq üstə izi qalmaz,
Nə dönükmüş üzün sənin.

İşıq dəyişir. Mozalan və Hərdəmxəyal divarın başqa layını açirlar: Xudayar bəyin otağı. Xudayar dizi üstə oturub, sağ əlində təsbeh var. Təsbeh dənələrini çevirə-çevirə "qülhüvəllah" zikr eləyir. Vəliqulu daxil olur. Xudayarın duasına mane olmamaqçün bir qıraqda dayanır, çarıqlarını çıxarır.

Xudayar (duasını qurtarıb): Vəliqulu, bala, ayaq üstə niyə durursan, gəlib otursana. Bu gün bir az bikefə oxşayırsan (*Vəliqulu dinmir*). Neynək, ürəyini sıxma. Mən bilirəm niyə bikefsən, Allah ananın atasına nəhlət eləsin. Arvadın dini-imanı, məzhəbi olmaz. Qardaşoğlu, mənim çalışdığım hamısı bundan ötrüdü ki, səni və yetim bacılarını ananızın əlindən bir tövr qurtarım. Mən yaxşılıq itirən adam deyiləm, Kərbəlayi Heydərlə mən qardaş idim. Onun mənim boynumda çox haqqı var... Bəs belə olan surətdə mən necə durum kənardan baxım ki, anan getsin bir özgəsinə və o gözəl atanın, o iki gözümlün işığı atanın (*dəsmal götürüb guya gözünlün yaşını silir*), o rəhmətliyin mal-dövlətini aparıb lotular ilə yesin, başa çıxsın. Bə yetimlər necə olsun? Bəs sən necə olasan?

Vəliqulu: Vallah, əmi, and olsun bizi yaradan məxluqa, mən bu işin üstündə anamnan savaşmışam. İndi bu saat bir yekə dava salıb buraya gəlmişəm.

Xudayar: Yox, Vəliqulu, mən dəxi sənin sözünə inanmıram. Mən hələ elə güman eləyirəm ki, sən də anannan dilbirsən. Sən sən olsan, anan əlüstü rəyə gələr.

Vəliqulu: Əmi, başına dolanım, mən dəxi neyləyim. Sən nə deyirsən, mən də elə eləyim.

Xudayar: Çox yaxşı, qal burda, getmə ananın yanına. O ki səni oğul yerinə qoymur, sən niyə ona ana deyib qabağında durasan. Getmə ora.

Vəliqulu: Baş üstə, əmi, getmə deyirsən, getmərəm.

Bu vaxt Xudayar bəyin arvadı hirslə otağa girir. Xudayar bəyin üstünə cumur, hirslə saqqalından yapışır.

Şərəf: Məlun oğlu! İt oğlu! Malımı yedin, canımı çürütdün, indi də üstümə arvad alırsan! Qurumsaq köpək oğlu.

Ər-arvad əlbəyaxa olub, Vəliqulu onları aralamağa çalışır. Xudayar bəy arvadının saçlarını sağ əlinə dolayıb onu o yan-bu yana sürüyür.

Xudayar: And olsun Allahın birliyinə, sən bir də mənim işimə qarışsan, mənim sözüümün qabağına söz danışsan, ta onda özünü ölmüş bil. *(Şallağını çıxarıb arvadını vurur)*. Qabırğalarını sındıraram! Aişənin qızı, mənim evlənməyimin sənə nə dəxli var? Denən evindən mənə çox dövlətlər gətirmisən, bir az da şaxlan üstümə, məlun qızı, məlun!

Şərəf: Belə məlun oğlu özünsən! Belə it oğlu özünsən! Belə qurumsaq oğlu özünsən! Evlənirsən, cəhənnəmə evlən, kim sənə deyir evlənmə! Amma məni də boş. Dəxi mən gəlib sinnimin bu vaxtında günü davası çəkməyəcəyəm! Məni boş. Mən dəxi heç vaxt səndə otura bilmərəm.

Xudayar *(qanamış sifətini silir)*: Çox yaxşı, bax bu yaxşı sözdür. Elə sabah səni boşaram. Onda bilərsən məni təngə gətirmək necə olar? Onda bilərsən cızığından çıxmaq necə olar? *(Səkinə içəri girir)* Səkinə, yaxşı yerində gəlmişən. Elə bu saat get Vəliqulugilə, anasına de ki, Xudayar bəyin şikayətinə görə qlava Vəliqulunu qatdı dama. Özü də deyib ki, Xudayar bəyi razı eləməyincə buraxmayacağam.

Səkinə: Baş üstə, bu saat gedib deyərəm.

Xudayar *(Vəliquluya)*: Bura bax, Vəliqulu, indi bu saat durub gedərsən Qasımgilə. Get, orda yat. Amma heç kəs sənə orda qalmağını bilməsin. Mən də sabah tezdən gedərəm şəhərə, qazının yanına. Gedim, bu işlərə bir əncam çəkim. *(Şərəfə)* Sən də itil çıx get!

Olan var-yoxunu balaca bir boxçaya yığmış Şərəf Xudayarın evindən çıxır, keçib səhnənin bir küncündə dayanmış çadralı qadınların yanına gəlir, çadrasını başına salıb onlara qarışır.

Çadralı qadınlar:

Məleykə boyludu, şirin ləhcəli,
Əzəldən tamaşa olan bu dünya.
Qoca cadugərdi, aldadar səni,
Cavanlıq donunda qalan bu dünya.

Qanarı eyləyib talehsiz, bəxtsiz,

Əyibdi qəddini, qocaldıb vaxtsız,
Çoxlarını qoyub eyvan-ocaqsız,
Varlının dərdinə qalan bu dünya.

Qəmnən pay götürdüm, nalədən qismət,
Görmədim bir ləzzət, çəkdim əziyyət,
Canda eşq atəşi, dildə məhəbbət,
Bizləri odlara salan bu dünya.

İşıq dəyişir. Xudayar ön səhnədən keçib Məhəmməd həsən əminin barısının yanında dayanır.

Xudayar (çağırır): Məhəmməd həsən əmi, ay Məhəmməd həsən əmi.

Məhəmməd həsən (çıxır): Xoş gördük, Xudayar bəy, buyur içəri, qonağımız ol...

Xudayar (onun salamına və sözlərinə məhəl qoymadan): Tez oğlanı göndər, pəyədən eşşəyi çıxarsın, gedəcəyəm şəhərə. Nəçərnək çağırıb məni....

Məhəmməd həsən: Baş üstə, qurbanıdır sənə eşşək. Bu saat gedim, özüm çıxardıb gətirim (*Gedir. Barının dalından Əhmədin qışqırığı eşidilir: hara qoyuram eşşəyimi getsin... u...u...u...u...*).

Barının o biri tərəfindən Məhəmməd həsən əmi çıxır, eşşəyin noxtası əlindədir. Əhməd də noxtadan yapışib o biri tərəfə dartır.

Əhməd: Vallah, qoymayacam... U..u..u..u...

Məhəmməd həsən: Sakit ol, oğlum. Eşşəyin axşam genə qayıdıb gələcək evə də. Eşşəyə nə olacaq? Mən ki eşşəyi satmıram. Xudayar əmin... Xudayar bəy əmin aparacaq şəhərə, orda ona çoxluca arpa verəcək...

Əhməd: Yox, vallah, heç qoymaram, hara qoyuram getsin e... Heç qoymaram (*Noxtanı özünə tərəf dartır. Xudayar şallağını çıxarıb Əhmədin kürəyindən vurur*).

Xudayar: Köpək oğlu köpək! Hara aparırsan eşşəyi? Gözlərin kordur, görmürsən məni burda. Vallahi, gönünü soyaram.

Əhməd bərkdən qışqırır. İşıq sönmür. Mirzə Cəlilin masası işıqlanır.

Mirzə Cəlil: Yazmaq istəyirdim. Çox istəyirdim yazmaq, amma bilmirdim nəyə yazım və kimdən ötrü yazım. Çünki ümidvar deyildim ki, yazdıqlarımı çap eləməyə və intişarə qoymağa hökumət izin verəcək.

İnqilabi mahnıların, marşların müşayiətiylə dörd aparıcı – fəhlə paltarında, inqilabi şüarlarla avansəhnədən keçib gedirlər. Ömər Faiq onların arasındadır. Sonra o, Mirzə Cəlilə yanaşır.

Mirzə Cəlil: 1905-ci ildə Rusiyada fəhlələrin ümumi tətiləri başlandı. Bu arada çox az müddətin fasiləsində mətbuat dünyasında bir nəfəs genliyi əmələ gəldi.

Səhnəyə uşaq daxil olur. Əlindəki jurnalı göstərə-göstərə çıxır.

Uşaq: "Kukareku!" "Kukareku!" jurnalını alın, qurtardı ha, tez olun, alın!

Mirzə Cəlil uşaqdan jurnalı alıb baxır, sevincək dostu Ömər Faiqə müraciət edir.

Mirzə Cəlil: Faiq, yoldaşım, nə durmusan? Məgər durmaq əsridir (jurnalı göstərir). Buna bax, indi padşaha istehza edirlər, başını xoruz başı kimi çəkirlər, amma bizi qoymurlar ki, heç olmasa bir dərvşin hoqqabazlığını tənqid edək, bir mərsiyəxanın lotuluğuna gülək. Belə fürsəti fəvtə vermək olmaz.

Ömər Faiq: Cəlil, bilirsən ki, "Şərqi-Rus" qəzeti boğazına qədər borc içindədir. Məhəmmədəğa Şahtaxtinski qəzetini bağlamaq, borcların əlindən canını qurtarmaq üçün mətbəəni başqalarına satmaq istəyir. Çoxdan bəri həsrətini çəkdiyimiz belə bir mətbəənin alverçilərin əlinə düşüb dağılmasına heç bir surətdə razı olmamalıyıq.

Mirzə Cəlil: Çox əcəb, sözüm yox. Lakin Məhəmmədəğa söz deyil, pul istəyəcək. O da ki, nə səndə, nə məndə!

Ömər Faiq: Tiflisdə naxçıvanlı bir tacir var – Məşədi Ələsgər Bağırov. Tanımamış olmazsan?

Mirzə Cəlil: Yaxşı tanıyıram. Onun o qədər ki, maarif yolunda

xərc qoymağa həvəsi var, az bir qeyri məşədidə belə həvəs ola bilər.

Ömər Faiq: Mən onunla danışmışam. Yeddi min manat verməyə razıdır. Üçümüz yoldaş olub bu mətbəni alaı. Adını da qoyaı "Qeyrət" mətbəsi.

Mirzə Cəlil: Bəli, orada da bir mizah jurnalı nəşr edək və bu jurnalın da adı olsun (*fikrə gedir*)... "Molla Nəsrəddin".

Ömər Faiq: "Molla Nəsrəddin!" Jurnal üçün bundan da yaxşı ad tapılmaz.

Mirzə Cəlil (*tamaşaçılara*): "Molla Nəsrəddin"i təbiət özü yaratdı, zəmanə özü yaratdı.

Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal divarın laylarını açır. Layların üstündə böyüdülmüş "Molla Nəsrəddin" karikaturalarını görürük.

Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal (*bir yerdə*): Sizi deyib gəlmişəm, ey mənim müsəlman qardaşlarım!

Molla Nəsrəddin: O kəsləri deyib gəlmişəm ki, mənim söhbətimi xoşlamayıb bəzi bəhanələr ilə məndən qaçıb gedir, məsələn, fala baxdırmağa, it boğuşdurmağa, dərviş nağılına qulaq asmağa, hamamda yatmağa və qeyri bu növ vacib əməllərə. Çünki həkəmlər buyurublar:

Lağlağı: Sözüni o kəslərə de ki, sənə qulaq verməsinlər.

Mozalan: Zamani ki, məndən gülməli söz eşidib, o qədər ha-ha deyib güldünüz ki, az qaldı bağırıqlarınız yırtılsın və dəsmal əvəzinə ətkləriniz ilə üz-gözünüzü silib dediniz:

Hərdəmxəyal: Lənət şeytana!

Molla Nəsrəddin: O vaxt elə güman eləməyin ki, Molla Nəsrəddinə gülürsünüz. Ey mənim qardaşlarım, əgər bilmək istəsəniz ki, kimin üstünə gülürsünüz, o vaxt qoyunuz qabağınıza aynanı və diqqət ilə baxınız camalınıza.

Lağlağı (*guya güzgüyə baxır*): Bir külfətdə dörd nəfər uşaq var və hər bir uşağın ayrıca anası. Ev sahibinin neçə arvadı var?

Mozalan: Rusiyada camaat vəkilləri iki aydır çalışıb bir iş görə bilmirlər. Bu hesabla on iki il çalışsalar, nə qədər iş görə bilərlər.

Hərdəmxəyal: Təbriz bazarında satılan çörəyin bir hissəsi un və üç hissəsi torpaqdır. Bu hesabla Azərbaycan vilayətinin çölləri və dağları neçə ilin müddətində fövt ola bilər.

Molla Nəsrəddin: Əkinçi əkdiyi buğdanın otuzdan on hissəsini verir mülkədara, on hissəsini verir molla və dərvişə, on hissəsini də pristava rüşvət və divan xərci. Əkinçinin özünə nə qədər buğda qaldı?

Lağlağı: Müsəlman uşağı dörd il rus dərsi oxuyub evinə qayıdanda anası ilə rusca danışır, bu hesab ilə cavan on dörd il oxuyandan sonra nə dildə danışacaq?

Mozalan: Mən indiyədək heç bir yanda görməmişəm ki, iki obrazovannı müsəlman bir-birilə görüşəndə müsəlmanca danışsınlar. Qardaş, zarafat deyil ki, dilimizdən iyrənirik, vəssalam.

Hərdəmxəyal: Götürək Nuxa cavanlarını ki, bir-birilə müsəlmanca danışanda müsəlman sözlərinə qənaət eləyib aralığa əcnəbi sözləri qatırlar.

Molla Nəsrəddin: Bə yaxşı da eləyirlər. Əgər belə eləməsələr, yəni əgər müsəlman sözlərini çox işlətsələr, əlbət ki, yavaş-yavaş qurtarar, çünki bir şey çox sərf olunsa, tez də qurtarar.

Lağlağı: Şərt bu deyil, ancaq bugünkü əhvalatı xəbər vermək: şərt budur ki, gələcəkdən də bir söz söyləmək.

Mozalan: Əcəl ki, tamam oldu, millətin dili yox olur, yəni tutulur.

Hərdəmxəyal: Nə eybi var, müsəlman olmasın, rus olsun, firəng olsun, axırda yenə hamı öləcək və bunların yerinə təzə millətlər dünyaya gələcəkdir.

Mirzə Cəlil (*bütün bu müddətdə masa arxasında yazı yazırdı, indi yazısından başını qaldırır*): Mən bu sözləri ondan ötrü yazmıram ki, siz oxuyandan sonra məcmuəni qoyasınız kənara və bu sözləri yaddan çıxarasınız. Mən bu sözləri yazıram ki, siz oxuyub fikrə gedəsiniz, fikir edəsiniz.

Molla Nəsrəddin: Yazıcılarımızdan görürsən ki, bir parası yağlı sözlər və dillər ilə camaata elə yarınırlar ki, heç mərsiyəxanlar da o sözləri bacarmazlar: ay mənim yaxşı millətim, hazıram sənə canımı fəda edirəm, ay mənim gözəl millətim! Ay millətlərin padşahı millətim. Amma mənə qalsa, bu sözlərin qiyməti bir dənə çürük qəpikdir. Biz deyirik ki, belə milləti biz canu dildən istəyə bilmərik.

Lağlağı: Bəlkə içində bir-iki yaxşısı tapıla...

Mozalan: Hər bir müsəlman qəzetini alırsan əlinə, görürsən yazılıb: maşallah, filan milyonçu, maşallah, filan millətpərəst, maşallah, filan xan, filan bəy, filan kərtənkələ... Müsəlman ədibi və

mühərriri əlinə qələm götürəndə böyük və nüfuzlu adamın barəsində mədhiyyə yazmasa, yaqın bəddir və atasından xəbəri yoxdur. Amma heç biri yazmır ki, bir yandan minlərcə müsəlman acından ağlaşır və bir yandan da minlərlə manatlar xərclənir qonaqlıqlara, şöhrət ehsanlarına, qara neftə, püstə-badama, bərişna və madama, sözü bir dəfə deyərlər adama...

Mirzə Cəlil (*yazısından ayrılaraq*): Ey mənim əziz müsəlman qardaşlarım! Bircə söz sizə demək istəyirəm. Zəngəzurda müsəlmanlar acından ölürlər! Mən sözümü qurtardım. Siz də, hər kəsə istəyirsiniz, baş əyin.

Hərdəmxəyal – Heç bir millət, heç bir işdə bizə oxşamır. Hər işimiz tərsinədir. Qarabağlısan, yazıçılıq eləmək istəyirsən, cəhənnəm ol get, otur öz Qarabağında, nə qədər istəyirsən yaz. Dəxi sənın Bakıda nə işın var. Bu harda görsənib ki, insan qarabağlı ola-ola gedə otura bir özgə şəhərdə qəzet çıxarda?

Molla Nəsrəddin: Amandır, qardaşlar, huşyar olun. Əvvələn, içinizə özgə şəhərdən gəlmə bir yad adamı qoymayın, qoymayın, qoymayın. Ərizə verməlidir, verin, şipyonluq eləməlidir, eləyin, xülasə, hər bir vasitə ilə olsa çalışın, öz içinizdən rədd eləyin. Amandır, qardaşlar, qeyrət, qeyrət!

Lağlağı: Əgər varsa.

Mozalan: İndi fürsət vaxtıdır, sonralar ola bilər ki, xalq ayıla və bizim qərəzbazlıq yolunda işlətdiyimiz xəbərçiliyə yol verməyə.

Hərdəmxəyal: Odur ki, danosbazlıq və şeytançılıq vıstavkalarında qızıl medal alan əvvəl müsəlman qardaşlar olur.

Mirzə Cəlil (*yazı masasının arxasından durub ön səhnəyə gəlir*): Hərdən otururam və papağımı qoyub fikirləşirəm, öz-özümə deyirəm: ay rəhmətliyin oğlu, axı bu müsəlmanlardan nə istəyirsən? Sonra öz-özümə cavab verirəm ki, vallah, heç özüm də bilmirəm ki, nə istəyirəm. Lal ol, ay Molla! Nə səmər hasil olacaq bu sözlərdən? Kimdir sənə qulaq verən. Kimdir məcmuə və qəzet oxuyan? Qulaqlar kar, gözlər kor, zövqlər məhv... Kimdir etina edən sənın həcv və məsxərəyə? Sən ha yaz, yaz, yaz, yaz, yaz, yaz...

İşıq dəyişir. Tütəkdə çalınan lirik musiqi səslənir. Səhnənin bir qırağında divarın üstünə yuxarıdan qovaq ağacının budağı endirilib. Orta yaşlarında, boylu-buxunlu, yaraşıqlı bir qadın budağın altında dayanıb. Bu, Həmidə xanımdır.

Həmidə: Mən Qarabağda, Kəhrizli kəndində yaşayırdım. Sentyabrın axırlarında Tiflisə getmişdim. Rəfiqəm Sofya xanımın mənzilinə düşdüm. Oktyabrın 13-də axşam Mirzə Cəlil Sofya xanımgilə gəldi.

Mirzə Cəlil və Həmidə xanım səhnənin ortasına doğru gəlir, görüşüb tanış olurlar, sonra ayrı-ayrı səmtlərə gedirlər.

Həmidə: 1906-cı il aprelin axırlarında Kəhrizlidə mənə şad bir xəbər çatdı. Tiflisdə Azərbaycan dilində satirik "Molla Nəsrəddin" jurnalı çıxır, redaktoru və nəşiri Cəlil Məmmədquluzadədir. Mənim yadıma düşdü ki, Mirzə Cəlillə şəxsən tanışam. Dekabrın əvvəllərində Sofya xanımdan məktub aldım. Mirzə Cəlilin adından mənə təklif edirdi ki, ona ərə gedim. *(Pauza)* Mirzə Cəlilin təklifini qəbul etdim. Dedim ki, kəndə gedək, bir az dincəl. O razılaşdı.

Mirzə Cəlil: Uzaqdan Kəhrizli görünəndə, uca qovaqlara baxıb həyatımızı tanıyıram. Ürəyim əsir, faytonçunu tələsdirirəm. Burada hər şey mənə doğmadır, xoşdur. Bu sakit yerdə, bu genişlikdə özümü bəxtiyar hiss eləyirəm. İllah da yaz vaxtı: gözəl aylı gecələr, kölgəli park, güllərin, çiçəklərin ətri, bülbüllərin cəh-cəhi, İsa-Musaq quşunun oxuması, səhər tezdən çoban tütəyinin iniltisi... Bütün bunlar mənim yorğun əsəblərimi sakitləşdirir, fikirlərimə asudəlik gətirir. Jurnalın işlərini görüb qurtarandan sonra ömrümün qalan illərini bu sakit yerdə keçirmək istərdim.

Həmidə: Mirzə Cəlil yaxşı kamança və tütək çalardı.

Mirzə Cəlil oturub həzin-həzin kamança çalır, bu vaxt uşaq ona teleqram gətirir. O, çalğısını dayandıraraq teleqramı oxuyur, qaşları çatılır.

Həmidə: İyunun 22-də Cəlil Ömər Faiqdən teleqram aldı ki, jurnalın işi çətinə düşüb. Mirzə Cəlil Tiflisə getməli idi. Mənə xəbər verdilər ki, onu öldürmək istəyirlər. Onu özüm ötürməyi qərara aldım. Düşünürdüm ki, mənim yanımda ona dəyməzlər. Hər ehtimala qarşı mən həmişə silah gəzdirdim. Mirzə Cəlili sağ-salamat yola salıb geri qayıtdım.

Mirzə Cəlil: Əzizim Həmidə! Yevlaxa çatdıq, Bərdədə bir neçə nəfər gözləmədiyim halda "Molla Nəsrəddin"-in dostları çıxdı.

Bilmirəm "Molla Nəsrəddin"ə bu şöhrət birdən-birə haradan üz verib.

İşıq dəyişir. Mirzə Cəlilin masası olan bucağın qənsərində, səhnənin o biri tərəfində Sabir dayanıb. O, "Molla Nəsrəddin" jurnalını vərəqləyir.

Sabir: Pəh! Pəh! Pəh! Maşallah! Nə gözəldir. Qələmi verin mənə. Soruşan olsa deyin ki, gedib sabun satmağa. Qapıları bərk-bərk bağlayın. Məbadə Hacı Məcid ağanın müridləri və qoçuları xəbərdar olalar. Yoxsa mənə daşa basarlar! Al gəldi, Molla əmi! *(Yazır sonra bərkdən oxuyur):*

Millət necə tarac olur olsun, nə işim var,
Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var.
Qoy mən tox olum, özgələr ilə nədi karım,
Dünyavü-cahan ac olur olsun, nə işim var.

Burada və sonra Sabir öz şeirlərini bədii qiraət səpkisində oxuyur, dörd aparıcı isə onun şeirlərini avazla, rəçitativlə, yaxud mahnı kimi ifa edə bilərlər.

Mirzə Cəlil: Biz həqiqi "Molla Nəsrəddin" şairini axtarırdıq və Sabiri tapdıq.

Molla Nəsrəddin: Səs salma, yatanlar ayılar, qoy hələ yatsın.

Lağlağı: Yatmışları razı deyiləm kimsə oyatsın.

Mozalan: Tək-tək ayılan varsa da, həq dadıma çatsın.

Hərdəmxəyal: Mən salim olum, cümlə-cahan batsa da batsın.

Dördü bir yerdə:

Millət necə tarac olur olsun,
nə işim var,
Düşmənlərə möhtac olur olsun
nə işim var.

PƏRDƏ

İKİNCİ HİSSƏ

Pərdə açılarkən səhnənin iki küncündə Mirzə Cəlil və Sabir, hərəsi öz masasının arxasında oturub yazırlar. Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan, Hərdəmxəyal səhnəyə çıxıb oxumağa başlayırlar.

Molla Nəsrəddin:

Səs ucalaşdı qoymayın,
Millət oyaşdı, qoymayın
Riştəyi-dərsə, məktəbə

Dördü bir yerdə:

Cümlə dolaşdı, qoymayın,
İş yavalaşdı, qoymayın.

Lağlağı (Mirzə Cəlili göstərir):

El uyuşub azanlara
Gündə qəzet yazanlara
Od vurulub qazanlara,

Dördü:

Qaynadı daşdı, qoymayın,
Həddini aşdı, qoymayın!

Mozalan (Sabiri göstərir):

Kafir odur, vurun, vurun!
Riştəyi-ülfətin qırın
Yazdığı şerini cırın!

Dördü:

Dinə sataşdı, qoymayın,
Küfrə bulaşdı, qoymayın.

Hərdəmxəyal:

Əqli, şüuru, fəhmi yox
İrzi həyada səhmi yox,
Məzhəbi, dini, rəhmi yox.

Dördü:

İşləri yaşdı qoymayın,
Lap danabaşdı, qoymayın.

Xudayar bəy səhnəyə daxil olur. Qoltuğunda bir kəllə qənd var. Eşşəyin noxtasını Kərbəlayı Cəfərə uzadır.

Xudayar: Kərbəlay Cəfər, Allah atova rəhmət eləsin, qat bu ulağı karvansarana, bir-iki saata gəlib apararam. *(Divarın qapı olan bir hissəsi qarşısında dayanır. Üst-başını çırpır, qəndi geyməsinin altında gizlədir, özünü düzəldir, öskürür və qapını döyməyə başlayır. Qapının dalından səs gəlir).*

Qazının səsi: Kimdi?

Xudayar: Qazı ağa evdədi? Qazı ağanı görmək istəyirəm.

Qazı *(qapıdan çıxır):* Sözü nədi, dadaş?

Xudayar: Qazı ağa, bəlkəm yadında olmuş olam – mən Danabaş kəndinin katdasi Xudayar bəyəm. Sizinlə işim var.

Qazı: Geymənin altındakı nədir, qadan alım?

Xudayar: Qənddir, sizə gətirmişəm. Bir xeyir işimiz var, bu da ağız şirinliyidir.

Qazı: Gəl içəri.

Qazı və Xudayar qapıdan divarın dalına keçirlər. Mozalan və Lağlağı gəlib divarı götürürlər. Qazının otağı görünür. Otaqda Qazı və Xudayar əyləşiblər.

Qazı: Yəqin ki, kəbin kəsdirəcəksən.

Xudayar: Xeyr, qazı ağa, kəbin deyil, siğədir.

Qazı: Nə eybi var, siğə dəxi yaxşı. Allah mübarək eləsin. Siğəni sən özün eləyirsən, ya özgəsi eləyir.

Xudayar: Xeyir, qazı ağa, özüm eləyirəm. Əgər işi bir tövrənə yoluna qoysanız, sizə duaçı olaram.

Qazı: Dəxi nə tövrü var ki! Siğəni oxuyaram, qurtarıb gedər da.

Xudayar: Yaxşı buyurursan, qazı ağa, amma lazımdı ki, övrət tərəfindən bir vəkil olsun.

Qazı: Əlbəttə, vəkil də gərək olsun, şahıd da gərək olsun. Vəkilsiz, şahıdsız siğə oxunmaz ki...

Xudayar *(başını salır aşağı, bir müddət susandan sonra):* Bəli, elədi.

Qazı: Bəs hanı sənin vəkilin və şahıdların?

Xudayar: Doğrudan doğrusu, qazı ağa, hələ ki, nə vəkil var, nə şahıd. Amma mənim bir mətləbim var. Allahdan gizli deyil, dəxi

sizdən niyə gizli olsun.

Qazı: De görək, məndən dəxi niyə gizlədəsən?

Xudayar: Qazı ağa, sözün əsli budur ki, bizim Danabaş kəndində bir dul övrət var, mənim çoxdan fikrimdədi onu siğə eləyim, amma övrət gəlmir. Deyir getməmə ki, getməmə! İndi qalmışam belə. Sizin qulluğunuza gəlməkdə qəsdim bu idi ki, bu ərzimi sizə yetirim, görüm siz nə buyurursunuz. Başına dönüm, qazı ağa, hər necə olmuş olsa, görək düzəldəsən bu işi.

Qazı (*qəlyana bir qullab vurub başını bulayır*): Bəli, gətirdiyin iki girvənkə qənddir, zornan övrəti gətirim qatım sənənin qoynuna?! Get ay həpənd!

Xudayar: Bax, qazı ağa, and olsun o bizi yaradan Allaha, sən əgər mənim bu işimi aşırısan, mən məlun adamam əgər başımı da sənənin yolunda əsirgəyəm.

Qazı: Bəradərim, mənə sənənin başın lazım deyil, Allah salamat eləsin.

Qazı sağ əlini yerdən böyük kəllə qəndin boyunca qaldırır.

Xudayar: Qazı ağa, fikrini hara dağıdırsan. Sən bir kəllə rus qəndi deyirsən, mən on bir kəllə gətirəm. Pulum yoxdur mənim? Xeyir, dövlətindən o qədər varımdır, heç sənənin təkin ağaların yanında xəcalət qalmaram.

Qazı: Allah səni xəcalət eləməsin öz birliyi xatirinə. Mən sənənin üzünə baxan kimi yəqin elədim ki, sən necə adamsan. Maşallah, artıq ləyaqətli adamsan. Bir kəllə rus qəndi səndən alacağam. Vəssalam. Mənim yoxsa artıq təmənnam yoxdur. İşdi əgər yanında bir girvənkə çay gətirsən, nə sözüm var?

Xudayar: Bax bu gözüüm üstə, bax bu gözüüm üstə. Yaxşı indi bəs sən mənim işimi nə tövr sazlayacaqsan.

Qazı başını aşağı salır, bir qədər təsbeh çevirir. "Ya Allah" deyib durur ayağa, gedib kitabları eşir, bir qara cildli kitab götürür, gözlüyü taxır və başlayır alçaqdan oxumağa, səsi çıxmır, ancaq dodaqları tərpənir. Sonra sol əlinin şəhadət barmağını kitabın bir yerində saxlayır.

Qazı: Bilirsən, bəy, bu məsələ çətin məsələdir. Kitaba ondan ötrü baxıram ki, görək şəriət bu xüsusdan nə buyurur... Belə işlər az-az

ittifaq düşər. Bəy, deyirsən qənd və çay nə vaxt gələcək.

Xudayar: Qazı ağa, elə bu saat gedim alım gətirim. Mənim əlimdə çətindir?

Qazı: Əzizim, qəndi və çayı gətirərsən qoyarsan burada, sonra gedib üç-dörd nəfər kəndinizin əhlindən gətirərsən mənim yanına, şahıd durarlar.

Xudayar: Qazı ağa, üç-dörd nədi (*qeyri-ixtiyari əlini şallağına atır*) lap yüz adam kəndimizdən tökərəm bura. Kimin ağzıdı mənim sözümdən çıxsın?

Qazı: Bəy, sənə iki məsləhətim var. Əvvəla, budur ki, qənd-çaya, söz yox, pul verəcəksən. Bəs çünki belədir, barı səy elə, yaxşı mal al. Zəmanə indi çox xarab olub, adamı əlüstü tovluyurlar. Karapet ağaya təzəliklə yaxşı qənd gəlib, adına Prodski deyirlər. Səy elə həmə qənddən al.

Xudayar: Baş üstə (*ayağa durub getmək istəyir*).

Qazı: Əzizim, mən ərz elədim ki, iki sözüm var. Birini dedim, biri qaldı.

Xudayar: Buyur, qazı ağa.

Qazı: İkinci məsləhətim budur ki, bizim bu işimiz gərək gizli qala. Söz yox, burada bir xilafi-şər əməl yoxdu, amma çünki bu cür işlər az düşür, hər eşidən güman edəcək ki, burada bir xilaf əməl var. Bax bu səbəbə görə bizim bu işimiz gərək ölən günə kimi öz aramızda qalsın.

Xudayar: Ay qazı ağa, uşaqsan? Məni elə nadan bilmə.

Qazı: İndi gedə bilərsən.

İşıq dəyişir, Sabir guşəsi işıqlanır.

Sabir:

Payı-piyada düşürəm çöllərə,
Xari-müğilan görürəm qorxmuram.
Seyr edirəm bərri biyabanları,
Quli-biyaban görürəm, qorxmuram.
Gah enirəm sayətək ormanlara,
Yırtıcı heyvan görürəm qorxmuram.
Bu küreyi-ərzə mən, müxtəsər,
Müxtəlif əlvən görürəm, qorxmuram.
Leyk, bu qorxmazlıq ilə, doğrusu,

Ay dadaş, vallahi, billahi, tallahi,
Harda müsəlman görürəm qorxuram!

Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan və Hərdəmxəyal tövşüyə-tövşüyə səhnəyə gəlirlər. Onlar gələ-gələ tələsik ruhani əbası geyir, əmmamə sarıyırlar.

Birinci ruhani (*Molla Nəsrəddin. Qəzəblə danışır*): Həzərat! Mən danışmaq istəməzdim. Lakin dinim, məsləkim məni danışmağa vadar edir. Bir nəfər şəxs çıxıb ortalığa, Tiflisdə "Molla Nəsrəddin" adlı məcmuə çıxardır. İndiyə kimi hər nə cəfəngiyyat yazıb, onunla işim yoxdur. Ancaq axır vaxtlarda islamın kökünə balta vurmağa başlayıb. Daha buna davam gətirmək olmaz. Bunun müqabilində bir tədbir lazımdır.

Ruhanilər (*bir yerdə*): Lənət, min lənət!

Mirzə Cəlil: Ağlamağımın səbəbi? Ağlamağımın səbəbi budur ki, belə insanların içində yaşamağa məcbur oluram, bir çarəm də yoxdur.

İkinci ruhani (*Lağlağı*): "Molla Nəsrəddin" jurnalı əvvəldən başlayıb, Şeyxül-islamı, müftini biabır eləyib, axır padşahlarımıza əl aparır. Məgər siz oxumamısınız ki, Sultan Əbdülhəmid, Müzəffərəddin şah üçün nələr yazdılar?!

Ruhanilər: Lənət! Min lənət!

Mirzə Cəlil: Adam az qalır desin, cəhənnəmə getsin belə vətən. Bizim üçün təsəlli olacaq ki, vətən qorxuya düşəndə, heç olmasa, müctəhid şeyx isalardan da xilas olacayıq.

Üçüncü ruhani (*Mozalan*): Bizim evimizi yıxan Avropa təhsili tapmış cavanlarımızdır ki, müsəlmançılığı özlərindən kənar ediblər. Bizə belə oxumuşlar lazım deyil. Biz gərək köhnə qayda üzrə təzə məktəblər açaq.

Mirzə Cəlil: Maşallah, söz danışana! Götürüb qarpız qabığını şappıltı ilə vurasan bu cür sözləri danışanın ağzından, ağzın yumsun, qoysun getsin işinə. Müsəlmana ağıl fikirləşmək üçün verilməyib, məşğulət üçün verilib.

Ruhanilər: Lənət! Min lənət!

Mirzə Cəlil: A mollalar, niyə məni döyürsünüz? Olmaya məndən qorxursunuz? Olmaya qorxursunuz ki, əyilib camaatın qulağına bir neçə söz pıçıldayım, bir neçə mətləblərdən agah edim? Mən deyirəm:

ay müsəlmanlar, gözünüzü açınız mənə baxınız, amma siz deyirsiniz: ey müsəlmanlar, gözünüzü yumunuz mənə baxınız.

Ruhanilər: Lənət, lənət! Min lənət!

Mirzə Cəlil: Heç bir fikir sahibinə demək olmaz ki, qandığını at, mən qandığımı tut. Heç bir şairə demək olmaz elə yazma, belə yaz. Altı ildir yazırıq və altı ilin ərzində yazdığımız sözləri bu saat yenə min dəfə təsdiq edirik. Oxucularımız dağılıb bircə nəfər qalınca yazacağıq, yazacağıq, yazacağıq! *(Masasının arxasına keçib yazısına davam edir. İşiq dəyişir. Dörd aparıcı ruhani qıyafələrini çıxarıb öz paltarlarında divarın başqa bir layını açırlar – Karapet ağanın dükanı. Xudayar bəy gəlir, çubuğunu çıxarıb doldurmağa başlayır).*

Xudayar: Zəhmət olmasa, bir ispiçka çək, bu qovu yandırım.

Karapet: Sən məgər görmürsən ki, bura qəhvə dükanı deyil! İtil cəhənnəmə burdan, supa oğlu, supa! İtil!

Xudayar: Xozeyin, sən nəhaq yerə çıxırırsan. Mən gəlməmişəm ki, sənin dükanını çapıb talayım. Mən gəlmişəm səndən qənd alam.

Karapet: Bəli, sən məndən yarım girvənkə qənd alacaqsan, indi mən durum sənəin əllərindən öpüm?

Xudayar: Xozeyin, əvvəl sən tanı gör mən kiməm, sonra mənim üstümə çıxır. Mən sən deyən adamlardan deyiləm ki, gəlib yarım girvənkə qənddən ötrü sənə baş ağrısı verim. Mən Danabaş kəndinin katdası Xudayar bəyəm. Mən səndən bir kəllə qənd alacağam, yekə kəllələrdən.

Karapet: Mən nə deyirəm ki?! Belə mənim gözüüm üstə. Mən demirəm ki, sən niyə məndən bir kəllə qənd almırsan.

Xudayar: Qərək, ta indi keçib. Qəndi indi neçəyə verəcəksən mənə?

Karapet: Bax, qardaşım bəy, bu qənd lap elə yaxşı qənddi. Bu qəndi sənə verəcəyəm yeddi manat iki şahıya.

Xudayar: A kişi, zərəfat eləyirsən? Qəndi indi hər yanda yeddiyə verirlər. Gözün məni gördü?

Karapet: Harda yeddiyə verirlər? Heç belə şey olmaz, məzhəb haqqı. Yeddi manat iki şahıdan bir qəpik əskiyyə verməzlər.

Xudayar: Yaxşı, yaxşı. Mən çoxdan bilirdim ki, sən ba-hacılsan. Götür bir kəllə çək, görək nə qədər gəlir.

Karapet *(Yekə kəllələrdən birini götürüb qoyur tərəziyə):* Bəli, düz otuz girvənkə yarım. Otuz girvənkəsi otuz abbası, bu altı manat, çıxacaq doqquz şahısını, qalar beş manat on şahısı.

Xudayar: Karapet ağa, indi Allaha şükür, mənə tanıdın ki? Bildin mən kiməm də?

Karapet: Sən kimsən ki?

Xudayar: Mən Danabaş kəndinin katdası Xudayar bəyəm.

Karapet: Mən də ikinci gild kupets Karapet ağayam.

Xudayar: Ay Allah atana rəhmət eləsin. İndi dünyada qəlp adam çoxalıbdır. Birisi gəlib nisyə sövdə edər, and içər Allaha, peyğəmbərə ki üç gündən sonra pulunu gətirərəm. Üç gün olur üç ay, bəlkə üç il. Amma Allah mənə ölüm göndərsin, bu cür işlər tutmuyum. (*Karapetin mat-mat baxdığını görüb davam edir*) Sözlün doğrusu, bu gün iş belə gətirdi, yanımcə şəhərə pul gətirməmişəm. İndi mən qəndi aparıram, inşallah sübh tezdən sənə beş manat on bir şahını burada hazır elərəm.

Karapet cəld qəndi aparıb əvəlki yerinə qoyur. Xudayarı bayıra itələyir.

Karapet: Di get, çıx get, supa oğlu supa! İtil!

İşıq dəyişir. Mozalan və Hərdəmxəyal divarın başqa bir layını açırlar. Bura Kərbəlayı Cəfərin karvansarasıdır. Azan səsi eşidilir. Xudayar bəy karvansaraya yetişincə boz papaqlı, ağ tumanlı Kərbəlayi Cəfər ona qarşı gəlir. Bu səhnə boyu hərdən eşşəyin anqurtısı eşidilir.

Kərbəlayı Cəfər: A kişi, Allah atana rəhmət eləsin, gəl bu xatanı bizim başımızdan sovut! Bu bəlanı gətirib qatmısan tövləyə, biz təngə gəldik ki. Sən Allah, gedim ulağı çıxardım götür apar.

Xudayar: Necə bəlanı gətirib qatmışam tövləyə? De görüm ki, axı nə olubdu.

Kərbəlayı Cəfər: Nə olacaq, a yekə kişi. Xalqın eşşəyini oğurlayıb gətirmisən qatmısan mənim karvansarama. Mənnən qəsd-qərəzin var?

Xudayar: Ə, dəli olmusan? Ya keflisən? Mən niyə xalqın eşşəyini oğurlayıram. Artıq-əskik danışma ki, peşiman olarsan.

Kərbəlayı Cəfər: Rəhmətliyin oğlu, özgə eşşək tapa bilmirdin, getdin Məhəmmədhəsən əminin eşşəyini gətirdin, bizi qoydun qalmaqala?

Xudayar: Nə qalmaqala qoymuşam səni?

Kərbəlayı Cəfər: Sən elə oyzə getmişdin ki, Məhəmmədhəsən

əminin xırda oğlu ox kimi özünü soxdu karvansaraya ki, eşşəyi aparacağam. Mən də nə tövr verəydim? Dəxi nə deyim, bu oğlan özünü çırpır yerdən-yerə ki, ya özümü gərək öldürüm, ya da bu saat gərək eşşəyi aparım. Axırı lap naəlac qalıb getdim bir qaradovoy çağırdım, oğlanı döyə-döyə çıxartdı eşiyə.

Xudayar: Heyf, heyf ki, mən burda olmamışam. Vallah ki, ölüsünü qoyardım oğlanın burda! Onu mən sağ ötürərdim kəndə? Qərək keçib, hava qaranlıqlayır, mən dəxi kəndə qayıda bilmərəm. Bu gecə sənə qonağam (*oturur*) Kərbəlayı Cəfər əmi, mənə bir yeddi manat lazımdı. Gərək hər necə olmuş olsa, tapıb mənim işimi düzəldəsən.

Kərbəlayı Cəfər: Xudayar bəy, peyğəmbər haqqı məndə yoxdu, olseydi, hansı qurumsaq müzayiqə elərdi?

Xudayar: Özündə yoxdu, özgədən tap.

Kərbəlayı Cəfər: Hanı indi elə bir Allah bəndəsi ki, adamın əlini tutsun. İndi hər kəsə gedim deyim mənə bir yeddi manat lazımdı, deyəcək gətir yanımda on yeddi manatlıq bir şey zaloq qoy.

Xudayar: Nə eybi var, sən bir elə adam tap ki, mənə yeddi manat versin, mən onun yanında on yeddi manatlıq şey girov qoyum. Genə sözün var?

Kərbəlayı Cəfər: İndi sənin yanında nəyin var ki, zaloq qoyasan?

Xudayar: Sən hər kəsdən olmuş olsa, mənə yeddi manat tap, gətirdiyim eşşək olsun zaloq.

Kərbəlayı Cəfər: Ha, ha, ha! Xudayar bəy, sənin dəstgahın varmış. A kişi, sən zarafat eləyirmişsən... xa, xa, xa..

Xudayar: Dəxi niyə gülürsən? Hansı məlun zarafat eləyir?

Kərbəlayı Cəfər: Ha, ha, ha... A kişi, eşşək sən deyil ki, onu girov qoyasan. Sabah olacaq eşşəyin sahibi gəlib eşşəyi aparacaq da! Ha, ha, ha...

Xudayar: Yavaş, a kişi, bir az yavaş gül, qoy sözümü deyim. Eşşəyin sahibi sənə kimin yanında eşşək tapşırıb? Budu, gəldi dedi "mənim eşşəyim necə oldu", sən də de ki, "eşşəyi hər kəs gətirib bura qatmışdı, haman adam da çıxarıb apardı". Ondan sonra mən bilərəm, eşşəyin sahibi bilər. Dəxi sənə nə dəxli var? Mən onun gözüne ağ sallam. Mən onun böyüyü deyiləm? Gün olmaz ki, onun mənə işi düşməsin. Basaram palçığa, çıxaram üstə, ayaqlaram.

Kərbəlayı Cəfər: Nə deyirəm ki. Onda mən sənə yeddi manat verərəm və eşşək də qalar mənim ixityarımda...

Xudayar: Çox yaxşı. Hər nə istəyirsən elə, ya sat, ya gizlət. Mən də kəndə qayıdıb xəbər verəcəm ki, eşşək karvansaradan oğurlanıb. Əgər Məhəmməd həsən əmi şəhərə gəlib səndən əhvalatı soruşsa, sən də and iç, aman elə ki, həqiqətdə də eşşək oğurlanıb.

Kərbəlayı Cəfər yeddi manat çıxarıb Xudayara verir.

Xudayar: Kərbəlayı Cəfər əmi, Allah sənin oğlunu saxlasın və səni salamat eləsin. Amma sənə bir işim də düşüb.

Kərbəlayı Cəfər: O nə işdir elə?

Xudayar: Gərəkdir ki, sabah mənimlə qazının yanına gedəsən.

Kərbəlayı Cəfər: Mənim qazının yanında nə işim var?

Xudayar: Orda görərsən.

İşiq dəyişir. Molla Nəsrəddin və Lağlaqı divarın başqa bir layını açırlar. Məhəmməd həsən əminin evi. Məhəmməd həsən əmi namaz qılır, arvadı İzzət də otaqdadır. Əhməd ağlaya-ağlaya gəlir.

Əhməd: Vay, vay! Mənim eşşəyim hanı? Vay, vay, vay (*daha da bərkdən ağlayır, ora-bura çırpınır*).

İzzət: Qadan alım, Əhməd, nə olub sənə?

Əhməd: Vay, vay, mənim eşşəyim.

Məhəmməd həsən: Bala, Əhməd, niyə ağlayırsan? Niyə ağlayırsan, bala? Bə eşşək necə oldu, gətirmədin?

İzzət: Ay eşşək satanın atası tünbətün düşsün. Ay o eşşəyi görüm ilan vursun. Mənim balam burda az qalır ki, ölsün, bu da hələ durub eşşək əhvalatı salır ortalığa.

Məhəmməd həsən: Dur, bala, dur. Ağlama, niyə ağlayırsan, dəli oğlu dəli? Axşam olacaq katda eşşəyi genə gətirəcək də! Eşşəyi öldürməyəcək ki? Dur, bala, dur, ağlama!

Əhməd: Şəhərdə dedilər ki, mənim eşşəyimin üstə daş yükləyib aparacaqlar körpü qayımağa. Vay, vay, vay...

Məhəmməd həsən: Allah, bu nə müsibətdi, sən bizim başımıza gətirirsən? Bu səfih oğlu səfih hardan şeytan kimi çıxıb gəldi, eşşəyi apardı, bizi mərəkəyə saldı. Əhmədi heç təhənnən ovutmaq olmur.

İzzət: Bu sözləri indi sən mənə deyirsən? Eşşəyi verməmiş bu sözləri mənə deyəydin də! İndi eşşəyi vermişən, məsləhətə gəlmisən?

Məhəmməd həsən: Ay arvad, vallah necə eləyim? Üz-üzdən

utanır, gəlir, istəyir, adamın üzündən gəlmir ki, desin vermirəm. Və bir də bu elə şey deyil ki, itsin, batsın. Eşşəyin ki, ətini yeməyəcək.

İzzət: Kişi, vallah, billah, səndə bir tük qədəri ağıl yoxdur. Yaxşı, a kişi, axı sabah yox, birigün zəvvarlar çıxırlar. Axı o yazıq heyvanı qoy bir gün rahat dincəlsin, əmələ gəlsin ki, səni burdan altı aylıq yola aparsın, gətirsin. Sırağünü eşşək getmişdi uzun ağaca, dünən aparmışdın dəyirmanı, indi də gedib şəhərə. Bə havaxt o heyvan evdə qalıb kökələcək ki, sən onu minəsən, ziyarətə gedəsən?

Məhəmməd həsən: Arvad, Allah xatirinə əl çək mənim yaxamdan. Mənim öz fikrim özümə bəsdı. İndi ta necə edək? Kişi necə olsa ağsaqqaldı. Necə ola bilər ki, bir eşşəkdən ötrü hakimi özündən incidəsən? Günün günorta çağı gəldi nəhaq yerdən yaxaladı ki, bu qədər ştrafındır ver, onda bəs necə olsun?

Əhməd: Vay, vay mənim eşşəyim, ana, hanı mənim eşşəyim?

İzzət: Atana nəhlət, Xudayar bəy! Anana nəhlət, Xudayar bəy! Dədən tünbətün düşsün, Xudayar bəy! Apar da, apar. Bu köpəyin eşşəyini də apar, öldür. Ay əlinə dönüm, Xudayar bəy, apar öldür də. Çox əcəb oldu, çox yaxşı oldu. Bütün Danabaş kəndində elə bir cə sənin eşşəyin məşhur idi? Da başqa eşşək yox idi. Di get, dincəldin? Nə əcəb oldu, nə yaxşı oldu.

Məhəmməd həsən təsbehi götürüb başlayır çevirməyə və dua vird etməyə... Əhməd ona baxıb hırıldamağa başlayır. Məhəmməd həsən də oğluna baxıb gülməyə başlayır.

İzzət: Ay yazıq, səndə ar-namus harda idi? Mən sənə yerinə olsam, ağlaram ey, nəinki hırıldaram.

Məhəmməd həsən: Mənə niyə deyirsən, oğluna de də. Mən gülürəm, ya o gülür?

İzzət: Oğluma niyə deyirəm? Sabah yox birigün ziyarətə sən gedirsən, ya oğlun gedir? Sən gərək fikrə qalasan ki, yoldaşların çıxıb gedib kərbəlayı olacaqlar, amma sən arvad kimi oturacaqsan evdə.

Məhəmməd həsən: Niyə, mən onlardan kəm deyiləm ki, mən qalam, onlar getsinlər. İnşallah, mən də gedərəm (*qəfildən eşşək anqırtısı eşidilir*).

Məhəmməd həsən: Əhməd, muştuluğumu ver, eşşək gəldi (*Əhməd yerindən sıçrayıb bayıra qaçır, ardınca Məhəmməd həsən*

əmi də çıxır).

İzzət (*öz-özünə deyindir*): Katdadı, özünə katdadı da! Onun katdallığının bizə bir nəfi var? Onlar elə millət döyüllər ki, xalqın malını gətirib genə sahibinə qaytarsınlar.

Məhəmməd həsən (*pərt qayıdır*): Məşədi Orucun ulağı imiş.

İzzət: Qadam o pis sifətinə!

Əhmədin ağlaması daha da şiddətlənir.

Əhmədin səsi: Buy, buy. Mənim eşşəyim. Ana, dədə, bə hanı mənim eşşəyim?

Məhəmməd həsən: Bilmirəm o köpəkoğlu indiyə kimi niyə gəlib çıxmadı.

İzzət: Allah görüm sənin evini bərbad eləsin. A kişi, bir ayaq qoy gör axı uşaq hara qaçdı getdi. Buy, Allah, mən necə eləyim? A kişi, vallah Əhməd dəlidir. Özünü aparıb quyuya-zada salar.

Məhəmməd həsən: Axı mən başıma nə daş salım? İndi o hara qaçdı getdi? Mən indi hara gedim?

İzzət: Sən indi cəhənnəmə get, gora get. Get gör bəlkə o köpəkoğlu gəlib, oturub evində? Bəlkə eşşəyi gətirib.

Məhəmməd həsən: Ya allah (*evdən çıxır, işıq dəyişir*)

Mozalan və Hərdəmxəyal divarın layını açırlar. Kərbəlayı Cəfərin karvansarası. Kərbəlayı Cəfər oturub pendir-çörək yeyir.

Məhəmməd həsən (*gəlir*): Salam-əleyküm Kərbəlayı, nuş olsun. (*Kərbəlayı Cəfər cavab vermir*). Atan rəhmətdə, Kərbəlayı, zəhmət çək ulağı çıxart aparım. Səhər zəvvarlar çıxacaq, eşşəkdən ötrü lap məəttələm! (*Kərbəlayı Cəfər dinmir, elə şirin-şirin çörək yeyir*). Ay Kərbəlayı, Allah atana rəhmət eləsin, zəhmət çək o eşşəyi çıxart aparım. Sabah zəvvarlar yola çıxacaq, eşşəkdən ötrü lap məəttələm.

Kərbəlayı Cəfər: Cəhənnəmə məəttəlsən! Gora məəttəlsən! Neyləyim məəttəlsən? Day dəng olduq. Axı sən mənə eşşək tapşırımsan? Dəli divanəsən? Yoxsa keflənmişən?

Məhəmməd həsən: Əstəğfərullah! Ay Kərbəlayı, gəl sən Allaha bax, mənim ulağımı ver çıxım gedim işimə.

Kərbəlayı Cəfər: Əzizim, sən kimin yanında mənə eşşək tapşırımsan? Əvvəla budur ki, sənin eşşəyin tövlədə day olsa, sənə

heç vaxt verə bilmərəm. O səbəbə ki, eşşəyi mənə sən tapşırmamısan. Və bir də ki, eşşək burda deyil, hər kəs gətirmişdi, o da apardı.

Məhəmməd həsən: Yəni Xudayar bəy apardı?

Kərbəlayı Cəfər: Nə bilim hansı bəy apardı. Sizin kəndin katdası apardı.

Məhəmməd həsən: Bəs bilmirsən hara apardı?

Kərbəlayı Cəfər: Mən nə bilim? Cəhənnəmə apardı.

Məhəmməd həsən əmi əliylə üzünü tutur. Sabirin guşəsi iasıqlanır.

Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə,
Üzün oldusa gər külfət yanında qarə, səbr eylə.

Molla Nəsrəddin:

Əgər çox təngdil olsan bu işdən, qıl fəqan, ağla,
Girişmə başqa bir tədbirə, ancaq hər zaman ağla.

Lağlağı:

Bütün dünyadən əl çək, aşikar ağla, nihan ağla,
Qapansın gözlərin, fikrin, düşünmə, görmə, yan ağla!

Dörd aparıcı (bir yerdə):

Əzil, pəmal ol, axtarma buna bir çarə, səbr eylə,
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə.

Mozalan:

Fəqət bir iş də görmək istər isən, gör müsəlman tək,
Təhəmmül eylə cəvri-mülkədara, işlə heyvantək!

Hərdəmxəyal:

Çalış, ək, biç, aparsın bəy, evin qalsın dəyirmantək,
Ayılma, haqqını qanma, xəbərdar olma insantək.

Dördü:

Darılma, incimə, tab eylə hər avarə, səbr eylə,
Bəlayi-fəqrə düşdün, razı ol, biçarə, səbr eylə!

Aparıcılar divar layını açırlar: Qazının otağı. Xudayar bəy və Kərbəlayı Cəfər diz üstə oturublar. Qazı Xudayar bəydən aldığı iki kəllə qəndi və çayı taxçanın üstünə qoyur.

Qazı: Xeyli xub. Övrət tərəfindən vəkil gətirdinmi?

Xudayar: Bəli, qazı ağa! (*Kərbəlayı Cəfəri göstərir*) Bax bu övrətin oğlu Vəliquludur ki, anası tərəfindən vəkil olacaq.

Qazı (*təəccüblə baxır*): Bu övrətin oğludur? Bə övrət neçə yaşındadır?

Xudayar: Nə ərz eləyim qazı ağa, olar qırx-qırx iki yaşında.

Qazı (*Kərbəlayı Cəfərə*): Kişi, bə sənə neçə yaşın var?

Kərbəlayı Cəfər (*çaşaraq*): Nə bilim, qazı ağa, qırxdı, əllidi...

Qazı (*Xudayara*): Həpənd, mənə kələk gəlmək istəyirsən?

Xudayar (*geyməsinin altından yenə bir qədər qənd çıxarıb qazının qabağına qoyur*): Qazı ağa, vallah, bu uşağı bir az gün vurub, sözünü-danışığını bilmir, yoxsa onun nə yaşı var? Sən onun beləliyinə nə baxırsan, olsa-olsa 20-25 yaşındadır, özü də ki, elə xalis Zeynəbin oğlu Vəliquludur ki, var.

Qazı: Xub, nə deyirəm. Vəliqulu deyirsən, olsun Vəliqulu, bə yaxşı sənə iki şahıdın hamı? (*Kərbəlayı Cəfər və Xudayar mat-mat bir-birinə baxırlar*). Gərəkdir ki, gedib iki nəfər adam gətirəsən şahıd dursunlar.

Xudayar: Axı, qazı ağa, başına dönüm, mən bu qürbət vilayətdə kimi tanıyıram ki, gedib tapım gətirim (*Yenə qənd çıxarıb qazının qabağına qoyur*). Sən bir bizim işimizə əncam çəkəydin ki, bu qənddən ağzımızı şirin eləyəydik,

Qazı: (*bir ah çəkib başını bulayır, sonra dua oxumağa başlayır*): Əl-həmdül illahil-ləzi-əhəllət-təzvicə və nikah təhərrüm təhtirən. Daimi övrətliyə verdim Zeynəbi Xudayarə. Allah mübarək eləsin. (*Qazı əlindəki kəbini qabağına qoyur*). Di gəlin, qol çəkin.

Xudayar: Qazı ağa, mən qol çəkə bilmirəm.

Kərbəlayı Cəfər: Mən də qol çəkə bilmirəm.

Qazı: Yəni necə qol çəkə bilmirsiniz?

Xudayar: Dəst-xəttimiz yoxdu, yəni bisavad adamlarıq.

Qazı: Di yaxşı, onda barmaqlarınızı bura basın (*Xudayar və Kərbəlayı Cəfər barmaqlarını kəbin kağızına basırırlar*).

Kərbəlayı Cəfər: Allah mübarək eləsin.

Qazı (*Kərbəlayı Cəfərə*): Bura da bax, bu biri barmağını bas şahıdın yerinə. Xub. Bura da şəhadət barmağını bas – bu da olsun ikinci şahıd. Çox gözəl. Allah mübarək eləsin. İndi övrət oldu sənə halal övrətin.

Xudayar: Qazı ağa, axı bir məsələ də var. Söz yox, indi o arvad oldu mənim kəbinli arvadım. Amma söz burasındadır ki, qazı ağa, o

arvad bir az bədxasiyyətdi. Özünüz də görürsünüz ki, onun mənə gəlmək niyyəti var. Vəliqulu, belə deyilmi?

Kərbəlayı Cəfər (birdən ayılmış kimi): Bəli, bəli, əlbəttə, belədir.

Xudayar: Bu kişi özü də heç danmır ki, anası bir az dəlisovdu. İndi işdi biz getdik kəndə və gördük ki, Zeynəbin yenə dəliliyi tutub, onda bəs mənə təklifin nədi?

Qazı: Niyə, oğlan, məgər sizin kəndinizdə dəlilər, divanələr özbaşınadır. Şəhərdə birisi dəli oldu onu tutub qatırlar dama. O qədər kətkək vururlar, o qədər ac-susuz saxlayırlar ki, ağı başına gəlir.

Xudayar: Yox, indi işdi, qazı ağa, nə bilmək olar, işdi biz getdik gördük ki, Zeynəb arvadın tutması tutub, deyir ki, mən filankəsə getmirəm, onda bə mənə təklifin nədi? Qorxuram lap dana, deyə ki, mən oğlumu heç vəkil eləməmişəm.

Kərbəlayı Cəfər: A kişi, ağzı nədi desin ki, oğlumu vəkil eləməmişəm. Bəs biz burda nəciyik?

Qazı: Əzizim, sənin heç işin yoxdu. Əgər dursa çəm-xəm eləməyə, mənə xəbər gətir, mən də yazım nəçərnikə ki, filankəsin övrəti ərinin evindən qaçıb, ərinə itaət eləmir. Onda onu it ölsü kimi sürüyüb salarlar sənin evinə. Lap arxayın olun və gedin.

İşıq dəyişir Mirzə Cəlilin guşəsi işıqlanır.

Mirzə Cəlil (yazısından ayrılaraq): Budur qanlı faciə, mənim gözümlün nuru. Kişilərin otağına zorla çəkib apardığımız arvadların, balaca qızların göz yaşlarını bir yerə yığsan təzə bir ümman dəryası əmələ gələr. Özgə şəhərləri bilmirəm, bizim küçədə Hacı Məlikin 74, övrəti Gülsümün 12 yaşı var. Bildir övrətin bir oğlu oldu, adını qoydular Həsən. Budur qanlı faciə. Məşədi Nurəli 60 yaşında bir kişidir. Keçən il 9 yaşında bir qız aldı. Budur qanlı faciə. Bunların hamısını görə-görə, bilə-bilə və eşidə-eşidə gündə göbələk kimi artıb törəyən yazıçılarımız yazırlar, hər yandan yazırlar: yerdən, göydən, hürriyyətdən, şəriətdən, politikadan, İrandan, Turandan, ibarə, nəzm, qafiyə, şöhrət, ad... Amma övrətlərimizdən bircə söz də yox. Çünki ağaların xoşuna gəlməz, ağaların da xoşuna gəlməsə, mənə xeyir eləməz. Mollanı incitmək avam camaatı incitməkdir. Müsəlman yazıçısı avama xoş gələn söz yazmasa işi keçməz. Budur qanlı faciə... Mən özüm də bir az intellegentəm və hamı intellegentləri də belə qorxaq görmüşəm.

Molla Nəsrəddin, Lağlağı, Mozalan və Hərdəmxəyal "ziyalı" qiyafələrində – silindr, fəs, pensne, trost, kəpənək-qalstuk, oxuya-oxuya və oynaya-oynaya səhnəyə gəlirlər.

Dördü (bir yerdə):

İntelleqentik, gözərik naz ilə,
Ömr edərik nəşeyi-dəmsaz ilə,
Həftədə bir dilbəri-tənnaz ilə
Həmdəm olub işləri sahmanlarıq.
Ay bərəkəllah, nə gözəl canlarıq.
Kimsəyə yox dəxli ki, biz işrəti
Xoşlayırıq, boşlayırıq külfəti,
Guşeyi-qəsdində olan ləzzəti
Xaneyi-viranda haçan anlarıq,
Ay bərəkəllah, nə gözəl canlarıq!

Birinci "Ziyalı" (Molla Nəsrəddin): Mənasız və faydasız sözlər yerinə ümumin mənfəətinə yarayacaq ciddi fikirlərlə səhifələrinizi doldursanız, daha eyi hərəkət etmiş olurdunuz zənnidəyiz.

Mirzə Cəlil: Həyə, sən də belə fikir eləyirsən, heyf olsun o elminə ki, Firəngistan xarabasında təhsil eləyibsən! Deyəsən, elə Firəngistanda, məşallah, anadan olub, ömrünü keçiribsən. Gedib Avropanın veyilxanalarında guya elm oxuyubsan, bir mənə də görüm "asmurş" nədir? Həyə bildin! Asmurş bir çin adıdır. Di get, dəxi elmdən dəm vurma.

İkinci "Ziyalı" (Lağlağı): Şair yarın üzünü, xətt-xalını vəsf etməlidir, azadə olub laübalı dolanmalıdır.

Mirzə Cəlil: Elə həmin sözlərdir ki rus-yapon davasından indiyəcən eşidirik. Bunlara bizim məhəllədə deyərlər "boş-boş danışmaq".

Üçüncü "Ziyalı" (Mozalan):

Çün pərişan züfə-cövhər dilbəri bəlali-ləb,
Qəm güdəri-rəhnüma bir busə yarın görməsin.

Dördüncü "Ziyalı" (Hərdəmxəyal): Pəh! Pəh! Nə qədər məziyyə! Zalım oğlu qiyamət eləyib. Sən bir məharətə bax ki, bir dənə "çim" hərfi ilə nə böyük bir mənanı ifadə edir. Pəh, pəh, pəh!

Mirzə Cəlil: Şeir nəşəsilə məst olan, tək Azərbaycanda deyil, yer üzündə yaşayan cümlə müsəlman qələm sahibləri şairdirlər. Qərbdə

elm və fənn ilə, texnika ilə şöhrət tapırlar, bizlər də sol ovcumuza bir balaca kağız alıb, gözlərimizi göyə axıdıb, qafiyə axtarıq və məzmunu vəzn və qafiyəyə qurban gətirib şer yazırıq. Məzmun da, elə həmin məzmundur: "eşq və məhəbbət".

Birinci "Ziyalı": Mən aləmin vəlvələlərini eşitmək istəmirəm. Hər nə deyirlərsə desinlər. Mən həm özümü, həm də oxucularımı ancaq və ancaq vəzn və qafiyə zümzümələri ilə əyləndirmək, uyutmaq, aləmin qeyli-qalından, vəlvələlərindən bixəbər etmək istiyorum...

Mirzə Cəlil: Bu qism intellegentlərimiz filcümlə yaxşı adamlardır. Amma heyf ki, bir az axmaqdırlar.

Divarın arxasından mərsiyə eşidilir.

Mərsiyəxanın səsi:

Necə qan ağlamasın daş bu gün

Kəsilib yetmiş iki baş bu gün.

Mirzə Cəlil: Necə qan ağlamasın daş bu gün, qırxılır gör neçə min baş bu gün. Bəli, başlar başlayıb qırılmağa. Aşura günü iki yüz yetmiş milyon baş yarılaçaq. Müsəlman intellegentləri də aşura günü dəstə qabağına düşüb baş yaranların qanını dəsmal ilə siləcəklər.

Mərsiyəxanların səsləri, camaatın ağlaşması eşidilir. "Ziyalılar" da dəsmal çıxarıb gözlərinin yaşını silirlər. Mirzə Cəlil onlara baxıb acı-acı gülür.

Mirzə Cəlil: Bu gün Kərbəla meydanı Azərbaycandakı vətənpərvərlik meydanıdır. Yekə bir millətin dili, namusu, hüququ, vətəni təhlükədədir. Hər kimin ürəyində bir cüzi namusu, vətən hissi varsa, oranın qeydinə qalmalıdır. Axıtmalı qanımız, ehsan etməli pulumuz varsa – gözümüzün qabağında ürəklər parçalayan Azərbaycan matəmgahı durur!

İşıq dəyişir. Aparıcılar divarın bir layını açırlar. Nəçərnikin divanxanası. Nəçərnik divanxananın balkonunda dayanıb yanında dilmancı - uçitel Həsənov. Məhəmməd həsən əmi aşağıda durub onlara baxır.

Həsənov: Kişi, nə deyirsən?

Məhəmməd həsən: Vallah, ağa, bilmirəm, mənim eşşəyimi ya körpü salmağa aparıblar, ya da karvansaraçı məni aldadır, deyir ki,

burda deyil (*o danışdıqca Həsənov nəçərnika tərcümə edir, nəçərnik ona nə isə deyir*).

Həsənov: Kişi, bir zad başa düşmədik, nə deyirsən axı?

Məhəmməd həsən: Vallah, mənim eşşəyimi ya körpüyə aparıblar, ya karvansaraçı saxlayıb. Bilmirəm nə səbəbə vermir. Sabah zəvvarlpr çıxır. Mən lap məəttəl qaldım. (*Həsənov tərcümə edir*).

Nəçərnik: İşak? Kakoy eşe işak?

Həsənov: Posluşay, a kişi, sənin huşun başunda deyil... Yaxşısı budu, çıx get burdan, uxodi, çıx get...

Məhəmməd həsən getmək istəyəndə nəçərnikin yanına gəlmiş Xudayarla toqquşur. Xudayarın qoltuğunda iri kəllə qənd var.

Məhəmməd həsən: Ay Xudayar bəy, başına dönüm, axı eşşəyi neylədin? Axı sabah zəvvarlar çıxır. Mən qaldım məəttəl.

Xudayar: Yaxşı Məhəmməd həsən əmi, sənnən mənimki qalsın kəndə. Mən sənnən kənddə danışaram. İndi məndən şikayət edirdin də?

Məhəmməd həsən: Ay Xudayar bəy, qurani-münzil haqqı sənin adın yoxdu. Mənim heç şikayət xəyalım yox idi. Gəldim divanxanaya bəlkə səni gördüm, nəçərnik məni gördü, çağırdı. Amma nə qədər elədi, sənin adını çəkmədim.

Xudayar: Heç eybi yoxdur. Səninlə mənimki qalsın kəndə.

Məhəmməd həsən əmi bir daşın üstündə oturub, qəm dəryasına batıb.

Xudayar (*Həsənova*): Başına dönüm, dilmanc, bu qəndi Nəçərnika pay gətirmişəm. Allah nəçərnikin ömrünü uzun eləsin, ona ərz elə ki, mənim övrətim Zeynəb mənə itaət göstərmir (*Xudayar danışdıqca Həsənov Nəçərnika tərcümə edir. Nəçərnik nə isə deyir, Həsənov yazır*).

Həsənov (*yazdığı kağızı Xudayara uzadır*): Bunu aparıb verərsən sizin qlavaya. Nəçərnikin əmriynən yazmışam ki, filankəsin övrəti ərinə itaət etməyib gəlib onun evində oturmasa, onu zornan, it ölüsü kimi gətirtir!

İşıq dəyişir. Aparıcılar divarın layını açırlar: Zeynəbin evi. Zeynəb oturub ağlayır. Molla Həzrətqulu, Xudayar, Vəliqulu daxil olurlar. Zeynəb

bunları görcək qalxıb çəkilir, durur bucaqda.

Molla Həzrətqulu: Bacı, bilirsən biz nə mətləbə gəlmişik? (*Zeynəb dinmir*) Biz bura ondan ötrü gəlmişik ki, sənə nəsihət eləyək... Sən şəriətdən çıxırsan.

Zeynəb: Şəriətdən çıxana Allah lənət eləsin, mən niyə şəriətdən çıxıram ki?

Molla: Sən o səbəbə şəriətdən çıxırsan ki, şəriətin əmrlərinə mania qatırsan. Məgər sən bilmirsən ki, indi Xudayar bəyin zövceyi-halalısan? Bə niyə gedib ərinin evində oturmursan?

Zeynəb: Yaxşı, mən kimə Xudayar bəyə getmək razılığımı verdim ki, onun arvadı da olum...

Xudayar Vəliqulunu dümsükləyir

Vəliqulu (*çılğınlıqla*): Bax, mənə vermişən. Sən mənə vəkil elədin.

Xudayar: Bu yekə şeyi danmaq olar?

Molla: Çox acəb. Bəs dəxi sözün nədir? Nə səbəbə gedib öz xahişinlə ərinin evinə daxil olmursan? Deyirsən gərək səni zornan aparalar? Rüsveyçılığnan aparalar?

Xudayar: Bax, ay arvad, gözünü aç, gözümün içinə bax. Qazı kəbin kəsib, nəçərnək də qlavaya kağız yazıb. Əgər sən öz xahişinlə gedib evimdə oturmasan, səni it ölüsü kimi sürüdüb apardırırlar. Lap yəqin elə və ağılı yığ başına.

Molla: Bacı, ağılı yığ başına. İndi sən görürsən iş lap qurtarıbdı. Sən indi Xudayar bəyin övrətişən. Şəriət heç vədə övrətə o ixtiyarı vermir ki, otursun öz evində və ərinin sözündən çıxsın.

Xudayar: İndi nə deyirsən? Bizi məəttəl eləmə. Əgər gedirsən öz xahişinlə get, yoxsa getmirsən, mən bildiyimi eləyim!

Vəliqulu: Bax, ay ana, mən sənə deyirəm ki, yox cavabı versən, mən elə bu gün ayrılıb gedəcəyəm. Bir aydan da sonra özümə toy edib dəxi sənə ana deməyəcəyəm. Vəssalam.

Zeynəb: Bala, Vəliqulu, yadıncadı, atan öləndə sən təskinlik verirdin ki, ana, ağlama, mən bir dəqiqə qoymaram sənə ürəyin sıxılsın? Bəs niyə sözünün üstə durmursan?

Vəliqulu: Axı sən mənim ürəyimi sıxma ki, mən də sənə ürəyini sıxmayım.

Xudayar: And olsun o bizi yaradana, əgər çox naz-qəmzə eləsən, mən səni qoymaram ki, bu kətdə baş dolandırasan. Nəçərnikə yazaram ki, filan arvad ərindən küsüb, gedib pis yola düşübdü. Bilirsən onda nə olar?

Molla: Onda o olar ki, nəçərnik pristavı göndərər, qolu-qıçı bağlı göndərərlər şəhərə ki, nəçərnikə cavab verəsən.

Xudayar: Yaxşı, indi nə deyirsən?

Vəliqulu: İndi nə deyirsən?

Molla: Hə, nə deyirsən?

Zeynəbi küncə qısnayırlar, Zeynəb onların arasından qaçıb çıxır, ancaq divarlar arasında – labirintdəymiş kimi azıb qalır. Ora-bura vurnuxur – qarşısına gah Qazı, gah Nəçərnik, gah Həsənov, gah Kərbəlayı Cəfər, gah Səkinə çıxır, dolaşib yenə də öz otağına qayıdır. Xudayar, Molla Həzrətqulu, Vəliqulu ona həmlə edirlər.

Xudayar, Molla, Vəliqulu (bir yerdə): Hə, nə deyirsən, sözün nədi? Razısan, ya yox?

Zeynəb (büzüşüb yerə çökür): Razıyam.

İşıq dəyişir. Çadralı qadınlar "Apardı sellər Saranı" nəğməsini həzin və qəmli səslə zümzümə edir. Bu fonda Sabirin guşəsi işıqlanır və Sabir öz şerini oxuyur.

Sabir:

Daş qəlbli insanları neylərdin, ilahi,
Bizdə bu soyuq qanları neylərdin, ilahi?
Artdıqca həyasızlıq, olur el mütəhəmmil
Hər zülmə dözən canları neylərdin, ilahi?

Molla Nəsrəddin:

Məzlumların göz yaşı dərya olacaqmış,
Dəryaları, ümmanları neylərdin, ilahi?

Lağlağı:

Hökm eyləyəcəkmiş bütün aləmdə cəhalət,
Dildadəyi-irfanları neylərdin, ilahi?!

Mozalan:

Qeyrətli danosbazlarımız iş bacarırkən,
Tənbəl, dəli şeytanları. neylərdin, ilahi?!

Hərdəmxayal:

Tacirlərimiz Sonyalara bənd olacaqmış,
Bədbəxt Tükəzbanları neylərdin, ilahi?!

Sabir guşəsindən aralanır, çadralı qadınlara yanaşır, uzun zaman qəmli-qəmli onlara baxır və təkrar edir.

Sabir. Bədbəxt Tükəzbanları neylərdin, ilahi?!

İşıq dəyişir. Səhnədə indi yalnız Həmidə xanımı görürük.

Həmidə: 1910-cu ildə Mirzə Cəlil Sabirin xəstəliyi xəbərini eşidərkən çox qəmgin oldu. Sabirə məktub yazdı ki, Tiflisə, bizə gəlsin, burada müalicə olunsun. 1911-ci ilin yazında Sabir bizə gəldi.

Səhnənin o biri tərəfində Sabir və Ömər Faiq görünürlər.

Sabir.

Soldumu gülzarın, ey Faiqi-Neman pəsər?
Söyləmədimmi sənə, rahat otur, heyfsən,
Çəkmə bu millət qəmin, çək özünə keyf sən,
Xanə deyildir sənin, getməlisən, zeyfsən,
Eylədin etina, qissə haman oldumu!
Şimdi sənə mən deyən mətləb əyan oldumu?

(Gülür)

Ömər Faiq (*o da gülür*): Oldu, Mirzə oldu. Sən deyən mətləb mənə qazamata düşən gündən əyan oldu. Amma mən ki Şamaxı zəlzələsindən salamat qurtarmış adamam. Nikolayın qazamatından qorxmayacağam ki...

Sabir və Ömər Faiq səhnənin ortasına gəlirlər. Onları burada Mirzə Cəlil və Həmidə xanım qarşılayır. Sabir və Mirzə Cəlil həyatda olduğu kimi ilk dəfə şəxsən görüşüb tanış olurlar.

İşıq dəyişir.

Sabir: Bu gün bir həftədir Tiflisdəyəm. Faiq əfəndi məni düşdüyüm mənzildə qoymayıb Mirzə Cəlil bəradərimgilə gətirdi. Üç gündür Mirzəgildəyəm.

Həmidə: Sabir boydan çox da hündür deyildi, arıq, solğun, fəqət xoşsifətli adam idi. Altdan uzun arxalıq, üstündən çuxa geyinmişdi. Başında papaq vardı.

Sabir: Mirzə Cəlil və Həmidə xanım cənablarından çox razıyam. Bütün zəhmətimi də, xərcimi də çəkiblər. Mehmanxanada, xəstəxanada yatmağıma razı olmadılar, öz evlərinə gətirdilər, öz evimdən də artıq qaydım qaldılar.

Həmidə: Biz idarə otağında nahar edərdik. Yeməkdən sonra şirin söhbətlərə başlardıq. Sabir çox çay içən idi. *(Uşaq gətirib Sabirin, Mirzə Cəlilin, Həmidənin, Faiqin qarşısına samovar qoyur, stəkanlar düzür).*

Sabir: Ay Mirzə, səmavardan dərda, həzar dərda, bir istəkan idi, bir istəkan fərda.

Mirzə Cəlil:

Bu dünyada hər necə ev var,
Yuxarı başda əyləşir samavar,
Kim oldu su içində od saxlar?
Onu saxlar genə baba samavar.

Faiq *(Sabirin təəccübünü görüb):* Mirzə, bəs sən bilmirsən ki, Cəlilin şairliyi də var?

Mirzə Cəlil: İyirmi il bundan qabaq Baş Nəraşendə müəllimlik etdiyim vaxt şernən bir pyes yazmışdım. "Çay dəstgahı"... Heç bilmirəm sonra hara atdım qaldı. Amma bu yeri yadımda qalıb. Samavardan söz saldınız, xatırladım. *(Gülüşürlər. Sabirin gülüşü acı öskürəklərə keçir, Mirzə Cəlil, Həmidə, Faiq ona təlaşla baxırlar).*

Həmidə: Mirzə Cəlil Sabiri Tiflisin ən məşhur həkimlərinə göstərdi, axırda da konsilium çağırırdı...

Sabir: Həkimlər operasiya icra etməyi lazım bildi. Dedilər ki, baxarıq, ciyərlərini kəsmək lazım gəlsə, kəsərik, yox, lazım deyilsə, yenə kəsdiyimiz yeri tikərik. Dedim: bağışlayasınız, doktor əfəndi! Mənim qarnım portmanat, kisə deyil ki, istədiyiniz kimi açıb bağlayasınız.

Həmidə: Doktorların verdiyi dərmanları da çox könülsüz içirdi.

Sabir: Doğrusu, Mirzə Cəlil və Həmidə xanım mənim üzümdən o qədər əziyyət çəkmişdilər ki, çalışırdım, heç olmasa, onlara xəcalət verməmək üçün tez sağalam. Amma xəstəliyim daha da şiddətlənirdi.

Arizi-qəmlər əlindən ürəyim şişmiş idi,
Zənn edirdim edəcəkdir ona çarə cigərim.

Bəxti-mənhusima bax, mən bu təmənnada ikən,
Başladı şişməyə indi üzü qarə cigərim.

Həmidə: Sabir bir müddət bizdə yaşadıqdan sonra Şamaxıya qayıtdı. Böyük kədər içində ayrıldıq. Hiss edirdim ki, onu bir daha görməyəcəyik.

Sabir kədərlə Mirzə Cəlil, Faiq və Həmidəylə görüşüb ayrılır, öz bucağına çəkilir. Işıq dəyişir. Sabir öz bucağında dayanıb.

Sabir: Dünyadan, həyatımdan bezaram. Vicdanım izn versəydi, intihar edərdim, birdəfəlik dünyanın əzabından xilas olardım.
İstərəm ölməyi mən, leyk qaçır məndən əcəl,
Gör nə bədbəxtəm, əcəldən də gərək naz çəkəm.

Işıq sönmür, yananda biz Sabirin yerini boş görürük. Şüa səhnənin o biri tərəfini işıqlandırır. Həmidə xanım ağlayır. Mirzə Cəlil, Ömər Faiq hüzn içində dayanıblar. Eyni qəmli görkəmlə dörd aparıcı Sabirin şerini oxuyur.

Molla Nəsrəddin:

Yar getdikcə təhəssür dili-şeydadə durar,
Ömrü vardıqca həvəs aşiqi-risvada durar.

Lağlağı:

Döysə də canımı minlərcə məlamət ləpəsi,
Zövrəqi himməti əvvəlki təmənnada durar!

Mozalan:

Bisutun sinəsinə dəysə də min tişə, yenə
Cövrə təmkin edərək durduğu məvada durar!

Hərdəmxəyal:

Seyli-tən öylə təməvvüclə alıb dövrü bərim,
Bənzərəm bir qocaman dağə ki, dəryadə durar!

Şüa səhnənin dərinliyində hündür bir guşəni işıqlandırır – bu Sabir heykəlinin pyedestalıdır və pyedestalin üstündə eynilə Bakıdakı heykəlin pozasında Sabir rolunu ifa edən aktyor – Sabir qiyafəsində oturub. Gur dinamikdən səsi eşidilir.

Sabirin səsi:

Nə qəm uğratsa da bir gün məni ifnəyə zəman,

Mən gedərsəmsə, məramım yenə dünyada durar!

İşıq sönmür. Təzədən işıq yanarkən dörd aparıcı divarın layını açırlar: bizə tanış olan kənd meydançasını görürük. Danabaş kəndinin zəvvarları Kərbəla ziyarətinə çıxır. Çavuş ortalıqda gəzib camaatı haraylayır. Kərbəlaya gedənlər Çavuşa xələt verirlər, kimsə bir çanaq qəndab verir. Çavuş qəndabı açıb minacata başlayır.

Çavuş:

Hər başda var əlaməti sevdəyi-Kərbəla,
Görsün səfər tədarükünü, karivan gedir.

Məhəmmədhəsən əmi, İzzət və Əhməd Çavuşun yanına gəlirlər.

Məhəmmədhəsən (ağlayır, çavuşun xurcununu öpür və sonra qoltuq cibindən bir kağız çıxarıb çavuşa uzadır): Al!

Çavuş (təəccüblə): Bu nədir belə?

Məhəmmədhəsən əmi cavab verməyib hönkürür.

Çavuş: Bacı, bu nədi? Bəs hanı Məhəmmədhəsən əminin xələti?

İzzət (ağlaya-ağlaya): Qardaş, Məhəmmədhəsən əminin alnına yazılmamışdı Kərbəlayı olsun. Allah bəisin balalarını mələr qoysun!

Məhəmmədhəsən (güclə durur və ağlaya-ağlaya deyir), Apar, qardaş, apar. O ərizəni apar... Apar, Həzrət Abbasa. Apar... Mən gedə bilmədim... Gedə bilmədim... Qoymadılar... Məni qoymadılar... Mənim eşşəyimi oğurladılar... Yedilər... Satdılar... Apar ərizəni apar, apar, mən gedə bilmədim...

İzzət: Çavuş, apararsan o ərizəni Həzrət Abbasa, gərək mənim ərimi bu yoldan binəsib eləyənə Həzrət Abbas özü qənim ola. İmam özü qənim ola (ağlayır).

Çavuş: Əmi, bacı, heç ürəyinizi sıxmayın. Bu il olmadı, inşallah, Allah salamatlıq versə, əcəldən aman olsa, gələn il gedərik. Heç qüssə eləməyin.

Çavuşun yanına iki çarşablı arvad gəlir. Bunlardan biri Zeynəb, o biri Şərafdir. Zeynəb Çavuşa bir kağız uzadır.

Çavuş: Bacı, bu kağız nə kağızdır?

Zeynəb: Sənə qurban olum, Çavuş, bu kağız Həzrət Abbasadır. Pənahım bir ona qalib. Məni zornan aparıblar Xudayar bəyin evinə, anadan əmdiym süd burnumdan gəlib. Xudayar var-yoxumu, pulumu, mülkümü əlimdən aldı, yetim balalarımı ac-yalavaç qoydu, oğlum Vəliqulunu aldatdı, üzümə ağ elətdirdi, sonra qızı Gülsümü də vermədi ona. İndi Vəliqulunu özünə nökr eləyib, qızım Zibani da qaravaş. Axı necə ola bilər ki, o qurban olduğum imam bu zülmü belə qoysun, biz biçarələrə rəhm eləməsin. Axı necə olar axı, necə olar axı...

Çavuş (kağızı ondan alır): Bacı, heç qüssə eləmə... Allahtaala sənə zülm eləyənə qəzəb edəcək, olmaz ki, eləməsin....

Şərəf (Çavuşun ayaqlarına yığılır): Çavuş, başına dönüm, mənim də kağızımı Həzrət Abbasa çatdır. Xudayar bəy mənim cehizimi, malımı-mülkümü yedi, indi də məni atıb çölə. Bəs mən başıma nə gün ağlayım? Həzrət Abbas mənim imdadıma yetişsin. Bu dünyada gümanım bir ona qalib.

Çavuş (kağızı alır): Qəm eləmə, bacı, Allahtaala adildir, əlbət səni gözü yaşlı qoymaz.

Çavuş və zəvvarlar gedirlər. Məhəmmədhəsən əmi, İzzət, Əhməd, Zeynəb, Şərəf ağlaya-ağlaya onların dalınca baxırlar. İşıq dəyişir. Mirzə Cəlilin guşəsi işıqlanır.

Mirzə Cəlil: Zeynəbin bütün pulunu-malını yeyəndən sonra Xudayar bəy onu da çölə atdı, təzə cavan arvad aldı. Məhəmmədhəsən əminin oğlu da, övrəti də öldülər. Əhmədi bildir boğaz ağrısı tutub öldü. Anası iki ay onun qüssəsini eləyib axırı o da ömrünü bağışladı Məhəmmədhəsən əmiyə. Amma Məhəmmədhəsən əmi, indiyədək and içir ki, Əhmədi də, övrətini də eşşəyin dərdi öldürdü.

Mirzə Cəlil yazısına nöqtə qoyub durur, fikirli-fikirli gəzişir. Dörd aparıcı jandarm qiyafəsində gəlirlər, bir tərəfdə qomnan yığılmış "Molla Nəsrəddin" jurnalını ələk-vələk edirlər.

Birinci candarm (Molla Nəsrəddin): Tiflis mətbuat işləri komitəsinə. "Molla Nəsrəddin" in babıların dini etiqadlarına hücumunu kəsmək üçün məcmuəyə qarşı tədbirlər görülsün!

Jandarm divarlardakı böyüdülmüş "Molla Nəsrəddin" karikaturalarından birinə yanaşır, onun üstünə başqa bir kağız yapışdırır. Həmin kağız "Molla Nəsrəddin" jurnalının senzura tərəfindən çıxarılmış səhifəsinin böyüdülmüş əksidir. Ağ kağız üzərində çalın-çarpaz iki qırmızı xətt çəkilmişdir.

İkinci candarm (Lağlaqı): İttihamnamə! Qanun məcəlləsinin 202-ci və 121-ci maddələrinə uyğun olaraq Cəlil Məmmədquluzadənin işi Tiflis dairə məhkəməsinə verilir. *(Yanaşib başqa bir karikaturun üstünə ləğv kağızı yapışdırır).*

Üçüncü candarm (Mozalan): "Molla Nəsrəddin" məcmuəsinin 20 və 21-ci nömrələri məhv edilməlidirlər.

Jandarmlar başqa karikaturaların üstünə də ləğv kağızları – zil qara və qırmızı çarpazlı ağ kağızlar çəkirlər.

Mirzə Cəlil: Tək bir nəfərin də fikrinə gəlmir ki, dünyada yaşamaq ibarət deyil ondan ki, səhər dükana gedib axşam abğuşt yeyib yatasan. Hər yan tüstüdür. Məclislərdə və evlərdə duxaniyyət tüstüsü, küçələrdə hamam tüstüsü, mənəviyyatda mövhumat tüstüsü, ruhda və qəlbə də kəsafət tüstüsü. Tüstülər milləti hər tərəfdən əhatə edib, boğuluruq.

Dinamikdən gur səs gəlir. Jandarmlar mil durub bu səsi dinləyirlər, arxadan da təbil səsi eşidilir.

Səs: Mən, Tiflis general-qubernatoru Tiflisdə nəşr olunan "Molla Nəsrəddin" jurnalında təzahür edən son dərəcə zərərli cərəyanı nəzərə alaraq qərar verdim: məcmuə qapadılsın!

Jandarmlar səhnədəki bütün işıqları bir-bir keçirirlər.

Mirzə Cəlil (acı bir kinayəylə): Çox bərk işıq da bir şey deyilmiş, adamın gözünü qamaşdırır.

Yalnız Mirzə Cəlilin masası üzərindəki çırağ yanır. Jandarmlar yanaşib bu işığı da keçirirlər.

Mirzə Cəlil (sonsuz bir ağrı ilə): Zülmət çox dərinidir. Qaranlıq

nəhayət qalındır.

Qaranlıqda atışma səsləri eşidilir, inqilabi mahnılar, marşlar səslənir. Azadlıq, bərabərlik, çörək tələb edən şüarlar ucalır. Səhnə işıqlanır.

Mirzə Cəlil: Dünyalar titrədi, aləmlər mayallaq aşdı, millətlər yuxudan ayılıb gözlərini açdılar və pərakəndə düşmüş qardaşlarını tapıb, dağılmış evlərini bina etməyə üz qoydular. Bəs sən hardasan, ay biçarə vətən? Ax unudulmuş Vətən, ax, yazıq Vətən! Gəlin, gəlin, ey unudulmuş vətənin cırıq-mırıq qardaşları! Gəlin görək beşikdə yad millətlərin südünü əmmiş, vətənimizdən yadırgamış və millətimizin ruhundan xəbərsiz bir para millət başçılarımız sizə nə gün ağlayacaqlar? Niyə sakitsiniz, ey mənim lüt-üryan qardaşlarım? Sizi deyib gəlmişəm! Sizi deyib gəlmişəm!

PƏRDƏ

1980

TƏHMİNƏ VƏ ZAUR

İki hissəli pyes

(Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi" romanının motivləri üzrə)

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Təhminə – 26-27 yaşlarında
Zaur – 24-25 yaşlarında
Məcid Zeynallı – Zaurun atası
Zivər – Zaurun anası
Firəngiz – 18-19 yaşlarında
Murtuz Murtuzov – Firəngizin atası
Aliyə – onun anası
Spartak – onun qardaşı
Muxtar – rejissor, 40-42 yaşlarında
Nadir – kababxana müdiri
Mədinə – Təhminənin qonşusu
Cəbi – Murtuzgilin və Məcidgilin ailə dostları
Fizzə – onun arvadı
Səsa – aktyor
Lena – onun arvadı, aktrisa
Ofisiant və başqaları...

BİRİNCİ HISSƏ

Birinci şəkil

Tallin aeroportunun gözləmə salonu.

Səhnənin pərdəsi bağlıdır. Aeroportun gözləmə salonunu canlandıran ayrı-ayrı ünsürlər – reyslərin tablosu, registrasiya stolu, çəki, saat və s pərdənin qarşısında, səhnənin böyürlərində yerləşdirilib. Ön səhnəyə düzülmüş yumşaq kreslolarda adamlar oturub. Onların sifətlərini aydın görmürük. (Bu sənişinləri pyesin personajlarını ifa edən aktyorlar da oynaya bilər). Əvvəla ona görə ki, pərdənin qabağı aləqaranlıqdır, ikincisi ona görə ki, kreslolarda əyləşmiş adamlar hamısı mürgü döyür, kimisi

üzünü yana çevirib, kimisi əlləriylə üzünü tutub, kimisi yarıuzanıb, üzünə papaq qoyub və s. Görünür ki, çoxdan burdadırlar, çoxdan gözləyirlər. Reprodaktorlardan səs eşidilir.

REPRODUKTORDAN SƏS: Diqqət! Diqqət 741 nömrəli reyslə Tallindən Bakıya uçan səmnişinlərin nəzərinə. Hava şəraitinə görə uçuş təxirə salınır. Reys haqqında əlavə məlumat bir saatdan sonra veriləcəkdir.

Səhnənin bir qırağı işıqlanır, burdakı kreslolarda Zaur və Firəngiz əyləşmişlər. Firəngizin gözləri qapalıdır. Zaur reproduktordan səs eşidən kimi ayağa durur, diqqətlə qulaq asır.

Zaur: Pah atonnan! Bir saat... Firəngiz! Firəngiz, eşitdin?

Firəngiz (*gözlərini açır*): Eşitdim.

Zaur: Məlum da deyil bir saatdan sonra uçacayıq, ya yenə yubadacaqlar. Bəlkə gedək kofe içək... Amma yox, yerimizi tutarlar, qalırıq ayaq üstə. Hələ məlum deyil, bəlkə elə bu kreslolarda gecələyəcəyik. İstəyirsən gedim sənə kofe gətirim, hə?

Firəngiz: Yox, Zaur, istəmirəm.

Zaur (*kreslosuna əyləşir, siqaret çıxarır*): Hə, burda çəkmək olmaz axı... Firəngiz! Fıra, yatmısan!

Firəngiz. Yox.

Zaur: Mən çıxım havaya bir siqaret çəkim, amma sən bu yeri saxla, yaxşı?

Firəngiz: Yaxşı.

Zaur səhnənin o biri tərəfinə keçib siqaretini yandırır. İşıq indi onun üstünə düşür.

Zaur: Hə, yox, yaxşı, yox, hə, yaxşı... Bir aydır evlənmişik, toy səyahətinə çıxmışıq, amma mən hələ bu adamdan "hə", "yox", "yaxşı"dan başqa söz eşitməmişəm. Gedək – "hə", qalaq – "yox", "yemək istəyirsən" – "hə", yatmaq istəyirsən "yox", mən havaya çıxıram – "yaxşı", vallah, əgər desəm ki, gedirəm özümü dənizə atmağa, onda da ya "hə" deyəcək, ya "yox", ya da "yaxşı"... eh...

Alaqranlıqda keçib bayaqkı yerinə, kresloya əyləşir. Başını yana əyib gözlərini yumur, əlləriylə üzünü örtür. Həmin musiqi səslənir. Musiqinin

fonunda zərif qadın səsi zümzümə etməyə başlayır. Zaur ağır-ağır gözlərini açır, dinləməyə başlayır. Qadın səsi yenə yavaşdan zümzümə edib dayanır.

Zaur: Bu kim idi belə?... Hardan gəlirdi bu səs?

Təhminə: Mən (*Təhminə Zaurun yanında, bayaq Firəngiz oturan kresloda oturub*).

Zaur (*diksini onə tərəf çevrilir*): Firəngiz, sən bu mah-nını hardan bilirən? (*Təhminənin qolundan yapışır*).

Təhminə: Mən Firəngiz deyiləm.

Zaur (*diqqətlə ona baxır, ayağa sıçrayır*): Təhminə, sən hardan gəlib çıxdın bura?

Təhminə: Mən həmişə burda idim, Zaur.

Zaur: Burda, Tallində?

Təhminə: Tallində, ondan əvvəl Riqada, ondan əvvəl Moskvada. Sənin gəzdiyin bütün yerlərdə.

Zaur: Sən məni təqib edirsən?

Təhminə: Yox, sən məni özünə aparırsan.

Zaur: Mən evlənmişəm, Firəngizi almışam, onunla toy səyahətinə çıxmışım, məgər sən bilmirdin bunu?

Təhminə: Əlbəttə, bildirdim.

Zaur: Bəs onda niyə məni izləyirsən, necə olur ki, bütün biz gedən şəhərlərə sən də bizimlə gəlirsən. Və mən səni görmürəm.

Təhminə: Sən hər gecə məni görürsən, Zaur, hər gecə. Gözlərini yuman kimi.

Zaur: Hə, bildim, indi bildim, sən mənim yuxumsan. Doğrudan da, hər gecə yuxuma girirsən. Dayan yadıma salım, indi hardayam, aha yadıma düşdü, Tallində, aeroportda, Bakı təyyarəsinin uçuşu gecikir, biz gözləmə salonundayıq, hamısı yadıma düşdü, mən gəldim kresloda oturdum, mürgələdim, yanımdakı kresloda da Firəngiz yuxulamışdı.

Təhminə: Yanındakı kresloda mənəm, Zaur, mənəm, Firəngiz deyil.

Zaur: Yuxuda sənsən. İndicə ayılacağam, yanımda Firəngizi görəcəm.

Təhminə: Ayıl.

Zaur: İndicə gözlərimi açacam, ay aman, nə yaman kip bağ-lanmış gözlərimin qapağı, heç kipriklərimi aralaya bilmirəm.

Təhminə: Yadında, Zaur, yadında, sən deyərdin ki, Təhminə, sən

kirpiklərini elə qaldırırsan...

Zaur: Təhminə, sən kirpiklərini elə qaldırırsan, elə bil qədim bir kitabın ağır səhifəsini açırsan.

Təhminə: Və bir də deyirdin ki...

Zaur: Kirpiklərin sifətinin tən yarısına kölgə salır.

Təhminə: Bir dəfə də içmişdin, kefin ala buludda idi, uzun-uzadı baxdın mənə, sonra da dedin ki...

Zaur: İçək sənin kirpiklərinin şərəfinə, Təhminə. Sən hər dəfə kirpiklərini qaldıranda elə bil bəşəriyyət tarixində yeni bir səhifə açılır.

Təhminə: Yadındadır bütün bunlar, Zaur?

Zaur: Hər şey yadımdadır. Təhminə... Amma bütün bunlara yenidən qayıtmaq istəmirəm. Olan oldu, keçən keçdi, birdəfəlik, həmişəlik. İstəmirəm, eşidirsən, istəmirəm ki, bütün bunlar qayıtsın. Mən Firəngizi incitmək istəmirəm, özümü incitmək istəmirəm. Əgər oyaq vaxtı öz iradəmlə hərəkət edə bilirsənsə, deməli, keçmişimdən birdəfəlik əl çəkmişəm...

Təhminə: Keçmişdən əl çəkmək olmur, Zaur. Bütün insan ömrü – keçmişin xatirələri, keçmişin nisgili, keçmişin xəyallarıdır. Keçmişçün qərubsəmədir. Yaşamaq – yalnız xatirələr toplamaqdır, yuxularımızçün mövzu yığmaqdır.

Zaur: İstəmirəm, nə xəyal, nə yuxu. Bəsdir. Sən də get, Təhminə, çəkil mənim yuxularımdan.

Təhminə: Onda oyan, dur.

Zaur: İndicə oyanacam, bax, açdım gözlərimi. *(Gözlərini açır, ayağa durur, lunatik kimi səhnə boyu addımlayır, işıq onu izləyir. Zaur bayaqdan bəri pərdə qabağında düzülmüş kresloların yanından keçir, amma indi onlar hamısı boşdurlar, öz yerinə qayıdır. Firəngizin və Təhminənin kreslosu da boşdur).*

Zaur: Firəngiz, hardasan Firəngiz, bəs bu adamlar necə oldu, haradır bura, yenə yuxudursa, bəs Təhminə hardadır? Təhminə! Təhminə!

Bütün işıqlar sönür və yenidən yananda biz qoşa kresloda yan-yanı oturmuş Zaurla Firəngizi görürük. O biri kreslolarda da əvvəlki kimi adamlar oturub. Zaurun sonuncu dəfə "Təhminə"-deyə qışqırmasıyla işıqların yanması bir ana düşür və hamı, o cümlədən Firəngiz də yuxuda qışqıran, inildəyən Zaura baxırlar. Zaur öz səsinə özü diksinib oyanır, cəld

Firəngizə baxır.

Zaur: Bağışla, məni, Firəngiz.

Firəngiz: Yaxşı, Zaur.

Zaur: Mən gedim bir siqaret də çəkim.

Zaur səhnənin o biri başına keçir, siqaret yandırır. Zaurun daxili monoloqu eşidilir lent yazısında.

Zaurun səsi: Heç bir təyyarə, heç bir gəmi, heç bir qatar insanın özünü özündən uzaqlaşdırma bilməz, keçmişindən ayıra bilməz... Xoşbəxtlik, ya bədbəxtlik insanın öz içindədir, onları yük kimi özünə daşıyırsan belədən-elə, hara gedirsən get, lap dünyanın o başına: bu etibarlı yükdür, nə itəcək, nə batacaq, nə azalacaq, nə artacaq...

Dəniz səsi eşidilir.

Zaur: Dənizin səsi gəlir (*ciyər dolusu nəfəs alır*). Mən Baltikanın havasını udur və Xəzəri, Xəzər sahilində keçən o günləri xatırlayıram...

İkinci şəkil

Baxımsız bir Abşeron bağı. Birmərtəbəli, ikiotaqlı köhnə bir ev. Uzaqda dəniz, eyvanlı, ikimərtəbəli ev, başqa evlər, ağaclar görünür. Təhminə və Zaur.

Zaur: Hayıf bu bağdan, zay olub gedir.

Təhminə: Baxanı yoxdur da... Atamın vaxtında bilirsən necəydi, meynələrin yerini işləyərdi, belləyərdi, meynələri özü kəsərdi... Bu xar tutu necə bar gətirərdi Allah... Orda, hasarın dibində də yeddi dənə əncir ağacımız vardı, hamısı quruyub...

Zaur: Bəs niyə belə?

Təhminə: Dedim də, baxanı yoxdur. Atam öləndən sonra bir müddət Manaf məşğul oldu bağla, sonra onun da həvəsi olmadı... Yenə görürsən, adam tutub kəsdirirdi meynələri, sonra ki ayrıldıq, daha mən də arvad xeylağı, bağa necə baxaydım.

Zaur: Niyə bəs ayrıldınız, Təhminə?

Təhminə: Çox bilsən, tez qocalarsan... (*gülür*). Nə bilim, Zaur, uzun söhbətdir. Yüz səbəbi var, hansını deyəsən, xasiyyətimiz tutmadı – bu bir, mənə sadıq deyildi – bu iki, ailəsi mənə istəmirdi – bu üç... Yenə deyim... (*tərəddüddən sonra*) yəqin əsas səbəb də o idi ki, uşağımız olmurdu. Manaf da, anası, bacısı da yaman uşaq istəyirdilər. (*pauza*) Mənim isə uşağım olmur. Odur ki, günlərin bir günü qərara gəldik, ayrılmaq yaxşıdır... Doğrudan da, bu ağıllı qərar idi. Hər ikimizə yaxşı oldu. Manaf evləninib, iki uşağı var indi, biri oğlan, biri qız... Yəqin özü də, anası da, bacısı da, xalası qızı da, bibisi nəvəsi də, hamısı dincəlib, bəxtəvərliyə çıxıblar.

Zaur: Bəs sən, Təhminə, xoşbəxtsən?

Təhminə: Nə bilim, mən bu barədə heç vaxt fikirləşmirəm. Bircə onu bilirəm ki, ən xoşbəxt günlərim bu bağda keçib... Sonrakı illərdə də bu bağda çox yaşamışam, amma nə olub, nə olmayıb, heç biri yadımda deyil... Di gəl uşaqlıq illəri, o isti yay günləri, ulduzlu yay gecələri – hamısı elə bil dünən olub, hamısı yadımdadır. Bax o hasarın dalında neftçilərin istirahət evi idi... Axşamlar, ta gecə yarısına qədər orda cürbəcür musiqi çaldırardılar, hər gecə də konsert eyni bir tanqoyla qurtarardı (*zümzümə edir*). İndiyəcən o tanqo qulaqlarımdadır, indinin özündə də təsadüfən eşidəndə gözlərim dolur, uşaqlığım, bu bağ, atam yadıma düşür, yaman qəribsəyirəm. Anam yadıma gəlmir, yaş yarımda itirmişəm anamı, ancaq köhnə, saralmış fotolarını görmüşəm. Gecələr bu tanqo çalınanda mənim də yuxum qaçırdı, elə hey ulduzlu göyə baxırdım və mənə elə gəlirdi ki, anam ölməyib, hansı bir möcüzəyləsə bir gün hardansa qayıdıb gələcək və nədənsə, mən onu da təsəvvür edirdim ki, atamla anam ikisi də cavan, ikisi də gözəl, aylı bir gecədə, dəniz sahilində məhz bax elə bu tanqonun musiqisində rəqs edirlər. İndi heç biri yoxdur... Mən də elə bil ayrı adam olmuşam... Kaş sən mənə o vaxt tanıyıydın. Zaur, o vaxt mən tamam başqa adam idim... Vaxt adamı, bilirsən, necə dəyişir. Saata bax.

Zaur: Üçə qalıb beş dəqiqə.

Təhminə (*gülür*): Yox, onunçün demədim, saatı soruşmurdu, deyirdim ki, bax saatına, görürsən saniyə əqrəbi necə qaçır.. İndi gözünü zillə bax, gör heç saat əqrəbinin hərəkətini görə bilərsən? Amma gözünü çək, iki-üç saatdan sonra görəcəksən ki, buradan bura gəlib. Adam da bax belədir. Uşaqlıqda tez dəyişir, saniyə əqrəbi

kimi. Böyüyəndə isə yavaş-yavaş. Saatlar, günlər gedir, ömürdən gedir, gündə necə dəyişdiyini duymursan, ancaq hər dəqiqə, hər saat dəyişirsən. İki-üç ildən sonra birdən baxırsan, özünü tanımırsan. Əşi, yəni bu mənəm?

Zaur: İndi sən də belə dəyişmisən?

Təhminə: Hərdən düşünürəm, özümü tanımıram. Necə oldu ki, mən bu adamlarla uyuşdum? Uyuşdum yox a, dostlaşdım, mehribanlaşdım, eyniləşdim...

Zaur: Təhminə, nə olar ki? Dostlaşmısan, dostlaşmısan da. Yəni belə pis adamlardır?

Təhminə: Nə yapıbmısan: pis-pis! Heç nə başa düşmürsən! Pis adam! Yaxşı adam! Dünyada, Zaur, nə pis adam var, nə yaxşı adam. Ömür elə uzun çəkir ki, ancaq pis olmağa, ya ancaq yaxşı olmağa heç kəsin hövsələsi çatmır. Görürsən, biri həyatı boyu gah yaxşı olur, gah pis...

Zaur: Baxma, yenə adamnan adamda təfəvüt var. Məsələn, tutaq, Dadaş, necə adamdır?

Təhminə: Ay haramzada, məndən söz almaq istəyirsən? Dadaş mənim köhnə tanışımdır.

Zaur: Bizim də uzaq qohumumuzdur. Məni maraqlandırır ki, sən onun barəsində nə fikirdəsən?

Təhminə (*qəfilcə nəyisə başa düşərək*): Ah, belə de, səndə söz var. İndi bildim, çatdı mənə. Şübhəsiz ki, söz-söhbət sənə də çatıb.

Zaur: Nə söz-səhbət?

Təhminə: Özünü tülkü ölümçüllüyünə qoyma. Özün çox gözəl bilirsən ki, nə söz-söhbət. İndi ki, söz açıldı, mən də səndən bir şey soruşum. Məni bu çox maraqlandırır. Bax hamı elə bilir ki... mən Dadaşın... adamıyam. Çox yaxşı, indi məni maraqlandırır görüm, sən bu barədə nə fikirləşirsən? Bax, şəxsən sən Zaur Zeynalov.

Zaur: Zeynallı. Mən? Nə bilim, mənə elə gəlir ki...

Təhminə: Özün bayaq dedin ki, mən dünya gözəliyəm. Çox yaxşı, deməli, istəsəm, yüz sənin kimi cavan oğlan başıma fırfıra kimi fırlanar...

Zaur: Fırlansınlar da!

Təhminə: Oho, damağına dəydi. Yaxşı, yüz yox, on, beş. Yaxşı, səndən bircə dənədir. Bax elə sən özün. Məndən xoşun gəlir, eləmi?

Zaur: Elədir.

Təhminə: Yaxşı, sənə, Dadaş kimisi mənim nəyimə lazımdır,

hə? Keçəl, yekəqarın, yekəburun, hələ burnunda bu boyda bir ziyil də var. Məsələ ondadır ki, Dadaş özü bunu hamıdan yaxşı başa düşür. Dadaş barmağının ucuyla da mənə toxunmayıb. Amma burda bir məsələ var. Dadaşa şayiə, söz-söhbət lazımdır. Çünki o yaşda, o ağız-burunda mənim kimi cavan, gözəl bir qadınla eşq macərası keçirmək onun üçün baş ucalığıdır. Odur ki, özü qəsdən belə bir şayiəni altdan-altdan buraxır. Çox ustalıqla, çox ehtiyatla. Eləsin də, məndən nə gedir?

Zaur: Necə nə gedir? Bəs adına ləkə düşmür?

Təhminə: Əzizim, adlarına ləkə düşməkdən qorxan bilirsən kimlərdir? O adamlardır ki, təmiz elə tək bir adlarıdır, özləri çoxdan çirkab içindədirlər. Ona görə də ancaq quru adlarını qoruyurlar. Aman günüdür, ləkə düşər. Əgər mən özümü ləkəli bilmirəmsə, adamlar adıma nə ləkə vurur-vursun, vecimə deyil...

Zaur: Yox, hər halda müəyyən əxlaq normaları...

Təhminə: Mənim fikrimcə, insanın öz daxili əxlaqı ol-malıdır, bu əxlaqa sadıq olmalıdır o...

Zaur: Mən səni heç cür başa düşə bilmirəm, Təhminə...

Təhminə: Dedim də, sən hələ çox şeyi başa düşmürsən, Zaur. O cümlədən onu da başa düşmürsən ki, bu, bizim axırını görüşümüzdür.

Zaur: Axırını? Niyə axırını?

Təhminə: Çünki biz bir daha səninlə bu bağa gəlməyəcəyik, bir daha gizlində görüşməyəcəyik.

Zaur: Nədir, soyuqlar düşür, bağ mövsümü qurtarır?

Təhminə: Bayağı danışma, Zaur, sənə yaraşmır. Yadında, ilk dəfə bu bağa gəlməyimiz?

Zaur: Əlbəttə.

Təhminə: Haçan idi o?

Zaur: Üç ay bundan qabaq.

Təhminə: Üç ay... Elə bil dünən idi... Mən qəsdən səni bu bağa gətirdim, Zaur, bu bağ mənimçün ən gözəl, ən işıqlı xatirələrlə bağlıdır. Bütün mənim uşaqlığım, gəncliyim... Elə bil səninlə bir də o uzaq yaylara qayıtdım...

Zaur: Yay qurtardı, payız gəldi... Durnalar uçub getdi... Yox, yox, bayağılıq-zad eləmirəm. Rəmzi mənada da demirəm... Sadəcə olaraq, fəsillərin dəyişməsinə xatırladırım... yay qurtarır, payız gəlir. Amma axı otaqlarda soba qalamaq olar...

Təhminə: Yox, Zaur, eşitməmişən, aşiq nə deyib: nə gözlərim səni görsün, nə könlüm qubar eyləsin?

Zaur: Səncə, aşiq onu bizim barəmizdə deyib?

Təhminə: Ancaq...

Zaur: Vallah, mənim aşiq şerindən bir o qədər başım çıxmır, xahiş edirəm adi nəsr diliylə mənə izah edəsən ki, niyə bu bizim axırıncı görüşümüzdür və nə səbəbdən ayrılmalıyıq?

Təhminə: Məsələn, tutalım, belə bir səbəb: birdən bir səhər yuxudan durarıq, görərik ki, bir qəlbdən min qəlbə aşiq olmuşuq bir-birimizə. Hər halda ikimizdən birimiz, lap elə mən, birdən aşiq oldum sənə, vuruldum, onda necə olsun? Kimə lazımdır bu, sənə, mənə? Həyatı qəlizləşdirmək nə lazım? Onsuz da cəncəl işdir bu dünya.

Zaur: Axı belə məlum olur ki, bu cəhətdən arxayınçılıqdır. Sən aşiq olub eləyən deyilsən, olsaydın olardın da, üç aydır görüşürük, vurulub eləməmişən ki, hə? Düz demirəm.

Təhminə: Bəs sən?

Zaur: Mən?

Təhminə: Bəli, sən. Sən necə, vurulmusan?

Zaur (*zarafatıyana*): Əlbəttə, bu nə sözdür. Mən elə ilk görüşümüzdən dəli divanəyəm... Sevirəm səni... Məcnun kimi, nə bilim Kərəm kimi, Fərhad kimi...

Təhminə: Dayan, dayan, küyə basma... Demək bir şeydir, duymaq, dediklərini doğrudan-doğruya hiss etmək başqa şey. Bir də ki, sən bütün bu yağlı dilləri o vaxt, üç ay bundan qabaq tökürdün. Bəs indi necə? Yenə bu sözləri təkrar edə bilərsənmi? Belə yarızarafatnan, lağlağıya sala-sala, masqaraya qoya-qoya yox, ciddi-ciddi, tam ciddiliklə... dilinə gətirə bilərsən bu sözləri?

Zaur: Dəli olmusan, Təhminə? Əlbəttə, mən zarafat eləmirəm, ciddi sözümdür, doğrudan da, sevirəm səni... vurulmuşam sənə...

Təhminə: Yaxşı, boşla, Zaur. Adamın lap ürəyi qalxır sənə bu sözlərindən... Havayı-havayı danışığılardır, vəssalam.

Zaur Təhminəni qucaqlayır.

Təhminə: Burax...

Zaur: Nə yaxşı ətir gəlir səndən. Nə ətridir bu belə.

Təhminə: Özün tap...

Zaur: Fransız duxusudur?

Təhminə: Afərin, hansıdır, onu da tapa bilərsən?

Zaur: Dayan görüm... yox, tapa bilmirəm.

Təhminə: Əlbəttə, tapa bilməzsən. Bu ətri heç kəs tanıya bilməz. Bilirsən niyə?

Zaur: Niyə?

Təhminə: Hər hansı bir duxunu, ən nadir tapılan ətirləri də almaq olar. Deməli, bu ətirləri hər hansı bir qadın vura bilər. Amma hər qadının öz təkrarsız qoxusu olmalıdır. Odur ki, ətirləri bir-biriylə qarışdırmaq lazımdır. Hərəsindən bir azca.

Zaur: Hansıları?

Təhminə: Elə məsələ də ondadır da. Bu sirrdir, mənim sirrimdir və bu sirri bircə mən bilməliyəm. Heç kəsə demərəm...

Təhminə Zaurun əlini əlinin içinə alır.

Təhminə: Əlini ver bura. İstəyirsən falına baxım?

Zaur: Baxa bilirsən?

Təhminə: Əlbəttə. Aç əlini görüm. Bax sağ əl keçmiş və indiki vaxtdır. Ona görə ki, sağ əl fəaldır, işdədir, olmuş işləri göstərir. Sol əl isə gələcəkdir, hələ olmamış, amma mütləq olacaq hadisələrdən xəbər verir. Bax, bu xəttər xoşbəxtlik, yalqızlıq, kədər xətləridir. Bu gözləmədir. Səndə dərinlik bu xətt. Elə həmişə nə isə gözləyəcəksən... Bunu görürsən, bax, bu xətti... İşə bax e, iki, ya üç uşağın olacaq – hər halda, ikisi mütləq oğlandır.

Zaur: Yəni bunu da təyin etmək olur?

Təhminə: Bəs necə? Bax, bu xətti görürsən... Şüurun dəqiqdir, müstəqimdir, bir balaca, lap belə çüzi dərəcədə xəyala, fantaziyaya meyl edirsən... Amma şüur hər şeyə qalib gəlir, səni yolundan sapmağa qoymur, həm də başqalarının təsiri altına tez düşürsən... Bu xətt ömür xəttidir... Lap qoca yaşlanıran ömür edəcəksən... Dövlətin çox olmayacaq... Ömrünü sakit, qeyli-qalsız başa vuracaqsan... Bu sevgi xəttidir, amma o da yarıda qırılır... Bütün xətlər elə bil yarımçıq qalır e, Zaur.

Zaur: Dad yarımçıq əlindən.

Təhminə: Dalına qulaq as... Ən çətin sınaqdan orta yaşlarında keçəcəksən. Ömrün haçalanacaq – bu haçalanmış xətt tale xəttidir – haçansa iki od arasında qalacaqsan. Sinnə dolduqca xasiyyətin daha

mülayim olacaq... Kaş sənin sinli çağını görədim, Zaur. Heç səni qoca kimi təsəvvür edə bilmirəm. Ağ saçlı, əli əsalı, yanında nəvə-nəticələrin...

Zaur: Yaxşı, mənim məsələmi bildik. İndi öz fəlına bax.

Təhminə: Yox, nə danışırısan, qorxuram... Heç vaxt öz fəlıma baxmaram. Bir dəfə baxdırmışam, bəs eləyib.

Zaur: Nə çıxıb ki?

Təhminə: Demərəm.

Zaur: Yaxşı, de görək, ürəyimizi çəkmə. (Sükut).

Təhminə: Yaxşı, deyərəm, ancaq bircə şərtlə – bu sirri heç kəsə verməyəsən.

Zaur: Sən başdan ayağa sirr dağarcığısan.

Təhminə: Bir sən bil bunu, bir də mən... Ovcumun içində bax, bu xətti görürsən, burda qırılır, görürsən.

Zaur: Hə.

Təhminə: Bilirsən niyə qırılır burda?

Zaur: Yox.

Təhminə: Bu mənim ömrümdür, qırılması da – ölüm. Erkən ölüm... Bir qoca fəlcı vardı, o baxdı fəlıma, o dedi...

Zaur: Utanmırsan, alı təhsilli qızsan, başını belə cəfəngiyyatla doldurursan.

Təhminə: Bildim ki, inanmayacaqsan, ona görə demək istəmərdim... Mən özüm də fəla-zada inanmıram, elə-belə zarafat edirdim sənənlə... Amma bilirsən, Zaur, bəzən düşünürəm. Birdən, doğrudan da, bütün, sən demiş, bu cəfəngiyyat düz oldu, necə deyərlər, çin çıxdı. Günü sabah azarladım, öldüm, ya maşında qəzaya düşdüm, nə bilim, min cür səbəbdən insan ölə bilər... Bəzən belə fikirlər dolur başıma, özümə yaman yazığım gəlir, az qalıram ağlayam. Düşünürəm ki, sabah yıxılıb ölsəm, kim mənimçün yanacaq? Kim? Sən? Yaxşı, tutalım, bir həftə, iki həftə çoxdur, on gün, on gün mənimçün matəm saxladın, dərdə-qəmə batdın, saldın ürəyinə... Sonra? Sonra axı sən də unudacaqsan, elə deyil? Hər şeyi unudacaqsan... Bu görüşlərimizi də, bu bağı da... Düz demirəm?

Zaur: Yorulmadın belə mənasız şeylər danışmaqdan...

Təhminə: Bilirsən, Zaur, mən axı tükü-tükdən seçənəm, mənə sevməsən də, qısqanırsan. Görürəm ki, mən bir başqa adamın adını çəkən kimi, dəxli oldu-olmadı, sir-sifətin dəyişir. Amma əslində heç kəs heç kəsi qısqanmamalıdır. Daha doğrusu, dünyada yalnız bircə

qısqanlıq mümkündür, ondan başqa heç biri...

Zaur: Hansı qısqanlıqdır o bircə dənə...

Təhminə: Ölülərin yaşayanlara qısqanlığı... Ancaq ölə b gedərkən həyata qısqana bilərsən sevdinin adamları, yaxınlarını, əzizlərini ki sən gedirsən, onlar isə qalır bu dünyada, qalır bu dünyayla... Yalnız dünyaya, həyata qısqanmaq olar adamları, vəssalam. Bilirsən o bağ kimindir?

Zaur: Yox.

Təhminə: Murtuzovların. Sizin şəhər qonşularınızın.

Zaur: Murtuz Balayeviçgilin?

Təhminə: Bilirməm daha nə yeviçdir, amma oğulları da var, Spartak.

Zaur: Sən onları hardan tanıyırsan?

Təhminə: Necə hardan? Sizin şəhər qonşularınızdır, bizim də bağ qonşularımız. Sən necə tanıyırsan, mən də eləcə... Qonşuyuq da...

Zaur: Şəhərdə bizimlə qapı-bir qonşudurlar, odur ki, mən onları yaxşı tanıyıram. Amma sizin hardan qonşunuz oldu? Gör arada neçə ev var. Yəni sən bütün bu qəsəbədə evləri olanları tanıyırsan?

Təhminə: Bütün qəsəbəni yox, amma onları tanıyıram. Daha doğrusu, Spartak mənim tanışımdır.

Zaur: Tanışın! Bakıda bir gözəl qadın yoxdur ki, Spartak onunla tanış olmasın, amma heç ağıma gəlməzdi ki, sən də onun tanışlarındansan...

Təhminə: Nədi, indi də məni Spartaka qısqanırsan? Spartaka ha, aman Allah! Gicbəsərin biridir ki, Spartak... Amma baxma, nə qədər gicbəsər olsa da, pul qazanmağı bacarır...

Zaur: Görürəm, sən Spartaka əməlli-başlı bələdsən...

Təhminə: Vaxtilə mənim bir rəfiqəmlə gəzirdi... Bir neçə dəfə qonaqlıqlarda bir yerdə olmuşuq... Spartakın gərək ki, bir bacısı da var, hə?

Zaur: Hə, var, Firəngiz. Nədir ki?

Təhminə: Heç, deyirlər, çox gözəl qızıdır, mən görməmişəm.

Zaur: Hər halda ailələrinin başqa üzvlərindən bir cəhətcə üstündür ki, dinib danışmır, heç olmasa, həmişə susur.

Təhminə: Deyəsən, onlarla arın yoxdur, hə?

Zaur: Olmaz söhbət üçün daha maraqlı bir mövzu tapmaq...

Təhminə: Darıxma, Zaur, onsuz da axırncı görüşümüzdür.

Zaur: Yenə başladı...

Təhminə: Get maşınını işə sal, qayıdaq şəhərə yavaş-yavaş... Amma dayan, lap yadımdan çıxmışdı (*sumkasından kiçik bir qutu çıxarıb Zaura verir*).

Zaur: Bu nədir belə?

Təhminə: "Ronson" alışqanı. Məndən sənə yadigar. Üstünü yazdırmadım ki, bəlkə, istəmədin mənim adımlı görsünlər... Həm də nəyə lazımdır ki, onsuz da sən də, mən də biləcəyik ki, bu mənim hədiyyəmdir. Hər dəfə onu yandıranda məni xatırlayacaqsan.

Zaur: Bu, yəni vida hədiyyəsidir?

Təhminə: Bəlkə də... Amma, doğrusu, mən bunu fikirləşməmişdim. Sənə hədiyyə almışdım ad gününə.

Zaur: Ad günüm bir həftədən sonradır. Onda verərsən.

Təhminə: Bir həftədən sonra mən Moskvada olacam.

Zaur: Moskvada nə işin var?

Təhminə: Mərkəzi televiziya ilə Azərbaycana aid veriliş gedəcək. Mən də çıxış edəcəm.

Zaur: Belə de... Ona görə deyirdin ki, son görüşümüzdür? Daha Moskvadan qayıtmayacaqsan?

Təhminə: Gedək, Zaur, gedir... Hər halda, daha görüşməsək, yaxşıdır, inan mənə.

Zaur: Aşıq necə deyib?

Təhminə: Nə gözlərim səni görsün, nə könlüm qubar eyləsin...

PƏRDƏ

Üçüncü şəkil

Zaurgilin mənzili. Zaurun anası Zivər xanım və qonşuları Aliyə xanım şəkərbura maqqaşlayırlar.

Zivər: Sən nə danışırısan, ay Aliyə bacı, vallah yəqin o deyilmiş, Zauru kimnənsə dəyişik salıblar. Mənim oğlum elə oğlan deyil, gül kimi, tərtemiz uşaqdır.

Aliyə: Zauru mənə tanıdacaqsan, ay Zivər bacı?! Gözümün qabağında böyüməyib?! Bilmirəm ki, Zaur necə tərbiyəli, ağıllı-kamallı, məsum, qız kimi utancaq baladır?! Maşallah, ürəyi şüşə kimi safdır, elə məsələ də ondadır ki, hər sözə, hər adama inanır. Sən o afəti tanıyırsan. Dilim-ağzım qurusun, keçər onun cənginə, sap

kimi dolayar barmağına...

Zivər: Əstəğfərullah de, ay Aliyə bacı, ağzıvı xeyirliyə aç. Dünya bəyəm dərəbəyli-k-zaddır. Zauru lap elə aciz-avara bilmə.

Aliyə: Başına gələn başmaqçı olar. Bir vaxt qır-qıç olub yapışmışdı bizim Spartakdan... Day telefonumuzu yerindən çıxardırdı, gecə bilməz, gündüz bilməz... Ərindən boşanmışdı, ürəyindən keçirdi ki, Spartaka ilişsin, yəqin onun puluna-dövlətinə tamah salmışdı, ya da bizim ev-eşiyimizə gözü düşmüşdü, deyirdi nə var, keçib oturaram, Murtuz Balayeviçlə Aliyə xanımın ömrü boyu qan-tərlə, dişləri-dırnaqlarıyla qazandıqları ev-eşiklərinə sahib olaram da!

Zivər: Deynən Allah vurmuşdu səni...

Aliyə: Amma sözün düzü, Spartak da sən deyən Spartak deyil... Kəfin də çəkdi, sonra da papağını qoydu ki, xoş gəldin, səninki səndə, mənimki məndə... Az aşın duzu deyil Spartak, oğlum olsa da, mən sözün düzünü danışanam. Amma Zaur axı elə uşaq deyil, tovlayar, aldadar onu, sonra qalarsız dizinizə döyə-döyə...

Zivər: Sən nə danışsən, ay Aliyə bacı, Allah göstərməsin, biz bəyəm ölüb eləmişik, vallah, gözün çıxardaram o həyasızın...

Aliyə: Eh, ay Zivər bacı, sənə yenə işin yaxşıdır e... Oğlan uşağının işi nədi, halva... Mənim də bax oğlum var, bir qırıx nigarançılığını çəkmirəm onun. Amma qız ayrı məsələdir. Rastına kim çıxacaq anası ölmüşün? Hansı evə, hansı ocağa düşəcək... Bir bileydin tale onu kimə ürcəh eləyəcək...

Zivər: Nə olub ki, on doqquz yaşı var Firəngiz balanın, nə belə nigarançılığını çəkirsən?..

Aliyə: Nə bilim vallah, ana ürəyidir də... Elə görürəm atası da, deməsə də, fikir çəkir... Adamın ürəyi o vaxt buz kimi olur ki, qabaqcadan qızıvu köçürdüyn ailəni tanıyasan, əslinə-nəslinə bələd olasan...

Zivər: Onu düz deyirsən. Hansı ana istəməz ki, balası yaxşı, nəcib ailəyə düşsün.

Aliyə: Deyirəm, ay Zivər bacı, biz də sənənlə heç əməlli-başlı qonşuluq eləmirik, amma belə əməlli-başlı gediş-gəlişimiz yoxdur ki, uşaqlarımız da bir-birini yaxından tanısin, arada mehribançılıq olsun. Elə kişilərimiz də oturub bir mırt vursunlar, Allahdan-peyğəmbərdən danışsınlar...

Zivər: Vallah, elə onu deyən gərək...

Aliyə: Murtuza deyirəm ki, gəl elə bu axşam uşaqları da götürək, gedək Zivər bacıgilə, Zaurun da yaşdır, təbrik eləyək...

Zivər: Nə olar, buyurun, gözümlə üstə yeriniz var... *(Zaur daxil olur).*

Zaur: Salam, Aliyə xala. Ana, yeməyə bir şey var?

Zivər: Otur, gətirirəm bu saat,

Aliyə: Yaxşı, sağ olun, mən də gedim, Zivər bacı. Axşam gələrik... *(gedir).*

Zaur qəzetləri vərəqləyir, Zivərin gətirdiyi yeməyi yeyir

Zivər *(uzun zaman diqqətlə oğluna baxandan sonra):* Bura bax, qulağıma cürbəcür sözlər çatır ha...

Zaur *(oxuduğu qəzetdən ayrılmadan):* Nə sözlər?

Zivər: Səni tez-tez bir xanımla görürlər.

Zaur *(qəzeti bir qırağa qoyur):* Nə xanımla?

Zivər: Nə bilim, nədir onun adı – Nəminədi, Təhminədi, nədi...

Zaur: Nədir ki?

Zivər *(ona yanaşır, diqqətlə üzünə baxır):* Yaxşıdır, yenə sifətində bir az abır-həya qalıb, qıpqırmızı qızardın.

Zaur *(yenidən qəzeti götürür):* Yaxşı, boşla görək...

Zivər *(qəzeti onun əlindən alıb bir qırağa qoyur):* Gözümlə içinə düz bax görüm. Düzdür ki, onu maşına mindirib bütün Abşeronu gəzdirirsən?

Zaur: Onu kim deyir?

Zivər: Bilmirsən ki, yerin qulağı var? Heç ağlın var, heç beyninə vurursan?

Zaur: Kimdir e, bu xəbərləri sənə çatdıran? Camaatın işi-gücü qurtarıb.

Zivər: Görünür, sənin işin-gücün qurtarıb. Heç əməllərindən utanıb eləmirsən? Bura bax, gör nə deyirəm. Sən day balaca uşaq deyilsən. Bıqlı, saqqallı yekə kişisən... Mən heç vədə sənə işlərinə qarışmamışam, hə, de də, qarışmışam, yox? Amma bu səfər, bax, aç qulaqlarını yaxşı-yaxşı eşit, gör nə deyirəm. Nə qədər ki, atovun qulağına çatmayıb, bir yolluq bu işdən əl çək. Bildin?

Zaur: Yaxşı, yaxşı, ver bura görüm qəzeti, qoymadın görüm bu futbol necə olub *(qəzeti oxumağa başlayır).*

Zivər *(keçib divanın üstündə oturur, tikiş maşınını işə salır, bir*

qədər sükutdan sonra sözüənə davam edir): İndi də sənə ilişib... Yüzüynən yüz fırlıdaq çıxarıb doyub, indı də toruna sənı salıb.

Zaur (*qəzeti kənara atır*): Bəsdir, ayıbdır bu cür sözlər danışmaq... Onun-bunun ara söhbətlərini təkrar eləmək yaraşmaz sənə.

Zivər: Ara söhbətləri?. Ay-hay. Əcəb ara söhbətləridir! Bütün şəhər danışır da bu söhbətləri... Bircə sənın kimi uşağı ələ salıb aldada bilər ki, bütün bunlar ara söhbətləridir... Bütün şəhər bilir ki...

Zaur: Bütün şəhər... Anket paylamısan bütün şəhərə?

Zivər: Anket-zad lazım deyil... hamı bilir də... hazır o bizim qohum var e, Dadaş...

Zaur: Boş-boş sözlərdir bunlar hamısı... Dadaş hara, o hara?

Zivər: Onunçun nə təfavütü var ki... Utanıb yerə girmir, həyasızın qızı... Denən cavan gəlınsən, sır-sifətdən də babatsan, amma di gəl gör kimnən eşqbazlıq edir... qoca, idbar kişiyən.

Zaur: Deməli, belə çıxır ki, eşqbazlıq eləməyi günah deyil, günahı ondaymış ki, qoca kişiylə eşqbazlıq edir?!

Zivər: Sən burda mənimlə söz gələşdirmə.. Kimnən eşqbazlıq edir öz işidir. Amma bax, səndən əl çəksin. Yoxsa, Allaha and olsun, onun başına bir oyun açaram ki, öz adını da yaddan çıxardar. Gözlərini çıxararam o çərhhəyanın...

Zaur: Sən Allah toxta görək, ay ana... Aramızda heç nə yoxdur. İndi bir-iki dəfə təsadüfən küçədə rast gəlmişəm, maşınla aparmışam, vəssalam... Nə böyük məsələ imiş ki, bu? Əgər belə ürəyinə salırsansa, yaxşı, söz verirəm, bir də onu maşınıma mindirməyim, qoy trolleybusla getsin. O ki qaldı Dadaş, sənı yüz faiz əmin edə bilərəm ki, bu yalan sözdür, böhtandır, vəssalam. Mən lap yəqin bilirəm, Dadaşla onun arasında heç bir şey olmayıb, ola da bilməz.

Zivər: Sən hardan bilirsən? Özü deyib?

Zaur: Hər kəs deyib, bunun dəxli yoxdur... Amma hər halda bu söhbət ağ yalandır.

Zivər: Tək Dadaşdır bəyəm? Odey bizim qonşu da neçə vaxt onunla "dostluq" edib.

Zaur (*həyəcanla*): Hansı qonşu?

Zivər: Alyanın oğlu da... Spartak...

Zaur yerindən sıçrayır. İşıq söniir.

Zaur pərdənin qabağında, bayaqkı Tallin aeroportunda küncdə dayanır.

Təhminə peyda olur.

Təhminə: Yalan idi bu, Zaur, yalan, yalan...

Zaur: Bilirəm, Təhminə...

Təhminə: Bilirsən, amma ürəyinin harasında bir şübhən qalırdı hər halda...

Zaur: Neyləyim, Təhminə, axı Spartakı yaxşı tanıyırdım, inana bilmirdim ki, Spartak kimi bir əyyaş, qadın düşkününü səni tanısın və biganə qalsın... Yəni heç sənə girişməyə cəhd eləməyib?

Təhminə (gülür): Necə yəni, əlbəttə, eləyib... Deyirdi ki, dəli-divanə olmuşam, nə vədlər vermirdi, ilahi, şuba, daş-qaş, nə bilim daha nələr... Amma çox tez başa düşdü ki, mən o deyən yuvanın quşu deyiləm, belə-belə şeylərlə mənim başımı tovlamaq olmaz... Onda...

Zaur. Onda nə?...

Təhminə: Onda o da başqaları kimi hərəkət elədi...

Zaur. Yəni necə?

Təhminə: Yəni ağzımı Allah yoluna qoyub mənim barəmdə danışmağa başladı... Qurdunu diliylə öldürdü...

Reproduktordan səs: 741-ci reyslə Tallindən Bakıya uçan təyyarənin sənişinlərinin diqqətinə! Hava şəraitinə görə uçuş təxirə salınır. Əlavə məlumat bir saatdan sonra veriləcək.

Reproduktordan səs eşidilən müddətdə Təhminə qeyb olur. Zaur Firəngiz oturan kresloya yaxınlaşır.

Zaur: Yenə bir saat gözləməli olduq.

Firəngiz: Hə.

Zaur: Gedim sənə sosiska alım, yəqin acmısan.

Firəngiz: Yaxşı.

İşıq sönmür. Səhnə işıqlanır. Zaurgilin evində qonaqlıqdır. Masa başında Məcid Zeynalli, arvadı Zivər, oğlu Zaur, qonşuları Murtuz, Murtuzun arvadı Aliyə, qızları Firəngiz, ailə dostları Cəbi və Fizzə, başqa qonaqlar.

Zivər: Bəs Spartak niyə gəlmədi, ay Aliyə bacı?

Murtuz: Spartak allah bilir indi harda veyillənir, *(bərkdən gülür)* görən hansı cananı marıtlayıb.

Aliyə (*məmnun gülümsünür*): Bəsdir sən də, ay kişi, uşağı biabır eləmə. Görəsən indi nə işi var, gələr də...

Murtuz: Yoxsa ki, bilmirik onun işlərini...

Məcid: Xahiş edirəm badələr dolsun. Cəbi, sən bir nəzarət elə.

Cəbi: Baş üstə, professor (*badələri doldurur*).

Məcid: İndi ki işə başlamısan, elə tamadılığı da sən elə...

Cəbi: Nə danışırırsınız, professor, belə mötəbər məclisdə... Mən nəkarəyəm ki, belə hörmətli adamların yanında söz danışım.

Məcid: Danışarsan, danışarsan, di başla görək...

Cəbi: Professor, mən ömrümdə Sizin bir sözünüzü iki elə-məmişəm, madam ki, Siz deyirsiniz, bax mənim bu iki gözümdə üstə... Əziz dostlar, hörmətli qonaqlar! Bu gün biz çox gözəl bir münasibətlə yığışmışıq. Hamımızın əzizimiz Zaurun ad günüdür. Mən çox şadam ki, mənim əziz müəllimim, mənə çörək verən, mənə atalıq eləyən, məni adam eləyən Məcid müəllimin və öz doğma anam qədər istədiyim Zivər xanımın bircə balaları Zaurun xoş günündə belə hörmətli adamlar iştirak edirlər. Murtuz Balayeviçi respublikada kim tanıyır? Onun haqqında fikirləşəndə həmişə yadıma bir söz düşür: çelovek – eto zvuçit qordo! Elə bil bu sözləri məhz elə Murtuz Balayeviç haqqında deyiblər.

Murtuz: Yaxşı, yaxşı, şitini çıxarma, qoy bir biz də sözümüzü deyək.

Şahin: Buyurun, Murtuz Balayeviç!

Murtuz: Məni burda çox təriflədiz. Mən indi bacardı-ğımdan xalqıma xidmət eləmişəm. Elə biz millət yolunda can qoyanda Sizin kimi cavanların bugünkü firavan gününü fikirləşmişik ki, siz də belə-belə oturarsınız, yeyib-içəsiniz, kefnən-damağnan yaşayarsınız. İndi siz cavanların da borcudur böyüklərə lazımi hörmət-izzət göstərsin. Böyüyün böyük yeri var, kiçiyin kiçik, yoxsa ara qarışıb məzhəb itsə, bu, yaxşı nəticə verməz. Odur ki, mən deyirəm, içək bunu Zaurun böyüklərinin sağlığına, professor Məcid müəllimin sağlığına, Zivər bacının sağlığına, sağ olsunlar ki, yaxşı oğul böyüdüb, amma bu oğul da gərək çörək itirməsin, ata-anasının bir sözünü iki eləməsin, həmişə qulluqlarında dursun, elə otursun, elə dursun ki, valideynləri də, başqa qohum-əqrəba da bir tükcən inciməsin və həmçinin cəmiyyətimizin də layiqli üzvü olsun və həyatda da öz yerini tapsın. Sağ olun, Məcid müəllim, Zivər xanım...

Hamı: Sağ olun, sağ olun.

Cəbi: Gözəl sağlıqdır...

İçirlər

Cəbi: Murtuz Balayeviç, eşitdiz də, Xosrov Teyyuboviçi keçirtdilər Azprodsovetə.

Murtuz: Hansı Xosrov Teyyuboviçi?

Cəbi: Qaçayev, Xosrov Teyyuboviçi də. Bir vaxtlar Şama-xıda prokuror işləyirdi, sonra keçirtdilər Maştağaya ispolkom, qardaşı Əsgər Teyyuboviç də nazirlikdə işləyir...

Murtuz: Hə, tanıdım, bildim.

Cəbi: Nazirlik demişkən, Mahmud İsrailoviçi də zamministr qoydular.

Murtuz: Sən nə danışsən? Bəs onun yerinə kimi qoydular?

Cəbi: Turab Qurbanoviçi.

Murtuz: Yox əşi? Bəs Turabın yerinə?

Cəbi: Turabın yerinə Tahir Zülfüqaroviçi qoyublar, Tahir Zülfüqaroviçin yerinə də elə Mahmud İsrailoviç gəlib.

Murtuz: Keçəl Həsən, Həsən keçəl?

Cəbi: Necə? Lap düz buyurursuz, bir balaca yerlərini dəyiş-düyüş ediblər.

Murtuz: Pah atonnan! Gör dünyanın nə yeridir e ...

Masanın o biri tərəfində Aliyəylə Zivər və Fizzə söhbət edirlər.

Aliyə: Vallah, ay Zivər bacı, heç zamana qızlarına oxşamır. Bütün fikri-zikri dərində, oxumağında. Deyirəm, ay Firəngiz, sən də bir başını o kitab-dəftərdən qaldır, bir tay-tuşuva bax, geyin, kecin, bəzən, bir şəhərə çıx, kinoya-konsertə get, adam gör, bir səni görsünlər. Kimə deyirsən? Evdən, institutdan başqa bir yerə çıxmaz, indi bura, sizə də gücnən gətirmişik, yoxsa nə qonaq gedər, nə də evimizə qonaq gəldimi, qaçıb bir qıraqda gizlənəcək. Dindirirsən, qıpqırmızı qızarır. Day lap belə də olmaz da...

Fizzə: Qız uşağı gərək elə utancaq olsun da, ay Aliyə bacı, zəhləm gedir o üzünün suyu tökülmüş sırtıq qızlardan...

Aliyə: Amma bax, əlindən maşallah, hər iş gəlir, bişirsən, düşürsün, boşqablara düzsün...

Zivər: Maşallah, maşallah, ağıllı baladır.

Aliyə: Bu adamın dünya malında da gözü yoxdur. Dunyanın lələ-cəvahirin tök qabağına – gözünün ucuyla baxmaz. O gün Spartak bizi bir sklada aparmışdı, day nə yox idi orda, ay Zivər bacı... Deyir, mama, Firəngiz, seçin, könlünüzdən nə keçir sizindir. Nə qədər elədik Firəngiz nə hə dedi, nə yox, axır mən özüm onunçün fransızki sapojki götürdüm, şuba, iki dəst paltar. Bir də yaxşı yorğan üzü vardı – cehizliyi üçün götürdüm... Yəni cehizlik yorğan-döşəyi çoxdan hazır eləyib qoymuşam, amma bunlardan da xoşum gəldi, götürdüm...

Məcrid: Zaur, o televizorun səsin qaldır, deyəsən, Bakıdan danışrlar.

Cəbi: Hə, Moskvadan Azərbaycana həsr olunmuş veriliş başlayıb.

Zaur televizorun uzünü tamaşa salonuna tərəf çevirir və səsini artırır. Eyni zamanda səhnədəkilər də televizora baxırlar. Musiqi sədaları altında televizor ekranında Bakıdan gəlmiş müğənniləri, o cümlədən Təhminəni görürük. Təhminəni görən kimi məclisdəkilər qur-qura başlayır.

Murtuz: Bıy, bu da burdadır!

Zivər (kinayə ilə): Bəli...

Murtuz: Bu ki nədir onun adı... bizim Spartakın... Aliyə (onun xəzinəni kəsərək) hə, hə, yaxşı, sən siqaretini çək...

Cəbi: Təhminə xanım da məclisin lap başına qonub oturub ki...

Fizzə: Eşitmisiz, deyir bu Təhminə bir fransıza ərə gedib, çıxıb gedirlər Amerikaya.

Zivər: Amerikada lap məəttəl idilər onunçün... Amma bir yandan Amerika elə həllöyüş adamların yeridir.

Aliyə: Allah deyir ağzından eşitsin, hara gedir çıxıb getsin, tək camaatın qulağı dincəlsin, yoxsa hələ çox oyunlardan çıxacaq. Bəs o çəkməçi dostunu kimə qoyub gedəcək?

Cəbi: Hansı çəkməçi?

Aliyə: Nə bilim, deyirlər bir çəkməçi saxlayır onu, özü də sexovşikdir, o dey, boynundakı o kulonu da onunçün, babalı deyən boynuna, yarım milyona alıb.

Fizzə: Yarım milyon ha, vay səni evinəcən!.. Vallah, bu kişilərin lap başı xarab olub. Namalə bir sir-sifəti olaydı, məndən beşbətər xortdana oxşayır... Yarım milyon ha... Təzə pulnan, köhnəynən?

Cəbi: Nə yarım milyon, ay arvad, nə təzə, nə köhnə pul. Kimdir ona yarım milyon xərc qoyan... O kulon da ki on beş manatdır, "Füruzə" dükanında tökülüb qalıb.

Zivər: Bunun üst-başına, geyiminə-keciminə bax, sən Allah, lap elə bil bayram xonçasıdır, bəzənib...

Spartak içəri girir, salam-kəlamsız birbaşa anasına yanaşır.

Spartak (*hirsəl*): Qapını bağlayıb getmisiz, mənim açarım səndədir axı..

Aliyə: Yaxşı, yaxşı, dedim bura gələrsən də, (yavaşdan), Zaurun yaşıdır, bir təbrik etsənə.

Spartak (*Televizora baxıb Təhminəni görür*) Oho, əhsən, Taxmuşa... (*sonra Zaura yanaşır*). Təbrik edirəm (*siqaret çıxarır*) Oduvu mənə. (*Zaur alışqanını çıxarıb yandırır, Spartak siqaretini yandırandan sonra alışqanı ondan alır, ora-burasına baxır*) Oho, "Ronson"... Nə işə tanış gəlir mənə bu zəjjqalka...

Televiziya ekranından Təhminənin səsi gəlir.

Təhminə: Doroqie telezriteli, xoçu spet Vam novuyu pesnyu naşeqo kompozitora Emina Sabitoqlı "Den rojdeniya". İspolniv etu pesnyu xoçu pozdravit vse tex zriteley, u kotorix seqodnya den rojdeniya...

Təhminə oxumağa başlayır, səhnədə bütün işıqlar sönmür, şüa yalnız Zauru işıqlandırır, Təhminə televiziya ekranından çıxıb səhnənin önünə gəlir və mahnısını davam edir.

İşıq dəyişir. Səhnədə Zivərdən başqa heç kəs yoxdur. Zivər bütün monoloqunu Zaura müraciətlə deyir, amma Zaur özü də səhnədə yoxdur. Zivər guya onun otağına girib çıxa-çıxa, onun replikalarına cavab verir.

Zivər: Mən bilirəm sən niyə Moskvaya gedirsən... Dünən sənə göz-qaş eləyirdi televizordan, elə bilirsən başa düşmədim... heç hara getməyəcəksən. Yalan deyirsən, heç bir işin-filanın, heç bir komandirovkan-zadın yoxdur... Guya bilmirəm, zəng eləyib idarədən soruşaram bu saat, görüm, nə təcili işdi belə səni əlimyandıda göndərirlər?! Gördün, deməli, yalan deyirsənmiş, heç eyb etməz, əlbət atan gəlib danışar sənənlə. Necə, atovu da gözləməyəcəksən?

Nə reys, nə bilet, a gədə, bu saat biletivü də götürüb cıram, nə mənim başımı tovlayırsan. Mənə yazığın gəlmir, bəri xəstə atova yazığın gəlsin, gör bir o çər'həyə bunun başını necə fırladı, sən Allah. Çər'həyə deyil nədir, çər'həyə da deyərəm, ləçər də, ondan on qat betərini də, sən hələ məni yaxşı tanımırısan... Yaxşı, get lütkomun biri lütkom, get görüm hansı pulla gedirsən. Elə bilirsən əvvəlki kimi atan-anan cibinə xərclik qoyacaq, asta ye boğazında qalar, gedirsən elə get ki, bir də qayıtma, gözüm səni görməsin, naxələf övlad... Budu bizim haqq-sayımız, bütün əzab-əziyyətlərimizin, çəkdiyimiz zəhmətin əvəzi, budu verirsən bizə, deməli, anavın göz yaşı da səninçün bir qoz imiş... Sənin heç insafın-mürvətin yox imiş, ə, nə təhər adamsanmış sən... Gedirsən, ay oğul, ay bala, gözümün işığı, anan ayağının altında ölsün. Necə yəni nigaran olma, nə olsun ki, üç günə qayıdacaqsan? Bu üç günə vacibdir o lotu-beçənin yanına gedəsən? Yaxşı, demirəm, demirəm onun haqqında pis söz, amma görürəm axı, başını hərlədi sənin, dünya-ələm gözündə deyil sənin bu saat, mən bu dərdə necə dözüüm, ilahi? Gəlib mənim meyitimi görərsən, (*plaşı götürür*) heç olmasa bu plaşı at çiyinə, şərfi dola boynuna, soyuqdur indi oralar yəqin? Aman Allah, bu nə müsibətdir bizim başımıza gətirirsən. Öleydim, bu günü görməyəydim, bəri bir əlcə teleqram vur görüm necə gedib çatdın. Cadu eləyib sənə, Allaha and olsun, cadu eləyib, görüm sənə cadu eləyənin əl-qolu qurusun, dili tutulsun, görüm onu gözü ağlar qalsın, necə mənim gözüm ağlar qalır balamın dalınca. (*Zaur plaşda, papaqda səhnədən keçib gedir*) Dayan görüm, adə, qoy bir su atım bəri dalınca... Allah, nə günahımız var ki, sən bizim başımıza bu oyunu açırsan (*qışqırır*). Telegramı yaddan çıxartma ha...

İşıq dəyişir və səhnənin qabağında bayaqkı aeroport elementlərini görürük.

Amma indi lövhədə Tallin yox, Moskva sözləri yazılmışdır və Zaur duran yerdə də əlində iri bir çiçək dəstəsi olan Təhminə dayanıb.

Reproduktordan səs: Bakıdan Moskvaya 355 reyslə uçan təyyarə yerə enmişdir...

Başqa sənişinlərlə bir yerdə səhnənin o biri qırağında Zaur görünür və Təhminə ona tərəf qaçır: boynuna atılır, Zaur onu hərləməyə başlayır, bu

hərəkət rəqsə keçir və onlar rəqs edə-edə səhnədən gedirlər. Işıq dəyişir, yenə səhnənin qarşısında Tallin aeroportu, iki kresloda Zaur və Firəngiz əyləşmişlər.

Reproduktordan səs: Diqqət! Dittət! 751 reyslə Tallindən Bakıya uçan sənişinlərin nəzərinə. Hava şəraitinə görə uçuş təxirə salınır. Əlavə məlumat bir saatdan sonra veriləcəkdir.

Zaur: Mən çıxım siqaret çəkim.

Firəngiz: Yaxşı.

Zaur səhnənin o biri tərəfinə keçir. Əliylə üzünü tutur, işıq dəyişir və dərhal Təhminə peyda olur.

Təhminə: Yadında, Zaur, mən Moskvadan televizorla səni təbrik elədim, mahnı oxudum, sən də səhərisi gün uçub gəldin Moskvaya. Mənə teleqram vurmuşdun.

Zaur: Leçu k tebe pryamom i perenosnom smısle.

Təhminə: Domodedovo aeroportunda səni qarşıladım, sonra Moskvaya tərəf piyada getməyə başladım.

Zaur: Yolun kənarları şam meşələriydi, meşəyə girdik...

Təhminə: Quşlar oxuyurdu...

Zaur: Sən dedin bülböldür, mən də dedim ki, bu vaxt bülbül olmaz...

Təhminə: Amma doğrudan da, bülbül kimi cəh-çəh vururdular.

Zaur siqaret yandırır.

Təhminə: Alışqanın necə işləyir?

Zaur: O gün Spartaka yaman tanış gəldi bu alışqan...

Təhminə: Spartak tapıb da bunu mənimçün!

Zaur: Spartak?

Təhminə: Hə, bilmirdim sən ad gününə nə hədiyyə alım, Spartaka zəng elədim, tapdı gətirdi mənə. Belə işlərin ustasıdır Spartak...

Zaur: Deməli, bu sənə yox, Spartakın hədiyyəsidir...

Təhminə: Spartakın niyə, öz halal puluma almışam, Spartak ancaq tapıb... *(pauza)*. Dəli, yəni sən, doğrudan, mənə Spartaka qışqırırsan, yəni heç mənə tanıyırsan, ya onu tanıyırsan bəlkə?

Zaur: Mən istəmirəm ki, hər hansı bir münasibətlə sənin adını onunla bir yerdə çəksinlər.

Təhminə: Zaur, bunu bil, mənim barəmdə çox şey danışılar və bundan sonra, məhz bax elə sənə daha çox iftiralər uydurub deyəcəklər... Əgər ürəklərinə damsə ki, biz səninlə doğrudan-dogruya xoşbəxtik, bunu heç vaxt bağışlamayacaqlar bizə... Yüz çirkəb tökəcəklər başımdan və çalışacaqlar ki, bunların hamısı sən qulağına çatdır. Amma mən istəyirəm ki, sən bir neçə şeyi dəqiq biləsən. Birincisi odur ki, məlakə-zad deyiləm, bu barədə heç bir illüziya olmasın. İkincisi də budur ki, mən hələ heç kəsi səni sevən kimi sevməmişəm və indiyənəcən hələ heç kəsə də deməmişəm ki, onu sevirəm. Zaur, əzizim, dünyada bir həqiqət, bircə həqiqət var – qəlbin həqiqəti və səadət, xoşbəxtlik də elə budur... Bax bu axşam var dünyada, bu meşə var, quşlar oxuyur bu meşədə, sən varsan, mən varam, bir yerdə olanda bəxtiyar oluruq, budur bax həqiqət və bundan başqa heç bir ayrı həqiqət yoxdur. Ayrı bir həqiqət arama bizim münasibətlərimizdə... Bir yerdə olduğumuz dəqiqələrin xoşbəxtliyi ilə yaşa... Budur əsl həqiqət... *(Təhminənin sözlərinin axırı daxili monoloq kimi lent yazısında səslənir və o özü də qaranlıq qarışıb itir. Səhnədə yalnız bircə Zaur durub. Təhminənin sözləri qurtarandan sonra Zaur əlini üzündən çəkir).*

Zaur: Düz deyirmiş Təhminə...

Dördüncü şəkil

Moskvada restoran. Musiqi, rəqslər, Zaur, Təhminə və Muxtar restoranın qapısında görüşürlər.

Təhminə: Tanış olun. Zaur – Muxtar. Hər ikinizə bir-biriniz haqqında o qədər danışmışam ki, elə tanış kimisiniz. Muxtar bizim verilişin rejissorudur. Zaur da ki...

Zaur *(onun sözünü kəsərək):* Çox şadam.

Muxtar: Mən də şadam.

Təhminə: Bilirsən nə var, Zaur, Muxtarın başına gözəl bir fikir gəlib, bizi restorana dəvət etmək istəyir. Məncə, dahiyənə fikirdir, sən necə baxırsan?

İçəri keçib masa arxasında otururlar.

Zaur: Mən elə bilirdim ki, biz ikimiz tək olacayıq.

Təhminə: Verilişdən sonra Muxtar təklif elədi ki, bir yerdə şam eləyək, "yox" deyə bilmədim... Nə olar, onsuz da bir yerdə yemək yeməliydik də...

Zaur: Mən Muxtarın hesabına yemək yemək istəmirəm axı...

Təhminə: Boşla görək...

Muxtar (qayıdır): Darıxmırsınız ki, dostlar?

Təhminə: Yox, Muxtar, o yelpikli qadın kimdir?

Muxtar: Məşhur aktrisa, adı indi yadımda deyil...

Təhminə: Bəs o cavan oğlan, yanındakı, əridir?

Muxtar: Keçmiş əridir... bax onlara şərab süzən də indiki əridir...

Ofisiant yanaşır, Muxtar sifariş verir, ofisiant yazıb gedir.

Muxtar: Fikir verdiniz nə qəmli gözləri var? Ofisiantı deyirəm.

Təhminə: Baxmadım...

Muxtar: Mən fikir vermişəm ki, ofisiantlardan, xüsusilə də yaşlı ofisiantlardan çoxunun gözləri qəmli olur... Qəmli və ağıllı... Görünür, peşələriylə bağlıdır bu cəhət... Ofisiant da Allah kimi qəmli və müdrik bir varlıqdır...

Zaur: Allahı hardan görmüsünüz? Nə bilirsiniz ki, Allah müdrik və qəmlidir?

Təhminə: Əstəğfərullah deyin. Yaxşı, tutalım, doğrudan da, Allah müdridir, bəs qəmli niyə olsun ki, Allah?

Muxtar: Bircə səbəbdən... Elə ofisiantlar da o səbəbdən qəmlidir: allah da, ofisiantlar da insanlara yaxşı bələddirlər, onların bütün zərif və naqis cəhətlərini görürlər, buna görə də qəmlidirlər... (Təhminəyə) Rəqs etmək istəyirsən?

Muxtarla Təhminə rəqs edirlər, qayıdırlar.

Təhminə: Zaur, sən niyə rəqs etmirsən? Gör burda nə gözəl xanımlar var, birini dəvət etsənə...

Zaur: Ayağım ağrıyır.

Təhminə: Ayağın ağrıyır?

Zaur: Hə, çəkməm sıxır.

Muxtar: Bağışlayın, Zaur, siz nə sənət sahibisiniz?

Zaur: Geoloqam.

Muxtar: Geoloq. Romantik sənətdir... Həmişə dağda, daşda...

Təhminə: Zaur nəşriyyatda işləyir... Geologiya kitablarını redaktə edir...

Muxtar: A... belə de...

Zaur (*qəsdən*): Bəs siz nə sənət sahibisiniz?

Təhminə: Bıy, bəs Muxtarı tanımırısan, bizim ən məşhur rejissorlarımızdandır Muxtar da...

Muxtar (*sakit*): Mən televizor rejissoruyam, amma mənim də əsl peşəm deyil bu... Təhsilimə görə mən kino-rejissoruyam. Vaxtilə Moskvada kino institutunu qurtarmışam. Bu, uzun əhvalatdır...

Təhminə: İnstitutu qurtarandan sonra Muxtarı burada, Moskvada saxlayırlarmış... Elə nəhaq qalmamısan o vaxt... Qalsaydın, indi necə böyük film çəkmişdin...

Muxtar: Ay Təhminə, məgər iş filmin böyüklüyündə, kiçikliyinədir. Hər şey daha qəlizdir həyatda, həm də daha sadə... həm daha qəliz, həm daha sadə. İnsan ömründə bir sərhəd var, görünməz yaş sərhədi... Bu sərhədə çatanacan hər şey qabaqdadır, ümidlərlə, arzularla, xəyallarla yaşayırsan, filan şeyi filan eləyəcəyəm, filan iş filan cür olacaq. Elə ki, bu sərhədi keçdin, istəyirsən lap bizim o Şirəli baba kimi yüz əlli il yaşa, hər şey arxada qalmış olacaq, ancaq xatirələr, həyata keçməmiş arzular barəsində, baş tutmamış niyyətlər haqqında xatirələr, vəssalam... Əlləşirik, vuruşuruq, veriliş hazırlayırıq, yarım saat, qırx dəqiqə, çoxu bir saat efirdə səslənir, sonra (*siqaretin tüstüsünü havaya buraxır*) bax bu tüstü kimi uçub gedir hamısı, heç nə qalmır... Kədərli peşədir...

Zaur: Ofisiantların peşəsi kimi?

Təhminə: Tək ofisiantların yox, həm də Allahın...

Muxtar: Kədərimiz Allahınkı qədərdir, amma müdrikliyimiz yoxdur.

Təhminə: Muxtar, gəl bir yerdə film çəkək, sən çək, mən də oynayım. Bilirsən necə oynayaram... Bütün məşhur kinoaktrisalardan yaxşı. Hə, nə olar, gəl bir təşəbbüs eləyək də.. Ümumiyyətlə, gəl səninlə birgə bir iş görək də axır ki...

Muxtar: Mən ki sənə çoxdan bunu təklif edirəm.

Təhminə: Ciddi deyirəm. Baş rolda çəkərsən məni?

Muxtar: Gecdir. Qatar getdi...

Təhminə: Utanmazın biri utanmaz, dilin necə gəlir mənə belə söz

deməyə. Ölürəm, kinoda çəkilmək istəyirəm, heç olmasa nə isə qalsın bu dünyada məndən, bir gün yıxılıb öləndə... Özü də indi istəyirəm, çünki sonra gec olacaq, sən demiş, qatar çıxıb gedəcək... Eh... siz kişilər heç nə başa düşmürsünüz. Başa düşmürsünüz ki, gözəl qadın da milli dəyərdir, nadir ağaclar kimi, faydalı qazıntılar kimi, tarixi abidələr kimi...

Muxtar: Təvazökarlığına söz ola bilməz...

Təhminə: Nədir, deyəcəksən gözəl deyiləm? Gözəlliyimi də danacaqsan mənim, yoxsa?

Muxtar: Danmıram, dəqiqləşdirmək istəyirəm. Sən, doğrudan da, çox gözəl idin. Təkrar edirəm: idin.

Təhminə: Naxal (*Muxtarı barmağıyla zarafatyana hədələyir*). Zaur, bəs sən nə ağzına su alıb oturmusan, necə centlmənsən, müdafiə eləsənə məni...

Muxtar: Təhminə, yəni sən bu qədər dəyişmişən ki, zarafat başa düşmürsan, heç mən sənin gözəlliğin haqda keçmiş zamanda danışa bilərəm?

Təhminə: Mən də zarafat eləyirdim, əlbəttə. Zaur, deyirəm gəl bu qədəhi Muxtarın sağlığına qaldıraq. Muxtar əsl dostdur, elə dostdur ki, ən çətin dəqiqədə, ən pis vəziyyətində ondan kömək uma bilərsən və o da əlindən gələni əsirgəməz. Heç vaxt da boynuna minnət-zad qoymaz ki, bəs filan-peşməkan... ya görürsən, bir təmənnası olsun... bir söz...

Muxtar: Bir söz, boşla bu söhbətləri. Lap bal-bəhməz oldu. Nə bilirsən təmənnasızam, bəlkə ürəyimdə mənim də təmənnam var. Uzun sözün qıssası, gəlin elə-belə içək, vəssalam, sağ olun.

Təhminə: Yox, mən bir neçə kəlmə də demək istəyirəm, xahiş edirəm, sözümlə kəsməyəsən... Mən demək istəyirəm ki, dostlar da cürbcür olur. Elə dostlar var ki, yaxşı günün dostudur, ancaq yaxşı günündə sənin böyründə hərlənir, üç qara qəpikdir qiyməti belə dostluğun. Elə dost var ki, yaman günün dostudur, bax belə dostu adam gərək çox yüksək qiymətləndirsin. Amma əgər həmin bu yaman günün dostu, ancaq yaman gündə sənin imdadına çatırsa, amma yaxşı günündə səndən gen gəzirsə, bu da, mənə, birtərəfli dostluqdur e. Adamın ürəyi darıxır bu cür dostluqdan, sən otur gözlə ki, mənim pis günüm haçan gələcək, onda öz dostluğunu sübut elə... Mənə əsl dostluq odur ki, yaman günündə səni tək qoymaz belə dost, amma yaxşı günündə də yaxasın qırağa çəkməz. Sənin dərdinə

də şərikdir, sevincinə də.

O biri stoldan Muxtarı çağırırlar: Muxtar, Muxtar!

Muxtar: Bircə dəqiqə bağışlayın, (*gedir*).

Təhminə (*onun ardınca baxaraq*): Bilirsən necə insan adamdır. Sənətkarlığına da söz ola bilməz. Nədir Zaur, elə bil pərişan dəyirsən gözümə? Nə olub?

Zaur: Qəribədir, Muxtar olanda heç mən tərəfə baxmırsan da, Muxtar gedən kimi mənim halımın nigarançılığını çəkirsən?

Təhminə: Ay Allah, əcəb ağılsızsan, Zaur.

Zaur: Biz hardan ağıllı olaq? Ağıllı Allahdır, ofisiantlardır, bir də rejissorlar,

Təhminə: Lap zəhər tuluğusanmış ki sən... Nədi, yenə məni qışqanırsan, indi kimə, Muxtara? Ay-hay! İstəyirsən, lap bax Muxtarın yanında səni qucaqlayıb öpüm, hə?

Zaur: İstəyirəm. Çox istəyirəm. Həm də gəl bircə burdan çıxmaq gedək. (*Muxtar bir kiiş və bir qadınla stola yanaşır*).

Muxtar: Tanış olun, Saşa, Lena. Məncə, nə Saşanı, nə də Lenanı təqdim etməyə ehtiyac yoxdur. Məşhur kino aktyorlarıdır.

Təhminə: Onları kim tanımır ki...

Saşa: Çox şadam (*Təhminəyə*). Xanım, mən sizin yanınızda əyləşsəm, etiraz etməzsiz ki?

Təhminə: Buyurun.

Saşa: Siz də aktrisasınız?

Təhminə: Müğənniyəm.

Lena: Hə, mən o gün sizi televizorda gördüm.

Saşa: Bəs nə əcəb kinoda çəkilmirsiniz?

Təhminə: O barədə rejissorlardan soruşmaq lazımdır, məsələn, Muxtardan.

Muxtar: İcazə verin əvvəl mən özüm soruşum, nə içəcəksiniz?

Saşa: İndi daha heç bir fərqi yoxdur. Yaxşı araq ver.

Muxtar: Bəs siz Lena?

Lena: Mənimçün də fərqi yoxdur, araq deyirsiz, araq olsun... (*Zaura*) Sizin adınız nə oldu?

Zaur: Zaur.

Lena: Zaur! Zaur gözəl addır. Yalnız əsl dağlar oğlunun belə adı ola bilər. Bəs mənim adım nədir?

Zaur: Özünüz daha yaxşı bilirsiniz!

Lena: Ey dağlar oğlu, kobud olmayın. Siz gərək mənim adımlı yaxşı bilirsiniz. Lena, təkrar edin: Le-na...

Saşa: Gəlin içək bunu gözəl şərq qadınlarının sağlığına. İçək onların sağlığına ki, parancanı çıxarıb atıblar və indi konyak içirlər. *(Təhminəyə)* Məsələn, siz paranca taxmısınız başınıza?

Təhminə: Bizdə, ümumiyyətlə, parancanın nə olduğunu bilmiyəblər.

Muxtar: Bizdə çadra olub, o isə başqa şeydir.

Lena: Mən bilirəm, paranca Özbəkistanda olub, bildir mən Daşkənd festivalında iştirak edirdim, özbəklər əntiqə plov bişirirlər.

Zaur: Bizim Azərbaycan plovu daha ləzzətlidir.

Saşa: Əhsən, bravo! Bayaقدan susmuşdunuz, amma plov söhbəti gələndə patriotluğunuzu göstərdiniz.

Lena: Yaxşı çox çərənləmə *(ağzını tutur)*, bağışlayın az qala söyüş söyəcəkdım.

Saşa: Yaxşı, içdik *(içirlər)* Bilmirəm bu Azərbaycan rejissorlarının gözləri hardadır ki, belə bir dünya gözəlini kinoya çəkmirlər.

Təhminə: Onlar çəkmirlər, siz çəkin.

Saşa: Məmnuniyyətlə. Telefonunuzu verin.

Təhminə: İstəsəniz məni Muxtarın vasitəsilə tapa bilərsiniz.

Saşa: Muxtar nədir, sizin aşnanızdır?

Təhminə *(quru)*: Mənim aşnam yoxdur, ərim var.

Saşa: Kimdir o bəxtəvər?

Təhminə *(Zauru göstərir)*: Budur, qarşınızda oturub.

Saşa *(çəçəyir)*: Bağışlayın, siz Allah, bağışlayın, mən bilmədim, *(Zaura)* ancaq xahiş edirəm, mənim qol-qabırğamı sındırmayasınız, yüz faiz inanıram ki, məni əməlli-başlı şil-küt eləyə bilərsiniz, amma mən, ümumiyyətlə, arvadbaz deyiləm, mən alqaqolikəm, lazım gəlsə arvadım bunu təsdiq edə bilər, hə, Lena?

Lena: Get bilirsən hara *(ağzını tutur)*, bağışlayın, az qala söyəcəkdım.

Saşa: Muxtar, Fellinin axırıncı filmi görmüsən?

Muxtar: Yox...

Saşa: Canımçün dəli olmaq olar... Zalım oğlu necə eləyir bunu...

Zaur: Məncə, Fellini barokkodan rokokoya gəlib çıxıb.

Saşa: Əşi, bu aləm imiş ki...

Zaur: Məncə, dünyada ən yaxşı film "Tarzan"dır.

Lena: Mən də razıyam... heç olmasa, Tarzan sağlam kişidir (*əlini Zaurun saçlarına çəkir*). Elə siz özünüz də Tarzana ox-şayırsınız... Əsl meşələr oğlu...

Təhminə: Bayaq dağlar oğlu deyirdiniz.

Lena: Meşə, dağ, çöl – hamısı bir şeydir... (*ağzını tutur*) Bağışlayın, az qala söyəcəkdim...

Saşa (Zaura): Deməli, siz də kino işçisisiniz? Nəçisiniz, aktyor, rejissor?

Zaur: Xeyr, mən nə rejissoram, nə aktyor. Mən tüfeyliyəm, atanamın boynunda oturmuşam.

Saşa (sakit): Bu da pis peşə deyil, həm də gör gərək necə məharətin olsun ki, özün də valideynlərinin boynunda otursan, hələ arvadını da burada əyləşdirəsən.

Təhminə: Zaur, axı sən niyə bu cür danışırısan?

Zaur: Ona görə belə deyirəm ki, sizin bütün bu söhbətləriniz lap məni boğaza yığdı daha. Filan məşhur aktyor, filan talanlı rejissor, Daşkənd festivalı belə gəldi, Fellini elə getdi, nə bilim daha nə... Mən ən adi adamam, xalqın sadə bir nümayəndəsiyəm...

Lena: Yox, day bu oldu deməqogiya. Ondansa gəlin içək...

Saşa: İncəsənət xalqa məxsusdur (*Zaura*). Amma öz aramızdır, ey sadə xalqın nümayəndəsi, belə gözəl çəkmələri hardan tapmısınız? Mən heç Parisdə də bunlardan görmədim... Lena, bir bax...

Zaur (Saşaya) Neçə nömrə geyirsiniz?

Saşa: Qırx iki.

Zaur: Əla. Bu da qırx ikidir, satıram, alırsınız? Özü də qət təzədir.

Saşa: Neçəyə?

Zaur: Qırx manata. Ancaq bircə şərtlə. Alırsınızsa, indicə burada alın. Siz o köhnə çəkmənizi mənə verirsiniz, mən bu təzə çəkməmi sizə verirəm, bir də sizdən qırx manat alıram. Necədir?

Təhminə: Zaur, boşla zarafatı görək.

Zaur: Mən zarafat eləmirəm, ciddi sözumdür.

Saşa: Lena qırx manat ver ona...

Lena: Qoy görək, əşşi...

Saşa: Ver deyirəm. Əla çəkmədir, indi sərxoşdur, satır, ayılıb heyf silənəcək.

Lena sumkasından pul çıxardıb Zaura verir, Zaur və Saşa çəkmələrini dəyişirlər.

Lena: Onda gəlin içək Saşanın təzə çəkmələrinin şərəfinə...

Muxtar: Zaurun da təzə çəkmələrinin şərəfinə *(İçirlər. O biri stoldan Saşa və Lenanı çağırırlar: Saşa, Lena, gedirsiz, gəlin).*

Saşa *(ayağa durur):* Yaxşı, bizi bağışlayın, qonşularımız çağırır. Heyif ki, sabah Kiyevə getməliyik, yoxsa görüşərdik. Bir də Moskvaya gələndə mütləq zəng eləyin.

Lena: Hökmən görüşmək lazımdır. *(Onların vidalaşmaları əsnasında Zaur yavaşca stolun arxasından durub ofisiənti kənara çağırır, hesabı verib yenidən qayıdır. Saşa və Lena gedirlər).*

Təhminə: Biz də gedək, gecdir.

Muxtar: Ofisiənt, (ofisiənt gəlir) hesabımızı çək.

Ofisiənt *(Zauru göstərir):* Verilib.

Muxtar *(bir az pərt):* Ayıb deyilmi, Zaur, axı mən dəvət eləmişdim, siz niyə vermisiz hesabı?

Zaur: Təzə çəkmələrimin şirnisini verirdim.

Təhminə: Hə? Deməli, sən... ağılsız.

Qəfilcə Zaurun boynuna atılır, Zaur onu qucaqlayıb fırladır, bu hərəkətlər rəqsə çevrilir. İşıqlar azalır, yalnız rəqs edən Təhminəylə Zauru görürük.

Təhminə: Zaur, bilirsən bu çalınan nə havadır?

Zaur: Yox.

Təhminə: Qədim gürcü mahnısıdır. Mən olmayanda birdən bu mahnını eşitsən, hər şey yadıma düşəcək. Moskva, bu axşam...

Zaur *(onu yamsılayır):* "Mən olmayanda!", "Mən olmayanda!". Yenə başladın?!

Təhminə: Həyatdır da, hər şey ola bilər. Sən başqa qadınla da ola bilərsən, daha doğrusu, lap yaxın olacaqsan da... Amma bu cür olmayacaq, Zaur, heç kəslə belə olmayacaq bir də, mən bilirəm... Ayı cür ola bilər, bəlkə bundan da yaxşı, amma bu cür yox... Ola bilməz ki, hər şey bax beləcə təkrar olunsun. Demodedovo

məşəsindəki o quşlar, sənin çəkməni satmağın, bu qədim gürcü mahnısı... Bu bizimdir, ancaq bizim... Başqa heç kəsəsin. Onunçün də mən arxayınam... Odur ki, səni heç kəsə qışqanmıram. Lap turalım, başqasıyla oldun, mənə ki unuda bilməyəcəksən? (*Öz mahnısını zümzümə etməyə başlayır.*)

Təhminənin mahnısı:

Görüşdük belə çətin,
Ayrılmaq niyə asan?
Gördüyün hər qadında
Məni axtaracaqsan.
Ömrümə bir dayaqsan
Taleyimdə çıraqsan,
Dünya dağılsa belə
Sən məni tapacaqsan.

Beşinci şəkil

Zaurgilin mənzili. Zaur qəzet oxuyur, Zivər xanım tikiş tikir, arabir Zaura replikalar atır.

Zivər: Eşitmişəm Moskvada sənənin rəqibin də olub... Nədi o televizor rejissoru, Muxtardı, nədi. Bəs davanız düşmədi? Məşədi İbad demişkən, qızın iki adaxlısı varmış ki...

Zaur: Bəsdir, qurtar.

Zivər (*tikiş tikir, maşını işlədir. Sonra yenə ara verib sözünə davam edir*): Hərənin öz yeri var da, Spartak geyindirib-kecindirmək üçün, Muxtar işdə qabağa çəkmək üçün, sən də səfehqulu, elə-belə gün keçirmək üçün lazımsan ona. Ən pisi səninkidir, bu gün sənəninlə gününü keçirdər, sabah başqasıyla... (*Zaur dinmir. Zivər yenə maşını işlədir, sonra davam edir*).

Zivər: Bilirəm səndən niyə belə bərk yapışıb, elə bilir ki, biz öləcəyik, sənə ərə gedəcək, bütün bu ev-eşik, bu var-dövlət ona qalacaq... Ay hay... asta ye, boğazında qalar... O ev-eşik ki atanla mən iynəylə gor qaza-qaza illərlə düzəltmişik, hazırına-nazır Təhminə xanım gəlib bütün bu var-dövlətə, bu cəh-cəlalə sahib duracaq. Ölmüşdü deynən Zivər ki sən onun nəslinin başında turp əkəsən... Vallah, ölən, mənə basdıralar ha, onda da qəbrimin içindən,

yerin yeddi qatından durub gəlib, öz əllərimlə boğaram onu... Hə, bəs Dadaş necə oldu, otstavkaya çıxıb? Pensiyaya göndərib onu?

Zaur: Bəsdir! Bəsdir! Bəsdir! (*cıçrayıb çıxıb gedir*).

Zivər: Eybi yox, axşam atan gələr, o səninlə ayrı cür danışar...

İşıq dəyişir: İndi otaqda yalnız Məcid və Zaurdur.

Məcid (*aramla, yeknəsəg səslə danışır*): Sən yekə kişisən, özün bilirsən həyatını necə qurmağı, istəsən, hətta ala bilərsən o qadını, amma bu halda sən bizim oğlumuz deyilsən artıq, yeganə balamız olsan da, anan da, mən də belə hesab edərik ki, heç yerli-dibli övladımız olmayıb, yaxud da olub və ölüb. Nə qədər çətin olsa da, bu cür düşünmək, hər halda namussuzluqdan, biqeyrətlikdən min pay yaxşıdır. Sözümə qulaq as, oğul, o qadın haqqında çox söz gəzir, mən bilmirəm hansı düzdür, hansı yalan, mənim işim deyil bu. Amma mən bir şeyi bilirəm, o bizim tayımız deyil. O, tamam başqa yuvanın quşudur. Sənin rastına belə qadın çıxmamalıydı. Ananla mən səni belə böyütməmişdik... Biz – anan da, mən də – ancaq sənin gələcəyini düşünürük, səni xoşbəxt görmək istəyirik... Xoşbəxt olmağın isə bircə yolu var: insan gərək həyatda qarşısına müəyyən dəqiq məqsədlər qoysun və onlara nail olmağa can atsın... Bu məqsədlər nədir – iş, faydalı əmək, təmiz, möhkəm ailə... Ailə gərək səni işdən, fəaliyyətdən yayındırmasın, əksinə, işinin, əməyinin səmərəli olması üçün hər cür şərait yaratsın. Mən başa düşürəm – cavanlıqdı, filan, amma mənə, sən cavanlığın kefini kifayətcən çəkmisən daha. Mən nə sənin yaşında, nə də bütün ömrüm boyu sən görənləri görməmişəm... Amma hər şeyin vaxtı, məqamı var... Sən indi gərək daha bütün bu keflərlə, əyləncələrlə birdəfəlik vidalaşasan, gələcəyin haqqında düşünəsən. Birinci növbədə namizədlik dissertasiyası haqqında. İndi bir il, il yarım namizədliyi gecikdirərsən, doktorluq da filan qədər yubanar, gələcək elmi karyerin də filan qədər geri atılar... Elə ailə də belədir... hər şey gərək öz vaxtında olsun. Bir aya kooperativ mənzilin də hazırdır... Elə bilirsən asan idi səni ora yazdırmaq... Amma yazdırdıq, hər xərcin də çəkdik... İndi ananla mənim arzum budur ki, bu mənzilə sən yeni ailənlə birlikdə köçəsən, təmiz, namuslu, ismətli bir qızla həyat qurasan... (*pauza*) hə, mənə "Volqa" boyun olublar, maşını sənə toy hədiyyəsi kimi alacam. Güman edirəm ki, toyunu da çox gözləməli

olmayacayıq (*pauza*).

Zaur: Yenə bir sözün var, ata?

Məcid: Nə sözüm?

Zaur: Deyirəm, daha ayrı bir sözün yoxdur ki, mənə.

Məcid: Yox.

Zaur: Mən diqqətlə qulaq asdım sən deyənlərə. Mən sizin oğlunuzam və hər ikinizi – anamı da, səni də çox istəyirəm. Amma nə etməli, görünür, qismət beləymiş. Kim nə deyir desin, mənimçün heç bir dəxli yoxdur. "Volqa" təklif etdiyinchün mənə – çox sağ ol. Amma mən sənənin "Moskviç"ini də qaytarıram, bu da açarları... Əynimdəki bir bu kostyumdan başqa heç bir şey götürmürəm. Salamət qalın... (*gedir*).

Məcid (*hiddətlə*): Rədd ol. İtil gözlərimdən. Rədd ol o lotubeçənin yanına.

PƏRDƏ

Zaurla Təhminə ön səhnədə görüşürlər.

Təhminə: Zaur, yaxın mən yaxşı adam, nəcib qadın olsaydım, gərək sənə deyəydim: yox, yox, əzizim, cavan həyatını mənə qurban vermə, qayıt evinizə, ata-ananın yanına, onları da bədbəxt eləmə. Amma mən yalan danışmaq istəmirəm. Mənim evimə gəlmisən, istəyirəm qalasan mənimlə. Hətta belə ağır şeylərin bahasına olsa da qalasan... Yəqin mən çox pis adamam və çox amansız qadınam, amma neyləyəsən...

*İşıq sönmür.
Birinci hissəsinin sonu.*

İKİNCİ HİSSƏ

Altıncı şəkil

Təhminənin mənzili. Zövqlə bəzədilmiş otaq. Çarpayıda Zaur yatıb. Təhminə zümzümə edə-edə mətbəxdən otağa, otaqdan mətbəxə keçir.

Təhminə: Tənbəl, tənbəl, a tənbəl, yatsan olar iş əngəl. Zaur xan, gün çıxıbdır günortanın yerinə. Səhər yeməyiniz də ki, hazırdır (*Zaur nə isə donquldanır*). Necə, necə buyurdunuz, xan, yeməyi yatağınıza gətirim? O da mənim gözüüm üstə. (*Padnosda Zaura çay-çörək gətirir*) Xan, zəhmət olmasa, barı bir gözünüzü açın.

Zaur (*gözlərini açır, yataqda oturur, gərnəşir*): Sabahın xeyir...

Təhminə: Sabahınız xeyir, xan həzrətləri...

Zaur: Oho, kəllə qənd!

Təhminə: Bəli, siz cənab əlahəzrət yeddinci yuxunuzu görəndə, mən səhər tezdən gedib bu qəndi alıb gətirmişəm, çünki dünən buyurub izhar etdiniz ki, o biri qəndi xoşlamırsınız...

Zaur: Səndən bir dənədir, Təhminə.

Təhminə: Dənəylə qarpız-yemişi sayarlar... İnsana dənə yox, nəfər deyirlər.

Zaur: Bilmirəm, nəfərsən, dənəsən, nəсэн, amma səndən bu dünyada yoxdur.

Təhminə: Aman Allah, kişilər lap uşaq kimidirlər e... Xırda bir arzunuzu yerinə yetirən kimi ağzınız gedir qulağınızın dibinə. Madam ki, hər xırda istəyinizə əməl edirik, elə bilirsiniz ki, day sizin yolunuzda sino gedirik. Odur ki, tez tora düşürsüz də... Di yaxşı, dur, qalx. Bəsdir yorğan-döşəkdə nazlandın... Yazıq Firəngizin halına.

Zaur (*təəccüblə*): Firəngiz kimdir?

Təhminə: Sənin gələcək həyat yoldaşın...

Zaur: Yenə başladın?..

Təhminə: Bilirsən nə var? Başını-zadını yelləmə. Nə olub, deyirlər, doğrudan da, gül kimi qızdı. Minnətin olsun sənin. Ümumiyyətlə, başa düşmürəm nə adətli siz kişilərdə dartıb özünüzü dağ başına qoyursunuz, evlənəcəm, evlənməyəcəm, bəyəmirəm, bəyənmirəm. Guya ki, evlənməyinizlə qadınları xoşbəxt edirsiniz...

Zaur: Başına söz qəhətdir danışmağa...

Təhminə: Heç bilirsən Spartak bacısıyçün necə cehiz verəcək, gəl görəsən, bütün ömrün boyu Spartakın hesabına kefnən yaşaya bilərsən.

Zaur: Vallah:, bu saat durub sənə bir divan tutaram ki...

Təhminə (*şıltaq*): Yaxşı-yaxşı hirsələnmə, səni cırnatmaqdan xoşum gəlir, qaş-qabağını sallayanda elə gülməli olursan ki. Di yaxşı, hirsələnmə, gəl barışaq, öp məni... bax belə... zarafat eləyirəm də, hər zarafatdan inciməzlər ki, sənə qurban olum... Spartak kimdir?

Spartak sənin dırnağına da dəyməz, o niyə səni saxlasın ki... Amma zarafat bir yana qalsın, Spartak pula pul demir. Moskvaya gedəndə üç oteldə nömrə saxlayır. Varlığa nə darlıq? "Rossiyada" həmişə beş otaqlı lüksdə qalır, bir dəfə bərk pərt olub ki, o beşotaqlı lüksə düşməyib. Sən demə, Arxiepiskop Makarios qalırmiş o lüksdə o vaxt...

Zaur: Spartakın tərcümeyi-halına əməlli-başlı bələdsən...

Təhminə: Sən məndən də yaxşı biləcəksən, Spartakla qohum olanda.

Zaur: Mən Spartakla qohum olmağa hazırlaşmıram.

Təhminə: Olacaqsan, olacaqsan. Elçi göndərəcəksən, nişanın da, toyun da olacaq. Amma, vallah!, heç cür sənin Spartakla yeznə-qayın olacağını təsəvvür edə bilmirəm. Yaxşı, dur, dur, həvəsdi, bəsd...

Zaur: Səhər-səhər kefirmizə soğan doğradın...

Zaur ayağa durur, yüngülvari idman edir.

Təhminə: Bu saat günahımı yuyaram. *(Gedib maqnitafonu işə salır, həzin melodiya səslənməyə başlayır, qollarını Zaurun boynuna salır və rəqs etməyə başlayırlar).*

Təhminə: Zaur, görürsən bu oboyları.

Zaur: Hə, nədir ki...

Təhminə: Mənə elə gəlir ki, Zaur, sən gələndən sonra onlar belə çiçək açıblar. Hə, hə, inanmırsan? Əvvəl belə deyildilər, sən gələndən hamısı çiçək açdı...

Telefon zəng çalır, Təhminə götürür.

Təhminə: Bəli. Bəli, mənəm. Dayanın eşitmirəm, bu saat *(maqnitafonu keçirir)*. Bəli, buyurun. Nə? *(susub qulaq asır, halı dəyişir, sonra tez dəstəyi asır)*.

Zaur: Kim idi?

Təhminə: Heç, ora düşməmişdilər.

Zaur: Əvvəl dedin axı, bəli, mənəm.

Təhminə (əsəbi): Dedim də, ayrı yerə düşüblər...

Zaur (diqqətlə onun gözlərinin içində baxır): Bəs halın niyə dəyişdi...

Təhminə: *Heç (qaçıb mətbəxə gedir).*

Zaur onun ardınca gedir, Mədinə gəlir.

Mədinə: Təhminə, ay Təhminə!

Təhminə (*gəlir*): Xoş gördük, Mədinə.

Mədinə: Olar?

Təhminə: Buyur, buyur.

Mədinə: Zaur durub?

Təhminə: Müsibətlə. Bu gün yaxşıdır bazar günüdür. O biri günlər zülmənə durur, əl-üzünü yuyub cumur ki, işə gecikməsin. Uşaq kimidir, vallah lap. Gərək uşaq kimi qaydına qalasan, özbaşına qoysan, səhər heç çay-çörək də yeməz. Çox ərköyün böyüdüblər onu, pis öyrədiblər...

Zaur (*gəlir*): Yenə mənim qeybətimi qırırsınız? Salam, Mədinə, necəsiniz?

Mədinə: Sağ olun. Bazara gedirəm, dedim bir sizə dəyim, bəlkə bir şey lazımdır.

Təhminə: Sağ ol, heç nə lazım deyil...

Zaur: Mənə elə hey tənbel deyir, dünən özüm bazarlıq eləmişəm...

Təhminə: Yaman da bazarlıq eləmişdin (*Mədinəyə*). Bir ət alıb gətirmişdi ki vallah:, bütün sür-sümük, bir də ki şəndir. Bilmirəm hardan ağına gəlib bazarlıq eləsin. Deyirəm, belə fikrin vardı, heç olmasa mənə deyəydin, göndərərdim səni Fazilin yanına, mənim tanışımdır. Həmişə ətin yaxşı yerindən saxlayır mənimçün... Evdə yaman pis öyrədiblər bunu, heç yəqin ömründə bazarlıq eləməmişən, hə?

Zaur (*hirsli*): Bəli. Bazarda da qəssab tanışlarım yoxdur.

Təhminə: Elə görünür ki, yoxdur, yoxsa belə uşaq kimi başını aldadıb, zir-zibili verməzdilər qoltuğuna (*telefon zəngi, Təhminə götürür*). Bəli (*halı dəyişir, Zaur bunu görür, yavaş-yavaş telefonun qapır*).

Səhnənin o biri tərəfi işıqlanır. Trubka Zivərin əlindədir.

Zivər (*telefona*): Onunçün min cəfayla uşaq böyüdüblər ki, onu özünə nökr eləyib bazara göndərəsən? Onun indiyə qədər əli ağdan-qaraya dəyməyib, min naz-nemət içində böyüyüb. İndi sənin qapında

nökərçilik eləyəcək? Ay qarnıboş, sən elə bilirsən Zauru ata-anasının əlindən ala biləcəksən. Ay sənın ölmüşünü görüm, mürdəşir yusun sənın o həyasız sifətini... (*Zaur dəstəyi asır*).

Təhminə: Dincəldin.

Mədinə (*Təhminəyə*): Nədi, səndən yenə əl çəkmirlər?

Təhminə: Səhərdən ikinci dəfədir zəng vururlar. Əvvəl bir oğlan səsiydi, indi də qadın, day söz qalmayıb deməsinlər.

Mədinə: Təqsir özündədir. Sənın kimi aciz-avaraya o da azdır. Kaş bir dəfə mən götürəydım, mən bilərdim ona nə cavab verərdim (*telefon zəngi*) aha, dayan sən Allah, dayan mən onun cavabını verim (*telefonu götürür*). Bəli, bəli mənəm, Təhminədir, buyurun görək nə sözlünüz var. Sənın belə...

Zaur yanaşıb otboy verir.

Mədinə: Boy, niyə asdınız, açmışdı gül ağzını! Amma mən də onunçün belə sözlər hazırlamışdım ki, xoruz səsi eşitməmiş, bütün əbavü-əcdadına bəs eləyərdi.

Zaur: Lazım deyil...

Mədinə: Özüvüz bilin. Yaxşı, mən getdim (*gedir*).

Təhminə: Niyə qoymadın Mədinə onun cavabını versin...

Zaur: Bilirsən kim idi?

Təhminə: Yox.

Zaur: Mənim anam...

*İşıq sönr.
Yeddinci şəkil*

Bulvarda kiçik bir restoran. Masanın arxasında Zaur oturmuşdur. Muxtar gəlir, görüşürlər.

Muxtar: Bağışlayın, Zaur, bir az gecikdim. İşdə yubandım.

Zaur: Mənimlə sözlünüz vardı?

Muxtar: Hə, sizinlə bir balaca söhbətim var, telefon söhbəti deyil, odur ki, dedim elə burda görüşək. Bir şey sifariş vermisiniz?

Zaur: Yox.

Muxtar: Bu saat mən sifariş verərəm (*ofisiantı çağırır sifariş verir*). Heç Moskvadan bəri görüşməmişik, necəsiniz, nə var, nə

yox?

Zaur: Sağ olun. Buyurun, mən sizi dinləyirəm.

Muxtar: Vallah, heç bilmirəm, sözə necə başlayım. Bir sözlə, mən sizinlə ailənizin, atanızın və ananızın xahişiylə söhbət etmək istəyirəm. Bir ümumi tanışımız vasitəsilə məndən xahiş ediblər ki, bu məsələ barədə sizinlə məhz mən danışım. Mən, doğrusu, adamların işlərinə qarışmağı sevmirəm, amma bu tanışım elə yaxın adamdır ki, ondan keçə bilmədim. Qoydu bu məsələni mənim boynuma...

Zaur: Axı nə məsələdir?

Muxtar: Bu saat deyəcəm.

Nadir daxil olur, Muxtarı görüb onların masasına yanaşır, hay-küylə Muxtarı salamlayır.

Nadir: Paho, gör bizim bu xana-xəraba kim təşrif buyurub... Muxtar müəllim şəxsən özü, ay səni xoş gördük, Muxtar müəllim, çoxdandı görünürsən, a kişi.

Muxtar: Xoş gördük, Nadir, tanış ol, Zaur mənim dostumdur. Nadir də ki, bu yerin böyüyüdür...

Nadir *(onların yanında əyləşir)*: Nə var, nə yox, a kişi... Baxırıq, izləyirik işivizi... həm sevinirik, həm həsəd aparırıq.

Muxtar: Nəyə sevinirsən və nəyə həsəd çəkirsən ki?

Nadir: Hə, bunları bu saatca bircə-bircə sənə deyəcəm *(barmaqlarıyla çiyininin arxasında çırtma vurur, dərhal ofisiyant yanaşır)*. Limonni araqdan hələlik bir şüşə gətir, o biriləri də qoy xolodelnikə. *(Stolun üstündəki balaca qrafini göstərir)* Uberite etu menzurku. Orda xolodelnikdə çeşski pivə varsa, bilirsən hansını deyirəm də, ondan da hələlik üç-dörd şüşə gətir bura, dalısına baxırıq, hər dəm-dəstgahı da ki, öz yerində... Hə, Muxtar müəllim, soruşursan ki, niyə sevinirəm, niyə həsəd çəkirəm, hə? Təmiz söhbətdi... Bax ona görə sevinirəm, həsəd çəkirəm ki, siz bizim fəxrimiz, başımızın ucalığısınız? Siz – sənət adamları bizim yolumuzda çalışırsız, bizim, necə deyərlər zövqümüzə qida verirsiniz, odur ki, bizim borcumuzdur, sizə necəsinə lazımdır o cürəsinə hörmət eləyək, neçin ki, siz bizim fəx-rimizsiniz... O ki qaldı, həsəd çəkmək məsələsinə, hə, burda məsələ bir az başqa cürdür. Məsələ ondadır ki, axı biz də baxırıq bu televizora da. Evdə üç dənəsi varımdı, burda da mətbəxin dalında xudmani bir otağımız var, ora

qoymuşam. Hərdən baxıram özümçün bala-bala... Hə, sözümün canı odur ki, hərdən baxıram televizora, görürəm, adə, bu nə işdir belə, elə ki, yazdılar verilişin rejissoru Muxtar Məhərrəmov mütləq bir təzə, mamlı-matan canan çıxasıdır ekrana. Deyirəm, dinmə, Muxtar müəllimin təzə şikarısıdır bu... Həmişə təzəsi, svejisi, belə necə deyirlər, tavada təzə qızardılmış çıxardır Muxtar müəllim. Ha, ha, ha... İndi özün de, həsəd çəkməyəsən, neyləyəsən, biz, deyir dəridən qabıqdan çıxırıq ki, bir belə canalan afətlə tanış olaq, amma Muxtar müəllimin elə günü bu cür dilbərlərin içində keçir. Mən ölüm, təmiz sözdür? Əşi, vur bura, ay Muxtar müəllim, halal xoşun olsun, dünya beş gündür, deyir, bacarana can qurban... Amma yoldaşlıqda bu yaxşı şey deyil ha, hərdən-birdən dostlarıvın da könlünü şad eyləsən, dünya dağılmaz ki? Nə olardı o cananlardan biriylə bizləri də tanış eləyəydin də.

Muxtar: Çiy söz danışsın, Nadir, məni, görünür, kimnənsə dəyişik salmışan.

Nadir: Yaxşı, yaxşı, incimə, zarafatım var səninlə, ərkim çatır, nə olar? (*Zaura*). Mən ölüm, təmiz söhbətdir ya yox? Sonra ürəyivizə ayrı şey gələr a... Guya ki, mən özümçün canan-zad tapa bilmirəm, kasadlıq çəkirəm bu sarıdan? Ay-hay, canımçün, bilmirəm arvadların əlindən hara qaçım gizlənim, qarğa-quzğun kimi tökülürlər üstümə hər tərəfdən...

Muxtar: Nadir, bilirsən nə var, səninlə mənim sinnimiz elədir ki, gərək imkan tapdıqca qadınlardan gen gəzək.

Nadir: Canınçün heç elə şey yoxdur. Nə deyirsən, öz payıva. Mənim canım hələ suludur. Sağ ol, Muxtar müəllim, sən sağlığın (*içir*). Bu günlərdə bura iki oğlanla bir qız gəlmişdilər... Gördüm ki, bizimkilər deyil, özgə şəhərdəndirlər. Oğlanlar lap belə maygülüdürlər, amma qız, Allaha and olsun, bir dünya gözəlidir ki, iki göz istəyir tamaşasına. Nə isə göz qoydum bunlara... Gördüm yox, aşna, qız bunların tayı döyül, özü də puldan da kasaddırlar. Barmağımı dişlədim, dedim əsl məqamdır... Bəli, göndərdim bunların stoluna apelsin, meyvə, göyərti, əntiqə parnik xiyarları, pamiqorları, özü də noyabr ayıdır a... Yanında da bir şüşə əntiqə konyak... Axırda da iri bir dəstə qırmızı qərənfil, dedim de ki, kababxananın böyüyüdür sizi qonaq eləyən – bizim elin adəti belədir. Gördüm bəli, gözləri par-par parıldadı üçünün də, əsas da ki, qızın... Birdən ağıma gəldi ki, köpəyin qızı özü içib dəm olar... mənim də

ki, xüsusi fransız likyorum var... Muxtar müəllim, sən ki bilirsən o nədir, qadın bir qədər vuran kimi özü kişinin üstünə atılır... Bəli, bu likyordan da göndərdim, dedim deyin ki, bəs qadın yalnız bu likyordan içsin, çünki dedim, bu da elə bizim el adətimizdir. Bəli, oğlanlar oldu lülüş, yıxılıb qaldılar, qız da ki, əməlli hallanıb. Dalı day uzun məsələdir, danışılasi deyil... (*Zaur*). Bunu da içək bu cavan dostumuzun sağlığına. Bağışlayın, siz nə sənət sahibisiniz?

Zaur: Nəşriyyatda işləyirəm.

Nadir: Yaşa! Nəşriyyat işçiləri bizim hamımızın fəxrimizdir, başımızın ucalığıdır. Siz bizə mənəvi qida verirsiniz, bizim də borcumuzdur ki, sizə hər cür hörmət-izzət göstərək... Nəşriyyatda kitab buraxırsız da, ya bəlkə səhvim var.

Zaur: Bəli.

Nadir: Ay sağ ol. Kitab biliyin anasıdır. Mənim atam rəhmətlik, Allah önlərimizə rəhmət eləsin, haman istəyirdi ki, mən də oxuyub alim olum, nə bilim kitab yazan olum. Altı qardaşım, hamısı oxumuş, bircə mən fərsiz çıxdım. Neyləyim, vaxtında ağılım olmadı, indi də birtəhər çaq-çuruq eləyirik də. Qardaşlarım da, bütün qohum-əqrabamız da, hamısı oxumuşlardır. Amma, Muxtar müəllim, bilmirəm nə məsələdir ki, bu oxumuşlar hamısı həftə səkkiz, mən doqquz gəlirlər üstümə ki, Nadir qədəş, bəs gərək borc verəsən bizə, puldan korluq çəkirik. Ha, ha, ha... Muxtar müəllim, yenə araq gəlsin?

Muxtar: Yox, yox, mən daha içən deyiləm, getməliyəm. Zaur da bir balaca işimiz var.

Muxtar durub harasa gedir.

Nadir: Yox, siz mənim də ürəyimi qırırsınız, qoyaydız bir boşqabları təzələsin, bir-iki şiş isti kabab gətirsin, bir azca da o araqdən vuraq. Mən ölüm, təmiz söhbətdi?

Muxtar (*qayıdır*): Zaur, gedək.

Zaur: Bəli (*ofisianta*). Neçə verəcəyik?

Muxtar: Çatıb.

Nadir: Necə? Adə, Arif, adə, qırışmal, utanmırsan Muxtar müəllimdən pul alırsan?

Ofisiant: Neyləyim, ay Nadir qədəş, Muxtar müəllim dedi ki, almasan, bir də bura ayaq basan deyiləm.

Nadir: Muxtar müəllim, yaman sataşırsan a, mən sifariş verirəm, xərci sən nöş çəkirsən? Bu təmiz söhbət olmadı ha! Axı mən sizi qonaq eləmək istəyirdim?

Muxtar: Biz xanım deyilik ki, bizi qonaq eləyəsən. Həm də mən Zaurun üsuluyla hərəkət elədim. Bir dəfə Moskvada bax bu sayaq o məni qonaq elədi, mən də borclu qalmaq istəmədim.

Nadir: Yox, bu olmadı, heç təmiz söhbət olmadı...

Muxtar: Yaxşı, hələlik.

Zaurla Muxtar çıxırlar.

Muxtar: Siz yəqin təəccüblənirsiniz... Mənim bu sayaq adamlarla – Nadiri deyirəm – bu sayaq adamlarla, tanışlığımıza təəccüblənirsiniz? Məsələn ondadır ki, məni hər cür, hər növ insanlar maraqlandırır – yaxşısı da, pisi da axmağı da, ağıllısı da, təmizi də, əyyaş da... Azarımdır bu cür adamlarla görüşmək: sözlərini eşitmək, anlamağa çalışmaq onların düşüncə, həyat tərzini.

Zaur: Nə üçün axı?

Muxtar: Nə bilim, nə bilim... İllər keçdikcə mən özümü də, başqalarını da daha pis anlayıram. Heç başa düşə bilmirəm insanları da, özümü də. Bircə onu bilirəm ki, bu dünyada sual çoxdur, cavab az...

Zaur: Yaxşı, mənə nə demək istəyirdiniz?

Muxtar: Söhbət sizinlə Təhminənin münasibətlərindən gedir. Təkrar edirəm, mən sizin işlərinizə qarışmaq istəmirəm, amma valideynləriniz elə bir adamla mənə sifariş göndəriblər ki, istə-istəməz mən də bu məsələyə müdaxilə etməli oldum. Dünən Təhminəylə danışdım, Zaur, inanın mənə, sizin aranızda na olubsa, olub keçib, hər şey bitib, hər şey qurtarıb. Təhminə artıq başa düşüb bunu, siz də bir azdan başa düşəcəksiniz. Və o vaxta qədər əzab çəkəcəksiniz, həm ona əziyyət verəcəksiniz, həm də ailənizə.

Zaur: Axı, siz...

Muxtar: Dayanın, sözümü kəsməyin, mən sizdən neçə yaş böyüyəm, həyat təcrübəm də sizdən qat-qat çoxdur. Təhminəni də çoxdan tanıyram. Hər şeyi başa düşürəm, cavansınız, gözəlgöycəksiniz, bir-birinizi cəlb etmisiniz, nə günah var ki bunda... Amma, inanın mənə, bir gün hər şey sona yetir, ən çılğın ehtiras belə bitib-tükənir və əgər kişiylə qadını ehtirasdan başqa heç nə

bağlamırsa, yəni ailəyə nigahla, uşaqlarla bağlı deyillərsə, onda bu cür əlaqə elə bir dəhşətli işgəncəyə çevrilir ki, gəl görəsən...

Zaur: Elə bildim indi soruşacaqsınız, təmiz söhbətdir?

Muxtar: Rısxənd eləməyin.

Zaur: Mən Nadir deyiləm və sizin də bu atmacanınızı yalnız yaşıınıza görə keçirəm... Bilirəm indi halınız başqadır, sizi də başa düşürəm...

Zaur: Hamını başa düşmək də yaqın bir şey deyil, hə?

Muxtar: Ola bilsin... əlbəttə, heç nə başa düşməmək daha asandır. Nə isə... Sizə sözümlə budur ki, dünyanın axırı bilməyin bütün bunları. Bu sizin ömrünüzün sonu deyil, olsa-olsa ancaq bir epizoddur. Həyat bilirsiz nə uzundur. Zaur, yalan deyirlər, qısa deyil ömür, biz çox yaşayırıq, lap çox, o qədər, o qədər şey görüb bilirik, o qədər şeydən keçirik ki... Ömrümüz boyu hər cür bərkə-boşa düşürük, dünyanı, necə deyirlər, əməlli-başlı dişimizə vururuq. İndi ayrılısanız, ömrünüzün bu günlərini həmişə xoş bir təəssüflə, yüngül bir qüssəylə yad edəcəksiniz, şirin bir yuxu kimi, amma əlaqəniz davam etsə, bu əməlli-başlı əzab-əziyyətə çevriləcək...

Zaur: Sizə bir sual vermək istəyirəm.

Muxtar: Buyurun.

Zaur: Siz özünüz Təhminəni sevirsinizmi, ya haçansa sevmişsinizmi?

Muxtar: Zaur, mən ancaq sizə bayaq dediyim sözləri təkrar edə bilərəm: bu dünyada sual çoxdur, cavab az...

İşıq sönr.

Təhminənin mənzili. Zaur divanda uzanıb siqaret çəkir. Təhminə gəlir. O yorğun və əsəbidir.

Zaur: Nə belə gec gəldin? Hardaydın?

Təhminə: Canımı götürüb sənin ananın əlindən qaçmışdım...
(birdən hönkürüb ağlayır).

Zaur (yerindən durub Təhminəyə yanaşır): Nə olub sənə?

Təhminə: Bacarmıram day, Zaur, bacarmıram... Təngə gəlmişəm. Hər gün mənə zəng vurub küçə söyüşləriylə söyürlər. Evə, işə. Çirkab qalmayıb başıma tökməsinlər. Məni hədələyirlər ki, məhkəməyə verəcəklər, milisə xəbər eləyəcəklər, daha nə bilim nə... Mənim nə təqsirim var, ilahi. Sən Allah, sən ölülərinin, dirilərinin

canı, qayıt evinizə. Zaur, mənim də canım qurtarsın. Rahat buraxın məni, sən Allah, sən də, sənin anan da. Daha səbrim çatmır, çatmır səbrim, vallah (*qaçıb otaqdan gedir, bir qədər sonra əl-üzünü yuyub sakitləşmiş halda qayıdır*). Nahar eləmirsən?

Zaur: Yemişəm. Muxtar qonaq eləyib məni... Dünən səninlə də söhbət eləyib ki...

Təhminə: Bəli, Muxtara da yol tapıblar. Elçi göndərmişdilər yanıma Muxtarı. Sənin valideynlərin... Sevdalaşmaqçün. Deməli, mən səni onlara qaytarıram, əvəzində onlar məni rahat buraxırlar, daha qulağımı dəng eləmirlər...

Zaur: Əcəbdir. Mən də demək elə-belə cansız əşyayam, dəyiş-düyüş edirsiniz?

Təhminə: Bu sənin özündən asılıdır. Hər halda mən səni zorla tutub saxlamaq fikrində deyiləm. Mənim evimə özün öz ayağınla gəlmisən, haçan kefin istəsə, özün öz ayağınla çıxıb getməyə də ixtiyarın var.

Zaur (*istehzayla*): Ehtiras bitib-tükənib?

Təhminə: Ehtirasın bura nə dəxli var? Dünya tək bir ehtiras üzərində qurulmayıb ki...

Zaur: Lap Muxtarın sözlərini deyirsən ki...

Təhminə: Mən bilmirəm Muxtar sənə nə deyib...

Zaur: Bircə şey mənə aydın deyil. Niyə bizim işimizə aid olan məsələləri Muxtarla müzakirə etməlisən? Muxtar sənə nəyindir, əminidir, atandır, nəyindir, hə?

Təhminə: Mənim nə atam var, nə də anam. O, sənsən, məşallah, atan da var, anan da...

Zaur: Axı niyə məhz Muxtarla danışırısan bizim işlərimiz haqqında?

Təhminə: Dedim də sənə, bu anavın təşəbbüsüdür. Tək Muxtar olsaydı, dərd yarıydı, day mənim bütün tanış-bilişimi əldən salıblar. Hətta Mədinəyə də zəng vurubmuş...

Zaur: Mədinəyə?

Təhminə: Bəli... amma Mədinəyə zəng vurmağı lap yaxşı olub. Mədinə onun cavabını verib. Büküb abırını ətəyinə... Mədinəni tanımır hələ anan, dilinə bələd deyil, Mədinə doqquz qoyar onu söyüş söyməkdə...

Zaur (*hirsli*): Mədinənin nə həddi var ki, mənim anama söyüş söysün?

Təhminə: Bəs sənın ananın nə həddi var ki, Mədinəni aradüzəldən yengə adlandırsın... Sən bir azğınlığına bax ki...

Zaur: Sus, kəs səsini, anam barəsində artıq-əskik danışma...

Təhminə: Bəs nə haqla anan Mədinəni təhqir edir. Kim verib bu haqqı ona? Aradüzəldən yengə...

Zaur: Düz deyib anam, sənın Mədinən elə aradüzəldən yengədir ki, var.

Təhminə (*get-gedə daha da əsəbiləşərək*): Deməli, belə. Aradüzəldən! Mən də, deməli, onun kadriyam da, mənimlə düzəldir adamların arasını?!

Zaur: Mən belə söz demədim.

Təhminə: Nə olsun demədin? Fikrində ki, tutmusan. Həmişə fikrində bunu tutmusan. Əlaqəmizin ilk günündən mənim haqqında belə düşünmüsən. Məni ayağı sürüşkənin biri hesab eləmişən. Elə ona görə də mənə yaxınlaşmaq fikrinə düşmüşən də. Fikirləşmişən ki, nə var, yüngülməzacın, gözüdağınyğın birisidir... Sonralar, ən xoşbəxt günlərimizdə də bu fikir içini gəmirib, həmişə, həmişə şübhələnmişən məndən, xəyanət, etibarsızlıq gözləmişən. Ürəyinin dibində inanmışan bütün şayiələrə, məni əxlaqsız qadın hesab eləmişən həmişə. Elə indi də bu fikir səni rahat qoymur. Ona görə ki, sən südəmər uşaqsan, kişi deyilsən hələ. Güclü adam heç vaxt qısqanmaz, ancaq zəif, gücsüz adam həmişə hamıya qısqanıb qovrula-qovrula qalar... Sənin hələ yekə kişi olmağına çox var...

Zaur (*kinayəylə*): Əlbəttə, kişi Dadaşdır, Spartakdır, Muxtardır, qəssab Fazildir sənın aləmində...

Təhminə: Nə demək istəyirsən?

Zaur: Elə dediyimi...

Təhminə: Açıq danışaq. Onu demək istəyirsən ki, bütün bu adlarını çəkdiqlərin mənim aşnam olub hə, bunu demək istəyirsən? Çox əcəb, indi ki, bunu demək istəyirsən, elə sən biləndir, düz tapmışan. Hələ bunlardan başqa da çox adam var, sən heç adlarını bilmirsən. Dur çıx get burdan, yüyür ananın yanına, "Moskviç"inin yanına...

Zaur yanaşib Təhminəyə sillə vurur. Cəld pencəyini geyir, qapıya tərəf gedir, Təhminə üzünü tutub oturub, Zaur qapıdan qayıdır, cibindən evin açarını çıxarıb stolun üstünə qoyur və cəld çıxıb gedir.

İşıq dəyişir.

Ön səhnədə Tallin aeroportu. Zaurla Firəngiz yan-yanası kresloda oturublar.

Zaur durur, səhnənin o biri tərəfinə keçir, burada kresloda Təhminə əyləşib, eynilə son şəkildəki pozada oturub, əlləriylə üzünü tutub.

Zaur: O gün sən məni elə yandırdın, elə yandırdın ki, mən də necə olursa-olsun, səndən intiqam almaq, səni yandırmaq istədim. İstədim elə yandırmaq, elə yandırmaq ki, səni...

Təhminə: Axı niyə, Zaur, niyə, niyə, mənim nə günahım, nə təqsirim vardı axı... Yəni, sən, doğrudan da, mənim düz sözümlə yalan sözümü ayıra bilmirdin!..

Reproduktordan səs: 751 reyslə Tallindən Bakıya uçan təyyarənin uçuşu hava şəraitinə görə təxirə salınır. Əlavə məlumat bir saatdan sonra veriləcək. *(Təhminə qeyb olur. Zaur Firəngizin yanına qaydır).*

Səkkizinci şəkil

Murtuzgilin mənzilində qonaqlıq. Zaurla Firəngizin nişanıdır, masanın arxasında Murtuz, Aliyə, Cəbi, Fizzə, Məcid, Zivər, Zaurla Firəngiz yan-yanı oturmuşlar.

Cəbi (tost deyir): Bu gün biz bura çox xoş bir məramla yığılmışıq, hamımızın xoş günüdür. Əzizimiz Zaurla əzizimiz Firəngizin bu nişan günündə hamımızın qəlbi səvincə çırpınır. Bu gün iki gözəl gəncin, iki sevən ürəyin, iki saf, təmiz ailənin əbədi olaraq bir-birinə qovuşduğu gündür. Zaur kimi gənclərimizlə biz fəxr edirik, ağıllı, gözəl, mərifətli, təmiz, saf bir oğlandır. Ailəsi də özünə layiq, özü də ailəsinə layiq saf, gözəl, təmiz, namuslu... O biri tərəfdən bizim Firəngiz xanım da bir ətirli çiçəkdir ki, Murtuz Balayeviçin ailəsində, Aliyə xanımın tərbiyəsiylə belə məsum, ismətli, bəllur kimi saf yetişib, boya-başa çatıb... Mən deyərdim ki, Firəngiz bir qönçədir, hələ gül kimi açılmayıb. Arzumuz budur ki, bu gözəl, göyçək cavanlar öz böyük, saf məhəbbətlərinə həmişə sadıq qalsınlar, xoşbəxt, qəşəng, təmiz ailə qursunlar, oğullu-uşaq olunsunlar... *(hamı içir).*

Murtuz: Yaxşı, bəs Spartak hanı?

Aliyə: İndi gələr... Zivər bacı... sən Allah, o salatdan da götür,

Firoçka özü düzəldib.

Zivər: Çox sağ ol, baxdım dadına, gözəldir...

Fizzə: Maşallah, Firoçka hazır xozyaykadır da...

Spartak gəlir.

Murtuz: Adə Spartak, haradasan, gəl çıx da, yenə haralarda veyllənirsən? (Məcidə yavaşdan) Görəsən, yenə hansı cananın yanında başı kefə uyub. (*Ayağa durur, Cəbiyə*) Tamada icazə versə, bir-iki kəlmə də mən qırıldadaram. Bəli, bu gün, bu gözəl nemətlər düzülmüş stolun başında ən yaxın qohumlarımız yığışıb. Adə, Spartak, bokalıva içki tök görək. Amma bax, içib keflənməyəsən ha, sən haramzadanı yaxşı tanıyıram mən. Vurmağa başlayanda açarını itirirsən.

Spartak: Ay papa, bu sözləri özüvə də de.

Hamı gülüşür.

Aliyə: Düz deyir də, sən də özünü saxla bir balaca, ürəyin yadından çıxıb?

Murtuz: Mənim hər şey yadımdadır. (*Sərxoş adamın ina-dıyla təkrar edir*) Hər şey yadımdadır mənim... Qulaq asın, görün nə deyirəm... Bizim cavanların sağlığına içdik, onların gələcək təmiz, gözəl ailələrinin sağlığına badə qaldırdıq. Amma mən demək istəyirəm ki, (*Zaura müraciətlə*) ailə qurana qədər, evlənənə qədər nə olubsa kişi gərək evinin qapısından eşikdə qoysun hər şeyi. Nə olub, olub, madam ki, evlənmişən, zəhmət çək, day şuluqluq eləmə. Ailə gərək möhkəm, sağlam olsun... Cavanlıqda hansımızın başına belə-belə şeylər gəlməyib axı hə? (*Məcidə göz vurur*). Mən ölüm, vur bura, professor, ay səni.. Yox, mən bir söz demirəm, bu da lazımdır, cavan oğlançün bu vacibdir, hətta... Necə deyərlər, həyatın gərək hər kef-damağını görəsən. Hərif olmayasan, inkişaf üçün də lazımdır bu, lap sağlamlıq, səhhət cəhətincə də... Təbabət də təsdiq edir bunu! Amma... Burada bir iş var... nə iş? Gərək ailə qarşısında, cəmiyyət qarşısında borcunu da heç vaxt yaddan çıxartmayasan... Yoxsa görürsən, cavan oğlandır, uyur bir...

Aliyə: Yaxşı, ay kişi, sözünün canını de, mətləbdən uzaqlaşma...

Murtuz: Bəli, deyəcəyəm sözümün canını... Sən heç darıxma, Aliyə xanım... Nədir mənim sözümün canı, mənim sözümün canı

odur ki... hə... (*axtarır, nə demək istədiyini artıq unudub*).

Aliyə: İçək bir də cavanların sağlığına, Firəngiz qızıyla Zaur oğlumun sağlığına, mehribançılığımızın sağlığına.

Murtuz: Düzdür! İçək mehribançılığımızın sağlığına. (*İçirlər*). Adə Spartak, bəs sən heç içmədin. Nə əcəb səndən. Sən yoxsa mehribançılığın əleyhinəsən?

Spartak: İşim var, rul dalındayam, maşınla gedəsiyəm.

Murtuz: Yox, bu olmadı, bacının nişanında da içməyib harda içəcəksən. Nədi, yoxsa Zaurun sağlığına vurmaq istəmirsən. Aa, dinmə burda deyəsən iş var? De görüm Zaurla aran necədir? Ay lotular...

Spartak: Lap yaxşı...

Murtuz: Aranızda bir şey yoxdur ki? Hə?

Spartak: Əşi, heç nə, heç bir şey yoxdur.

Murtuz: Yaxşı, indi ki, deyirsiniz heç bir şey yoxdur, onda durun öpüşün.

Zaurla Spartak həvəssiz öpüşürlər.

Murtuz: Əhsən! Molodes! Hə, indi bir yaxşı rəqs havası qoyun, oynamağım gəldi.

Spartak maqnitofonu işə salır, rəqs havası çalınır, hamı oynamağa başlayır.

PƏRDƏ

Doqquzuncu şəkil

Zaurgilin mənzili. Zaur çarpayıda uzanıb, yatır. Hələ səhnə qaranlıqkən telefon səsi eşidilir. Zaur əlini atıb gecə çırağını yandırır, sonra telefonun dəstəyini qaldırır.

Zaur: Allo.

Telefondan mahnı səsi gəlir.

Zaur: Allo, kimdir? (*Birdən başa düşüb qulaq asmağa başlayır və şüa səhnənin başqa küncünü işıqlandırır. Təxminən kresloda*

oturub, maqnitofonu qurub və telefonun dəstəyini maqnitofona tərəf qoyub. Mahnı qurtarır və Təhminə telefonu asır).

Zaur telefon qudoklarını eşidir, o da telefonu asır, sonra yenidən dəstəyi götürüb Təhminəyə zəng vurur. Təhminə dərhal dəstəyi götürür.

Zaur: Təhminə, Təhminə. Niyə cavab vermirsən, Təhminə? Onsuz da bildim ki, sənsən! Səhər saat altıdır, sən bütün gecəni yatmamısan, indi də sən idin zəng vuran, bilirəm axı. Bəs niyə dinmirsən? *(Təhminə maqnitofonun düyməsini basır, başqa mahnı səslənməyə başlayır. Mahnı qurtarır və Təhminə dəstəyi asır. Zaur siqaret yandırır, durub otağında var-gəl eləyir, yenidən telefon səslənir, Zaur dəstəyi qaldırır, başqa mahnı səslənir).*

Zaur: Təhminə, ay Təhminə, axı niyə sən mənə o sözləri dedin. Axı mən səni, ancaq səni sevirdim. Doğrudan sevirdim və ancaq səninlə xoşbəxt idim. Axı bilirəm, mən bir də heç vaxt, heç bir vaxt xoşbəxt olmayacam, özün də bilirsən ki bunu, mən artıq yaşamıram, ölüyəm, canlı meytəm.

Təhminə hıçqırır və dəstəyi asır. Zaur yenə əsəbi halda səhnədə var-gəl edir. Yenidən zəng çalınır, dəstəyi qaldırır və başqa mahnı səslənir.

Zaur: Bilirəm, Təhminə bu kasetində axırıncı mahnıdır. Bilirəm vidalaşırsan mənimlə. Həmişəlik vidalaşırsan. Bir kəlmə də deməyəcəksən, bu mahnı qurtaracaq və biz əbədi ayrılacağıq. Dünyada yalnız tək bir qadın bu cür vidalaşa bilərdi, Təhminə, sən... tək bir sən...

Mahnı qurtarır. Təhminə dəstəyi asır. Təhminə və Zaur hərəsi səhnənin bir tərəfində quruyub qalırlar. Sonra işıq sönmür. Tallin aeroportu. Zaur və Firəngiz kreslolarda oturublar.

Reproduktordan səs: Diqqət! 741 nömrəli reyslə Tallindən Bakıya uçan sərnişinlərin nəzərinə. Təyyarəyə minik başlanır. Təkrar edirəm...

Zaur: Dur Firəngiz, dur, axır ki, deyəsən, uçuruq.

Zaur, Firəngiz və başqa sərnişinlər pərdənin qabağından keçib təyyarə

meydanına tərəf addımlayırlar.

Onuncu şəkil

Bakı aeroportu. Təyyarədən düşüb gələn sərnişinlərin arasında Zaur və Firəngiz. Onları Zivər xanım, Murtuz, Aliyə və Spartak qarşılayırlar. Zivər xanım bir tərəfdə, Aliyə və Murtuz o biri tərəfdə dayanıblar. Spartak var-gəl edir. Zaurla Firəngiz gəlib çatır, ata-analarıyla görüşürlər.

Spartak: Birkaları ver, baqajınızı alım. (Zaur birkaları Spartaka verir. Spartak gedir, Zivər xanım Zauru öz dayandığı tərəfə, bir qırağa çəkir, Murtuzla Aliyə də Firəngizi öz tərəflərinə çəkirlər. Zivər Zaurla odlu-odlu danışdıqca səhnənin o biri tərəfində eyni çılğınlıqla və hiddətlə Aliyəylə Murtuz da əl-qollarını ölçə-ölçə Firəngizlə danışirlar. Biz onların danışdıqlarını eşitmirik, Zivər xanımın sözlərini dinləyirik, amma tamaşaçıya aydın olmalıdır ki, Aliyəylə Murtuz da öz qızlarıyla eyni sayaq söhbətə başlayıblar).

Zivər: Adamı tanımaq olmurmuş, Allah haqqı. Biz bunları abırılı adam bilmişik, sən demə, bu Aliyə şeytana papuş tikirmiş. Özü də, əri də özlərindən elə müştəbehdirilər ki, elə bil alçaq dağları bunlar yaradıblar. Qızlarının da tayı-bərabəri yoxmuş onların gözündə, göydən qızıl zəmbillə düşübmüş... Hələ görəydin bu Spartaklarını necə şişirdib göyə qaldırırlar. Arvadın həyasızlığına bax, düz gözümün içinə şappadan deyir. "Sən nahaq deyir, Spartakı Zaurla tən tutursan. Spartak hara, Zaur hara. Spartak müstəqil kişidir, bir evin dayağıdır, Zaur isə heç öz ailəsini əməlli-başlı saxlaya bilməz, özbaşına qalsa"... Day mən də bu yerdə partladım, nə partladım. Nə olub, dedim, bəlkə Zaur qapıya gəlib, səndən kömək-zad istəyib, ölüb-eləyib Zaurun atası-anası ki, sizlərə möhtac olsun... Zaurun, deyirəm, məşallah, dalında dağ kimi dədəsi var... İndi gör bu ləçər qızı mənə nə cavab verir, dədəsi, deyir həmişə olmayacaq ki. Bəs sənin ərin necə, dedim, qurdla qiyamətə qalacaq? Hamımızın axırı bu qara torpaqdadır da, heç kim bilmir ki, əcəl onu haçan və harda yaxalayacaq.

Zaur: Axı bütün bu qalmaqal nədən başlayıb?

Zivər: Əşi, söz düşdü evinizdən, dedim yaxşı oldu vaxtında Zaura kooperativ tikdirdik, indi, məşallah, gözəl mənzilləri var. Bilmirəm Aliyə xanıma niyə dəydi bu söz? Qayıdasan mənə ki,

Firoçka, deyir, istəsəydi, min pay bundan yaxşı evlərə köçə bilərdi. Elçilər, deyir qapımızın dabanını çıxartmışdılar.

Zaur: Hansı elçilər?

Zivər: Əşi, yalan deyir gözünün içinəcən... Kim idi ona elçi düşən? Yəni mən bilmirəm, yadımda deyil, nə ilan dili çıxarırdı, nə eyhamlar, eyham nədi e, az qala diliynən açıq-aşkar deyirdi ki, sizinən qohum olmaq istəyirik... Allahına şükür eləsin ki, qızının bəxti belə açılib... Heç eybi yox, mən də bir-iki kəlmə şirin söz dedim ona. Qiyamətəcən yadından çıxmaz. Məni o deyil e özümdən çıxardan, o əri heyvəradır. Guya ki, belə ağır, kişidir, ağsaqqaldır öz aləmində, di gəl, arvad işinə qarışmaqdan utanıb xəcalət çəkmir. Götürüb telefonu bu da, deməli, mənim üstümə xoruzlanır.

Zaur: Mənim atam da ki, Aliyə xanımın cavabını verib, hə?

Zivər: Xeyir, bircə o çatmırdı... Sənin atan əsl kişidir, arvadnan ağızbağız verən o qurumsaqlardan deyil. Amma Murtuzun özüylə danışdı, özü də əməlli-başlı danışdı...

Zaur: Görürəm burda vaxtınızı şən keçirmisiniz.

Zivər: Elə bilirsən bu hayıfı qoyacağam mən onda?!

Spartak (gəlir): Çəmodanlarınızı qoydum maşına.

Aliyə: Firoçka bizim məşinımızda gedəcək.

Zaur: Yaxşı.

Zivər: Gəl biz də öz məşinımızda gedək (hamı gedir).

Spartak (Zaurun qoluna girir): Zaur, bir dəqiqə.

Zaur: Nədi?

Spartak (tərəddüddən sonra): Bilirsən, Zaur:.. Sənə demək istəyirdim... Təhminə ölüb... (Pauza) Serroz... qara ciyəri... İyirmi günün içində yandı getdi yazıq...

İşıq sönrür.

On birinci şəkil

Təhminənin mənzili. İndi bu mənzil bomboşdur. Bütün şeylər çıxarılıb, yalnız bir divarda Təhminənin iri şəkilləri qalıb. Otaqda yalnız iki taburetka var. Taburetkaların birində Mədinə oturub. Nadir iki hamballa içəri girir. Hamballar iri taxta bir qutu gətirirlər. Yəqin ki, bu qutunun içində mebel var. Bütün şəkil boyu hamballar otağa müxtəlif biçimli qutular gətirir və sona qədər bütün səhnəni doldururlar.

Nadir (*divara yanaşır, hamballara*): Bu şəkilləri də çıxarın (*hamballar Təhminənin şəkillərini divardan götürürlər, yalnız birinə – lap hündürdə qalmış şəkildə əlləri çatmır. Nadir çıxarılmış şəkilləri Mədinəyə göstərir*).

Nadir: Bu şəkillər sizə lazımdır, yoxsa ataq getsin?

Mədinə: Yox, atmayın, qoyun bura, mən özüm götürərəm.

Nadir taburetkanın üstünə çıxıb Təhminənin hündürdəki şəklini çıxartmaq istəyir, boyu çatmır.

Nadir: Yaxşı (*hamballara*), gedək şkafı gətirək (*gedirlər, Mədinə bir müddət tək oturur, Zaur gəlir*).

Zaur: Mədinə!

Mədinə: Zaur (*ağlayır*) gəl içəri. Haçan gəlmisən?

Zaur: Bu gün, bir saat bundan qabaq...

Mədinə: Gördün də Zaur?! Təhminə getdi əlimizdən (*yənə ağlayır*).

Zaur: Mənə Spartak xəbər verdi...

Mədinə: Buranı da kiməsə – təzə adama veriblər, şeylərini daşıyır. Heç ölmək istəmirdi yazıq. Xəstəlikdən qabaq tez-tez deyirdi ki, ölmək istəyirəm, sözdü də deyirdi, amma elə ki, doğrudan xəstələndi, ağrılar, əziyyətlər başladı, xəstəxanaya düşdü və xəstəxanada da bildi ki, doğrudan da, ölür, onda qaragün elə yalvarırdı ki, qurtarın məni, ölmək istəmirəm. Amma axıracan kişi qızı kimi mərd-mərdanə apardı özünü... Görsən tanımazdın, Zaur, elə arıqlamışdı ki, yazıq... Ağrılar yaman əziyyət verirdi, amma heç zarafatından da qalmırdı... Nə yaxşı oldu, deyirdi, heç kəs mənim qocalığımı, çirkinliyimi görməyəcək... Otursana, Zaur (*Zaur taburetkada oturur*). İstəyirsən keçək bizə? Sənə çay dəmləyim.

Zaur: Yox, istəmirəm. Yənə danış ondan...

Mədinə: Ey, ay Zaur, nə danışasan?.. Elə bil heç yox imiş, heç nə qalmadı bədbəxtdən... Amma bilirsən necə gözəl insan idi?.. Necə qızıl kimi ürəyi vardı? Səni də yaman çox istəyirdi, Zaur, indi istəməsin... Həqiqətdə istəyirdi... Sən gedəndən sonra bilirsən nələr çəkdi, yazıq?

Zaur: Bilirəm... Bu barədə danışma...

Mədinə: Başa düşürəm, sənə də ağırdır, əlbəttə. Amma sən hələ cavansan, bütün ömrün qabaqdadır. Hər şey unudulub gedəcək, ay Zaur,

bu etibarsız dünyanın işi belədir.

Zaur: Elədir...

Mədinə: Amma yazığı nahaq incidirdilər.

Zaur: Kim?

Mədinə: Bilmirəm, yəqin sizinkilərdən idi kimsə. Acığın gəlməsin. Sən arvadınla səfərə gedəndən sonra kimsə ona hey zəng vururdu. Hə, qarniboş, deyirdi, nə oldu, hıçqırığın içində qaldı? Kələyin baş tumadı? Yox, anan deyildi. Ananın səsinə tanıyırdı Təhminə, kimsə başqa adam idi.

Hamballar gəlirlər, bir-birinə: belə yox, beləsinə keçir, aşağı tut, o tərəfə əy və s. göstərişlər verə-verə iri bir qutunu da otağa qoyurlar.

Mədinə: Xəstəxanada da tez-tez səni yadına salırdı... Lap axır gününəcən...

Zaur: Nə deyirdi?

Mədinə: Deyirdi ki, Zaur məni satdı onlara.

Zaur: Kimə onlara?

Mədinə: Nə bilim, elə beləcə deyirdi, onlara... Bıy, tamam yadımdan çıxıb, sənə kağız yazıb axı.

Zaur: Kağız?

Mədinə: Hə, ölümündən iki gün qabaq duxularının sirrini yazıb, hansı duxudan nə qədər qatmaq lazımdır. Xahiş elədi ki, sənə verim "Qoy Zaurun arvadı bu ətiqləri vursun" dedi, "onda Zaur məni xatırlayacaq hər dəfə". Dayan, indi gətirim... (Gedir).

Nadir və hamballar gəlirlər. Hamballar yeni iri qutu gətiriblər.

Nadir: Adə, ay Allahın... bəndələri, ehtiyatlı olun, bu pianinadır, elə yerə çırpırsız ki... (*Zauru görür*) Salam-məleyküm...

Zaur: Heç, qonşuyla işim vardı...

Nadir: Belə de... Bu evi də bizə veriblər... Amma gərək əməlli maya qoyum, yaxşı bir remont eləyim... Yaxşı finski oboylar vurduracam, yoxsa bu nədir belə... Bağışlayın, üzünüz mənə tanış gəlir, harda görmüşəm sizi...

Zaur: Bilmirəm... Mən sizi tanımıram...

Nadir: Nə olar... Bu da təmiz söhbətdir... (*hamballara*) bu tərəfdən qoyun, aha, di gedin televizoru gətirin... (*Zaur*).

Bağışlayın, sizə bir zəhmət verim... Deyəsən, sizin boyunuz məndən ucadır... Zəhmət olmasa, bu taburetkanın üstünə çıxıb o şəkili çıxardın, mənim boyum çatmır. Zalımın qızı, bilmirəm o şəkli o hündürlüyə necə vurub.

Zaur taburetkanın üstünə çıxır. Təhminənin şəklini çıxartmaq istəyir, amma elə bil kimsə şəkli bir az da yuxarı dartır, Zaurun əli çatmır.

Zaur (taburetkadan düşür): Mənim də boyum çatmadı.

Işıq sönmür.

On ikinci şəkil

Səhnədə uzun bir stol. Stolun arxasında Murtuz, Aliyə, Spartak, Zivər, Məcid, Zaur, Firəngiz, Cəbi, Fizzə oturub loto oynayırlar.

Cəbi (torbadan bir neçə loto çıxarıb çağırır): Parta-part, on yeddi, səkkiz, iyirmi beş, qırx üç, on üç, yeddi, otuz beş, əlli altı, altmış iki, doqquz, on bir və s.

Spartak: Bir-bir çağır mən gözləyirəm.

Cəbi: On dörd.

Zivər: Mən də gözlədim...

Murtuz: Mən də...

Cəbi: On doqquz, altı...

Aliyə: Mən də gözləyirəm...

Fizzə: Mən iki yerdə gözləyirəm.

Məcid: Mən də...

Zaur: Mən də...

Spartak (Zaurun kartına baxır): Zaur, sən harda gözləyirsən... Sən heç daş qoymamısan ki...

Zaur (key kimi): Hə?

Spartak: Yatmısan, niyə daş qoymursan? Nə gözləyirsən?

Zaur: Nə gözləyirəm?.. Heç özüm də bilmirəm nə gözləyirəm (harasa bir nöqtəyə baxır, birdən o baxdığı yer işıqlanır və orada Təhminə dayanıb. Təhminə gülümsünür).

Zaur (yerindən sıçrayır): Ora baxın, ora baxın (hamı baxır,

Təhminə yox olur).

Məcrid: Nə var ki, orda?

Spartak: Nədi?

Zaur ora-bura döyükür, indi Təhminə səhnənin, yaxud tamaşa salonunun başqa yerində görünür.

Zaur: Ora, ora baxın (*durub Təhminə görünən yerə tərəf cumur, işıqlar söniür, hamı yox olur, səsləri hardansa çox uzaqlardan eşidilir: On beş, qırx səkkiz, yetmiş bir, iyirmi bir... Təhminə səhnənin və salonun müxtəlif yerlərində görünüb itir, Zaur onu axtarır və Təhminənin mahnısı öz ifasında səslənir.*)

Təhminənin mahnısı:

Görüşdük belə çətin,
Ayrıldıq belə asan.
Gördüyün hər qadında
Məni axtaracaqsan.

Ömrümə bir dayaqdın,
Taleyimdə çıraqdın,
Dünya dağılsa belə,
Sən məni tapacaqdın.

İkinci dəfə:

Ömrümə bir dayaqdın,
Taleyimdə çıraqdın ,
Dünya gözələ dönsə
Sən məni tapacaqdın.

Məni hey izlədin sən,
Günah tək gizlədin sən,
Yolumu gözlədin sən,
Amma mən gəlməz oldum.

Bir də tapmayacaqsan,
Daha tapmayacaqsan,
Məni tapmayacaqsan,
Dünyada qalmaz oldum.

İkinci dəfə (*pıçıltıyla*):

Məni tapmayacaqsan,
Bir də tapmayacaqsan,
Heç vaxt tapmayacaqsan,
Daha mən olmaz oldum,
Bir də tapmayacaqsan,
Məni tapmayacaqsan,
Heç vaxt tapmayacaqsan...

PƏRDƏ

TELEFON GECƏLƏRİ

İki hissəli lirik dram
Şerlər Vaqif Səmədoğlunundur

İŞTİRAK EDİRLƏR:

Mədinə - 26 yaşında

Seymur - 27 yaşında

Firuz – Seymurun dostu

Səmayə - Firuzun arvadı

Kamal – Redaksiya işçisi,
Seymurun dostu

Nailə - Kamalın arvadı

Rasim – Seymurun dostu

Fəridə - Rasimin arvadı

} 26-28 yaşlarında gənclər

Hadisə bizim günlərdə cərəyan edir.

Proloq

Pərdə yavaş-yavaş açılır. Səhnə azacıq işıqlanmışdır. Projektor səhnədə asılmış saati işıqlandırır. Saatin səsi gəlir. Əvvəlcə yavaş, sonradan get-gedə səs qalxır. Telefon zəngi çalınır. Kim isə telefonun dəstəyini götürür.

Seymurun səsi:

-Allo, mənəm.

Mədinənin səsi:

-Tanıdım.

Seymurun səsi:

-Mən səni sevirəm.

Mədinənin səsi: Bilirəm.

Seymurun səsi: İstəyirsən sənə şer oxuyum.

Mədinənin səsi: Oxu.

Seymurun səsi:

*-Telefon nömrələri
oxşamaz bir-birinə,
amma hamısında insan səsi.*

Mədinənin səsi:

*-İnsan səsləri
oxşamaz bir-birinə.
Birində sevinc,
birində kədər.*

Seymurun səsi:

*-Kədərlər oxşamaz,
Oxşamaz bir-birinə.*

Mədinənin səsi:

*-biri ümitsiz, biri ümidli.
Günlər...*

Seymurun səsi:

*-Günlər oxşamaz bir-birinə,
Biri yaxşı, biri pis.*

Mədinənin səsi:

Pis günlər...

Seymurun səsi (onun sözünü kəsir):

-Mən səni sevirəm.

Mədinənin səsi (şəri davam edir):

*-Pis günlər
oxşamaz bir-birinə.
Birində özün susursan,
birində telefon susar.*

Seymurun səsi:

-Birində telefon susar... telefon susar... Susar.. Dünən öldü sənin telefonun. Ölən yalnız adamlar olmur ki... Telefon nömrələri də ölür.

Mədinənin səsi (indi lap uzaqdan gəlir):

-Bütün bildiyin rəqəmləri unudacasan? Pasportunun nömrəsini, son maaşının məbləğini, dostunun ev nömrəsini, ad gününü, aya qədər məsafəni. Bütün rəqəmləri unudacaqsan. Mənim telefonumu da...

Seymurun səsi:

-Bütün rəqəmləri unudacam. Aya məsafəni, pasportumun nömrəsini, dostumun ad gününü. Bütün rəqəmləri. Bircə bu altı rəqəmdən başqa. Bu altı rəqəm – sənin səsin, bir də telefon dəstəyindən gələn bənövşə ətri...

Mədinənin səsi:

-Altı rəqəm... Mənim nömrəm... doxsan iki, doxsan...

Seymurun səsi:

-İndi bu nömrə yoxdur. Mənimçün yasaq ərazidir. Barmağımın altındakı telefon dairəsində yerləşən bu altı rəqəm indi mənimçün keçilməz bir məsafədir - kilometrələr, millər, parseqlər. Mən bu məsafənin altıda beşini keçə bilərəm - beş rəqəmi yığa bilərəm, amma heç vaxt son rəqəmi - altıncını yığmayacağam.

Mədinənin səsi:

-Niyə, axı niyə? Niyə?

Seymurun səsi:

-Sənin nömrən bağlı qapıdır – açarını itirmişəm. Səni görməyə də bilərdim. Zəng edirdim, səsinə eşidirdim...

Mədinənin səsi:

-Və soruşurdun: əllərin niyə belə soyuqdur, əzizim?

Seymurun səsi: Əzizim. Səni görməyə də bilərdim, əzizim. Məsafədən belə duyurdum səni. Sahil kəndlərinin sakinləri dənizi görməyəndə belə duyurlar onu. İndi isə dəniz yox oldu. Yoxa çıxdı.

Mədinənin səsi:

*-Telefon nömrələri oxşamaz bir-birinə,
Amma hamısında insan səsi...*

Seymurun səsi:

-Mən səni sevirdim.

Mədinənin səsi:

Pis günlər oxşamaz bir-birinə,

Seymurun səsi:

-Mən səni sevirəm.

Mədinənin səsi:

*Birində özün susursan,
birində telefon susar.*

Seymurun səsi:

-Mən səni həmişə sevecəm.

Mədinənin səsi (lap uzaqdan):

-Bilirəm.

Dəstək asılır, qırıq-qırıq signallar eşidilir.

Brinci hissə

Dənizkənarı park. Gecə yarısıdır. Gözəl ayılı gecə. Səhnə bir müddət boş qalır. Az sonra Firuz, Kamal, Səmayə, Nailə və Seymur səhnəyə daxil olurlar.

Kamal: Bu saat Firuza fitil qoysan, bomba kimi partlar. Bilirəm ürəyin doludur.

Firuz: Qoymadılar da. Tamada, elə bil, dilotu yemişdi.

Nailə: Murad tamada olan yerdə danışmaq olar?

Səmayə: Nə olsun. Hələ ki, gec deyil. Deyirəm məclisimizin ikinci seriyasını elə burda başlayaq.

Firuz: Ay mənim ağıllı arvadım.

Səmayə: Arvadım yox, həyat yoldaşım!

Firuz: Əşi, təki tüstüsü düz çıxsın. Azərbaycan leksikonunda bu kəlmə var, deməli, düzdür.

Kamal: Çox təəssüf ki, münasib bir şərait yoxdur.

Firuz: Münasib şərait? Bu saat düzəldək də (*qoltuq cibindən bir şüşə şampan və kağızdan qayırmış stəkanlar çıxarır*). Bu da oldu münasib şərait.

Kamal: Bu lap aləm oldu ki... Tez ol süz, mənim də ürəyim doludur.

Firuz: Heç o boyda zarafat yoxdur. Ürəyimdəkiləri deməsəm, partlaram. İstəyirsən, növbə tut.

Kamal: Sənin əlindən qurtarmaq olar? De gəlsin.

Firuz hamıya şampan süzür.

Firuz: Biz beş yoldaş. Lap o filmdəki kimi, yadınızdımı, onlar beş nəfər idilər. Mən, Kamal, Murad, Rasim, Seymur. Bizi bir-bir fəth etdilər, bir-bir boyunduruğa saldılar. Bax, bunlar saldı – bizim xanımlar. Hələ evdə bir sürü külfətimiz var, oğul-uşaq. Bəli, külfət bizi basdı, yaman basdı.

Səmayə: Ba... Artıq-əskik danışma. Sabah bütün günü səni ac qoyaram.

Kamal: Səmayə xanım, olmadı ki...

Firuz: Əşi, zarafat edirəm də. Qulaq as gör nə deyirəm. Bax bu gün də biz Rasimi itirdik. Xoşbəxt olsunlar. Mən onlara, Fəridəyə, Rasimə çoxlu səadət, cansağlığı, uzun ömür arzulayıram. Oğullu, qızlı olsunlar. Amma onların sağlığına çox içiblər. İndi bu badələri mən axırıncı igidin sağlığına - bizim canımız, ciyərimiz Seymurun sağlığına qaldırmaq istəyirəm. Subaydı - sultandı. Sağ ol, var ol, bülbül ol, qəfəsdə olma. Ura! (*Hamı içir*).

Səmayə: Yaxşı, Seymur, sənin toyunu haçan eləyirik?

Seymur: Uzaq gələcəkdə.

Səmayə: Belə niyə? Yoxsa sən bu naqqalın sözlərinə inanırsan? Elə bilirsen ki, ailə həyatı cəhənnəmdir?

Firuz: Yəqin özünə layiq qız tapa bilmir.

Səmayə: Doğrudan? Uşaqlar, eşidirsiniz? Gəlin Seymura bir qız tapaq.

Kamal: Mənə bax, kredit ilə istəyirsən, yoxsa nəqd.

Səmayə: Kamal, zarafatı qurtar. Səninçün Bakının ən gözəl qızını tapsaq, evlənərsən?

Seymur: Mütləq, ancaq bir şərtlə. Gərək, bax, elə bu saat, bu dəqiqə tapasınız. Yoxsa fikrimi dəyişərəm.

Səmayə: Bu saat?...

Kamal: Gözümün işığı, gecənin bu vaxtında sənə haradan qız tapacağıq, küçədən?

Nailə: Gecənin bu vaxtında küçələri gəzən qızı almayacaqsan ki?

Firuz: Sənin arvad almaq fikrin nə pis vaxtda başlayır...

Seymur: Tamamilə doğru buyurursunuz. Odur ki, söhbəti xətm edək.

Kamal: Ayda ildə bir namaz, onu da şeytan qoymaz.

Səmayə: Mənim bir təklifim var, gəlin Seymura telefonla qız tapaq. Budur, baxın, avtomat da var.

Firuz: Afərin sənə, mənim gül arvadım...

Səmayə: Arvadım yox, həyat yoldaşım!

Firuz: E... Çəşdim də...

Səmayə: Hə necədir?

Seymur: Gözəl fikirdir. Amma iki qəpikliyim yoxdur.

Firuz: Eh, təki dərd iki qəpik dərdi olaydı. Ala, məndə var.

Səmayə: Məndə də var.

Kamal: Məndə lap bir ambar.

Firuz: Mənimkini götür. Əlim yüngüldür.

Seymur Firuzdan iki qəpiklik alır və telefona yaxınlaşır.

Seymur: Nömrəni deyin.

Firuz: Əşi, ağzına gələn nömrəni çək. Məsələn...

Seymur: Nə oldu?

Firuz: Yox, qardaş, keçəl suya getməz. Birdən qayınananla yola getmədin, yapışacaqsan mənim xirtdəyimdən.

Seymur: Məsələdə də bundadır. Evlənmək ciddi işdir. Heç kəs məsuliyyəti boynuna götürmür. Kamal, bəlkə sən deyəsən!

Kamal: Mən deyəndə ki... Firuz doğru deyir, ağlına nə gəirsə, onu da yığ.

Səmayə: Mənim bir təklifim var. Heç kəs boynuna məsuliyyət götürmək istəmir. Gəlin onda məsuliyyəti bölək. Hərə bir rəqəm desin.

Firuz: Əla, mənim ağıllı ar... həyat yoldaşım. İki, əlbəttə, yanında doqquzu da var. Doxsan iki.

Səmayə: Doqquz.

Kamal: Yaxşı, qoy olsun sənin üçün sıfır.

Nailə: Dörd.

Firuz: Elə özün də bir nömrə de, qurtarsın.

Seymur: Yaxşı, beş.

Seymur zəng edir. Telefon cavab vermir.

Nişanlım yatıb.

Səmayə (Firuz): Əlin yamanca yüngülmüş.

Firuz: Sənin bəxtin yoxdur, mənim əlim neyləsin. Əşi, qanıma qaraltma. Onsuz da əvvəl-axır boynun keçəcək boyunduruğa, yaxşı, həvəsdir-bəsdir. Gəlin dağılışağ gedək evimizə. Səhər o qədər işim var ki... (əsnəyir).

Seymur: Siz gedin mən bir az gəzmək istəyirəm.

Firuz: Səs salmayın. Deyəsən, tək qalıb şer yazmaq istəyir.

Səmayə: Yaxşı, mane olma. Gedək.

Seymur hamı ilə sağollaşır. Firuz, Səmayə, Kamal, Nailə, səhnədən çıxırlar.

Firuz (səhnə arxasından): Seymur, sabah bizə gəl. Yadından

çıxmasın.

Səhnə bir müddət boş qalır. Seymur dənizin seyrinə dalmışdır, sonra Seymurun "kadrarxasından" səsi eşidilir.

Seymurun səsi:

*Atıram özümü
vərəq-vərəq günlərimin arasına,
Quruyuram çiçək-çiçək,
kəpənək-kəpənək,
Tənha-tək...
Köhnə univermağın
anbarında tozlanan
tünd yaşıl patefonlar tək,
ququşka səsi tək,
mən də
tək,
tək,
tək...*

Qaranlıqda qalmış küçə telefon budkası qəflətən işıqlanır. Bu qəfil işıqlanma Seymurun fikrində oyanan telefon haqqında fikri ifadə edir. Seymur qəti addımlarla budkaya girir, dəstəyi götürüb zəng edir. Səhnənin dərinliklərində Mədinənin azacıq işıqlanmış otağı nəzəri cəlb edir. Mədinə telefonun dəstəyini qaldırır. Biz onun sifətini görmürük.

Mədinə: Bəli.

Seymur: Salam.

Mədinə: Salam. Kimdir?

Seymur: Mənəm. Gəlin tanış olaq (*pauza*)

Mədinə: (*bir qədər susduqdan sonra*). Axı tanışlıq üçün vaxt bir az gecdir.

Seymur: Gecdir? Xeyr, əsla! Əsl vaxtıdır. Mən bu saat ən yaxın dostumun toyundan çıxmışam. Bu, mənim axırıncı subay dostum idi. Mənə elə gəlir ki, bu gün onun toyu yox, yası idi.

Mədinə: Vay, vay, vay. Elə niyə deyirsiniz? Görünür siz özünüz evli deyilsiniz ki, belə deyirsiniz. Düzdür?

Seymur: Elədir. Bəs siz ərdəsiniz?

Mədinə (*gülür*): Tanışlığın elə birinci dəqiqəsindən hər şeyi

bilmək istəyirsiniz?

Seymur: Bağışlayın, siz Allah. Elə bilməyin ki, mən telefon xuliqanlarındanam. Yox, nədisə, təklildən bağrım çatlayır. Odur ki, dedim zəng eləyim, bir adamla danışım.

Mədinə: Bəs mənim nömrəmi hardan tapdınız?

Seymur: Təsadüfən. Ağılıma gələn rəqəmləri yığdım, vəssalam.

Mədinə: Əcəbdir.

Seymur: Bilirsiniz, bir az içmişəm, odur ki, özümü çox yalnız hiss edirəm.

Mədinə: Olur, eybi yoxdur.

Seymur: Sizinlə görüşə bilərik? (*Mədinə susur*) Nə üçün cavab vermirsiniz?

Mədinə: Yox, bu baş tutan iş deyil. Gəlin belə danışaq. İndi gecdir. Gedin evinizə, yığılıb yatın. Səhər duracaqsınız, bütün dərdi-qəminiz uçub gedəcək. Görərsiniz.

Seymur: Mən axı sizi görmək istəyirəm. Heç olmasa, danışmaq istəyirəm sizinlə.

Mədinə: Telefonumu ki bilirsiniz. Sabah ayıldandan sonra yenə də görsəz ki, mənimlə danışmaq istəyirsiniz, zəng eləyin.

Seymur: Doğrudan?

Mədinə: Doğrudan. Gecəniz xeyrə qalsın.

Seymur: Xeyrə qarşı. Sabah sizə zəng edəcəyəm. Mütləq. Mütləq.

Seymur dəstəyi asır. Səsi eşidilir.

Seymurun səsi: Gülməlidir, vallah, amma dəstəyi asıb boş, adamsız küçəylə addımlayıram, mənə elə gəlir ki, daha mən də tək deyiləm. Mənim də kimimsə var.

Musiqi, işıq sönmür.

Firuzun evi. Qonşu otaqda, Səmayənin laylası eşidilir. Firuz və Seymur otaqdadırlar. Pərdə açılarkən hiss olunur ki, onlar çoxdan başlamış bir məsələ haqqında mübahisə edirlər.

Seymur: Axı, sən niyə məni başa düşmək istəmirsən, Firuz?

Firuz: Mən səni başa düşürəm, əzizim, amma aləmi özünə düşmənlə eləmək olmaz.

Seymur: Kimi düşmənlə eləmişəm?

Firuz: Elə biri bizim Talıbovu. Adi bir işin üstündə kişini birtəhər eləmişən. Axı necə olsa, sənin elmi rəhbəridir.

Seymur: Elmi rəhbər olanda nə olar? Nə desə, gərək ləbbeyk deyək. Sənin sözündən belə çıxır ki, mən susmalıydım.

Firuz: Kim sənə deyir ki, sus. Danış. Ancaq cırtqoz olma, hər şeydən ötrü partlama. Əgər haqlısansa da, həqiqəti ifadə və müdafiə etməyin müxtəlif formaları var.

Seymur: Onlarla başqa cür danışmaq mümkün deyil.

Firuz: Hamını özünə düşmən etməklə heç kəsi inandıra bilməyəcəksən. Bir az rəftarın olsun, qılığın olsun. Görürsən ki, biri düz danışmır, ona de ki, siz, görünür, məsələyə bir də baxsanız, mənimlə razılaşırsınız. Yoxsa sənin kimi: Siz heç bir şey qanmırsınız, cahilsiniz, nadansınız, ona görə də...

Seymur: Ona görə də, sənin bu siyasətçiliyin məni lap boğaza yığıb.

Firuz: Bir az yavaş, qızışma. Uşaq yatıb. Yaxşı, bəs indi nə edəcəksən?

Seymur: Heç nə. Şələ-küləmi vuracağam qoltuğuma, gedəcəyəm özümə gün ağlamağa.

Firuz: Qəti fikrindir?

Seymur: Lap, qəti! Onsuz da, bu cür işləmək mümkün deyil.

Firuz: Dayan, hələ tələsmə. Bir şey fikirləşmək lazımdır.

Seymur: İndi mənim üçün birdir. Sən niyə dilivi salmısan qarnıvın içinə, bilmirəm.

Firuz: Yox, qardaş, görürəm ki, səninlə adam kimi danışmaq olmaz. Ondansa sənin üçün pürrengi çay hazırlayım, bəlkə bir az qazın yatsın.

Səmayə yan otaqdan gəlir.

Səmayə: Bilmirəm heç bu sözləri hardan bilir. Heç birimiz onu öyrətməmişik, özü tapıb, deyir: – "Anna, atta". Səhərdən ha lay-lay çalıram, cırtıdan kimi gözüne yuxu getmir ki, getmir.

Firuz: Doğrudan da, qəribədir. Bilirsən mən təzə bir nəzəriyyə icad eləmişəm. Mənə elə gəlir ki, dili uşaqlar yaradıblar. Böyükklər yox, məhz uşaqlar. Biz böyükklər də onların düzəltdiyi sözlərdən istifadə edirik. Yaxşı, mən getdim çay hazırlamağa.

Səmayə: Çay dəmləməyi özündən başqa heç kəsə etibar eləmir.

Seymur: Adətkarda olub.

Səmayə: Bayaqdan bir qulağım sizdədir. İşdən niyə çıxırsan?

Seymur: Soruşma, uzun məsələdir.

Səmayə: Gərəkmez ki, bir səbəbi olsun?

Seymur: Səbəbi odur ki, sözüm düz gəlmir.

Səmayə: Ay Seymur, axı...

Seymur: Bura bax, yoxsa sən də Firuz kimi mənə öyüd-nəsihət vermək fikrindəsən?

Səmayə: Görünür, onlarla da belə danışırısan, sözün düz gəlmir. Amma nəhaq yerə çıxırısan. Firuz sənsiz darıxacaq.

Seymur: Biz onsuz da onunla gündə görüşürük.

Səmayə: Ev başqa, iş başqa. Başqa işə keçəndən sonra aylarla üzünü görmək olmayacaq.

Seymur: Elə niyə deyirsən. Özün bilirsən ki, mən də Firuzsuz darıxacağam.

Səmayə: Zarafat edirəm.

Uşağın ağlamaq səsi eşidilir. Firuz əlində çaynik səhnəyə daxil olur.

Seymur: Səmayə, səndən bir şey soruşmaq istəyirəm...

Firuz: Ay qız, eşitmirsən rəis zəngi basır. Get gör nə deyir.

Səmayə: Gözünə yuxu getmir ki, getmir. Yenə də ayıldı.

Yan otağa keçir. Firuz çay süzür.

Firuz: Bu çaynik yadına gəlir? İnstitutda yeni il gecəsi idi. Lotereyada uddum. Yadına sal. Rasim o qədər güldü ki, az qala təcili yardım çağıracaqdıq.

Seymur: Səmayənin sənə yazdığı məhəbbət məktublarını bu çaynikdə gizlədirdin.

Firuz: Sən də gizlicə açıb oxuyurdun.

Seymur: Mən yox, Rasim. Amma, az qala mənənin dalaşacaqdın.

Firuz: Eh, tələbəlik illəri. Nə gözəl günlər idi.

Səmayə daxil olur.

Səmayə: Şeytanın əmziyi düşmüşdü. Yuxuda ağlayırdı. Hə, Seymur, məndən bayaq nə işə soruşmaq istəyirdi. Sözün yarımçıq qaldı.

Seymur: Soruşmaq istəyirdim ki, ... Sən o axşam hansı rəqəmi dedin?

Səmayə: Hansı axşam? Nə rəqəm?

Seymur: Rasimin toyundan sonra. Bilirsən hamısı yadımdadır. Ancaq o rəqəmi unutmuşam.

Firuz: Səs salma, kişi, deyəsən, yenə də romantikaya qapılıb.

Seymur: Mən ciddi soruşuram.

Firuz: Ay gözümün işığı. Adam da, telefonla özünə qız axtarar?...

Səmayə: Sən deyəsən, o gün zəng elədin. Nişanlın da yatmışdı.

Seymur: Sonra mən bir də zəng elədim.

Səmayə: Zəng elədin?

Firuz: A... Deyəsən təzə xəbər var.

Səmayə: Nə dedi?

Seymur: Nə dedi?

Firuz: Nə danışdınız?

Seymur: Heç nə. Telefon cavab vermədi.

Firuz: Deyirsən yəni bu dəfə cavab verəcək?

Seymur: Əşi, yox...

Firuz: Bəs telefon nömrəsini niyə soruşursan?

Seymur: Heç, elə belə, birdən, nədənsə, yadıma düşdü. Nə isə... yaxşı mən getdim. Sağ olun...

Səmayə: Dayan, dayan, yadıma düşdü. Doqquz. Mənim treleybusumun nömrəsidir.

İşıq sönmür. Səhnə fırlanır. Küçə. Seymur təkdir.

Telefon budkasına yaxınlaşır. Mədinənin otağı işıqlanır.

Seymur: Allo. Salam, mənəm.

Mədinə: Salam. Kimdir?

Seymur: Nə tez unutdunuz. Yadıңызdadır, mən sizə zəng eləmişdim. Üç gün bundan qabaq. Elə bu vaxtlar idi.

Mədinə: Onda səsiniz başqa idi, deyəsən, bu səfər danışan başqa adamdır.

Seymur: Yəqin keçən səfər səsim sərxoş idi, onunçun tanımadınız. İndi necə tanıdınız?

Mədinə: Hə, indi tanıdım. Mənə elə gəldi ki, başqa adamdır, bağışlayın. Deməli, bu gün ayıqsınız.

Seymur: Yüz faiz. Ayıq vaxtımda zəng elədim ki, mənim

haqqımda yanlış təsəvvürünüz olmasın. Sonra elə bilərsiniz, içki düşkünüyəm. İldə, ayda bir dəfə içirəm.

Mədinə: Yaxşı ki, zəng elədiniz. Yoxsa bu axşam mən yaman darıxırdım. Radiom xarab olub.

Seymur: Siz həmişə belə gec yatırırsınız?

Mədinə: Hə, mən gecə yarısına qədər radioya qulaq asıram. Amma bu gün radiomun lampası xarab olub. Lap dəli kimi yəm.

Seymur: Siz suallara cavab verməyi sevmirsiniz, amma deyin kimdir bu gecə vaxtı piano çalan?

Mədinə: Aa... Bizdə deyil, qonşudadır. Bir zəhlə tökən qızıdır ki, səhərdən axşamacan çalır. Divarlar nazikdir, bu qammalar məni lap cəzanə yetirib. Radiom işləyəndə, heç olmasa, onun çalmasını eşitmirəm.

Seymur: Radioyla nəyə qulaq asırsınız ki?

Mədinə: Efir evimin içi kimidir. Bax burda həmişə gecə konserti var, burda da kəsik-qırıq melodiylar uzaq okeanların üstündən uçub gəlir. Burada həmişə tufan uğuldayır. Burda da anlamadığım bir dildə danışrlar. Burda həmişə səs-küy olur. Konfransye zarafat edir, camaat gülür, əl çalır, mən sözləri başa düşmürəm, amma hamı gülür, fit verir, əl çalır, mən də şənlənirəm. Burda da nə isə intim bir verilişdir. Kişi ilə qadın lap yanaşı, pıçıltı ilə danışrlar, mikrafonla nəfəslərini də eşidirəm. Radio qərribə şeydir. Elə bil, bütün dünya mənim otağımdadır. Dünyanın gecəsi. Göy, melodiylar, dramlar, təyyarələr...

Seymur: Təyyarələr niyə?

Mədinə: Qulaq asın, təyyarə səsini eşidirsinizmi?

Seymur: Yox eşitmirəm. Niyə susdunuz?

Mədinə: Qulaq asıram. Radio ilə təyyarələr qohumdurlar, eləmi?

Seymur: Hardan qohumdurlar ki?

Mədinə: Səmadan (*pauza*). Mən elə hey danışram, danışram, siz isə susursunuz. Siz də mənə bir şey danışın.

Seymur: Nə danışım?

Mədinə: Nə istəyirsiniz. Heç, olmasa adınızı deyın.

Seymur: Adım? Adım Rüstəm. Bəs sizin adınız nədir?

Mədinə (*Sükut*): Yaxşı, niyə susursunuz? Danışın da.

Seymur: Danışmağa sözüüm yoxdur. Mənim kitabım bağlanıb.

Mədinə: Niyə?

Seymur: İşdə bir az vəziyyətim pisdır. Elmi rəhbərimlə

müzakirədə möhkəm tutuşmuşuq. Firuz bütün günahları məndə görür.

Mədinə: Firuz kimdir?

Seymur: Uşaqlıq dostumdur. Mənimlə bir yerdə işləyir.

Mədinə: Yaxşı bəs indi nə etmək fikrindəsiniz?

Seymur: Çıxmaq istəyirəm.

Mədinə: Bu, sizin qəti fikrinizdir?

Seymur: Bəli.

Mədinə: Əlbəttə, bu, sizin işinizdir. Ancaq tələsməyin.

Seymur: Görək də... Yaxşı, əşi, bu maraqsız söhbətlə sizin niyə zəhlənizi tökürəm. Daha, gecdir. Sağ olun. Sabah yenə zəng edəcəm.

Mədinə: Eləyin. Gecəniz xeyrə qalsın.

Seymur: Gecəniz xeyrə qalsın.

Seymurun səsi:

-Bunu kimə danışsan, inanmaz. Tanımadığın, üzünü belə görmədiyən adama qəlbini necə açmaq olar. Mən onun haqqında nə bilirəm? Heç nə. Bircə onu bilirəm ki, gecələr o, radio dinləməyi sevir, qonşusu isə pianoda qamma çalır.

İşıq sönmür. Musiqi.

Firuzun otağı. Yemək stolu səliqə ilə bəzənmişdir. Bir tərəfdə müxtəlif oyuncaqlarla bəzənmiş "yolka" ağacı nəzəri cəlb edir. Seymur, Səmayə, Nailə, Kamal, Rasim, Fəridə səhnədədirlər. Hərə bir şeylə məşğuldur. Radioda bayram konsertinin sədaları altında pərdə açılır. Firuz əlində şampan səhnəyə daxil olur.

Firuz: Bu da şampan. On ikiyə az qalıb. Hə uşaqlar, keçin stol arxasına. Seymur, mətbəxdən bizim xanımları bura çağır. Hə tez olun, keçin stol arxasına. Kamal otur. Nailə sən də onun yanında. Bıy, dadaş, sən niyə oturmursan? Daha bəydadaşlıq qurtardı. İndi ailə başçısısan, məşallah. Fəridə, keçin oturun. Diqqət. Bir dəqiqə qalıb. Dostlar bu il tarixi il olacaq. Seymur evlənəcək.

Səmayə: Şampanın üzünü o tərəfə yönəlt.

Firuz: İyirmi saniyə, on beş... Ura!!! *(Firuz şampanı açır. Radiodan saatın səsi gəlir).* Dostlar sizi yeni il münasibəti ilə təbrik edirəm. Ura! *(uşaq ağlayır).* Adə, adə o boyda kişini yaddan çıxartmışıq *(çıxır balaca körpə ilə qayıdır).* Ay sən qadan alım. Atası yesin bu cırtıdanı. Bura bax, sən mənim canım. Daha keçib. Gəlsənə bir yüz vurasan.

Səmayə: Elə bircə o qalmışdı.

Firuz: Mən verdim, o da içdi.

Nailə: O şeytanı bura ver görüm. Ay Səmayə, lap sənə oxşayır.

Firuz: Heç o boyda zarafət yoxdur. Əsl kişi dədəsinə oxşar. Mənəm ki durmuşam.

Nailə: Bu şeytan bura haradan gəldi. Ay səni it yesin. (*Fəridəyə*) Bir buna bax.

Fəridə uşağı alır.

Fəridə: Ay Allah...

Kamal: Əlində-ovcunda qalsın (*Fəridə utanıb uşağı Nailəyə qaytarır*).

Nailə: Nə danışırısan? Qızı utandırdın.

Səmayə: Ver aparıb yatızdırım. (*Səmayə körpə ilə bərabər çıxır*).

Firuz (*Seymuru bir kənara çəkir*): Seymur, içirəm sənin sağlığına. Həmişə belə olasan. Mərd, prinsipial, amma bir az da ülfətli, qılıqlı, rəftarlı. Həyata açıq gözlə baxasan. Bilirəm ürəyində mənə gülürsən, bəlkə nifrət edirsən. Elə bilirsən ki, mən, bax, bütün bunlardan, par-par parıldayan təzə mebellərdən, ya da Səmayənin şubasından ötrü mənliyimi satmışam. Yox. Mən heç vaxt vicdanımın əleyhinə getmərəm, heç vədə elə söz demərəm ki, vicdanım onu qəbul eləməsin. Buna əmin ola bilərsən. Amma... amma gərək adamın ağı başında olsun. Xoruz kimi hər dəqiqə atılmasın ortalığa. Elə yer var gərək çəkiləsən, güzəştə gedəsən, elə yer də var ki, gərək qabarasan, sözünün üstündə möhkəm dayanasan. Bəzi xırda şeylərdə güzəştə getmək lazımdır ki, böyük işlərdə getməyəsən.

Seymur: Bəlkə də sən haqlısan. Amma mənimçün bu haqq-hesab çox qəliz məsələdir, burda geri çəkilmə, orda irəli çıx, mən belə idmandan baş çıxara bilmirəm.

Firuz: Ay-hay. Yaxşı gəl içək. Yeni ildən harda işləyəcəksən?

Seymur: Qəzetdə. Dünən əmrim verilib.

Firuz: Özün bilən yaxşıdır, amma məndən soruşsan, nəhaq yerə getdin. Hansı qəzetdə? Yoxsa...

Seymur: Tapmışam. Kamal işləyən redaksiyada.

Firuz: Kamal bilir?

Seymur: Hələ deməmişəm. Qoy bu onun üçün yeni ildə bir "sürpriz" olsun.

Kamal: Məni bağışlayın. Deyəsən, məndən danışırılar. Yenə nə olub. Kamal dilinizdən düşmür.

Firuz: Seymur sənin frontuna keçib.

Kamal: Zarafatsız...

Firuz: Daha nə zarafat. Dünən əmri verilib.

Kamal: Yox, balam, bunu qeyd etmək lazımdır.

Seymur: Səninlə sonra danışaram.

Səmayə (*onlara yaxınlaşır*): Sizin plenum nə uzun çəkdi. Xanımlar darıxır.

Firuz: Necə yəni darıxır. Rəqs! (*Rəqs çalınır. Hamı bir-biri ilə oynayırlar*).

Seymur: (*o artıq bir qədər dəmdir*). Tost demək istəyirəm.

Kamal: Sən tost demək istəyirsən? Sən?

Firuz: Mənə bax, zarafat eləmirsən ki?

Səmayə: Sizə elə həy lazımdır. Bir sakit olun.

Firuz: Diqqət! Bu Seymurun həyatda ilk tostudur.

Seymur: Yaxşı, bəsdır. Qulaq asın. Bax, biz hamımız burdayıq, bir yerdə, kefirmiz də sazdır. Gəlin fikirləşək, görək, bu axşam tək qalanlar neyləyir? Məsələn, növbətçilər, yol baxıcıları.

Səslər: Kim, kim?

Seymur: Yol baxıcılarını deyirəm. Bəli, o yol baxıcıları ki, qatarların cədvəlini əzbər bilir. Tək-tənha daxmalarından gecə vaxtı, qarda, çovğunda yola çıxıb qatarları ötürürlər.

Rasim: Dinməyin, deyəsən, aşnamız dəmdir (*gülüşürlər*).

Firuz: Dayanın, dayanın. Deyəsən xətrinə dəydi. Xahiş edirəm gülməyəsiniz. Məsələ ciddidir. Deməli, yol baxıcılarının sağlığına eləmi, Seymur? Nə olar, götürün vuraq.

Seymur: Yox... Mən yol baxıcılarının sağlığına demək istəmirdim. Sözümlü ağzımda qoydunuz. Mən başqa bir adamın sağlığına içmək istəyirdim. Əgər dolayıb eləsəniz, məndən inciməyin.

Kamal: Pah atonla. Yaxşı, de gəlsin...

Seymur: Mən bir adamın, bir tək-tənha, yalnız adamın sağlığına içmək istəyirəm. İndi o, oturub radionun qabağında. O, bütün radio stansiyaların proqramlarını, cədvəlini bilir. Yol baxıcısı qatarların qarşısına çıxan kimi, o da efirdəki konsertlərin qabağına çıxır. Bütün dünya onun otağındadır, bütün dünya ilə birlikdə o necə də, təkdir... (*Pauza*). Mən qurtardım. İçək. (*Qədəhləri qaldırırlar*).

Firuz: Hə, uşaqlar, məsələ çox ciddidir. Siz yavaş-yavaş toya hazırlaşın (gülüş). Yaxşı, rəqsi davam edək. (*Rəqs edirlər. Seymur telefonu götürüb bir qırağa çəkilir, zəng edir*).

Seymur: Bu da sənin yol gözətçin. Nahaq sən onun dərini çəkirsən. O da yəqin hardasa yeni il qarşılayır. Niyə də qarşılamasın, axı? Zərər yoxdur, zəng edib Moskva vaxtıyla təbrik edərəm.

Firuz: Evdə yoxdur?

Seymur: Yoxdur. Sən nə bilirsən, mən hara zəng edirəm?

Firuz: Onu bilməyə nə var ki. Dostum, məni bir başa sal görüm, kimdir o bəxtəvər?

Seymur: Sən tanımırsan.

Firuz: Tanış edərsən, tanıyaram. Harda tanış olmusan?

Seymur: Göydə.

Firuz: Sən də qərribə adamsan a... Bu boyda yerdə qız qəhət oldu, göyə çıxdın. Olmaya paraşütistdir?

Seymur: Bilmirəm.

Firuz: Gərək öyrənəydin. Belə şeylərdə sənin təcrübən azdır. Gəl yanıma, konsultasiyaya. Bir az operativ işləmək lazımdır. Qəşəngdir?

Seymur: Çox.

Firuz: Neçə yaşı var?

Seymur: Bilmirəm.

Firuz: Haranı qurtarıb?

Seymur: Bilmirəm.

Firuz: Yox aşna, belə evlənmək olmaz. Mən elə brinci görüşümdə Səmayənin cikinə də öyrəndim, bikini də. Neçə dəfə görüşə çıxmısan?

Seymur: Heç bir dəfə də çıxmamışam.

Firuz: Göydən üç alma düşdü. Biri sənə, biri mənim, biri də nağıl danışanın, hə?

Seymur: Yox, nağıl danışmıram.

Firuz: Yaxşı kimdir, nəçidir, heç nə bilmirsən.

Seymur: Bilirəm ki, tək yaşayır, gözləri qonurdur, çəkməsinin nömrəsi otuz beşdir. Vəssalam!

Firuz: Xeyli zəruri məlumat toplamısan. O necə, səni tanıyır?

Seymur: Elə bilir ki, adım Rüstəmdir.

Firuz: Bu axşam nə qədər vurmusan?

Seymur: Bu da mənim dostum.

Firuz: Seymur, yaxşısı budur, keç pianonun arxasına. Çal, bizim

evin bülbulü də cəh-cəh vursun. (*Seymur piano arxasına keçib çalmağa başlayır. Səmayə oxuyur. Işıq sönrür. Dənizkənarı park. Səhər yenidən açılıb*). Seymur daxil olur.

Seymur (*zəng edir*): Saat altıdır.

Mədinə: Sizsiniz. Elə bil, ürəyimə danmışdı ki, zəng edəcəksiniz! Qapıdan indicə girmişəm.

Seymur: Bilirəm. Bütün gecəni sizə zəng vurmuşam. Sizi Atlantik yeni ililə təbrik edirəm.

Mədinə: O nə deməkdir.

Seymur: Əvvəl zəng elədim, sizi Bakı vaxtiylə təbrik eləmək istədim, olmadı, sonra Moskva vaxtiylə, sonra Praqa, Paris, Qrinvic, mən nə bilim nə vaxtiylə yeni il gəldi. İndi də Atlantik Okeanında yeni ildir.

Mədinə (*gülür*): Rəfiqəmgildə idim.

Seymur: Dəxli yoxdur. Yeni ildə mən sizə vacib bir söz demək istəyirəm. Mən sizi sevirəm, özü də dəlicəsinə sevirəm.

Mədinə: Belə de. Əcəb şad xəbərdir. Yeni il pis başlamır.

Seymur: Siz mənim əzizim, gözümün işığısınız, bilmirəm hansı sözləri demək lazımdır, amma mən heç kəsi belə sevməmişəm. Bilirəm, sizə gülməli gəlir, axı, biz heç bir-birimizi görməmişdik. Amma nə eləmək, bu belədir ki, var. Mən sizsiz yaşaya bilmirəm.

Mədinə: Daha doğrusu, mənim telefonumsuz. Bilirəm, bu sözlər havayı söhbətlərdir, amma hər halda, onları eşitmək xoşdur.

Seymur: Mən sizi haçan görəcəyəm axı. Amma siz düz deyirsiniz, görüşməyə. Bu, məhəbbətin ən gözəl formasıdır, bir-birimizə telefon xətləri ilə bağlanmışıq. Gözəl əlaqədir.

Mədinə: Birtərəfli əlaqədir, o mənada ki, siz mənə zəng edə bilərsiniz amma mən sizə yox.

Seymur: Axı niyə belə olsun? Biz görüşməliyik. Biz haçan görüşəcəyik?

Mədinə: Neynirsiniz görüşməyi. Bəyəm belə pisdidi. Sizi bilmirəm, amma mənimçün bu telefon söhbətləri çox xoşdur. Həyatıma sanki təzə bir şey gətirir. Mənə xoşdur ki, artıq neçə aydır, hər axşam müəyyən saatlarda zəng gözləyirəm. Zəng eləyən adamı heç tanımıram, üzünü də görməmişəm, ona görə də onunla açıq danışa bilirəm, o da ürəyindəkiləri mənə deyə bilir. Məni heç vaxt görməyib, heç təəvvür də eləmir ki, necəyəm. Məgər bu pisdirdi? Niyə susursuz.

Mədinə: Görüşərik, bir-birimizi bəyənmərik, hər şey də pozulub gedər. Bir-birimizi bəyənsək belə, yenə hər şey dəyişər, adiləşər, bayağılaşar. Gəlin əlaqələrimizi elə bu şəkildə saxlayaq. İnandırırıram sizi, bu daha yaxşıdır.

Seymur: Niyə susdunuz?

Mədinə: Eşitmirsiniz?

Təyyarə uğultusu eşidilir.

Seymur: İndi eşitdim.

Mədinə: Təyyarə uçur. Siz onu görmürsüz ki?

Seymur: Yox, o sizin evin üstündən uçur, mən isə heç bilmirəm sizin eviniz hardadı. Ünvanınızı deyin də, nə olar?

Mədinə: Neyləyirsiniz?

Seymur: Sizə qonaq gəlmək istəyirəm. Elə bu gün, bax elə bu saat. Deyin ünvanınızı bu saat gəlim ora.

Mədinə: Xahiş edirəm sizdən, xahiş edirəm, bu sevinci məndən almayın. Belə təklifi mənə çoxları, lap çoxları edir. Siz də etsəz, sizinlə də salam-kəlamım kəsiləcək. *(Sükut)* Amma sizə mən çox isinişmişəm. Siz ilk adamsınız ki, ərimin ölümündən sonra özümə yaxın, məhrəm bilirəm.

Bu son sözlər yenidən başlamış musiqiyə qovuşur. İşıq sönmür.

Pərdə

İkinci hissə

Qəzet redaksiyası. Səhnə iki hissəyə bölünmüşdür. Bir tərəfdə katibənin, o biri tərəfdə isə Seymurun iş otağı yerləşmişdir. Pərdə açılarkən biz Mədinənin makina arxasında oturub işlədiyini görürük. Az sonra Seymur daxil olur.

Seymur: Sabahkı materiallar hazırdırmı?

Mədinə: Bəli, Seymur müəllim. Buyurun.

Seymur: Sizdən bir xahişim var. Gedin Vahidin yanına. Onda bir məqalə var. Əyər hazırdırsa, alıb gətirin.

Mədinə: Bu saat. *(Mədinə çıxır. Seymur öz otağına keçib iş ilə məşğul olur. Kamal daxil olur).*

Kamal: Təzə bəy, işlərin necə gedir?
Seymur: O qədər iş var ki, heç bilmirəm nədən başlayım.
Kamal: Öyrətmək olmasın, çalış işçilərin tərcümeyi-halıyla tanış ol ki, onlarla ümumi dil tapasan. Bu birincisi.
Seymur: Sonra?
Kamal: İkincisi budur ki, subay qızların siyahısını düzəlt ki, sonradan ərlə qadına vurulmayasan. (*Gülüşürlər*).
Seymur: Siz, deyəsən, məni indi də rahat qoymayacaqsınız.
Kamal: Bəs sən nə bilirdin. Ölünü öz başına qoysan, vurub kəfəni yırtar. Yaxşı, təzə işlə necəsən, bir şey çıxır?
Seymur: Görürsən də.
Kamal: Nədir belə?
Seymur: Böyük bir materialdır. Redaktə edirəm. Sabah mətbəəyə göndərilməlidir.
Kamal: Hə, bu məqalə çoxdandır, yatıb qalıb. Bunu haradan tapdın?
Seymur: Təsadüfən. Köhnə işlərin içindən.
Kamal: Cəsarətlə yazılıb.
Seymur: Mənim də xoşuma gəldi. Bu müəllifi tanımırsan, kimdir?
Kamal: Uzaqdan, uzağa tanıyıram. Əvvəllər çox gəlib gedərdi, bizim redaksiyada əməkdaşlıq edirdi. Sonra başqa bir yerə təyinat aldı. Deyirlər bacarıqlı oğlandır (*Mədinə daxil olur*).
Mədinə: Seymur müəllim, siz məqalə istəmişdiniz...
Seymur: Hə, aldınız mı?
Mədinə: Bəli, buyurun.
Seymur: Təşəkkür edirəm. Hə, yaxşı yadıma düşdü. Alın bu materialı çap eləyin, sabaha hazır olsun.

Mədinə materialı alıb otaqdan çıxır.

Seymur: Mənə niyə təəccüblə baxırsan?
Kamal: Gözümə birtəhər göründün.
Seymur: Məncə, mən bu qızı hardasa görmüşəm.
Kamal: Əzizim, əbəs yerə özünü yorma, hələ heç kəs bizim bu balaca xanımın qəlbini fəth eləyə bilməyib. Rahibə kimi bir şeydir. Heç kəs onun ürəyinə yol tapa bilmir. Vəfalı arvad imiş. Əri neçə il bundan qabaq həlak olub.

Seymur: Yox əşi?

Kamal: Təyyarəçi imiş...

Mədinə daxil olur.

Mədinə: Seymur müəllim, üzr istəyirəm.

Seymur: Buyurun.

Mədinə: Bu bizim işçilərin ev telefon nömrələridir. Hamı üçün çap etmişəm. Bəlkə lazımınız oldu.

Seymur: Sağ olun.

Mədinə: Mən gedə bilərəmmi?

Seymur: Yaxşı, gedin. Ancaq materialı çap etmək yadınızdan çıxmasın.

Mədinə: Sağ olun (*gedir*).

Seymur siyahıya baxır.

Seymur: Belə... belə. Bıy Kamal Rəhmanov? Kimdir Kamal Rəhmanov? Olmaya sənsən?

Kamal: Hə çox get-gəldən sonra iki gün bundan qabaq axır ki, telefon çəkdim.

Seymur: Utanmırsan? Bəs mənə niyə demirsən?

Kamal: Əşi, başımı itirmişəm. Elə bildim bilirsən. Telefonun da öz dərdləri var. Evdə rahatlıq yoxdur. Nailəni telefondan ayırmaq olmur. Nahar hazırlamaq-zad yaddan çıxıb.

Seymur: Kamal... Kamal!

Kamal: Nə var?

Seymur: Burada Əlizadə adlı bir familiya var...

Kamal: Nə olsun?

Seymur: Kimdir o?

Kamal: İndicə sənin otağından çıxan xanım. Nədir ə? Gözlərini niyə bərəldirsən?

Seymur: Eşidirsən?

Kamal: Nəyi?

Seymur: O qızın addımlarını. Pilləkənlə düşür. Tuk,tuk, tuk. Bax eşidirsən?

Kamal: Nə olsun ki?

Seymur: Bilirsən, onun çəkməsinin nömrəsi neçədir? Otuz beş.

*Kamal maddım-maddım Seymura baxır. İşıq sönür.
Adamsız bir küçə. Az sonra Seymur gəlir.*

Seymur (*Daxili monoloq*): Bu lap nağıla oxşayır. Tale bizi bir idarədə rastlaşdırıb, amma o, hələ bu barədə bir şey bilmir. İndi o, makinada mənim verdiyim böyük materialı yazarkən heç ağına gətirmir ki, bu materialı ona mən vermişəm, yəni bilir ki, mən vermişəm, amma bilmir ki, mən oyam, daha doğrusu, necə deyim, mən, mənim. İndi zəng edəcəm, gör necə sürpriz olacaq.

Seymur zəng edir.

Seymur: Salam!

Mədinə: Nə yaxşı, zəng elədiniz. Elə indicə gəlmişəm. Rəfiqəmgildə idim. Əlimdə işim vardı, onlarda işləyirdim.

Seymur: Nə işdir ki?

Mədinə: Evə iş götürmüşəm. Təzə müdirimizin tapşırığıdır.

Seymur: Təzə müdir?

Mədinə: Hə, bu gün idarəmizə təzə şöbə müdiri gəlib.

Seymur: Yox əşi? Hə, necədir təzə şöbə müdiriniz?

Mədinə: Nə deyim vallah. Nə isə məni açmır. Çox təkəbbürlüdür. Amma hər halda...

Seymur (*udqunur*): Niyə xoşunuza gəlməyib ki?

Mədinə: Əşi, heç birinci təəssürat çox vaxt səhv olur. Bəlkə də yaxşı adamdır. Hər halda, özünü belə tox tutur. Hündür, göyçək oğlandır. Sifəti də gözəldir, amma deyəsən, bir az forsludur. Adama elə bil yuxarıdan aşağı baxır. Danışanda da belə əmrlə danışır: sabahacan hazır edin! Bəs sizin işiniz nə oldu? Təzə işə düzəldiniz?

Seymur: Yox, bilirsiniz, fikrimi dəyişdim. Köhnə yerimdə qaldım.

Mədinə: Gördünüzümü, yenə də Firuz deyən oldu.

Seymur: Yəqin ki, belədir. Bura baxın, gəlin bir-birimizə "sən" deyək. Axı, çoxdan tanışıq.

Mədinə: Yaxşı.

Seymur: Sağ ol, gecən xeyrə qalsın (*dəstəyi asır*).

Mədinə: Sağ ol.

Seymurun səsi: O mənimlə sən, onunla isə "siz" deyə danışacaq. Qəribədir. Mən ilk dəfə özüm haqqında, özümün ikinci "məni"

haqqında özgə bir şəxs kimi düşünürəm. Lap gülməlidir.

İşıq sönrür.

Qəzet redaksiyası. Seymur tək oturub işləyir. Sonra yazısını bir kənara qoyub ayağa durur, var-gəl edir...

Seymur (*daxili monoloq*): Mənim ağıma da gəlmirdi ki, qərribə bir oyun başlamışam. Amma artıq heç bir şey edə bilmirdim. Hadisələr mənim nəzarətimdən, ixtiyarımdan çıxmışdı. Poçt qutusuna atdığım məktub kimi. Bu oyunun öz çətinlikləri var. Gərək bütün sözlərini, ifadə, düşüncə tərzini dəyişəsən. Telefonda bir adam olasan, işdə başqa. İşdə mən tamam başqa adamam. Xeyirxah, amma pərdə saxlayan, bir qədər özünü çəkən. Telefonla o, hər axşam mənə mənim barəmdə danışır, hər hərəkətimi, hər addımımı, üzümün hər ifadəsini təhlil edir. Mən telefonla Rüstəm olanda o həvəslə mənə Seymurdan danışır. Amma Seymurla heç vaxt Rüstəm haqqında danışmır. Bilmirəm sevinim buna, ya kədərlənəm? Qərribə şeydir, elə bil duyğularım qamta-qarışmış düşüb. Seymur olanda mən onu telefon həyatına, Rüstəmə qısqanıram. Gecələr telefonda da məni onun Seymur haqqında uzun-uzadı söhbətləri əsəbiləşdirir.

Firuz və Rasim daxil olurlar.

Firuz: Bu yerin böyüyü sizsiniz?

Rasim: Dinmə, hərif yaman dərin xəyala gedib. Deyəsən özü-özüylə danışır.

Rasim: Sən nə bilirsən evlənmək nədir?

Seymur: Qabağımda sən kimi canlı material var.

Firuz: Bəs heç bilirsən məhəbbət nədir?

Seymur: Kitablarda oxumuşam.

Firuz: "Malades". Kişi bilirmiş də.

Seymur: Deyəsən, danışmağa söz tapmırsınız.

Firuz: Heç soruşmursan ki, işin bu qızğın vaxtında biz burda nə gəzirik?

Seymur: Aman verdiniz ki? Siz zarafata başlayanda gərək baş götürüb qaçasan.

Rasim: Zarafatı bağladığ.

Firuz: Tap görək.

Seymur: Yəqin futbol var.

Firuz: Yox.

Seymur: Lotereyada maşın udmusan?

Rasim: Ondan da qiymətli bir şeydir.

Seymur: Bura bax, ürəyimi çəkməyin, açıq deyin görüm nə olub axı.

Firuz: Tapmadın. Belə Kamalın oğlu olub e, sənin kolleqan Kamalın.

Seymur: Yox a?...

Rasim: Hə, hə. İndicə zəng eləmişdi.

Seymur: Vay səni. Onunla bir yerdə işləyən mən, xəbəri gətirən bunlar.

Firuz: Zəng edib, səni tapa bilməyib.

Seymur: Mətbəəyə getmişdim. Bir az var gəlmişəm. Yaxşı, indi nə edək?

Firuz: Necə yəni nə edək. Bu saat evdə oturub bizi gözləyir. Geyin gedək.

Seymur: Yox deyəsən, mən sizinlə gedə bilməyəcəyəm. Bir azdan iclas başlanacaq. Mən orda olmasam, heç yaxşı düşməz. Bir həftədir işləyirəm. Sonra söz olar.

Firuz: Əcəb ehtiyatlı olmusan.

Seymur: Gəlin belə edək, siz gedin, mən də bir azdan gələrəm. Necədir?

Rasim: Daha neyləyək! "Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən Koroğlu".

Firuz: Yaxşı getdik. Çalış bir az tez gəl.

Seymur: Çalışıram. Dayanın, sizi ötürüm.

Onlar çıxırlar. Mədinə əlində kağızlar səhnəyə daxil olur və nə isə çap etməyə başlayır. Az sonra Seymur daxil olur.

Seymur: Deyəsən işiniz çoxdur.

Mədinə: Siz deyən qədər də deyil. Ancaq bunları bu gün qurtarmalıyam.

Seymur: İstəyirsiniz, onları evinizə aparın.

Mədinə: Evdə makinam yoxdur.

Seymur: Bəs o gün sizə verdiyim materialı harada çap etdiniz?

Mədinə: Rəfiqəmgildə. *(Seymur gülümsünür)* Niyə gülürsünüz?

Seymur: Heç, bu söz mənə çox tanış gəlir – "rəfiqəmgildə".

Mədinə: Olur.

Seymur: Siz piano çalmağı bacarırsınız mı?

Mədinə: Yox. Ancaq çox istərdim ki, çalım.

Seymur: Nə üçün musiqi kurslarından birinə yazılmırsınız?

Mədinə: Əvvəllər imkan yox idi. İndi isə gecedir.

Seymur: Niyə gecedir. Siz cavansınız. Bağışlayın, deyəsən, sizi işdən eləyirəm. İclas indicə başlanmalıdır. Gedirəm.

Seymur çıxır. Mədinə makinada çap etməklə məşğuldur. İşıqlar yavaş-yavaş azalır. Musiqi. Saat onu vurur.

Mədinənin səsi: Deyirdim də sənə, ilk təəssürat çox vaxt aldadıcı olur. Sən demə belə mehriban, belə həssas adam imiş ki...

Seymurun səsi: İkinci təəssürata da çox inanma, o da aldadıcı ola bilər.

Mədinənin səsi: Yox, yox, dünən onun gözlərinin içinə baxa bilməmişdim. Bu gün baxdım. Bilirsən gözləri necə təmizdir, ağıllıdır.

Seymurun səsi: Mənə elə gəlir ki, sən ondan bir balaca kəsirsən.

Mədinənin səsi: Nə bilirsən? Bəlkə o məndən bir balaca kəsir.

Telefon dəstəyinin hirsə asıldığı eşidilir.

Mədinə: Üç gündür ki, zəng etmir.

Mədinənin nəzərləri telefonla yönəldilmişdir. Seymur daxil olur. Bir müddət səssiz durub Mədinəni süzür.

Seymur: Mədinə?!

Mədinə (diksindir): İclas qurtardı?

Seymur: Bəli, qurtardı, amma siz hələ də qurtarmaq bilmirsiniz. Hələ çox qalıb?

Mədinə: Yox, bir azdan qurtaracağam. Siz, nədənsə çox həyəcanlısınız.

Seymur: Yox, a. Yaxşı mən gedim. Gecəniz xeyrə qalsın. (*İşiq sönrür. Küçə. Seymur daxil olur. Zəng edir*). Salam.

Mədinə: Salam. Deməli, sən özündən çıxmağın da varmış. O gün niyə dəstəyi çırpdın? Sənin acığına bu gün Seymur məni evə ötürdü.

Seymur: Necə! Ötürdü?

Mədinə: İşim çox idi. Gec çıxdım. O da məni ötürdü. Çünki mərifətli adamdır.

Seymur (*öz-özünə*): Daha doğrusu, mərifətsiz, gicin biridir. Kül ağlıma, elə gec qalmışdı, mən də vidalaşmış getdim. Fikrimə gəlmədi ki, ötürüm.

Mədinə: Allo, allo...

Seymur: Hə, eşidirəm.

Mədinə: Niyə susdun?

Seymur: Qulaq asıram.

Mədinə: Bilirsən, Rüstəm, bizim Seymur necə mərd adamdır? Bu gün mən gedə bilmədim, amma hamı danışır ki, iclasda durub məsul katibi birtəhər eləyib. Ağzından çıxanı deyib. Hamı bundan danışır. Axı, hələ indiyə kimi onun bir sözünü iki eləyən olmayıb. Özü də bu qədər adamın içində, kişini biabır edəsən.

Seymur: Bilirəm. Bu tipli adamları mən yaxşı tanıyıram. İclaslarda alovlu nitqlər deyirlər, adamların içində basıb-kəsirlər, amma təkliddə gedib üzr istəyirlər. Yəqin sən Seymurun da iclasdan sonra gedib o kişinin yanına, şahidsiz-zadsız yıxılıb ayağına, başlayıb yalvarmağa.

Mədinə: Axı, niyə belə danışsan? Niyə sən onu sevmirsən?

Seymur: Ona görə ki, sən onu sevirən. Mən də səni sevirəm.

Mədinə: Çox gözəl, hamımız bir-birimizi sevak də.

Seymur: Əlbəttə, sən zarafat elə. Bəla ondadır ki, sən onunla görüşürsən, üzbəüz danışsan, kinoya gedirsən.

Mədinə: Kinoya? Nə bilirsən ki, onunla kinoya gedirəm.

Seymur: Niyə də getməyəsən? Gülürsən? Gül nə olar. Amma mən axmaq gözləyirəm ki, nə vaxt olacaq, mən də zəng edəcəyəm.

Mədinə: Axı biz danışmışdıq...

Seymur: Sən mənim haqqımda ona bir söz demisən?

Mədinə: Nə danışsan? Mən bu barədə heç kimə, heç bir vaxt bir kəlmə də deməyəcəyəm. Mənim üçün bu, necə deyim, müqəddəs bir şeydir.

Musiqi. İşıq sönmür.

Dəniz kənarı. Aylı, gözəl bir bahar axşamı.

Seymurla, Mədinənin silueti nəzəri cəlb edir.

Seymur: Yorulmusuz?

Mədinə: O qədər də yox.

Seymur: Film sizə təsir etdi.

Mədinə: Eybi yox, keçib gedər.

Seymur: O da pilot idi? (*Mədinə başını tərpədir*). Gərək bu filmə baxmayaydıq. Qanınız qaraldı.

Mədinə: Yox yadıma düşdü, çox şey. Bilirsiniz bizim bütün ömrümüz göydə keçdi. Göydə tanış olduq. Sonra mən stüardessa işləməyə başladım ki, həmişə onunla olum. Evləndik. Bakıdan-Moskvaya, Moskvadan-Bakıya uçurduq və təyyarədə xəlvəti guşə tapıb öpüşürdük. Sonra boynuma uşaq düşdü. Məzuniyyətə çıxdım. Axırncı dəfə onu trapa qədər ötürdüm. Əlini uzatdı. Bax beləcə lap yaxında idi. Aramızda heç bu qədər də məsafə yox idi. Nə bileydim ki, bu məsafə həyatla ölüm arasında məsafə idi. Pilləkənləri qaça-qaça çıxdı. Ölümə tələsirmiş. Təyyarə tərpəndi, dalıyca su atdım. Yəqin aviasiya tarixində birinci dəfə idi ki, müasir laynerin ardınca bizim min il qabaqkı adətimizcə su atılırdı. Sonra qalxdı təyyarə göyə, baxdım, baxdım. Sonra yağış yağmağa başladı.

Seymur: Danışmayın. Görürəm, bu xatirələr sizə əzab verir. Unuda bilmirsiniz, ancaq...

Mədinə: Necə unudum? Onda gərək göy yox olsun ki, onu unudum. Hər dəfə göyə baxan kimi gəlir durur gözlərimin qabağında, gülüşü, səsi, duruşu. Onun qəbri ordadır. Arvadlar ərinin qəbri üstünə qəbiristanlığa gedər, mən də göyə baxıram.

Seymur: Gəlin bu barədə danışmayaq. Heç vaxt da qayıtmayaq bu qəmli xatirələrə.

Mədinə: Yaxşı, danışmayaq. (Sükut) Uşaq da ölü doğuldu. Bir yadigarı da qalmadı (*gözlərini silir*).

Seymur (*qəflətən bir qərara gələrək*): Dayanın indi sizə bir sirr açacam. Yaman təəccüblənəcəksiniz.

Mədinə: Sirr? Nə sirr?

Seymur: Bax bu telefon budkasını görürsüz?

Mədinə: Hə, nədir ki?

Seymur: Bax, həmin bu telefon budkasından mən hər gün, hər axşam...

Mədinə (*sanki onu dinləmirmiş kimi*): Dayanın Seymur, tamam başımız qarışıb, saat neçədir?

Seymur: On birə beş dəqiqə qalıb. Nədir ki?

Mədinə: Vay, vay, vay, məni gərək bağışlayasınız. Sirri sabah açarsınız. 11-də mən evdə olmalıyam. İşim var.

Seymur: İşiniz qoyun qalsın sabaha.

Mədinə: Yox, Rüstəm...

Seymur: Nə? Nə dedin?

Mədinə: Heç. Bağışlayın, inciməyin, sizinlə çox xoş idi, ancaq indi mən getməliyəm.

Seymur: Onda qoyun sizi ötürüm.

Mədinə: Yox, yox, mən çatmışam. Odur bax, mənim pəncərəm.

Seymur: Pilləkən qaranlıqdır.

Mədinə: Yox, yox, heç bir şey olmaz.

Seymur: Bəlkə məni evinizə dəvət edəsiniz?

Mədinə: Məmnuniyyətlə. Amma indi gecdir.

Seymur: Gecdir? Belə tezdən yatırsız?

Mədinə: Yox, amma...

Seymur: Yaxşı, indi ki, mənə bir stəkan çay vermək istəmirsiniz, gəlin bir az da gəzişək.

Mədinə (*saatına baxır*): Yox mən getməliyəm.

Seymur: Tələsirsiniz?

Mədinə: Hə.

Seymur: İşiniz olmayanda, axşamlar nə edirsiniz?

Mədinə: Evdə otururam.

Seymur: Elə tək-tənha?

Mədinə: Hə, nədir ki?... Oxuyuram, radioya qulaq asıram.

Seymur: Bilirsiniz, dünən biz ayrılan kimi sizə zəng elədim, telefonunuz məşğul idi. Gecənin o vaxtında kiminlə danışırıdız belə?

Mədinə (*tərəddüd içində*): Yox... Yox yəqin ayrı yerə düşmüşüz. Mən gələn kimi yatdım.

Seymur (*daxili monoloq*): Mən bu axşam bu qəribə oyuna son qoymaq, sirrimi açıb demək istəyirdim. Amma deyə bilmədim, dilim gəlmədi. Çünki bu axşam mən onu da anladım, özümü də. Anladım ki, o nə məni - Seymuru, nə məni Rüstəmi, nə də hər ikimizi birlikdə heç bir vaxt əsl bir məhəbbətlə sevə bilməyəcək. Onun əsl məhəbbətini, həyatda bir dəfə, bircə dəfə olan böyük məhəbbətini də, səadətini də həlak olmuş əri özüylə göyə aparmış, bir daha qaytarmamışdı. Yerdə yaşayan adamlardan isə o qorxurdu. Bayağılıqdan, ucuz macəralardan, cılız hisslərdən qorxurdu. Bəlkə telefondakı səs də Mədinəyə ona görə əziz idi, həmdəm idi ki,

bayağılıqdan, adilikdən uzaq idi, həm də onun təkliyinin həyanı idi. Mən sirrimi açsaydım, hər iki mənim – Rüstəm də, Seymur da – onu həmişəlik itirəcəkdi. Mən isə onu itirmək istəmirdim. Axı onun telefonu da mənə həyan idi.

Musiqi. Işıq sönrür.

Seymur: Bilirsən nə var. Gəlin bir qədər ciddi danışaq.

Mədinə: Seymur.

Seymur: Qulaq asın, mən nitqdən çox zəifəm. Heç bilmirəm belə dəqiqələrdə nə demək lazımdır. Ona görə də özümü lap itirmişəm. Açıq danışmağa cəsarət etmirəm. Bilirsiniz...

Mədinə: Susun, Seymur, danışmayın.

Seymur: Mən sizi sevirəm, sizinlə evlənmək istəyirəm.

Mədinə: Sus. Danışma. Sus. Sağ olun.

Mədinə Seymurdan ayrılıb pilləkənlərlə yuxarı qalxmağa başlayır. Addım səsləri telefon zəngləri ilə əvəz olunur. Mədinənin otağı. O daxil olur və tez telefon dəstəyini götürür.

Seymur: Salam. Rəfiqəngildə idin?

Mədinə: Yox (*gülür*).

Seymur: Dünən səni yuxumda görmüşəm.

Mədinə: Qəribədir, həyatda heç bir vaxt görmədiyin bir adamı yuxuda necə görmək olar?

Seymur: Səsini gördüm. Bir də "Nərinqa" radionu.

Mədinə: TNərinqaUnı yenə təsəvvür edə bilərsən. Amma səsimi necə görə bilirsən, heç ağılıma sığışdıra bilmirəm. Səncə, mən necəyəm? Heç məni təsəvvür edə bilərsənmi?

Seymur: Əlbəttə. Balaca boylu, uzun hörüklü...

Mədinə: Afərin sənə. Lap düz təsəvvür edərsən. İndi mən hər gecə sənin yuxuna girəcəyəm.

Seymur: Yəqin sən təkcə mənim yuxuma girmirsən...

Mədinə: Yenə başladın?

Seymur: Yox, bilirsən, deyirlər Məhin Banu hər gecə yüz kişinin yuxusuna girmiş. Sənin tirajın necədir?

Mədinə: Mən bir nüsxəyəm və ancaq sənin yuxuna girirəm. Sən mənim gözümlün işığısan.

Seymur: Minnətdaram.

Mədinə: Bura bax, gözumün işığı, bir məsələni səninlə məsləhətləşmək istəyirəm. Amma xahiş edirəm, özündən çıxmayasan, hay-küy salmayasan. Telefonu-zadı da atma.

Seymur: De görüm...

Mədinə: Amma yanında validol qoy ki, ürəyin gedəndə...

Seymur: Yaxşı, ürəyimi çəkmə.

Mədinə: Bilirsən. Bu gün Seymur mənə təklif etdi ki, ona ərə gedim. Ürəyin getmədi ki?

Seymur: Yox... Sən nə cavab verdin?

Mədinə: Hələ bir cavab verməmişəm. Səninlə məsləhətləşmək istəyirəm. Axı, sən mənim ən yaxşı, ən əziz dostumsan. Ən əziz adamımsan.

Seymur (özü-özünə): Qadın psixologiyası qəribədir. Başqasına aşiq olan kimi sən ən yaxın dost, ən yaxın adam olursan.

Mədinə: Nə oldu?

Seymur: Lazım deyil. Heç kəsə getmə. Ya da mənə gəl. Axı mən səni sevirəm. Ay Allah, kaş telefonla evlənmək olaydı.

Mədinə (gülür): Ağıllı oğlan ol. Axı, sən hələ balaca uşaqsan.

Seymur: Mən? Nə bilirsən, sən ki məni görməmişən.

Mədinə: Mən hiss edirəm, hər şeydən hiss edirəm, sənin səşindən, xasiyyətindən, mənə münasibətindən. Yalvarıram sən həmişə belə qal, böyüməyə tələsmə.

Seymur: Nə bilirsən, bəlkə mən sənə Seymurundan böyüyəm.

Mədinə: Yox, yox əzizim. Qadın hissləri heç vaxt aldatmır.

Seymur: Lazım deyil, Mədinə. Bəs mən nə edərim? Axı ərin icazə verməyəcək ki, gecə sənə zəng vurum.

Mədinə: Fikirləşib bir şey tapırıq. Axı, telefon əlaqəsi xəyanət deyil. O vaxt sən də evində telefon olar, mən də sənə zəng edərim.

Seymur (öz-özünə): Axı onu necə başa salım ki, bu heç vaxt mümkün olmayacaq.

Mədinə: Məni başa düş. Bax, siz kişilər hərdən təklikdən, tənhalıqdan şikayətlənirsiniz. Mənim lap gülməyim gəlir, çünki, siz əsl təkliyin nə demək olduğunu heç bir vaxt başa düşə bilməzsiniz. Elə təklik ki, onu yalnız qadın başa düşür. Gecə ayılırsan, divarlar üstünə gəlir... nə isə, qəmli şeylərdən danışmayaq. Sən nə desən, onu edəcəyəm. İstəyirsən yox deyim. Niyə cavab vermirsən?

Seymur: Nə deyim?

Mədinə: Eşidirsən?

Seymur: Nə?
Mədinə: Təyyarəni.
Seymur: Yox.
Mədinə: İndi də eşitmirsən.
Seymur: İndi eşitdim.

Susub qulaq asırlar.

Mədinə: Sən mənim sualıma cavab vermədin. Seymura gedim, getməyim?

Seymur: Sən özün cavab verdin.

Mədinə: Mən?

Seymur: Sən, bir də təyyarənin uğultusu.

Mədinə (gülür): Rüstəm.

Seymur: Nədi?

Mədinə: Heç, adını çəkmək istədim. Elə belə. Rüstəm, Rüstəm, Rüstəm. Əvvəllər mənə şər oxuyardın. Çoxdandır oxumursan.

Seymur: Oxuyum?

Mədinə: Oxu.

Seymur: Eşidirsənmi?

Amma necə eşidirsən...

İki il yeddi ayın ayrılığıyla

tutulub qulaqlarınız.

Bir yandan da bu yağış...

Bu yağışda canavarlar da

adam olub yorğan-döşəyə girmək istəyir.

Görürsənmi?

Amma necə görəsən...

Qurtarmayıb hələ də

aramızdan keçən qatarın vaqonları.

Bir yandan da bu yağış...

Mədinə: Bir yandan da bu yağış.

Seymur: Yaxşı, gecən xeyrə qalsın.

Mədinə: Sabah zəng eləyəcəksən?

Seymur: Əvvəllər bunu məndən soruşmazdın.

Mədinə: Zəng edəcəksən, ya yox?

Seymur: Bilmirəm.

Mədinə: Bax, əgər zəng eləməsən, ürəyim partlar.

Seymur: Sən məni sakit etmək üçün belə deyirsən?

Mədinə: Mən həmişə düşündüyümü deyirəm.

Seymur: Sağ ol (*dəstəyi asır*).

İşıq sönmür. Axşamdır. Səhnə bir müddət boş qalır.

Seymur daxil olur. Zəng edir.

Mədinə: Bəli.

Seymur: Salam. Gördün ki, mən zəng elədim.

Mədinə: Mən çox şadam. Amma sən birinci dəfədir ki, belə tez zəng edirsən. Mən heç gözləməirdim.

Seymur: Mənim də tez-tez gözləmədiyim şeylər başıma gəlir. Talenin hökmündən qaçmaq olmur da...

Mədinə: Rüstəm, sən, deyəsən, axır vaxtlar ancaq müdrik kəlamlarla danışırsan.

Seymur: Bəs nə əcəb rəfiqəngilə getməmişən? Sən ki bu vaxtlar orda olursan.

Mədinə (*ani bir tərəddüddən sonra*): Bilirsən, bu gün Seymur bizə gələcək, odur ki, mən də...

Seymur: Bilirəm.

Mədinə (*təəccüblə*): Hardan bilirsən?

Seymur: Əlvida! (*dəstəyi asır*)

Mədinə: Rüstəm! Rüstəm! (*dəstəkdən kəsik siqnallar eşidilir. İşıq sönmür. Qaranlıqda Mədinənin Rüstəmi çağıran səsi və kəsik siqnallar eşidilir. Sonra sükut çökür*).

EPILOQ

Mədinənin otağı. Mədinə və Seymur.

Mədinə: Otur, Seymur, bu saat sənə gözəl bir musiqi tutacam, sən qulaq as, mən sənə qəhvə hazırlayım (*radiodan musiqi eşidilir. Mədinə çıxır*).

Seymur (*daxili monoloq*): Bu otaq lap mən təsəvvür etdiyim kimidir. Nərinqa radiosu, yumşaq kürsü, torşer.

Mədinə əlində iki fincan qəhvə ilə daxil olur.

Mədinə: Evim xoşuna gəlir?

Seymur: Qəşəngdir. Mənə elə gəlir ki, mən bu evdə lap çoxdan olmuşam. Lap çoxdan.

Mədinə: Mən də səni çoxdan tanıyıram. Lap körpəliyimdən.

Seymur: Uşaqlıqda səninlə bulvarda qaçdı-tutdu oynayırdım, yadımdadır?

Mədinə: Cığallıq eləmə. Elə şey olmayıb.

Seymur: Amma adama elə gəlir ki, olub.

Mədinə: Qəhvəni iç, soyuyur.

Seymur: Çox şirindir. Mənim bir dostum var, qəhvə ilə heç arası yoxdur. Yaxşı çay dəmləyir. Çay dəmləməyi özündən başqa heç kəsə icazə vermir.

Mədinə: Sən niyə məni öz dostların ilə tanış etmirsən?

Seymur: Münasib bir vaxt düşmür.

Mədinə: Görəsən, o münasib vaxt nə vaxt olacaq?

Seymur: Sabah. Hamı bizi saat üç tamamda "ZAQS"-ın yanında gözləyəcək.

Mədinə: Bəs biz onları nə vaxt dəvət edəcəyik?

Seymur: Lap bu yaxınlarda. Mənim otağım çox böyükdür.

Mədinə: Seymur, mən bu otaqdan ayrılmaq istəməzdim.

Seymur: Necə istəsən, elə də edərik. Təki sənin üçün yaxşı olsun.
(*Seymur Mədinənin saçlarını sığillayır, onu qolları arasına alıb öpür*).

Seymurun səsi: Qadınlığı ona xoş və çətin bir ağrıyla qayıdırdı
(*saat 11-i vurur. Birdən Mədinə Seymurun qolları arasından çıxıb nəyisə dinləməyə başlayır*).

Seymurun səsi: Mən bilirdim o nəyi dinləyir. İndicə mən də eşidəcəm bu uğultunu - təyyarə uğultusunu. Amma heç bir təyyarə-filan yox idi. Birdən başa düşdüm Mədinə nəyə qulaq verir. Mədinə telefonu dinləyirdi. Bu vaxtlar o zəng edirdi. O, yəni mən. Bilirdim ki, o daha zəng vurmayacaq, daha heç vaxt etməyəcək, amma bir an mən də şübhələndim, mən də gözlədim və mən də möcüzə arzuladım. İstədim ki, telefon səslənsin. Telefon susurdu.

İşıqlar yavaş-yavaş azalır. Həzin musiqi fonunda çox uzaqdan Seymurun səsiylə şer oxunmağa başlayır.

Bacarsan, bağışlayarsan

Bacarmasan, lazım da deyil.

*Bacarsam unuduram,
Bacarmasam,
lazım da deyil.
Otağa deyilmiş şikayətlər
otaqda qalır.
Fırtınada gəmilər
sahilə yan almayıb
Lövbəri uzaqda salır.
...Uzaqda bir külək var
Küləyin üstə bayraq...
Dünyada səndən başqa
kimsəm yox idi bəlkə.
Amma sən də sağ qaldın.
Sağ qaldın yad olmaqçün.
İndi özündən küs.
Mənim min inamım var dünyada
...Uzaqda bir külək var,
küləyin üstə bayraq.*

Son

EVLƏRİ KÖNDƏLƏN YAR (Telekomediya)

İŞTİRAK EDƏNLƏR:

Kamil – gənc oğlan, Reyhana aşiqdir.

Reyhan – gənc qız, Kamilə aşiqdir.

Şamil – gənc oğlan, Mərcana aşiqdir.

Mərcan – gənc qız, Şamilə aşiqdir.

Nadir } Kamilin valideynləri
Zivər }

Tahir } Reyhanın valideynləri
Gülər }

Sabir } Şamilin valideynləri
Xavər }

Şakir } Mərcanın valideynləri
Qəmər }

Surxayzadə – orta yaşlı.

Paşa Paşayeviç – onun uşaqlıq dostu

Dayı

Şair

Dəllək

Bufetçi

Saqqallı kişi

Onun kiçik qardaşı

Qaraş Qaraşov

Qəmbər

Toya, yasa gələnlər və başqaları.

Telekomediyanın adı və titrləri "Güloğlan" xalq mahnısının fonunda gedir:

*Evləri köndələn yar,
Bizə gül göndərən yar,
Gülün yarpıza dönsün,
Bizdən üz döndərən yar.*

Şəhərin böyük restoranlarından birində təmtəraqlı toy məclisi. Çəkmək və qurmaq imkanlarından asılı olaraq toyqabağı mərhələlərdən bəzilərini göstərmək olar. Signallaya-signalaya küçələrlə keçən maşınlar karvanı – maşınların birində gəlinlə bəyin qarşısında güzgü, şamlar tutublar. Yük maşınında cehiz-mebel gedir. Restoranın pilləkənləri qarşısında toya gələnləri qarşılayırlar, hədiyyələri bir qırağa yığıb hesaba alırlar. Bir küncdə qoyun da bağlanıb, qoyunun qarnının altından rəngbərəng elektrik lampacıqları asılıb, gəlinlə bəy gələndə qoyunu onların ayaqları altında kəsirlər. Zurna-balaban səsi ərsə bulənd olur.

Şənlik restoranda davam edir. Cavanlar, qocalar şıdırgı rəqs edirlər. Səlim Surxayzadə – məclisin tamadası, ağ saçlı, bazburutlu, səliqə-səhmanla geyinib-bəzənmiş orta yaşlı kişi mikrofonları qarşısına çəkir, əlinin işarəsiylə musiqiçiləri bir hovur sakitləşməyə çağırır və tostuna başlayır.

Surxayzadə: *Əziz dostlar, mehriban qonaqlar, istəkli qohumlar! Mən bu məclisin tamadası kimi – bilirsiniz ki, tamada bizim sözdür və təam atası, yəni yeməklərin naçalnikisi deməkdir, bəli, mən bir tamada kimi acizənə surətdə hamınızdən xahiş edirəm ki, qədəhlərinizi və badələrinizi doldurasınız. Bu axşam, necə deyərlər, xüsusi axşamdır, bu gün iki sevən gəncin şadlıq günü, iki quş kimi çırpınan qəlbin qovuşma saati, yeni, xoşbəxt sovet ailəsinin təməli qoyulan bir axşamdır. Müdrük babalarımız yaxşı buyurublar ki, hər gül bir bülbülündür. Bizim bəy fəslə-baharda cəh-cəh vurub şaqraq ötən bir bülböldürsə, gəlinimiz açılmamış qönçə misalı nazənin, ismətli, həyalı bir gözəldir. Çalançı qardaşlar, gəlinlə bəyin şərəfinə bir qiyamət tuş (musiqiçilər tuş çalırlar). Bəli, sözümü davam etdirib sizdən, ey möhtərəm qonaqlarımız, mehriban qohumlarımız və əziz dostlarımız, acizənə surətdə xahiş edirəm ki, badələrinizi və qədəhlərinizi qaldırasınız və içək bizim əziz, sevimli, mehriban, gözəl-göyçək (qonaqlardan gizlətməyə çalışaraq ciblərini axtarır, əzik-üzük bir kağız çıxarır, sözlərini deyə-deyə oğrun-oğrun kağıza*

nəzər salır, cibinə qoyur, ordan başqa kağız çıxarır, yenə baxıb cibinə qaytarır və yanında əyləşmiş kişiylə – bəyin dayısına tərəf əylərək yavaşcadan qulağına pıçıldayır) Adları nədir?

Dayı: Kimin?

Surxayzadə: Bəylə gəlinin...

Dayı: Rasim və Rəfiqə...

Surxayzadə: Bizim əziz-xələflərimiz, gözlərimizin ağı Rasimlə Rasimənin sağlığına qaldıraq bu badələri... Əziz qonaqlar, mehriban dostlar, siz özünü də görürsünüz ki, nə gözəl, mərifətli, ağıllı-kamallı gənclərdir... Rasim (*pıçıltıyla dayısına*) Nəçidir?

Dayı (narazı): Day əvvəldən yazıb vermişdik ki... Diş həkimi...

Surxayzadə (bərkdən): Bəli, Rasimcən cavan olmasına baxmayaraq, mən deyərdim ki, nəinki respublikamızda, hətta onun sərhədlərindən çox-çox uzaqlarda da məşhur olmuş, tanınmış diş həkimlərindəndir. Dəfələrlə onun şahidi olmuşuq ki, ölkəmizin neçə-neçə uzaq yerlərindən məhz bizim şəhərə gəlirlər dişlərini çəkdirməyə, məhz Rasim əzizimizin yanına...

Dayı (narazı): Hələ institutu bu il qurtarır...

Surxayzadə (boğazını arıtlayır): Hm... Bəli, elə Rasimə qızımız da öz könül sirdaşına layiq çiçəkdir. Özləri də yaraşır, adları da Leyli və Məcnun, Əsli və Kərəm, Aşıq və Qərib, Rasim – Rasimə...

Dayı (pıçıltıyla): Qızın adı Rəfiqədir...

Surxayzadə: Adə, çalançı qardaşlar, məclisi soyutmayın görək Bəylə gəlinin şərəfinə bir yaxşı tuş...

Musiqiçilər tuş çalır, xanəndə nəsihətamiz bir mahnı oxuyur, kamera məclisdəkiləri panorama edərək göstərir, komediyamızın personajlarına – gənc qəhrəmanlarımızın valideynlərinə diqqətimiz daha artıq cəlb olunur.

Surxayzadə (əlindəki siyahıya oğrun-oğrun baxaraq): Əziz və möhtərəm qonaqlar, mehriban dostlar. Bu gün bura belə xoş məramla yığışmağımızın səbəbkarı bəylə gəlidir, amma axı səbəbkarın da öz səbəbkarı var. Təklif belə olacaq ki, bu qədəhləri də səmimi qəlbdən qaldıraq və nuş edək bəylə gəlinin valideynlərinin sağlığına. Əvvəlcə, icazə verin iki kəlmə bəyin atası haqqında deyim və ona uzun ömür...

Dayı (pıçıltıyla): Bəyin atası üç il bundan qabaq rəhmələ gedib.

Surxayzadə (birdən-birə kədərli görkəm alaraq): Bəli, bəyin

atasına uzun ömür arzulamaq necə də böyük arzumuz idi, qəlbimizin həsrəti, nısgili, istəyi idi... Amma heyf, səd heyf ki, həyatın belə qəmli işləri də var, amma ki, bu gün mən sizə kədərli söhbətlər açmaq istəmirəm, deyirəm bizim əziz dostumuzun ruhu şad olsun, sağ olsun ki, Ramiz kimi iyid bir oğul yetirib və Ramiz də bizim əzizimiz, gözəl-göyçək gəlinimiz Rəhimə kimi halal süd əmmiş göyərçinə rast gəlib. Anasının halal südü ona halal olsun. Ana südü ki var...

Dayı (*pıçıltıyla*): Süd məsələsini çox ağartma, süd haqqı məsələsində arada bir balaca inciklik, söz-söhbət olub...

Surxayzadə: Çalğıçılar, bir qiyamət tuş, üstündən bir əntiqə "Əmi qızı". Soyutmayın məclisi görək...

Musiqi çalınır.

Surxayzadə (*dayıya*): Mən başa düşürəm, bu bəyəm sizin siyahınız deyil? Burda hamısı yazılıb da... Bəy, gəlin ataları, anaları, əmiləri, dayıları, mötəbər qonaqlar – "hamısının sağlığına ayrıca tost, uzaq qohumlar – ümumi tost, institut" yoldaşları – ümumi tost, bazarkom Nadir ayrıca tost, professor, nazir müavini, rəssam – birləşdirmək, avtobazanın qayınanasını xüsusi qeyd etmək, həkimlər – ümumi tost, JEK müdiri – ayrıca xüsusi tost...U hamısı var da burda.

Dayı: Hansı JEK?

Surxayzadə: 609-cu kvartal.

Dayı: Bu bizim siyahı deyil... Bizimki 906-cı kvartaldır. Bir kağızı bəri ver görüm (*baxır*), əlbəttə, bizim siyahı deyil. Burda cümə axşamıdır, bu gün şənbədir.

Surxayzadə: Yəqin haramzadə Paşa Paşayevic dəyişik salıb? – ciblərini axtarır, başqa kağızlar çıxarır. – Bu bazar günüdür, bu... keçən həftə idi... Deyəsən, itirmişəm sizin siyahını. Gərək mənə kömək eləyəsiz, qulağıma pıçıldayasınız ki, qonaqlar kimlərdir...

Dayı: Mən özüm bilirəm məgər. Burdakı adamların çoxusunu ömrümdə birinci dəfədir görürəm.

Surxayzadə: Siz bəyəm gəlinin atası deyilsiz?

Dayı: Yox, mən bəyin dayısıyam.

Surxayzadə: Deyəsən, yaman yerdə axşamlamışıq, amma eyib etməz, biz də papaq altı qalan oğlanlardan deyilik, (*bərkdən*), əziz

qonaqlarımız, mehriban dostlarımız... Günlərin bir günü bir evə oğrular gəlir. Ev yiyələri evdə yox imiş və oğrular evi əməlli-başlı yır-yığış edirlər, qiymətdən ağır, vəzndən yüngül nə varmış hamısını kamal-ədəblə yığırlar torbalarına, bəli, yola düşəndə görürlər ki, ocaqda iri bir tay durub. Tay, yəni meşok da, hamınız bilirsiniz? Bəli, oğrubaşı əlini salır bu tayın içinə, əli batır, çıxardıb dilinə çəkir barmağını, sən demə, duz tayı imiş. Elə həmin dəqiqədəcə, bütün bu evdən nə yığıb yığışdırmışdı, qaytarıb qoyur yerinə... O biri oğrular soruşurlar ki ey oğrubaşı, neçin belə etdin. Bəli, deyir oğrubaşı, mənəm ki, bu evdə duz dəyib dilimə, deməli, daha ev yiyəsinə xəyanət edə bilmərəm. Bəli, bu ibrətamiz əhvalatın mənası odur ki duz-çörək kəsdiyin adama xəyanət etmək olmaz... İndi, əziz dostlar, mehriban qonaqlar, biz ki, bu xoş məclisdə duz-çörək kəsirik, deməli bu gündən hamımız oluruq bir-birimizə mehriban, qardaş-bacı, can-ciyər... Çalğıçılar, məclisdəkilərin şərəfinə bir əntiqə tuş...

Tuş çalınır, sonra başqa musiqi səslənir, musiqi sədaları altında biz Surxayzadənin sözlərini eşitmir, amma elə hey danışdığını, üyüdüb tökdüyünü görürük.

Zivər (növbəti nitqini irad edən Surxayzadəyə heyran-heyran baxaraq əri Nadirə müraciət edir): Zalımın oğlunun elə bil dilindən dürr-cəvahir tökülür... Deyirəm, ay kişi, ürəyimdə bir əhdim var, tək Allahla qismət eləyərmiş... Deyirəm ölməyəydim, görəydim ki, Kamil balamız da bir halal süd əmmişə rast gəlib, toylarında sındıra-sındıra oynayayıq, tamadamız da ki, bu Surxayzadə olaydı...

Paşa Paşayev (Zivərin yanında oturub, aramsız yeyir-içir, bu sözləri eşidib, ağzındakıları udur və Zivər xanuma müraciətlə deyir): Amin! Arzuvuz ürəyivizdə qalmasın. O ki, qaldı Surxayzadə, o mənəm boynuma. Onu sizin toyunuza tamada gətirmək məndən. Kişinən uşaqlıq dostuyuuq, sözüümü yerə salmaz.

Məclisin baş tərəfində Şakirlə arvadı Gülər də bu sayaq söhbət aparırlar.

Gülər: Allah bizə də bu günü qismət eləyərmiş... Bircə qızımız nişanlısıyla bax o stolun başında oturaydılar, biz də baxayıq, ürəyimiz dağa dönəydi, tamadamız da ki, Surxayzadə..

Toy məclisi qurtarmaq üzrədir, bəyin dayısı çalançıların haqqın verir. Paşa Paşayeviçə yaxınlaşır, cibinə bir zərf qoyur. Paşa Paşayeviç üzünü divara tərəf çevirib zərfini açır, pulları sayır, məmnun-məmnun gülümsünür. Cib dəftərini çıxarıb, nə isə qeyd edir.

Paşa Paşayeviç (öz-özünə danışmış kimi): Deməli yanvarın 3-ü 5-ci mikrorayonda şadlıq evi, 6-sı köhnə inturist, yuxarı zal, 7-si qəssab Məsinin kiçik toy məclisi, 9-da Buzovnada...

Dağılışan qonaqların arasında Sabirlə Xavəri də görürük.

Xavər: Biləydim bizim oğlumuzun belə şad məclisini haçan görəcəyik?

Sabir: Belə məclisini – heç bir vaxt... Dünyasında Şamilin toy məclisini belə görmək istəməzdim, bilmirsən toydur bu, ya futbol matçı... Bilmirəm bizim burda nə işimiz vardı ki, dartıb gətirdin mənə bura?

Onlardan bir qədər aralı professor Tahir və onun arvadı Qəmərpaltolarını geyirlər.

Tahir (qəzəblə): Bütün bunlar keçmişin qalıqlarıdır. Mən vaxtilə bu mövzularda çox mühazirələr oxumuşam. Toy – cavanların yadda qalan şadlıq günü olmalıdır, biz isə bu gündən özümüzü göstərmək, var-dövlətimizi nümayiş etdirmək üçün istifadə edirik. Eyib olsun! Biz niyə burda iştirak edirdik, bilmirəm. Ölsəm də, qızıma belə toy eləməyə qoymaram...

Bir bucaqda Surxayzadə və Paşa Paşayeviç dayanıblar.

Surxayzadə (pulları sayıb qurtarır): Elə bu?

Paşa Paşayeviç (gözlərini gizlətməyə çalışaraq): Bəlkə indi orda, qəpikdən-quruşdan qalıb.

Surxayzadə zəhmlə ona baxır, Paşa Paşayeviç cibindən əlli manat da çıxarıb pulun üstünə qoyur.

Surxayzadə (eyni tonla): Vəssəlam?

Eyni ədayla Paşa Paşayevič iyirmi beş manat da verir, Surxayzadə zəhmlə ona baxır.

Surxayzadə: Onluğu da görüm? *(On manatı götürüb beş manat qaytarır).*

Paşa Paşayevič: Bəs biz belə danışmamışdıq axı.

Surxayzadə: Beş də bəsidir. Kağızı çaş-baş saldığınçün, cibimə başqa siyahı qoyduğunçün, səni beş manatlıq cərimə edirəm.

Paşa Paşayevič: Uşaqlıq dostu deyilik bəyəm?

Surxayzadə: Ver görüm... İndi bilərsən *(Paşa Paşayevičdən onluğu alıb çibinə qoyur).* Sən mənə uşaqlıqdan əlli manat borcluydun, deməli, indi qaldı 45 manat borcun...

Məhəbbət haqqında, sevən gənclərin görüş saatları, dəqiqələri haqqında lirik mahnı səslənir.

Hansısa idarənin yerləşdiyi çoxmərtəbəli binanın vestibülü. Girib-çıxan adamların fonunda mahnı davam edir. Vestibüldə, liftin qapısı qarşısında cavan, yaraşlıq bir oğlan görürük, onun əlində iri bir gül dəstəsi var. Bu gənc – komediyamızın qəhrəmanlarından biri – Şamildir. Liftin qapısı yanına tələsik addımlarla başqa bir yaraşlıq oğlan da yaxınlaşır. Bu da Kamildir, o da komediyamızın qəhrəmanlarındandır, özü də fotoreportyordur. Kamil və Şamil bir-biriylə tanış deyillər. Hər ikisi səbrsizliklə liftin tablosuna tamaşa edirlər. Nəhayət, liftin qapısı açılır və oradan yaşlı bir qadın çıxır, orada heç kim yoxdur, gözlədiyi adam gəlməyib.

Kamil liftin içinə girir və 10-cu mərtəbənin düyməsini basır. Liftin qapısı bağlanır, indi biz liftin içini, liftin içində Kamili və tabloda dəyişən mərtəbə nömrələrini görürük: 4, 5, 6..8-ci mərtəbədə lift dayanır. Qapı açılır və liftin içinə müasir dəbdə geyinmiş gənc, gözəl bir qız hövlnək daxil olur. Bu qız komediyamızın qəhrəmanlarındandır, adı da Mərcandır. Mərcan liftdəki Kamilə məhəl qoymadan, birinci mərtəbənin düyməsini basır və lift təzədən aşağı gedir, tabloda rəqəmlər bir-birini əvəz edir; 7, 6...

Kamil *(bu əməliyyata və qıza mat-mat baxaraq, nəhayət dillənir):* Bağışlayın, xanım qız, axı mən yuxarı gedirdim.

Mərcan *(sanki Kamili indi görür):* Eyib etməz. Aşağı düşüb, bir də qalxarsız.

Kamil *(elə bil deməyə söz tapmır, təəccüblə):* Necə yəni? Çox üzr

istəyirəm, amma bu, bilirsinizmi bu nədir, bu...

Mərcan (*etinasız*): Mən birinci mərtəbədə olmalıyam.

Kamil: Çox əcəb, mənim də onuncu mərtəbədə işim var.

Mərcan: Mən tələsirəm.

Kamil: Heç dəxli var, sən Allah. Tələsir. Bəlkə mən sizdən qabaq girmişəm liftə...

Mərcan onun sözlərinə məhəl qoymur. Kamil lap özündən çıxır və "stop" düyməsini basır. Lift 4-cü mərtəbədə dayanır, sonda Kamil 10 düyməsini basır və lift yuxarı gedir.

Mərcan: Əhsən. Əsl centlmensiz. Daha sözüm yoxdur. Kişi qadına güzəştə getməlidir. ("Stop" düyməsini, sonra "1" düyməsini basır, lift yenidən aşağı gedir.)

Kamil: Məni 10-cu mərtəbədə gözləyən xanım heç kəsə güzəştə gedən deyil. Onsuz da gecikmişəm. ("Stop"u basır. Lift dayanır).

Mərcan: Heç utanmırsınız, cavan oğlan? Dedim axı, mən çox tələsirəm. On dəqiqə gecikmişəm. Birinci mərtəbədə məni nişanlım gözləyir. Özü də boks üzrə çempiondur.

Kamil: Çox gözəl, deməli, mənim birinci mərtəbəyə getməyimin heç mənası yoxdur ("10" düyməsini basır). Mən də düz on beş dəqiqə gecikmişəm, məni də 10-cu mərtəbədə nişanlım gözləyir və o, milis kapitanıdır.

Mərcan: Təbrik edirəm. Yaxşı nişanlı seçmisiniz. Sizinlə bacarsa, ancaq milisioner bacarar. Amma mənə də Mərcan deyirlər. ("Stop" düyməsini basır. Lift dayanır, amma sonra 1-ci mərtəbə düyməsini basanda da, hərəkət etmir).

Kamil: Vəssəlam. Axırı oyunu başa vurduz. Lift xarab oldu. Azı yarım saat burdayıq.

Mərcan: Hamısı da sizin höcətliyinizdən. Yarım saat kifayətdir ki, nişanlıınız nişanını qaytarsın. Öz ləyaqətini qoruyan qız heç vaxt bu qədər gözləməz. Odur ki, subay qalmalı olacaqsınız.

Kamil: Siz də qız qarıyacaqsınız. Boks çempionu çoxdan çıxıb gedib yəqin.

Elə bu vaxt lift hərəkətə gəlir, birinci mərtəbəyə çatır, qapısı açılır və Mərcan Şamilə tərəf atılır, görüşürlər. Kamil istehzayla onlara baxır, düyməni basmaq istərkən Mərcan əlini liftin foto elementinə tərəf uzadır,

qapı yenidən açılır.

Kamil: Bəs olmadı?

Mərcan: (*indicə Şamilin ona təqdim etdiyi güllərdən bir neçəsini ayırır Kamilə uzadır*). Bu gülləri milis kapitanına verərsiniz, bəlkə bir az ürəyi yumşaldı, günahınızdan keçdi.

Kamil (*gülməsinür*): Çox sağ olun, – sizə xoşbəxtlik arzulayıram.

Mərcan: Sizə də...

10-cu mərtəbədə liftin qapısı açılır, Reyhan liftdən çıxan Kamili cöür.

Reyhan: Harda qalmısan?

Kamil (*gülləri Reyhana uzadır*): Bunlarçün yubandım.

Reyhan (*təəccüblə*): Bu nə möcüzədir belə. Sən... mənə... gül almısan... Ola bilməz...

Kamil: Nə gözəl paltarın var.

Reyhan: Səni tanıya bilmirəm, Kamil, birinci dəfədir ki, mənim geyimimə fikir verirsən. Bir yandan da bu güllər... Xeyir ola?

Kamil: Xeyirdir. Təklif edirəm ki, mənə ərə gedəsən...

Başqa bir lirik mahnı səslənir, məhəbbət haqqında, gənclik haqqında, sevginin möcüzəsi haqqında... Bu mahnının fonunda Kamil və Mərcan Bakı küçələriylə, parkları, bulvarlarıyla gəzirlər. Kamil hərdənbir Reyhanın fotolarını çəkir və bu fotolar, stop-kadrlar, onların hər ikisinin müxtəlif xoşbəxt dəqiqələrini əks etdirir, lirik mahnıyla həmahəng görünürlər...

Mahnı qurtarır, amma biz yenə fotoları görürük. Doğrudur, bu başqa fotolardır – şəhər peyzajları, bədii kompozisiyalar, idman oyunları, balet səhnələri müxtəlif adamların portretləri – əsasən, cavan oğlanların və qızların şəkilləri – bütün bunlar fotoqraf Kamilin əsərləridir və bütün bu şəkillər divardan asılıb. Kamilgilin mənzilinin divarından.

Kamilgilin mənzili. Nahar süfrəsi arxasında Kamilin atası bazarkom Nadir əyləşib. Pijamada və tor maykadamdır. Qarşısında bir xeyli pul var, barmağına tüpürüb pulları sayır.

Nadir: Yüz, iki yüz, üç yüz – birdən gözləri divardakı fotoya – idman paltarında çəkilmiş cavan qızın fotosuna sataşır – tfu səni, çaşdım, (*təzədən saymağa başlayır*) yüz, ik yüz, üç yüz, dörd yüz –

indi də nəzəri başqa bir qızın – balerinanın fotosuna dəyir – lənət atobu atova... Min dəfə demişəm bu... filankəslərin şəkillərini yığışdırın burdan, bir də gözümə dəyməsin... Gəlib gedəndən, qonaqdan ayıbdır, deyərlər, bu nə evdir belə görən?

Zivər: Başıma xeyir, ay kişi, nə hətərən-pətərən danışırısan. Uşağın işləridir də bu, sənətidir...

Nadir (həqarətlə): Sənət. Getdi sənət tapdı da özünə... Kül olsun mənim başıma, mən də deyirəm oğlum var... Deyirdim bir vəkildən-zaddan olar, ya bir yaxşı yerdə işə düzələr, lazım olsa, bizim də karımıza gələr... lap bəd başına yazıçıdan, şairdən olar, bu da getdi, dünyanın gözünü tökdü, özünə sənət tapdı... Budey bu əntərlərin şəklini çəkməkdir peşəsi. Görəsən, bu ləçərlərin bir atası, qardaşı yoxdur ki, belə vid-fasonda şəkillərini çəkdirirlər.

Zivər: Ay kişi, deyir bu məşhur artistkadır, teatrda balet oynayır. Parisdə mükafat alıb... Bu idmançıdır, qaçandır.

Nadir: Elə oğlunun fikrindəki də tullanmaqdır, qaçmaqdır, mən nə bilim Parijdir, Londondur, odur ki, evlənmir də...

Zivər (köksünü ötürür): Lap yaralı yerimə dəydin, a kişi... Deyirəm, bu qulağından alıb, o biri qulağından buraxır. Deyirəm, ay bala, bir evlənəydin, biz də sənin toyunda ürəyimizdən tikan çıxardıb doyunca oynayaydıq, sonra da oğul-uşaq sahibi olaydın, biz də nəvələrimizin əzab-əziyyətini çəkəydik.

Nadir: Gözlə, yaman nəvələrin əzabını çəkənsən... Gəlinivə Allahın yazığı gəlsin, göz verəcəksən, işıq verməyəcəksən...

Zivər: Boy, başıma xeyir, a kişi, elə niyə deyirsən?

Nadir: Yoxsa ki, mən siz arvad tayfasının xasiyyətinə bələd deyiləm. Nə qədər ki, oğlunuz subaydır, ilan dili çıxardırsınız ki, bəs evlən, elə ki, evləndi, deyirsiz, iti görüm, qurdu görüm, bircə gəlinimi görməyim.

Zivər: Deməli, mənə qismət olmayacaq oğul toyunda sındıra-sındıra oynamaq?

Nadir: Bəli, bizim də bütün ömrümüz-günümüz dığ-dığnan keçsin, nə var, nə var ki, sən bircə dəfə toyda sındıra-sındıra oynayacaqsan? Düz deyiblər ki, arvadın ağıl topuğunda olar (*pulları saymaqda davam edir*) beş yüz, altı yüz, yeddi yüz... (*Sayıb qurtarır*). Eh. Pul əl çirkidir e... (*Kitab taxçasından bir kitab götürüb sığallayır*) bax budu mənim əsl varım-dövlətim (*pulları kitabın arasına qoyub, otaqdan çıxır*).

Zivər: Toyun bütün tədarükünü çoxdan görmüşəm. Günü sabah desən, hazıram. Allah bir halal süd əmmişi göndərmir də...

Kamil (*otağa daxil olaraq*): Göndərdi, ay ana, göndərdi...

Zivər: Kim göndərdi, nə göndərdi, nə danışsən belə, ay oğul?

Kamil: Sənin istədiyini. Deyir istədiyin yar idi, yetirdi pərvərdigar. Evlənirəm.

Zivər: Bıy, dilivə qurban, ay bala. Zarafat edirsən, ya doğru sözüdür? Kimlərdəndir, nəçidir, ha tərəflərdəndir?

Kamil: Atası professor, anası professor. Özü də beş dil bilir. İngilis, alman, fransız, italyan, yapon. Düzdür, yapon dilini bir az zəif bilir, amma söz verib ki... gələn payıza lap mükəmməl öyrənsin.

Zivər: Əşi, bir dayan görüm, bir toxta görüm... Yapon dili hələ qalsın. De görüm haralıdırlar? Bakıdandırlar, rayondandırlar?

Kamil: Şimal-şərqi Azərbaycandan, ya da bəlkə Cənub-Qərbi Azərbaycandan... ya Qubalıdırlar, ya da Qazaxlı, ya Şamaxılı, ya da Naxçıvanlı. Yox, deyəsən, Lənkəranlı, ya da Şəkili... bəlkə də Bakılı... Bilmirəm.

Zivər: Heç belə də söhbət olar, san Allah! Bəs adam bilməz ki, kimlərdəndir, hardandırlar...

Kamil: Ay ana, mən otdel kadr deyiləm, onu işə götürmürəm. Yaxşı... Yaxşı, sabah bir anket verərəm, doldurub gətirər. Mestkomdan xasiyyətnamə də lazımdır, yoxsa bir təhər onsuz keçinərik?.. Bax elə belə-belə işlərin ucbatından adam evlənmək istəmir də...

Zivər (*qorxmuş*): Yox, yox, qadasını alım, day soruşmayacam. Madam ki, özün bəyənmisən, əsas odur... Sən mənim ağıllı balamsan, pis qız bəyənməzsən... Amma incimə, Kamil, bir söz soruşum, (*divardakı balerina şəkillərini göstərir*) dilim ağzım qurusun, bunlardan deyil ki...

Kamil (*gülür*): Yox, ana, amma onun da şəklini çəkmişəm (*Klassik rəssamlardan birinin qız portretini göstərir*). Necədir?

Zivər: Söz ola bilməz... Allah səni sevindirsin, bilsən məni necə sevindirdin. "Çadramı sallam başıma" (*bu sözlərlə başlayan məşhur "Arşın mal alan" melodiyasının bir qədər dəyişərək ayrı sözlərə yazılmış mahnıya çevirir. Zivər oxuya-oxuya, oynaya-oynaya həmin elçilik mahnısını ifa edir. Mahnı qurtarır*).

Zivər: Günü sabah elçi göndərerik...

Həmin mənzil. Bir neçə saat sonra. Divardan bütün başqa şəkillər yığışdırılıb, bircə o klassik rəssamın çəkdiyi qız şəkli asılıb. Nadir, pijamada stolun arxasında oturub pul sayır.

Nadir: Yeddi yüz, səkkiz yüz, doqquz yüz...

Zivər: Kişi, axı bir şey demədin, axır sözün nədir?

Nadir: Min, min yüz, min iki yüz... *(pulları sayıb qurtarır)*. Bu gün cümə axşamıdır – pəs məzara gedəcəm, sabah yox birigün profsoyuz iclasında olmalıyam... O birisi gün reviziya gəlir, başım qarışıq olacaq... Deməli, bircə sabah qalır.

Zivər: Sabah?

Nadir: Hə, sabaha hələ ki, bir işim yoxdur.

Zivər: Neynək, sabah daha yaxşı... Elə sabah gedərsiz, sən atovun goru, məsələni uzatmayaq, sonra işin içindən iş çıxar, bir də görürsən fikrini dəyişdi. Bir qıza bax, iki göz istəyir tamaşasına. Elə bilirsən belə qız bir də ələ düşər...

Nadir: Yaxşı da, uzatma, dedim ki, sabah...

Zivər: Amma bilirsən, kişi, sən bu işə belə barmaqarası baxma e... Necə olsa, professor evidir... Day ora sənın bazar alverçilərini aparmayacaqsan ki. Gərək ən mötəbər, ən hörmətli adamları aparaq elçiliyə. Qız tərəfdən professorlar olacaqsə, gərək oğlan evindən akademiklər olsun.

Nadir: Bir akademik dostum var, həftə səkkiz mən doqquz başımın üstünü kəsdirir ki, osetrin lazımdır. Deyirəm, könlü balıq istəyən...

Zivər: Ay aton rəhmətlik, elə ona papaq elə, bu bir, sonra bax da, özün demirsən ki, müştərilərim hamısı şairlər, bəstəkarlar, artistlərdir... Bax içində bir-iki laureatı-maureatı da olsun ha...

Nadir: Arvad, sən məni nə bilmisən?... O professorun hərəsinin qabağına beş professor, üç akedemik, yeddi laureat çıxarmasam, atamın çörəyi mənə haram olsun... Ürəyivi buz kimi elə. Nadir papaq altında qalan deyil...

Sarı paltarlı qadın telefon-avtomatla danışır.

Kamil qaçaraq telefona tərəf gəlir, qadının danışdığını görüb, səbrsizliklə söhbətin qurtarmasını gözləyir. Sarı paltarlı qadın isə çox aramla, yastı-yastı, arxayın-arxayın danışır.

Sarı paltarlı qadın: Sən Allah? Əşi, ola bilməz. Sən canın, düzün deyirsən? Ağabala lap yaxşıdır da... Bizdən çoxlu salam... Sən canın, Ağasəfi də yaxşıdır? Salam söylə. Bəs Ağamehdi, ay ona quzu kəsim? Lap yaxşıdır da Ağamehdi? Bəs Ağasəfa? Sən nə danışırısan? Anaxanım necə, yaxşıdır? Sən mənim canım? Atatulla, Allahverdi, Ağabacı necədir?

Kamil: Bacı, keç "b" hərfinə.

Sarı paltarlı qadın: Nə?

Kamil: Deyirəm keçin "b" hərfinə. Day "A" hərfinə ad qalmadı. On dəqiqədir danışsınız.

Sarı paltarlı qadın (hirsə): Heç dəxli var, sən Allah, ağıllı-başlı hal-əhval tumağa da qoymazlar, (*dəstəyə*) yox, az, səninlə deyiləm, burda bir fistirinka çəm-xəm eləyir, onunlayam. Deyirsən Atababa lap qovraqdır da? Sən canın?

Mərcangilin mənzili. Mərcanın atası, sabiq nazir müavini Şakir müəllim Surxayzadəylə nərd oynayırlar.

Şakir: Pənc cahar.

Surxayzadə: Şeş sə...

Şakir: Bir dübarə dərməndir (*atır*). Zəhrimar, gətirmir ki, gətirmir.

Surxayzadə: Əşi, ürəyinizi sıxmayın, Şakir Şəkəroviç, "inşallah, atarsız. Çahar dü... (*Şakir atır*). Aha, dübarə (*Surxayzadə ayağa qalxıb Şakirin əlini sıxır*). Təbrik edirəm Şakir Şəkəroviç. Dübarə atdınız. Ürəkdən təbrik edirəm.

Şakir: Eh, Surxayzadə, nə qoyub nə axtarırsan. Gör bir məni nəylə təbrik edirlər, dübarə atmağımla. Vaxt vardı ki, məni böyük-böyük vəzifələrlə, alovlu çıxışlarla, yeni-yeni qələbələrlə təbrik edərdilər. Bax bu telefonu ki görürsən e, Surxayzadə, yetim uşaq kimi bir qıraqdaca kirmişcə boynunu burub dayanıb, bax həmin bu telefonun səsi bir vaxtlar yanğın maşınının səsi kimi aləmi başına götürərdi. Zəng zəng dalıycan. Sabahınız xeyir, Şakir müəllim. Günortanız xeyir, yoldaş Şirinov, gecəniz xeyrə qalsın, Şakir Şəkəroviç... Bəli, indi odu söndürüb külüylə oynayıram.

Surxayzadə: Siz heç xiffət eləməyin, Şakir Şəkəroviç, hər şey öz qaydasına düşəcək (*əliylə tavanı göstərir*), elə bilirsiniz oralarda sizi unudublar? Heç vədə... Sizin kimi təcrübəli kadri uzun zaman

istifadəsiz qoymaq olmaz, bir də gördüz, bir gün xəbər gəldi ki, bəs Şakir Şəkəroviç, səfərbər ol, hazır ol – iş başına. Bəli, telefon zəngləri də təzədən calandı bir-birinə...

Şakir: Eh, keçən günə gün çatmaz, calasan günü günə. Eybi yox, sən demiş, telefon zəngləri bir-birinə calananda...

Surxayzadə (*onun sözünü kəsərək*): Onda özünüz daha dostunuzu, düşməninizi tanıyacaqsınız. Biləcəksiniz yaman gündə kimin vəfası nə imiş... Mən də ki, bu gün elə xüsusi gəldim sizin əhvalınızı soruşmağa...

Şakir: Sağ ol, Surxayzadə, sağ ol ki, unutmursan, çörəyin dizinin üstündə deyil... Vaxt gələr, mən də sənə bu etibarını yadımda saxlaram...

Surxayzadə: Nə danışsınız, Şakir Şəkəroviç... Mən elə adamlardan deyiləm... Duz-çörək kəsdiyim adamla qəbrəcən varam... (*saata baxır*). Bağışlayın da, bir balaca işim var, gərək gedim (*ayağa durur*). Deməli, Şakir Şəkəroviç, mənim o kiçik xahişimi də unutmazsınız da...

Şakir: Yox, yox, unutmaram... Elə bilirəm o da mənim sözümü yerə salmaz... Hər halda vaxtilə mən ona çox yaxşılıqlar etmişəm. Kim bilir, bəlkə bir vaxt yenə işi mənə düşəsi oldu, necə deyərlər, örkən nə qədər uzun olsa da, bir gün doğanaqdan keçəcək...

Həmin otaqda indi Mərcan anası Qəmərlə söhbət edir.

Qəmərlə (*həyəcanla*): Axı kimlərdəndir, hansı ailədənndir?

Mərcan: Atası neftçidir, anası... Heç bilmirəm anası nəçidir. Bunun nə dəxli var ki... Əsas odur ki, özü yaxşı oğlandır, insan adamdır...

Qəmərlə: Hardan bilirsən ki, insan adamdır...

Mərcan: Necə yəni, tanıyıram da...

Qəmərlə (*şübhəylə*): Deməli, görüşürsünüz, gəzirsiniz. Gözümün içinə düz bax. Bircə bu çatmırdı... Bir fikirləşirsən ki, sən kimin qızısən?

Mərcan: Şakir Şəkəroviç Şirinovun...

Qəmərlə: Kimdir Şakir Şəkəroviç Şirinov? Nazirin müavini...

Mərcan (*sadəlövhüklə*): Nazirin keçmiş müavini.

Qəmərlə: Keçmiş olanda nə olar? Nazir...

Mərcan: Olsun. Keçmiş nazir...

Mərcan: Ana, mən çox gözəl bilirəm bütün bunları. Amma əgər keçmiş nazirin keçmiş müavininin qızından bir oğlanın xoşu gəlibsə və keçmiş nazirin keçmiş müavininin qızı və oğlanı bəyənirsə, bu, bəyəm, pis bir işdir... Əgər keçmiş nazirin...

Qəmər: Dayan, görüm, çaşırdın məni... Oğlan da bəyəm keçmiş nazirlərdəndir...

Mərcan: Yox, yox, nazirlərə-zada dəxli yoxdur, nə keçmişlərə, nə indilərə, amma məgər onun haqqı yoxdur ki...

Qəmər: Yoxdur...

Mərcan: Nə yoxdur?

Qəmər: Haqqı yoxdur ki, elçi göndərmədiyi, hərisini almadığı, üzüyünü barmağına taxmadığı, ayaqaçdıya gəlmədiyi bir qızla elə belə gəzsin... Raz ki, deyirsən niyyəti belə seryoznıdı, qoy ağsaqqallarını göndərsin elçiliyə, biz də ölçək-biçək, cavablarını verək...

Mərcan: Mən axı necə deyim ki, bizə elçi gəlin...

Qəmər: Elə niyə deyirsən, sən de ki, mən səni daha tanımaq istəmirəm, soruşsa neçin, denən bəs qonşumuzun qızına dünən, elçi gəlmişdi... Mən də ot olub yerdən çıxmamışam ki, mənim də atam var, anam var, qonum-qonşumuz var, beş dostumuz, beş düşmənimiz var...

Mərcan: Belə desəm, başa düşəcək ki, elçi göndərməlidir?

Qəmər: Əgər belə annamazdırsa, ondan çətin sənə ər ola, bizə də kürəkən...

Mərcan: Yox, mənə, başa düşər. Birdən soruşdu ki, neçə nəfər elçi gəlsin.

Qəmər: Nə bilim, o baxır öz qanacaqlarına... Amma hər halda bizim tərəfdən üç-dörd nəfər qohumumuz, qonşumuz, dostumuz olacaq. O cümlədən üç nəfər nazir müavini...

Mərcan: Keçmiş müavinlər.

Qəmər: Niyə, biri hələ də işləyir.

Mərcan: Deyirlər, onu bir aydan sonra, çıxarırlar.

Qəmər: Yəni sənin elçilərin bir aydan sonra gələcək?

Mərcan: Mən nə bilim? Haçan gəlməlidirlər ki...

Qəmər: Lap elə günü sabah. (*Mərcan getmək istəyir*). Hara, Mərcan, bax ha. Rəsmi adaxlanana qədər onunla görüşməyi sənə qadağan edirəm...

Şamil və Mərcan küçədə görüşüblər. Mərcan ayrılıb getmək istəyir.

Şamil: Axı hara tələsirsən, Mərcan? Bu gün biz kinoya getmək istəyirdik.

Mərcan: Yox, yox, mən evə getməliyəm.

Şamil: Axı niyə? Kinoya getmək istəmirsən, gəl bir az bulvarda gəzək, gör bir nə yaxşı hava var...

Mərcan (*pauzadan sonra*): Dünən qonşumuzun qızına elçi gəlmişdi... Yaxşı mən getdim...

Şamil (*heç nə başa düşmür*): Dünən elçi gəlmişdi... Sən indi ora tələsirsən?

Mərcan: Yox, ora niyə tələsirəm... (*birdən nəyisə yadına salır*). Mən ot deyiləm ki, yerdən çıxmamışam ki, üç nəfər dostumuz var, beş nəfər düşmənimiz, yox əksinə, beş nəfər dostumuz, üç nəfər, ya beş nəfər... qonum-qonşumuz var, atam, anam ot deyil ki...

Kamil (*mat qalıb*): Sən nə danışırısan, Mərcan? Mən heç nə başa düşmürəm.

Mərcan: Başa düşürsən? Onda anam dedi ki, bizə belə anlamaz kürəkən lazım deyil...

Şamil: Mərcan, mən səndən belə söz gözləməzdim. Görürəm səhərdən başqasan, düzünü de, nə olub, bəlkə məndən soyumusan, sevmirsən məni daha, Mərcan?

Mərcan (*susub durub, doluxsunub, birdən-birə*): Sevirəm, Şamil, əlbəttə, sevirəm, amma anam dedi ki, daha səni tanımayım...

Şamil və Mərcan söhbətlərinə davam etdilər, amma biz onların səslərini eşitmirik, onlar uğunub gedirlər, elə bu vaxt elçilik haqqında məzəli mahnı səslənir. Mahnı qurtaranda Mərcanla Şamil küçənin tininə yaxınlaşıblar.

Şamil (*gülə-gülə*): Belə de... Qara qızın dərdi varmış... Əşi, bunu sadə dillə de, biz də başa düşək, yoxsa başlamısan, qonşu qızı belə getdi, dost-düşmən belə getdi, ot-tərəvəz belə getdi... Sabah elçilərım cabəca atanla ananın hüsurundadırlar.

Mərcan (*evlərini göstərir*): Bu da bizim ev...

Şamil (*zümzumə edir*): Evləri köndələn yar.

Mərcan: Bizə gül göndərən yar...

Şamil:

Gülün yarpıza dönsün,

Bizdən üz döndərən yar.

Mərcan: Daha sən qayıt, evimizin böyrüdür, bizi görən olar...

Mərcan ondan ayrılıb qaçır. Küçənin o biri tərəfindən Kamil və Reyhan gəlirlər.

Reyhan (*Mərcangilin düz qənsərindəki eynən ona bənzər evi göstərir*): Bu da bizim evimiz.

Kamil (*zümzümə edir*): Evləri köndələn yar,

Reyhan: Bizə gül göndərən yar,

Kamil:

Gülün yarpıza dönsün,

Bizdən üz döndərən yar...

Reyhan: Heyf ki, gəldik çatdıq. Hava yaxşıdır, bir az da gəzmək olardı.

Kamil: Yox, gecdir, evə gec gəlsən, yaxşı düşməz. Gəl burda ayrılacaq, evinizin böyrüdür, görüb eləyən olar...

Reyhan: Sən də qərribə sözlər danışsan e, Kamil Görsünlər də... Məgər biz bir-birimizi sevmirik?

Kamil: Əlbəttə, sevirik... Amma dost var, düşmən var... Gərək bizim adamlar sənənin ata-ananın yanına gəlsinlər elçiliyə, rəsmi sənənin hərini alsınlar, ondan sonra kim bizə nə deyə bilər...

Reyhan: Özün bil, Kamil, madam ki, valideynlərin elçi gəlmək istəyir, buyursunlar, amma mənim atamın belə formal işlərdən xoşu gəlmir. Axı, bilirsən də, atam ateizm üzrə professordur, otuz ildir çörəyi Allahdan çıxır, daha doğrusu, Allahın olmaması barədə leksiyalardan... Odur ki, bu cür adətlərə də keçmişin, dinin qalıqları kimi baxır, amma madam ki, sizinkilər gəlmək istəyir...

Kamil: Deməli, sabah bizim nümayəndə heyətimiz sizə təşrif buyuracaq. Elçiliyə...

Professor Tahir arvadı Güllərlə sərt danışır.

Tahir: Nə elçibazlıqdır. 40 ildir ki, mən zəhmətkeşlərin ateist tərbiyəsi haqqında mühazirələr oxuyuram, köhnəlmiş adət-ənənələri ifşa edirəm, indi, deməli, özüm həmin bu keçmişin qalıqlarının əsiri olmalıyam? Bircə bu qallmışdı...

Güllər: Axı, ay kişi, elin adəti var. Gəlcəklər qızın "hərisin"

istəyəcəklər.

Tahir: O yan bu yan bilmirəm. Oğlanla qız özləri bir-birini bəyənib, vəssalam. Evlənmək istəyirlər, çox gözəl, daha bu dəm-dəstgah nəyə lazımdır. Ancaq quru rəsmiyyət... Növbəti müəhazirəmdə mən gərək bu məsələ üzərində ətraflı dayanam...

Məkan dəyişir. Şamil və anası.

Şamil (*həyəcanla*): Necə gedib?

Xavər: Bəs bilmirsən bala, bu həftə dənizdədir də... Səhər tezdən vertolyotla uçdular, on gündən sonra növbəsi qurtaranda qayıdacaq.

Şamil (*başından yapışır*): Vay, vay, vay, mən batdım ki...

Saleh Surxayzadənin iş yeri. Şakir daxil olur.

Surxayzadə (*sevincək*): Xoş gəlmisiz, Şakir Şəkəroviç, səfa gətirmisiniz. Nə əcəb belə? Olmaya şad xəbərlə gəlmisiz. Muştuluq məndən...

Şakir: Darıxma, Surxayzadə, olacaq, olacaq xoş xəbər də, muştuluq da olacaq. Hələ görməmişəm onu, amma bu günlərdə hökmən görəcəm, sənin məsələni fundamental surətdə həll edəcəyik.

Surxayzadə (*məyus*): Dedim, bəs...

Şakir: Arxayın ol, ürəyivi buz kimi saxla. Amma indi sənın yanına başqa xeyir iş üçün gəlmişəm. Bu axşam gərək bizə təşrif buyurasan, xeyir işimiz var. Qıza elçi gəlir...

Surxayzadə: Xoşbəxt olsun. (*Cib dəftərini çıxarıb gizlincə vərəqləyir*). Məsələ ondadır ki, Şakir Şəkəroviç, bu axşam mənim bir vacib işim var. Odur ki, məni məzur tutun...

Şakir: Heç elə söhbət yoxdur... Sən mütləq olmalısən... Yoxsa səni də o adamların cərgəsinə salaram. Bilirsən də, hansı adamlara deyirəm: "Bağda ərik var idi, salamməlek var idi, bağdan ərik qurtardı, salamməlek qurtardı"... Özün bil. Amma hər, halda, sənın işinə əncam çəkmək fikrindəydim...

Surxayzadə: Nə danışırırsız, Şakir Şəkəroviç?.. Mən elə adam deyiləm... Mütləq gələm...

Şakir: Saat düz yeddidə...

Surxayzadə: Oldu.

Şakir görüşüb gedir, Surxayzadə telefonu qaldırır, zəng vurur.

Surxayzadə: Paşa Paşayev, o mikrorayondakılara xəbər elə ki, sabah bir az yubanacam, yox, yox, mütləq gələcəm, amma bir az gec, qoy tamadaya müavin təyin eləsinlər, o başlasın, şirin yerində mən də özümü yetirib oynaya-oynaya içəri girərəm, necə deyərlər, məclisi təzədən qızıdıraram... Daha da duzlu çıxar...

Sarı paltarlı qadın telefon-avtomatla danışır. Şamil hövlnək telefona tərəf qaçıb gəlir, telefonla danışan qadını görür. Qadın həmişəki kimi yastı-yastı danışır.

Qadın: Bəs Böyükxanım necədir? Sən canın? Bəs Balarza? Düzün deyirsən, sən mənim canım. Bəs Balağa necədir?

Şamil: Aman Allah!

Qadın: Bəs Bürcəli, Bəhyəddin, Bəkir, Bəşir, Bəhmən?

Şamil başa düşür ki, bu sorğu-sual qurtaran deyil, qaçıb başqa telefonun yanına gəlir, dəstəyi götürüb zəng edir.

Şamil: Zəhmət olmasa Mərcanı çağırın. Necə? Evdə yoxdur?

Bazar. Qaynaşan, səs-küylü Bakı bazarı. Torpağın neməti – rəngbərəng meyvələr: almalar – qırmızı qızıl Əhmədi, sarı şafran, qan qırmızı nar, gülöyşə nar, sulu armud, sarı heyva, lumu, mandarin, bibər. Üzümlər çeşid-çeşid – qara şanı, ağ şanı, sarı gilə, təbrizi, pamidor, xiyar, soğan, kartof, lobya, balqabaq, yamyaşıl göyərtilər. Ağ turp, qırmızı turp, kök, çuğundur, kələm, qoz. Fındıq, şabalıd, badam. Ağ toyuq, qara toyuq, ları xoruz...

Hər nemətin öz satıcısı da var, öz mahnısı da:

-Bazarda alma, allam sataram!

-Alça gül açdı, nənəli, dilim dolaşdı, nənəli.

-Üç badam, bir qoz, üç badam, bir qoz.

-Tut ağacı boyunca, tut yemədim doyunca...

-Qubanın ağ alması, yeməyə bağ alması.

-Üç badam, bir qoz, üç badam, bir qoz.

-Alma atdım nar gəldi,

Kətan köynək dar gəldi,

Qapıya kölgə düşdü

*Elə bildim yar gəldi.
-Yarın bağında.
üzüm əsgəri,
Bağın dalından
həzin səs gəlir.
-Üç badam, bir qoz, üç badam, bir qoz.
-Ay motal alan, ay motal alan...
-Aldım qoz, satdım qoz...
-Sarımsağım, soğanım, yad qızından doğanım...
-Gəlin a, gəlin a, yel əsib qoz tökülüb.
-Üç badam, bir qoz, üç badam, bir qoz...*

Bazarkom Nadirin arvadı Zivər bazarın içiylə keçir, satıcılar onunla hörmətlə salamlayırlar. Zivər satıcılardan cürbəcür şeylər alıb zəmbilinə atır, pulun verməyib keçib gedir, satıcılar ona təşəkkür edirlər. Bazarkom Nadirin iş otağı. Nadir stolun arxasında oturub pul sayır.

Nadir: Dörd yüz, beş yüz, altı yüz...

Zivər (*otağa daxil olur*): Nə oldu, akademik tapdın?

Nadir: Yox. Tərs, kimi komandirovkadadırlar ikisi də...

Zivər: Akademik olmur, heç olmasa müxbir üzvü olsun, lap bədəbəddə professor da yarıyar.

Nadir: İkisinə zəng elədim, hərəsi bir bəhanəylə boyun qaçırdı. Gör dünya nə yaman dəyişib, a kişilər. Gör dünyanın nə günüdür ki, bir dosent var, onun da saqqızını oğurlaya bilmədim. Qorxur, indi, deyir, belə işlərə yaxşı baxmırlar, sonra bunu ayrı cür qələmə verərlər, mən də ki, bu günsabah müdafiə etməliyəm. Ağrımayan başımı nöş ağrıdım, – deyir, – heç eybi yox, heç eybi yox... əlbət gələrlər yenə Nadir lələşivin qulluğuna, könüllərinə balıq düşəndə... Yaxşı deyiblər ki, könlü balıq istəyən...

Zivər: Bəs şairdən-mairdən, yazıçıdan-mazıçıdan bir adam qapazlaya bilmədin...

Nadir: Qurultaylarıdır, deyir, başları yaman qarışıqdır.

Zivər (*təlaşla*): Bəs necə olacaq, ay Nadir?

Nadir: Əşi, bir şey fikirləşərik, kefi pozma...

Professor Tahir qapıda görünür.

Tahir: Olar?

Nadir: Kim lazımdır, yoldaş?

Tahir: Bu bazarın böyüyü sizsiz?

Nadir: Lap elə mənəm, sözüvün canını de...

Tahir: Tanış olaq. Professor Tahir Mahirov...

Nadir: Eşidirəm sizi.

Zivər (*qulaqlarını şəkləyir*): Professor?

Tahir: Mənə bir az balıq lazımdır. Arvadağaya söz vermişəm. Deyirlər qurtarıb...

Nadir: Raz ki, deyirlər qurtarıb, qurtarıb da... Mən burda yeşiyimdə balıq saxlamıram ki...

Tahir (*pərt*): Nə deyirəm... Əziyyət verdiyimçün üzr istəyirəm. Sağ olun (*getmək istəyir*).

Nadir: Xoş gəldin.

Zivər əyilib Nadirin qulağına nə isə pıçıldayır.

Nadir: Doğrudan, a! (*Tahirə*). Professor, bircə dəqiqə, yəni doğrudan əsl professorsuz?

Tahir: Bu nə sözdür? Əlbəttə.

Nadir: Rəhmətliyin oğlu, bir hövsələn olsun, hara belə yola düzəldin?

Tahir: Daha dediniz yoxdur da...

Nadir: Əşi, bir toxta görək... Adam hər sözə bənd olmaz. İndi mən də bir sözdü dedim, deməmiş olum... Sizi mən çoxdan tanıyıram, sizə böyük hörmətim var, heç ola bilər ki, siz boyda adam bir balıq üçün ağız açasınız, mən du bu balığı lap yerin dibindən, daha doğrusu, dənizin dibindən tapmayım (*bərkdən*). Adə, kürən, o revizorun payından bir yaxşı osetrin hörmətli professor üçün. (*Tahirə*) Professor, əyləşin, bu saat sizə bir pürəngi çay təşkil eləyək...

Qoltuğuna balıq bükülü bağlamayı götürmüş xoşbəxt professor Tahir bazarın içindən keçib gedir...

Nadirin iş otağında yenə Nadirlə Zivər.

Zivər: Deməli, bir professorumuz nəqd var... İndi qaldı.

Qapıda orta yaşlı bir kişi görünür – bu şairdir.

Şair: Olar?

Nadir: Kim lazımdır?

Şair: Siz.

Nadir: Mən? Nə istəyirsən?

Şair (*daxil olur, portfelindən bir kitab çıxarır, üstünü yazır və kitabı Nadirin stolunun üstünə qoyur*). Buyurun.

Nadir (*təəccüblə*). Bu nədir?

Şair: Şerlərdir.

Nadir: Kimin şerləri?

Şair: Mənim. Mətbəədən indicə çıxıb. Görürsüz, heç rəngi də hələ qurumayıb. Əhd eləmişdim ki, birinci nüsxəsini sizə gətirim. Eşitmişəm axı, yaman kitab həvəskarısınız...

Nadir (*kitabı açıb baxır, ora burasını vərəqləyir, əlində çəkisini ölçür, sonra şairə müraciət edir*): Neçə kilo lazımdır?

Şair (*utancaq*): İki.

Nadir (*bərkdən*). Adə, ay uşaq, uçastkovının zapasından şairə iki kilo osetrin.

Zivər (*şairə*): Deməli, siz lap əsl şairsiniz də?

Şair (*utancaq*): Bəli. Yazıçılar İttifaqına ərizə də vermişəm...

Zivər Nadirin qulağına nə isə pıçıldayır.

Nadir: Hə? Doğrudan a!.. (*bərkdən*). Adə, ay uşaq, şairə iki yox, üç kilo osetrin çəkin...

Küçə. Kişi bərbərxanasının qabağı. Dəllək kətilini səkiyə qoyub oturub. Əlində iri, nimdaş portfel, üzünü saqqal basmış Paşa Paşayeviç gəlir, dəlləklə salamlaşır.

Dəllək: Ay səni xoş gördük. Çoxdan görünmürsən, Paşa Paşayeviç! Baxma ki, mənə borcun var, mən xırdaçı adam deyiləm, gəl üzünü müftə qırxım, lap saç-saqqal basıb səni.

Paşa Paşayeviç: Yaxşı deyirsən, doğrudan da, saqqala həna qoymağın vaxtıdır (*bərbərxanaya girmək istəyir, birdən nə isə yada salıb dayanır*). Bu gün nə günüdür?

Dəllək: Bu gün? (*fikirləşir*) Cümə axşamı, nədir ki?

Paşa Paşayeviç: Yox, onda lazım deyil (*əlini saqqalına çəkir*). Bilmək olmaz, birdən gərək oldu... (*keçib gedir*).

Kiçik restoran. Paşa Paşayeviç barın pıştaxasına yaxınlaşır.

Paşa Paşayevic: Yüz qram.

Cavan bufetçi ona araq süzür. Paşa Paşayevic bir qurtuma içir, o yan bu yana baxır və "spasibo" deyib aradan çıxmaq istəyir. Amma bu zaman gənc bufetçiyə yaşlı bufetçi yaxınlaşır.

Yaşlı bufetçi: Necə yəni "spasibo", Paşa Paşayevic, nədir, təzə qanun çıxıb, arağı indi "spasiboya" verirlər?

Paşa Paşayevic (*həlim səslə*): Qəribə adamsan e, Xalıq... Elə bil səninlə indi tanış olmuşuq. Guya sabah gəlməyəcəm bura.

Yaşlı bufetçi: Bilmirəm sabah gələcəksən, gəlməyəcəksən. Amma dünən gəlmisənmiş, sırağa gün də gəlmişdin... Gündə yüz qram, gündə də müftə... Hörməti adama bir gün eləyərlər, iki gün eləyərlər, daha il boyu postoyannı hörmət olmaz ki?

Paşa Paşayevic (*hər şeyi zaraşata salmaq istəyir*): Ay səni, Xalıq. Oyunun olsun sənin... Əşi, bizim aramızda bu nə söhbətdir belə... Ayın beşi məvacibi alıb, birbaşa gəlirəm sənin hüzuruna.

Yaşlı bufetçi: Bilmirəm bu nə sirdir belə, neçə ildir ayın 5-i gəlmir ki, gəlmir...

Paşa Paşayevic: Əşi yaxşı day, mızı olma... Acından qarnım quruldayır, bir şey ver görək dişimə vurum (*ciblərini çevirir, bir manat və neçə qəpiksə çıxarıb yaşlı bufetçiyə uzadır*). Di yaxşı, al...

Yaşlı bufetçi (*pulu alır*): Deməli, indi bizə 23 manat qırx qəpik borcun qaldı... (*cavan bufetçiyə*). Eşidirsən, borcunu qaytarmayınca buna heç nə vermə, nə içki, nə yemək. (*Paşa Paşayevicə*). Xoş gəldin. (*Çevrilib gedir. Cavan bufetçi çiyini çəkir, yəni ki, mən neyləyə bilərəm. Paşa Paşayevic məyus-məyus qapıya tərəf gedir, birdən səs eşidib dayanır. Restorandan stolların birinin dalında şık geyinib-kecinmiş Surxayzadə oturub*).

Surxayzadə: Paşa Paşayevic!

Paşa Paşayevic (*ona yanaşır*): Xoş gördük.

Surxayzadə (*şəstlə*): Əyləş (*yeməyini yeyə-yeyə*), heç utanmırsan? Bayaqdan sənə göz qoyurdum. İnsan da bu qədər alçala bilər.

Paşa Paşayevic: Mən elə bildim ki, məni çağırırsan qonaq eləməyə. Demə, mənə leksiya oxumağa çağırıbsanmış.

Surxayzadə: Şübhəsiz, mən səni qonaq edə bilərdim. Amma

tərbiyəvi məqsədlər naminə etməyəcəm. Səni cəzalandırmaq lazımdır ki, islah olasan. Abırlı adamların cərgəsinə çıxasan.

Bu söhbətlər Paşa Paşayeviçi heç açmır. Surxayzadə iştahla yeməyini davam etdirir, Paşa Paşayeviç həsrətlə ona baxır, diqqəti Surxayzadənin yanındakı qəzetə çəkilir.

Paşa Paşayeviç: Ver qəzetə baxım...

Surxayzadə: Köhnə qəzetdi.

Paşa Paşayeviç. Neçə ildir məni tanıyırsan, uşaqlıq dostuyuyq, haçan görmüsən ki, Paşa Paşayeviç təzə qəzetə baxsın. Mənə elə köhnə qəzet lazımdır (*qəzeti götürüb baxır, nə işə qapır*). Aha, çox gözəl (*cib dəftərini çıxarıb yazır*).

Surxayzadə (ayağa durur). Gör bir nə kökdəsən. Saç-saqqal basıb, köynəyin çirk...

Qarderoba tərəf addımlayırlar, Surxayzadə tənbehini davam edir. Bax adicə qarderobçudur, amma üst-başına bax, səliqəli, səhmanlı, həmişə üzü təmiz qarxılmış. Cibindən xırda pul çıxarır.

Paşa Paşayeviç: Doğrudan da, çox mərifətli adamdır. Sənin yerinə olsam, ona xırda xuruş yox, bir üçlük verərdim.

Surxayzadə: Elə bilirsən vermərəm (*qarderobçunun tut-duğu paltosunu geyir, papağını qoyur və qarderobçuya üç manat verib qapıya tərəf gedir*).

Paşa Paşayeviç (*cəld qarderobçunun qulağına əyilir*): Bu sənin üçlüyün, deməli, indi sənə cəmi iki manat borcum qaldı...

Hüzür çadırında xeyli kişi oturmuşdu. Məclisin başında əyləşmiş kişinin üzünü saqqal basmışdı. Onun yanında oturan bir neçə kişi də saqqallarını qırxmamışdılar.

Çadırın bir tərəfi divarla birləşirdi və divarda – qara haşiyədə həmin o saqqallı kişilərə oxşayan başqa bir yaşlı kişinin şəkli asılmışdı.

Məclisdəkilər ehsan aşısı yeyirdilər. Hüzürə yığılanlar arasında Paşa Paşayeviç də vardı – onun sifəti qəmliydi, iştahla yeyir, amma hərdən-birdən yeməkdən ayrılıb qara haşiyəli şəkə baxır və dərindən ah çəkirdi.

Saqqallı kişi (*yanındakının kiçik qardaşının qulağına əyilir və Paşa Paşayeviçə işarə edərək xəbər alır*): O kimdir? Nədirsə üzü

tanış gəlmir mənə...

Kiçik qardaş: Yəqin rəhmətlik əmimizin tanışlarındandır.

Yemək qurtarır. Molla "Fatihə" verir. Hamısı: Allah rəhmət eləsin, Allah qəbul eləsin – deyir.

Qonaqlardan biri: Eh, fələyin işini bilmək olmaz. Kim deyərdi ki, bir gün Novruzun ehsanına gələcəyik. Maşallah, necə sağlam adam idi. Mən elə bilərdim ki, hamımızı o basdıracaq.

Başqa qonaq: Demə, demə... Maşallah, buz baltası kimi sağlam idi...

Üçüncü qonaq: Sən saydığını say, gör fələk nə sayır...

Dördüncü qonaq (*o Paşa Paşayeviçin yanında əyləşib və sözünü ona müraciətlə deyir*): Amma rəhmətlik, doğrudan qızıl kimi adam idi.

Paşa Paşayeviç: Mənə deyirsiz?.. Qızıl parçasıydı, qızıl... Məni yaman çox istəyirdi rəhmətlik, indi istəməsin... Elə hey deyərdi, əşi, bir gəl oturaq, ordan-burdan söhbət eləyək... Mən də elə hey boyun olurdum ki, gələcəm. Axır ki, gəldim (*dəsmal çıxarıb gözünün yaşını silir*). Yasına gəldim...

Stolun başında oturan saqqallı kişilər təəccüblə Paşa Paşayeviçə baxırlar.

Paşayeviç daha da cüşa gəlib söhbətini davam etdirir.

Paşa Paşayeviç: İndi ağılıma gətirəndə ki, bir daha onun o gözəl səsini, o şirin, bəmərə söhbətlərini eşitməyəcəm ürəyim şan-şan olur... Yadımdadır, bir dəfə mənə telefon elədi ki...

Saqqallı kişi əyilib kiçik qardaşına nə isə pıçıldadı. Kiçik qardaşı ayağa durdu – pəhləvan cüssəli bir gənc idi, ehmallica Paşa Paşayeviçə yaxınlaşdı.

Kiçik qardaş (*Paşa Paşayeviçin qulağına pıçıldayır*): Əmimizi yaxşı tanıyırdın?

Paşa Paşayeviç (*nə isə hiss edibmiş kimi ehtiyatla*): Axır vaxtlar az-az görüşərdik...

Kiçik qardaş: Amma görüşəndə şirin-şirin söhbətlər edərdiniz,

həmi?

Paşa Paşayeviç: Orası elədir. Söhbətindən doymaq olmurdu rəhmətliyin.

Kiçik qardaş (*yenə pıçıltıyla*): Rəhmətlik əmim anadangəlmə lal-kar idi.

Paşa Paşayeviç qoltuğunda iri portfeli küçəylə addımlayır. Xəyalən yarı məzəli, yarı qəmli bir mahnı eşidir, bu mahnı sanki Surxayzadəylə onun özünü – Paşa Paşayeviçin duetidir. Surxayzadənin kupletləri məzəmmətlə doludur: min dəfə sənə demişəm ki, qəzet elanlarıyla yasa getmə, bir qarın çörək xətrinə zibilə düşərsən. Paşa Paşayeviçin cavab kupletində deyilir ki, bəs sən özün az olub, tanımadığın məclislərin muzdlu tamadası olmusan? Bir səs Paşa Paşayeviçi xəyallarından ayırır və mahnı da dərhal kəsilir.

Dəllək: Paşa Paşayeviç, nə olub belə dərdə-qəmə qərq olmusan, dəryada gəmilərin batıb... Elə bil iraq-iraq yasdən çıxmısan...

Paşa Paşayeviç: Onu yaxşı tapdın. Amma çıxmamışam, çıxardıblar. Nə isə... Mənə deyən gərək dilini dinc qoy da... Nə baş alıb gedirsən ki, ay bəmərə söhbət belə, ay nə bilim, şirin telefon danışığı elə. Heyf o pürrengi çaydan, kəhrəbə halvadan, qismətim deyilmiş... Amma şabalıd-plov heç bəd deyildi...

Dəllək: Nə halva, nə şabalıd, a kişi, nə baş-ayaq vurursan... Əşi, gəl bir saqqalıvı vurum, kefin düzəlsin... Bəs bilmirsən ki, adamı saqqal basanda qanı qara olur... Gəl, gəl, müftə qırxacam saqqalıvı...

Paşa Paşayeviç (*saatına baxır*): Daha bu gün gecdir, bütün ehəsanlar verilib qurtarıb, gəl görək.

Paşa Paşayeviç dəlləkxanada olsun, biz küçəylə addımlayan Surxayzadəni görürük, bayaq yarımçıq qalmış məzəli kupletlər – Surxayzadəylə Paşa Paşayeviçin dueti davam edir. Surxayzadə bərbərxananın yanından keçəndə üzünü tərəş etdirmiş Paşa Paşayeviç ordan çıxır, toqquşurlar.

Surxayzadə: Paho, Paşa Paşayeviç, məşallah gün hayandan çıxıb üzünü tərəş etdirmisən, bax bu başqa məsələ, olmusan cap-cavan, qənfet kimi oğlan. Lap "uşaqlığımız yadıma düşdü.

Paşa Paşayeviç: Uşaqlığımız bayaq yadına düşəydi də... Məni ac qoyanda...

Surxayzadə: O cəza təlim-tərbiyə xarakteri daşıyırdı. Amma

doğrusu, özüm də elə bayaqdan vicdan əzabı çəkirəm... Deyirəm, kişi ac qaldı...

Paşa Paşayev: Ac niyə qalıram?

Surxayzadə: Kimi xamlamısan, kimin başını piyləmişən düzünü de...

Paşa Paşayev: Dünyada o qədər nəcib, səxavətli insanlar var ki... Bu dünyada da, o dünyada da... Amma heyf o çaydan, heyf, ətri adamı bihuş edirdi – seylonla hind çayını qarışdırmışdılar, hələ kəkotu da qatmışdılar..

Surxayzadə: Gəl gedək səni bir yaxşı yerə aparım, elə kəkotlu çay içəsən ki, ömrünün axırına qədər dadı damağında qalsın...

Paşa Paşayev: Yanında limonu, mürəbbəsi necə?

Surxayzadə: Onlar heç e, onlar öz yerində, yanında paxlavası, şəkərburası, tortu-pirojnasından, üstəlik "Şirvan" konyakından danış... Elçi gedirik də...

Paşa Paşayev: Kimə elçi gedirsən, Surxayzadə!

Surxayzadə: Getmirəm, elçi qəbul edirəm. Cənnət kimi bir evdir.

Paşa Paşayev: Haradır o cənnət?

Surxayzadə: Bax o evi görürsən... O köndələn evi? Bax o evin 9-cu mərtəbəsində mənim bir yaxşı dostum olur, səndən yaxşı olmasın, Şakir Şəkəroviç, eşitməmiş olmazsan? Amma xahiş edirəm, gedib köynəyini dəyişəsən, bir abırlı təmiz köynək geyin, hörmətli adamların içinə çıxırsan. Yoxsa elçilər səni görüb hürkərlər, oldu?

Paşa Paşayev: Sənsiz necə gedim. Axı məni çağırmaıblar...

Surxayzadə: Paşa Paşayev, səndən gözləməzdim, sən bəyəm hər bir yerə çağrılıb getmişən?

Paşa Paşayev: Axı mən ev yiyələrini tanımıram...

Surxayzadə: Sən haçan getdiyin evin yiyələrini tanımısan? Di uzatma, könlünə yaxşı bir şam eləmək düşübsə, tez köynəyini dəyiş, bax o köndələn evin 9-cu mərtəbəsinə qalx, mənzil 50.

Surxayzadə və Paşa Paşayev bir-birlərindən ayrılıb hərəsi bir səmtə gedir. Onların dayandığı yerə Nadir və Şair gəlirlər.

Nadir: Özüdür ki var, 18-ci Paralel küçəsiylə, 38-ci Meridian küçələrinin tini. Sağ tərəfdəki köndələn ev. Özüdür ki, var.

Şair (*o biri tərəfdən evi göstərir*): Bəlkə o evdir. O da 18-ci Paralel küçəsiylə, 38 Meridian küçəsinin tinindədir də...

Nadir (*cibindən kağız çıxarıb baxır*): Köndələn ev...

Şair: O da köndələndir də...

Nadir: O soldadır axı...

Şair: Üzü belə dayansan, bu sağdadır, o solda, yox üz beləsinə dayansan, türkün sözü, köhnə kişilər demişkən, üz qiblədə dayansan, bu soldadır, o sağda. İndi orda sizin kağızınızda necə yazılıb?

Nadir: Burda qiblə barəsində heç nə yazılmayıb... Amma qeyd eləmişəm ki, altında telefon budkası var.

Şair: Onun da altında telefon budkası var.

Nadir: Tində qəzet köşkü.

Şair: Bu köşk həm o evin tinindədir, həm bu evin...

Nadir: Allahu əkbər (*yənə kağıza baxır*). Hə, tapdım, bax birinci mərtəbəsində bərbərxana. Budur e, bərbərxana... Getdik. Buradır.

Şair: Qadın bərbərxanası, yoxsa kişi bərbərxanası?

Nadir: Nə bilim, o barədə bir şey yazılmayıb.

Şair: Məsələ də ondadır ki, bu evin birinci mərtəbəsi qadın bərbərxanasıdır, o evin – kişi bərbərxanası, indi nə bilək hansıdır...

Nadir: İşə düşmədik? Budur, professor da gəldi...

Professor Tahir onlara yaxınlaşır, eyni zamanda Paşa Paşayevič də onların yanından keçir.

Tahir: Hə, necədir, gedirik elçiliyə?

Nadir: Gedirik, professor, gedirik, amma işimiz bir az çətinə düşüb.

Tahir: Niyə ki?

Şair: Evi çaşdırmışıq, bilmirik budur yoxsa o...

Paşa Paşayevič (*onlara yanaşır*): Çox üzr istəyirəm ki, istər-istəməz söhbətinizi eşitdim. Siz, deyəsən, elçi getmək niyyətindəsiniz.

Şair: Tamamilə doğrudur.

Paşa Paşayevič: Özü də yanılmıramsa, evi çaşdırmısınız.

Tahir: Bəli...

Paşa Paşayevič: Ardımca gəlin, Paşa Paşayevič sizi istədiyiniz yerə çatdıracaq.

Nadir: O kimdir elə Paşa Paşayevič?

Paşa Paşayevič (*təvazökarlıqla*): Bəndeyi-həqiriniz.

Dördü bir yerdə yola düzəlirlər. Bir daha aydın olsun deyə təkrar etmək istəyirik – aktyorların ifasında bu daha aydın görünəcək, amma hər halda burada da bir daha aydınlaşdırmalıyıq. Elçilər – Kamilin atası Nadir, Reyhanın atası professor Tahirgilə gedib Reyhanı Kamilə istəməliydilər. İndi belə çıxır ki, Kamilin elçiləri, o cümlədən balıq eşqinə ateizmini unudub bu dəstəyə düşmüş professor Tahir Mərcangilə – Şamilin nişanlısı Mərcangilə elçi gedirlər ki, onu Kamilə istəsinlər.

Şamil isə bu vaxt yenə də telefon-avtomata yanaşır. Bu avtomatlar müxtəlif yerlərdədirlər, amma yenə də həmin sarı paltarlı qadını telefonla danışan görür. İndi qadın "V" hərfinə çatıb.

Qadın: Vaqif necədir, Vasif necədir, Vəkil necədir? Sən Allah, sən canın, doğru deyirsən? Bəs Vəcihə? Bəs Vəsfiyyə? Bəs Vəliqulu?

Reyhangilin mənzili. Gülər təkdir. Reyhan tələsik gəlir, o həyəcanlıdır.

Reyhan: Atam hələ gəlməyib?

Gülər: Yox.

Reyhan: Aman Allah. İndi neyləyək?

Gülər: Nə olub ki?

Reyhan: Kamilə deyə bilmədim. İndicə gələcəklər...

Gülər: Kim gələcək, ay qızım?

Reyhan: Kim, kim, elçilər...

Gülər: Bəs görmədin atan nə dedi? Deməyimə peşman oldum...

Reyhan: Kamili görə bilmədim. Səhərdən Sumqayıta gedib, sabah qayıdacaq.

Gülər (*artıq o da həyəcanlanır*): Heç olmasa ata-anasına deyəydin.

Reyhan: Əcəb söz danışdın. Ata-anasıyla heç tanış deyiləm. İndi zəng vurum ki, salaməleyküm, eşitmişəm bizə elçi gəlmək istəyirsiniz, amma gəlməyin, mənim atam ateistdir, elçi-zad saymır...

Gülər: İlahi, bu nə iş idi biz düşdük... Bəs neyləyək?

Reyhan: Nə bilim.

Gülər: Gəl gizlənək.

Reyhan: Necə gizlənək?

Gülər: İşıqları söndürək, guya evdə yoxuq, qapını da heç kəsə açmayaq (*qapının zəngi çalınır*). İlahi, gəldilər.

Reyhan: Özü də biləcəklər ki, evdəyik. İşıqlar yanır, televizor oxuyur, biabır olduq...

Gülər: Get bir açarın deşiyindən bax, bəlkə atandır...

Reyhan dəhlizə çıxır, bir azdan eşidilir ki, qapı açıldı, qarışıq səslər eşidildi, sonra Reyhan əlində teleqram otağa qayıdır.

Gülər: Kim idi?

Reyhan: Teleqram gətiriblər (*teleqramı oxuyur*). Heç nə başa düşmurəm. Vladivostokdandır. Atamadır. "ŞAX E-2 E-3 Emmakov". Bu nə deməkdir?

Gülər (*bir müddət maddım-maddım teleqramma baxır, sonra birdən sifəti açılır*): Hə, yadıma düşdü, axı atan Vladivostokdakı bir həkimlə teleqramla şahmat oynayır. İndi o yaqın növbəti xodunu xəbər verir...

Reyhan: Biz nə hayda, o nə hayda...

Gülər: Yaxşı tez elə, keçirt işıqları, televizoru da söndür. Gələrlər, biabır olarıq...

İşıqları keçirirlər.

Şakirgilin mənzili

Stolun bir tərəfində qız evininin adamları – Şakir Şəkəroviç, Surxayzadə, profilaktoriya müdiri Qaraş Qaraşov və həkim Qəmbərov əyləşiblər. O biri tərəfdə elçilər – Nadir, professor Tahir və şair. Paşa Paşayeviç isə ortada, qeyri-müəyyən bir yerdə oturub – onu həm qız evinə, həm də oğlan evinə aid etmək olar. Hamı susub oturub, danışmağa söz tapmır. Nadir divarlara baxır və divarların birində həmin o klassik rəssamın qız portretini görür. Mənalı gülümsünür və eyhamla Tahirə baxır ki, yəni budur gəlinimiz. Tahir də bir şey anlamış kimi əslində məsələni başa düşmədən razılıqla gülümsünür.

Tahir: Hə, çox gözəldir, gözəl...

Sükut bir az davam edir. Nəhayət, Surxayzadə boğazını arıtlayıb sözə başlayır.

Surxayzadə: Hm... Belə-belə işlər... Havalər da deyirəm, yaxşı

keçir...

Paşa Paşayeviç (*dərhal*): Bəli, bəli, havalar çox gözəl keçir...

Tahir (*Şakirə müraciətlə*): Liftiniz gecə 12-yəcən işləyir?

Şakir: Yox, bütün günü və gecəni.

Tahir: Bizim lift ancaq 12-yəcən işləyir.

Sükut.

Nadir: Dünən "Neftçi" yenə uduzdu.

Şakir: Dublyorları heç-heçə oynadı.

Sükut.

Şair: Amerikada işsizlik yenə artıb.

Paşa Paşayeviç: Lap day ağır çıxardıblar.

Sükut.

Şakir: Deyirəm, bir tanış olaq da. Surxayzadəni hamınız tanıyırsınız... Qaraş müəllim, qonşumuzdur, avtoprofilaktoriyanın müdürüdür. Qəmbər müəllim yaxın qohumumuzdur, səhiyyə sahəsində çalışır. Mən də necə deyirlər fundamentalni qızın atasıyam...

Nadir: Mən də oğlanın atasıyam, bu da ki, professor – bizim ailənin ən əziz, ən yaxın dostu, bu da şair, məşhur sənətkarımızdır, can-ciyərdir, özünün də təzə kitabı çıxıb, lap elə bu gün (*kitabı stolun üstünə qoyur, hamı bir-bir kitabı gözdən keçirir*).

TBazar mahnılarıU, yox e, bağışlayın, TXəzər mahnılarıU

Nadir və Şakir ikisi də eyni zamanda Paşa Paşayeviçə baxırlar, Paşa Paşayeviç qorxur ki, çağrılmamış qonaq kimi burdan da əkərlər.

Paşa Paşayeviç: Mən də ki, Paşa Paşayeviçəm də... Surxayzadə müəllimin uşaqlıq dostu...

Qaraş (*kitabı vərəqləyərək*). Yaxşı kitabdır. Hardan almaq olar bunu?

Şair (*tələsik*). Mən özüm sizə bağışlayaram. Elə onsuz da sizinlə tanış olmaq çoxdankı arzum idi. Bilirsiniz (*qulağına əyilir, pıçıltıyla*), yeri gəlmişkən, mənin "JiquliUmin bu kardannı valı lap sıradan çıxıb, dedim, bəlkə bir yanınıza gələydim, bir köməklik əlini

uzadaydınız. (*Şairlə Qaraşın pıçılıtsı eşidilməz olur. Qəmbər isə professor Tahirin qulağına tərəf əyilir və pıçılıtyla sözə başlayır*).

Qəmbər: Professor, çoxdandı fürsət axtarırdım ki, biri sizinlə yaxınlıq eləyim. Eşitmişəm sizin institutda yer açılır, iş ondadır ki, mənim xalam oğlum çox qabiliyyətli, mərifətli uşaqdır...

Başqa bir məxfi söhbət isə Surxayzadəylə Nadirin arasında gedir.

Surxayzadə: Elə birbaşa sizin yanınıza gəlmək olar da?

Nadir: Haçan könlün istəsə... Deyir könlü balıq istəyən...

Elçilər: Nadir, Tahir, Şair və qız evinin adamları Surxayzadə, Qaraş, Qəmbər, habelə Paşa Paşayeviç mehriban söhbət edə-edə küçəylə gedirlər. Elçiliyin bəhanə olması, hərənin bu işdə bir məqsəd güdməsi, öz işlərinə başları qarışıb cavanların unudulması haqqında mazəli mahnı səslənir, bu adamlar isə öz aralarında nə barədəsə danışır, sövdələşir, dəftərlərinə bir-birlərinin telefonlarını, ünvanlarını qeyd edir, mehriban görüşüb ayrılırlar.

Şakirgin mənzili. Şakir, Qəmə və Mərcan: Qəmə Şakirin qabağındakı qutunu açır, üzüyü çıxarıb Mərcanın barmağına taxır, onu öpür. Kamil küçəylə addımlayır, arxadan onu səsləyirlər, dayanır.

Reyhan (*yüüyürüb gəlir*): Kamil! Kamil!

Kamil cavab vermədən onun şəklini çəkir.

Reyhan (*bir qədər pərtidir*): Kamil, sən Allah bağışla məni...

Kamil: Hardasan, ay qız, səhərdən sənə zəng vururam?

Reyhan: Dünəndən özümə yer tapa bilmirəm... Sən Allah bağışla bizi... Atamın xasiyyəti belədir də...

Kamil: Əntiqə xasiyyəti var... Onu da deyim ki, atan atamın yaman xoşuna gəlib.

Reyhan: Məni dolama, Kamil... Anam da, mən də heç özümüzə gələ bilmirik...

Kamil onun əlində tutur, əlindən öpmək istəyir.

Kamil (*təəccüblə*). Bəs üzüyün hanı, niyə taxmamısan?

Reyhan: Nə, hansı üzük?

Kamil: Dünən atamgilin, elçilərin sənə gətirdikləri üzük.

Reyhan mat-mat Kamilə baxır.

Şəhərin başqa bir guşəsində Mərcan və Şamil. Mərcan əlini Şamilə tərəf uzadır, barmağındakı nişan üzüyünü Şamilə göstərir.

Mərcan: Yaraşır mənə? (Şamil key kimi özüinə baxır).

Şap elə bilir Şupdadır,
Şup elə bilir Şapdadır.
Nə Şapdadır, nə Şupda,
Yaman tərəp-turupda -

Sözlərilə başlanan mahnı səslənir, mahnını fonunda lal səhnələri görürük: Kamil, Reyhan, Şamil, Mərcan – hərəsi ayrı-ayrılıqda öz valideynlərindən izah tələb edirlər. Həm də çox çılğın, qızğın tələb edirlər. Nəhayət, Kamil hirsli evdən çıxıb qaçır küçələrlə gedir, telefon-avtomata yanaşmaq istəyəndə görür ki, sarı paltarlı qadın telefonla danışır.

Qadın: Qasıməli də yaxşıdır, sən canın, Qurbanəli də, Qəmbərqulu da...

Kamil: Eh (*eləyib gedir, dərhal Mərcan gəlir, telefona əlini uzadanda danışan qadını görür*).

Qadın: Dadaş necədir, Daşdəmir? Dursunəli? Sən canın?

Reyhan qaçıb gedir, Şamil gəlir, o da telefonla danışan qadını görür.

Qadın: Zeynal da yaxşıdır, Zəfər də? Sən canın?

Şamil gedir, Mərcan gəlir.

Qadın (sorgu-sualını davam edir): İskəndər necədir? İsfəndiyar da yaxşıdır? İmamverdi də?

Mərcan əlini uzadıb dəstəyi asır.

Qadın: Əlo, əlo, buna nə oldu?

Mərcan: Asdılar.

Qadın: Kim?

Mərcan: Mən.

Qadın: Boy, başıma xeyir, niyə?

Mərcan (*dəstəyi götürüb zəng vurur*): Çünki, çünki (*cavab almayıb telefonu asır*), çünki adaxlımla danışmalıyam...

Qadın: Üzüvün suyu tökülsün qız yiyəsi, adaxlın qaçır bəyəm?

Mərcan: Qaçır. Vaxt da qaçır. Yeni ilin gəlməsinə iki saat qalıb, gərək görüşək, danışaq, hər şeyi bir-birimizə izah eləyək, bütün mənasız işləri bu il görüb qurtaraq ki, gələn ilə ancaq xoş işlər qalsın. Elə deyil, ay xala?

Şamil, Reyhan və Kamil hərəsi bir tərəfdən gəlir.

Şamil, Reyhan, Kamil və Mərcan: Elədir, xala, elədir...

Qadın: Nə deyirəm, siz deyən olsun. Yeni ildə xoşbəxt olun.

Dördü də: Çox sağ ol, xala, sən də xoşbəxt ol (*getmək istəyirlər*).

Qadın: Bağışlayın, sizdə iki qəpik olmaz?

Şamil və Kamil hərəsi cibindən iki qəpik çıxarıb qadına verirlər, qadın təşəkkür edib alır, telefon qutusuna atır, zəng vurur.

Qadın: Mənəm e... hə. Bəs Feyzullanın canı-başı necədir?

Bəs Fazil? Bəs Fəraməz?

1982

NİGARANÇILIQ

(Mirzə Cəlil Məmmədquluzadənin "Qurbanəli bəy", "Nigarançılıq",
"Quzu", "Şer bülülləri" hekayələrinin
motivləri üzrə telepyes)

*Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə,
Qeyratımız bəllidi hər millətə...
Aşıq ancaq quru, boş söhbətə,
Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə?!*

Mirzə Ələkbər Sabir

Azərbaycanın əyalət şəhərlərindən biri. Əsrin əvvəli. Pristav Ostrouxovun iş otağı. Pristav bazburutlu, şişman bir kişidir. İş masasının arxasında oturub. Hərdən siyirtməsinə açır, ordan kiçik güzgü çıxardır, oğrun-oğrun bu güzgüdə öz sifətinə tamaşa edib burma bıqlarını tumarlayır, məmnun Halda gülümsəyir. Onun qarşısında "danosçu" (çuğul) Arakelov dayanıb. Arakelov sivil paltardadır. Pristav Arakelova xitab edə-edə ara-sıra güzgüyə nəzər salır və bıqlarını sıgallayır.

Cənab Arakelov, agent sıfır yeddi. Mən sizi bura çağırıdımışam ki, işinizdən xeyli narazı olduğumu bəyan edəm. Neçə illərdi ki, bir yerdə çalışırıq və məmləkətimizdə tam bir arxayınçılıq vardı. Müsəlmanlar demişkən, qurd quzuyla otlayırdı. Amma axır vaxt elə mətləblər üzə çıxır ki, bu məni də, başqa vəzifə sahiblərini də, lap elə naçalniki də, hələ lap az qala qubernator həzrətlərini də xeyli nigaran edir. Hamımız nigarançılıq içindəyik. Soruşsan niyə, deyim: Sənə də yaxşı məlumdur ki, bu müsəlman milləti ki var, quzu kimi sakit, dilsiz-ağızsız və əlahəzrət imperatora sadıq bir millətdir. Elədir, elə deyil?

Arakelov boğazını arıtlayır, nə isə demək istəyir, amma pristav əlinin işarəsiylə onun sözünü ağzında qoyur.

-Hələ bir dayan görüm, sözümü qurtarım. Bilirəm ki, sən Qarabağ ermənilərindənən və bu müsəlmanlara da bəlkə məndən yaxşı bələdsən. Olsun. Buna sözüm yox. Amma axı məsələ ondadır ki, son zamanlar, bəli, başqa etibarlı agentlərimizdən bizə xeyli gizli məlumatlar gəlib...

Güzgünü çıxarıb bığlarını tumarlayır.

-Hə, çaşdırdın məni, sözüm yarımçıq qaldı. Dediym odur ki, bu müsəlmanlar lap son zamanlara qədər çox başısağa, sakit bir millət idi. Namazlarını qılırdılar, oruclarını tuturdular, hökumətə həvəslə qulluq edirdilər, kəndçilər əkinini əkir, biçinini biçir, mal-qarasını otarırdı. Bəyləri, xanları, əsilzadələri də əlahəzrət imperatora itaətlə xidmət edir, bizlərlə də yavıqdan rəfaqət edirdilər. Hələ çox vədə məclislərimizə də təşrif buyurur, şəriətlərinə xilaf çıxıb bizlərlə araqdan, şərabdan istemal edirdilər və hətta çox gözəl bəlağətli tostlar da deyirdilər. Baqqalları, alverçiləri, tacirləri öz işində və şairləri də gülə-bülbülə dair şeirlər qoşmaqla məşğul idi.

Pristav danışdıqca Arakelovun get-gedə ovqatı təlx olurdu, nə isə demək istəyirdi, amma cəsarət edib, ağzını açma bilmirdi, içini yeyə-yeyə qalmışdı ki, pristav birdən yerindən sıçradı və bərkdən dedi:

-Amma...

Arakelov dərhal diqqət kəsildi.

-Bəli, amma ki, son vaxtlar vəziyyət dəyişib – pristav Arakelova yanaşdı və səsinə qısaraq məhrəmanə bir şəkildə danosçunun qulağına əyildi – bəli, bir para adamlar peyda olublar ki, müsəlmanların ağlını çaşdırmağa və onların içində siyasi oyunluq toxumları səpməyə, onları əlahəzrət imperator səltənətinə qarşı qaldırmağa çalışırlar. Hətta məlumat almışıq ki, "Difai", yəni müdafiə adlı bir müsəlman fırqəsi də yaradıblar və budur bax – gedib siyirtməsindən, güzgünün altından bir kağız çıxarır, bu rotmister Astroyantsın raportudur. Cənab rotmister xəbər verir ki, "Difai" fırqəsinin məqsədi mülkədar torpaqlarını kəndlilərə paylamaq və beləliklə də, mövcud olan quruluşu devirməkdir. Və hətta onlar İrana gizli yolla silah da göndəirlər, Səttarxanın dəstələrinə... Güman edirəm ki, bizim bu sərhəd şəhərində də onların hökmən adamları var və onlar da bu işlərdə çox yavıqdan iştirak edirlər. İndi fikrim sizə çatdı mı? Bax nigarənciliğimin səbəbi budur.

Arakelov başıyla təsdiq edir.

Kəndli Hüseynin həyatı. Orta yaşlarında olan Hüseyn həyatindəki arıq bir quzunun başını tumarlayıb:

-Ay arvad,- deyə arvadını səsləyir – nə deyirsən, bu quzunu kəsək, bir yaxşı xörək bişirəsən, ağzımız dada gəlsin?

Arvad evin qabağındakı artırmaya çıxır:

-Ay kişi, söz danışdın da. Görmürsən bu quzunu – bir sümükdü,

bir dəri. Bu balaca quzudan bu boyda küflətə nə olacaq? Ondansa apar onu şəhərə. Gör kimi xamlayıb sata bildin, puluna da ayından-oyundan al gətir, görüm neynirəm...

-Düz deyiblər ki, övrətin ağılı topuğunda olar. Ay virananın qızı, harda elə bir dəli-ipləmə tapasan ki, bu quzuya iki manatdan artıq pul verə? Yox, kəsəcəm, könlümə yaman qovurma düşüb... Gedim bir bıçağı itiləyim.

Hüseyn bıçağı bülövləməkdə olsun, biçarə quzu da aqibətini duyubmuş kimi yazıq-yazıq mələməkdə olsun, arvad da qapı-bacanı süpürməkdə olsun, biz isə qayıdaq yenə pristavın otağına.

Pristavın otağında indi pristav susmuşdu, qulaq asırdı, Arakelov isə dil-dil ötürdü.

-Cənab pristav, - deyirdi - sizin bu gün mənə ərz etdiyiniz mətləbləri mən çoxdan duymuşdum, odur ki, həmişə sizə də, başqa böyüklərimizə də çatdırmaq istədiyim söz buydu ki, məbadə arxayın olub bu müsəlmanlara inanasınız. Onlar yalnız üzdən belə sakit, hökumətə, əlahəzrət imperatora sadıq görünürlər. Əslində isə yatıb yuxularında Osmanlı padşahını görürlər. Bəli, elə bir fürsət gözləyirlər ki, əlahəzrət rus çarına xəyanət edib qatsınlar bu məmləkəti Osmanlı sultanının məmləkətinə. Gözləyirlər ki, Osmanlı sultanının qoşunları bizim bu mübarək Qafqaz məmləkətinə ayaq bassın, bunlar da yanıçarların atlarının qabağında quzu kəssinlər. Sonra da biz bədbəxt, biçarə, məzlum erməniləri başlasınlar kəsməyə. Bəli, mən Qarabağ ermənisiyəm, bu işləri çox gözəl bilirəm. Bunların niyyəti başqadır.

Kənd həyəti. Hüseyn bıçağı itiləyib quzuya yaxınlaşır. Lakin birdən bir səs eşidib dayanır, qulaq verir.

Uzaqdan sərxoş bir kişinin – Qurbanəli bəyin pozuc səsə oxuması eşidilir:

Nə durmusan dağ başında qar kimi, belə qar kimi...

Ağ sinəndə məmələrin nar kimi, belə nar kimi...

Hüseyn bir müddət qulaq asır, bəy yenə elə bu iki sətri təkrar-təkrar oxuyur. Hüseynin üzündə hiyləgər bir ifadə, yüngülcə bir təbəssüm oynayır.

-Arvad, - deyir, - gətir çuxamı bəri. Aparıram quzunu.

-Hara aparırsan, satmağa? Həyə satmağa aparırsan, özün demədin bəyəm ki, ona heç iki manat verməzlər. Mənə qalsa heç bir manat da verməzlər.

-Sənin işin yoxdur, gətir bura çuxamı. Sən övrətsən, otur övrət yerində, kişi işinə qarışma...

Bu sözləri deyə-deyə Hüseyn çuxasın geyindi, əyilib quzunu qucaqladı, vurdu qoltuğuna, doqqazdan çıxdı və üz qoydu Qurbanəli bəyin evinə tərəf. Çəpik və oxuma səsi getdikcə yaxınlaşırdı.

Qurbanəlibəyin qapısında bir-iki kəndli durmuşdu, həyətdə də bir dəstə kəndli ucadan danışdı. Bağçada yekə tut ağacının dibində beş-altı quzu otlayırdı. Həyətin küncündə çardağın altında bir qaçağan Qarabağ atı bağlanmışdı. Aşpazxanadan qab-qacaq səsi gəlirdi, xidmətçilər aşpazxanadan evə xörək və evdən aşpazxanaya boş qab-qacaq daşıyırdılar. Hüseyn düz gəldi içəri və sinni bir kişiylə yanaşdı. Bu Qurbanəli bəyin nökrəri və faytonçusu Kəblə Qasım idi.

-Salaməleyküm, Kəblə Qasım, - dedi – bəyə ərz eylə ki, Hüseyn ona hədiyyə gətirib. Bax bu quzunu. Di al görüm bunu. Amma əvvəl bəyə göstər, sonra qat o biri quzuların yanına.

Kəblə Qasım dinməz-söyləməz quzunu aldı, otağa apardı. Bir az keçdi. Qurbanəli bəy bərk kefli, çörək dəsmalı ilə dodaqlarını silə-silə çıxdı eyvana, quzu da qoltuğunda. Qurbanəlibəy gah: "Nə durmusan dağ başında qar kimi... məmələrin var nar kimi" havasını oxuyur, gah da quzunun başını tumarlayır və deyirdi:

-Quzu, quzu, nə yaxşı quzu, nə göyçək quzu... quzu, quzu – və məhəbbətin şiddətindən başladı quzunun gözlərini öpməyə.

Hüseyn də bəyin bu halını görüb quzunu bir az da təriflədi:

-Bəy, məşallah çox nəcib quzudu. Bir kəndli aparırdı satmağa, zornan üç manat verib aldım. Beş manat istəyirdi, birtəhər dilə tutub üç manata aldım. İndi də sənə hədiyyə gətirmişəm. Bildim ki, qonağınız var, dedim bəlkə lazım ola, plov altına qoyasınız. Çox yeməli quzudu. Allahın adı haqqı heç cür qiymətin salmaq istəmirdi, beş manat ki, beş manat, axırı birtəhər dilə tutub üç manata aldım. Dedim Qurbanəli bəyə hədiyyə aparacam. O kişinin bizim boynumuzda haqqı çoxdu. Allah ömrünü uzun eləsin, onun dövlətindən biz də dolanırıq...

İçəridən kimsə bərkdən Qurbanəli bəyi çağırırdı. Qurbanəli bəy dönüb valaylaya-valaylaya otağa tərəf getdi, sonra yenə qayıtdı Hüseyn tərəfə, əlini saldı cibindən bir kağız üçlük çıxartdı. Pulu yenə istədi cibinə qoya, sonra istədi Hüseynə verə, yenə istədi cibinə qoya, axırda atdı Hüseynə və qaçdı içəri.

Hüseyn pulu qoydu cibinə, istədi quzunu ötürsün bağcadakı

quzuların yanına. Amma ora-bura boylandı, gördü ki, kəndlilər yenə həyətdə ucadan bəhs edirlər, nökrələr sağ-sola qaçmaqdadır və heç kəs Hüseynə baxmır. Hüseyn də çuxasını çəkdi quzunun başına və ehmallica doqqazdan çıxıb getdi evinə tərəf.

Pristavın iş otağı. Arakelov ürəyini boşaldıb susmuşdu və indi yenə pristav Ostrouxov arabir güzgüyə baxaraq danışdı:

-Demək, məsələ aydındır. İndi sənin də vəzifən odur ki, gözdə-qulaqda olasan. Şəhərimizdə, bilirsən cəmişi bircə mehmanxana var. Naçalnikin evinin yanında. Hə, yaxşı yadıma düşdü, sabah naçalnikin arvadı Mariya Vasilyevnanın ad günüdür, mənə də dəvət edib. Kərək bir yaxşı hədiyyə alıb aparım.

Arakelov bic-bic gülümsündü və pristava yaxınlaşıb yoğun bir zərfi onun masasının üstünə qoydu. Pristav gözucu zərfə baxdı, amma heç fərqi nə varmamış kimi sözünə davam etdi:

-Bəli, belə məlumat var ki, şəhərimizə başqa yerlərdən də müsəlman oxumuşları gəlib, burda aləmi qatmaq fikrindədirlər. Sənin gözün mehmanxanada olsun. Öyrən gör kimdir gələnlər, nə danışirlar, kimnən görüşürlər, niyyətləri nədir. Hamısı haqqında birbaşa mənə məlumat çatdıracaqsan. Bildin? Gündüzün, gecənin hansı vədəsi olursa-olsun, mən harda oluramsa olum – işdə, evdə, qonaqlıqda, mütləq nə təzə xəbər bildin mənə çatdır. Aydındır?

-Əlbəttə, aydındır, cənab pristav. Biz xaçpərəstlərin müqəddəs borcudur ki, haramzada müsəlmanları qoymayaq bir fitnə-fəsad törətsinlər.

-Sağ ol, qoçaq, di haydı iş başına...

Səhərişi gün. Əyalət şəhərinin bir küçəsi. Bir yanda ikimərtəbəli kiçik mehmanxana, ondan bir az aralı, küçənin o biri tərəfində Naçalnikin evi.

Arakelov mehmanxananın qabağında var-gəl edir. Ziyalı qiyafəsində bir müsəlman kişisi mehmanxananın qabağında durub. Bu vaxt bir fayton gəlib mehmanxananın qarşısında durur və oradan iki avropasayağı geyinmiş müsəlman kişisi düşür. Əllərində kiçik çanta və çamadanları da var. Mehmanxananın qarşısında duran adam onlara yaxınlaşır, əl verib mehriban görüşürlər.

-Bizim şəhərə xoş gəlib səfa gətirmisiniz, Məşədi Bağır, Məşədi Qulam, – deyir.

-Xoş günün olsun, Məşədi Səfər, – deyər gələnlər cavab verirlər.

-Sizin yanınızda bir az üzü qarayam, vallah ki, bilmirəm, nə işdir

belə, mehmanxanada bir boş nömrə də qalmayıb. Çox yalvar-yaxardan sonra ikinizə bir otaq tutmuşam, amma nə etməli ki, o otaqda bir müsafir də var. Şirvanlıdır, çox abırlı bir adamdır. Day gərək bağışlayasız ki, iş belə gətirdi. Xəcalətliyəm sizin yanınızda.

-Xəcalətli düşmənin olsun. Nə olacaq, heç sən fikir eləmə.

-Amma bir az gec gəldiz, lap nigaran qalmışdım.

Bu sözləri deyə-deyə hər üçü içəri keçirlər.

Və bütün bu söhbətləri diqqətlə dinləyən və onları pusan Arakelov cib dəftərini çıxarıb ora nəsə yazır, sonra müsafirlərin ardınca mehmanxananın içinə girir.

Qapazlı kəndinin bəyi və mülkədarı Qurbanəli bəyin həyətinin qabağında nöqərlər faytonu yola hazırlayır, bəyin faytonçusu Kəblə Qasım isə Qurbanəli bəyin gözəl qaçağan atının yəhərini, üzəngisini rahlayır. Bu vaxt evindən çıxıb küçəylə gedən Hüseyn göründü. Yanaşdı Kəblə Qasıma salam verdi və əhval tutdu:

-Xeyir ola, Kəblə Qasım, hara belə tədarük edirsiniz?

-Nəçəlnikin arvadının ad günüdür. Bəyi də dəvət ediblər. Şəhərə getməyə hazırlaşırıq.

-Allah amanında, elə mən də ulağımı çıxardım, şəhərə yollanıram. Yaxşı, soruşmaq ayıb olmasın, bəy bəyəm atının belində getməyəcək şəhərə?

Kəblə Qasım işindən ayrılmadan:

-Əlbəttə ki, atının belində gedəcək.

-Xub. Bəs onda bu faytonu niyə hazırlayırsan?

Kəblə Qasım işindən ayrılıb uzun-uzun Hüseyni süzdü.

-Gedəndə öz atının belində gedəcək, - dedi, - amma qayıdanda güman ki, faytonda qayıtdı.

-Niyə belə?

Kəblə Qasım:

-Çox bilsən, tez qocalarsan, – deyə söhbətə son qoydu, Hüseyn də sözü uzatmayıb ulağının belinə mindi və yola düzəldi. – İnşallah bəlkə şəhərdə görüşdük, – dedi...

Mehmanxana nömrəsinə toplaşanlar dörd nəfər idi, üçünü artıq tanıyırdı, dördüncüsü də Mirzə Cəfər adlı bir müəllim idi. Artıq hamı bir-biriylə tanış olmuşdu, əyin-başlarını dəyişib rahatlanmışdılar və indi masa arxasında oturub şirin söhbətə başlamışdılar ki, elə bu vaxt mehmanxana xidmətçisi otağa iri bir samovar və stəkanlar gətirdi, müsafirlər buğlanan samovardan çayları stəkanlara süzdülər və

qapının açıq qalmasından istifadə edən Arakelov da bir anlığa başını içəri soxdu və dörd müsəlman ziyalisinin ciddi görkəmlə masa arxasında əyləşdiyini gördü, amma xidmətçi qapıdan çıxıb qapını örtüyündən Arakelov qulağını qapıya dirəyib dinləməyə məcbur oldu.

Məşədi Səfər çayına qənd salıb üzünü tutdu qonaqlara:

-Doğrusu, gecikməyiniz sarıdan çox nigaran qalmışdım, -dedi - Xudavəndi aləm haqqı, dünyada bu nigarançılıqdan pis şey yoxdur.

Məşədi Qulam:

-Yolda bir az dayandığ, yüngülvari nahar elədik, bu səbəbdən bir az yubandığ, – dedi, – amma onu düz buyurdunuz ki, dünyada bu nigarançılıqdan betər şey yoxdur.

Bir həftə bundan qabaq Naxçıvandan dadaşım yazmışdı ki, bizim balaca Sadıq naxoşdu. Biçarə uşaq elə uşaqlıqdan sısqadır, amma o cür ki, kağızda yazılmışdı, mən, doğrusu, qorxdum, ta bir xəbər alana qədər ürəyimi yedim. Demə, uşaq bir balaca zökəm olubmuş. Amma day o qədər nigarançılıq çəkdim ki... Həqiqətən, nigarançılıq pis şeydir.

Ağalar həmin söhbətdə idilər ki, otağın qapısı yavaşca açıldı və yenə örtüldü. Nömrədə söhbət edənlərin biri, ya bəlkə ikisi qapının bu cür açılıb-örtülməyinə diqqət elədi, amma qalan qonaqlar buna əhəmiyyət vermədilər.

Qapını açıb-örtən Arakelov özünü elə aparırdı ki, mehmanxanadakılar bunun nə iş sahibi olduğunu duymasınlar, amma o baş-bu başa gedib yenə gəlib dururdu qapının dalında, pusurdu və aranı xəlvət görən kimi yenə qulağını dirəyirdi qapıya və içəridəki söhbətləri bircə-bircə dinləyirdi.

Elə bu vaxt Məşədi Bağır söhbətə müdaxilə etdi:

-Məşədi, – dedi, – mən indi bilirəm ki, sən nələr çəkibsən. Çünki mənim də başıma gəlib. Doğrudan, bu nigarançılıq yaman şeydir, Allah heç kəsə göstərməsin. Bildir, yəni belə təxminən yeddi-səkkiz ay olar, yay fəslə idi, uşaqları göndərmişdim kəndə, özüm də şəhərdə idim. Axşam oturmuşdum, çay içirdim. Birdən qapı açıldı, nökrümüz Vəli içəri girdi. Mən dik atıldım. "Vəli, nə xəbər var?" Cavab verdi ki, "ağa, xanım deyirdi tez gəlsin kəndəU. –Niyə, nə olub, doğrusunu de görüm, uşaq azarlamayıb ki?"

–Xeyr, xeyr, ağa, vallah, bir kəs azarlamayıb. Amma xanım mənə göndərdi ki, harda olsa, durmayıb təşrif gətirəsən kəndə.

Daha bundan artıq nökrər mənə bir söz demədi. Amma indi axı insanın ağı var. Öz-özümə fikir elədim ki, doğrudan, əgər qorxulu bir mətləb olmasa, dəxi övrət mənə burdan kəndə çağırmaz. Durdum fayton tutdum, Vəlini də götürdüm, düşdüm yola. Fikrimə, vallah, min cür şey gəlir. Xülasə kəndə yetişənə kimi mənimki mənə dəyib, lap ölüb getmişəm, dəxi məndə can qalmayıb, əlqərəz kəndə çatanda bildim ki, uşaq axşamdan bir az sancılanan kimi imiş, bir çay qaşığı yağ veriblər, yaxşı olub. Həqiqətən, bu nigarançılıq pis şeydir...

Məşədi Səfər durdu ayağa, boş stəkana iki tikə qənd saldı, başladı özü üçün çay tökməyə və dedi:

-Sən hələ onu deyirsən, Məşədi, amma o, nigarançılığı ki, mən çəkmişəm, Allah heç kəsin başına gətirməsin.

Qapının dalında Arakel ora-bura boylandı, gördü heç kəs yoxdur və cib dəftərini açıb ora nə isə yazdı, pıçıltıyla dodaqlarını tərpətməsindən bildik ki, ora "nigarançılıq" sözünü yazır...

Naçalnikin evi. Həyat adamla dolu idi. İt yiyəsini tanımırdı. Səsdən və qeylü-qaldan qulaq tutulurdu: bir yanda quzular mələyirdi, bir yanda qıçları bağlı cücə və toyuqlar qaqqıldayırdılar, bir yanda atlar kişnəyirdi.

Hərdən bir naçalnikin arvadı balkona çıxıb nazik səslə çıxırırdı "tişe", yəni "yavaş". Və sonra yenə girirdi içəri.

Hərdənbir kimsə xidmətçilərə göstəriş verirdi:

-Tez yarım girvənkə zəfəran tap. Adə, durma tez adam göndər yarım girvənkə zəfəran gətirsin. Dörd-beş yüz yumurta lazımdır.

Qonaqlar bir-bir gəlir, eyvana çıxmış naçalniklə salamlayıb əl tutur, onun arvadı, bu gün ad günü qeyd olunan Mariya Vasilyevnanın əlini öpür və ona bəxşişlərini təqdim edirdilər.

Bir azdan çöl qapısı qabağında bir fayton da dayandı və pristav Ostrouxov həmin faytondan düşdü. Ora-bura baxıb cibindən kiçik bir güzgü çıxardı və bıqlarına tumar verdi. Elə bu anda hardansa peyda olmuş Arakelov onun yanına gəldi.

Pristav bir o tərəfə, bir bu tərəfə baxıb küçənin sakit olduğunu gördü və:

-Hə, akent 07, nə xəbər gətirmisən, – dedi.

-Çox böyük xəbərlər var, cənab pristav, çox böyük. Siz tamamilə düz tapmısınız, doğrudan da, bu mehmanxana hökumət düşmənlərinin yuvası imiş. İndi bu saat 37-ci otaqda Naxçıvandan, Gəncədən, Şirvandan musurman oxumuşları yığılıb bir müşavirə

keçirirdilər və heç şübhə yox ki, niyyətləri əlahəzrət imperatora qarşı bir qiyam hazırlamaqdır. Hamısına qulaq vermişəm, hamısını yazmışam. Nədisə elə hey nigarançılıqdan danışılar, nədənsə, yaman nigarandılar, amma mənə xamlaya bilməzlər, şübhəsiz, nə isə bir işarə gözləyirlər ki, işə başlasınlar. Bu sarıdan nigarançılıqları var.

-Çox gözəl. Get yenə pusquda dur. Gözlərini üstlərindən çəkmə. Mühüm bir xəbər olan kimi dərhal bildir. Mən bax, burda naçalnikin evindəyəm.

Mehmanxananın otağında şirin söhbət davam edirdi.

Məşədi Səfər danışdı:

-Üç il, ya bəlkə dörd ildi, yaxşı yadımda deyil. Bizim Baxşəli bəy gedirdi Gəncəyə. Apardım vağzala, yola saldım. O günü sabahısı Tiflisə xəbər gəldi ki, dəmir yolunda bir qatar uçub dağılıb və miniklərdən də bir neçə nəfəri şikəst olub və neçəsi də ölüb. Götürüb Gəncəyə dadaşıma teleqraf elədim. Allah rast saldı ki, xəbər haman gündə gəldi. Baxşəli bəy özü tel vermişdi ki, nigaran olma, salamat gəlib yetişmişəm Gəncəyə. Qərər ki, hər kəs nə deyir-desin, dünyada bu nigarançılıqdan pis şey yoxdur.

Bu heyndə nömrənin qapısı yenə bir qədər açıldı, yenə örtüldü və lakin otaqdakılar etina etmədilər.

Elə bu vaxt səhərdən bəri gah pəncərənin qabağına gəlib tamaşa edən, gah da otaqda, əsəbi şəkildə durub-oturan Mirzə Cəfər sözsə qarışdı:

-Ay ağalar, – dedi, – siz üç ilin, dörd ilin nigarançılığından söhbət edirsiniz. Amma bax mən elə bu gün, bu saat, bu yerdə yaman nigarançılıq çəkirəm.

Onun bu sözündən sonra yer-yerdən səslər gəldi ki, nədir, nə olub, nədəndir nigarançılığın?

Və qapının dalında da Arakelov qulaqlarını şəkildə.

Mirzə Cəfər sözünə belə davam elədi:

-Burada bir rəfiqim var, sizdən yaxşı olmasın, sifariş göndərmişəm, gələsindir, amma bilmənəm nə səbəbdən bu qədər yubanır və mənə də yamanca nigaran qoyub. Məsələn ondadır ki, şahzadə Bəhmən Mirzə İrandan Qarabağa qaçanda özüylə bir kitab da gətiribmiş ki, onu qoltuq cibində saxlayırmış həmişə. Kitab "Qüdəmayi-şüərayi Azərbaycan", yəni ki, Azərbaycanın qədim şairlərindən Yeldayinin divanıdır. Neçə ildir mən o kitabın sorayına düşmüşəm, bütün dost-aşnaya da xəbər eləmişəm ki, o kitabı

tapsalar, nə qədər istəsələr, pul verərəm. Bəli, axır burdakı rəfiqim ki, sizdən artıq olmasın, mərifətli insanlardan biridir, mənə xəbər göndərdi ki, durma gəl, istədiyin kitabı tapmışam. Mən də elə bu gün səhər qan-tər içində özümü bu şəhərə çatdırdım və dostuma da bildirdim ki, mehmanxananın filan nömrəsindəyəm. O da xəbər göndərdi ki, yerindən tərpənməsin, gəlirəm. İndi neçə saatdır onun gəlməsinə müntəzirəm, nədirsə, gəlib çıxmır. Lap nigaran qalmışam. Deyirəm, iraq-iraq başına bir iş-filan gələr, kitab da əldən çıxar. Həqiqətdə bu nigarançılıqdan pis şey yoxdur.

-Bəli, – deyə Məşədi Bağır söhbətə qoşuldu, – inşallah indi gəlib çıxar və sən də ki, nigarançılığın qurtarar. Bəs ona nə deyirsən ki, bir həftə nigarançılıq çəkəsən, nə yuxu yuxlayasan, nə yeyib-içməyə iştahan ola. Mən keçən Novruz bayramından sonra getmişdim İrəvana. Əminim oğlunun evinə düşmüşdüm. Xülasə, sözüm onda deyil, yeyib-içdik və yatdıq. Mən özüm, doğrusu, yuxuya o qədər inanan deyiləm. Amma o gecə yuxuda gördüm ki, dayım vəfat edib. Səhər durdum ayağa, heç kəsə bir söz demədim, götürdüm Bakıya bir "sroşnu" tel vurdum. Day o gündən lap qərarım kəsildi, yediyim haram, içdiyim haram. Bir həftə nigarançılıqdan bağrım az qala çatlayacaqdı. Axır bir gün Bakıdan tel gəldi ki, dayın sağ-salamat, hamı da salamat. Müxtəsər, indi görün bu neçə günü mən nələr çəkmişəm. Doğrudan da, bu nigarançılıqdan dünyada çətin şey yoxmuş.

Həmin elə bu vaxt gözəl bir qaçağan at, belində də Qurbanəlibəy və onun ardından da bir fayton, içində Kəblə Qasım və bir nəfər də nökrər – gəlib durdular naçalnikin evinin qabağında. Qurbanəlibəy atın belindən şəstlə bir sağa, bir sola baxdı, atın yüyənin çəkdi, at kişnəyib şahə qalxdı və Qurbanəlibəy də bir müddət qürurla ətrafı seyr edib, sonra sıçradı atın belindən yerə düşdü və girdi həyəətə.

Tulalardan biri qaçıb gəldi Qurbanəlibəyin qabağına və başladı bəyin ayaqlarını yalamağa. Bəy əyilib itin başını tumarladı və dedi:

-Malades, sobak, – və sonra qalxıb Mariya Vasilyevnanı balkonda görüb çığırdı:

-İzdrasti! - və börkünü götürüb sağ əlilə qalxırdı yuxarı və qışqırdı:

-Urta! - sonra qalxdı balkona və Mariya Vasilyevnaya baş əydi. Mariya Vasilyevna əlini uzatdı Qurbanəlibəyə və bəy bir brilyant üzük çıxarıb xanımın barmağına taxdı və xanım təşəkkür edəndə

Qurbanəlibəy dedi:

-Nə qədər mənim canım sağdı, sənə mən nökrəm, ay xanım.

Xanım bir də güldü və dedi:

-Spasibo!

Hər ikisi keçdi içəri.

Başqa qonaqlar da bir-bir gəlirdi, mahal həkimi, iki müəllim, bir əfsər arvadı ilə və yenə özgə bir həkim arvadı ilə... Xanım hər dəfə eyvana çıxırdı və kişilər də onun əlini öpüb, təbrik edib içəri keçirdilər.

Qonaqlar yığışmışdılar zal otağına. Ortaya düzülmüşdü stollar və stolların üstünə düzülmüşdü növ-növ şirin çörəklər, suxarılar, paxlavalər, halvalar, konfetlər, lumu-portağallar, quru yemişlər.

Naçalnik oturmuşdu yumşaq divanın üstündə, arvadı da yanında. Onun yanında oturmuşdu pristav, başqa qonaqlar və stolun ayaq tərəfində də oturmuşdu Qurbanəlibəy.

Küçədə Kəblə Qasım Qurbanəlibəyin atının cilovunu əlində tutmuşdu və istəyirdi onu həyətə sala ki, bu dəmdə Hüseyn ulağının üstündə gəlib peyda oldu və Kəblə Qasıma ədəblə salam verib soruşdu:

-Bəy içəridədi?

Kəblə Qasım: – bəli – dedi.

Və Hüseyn də məmnun gülümsünərək ulağını doqqazın yanındakı ağaca bağladı və divarın dibində çömbəlib uzun bir qəlyan çıxardı və odlayıb çəkməyə başladı...

Kəblə Qasım atı həyətə salanda at bərkdən kişnədi və ona qoşulub başqa atlar da kişnəməyə başladılar.

Qonaqlardan bir neçəsi akoşkadan baxdılar həyətə. Atlar daha da ucadan başladılar kişnəməyə. Qurbanəlibəy akoşkadan başını çıxardı həyətə və çığırdı:

-Adə, Kəblə Qasım, heyvan oğlu heyvan, atı yaxşı bağla, yoxsa əlindən qurtarıb qaçar.

Həyətdə, tövlənin qabağında bir strajnik bir ağ atın cilovundan yapışib onu dolandırır. Bu ağ at naçalnikin atı idi. Hərdənbir naçalnikin atı kişnəyə-kişnəyə ayaqlarını yerə döyürdü və Qurbanəlibəyin atına baxıb hirsindən cilovunu gəmirirdi. Qurbanəlibəyin atı da hərdənbir nərə qoparıb ayaqlarını qaldırırdı havaya, az qalırdı Kəblə Qasımı altına salsın. Kəblə Qasım cilovdan bərk-bərk deyirdi.

-Buna bax ha.
Qonaqlar hamısı akoşkadan bu səhnəyə tamaşa edirdilər.
Naçalnik Qurbanəlibəyin atına nəzər salıb soruşdu:
-Qurbanəlibəy, atın neçə yaşındadır?
Qurbanəlibəy papirosunu yandırır dedi:
-Bu il təzə dörd yaşına ayaq qoyur.
Naçalnik:
-Gözəl atdı, – dedi.
Qurbanəlibəy hər iki əlini sinəsinə qoyub naçalnikə cavab verdi:
-Peşkəşdir.
Naçalnik:
-Sağ ol, – dedi və yenə soruşdu – qaçmağı necədi? İti yüyürürmü?
Qurbanəlibəy:
-Ay naçalnik, bu qaçağan atdı, - dedi – Xalis Qarabağ cinsindəndi. Əgər sənın mahalında bir belə yüyürən at tapılsa, mən bığlarımı qırxdırmısam, qurumsağam.

Qonaqlar atlara tamaşa etməkdə olsun, Hüseyn divar dibində qəlyanını çəkməkdə olsun, görək mehmanxanada nə hadisələr baş verir. Orta yaşlı, ziyalı qiyafəsində bir adam – bu müəllim Quludur – hövlnak özünü mehmanxana qapısına çatdırıb içəri girdi, əlində bir bağlama da vardı. Gəldi həmin o nigarançılıq çəkən qonaqların olduqları otağın qapısına. Arakelov onu görüb qapıdan bir az aralandı və guya divardan asılmış şəkə tamaşa eləməyə başladı. Amma bir gözü tələsik addımlarla gələn müəllim Quluda idi. Bəli, müəllim Qulu gəldi haman otağın qapısına və içəri girdi.

Mirzə Cəfər onu görcək yerindən sıçradı, yüyürdü Qulunun qabağına:
-Əşi, rəhmətliyin oğlu, gəl çıx da, nigarançılıqdan ürək-göbəyimi yemişəm, – dedi. – Gətirdin? Müəllim Qulu səliqəylə hamıya salam verib:
-Əlbəttə, - dedi və yenə də səliqəylə bağlamayı açıb kitabı çıxartdı və qoydu Mirzə Cəfərin qabağına.

Mirzə Cəfər nadir bir cəvahirat kimi iki əllə kitabı götürdü, bir baxdı, bir də baxdı, sonra ehməllicə kitabı açdı və oxumağa başladı:
Nigari-vəsl şövqi-mütrübü rəğbət xar olmaz.
Gülü hər ləhzeyi-aşiq tərə bi-xar-mar olmaz.

Bəh, bəh, bəh. Özüdür ki, var. Neçə ildir ki, mən bu kitabın məcnunu olub düşmüşəm səhraya.

*Əgər əndişə xatirnak dəstəura-mərac etsə
O dilbər kim, kəvakib eşqi-qəzbi-xakasar olmaz.*

Bir anlığa kitabdan ayrılıb dedi:

-Mən öz vicdanıma and içə bilərəm ki, belə ölməz sözləri indiyədək Azərbaycanın bərgüzidə şairlərinin heç biri səhneyi-mətbuata çıxartmayıb. Mərhəbə, mərhəbə. Sizin başınız haqqı, qiyamət eləyib. İndi dalına qulaq asın.

Cəmin cəmməl cümuli cəlali-cul eləyibdir.

Ki, həzmi tahir dəfi xətaq təhn müqilan.

-Sonra yenə kitabdan ayrılıb şərh etməyə başladı:

-Pəh, pəh, pəh... Nə qədər məziyyət. Zalım oğlu qiyamət eləyib. Siz bir məharətə baxın ki, bir dənə "cim" hərfi ilə nə böyük bir mənanı ifadə edir, nələr anladır... Pəh, pəh, pəh, əşi kişi qiyamət eləyib də...

Bütün otaqdakılar da başlarını tərpətib:

-Bəli, bəli, – deyirdilər, – qiyamət eləyib...

Mirzə Cəfər:

-İndi özünüz insafla deyin, belə bir nadir incinin nigarançılığını çəkməyə dəyərdi, ya yox?

-Bəli, bəli, əlbəttə, dəyərdi...

Qapının dalında Arakelov cib dəftərinə nə isə qeyd elədi və asta addımlarla dəhlizdən keçib küçəyə çıxdı...

Naçalnikin məclisi isə artıq qızıxmışdı. İndi masaya isti xörəklər gəlirdi və hətta bir qıraqda çalğıçılar da oturub şərq havaları çalırdılar. Elə bu anda Pristavın yavəri içəri girib onun qulağına nə isə pıçıldadı və Pristav üzr istəyib ayağa durdu, həyəətə, sonra da küçəyə çıxdı, amma küçəyə çıxmazdan qabaq cibindən balaca güzgünü çıxardıb bıqlarına tumar verdi. Küçəyə çıxıb təəccüblə o yan-bu yana döyükdü. Çünki divar dibində mürgü döyən Hüseyndən başqa küçədə bir ins-cins yox idi. Dönüb yenidən həyəətə girmək istəyirdi ki, Arakelov gizləndiyi ağacın dalından çıxdı və pristava yanaşdı onun qulağına tərəf əyildi:

-Cənab pristav, – dedi, – məsələlər biz düşündüyümüzədən də ciddi imiş. Elə indicə mehmanxanadakı zaqovorşiklərin yanına bir nəfər də gəldi. Belə zənn edirəm ki, heç bura adamı da deyil, Osmanlıdan məxsusi göndəriblər bura. Əlində də bir bağlama vardı. Girdi içəri və mən açar deşiyindən baxıb gördüm ki, bağlamanın içində bir kitab gətirdi. Bu kitabı görüb içəridəkilər bərk sevindilər.

Zənn edirəm ki, bu üsyanın təşkil olunması haqqında Osmanlı padşahının göndərdiyi gizli instruksiyadır...

Pristav:

-Afərin, – dedi. – İzə düşmüşən. Get yenə bu müsəlman buntovşiklərini pus. Bacarsan, o instruksiyanı da ələ keçir. Xidmətini nəzərə alırıq.

Arakelov:

-Amma yaman nigarançılıq çəkirəm, – dedi – qorxuram buraları Rusdan alıb Osmanlıya qatmaq olsun niyyətləri...

Pristav həyəətə girdi. Arakelov ora-bura boylanıb mehmanxanaya tərəf addımladı. Hüseyin isə gözlərini açıb hər ikisinin ardınca bic-bic baxdı. Zal otağında Naçalnik əlində rumka ayaq üstə durmuşdu və rumkasını Mariya Vasilyevnanın rumkasına vurub:

-Mübarək olsun Mariya Vasilyevnanın ad bayramı, – dedi.

Naçalnikdən sonra xanımlar və ağalar yerlərindən qalxıb həmin sözləri dedilər, rumkaları başlarına çəkib boşaltdılar.

Mariya Vasilyevna qonaqlara razılıq elədi, amma Qurbanəlibəyə baxıb gördü ki, bəy araqını hələ içməyib, soruşdu:

-Bəs siz niyə içmirsiniz?

Qurbanəlibəy gülə-gülə başını saldı aşağı və dinmədi. Naçalnik Qurbanəlibəyə baxıb qəh-qəh çəkib dedi:

-Qurbanəlibəy, yoxsa sən də o fanatik müsəlmanlardansan, onun üçün içmirsən?

Qonaqlardan bir neçəsi güldü və bir neçəsi də dedi ki:

-Götür iç!

Qurbanəlibəy qalxdı ayağa, rumkasını götürdü əlinə və dedi:

-A kişilər, siz Allah, bu nədi? Buna bizdə üskük deyərlər ki, arvadlar barmaqlarına geyib tikiş tikərlər. Yoxsa bizlərdə bunnan araq içməzlər.

Qonaqlar bu sözləri eşidib qəh-qəh çəkib güldülər və Mariya Vasilyevna dedi:

-Da, da, doğrudur. Günah məndədir. Qurbanəlibəy, əlbəttə ki, rumkayla araq içməz.

Bu sözləri deyəndən sonra Mariya Vasilyevna bir çay stəkanı aparıb qoydu bəyin qabağına və araqla doldurub verdi bəyə. Qurbanəlibəy stəkanı götürüb dedi:

-Bax buna deyərəm başqa məsələ... Yoxsa üsküyü qoyublar qabağıma ki, iç.

Qonaqlar yenə gülüşdülər və Qurbanəlibəy arağı çəkdi başına, stəkanı qoydu yerə və çörəkdən bir tikə götürüb tutdu burnunun qabağına.

Ağalar və xanımlar məşğul oldular yeməyə, içməyə və musiqiçilər də çalmağa başladılar.

Çalğı səsinə divar dibində mürgü döyən Hüseyn gözlərini açdı, diqqətlə dinləməyə başladı, sonra öz-özünə yavaşcadan:

-Yox, hələ tezdi – dedi...

Mehmanxana otağında Mirzə Cəfər yenə kitabdan bəlağətlə şer oxuyurdu:

Çün pərişan zülfü-cövhər dilbəri-baləli-ləb

Qəm güdari-rəhnüma bir busə yarın görməsin.

Amma bütün otaqdakılar artıq elə masanın başındaca mürgü döyürdülər. İşin məzəli tərəfi o idi ki, qapının dalında durmuş Arakelov da artıq yerə çöməlib oturmuş və yuxuya getmişdi, hətta bala-bala xoruldayırdı da...

Naçalnikin qonaqları isə artıq eyvana çıxmışdılar. Musiqiçilər də eyvanda çalırdılar və həyətdə kəndlilər, xidmətçilər TurraU deyib əl-əl tutmuşdular və yallı gedirdilər.

Qurbanəlibəyin nökəri Kəblə Qasım kənarda durub əllərini qoymuşdu ciblərinə, baxırdı və Qurbanəlibəyi görcək ikiqat əyildi. Bəy papirosunu ağzına aldı. Kəblə Qasıma işarə elədi. Kəblə Qasım içəri gəldi ağasının yanına və spıçka cibindən çıxarıb yandırdı. Bəy papirosunu yandıraraq dedi:

-Amaq oğlu amaq, bə sən niyə yallı getmirsən?

Kəblə Qasım:

-Ay ağa, mən qocalmışam, – dedi – daha mənə yallı getmək yaraşmaz.

Bəy papirosunu göyə üfləyib yapışdı Kəblə Qasımın çiynindən və çəkə-çəkə apardı yallı gedənlərin yanına, dedi:

-Yapış? heyvan balası heyvan. Yoxsa vallah, xəncəli soxaram qarnına.

Kəblə Qasım yapışdı oynayanların əlindən və başladı onlarla bir yerdə yallı getməyə. Qurbanəlibəy özü də dəstənin başından yapışb başladı atılıb-düşməyə. Mariya Vasilyevna, naçalnik və özgə qonaqlar qəh-qəh çəkib başladılar çəpik çalmağa. Qurbanəlibəy özü ağzını göyə açıb qəh-qəh elədi və çıxırdı:

-Ay xanım, mən istəyirəm sənəin sağlığına içim. Buyur mənə araq

gətirsinlər. Urra, Urra!

Nökərlər başladılar butulkaları daşımağa. Qurbanəlibəy bir stəkan içib yenə başladı oynamağa. Sonra bir stəkan da içib çığırdı:

-Xanımın sağlığına – və bir qədər də oynayıb gəlib durdu Kəblə Qasımın qabağında və stəkanı ona uzadıb dedi:

-İç.

Kəblə Qasım başladı yalvarmağa:

-Ay ağa, sən bilirsən, mən içməyəm. Aman günüdür mənə çövrə balavın başına, mən içə bilməyəm.

Bəy bir az nökrini yaxaladı, gördü ki, içmir və onda çaxırın bir azını tökdü Kəblə Qasımın üstünə və qalanını da özü içdi.

Qurbanəlibəy üzünü naçalnikə və qeyri qonaqlara tutub dedi:

-Mənim nökrim Kəblə Qasım lap biqeyrətdi. İndiyə kimi nə qədər eləmişəm ona bir qətrə çaxır içirdə bilməmişəm. Deyirəm ay axmaq, sən ki üzümü yeyirsən, axı bu da üzüm suyudur? Dəxi bunu niyə içmirsən?

Naçalnik:

-Qanmır, avamdır, – dedi, – fanatik müsəlmanlardandır yəqin.

Qurbanəlibəy qəh-qəh çəkdi:

-Başın haqqı elə deyil, ağa nəçəlnik, – dedi, – necə qanmır! Çox yaxşı qanır. O mägər qanmır ki, üzüm çaxırdan qayrılır. Çox əcəb qanır, ancaq biqeyrətdir, onun üçün içmir. – Kəblə Qasıma baxıb yerə tüpürdü. - Tfu, biqeyrət oğlu biqeyrət...

Sonra üzün cavanlara tutub:

-Ədə, çalın, namərdlər, - deyə çığırdı. – "Uzun dərə" çalın, mən istəyirəm oynayım.

Musiqiçilər "Uzun dərə" çaldılar, bəy bir az əl-qol atdı, indi hamı durub ona tamaşa edirdi, bürdrədi, yıxıldı, sonra durub özünü düzəltdi, amma daha qolunu qaldırıb oynamağa halı qalmamışdı. Çalanlar da bunu görüb dayandılar, çalmadılar. Elə bu zaman Qurbanəlibəy bərkdən oxumağa başladı

Nə durmusan dağ başında qar kimi

Ağ sinəndə məmələrin nar kimi, balam nar kimi.

Küçədə, divar dibində gözü yumulu mürgüləyən Hüseyn Qurbanəlibəyin oxuduğu "Nar kimi" havasını eşidən kimi dərhal ayağa durdu, ehmallica qapını aralayıb həyəətə keçdi.

Qurbanəlibəy yenə cuşa gəlib musiqiçilərin üstünə çığıırırdı:

-Adə, ay namərdlər, niyə durmusunuz, çalın deyirəm sizə, mən

xanımla oynayacağam. Çal deyirəm sizə.

Bu sözləri deyib, Qurbanəlibəy cibindən üçlüklər çıxarıb musiqiçilərin qulaqlarına taxdı. Musiqiçilər çalmağa başladı və Qurbanəlibəy gedib durdu Mariya Vasilyevnanın qabağında.

-Xanım, başın haqqı gərək mənimlə oynayasan.

Mariya Vasilyevna:

-Bəy, and olsun, mən sizin bu Aziya rəqslərini bacarmıram, – dedi.

-Canımçün, heç elə söhbət yoxdur – deyə Qurbanəlibəy stəkanı doldurdu – xanım, sənin sağlığına – deyə içdi və xanımın qarşısında əl-qol ataraq onu oyuna dəvət etdi. Mariya Vasilyevna əriylə baxışdılar və bu baxışların mənası bu idi ki, onsuz da Qurbanəlibəy əl çəkən deyil və xanım bir-iki addım qabağa çıxıb əl-qolunu qaldırdı, könülsüz bir-iki rəqs hərəkəti edərək ərinin yanına qayıtdı. Qonaqlar çəpik çalmağa başladılar və Qurbanəlibəy yenə cibindən əzik pullar çıxardıb "Nə durmusan dağ başında" havasını oxuya-oxuya musiqiçilərə tərəf gəlirdi ki, Hüseyn fürsəti fəthə verməyib onun qabağını kəsdi – ədəblə salam verdi.

Qurbanəlibəy dumanlı baxışlarla Hüseyni süzdü sonra tanıdı və dedi:

-Sənin burda nə işin var, gədə?

-Bəy sağ olsun, quzunun puluna gəlmişəm.

-Nə quzu, hansı quzu?

-Bəy sağ olsun, vallah lap utanıram, amma sizin qonaqlığa bir quzu gətirmişdim, xırda pulunuz olmadı ki, verəsiniz. Özünüz dediz ki, gələrsən, verərəm.

Qurbanəlibəy:

-Necə? – dedi, – hələ pulu qalır? İndiyə kimi qalır? Niyə? Yaxşı verərm, get-get. – Sonra oxumağa başladı: "Nə durmusan dağ başında qar kimi". Yaxşı, yaxşı, indi get, sonra gələrsən.

Hüseyn:

-Bəy sağ olsun, – dedi, – axı insaf deyil, mən bir kasıb adamam, özü də lap məəttələm: evdə uşaqlar ac-yalavac. Özün buyurmuşdun ki, mənə bir quzu gətir. İndi bir həftədir gedib-gəlirəm.

Musiqiçilər çalmadığı üçün Qurbanəlibəy yenidən çıxırdı:

-Adə, çalın, namərdlər, çalın - və onlara tərəf getmək istəyirdi ki, Hüseyn onun qolundan tutdu:

-Bəy, quzu...

-Zəhrimar quzu, çor quzu – deyə Qurbanəlibəy əlindəki üçlüklərin birini Hüseynin üstünə atıb çalanlara tərəf addımladı.

Hüseyn səliqəylə üçlüyü cibinə qoyub məmnun təbəssümlə həyətdən çıxdı.

Qurbanəlibəy əlindəki pulları musiqiçilərin qulaqlarının ardına və papaqlarının altına basıb:

-Adə, çalın, namərdlər, mən oynayacam, – deyə bağırırdı ki, Mariya Vasilyevna ərinin qulağına pıçıldadı:

-Nu, eto uje stanovitsya utomitelnım, – dedi.

Naçalnik də əlinin işarəsiylə musiqiçilərə başa saldı ki, daha çalmasınlar və Qurbanəlibəyin qoluna girdi:

-Bəy, sonra yenə oynarsan. İndi göndər nökərini atınızı çəkib gətirsin, istəyirəm sənə atına baxım.

Qurbanəlibəy sağ əlini qoydu gözünün üstünə və dedi:

-Nəçəlnik, qurbandı sənə mənim atım. – Sonra Kəblə Qasımı səslədi – Adə, Kəblə Qasım, tez get atı çək gətir, nəçəlnik baxsın.

Kəblə Qasım atı gətirdi və qonaqlar yığışdı atın yanına. Naçalnik istədi atın ağzını açıb dişlərinə baxsın. At başını göyə qalxızıb çəkildi bir tərəfə. Qurbanəlibəy ata qışqırdı:

-Tərpənmə, axmaq.

Sonra Qurbanəlibəy yapışdı atın dodağından və ağzının bir tərəfini açıb naçalnikə dedi:

-Nəçəlnik, buyur bax. Bəyə inanmırsan, buyur bax, bu il dördünə ayaq qoyur.

Naçalnik:

-Qaçmağı necədir? – deyə soruşdu.

Qurbanəlibəy bu sözə bənd imiş ki, sıçradı atın belinə və başladı heyvanı təpikləməyə. At şahə qalxdı, kişnədi, sonra qonaqlara tərəf getdi. Xanımlar çığırışib qaçırdılar. Qurbanəlibəy tez atı saxlayıb özünü atdı yerə və durdu naçalnikin qabağında.

Naçalnik bəyə dedi:

-Molodest, - və bəy cavab verdi:

-Nəçəlnik, bu nədi ki, hələ sən mənim o biri atımı görməmişən. Bu nədi ki, onun yanında.

Hava qaralmışdı. Qonaqlar böyük zalda masanın başında kart oynayırdılar. Eyni zamanda nökərlər qonaqlara şampan ikram edirdilər. Pristav bığlarına sığal verib şampan qədəhini qaldırdı:

-Hörmətli Mariya Vasilyevna, - dedi, – bu gün bizim buraya

yığıb belə ləzzətlə vaxt keçirməyimizə siz səbəb olubsunuz, buna görə mən bunu bir də içirəm sizin sağlığınıza.

Qonaqlar da qədəhlərini uzadıb xanımın qədəhi ilə çaqqıldatdılar və içdilər. Qədəhləri yerə qoymamışdılar ki, Qurbanəlibəy yerindən sıçrayıb, stəkanını doldurdu və xanımın yanına gəlib onun qədəhiylə toqquşdurduqdan sonra Mariya Vasilyevnanın başının üstündə durub danışmağa başladı:

-Mən özümü xoşbəxt hesab eləyirəm ki, bu gün bu məclisdə varam. Allah sənin ərini, Mixail Pavloviçi bizim mahaldan uzaq eləməsin. Nə qədər ki, Mixail Pavloviç bizim mahalda deyildi, bizim kəndlilər də bədbəxt idi, mən də bədbəxt idim. Nəcəlnik ağa, Allah şahiddir ki, nə qədər bizim vilayətə nəəcəlniklər gəlib-gedib, mən onların heç birini o qədər istəməmişəm. Nəcəlnik ağa, sən bizim başımızın sahibisən. Nə qədər ki, bizim mahalda camaat var, hamısı sənin yolunda başlarından keçərlər. Mən özüm sənin yolunda başımdan keçərəm. Mən özüm sənin yolunda oda girərəm. Qurban sənə mənim canım. Nə qədər ki, mən sağam, nökerəm sənə. Mən Qurbanəli yox, Qurbannəcəlniyəm. İçirəm bunu nəəcəlnik ağanın sağlığına.

Bu sözləri deyən kimi Qurbanəlibəy stəkanı çəkdi başına, stəkanın ağzını çöndərdi yerə, guya bir qətrə də qalmadı.

Qonaqlar yenə məşğul oldu kart oynamağa və bala-bala içməyə. Bir qədər keçəndən sonra pristav qədəhini qaldırıb:

-Ağalar və xanımlar, – dedi, – məlumdur ki, bir düşmən istəyə bizim üstümüzə hücum çəkə, bizi qoruyan qoşunlarımız olacaq. Bu cəhətdən mən içirəm bu qədəhi bizim qoşunlarımızın əfsəri Nikolay Vasilyeviçin və onun xanımı Anna İvanovnanın sağlığına.

Qonaqlar qədəh toqquşdururdular ki, Qurbanəlibəy yenə yerindən sıçradı:

-Ay əfsər ağa, – dedi, – Allah sizin kölgənizi bizim başımızdan əskik eləməsin. Allah düşmən qarşısında sizin qılıncınızı kəskin eləsin. Yəni mən bu sözləri ondan ötrü demirəm ki, düşməndən qorxuram. Hansı düşmən, hansı erməni cürət eləyib mənim qabağıma çıxıb bilər? Vallahı bu xəncəri soxaram onun qarnına – bu sözləri deyərək xəncərini qınından çıxarıb bir-iki dəfə havada oynatdı. – Sizin dövlətinizdən mən heç kəsdən qorxmuram. Nə qədər canım sağdır, mən nökerəm sənə və sən xanımına: Urra!

Bəy stəkanı başına çəkdi. Sonra stəkanı dişləyib qırağını qopardı

və şüşə qırıntılarından dodaqları, bıqları qana bulaşdı. Xanımlar içlərini çəkдилər, Qurbanəlibəy isə masanın üstündən salfeti götürüb ağzını sildi və məmnun gülümsəyərək səndələyə-səndələyə keçib yerində oturdu.

Naçalnik:

-Gəlin bunu da içək Qurbanəlibəyin sağlığına, bu axşam bizə çox məzə verdi, – dedi.

Qonaqlar bir-bir qədəhlərini uzadıb Qurbanəlibəyin stəkanına vurdular. Qurbanəlibəy şadlığından az qaldı özündən getsin. Stəkanını qalxızib dedi:

-Ağalar və xanımlar! Siz ki mənim sağlığıma içdiniz, qurban olsun sizə mənim canım. Mən ölənə kimi bu günü yadımdan çıxarmam. Amma, ağalar, mənim sizdən bir xahişim var. Mən ölüm sözümü yerə salmayın. Mən sizin hamınızı sabah öz evimə qonaq dəvət edirəm. Vallah, billah, atamın goru haqqı, mən bilmirəm sizin xəcalətinizdən necə çıxım. Mən nəyəm ki, bu qədər xanım mənim sağlığıma içsin. Mən bu xanımların heç ayağının tozu da ola bilməyəm. Vallah, billah, atamın goru haqqı sabah bizə qonaq gəlməsəz, mən özümü öldürərəm. – Bu sözləri deyib xəncəri qınından çıxarıb qarnına dirədi. – Bax bu xancalı soxaram ürəyimə. Mən istəyirəm bizə gələsiz, mən sizə qulluq eləyim, sizə nökrçilik eləyim. Ağalar, xanımlar, hamınızdan təvəqqə eləyirəm. Qurban olsun sizə mənim canım.

Naçalnik xanımına tərəf döndü:

-Gəlsənə sabah Qurbanəlibəyə qonaq gedək.

Xanım:

-Mən çox xoşhallıqla gedərəm, – dedi. – Yaxşı olar, bəyin arvadını da görərəm.

Əfsər də arvadından soruşdu:

-Gedərsənmi?

-Gedərəm.

Pristav:

-Əgər bəy bizə bir yaxşı müsəlman plovu versə, gedərik, – dedi.

Qurbanəlibəy plov sözünü eşitcək tez qalxdı ayağa və çığırdı:

-Necə plov? Atamın goru haqqı, sizə elə plov verərəm ki, ömrünüzdə yeməmiş olasınız. Mənim aşbazımın bişirdiyi plovu kim bişirə bilər? İnanmırsınız Kəblə Qasımdan soruşun, hanı Kəblə Qasım? Qışqırmağa başladı: – Kəblə Qasım, Kəblə Qasım – sonra

xidmətçilərin birinə hirsə dedi – çağır o axmaq oğlunu gəlsin. Sonra yenə qonaqlara müraciətlə: – Mən sizdən mərc gələrəm, – dedi, – hələ bir yanda elə plov yemiş olsanız, tüpürün mənim üzümə.

Qonaqlar güldülər və naçalnik də gülə-gülə:

-A bəy, söz yox ki, evdəki o tərifli atını da bizə görsədərsən.

Qurbanəlibəy hər iki əlini qoydu gözlünün üstə və dedi:

-Bu gözlərim üstə, hansını bəyənsən, peşkəşdi.

Həyətdə nökr bir küncdə qıvrılıb yatmış Kəblə Qasımı oyadırdı. Kəblə Qasım şişmiş gözlərini ovuşdura-ovuşdura qonaqlar yığışdığı otağa girdi. Qurbanəlibəy xəncərini qınından çıxarıb Kəblə Qasımın üstünə yeridi:

-Kəblə Qasım, mən səni öldürərəm, – dedi.

Qonaqlar yenə gülüşdülər və Kəblə Qasım əllərini döşünə qoyub alçaq səslə dedi:

-Niyə, başına dönüm, ağa?

Bəy hirsli və uca səslə dedi:

-Hələ soruşursan da niyə? Gəl gör bu ağalar nə deyir. Mən ha deyirəm ki, bizim Əli bişirən plovu heç kəs bişirə bilməz, bunlar inanmırlar.

Kəblə Qasım alçaq səslə cavab verdi:

-Bəli, ağa, Əli yaxşı plov bişirir.

Qurbanəlibəy üzünü qonaqlara tutub sevincək və ucadan dedi:

-Di, gördünüz? İndi sözlünüz nədir? Hə?..

Mehmanxananın odasında üç nəfər müsafir yorğan-döşəklərinin içində uyuyur və bərkdən xoruldayırdılar. Birdən qonaqlardan biri bərk xorna çəkib ayıldı, durdu, gecə məstlərini geyinib otaqdan dəhlizə çıxdı və ayaqyoluna tərəf getməyə başladı. Onun addımlarına Arakelov da ayıldı, otağın qapısını açıq görüb yanaşdı, içəridən güclü xorultu səsi eşidib ayaqlarının ucunda otağa girdi və şair Yeldainin əlyazmasını masanın üstündən götürüb tələsik otaqdan çıxdı, müsafirin qayıtdığını görüb sütunun arxasında gizləndi. Müsafir otağa girəndən sonra Arakelov sevincək gülümsəyərək əlindəki kitaba baxdı.

Naçalnikin qonaqları dağılmağa başlamışdı.

Qurbanəlibəy Kəblə Qasımın köməkliyiylə birtəhər faytona mindi və naçalnikə, başqa qonaqlara müraciətlə:

-Bax, sabah hamınızı gözləyirəm ha, – dedi, – gəlmədəniz bu xancalı soxaram qarnıma – bu sözlərlə xancalı yenə qınından

çıxartdı.

Kəblə Qasım atlara qamçı çəkdi və fayton hərəkət edərkən Qurbanəlibəy əlindəki xəncəri hərleyib:

-Kəblə Qasım, – dedi, – bu xancalı soxaram sənin qarnına, – dedi.

Kəblə Qasım cavab vermədi, Qurbanəlibəy isə:

-Kimin hünəri var Əli bişirən plovu bişirsin, – deyirdi.

Fayton getdikcə Qurbanəlibəy mürgü döyürdü. Axır gəlib Qapazlı kəndinə çatdılar. İtlər hürüşməyə başladı və faytonun qabağına qaçdılar. Qurbanəlibəy yuxudan ayıldı və xəncərini çəkib istədi itlərin üstünə hücum edə. Kəblə Qasım atları qırmaclayıb itlərdən uzaqlaşdırdı. Gəlib dayandılar Qurbanəlibəyin həyətinin qabağında. Qurbanəlibəy Kəblə Qasımın köməyiylə faytondan düşüb oxumağa başladı:

Nə durmusan dağ başında qar kimi

Ağ sinədə məmələrin nar kimi.

Öz evinin eyvanında mürgüləyən Hüseyn Qurbanəlibəyin oxumasını eşidən kimi cəld yerindən sıçradı, papağını başına qoyub həyətdən çıxdı.

Kəblə Qasım darvazanı döyür, Qurbanəlibəy faytona dirsəklənib oxuyurdu. Yekəpapaq bir kişi – aşpaz Əli qapını açdı. Qurbanəlibəy xəncərinin tiyəsinə qalxırdı Əlinin üstünə və dedi:

-Əli, bu xəncəri soxaram qarnına.

Əli sakitcə:

-İxtiyar sizindi, ağa, – dedi.

Əli və Kəblə Qasım faytonu həyətin içinə çəkməkdə idi ki, hardansa peyda olmuş Hüseyn Qurbanəlibəyin qarşısına çıxdı, ədəblə iki əlini döşünə qoyub salam verdi və dedi:

-Bəy, vallah utanıram da deməyə, o quzunun pulu indiyə kimi qalır.

Qurbanəlibəy dumanlı baxışlarla Hüseyni seyr edib:

-Nə quzu, necə quzu? – dedi – Məgər mən sən pulunu vermədim?

-Bəy, doğrudu, cibinizdən üçlüyü çıxardınız ki, verəsiniz, amma mənə vermədiniz, haman üçlüyü verdiz kamança çalana. Hazır kamançaçı Akop ölməyib ki... İstəyirsiz çağırın, soruşun. Yoxsa qurban olsun sizə o üç manat, onun mahiyyəti nədi ki, mən yalan ərz edirəm. Qurban olsun...

Qurbanəlibəy hirsle onun sözünü kəsdi:

-Mən nə bilim nə puldu, nə cəhənnəm oğlu köpəyin quzusudu? Küçənin ortasında başlamısan quzu belə gəldi, kamança belə getdi. Utanmırsan? Vallahi soxaram bu xəncəli sənin qarnına. Başlamısan bilmirəm nə quzu, nə axmaq oğlu, kamançaçı köpək oğlu, nə axmaq oğlu axmaq? Quzu, mən bilmirəm nə quzu, nə zəhrimar oğlu zəhrimar. Soxaram xəncəli qarnına.

Hüseyn:

-Başına dönüm, bəy, daha niyə hirsələnirsən, – dedi, – qurban olsun sənə o üç manat. O üç manatnan mən nə dövlətli olacam, nə kasıb. Daha ürəyini niyə sıxırsan? Elə bil ki, o quzunu mən sənə peşkəş vermişəm, ehsanlıq vermişəm. Pulu-zadı lazım deyil...

Qurbanəlibəy bir-iki addım atdı, sonra nə fikir elədisə, dayandı və cibindən üç manat çıxardıb Hüseynə uzatdı:

-Al bu köpək oğlu quzunun pulunu, – dedi.

Hüseyn pulu alıb qoydu cibinə və:

-Allah bəyə ömür versin, – dedi.

Qurbanəlibəyin yataq otağı. Qurbanəlibəyin arvadı səhər vaxtı ayılıb gördü ki, əri yanında, elə əyni paltarlı yatıb, fısıldayır. Arvad yavaşca paltarını geyib çıxdı eşiyə. Qaravaş süpürgə ilə həyəti süpürürdü. Kəblə Qasım əlində xəlbir tövlənin qabağında durub arpa təmizləyirdi. Aşpaz Əli əlində xəkəndaz samovara kömür salırdı. Xanım Kəblə Qasımdan soruşdu:

-Niyə belə gec gəldiniz?

Kəblə Qasım:

-Qonaqlıq çox uzun çəkdi, onun üçün gec gəldik, – dedi.

Xanım:

-Kim idi qonaqlar?

Kəblə Qasım:

-Ay xanım, nə bilim, – dedi, – çoxlu qonaq vardı, hamısı da böyük adamlar idi.

Xanım:

-Kəblə Qasım, xanımlar da elə kişilərlə bir yerdə oturmuşdular? – deyər soruşdu.

-Bəli.

-Bıy, aman Allah. Sən Allah, Kəblə Qasım, nəgıl elə görək ağan nə qayıırırdı, kimlənlə danışırırdı, nə danışırırdı...

-Xanım, mən nə bilim nə danışırırdılar.

-Kəblə Qasım doğrusunu de görək, ağan da urus arvadlarıynan

danışdı.

–Ağam urus arvadlarıynan az danışdı. Amma nəçəlnik çox danışdı.

Aşpaz Əli samovarı gətirdi qoydu pilləkənin üstünə və xanımdan soruşdu:

–Xanım, bu gün nə bişirim?

–Bə Qurbanəlibəy gecə demədi ki, nə bişirək?

Əli:

–Gecə ağa elə hirsli idi ki, hələ istəyirdi mənə öldürsün, – dedi, – xəncərini çıxartdı və mənə dedi ki, soxacam bu xəncəri sənə qarnına.

Xanım:

–Kəblə Qasım, ağa niyə hirslənmişdi ki? – deyər soruşdu.

–Ağam heç zəda hirslənməmişdi, ancaq kəndə yetişəndə köpək oğlunun itləri töküldülər üstümüzə və atlarımızı hürkütdülər.

Xanım:

–Kəblə Qasım, yəqin ağa yenə keflənmişdi, – dedi.

–Xeyr, keflənməmişdi, – dedi Kəblə Qasım.

Xanım girdi içəri və yavaşca Qurbanəlibəyə yaxınlaşıb gördü ki, bərk yuxudadır. Sonra çıxdı eşiyə və aşpaz Əliyə on altı qəpik verib dedi:

–Əli, get iki gırvənkə ot al gətir, bozbaş bişir...

Gün qalxıb günorta olmuşdu. Kəblə Qasım, qaravaş və xanım tut ağacının altında üç tərəfdən çarşabı tutmuşdular, aşpaz Əli isə ağacın başına çıxıb budağı silkələyirdi və çarşabın içində yekə-yekə yetişmiş ağ tutlar tökülürdü.

Budağa bir-iki tək vurandan sonra Əli qalxdı bir az da yuxarı.

Ağacın başından kəndin ətrafı əl içi kimi görünürdü, uzaqda meşə, yaşıl zəmilər, yoncalıqlar və qara şum yerləri. Həmin mənzərəyə bir az tamaşa edəndən sonra Əlinin gözü belə bir şey sataşdı: meşə tərəfdən kəndə sarı bir dəstə atlı gəlirdi. Bunu görüb Əli üzünü tutdu aşağı və dedi:

–Kəblə Qasım, kəndə çoxlu atlı gəlir, amma kəndliyə oxşamırlar.

Kəblə Qasım, xanım və qaravaş bir-birinin üzünə baxdılar, sonra xanım dilləndi:

–Kəblə Qasım, kəndə çoxlu atlı gəlir, amma kimdi bu gələnlər?

Kəblə Qasım qalxdı aşpazxananın damına və sağ əlini gözünün üstünə qoyub başladı diqqətlə yola baxmağa.

Atlılar yaxınlaşdıqca Kəblə Qasım onları tanıdı – naçalnikin və pristavın düymələri, xanımların şlyapaları aşkar bilinirdi.

Kəblə Qasım tez yendi aşağı, qaçıb gəldi xanımın yanına və tövşüyə-tövşüyə dedi:

–Xanım, bu gələnlər, deyəsən, elə dünənki qonaqlardır.

Xanım:

–Dünənki qonaqların burda nə işləri var? – dedi.

–Mən nə bilim, a xanım...

Bu heyndə küçədə mərəkə qopdu. İtlərin hürüşməsi, adamların qaçışması, at tappıltısı. Küçə qapısı döyüldü.

Xanım qaçdı içəri və pəncərədən küçəyə baxıb gördü ki, küçə doludur atlılarla. Hamısı rus qulluqçuları və rus xanımları. Xanım Əlini çağırır:

–Get, de ki, ağa evdə deyil, – dedi.

Əli qaçdı darvazanın yanına və xanım da qaçdı evə, Qurbanəlibəyi oyatmağa. Bəy:

–"a... ..a" eləyib çöndü o biri böyrünün üstünə.

Xanım:

–A kişi, dur, – dedi, – dünənki qonaqlar gəliblər bizə.

Qurbanəlibəy yenə: "a...a..." eləyib gözlərini açdı və arvadına:

–Cəhənnəm ol, – deyib gözlərini yumdu.

Arvad:

–A kişi, dünənki qonaqlar gəlib e, – deyəndə Qurbanəlibəy gözlərini açıb hövlnak qalxıb oturdu və soruşdu:

–Nə deyirsən? – Və artıq məsələni dərk etdiyiçün durub cumdu pəncərənin qabağına, baxdı gördü ki, dünənki qonaqların hamısı gəlib dayanıb darvazanın qarşısında.

Qurbanəlibəy tələsik:

–Qoy desinlər ağa evdə deyil, – dedi.

Xanım çıxdı eşiyə və bəy mələfəni götürüb çarşab kimi saldı başına, çıxdı həyətə. Qaçıb soxuldu tövləyə və girdi atın axuruna.

Qapıda aşpaz Əli qonaqlara:

–Ağa evdə deyil,-dedi.

Və Kəblə Qasım da təsdiq elədi:

–Bəli, ağa, doğru sözdür, bəy evdə yoxdur.

Naçalnik təəccüblə bunlara baxdı, çıxarıb papiros yandırdı və:

–Bəy hara gedib ki, evdə deyil? – deyə xəbər aldı.

Əli və Kəblə Qasım:

–Bilmirik, - dedilər.
Naçalnik:
–Bəs o özgə yerə gedəcəkdi, bizi niyə qonaq çağırırdı? – deyə soruşdu.
Yenə Əliyə Kəblə Qasım:
–Bilmirik, – dedilər.
Xanımlardan biri:
–Barı bir stəkan su içə bilərikmi? – deyə soruşdu.
Kəblə Qasım qaçdı evdən kasada su gətirdi və pristav:
–Dəxi burda niyə dururuq, qayıdaq gedək,- dedi.
Naçalnik:
–Bəli, – dedi. – Gedək.
Bu vaxt tövlədə atların biri başladı kişnəməyə və naçalnik Kəblə Qasımdan soruşdu:
–Bəyin atları tövlədədir?
Kəblə Qasım:
–Bəli, - dedi.
Naçalnik yoldaşlarına belə təklif elədi:
–Çox əcəb. Biz bu qədər yolu zəhmətlə gəlmişik, barı heç olmasa bəyin atlarına baxaq, sonra qayıdaq.
Pristav:
–Baxaq, – dedi, – dünən bəy yaman tərifləyirdi atlarını.
Naçalnik:
–Tövləyə gedə bilərikmi? – dedi.
Kəblə Qasım:
–Buyurun, - dedi.
Qonaqlar girdilər həyətə və üz qoydular tövləyə tərəf. Qurbanəlibəyin arvadı həyətdə qonaqları görüb qaçdı soxuldu otağa və qonaqlar girdilər tövləyə. Naçalnik qabaqdakı atı görüb dedi:
–Bu elə bəyin dünənki atıdır.
Sonra qonaqlar yeridilər içəri və bir kəhər atın yanında dayandılar. Naçalnik atın qabağına keçib Kəblə Qasımdan soruşdu:
–Budurmu bəyin tərifi atı?
–Bəli.
Qonaqlar başladılar atın o tərəfinə bu tərəfinə dolanmağa. Naçalnik axura tərəf hərəkət eləyib istədi atın ağzına baxsın. Axura yaxınlaşan kimi naçalnik dik atıldı və çıxırdı:
–Ax, çort vozmi!

Axurun içində kəfənə bürünmüş bir şey naçalnikin gözüne sataşdı. Naçalnik yanındakı pristavın əlindən yapışib yavaşca yeridi axurun yanına və diqqət eləyib gördü ki, axurda ağ kəfənə bürünmüş Qurbanəlibəyin özüdür.

Bunu görcək naçalnik çəpik çalib qəh-qəh çəkib güldü və dedi:

-A... a... a... drujok, sən burda imişsən. Biz də nigaran qalmışıq...

Qonaqlar da bir-bir gəlib bəyə diqqət ilə baxdılar. Qurbanəlibəy heç qımıldanmırdı. Yerindən tərpənmirdi.

Qonaqlar atlarına minib geri döndülər.

Pristavın iş otağı. Pristav şair Yeldainin kitabını masasının üstünə qoyub. Məhmanxanadakı müsafirlərdən ikisi – Mirzə Cəfər və müəllim Qulu da burdadırlar. Diqqətimizi yan qapının üstündən asılmış pərdə çəkir. Pərdə arabir tərpənir.

Müəllim:

–Cənab pristav, namusuma and içirəm ki, bu bir şer kitabıdır, burda dövlətə xilaf olan bir kəlmə-zad tapmazsınız. Hansı səhifəsini açıb oxusanız, cümlə şerdir və biz də şer həvəskarıyıq, çünki lətif söz, incə kəlmə, bərgüzidə bir beyt...

Pristav güzgüyə baxıb bıqlarına sığal verdi, bir səhifəni açıb:

–Burda nə yazılıb? – deyə, Mirzə Cəfərə müraciət etdi.

Mirzə Cəfər oxumağa başlaydı:

Sima tühaf nə yəşanir, olubdu xəlha dilbər,

Umumi-qərb zəraf nə kar-kur səfihan,

–Yəni: əkərəm mən bistanımda "ğəbr" gülünü və "ğəbrin" qönçələri açılib ətirli olar və mən güldən dərib apararam o nazənin yarımaya ithaf edəyəm.

Pristav başqa bir səhifəni açıb müəllim Quluya müraciət etdi:

–Siz oxuyun görək burda nə yazılıb?

Müəllim Qulu oxumağa başladı:

–Cəmin cəmal cümuli-cül eləyibdir.

Mirzə Jəfər dayana bilməyib:

–Pəh, pəh – deydi, – cənabi pristav, siz bir fikir verin, bir "cim" hərfi ilə görün nə böyük bir mənanı ifadə edib...

Pristav:

–Yaxşı, – dedi, – gedə bilərsiz. Kitabı da apara bilərsiz.

Mirzə Cəfər ehtiyatla kitabı götürdü və hər ikisi pristava təşəkkür edə-edə otaqdan çıxdılar. Ardlarınca qapı bağlanan kimi pərdə arxasında gizlənmiş Arakelov çıxdı:

–Cənab pristav, siz bilən yaxşıdır, amma hər halda bu müsəlmanları gərək belə asanca buraxmayaydınız. Bu məsələnin altında, mənə, başqa işlər də var. Mən çox nigaranam ki...

Pristav güzgüyə baxıb bıqlarına bir də tumar verərək onun sözünü kəsdi.

–Arxayın olun, cənab agent 07, – deydi, – müsəlmanlar sarıdan heç bir nigarançılığa əsas yoxdur.

Hüseynin həyəti. Hüseynin arvadı paltar yamayır.

–A kişi, yaman nigaranam uşaqların əyin-başı sarıdan, qışı bu cırcındırlardan nə sayaq çıxaracaqlar?

Hüseyn qucağında tutduğu quzunun başını tumarlayır:

–Heç nigaran olma, arvad, – deyir. – Qulağın səsdə olsun. Elə ki, Qurbanəlibəy "nar kimi" havasını oxumağa başladı, mənə xəbər elə...

SON

1993-cü il iyun-avqust

QARANLIQ (Radiopyes)

Arxivimi səliqəyə salarkən tamamilə unutduğum köhnə əlyazmamı gördüm. Altında tarixi göstərilməsə də, dəqiq deyə bilərəm ki, 60-cı illərin əvvəllərində yazılıb. O vaxt mən absurd teatrla, Bekketin, İoneskonun pyesləriylə maraqlanırdım. Moskvada təhsil aldığı 1962-64-cü illərdə bu pyeslər hələ rus dilində çap olunmamışdı, amma makinada yazılmış mətnləri əllərdə gəzirdi. Mən də tapıb oxumuşdum.

Radio-pyesi yenidən gözdən keçirəndə dərhal o da yadıma düşdü ki, onun adını, süjetini, personajlarını, hətta bəzi dialoq və replikalarını yuxuda görmüşdüm. Sonra, təbii ki, üzərində müəyyən iş apararaq yazıya köçürmüşdüm.

Pyes hardasa absurd teatrının təsiriylə yazılıb. Daha doğrusu, pyesdən əvvəl gördüyüm yuxu bu təsirlərdən qidalanıb. Ümumiyyətlə, nə qədər qərribə görünsə də, mən bəzi yazılarımin süjetlərini yuxuda, özü də çox aydın və dəqiq şəkildə görmüşəm. Məsələn "Əlaqə" povestini, "Qırmızı limuzin" hekayəsini, "Otel otağı" povestinin finalını və dediyim kimi, həmin bu radio-pyesi. Yəqin ki, bunu lağa qoyan tapılar: "Yuxuda gördüklərini yazır". Hə qəm. Mən ki yatıb yuxumda kiminsə vəzifəsini, yerini tutduğumu görmürəm, bəzən, ara-sıra bədii süjetlər görürəm.

Əlbəttə, o vaxtlar bu pyes nə radioda səslənə, nə çap edilə bilərdi. Odur ki, yazıb bir qırağa atmış və unutmuşdum. Heç bilmirəm indinin özündə də radioda səslənməsi nə dərəcədə məqbuldur. Amma hər halda, qırx il bundan əvvəl yazılmış bu radio-pyesi oxuculara təqdim etmək istəyirəm.

Müəllif
20 avqust 2003

İŞTİRAKÇILAR (SƏSLƏR):

Qadın

Kişi

Evin sahibəsi – yaşlı qadın

Qapı döyülür. Əvvəlcə aram-aram, sonra get-gedə daha şiddətlə. Addım səsləri.

Kişi: Nə bərk döyürsünüz. Bəlkə evdə yoxdurlar.

Qadın: Evdədirlər.

Kişi: Qadınsınız?

Qadın: Görmürsünüz?

Kişi: Bu qaranlıqda necə görüm? Görmürsünüz ki, zilzülmət qaranlıqdır.

Qadın: Əcəb danışdınız. (*Kişini yamsılayaraq*) Görmürsünüz ki, görmürsünüz.

Kişi: Bağışlayın. Könlünüzdə dəymək istəmədim. Amma bəlkə doğrudan da, evdə heç kəs yoxdur.

Qadın: Var.

Kişi: Hardan bilirsiniz?

Qadın: Özləri məni qonaq çağırır.

Kişi: Onda bəlkə zəngi basasınız.

Qadın: Söz danışdınız da... Elektriki söndürüblərsə, zəng işləyər?

Kişi: Düz deyirsiniz. Heç ağılıma gəlmədi. Axı mən də onuncu mərtəbədən liflə düşə bilmədim, pilləkənlərlə piyada enirəm. Xeyli vaxt liftin düyməsini basdım, sonra birdən ağılıma gəldi ki, (*gülür*) axı elektrik yoxdursa, lift də işləyə bilməz.

Qadın: Siz bu evdə olursunuz?

Kişi: Yox.

Qadın: Qonaq gəlmisiniz?

Kişi: Həm hə, həm yox.

Qadın: Hecə yəni həm hə, həm yox.

Kişi: Məni heç kəs heç vaxt qonaq çağırır. Öztüm gedirəm.

Qadın: Kimə qonaq getmişdiniz ki...

Kişi: Kimə gəldi. Əsasən, çoxmərtəbəli evlərə qonaq gedirəm. Çıxıram onuncu mərtəbəyə. Lift işləyəndə bu çətin deyil. Sonra bir-

bir qapıları döyürəm. Soruşanda kimsən, deyirəm kilimçi.

Qadın: Qapını açıb sizi içəri çağırırlar?

Kişi: Çox vaxt yox. Demək olar ki, heç vaxt çağırırlar. Daha doğrusu, hələ bir dəfə də içəri çağırmaıblar.

Qadın: Siz dilənçisiniz?

Kişi (təlaşla): Yox, yox, məbadə. Mənim haqqımda belə düşünməyin, rica edirəm. Mən dilənçi deyiləm.

Qadın: Dilənçi deyilsiniz, bəs kimsiniz?

Kişi: Kilimçi.

Qadın: Yəni kilim-palaz satırsınız?

Kişi: Yenə tapmadınız.

Qadın: Onda mən heç nə başa düşmürəm.

Kişi: Elə mən özüm də başa düşmürəm.

Qadın yenə şiddətlə qapını döyür.

Kişi: İnanın mənə, orda heç kəs yoxdur.

Qadın: Hə bilirsiniz axı?

Kişi: Çünki bu binada heç kəs yaşamır.

Qadın: Hardan bilirsiniz?

Kişi: Dedim axı, mən onuncu mərtəbədən gəlirəm. O vaxt işıq vardı, liftlə rahatca qalxdım onuncu mərtəbəyə. Bilirəm ki, hər mərtəbədə iki mənzil var. Hamısının qapılarını döydüm, heç kəs hay vermədi. Belə-belə gəldim çıxdım bax bu mərtəbəyə. Bura neçənci mərtəbədir ki?

Qadın: Altıncı.

Kişi: Görürsünüz, hələ beş mərtəbə də var, amma bilirəm ki, oralarda da heç kəs yoxdur.

Qadın şiddətlə qapını döyür.

Kişi: Hə qədər döyürsüz döyün, bu mərtəbədə də heç kəs yoxdur.

Qadın (inadla): Var, var (*qapını daha da şiddətlə döyür*).

Qapının ardından, uzaqdan ev sahibəsinin – yaşlı qadının səsi gəlir.

Ev sahibəsi: Kimsən, ay adam?

Qadın: Mən.

Ev sahibəsi: Hə istəyirsən?

Qadın: Qonaq gəlmişəm.
Ev sahibəsi: Kimə, bizə?
Qadın: Bəli, sizə
Ev sahibəsi: Kim çağırır ki səni?
Qadın: Siz.
Ev sahibəsi (*təəccüblə*): Mən?
Qadın (*bir qədər tərəddüdlə*): Yəqin ki, siz.
Ev sahibəsi: Onda dayan, paltar yuyuram, yuyub qurtarım, sonra qapını açaram (*uzaqlaşan addım səsləri*)
Kişi: Gördünüz? Mən deyən oldu.
Qadın (*bir qədər əsəbi*): Siz deyirdiniz ki, evdə heç kəs yoxdur. Varmış.
Kişi: Hə olsun var, qapını ki açmadı...
Qadın: Paltar yuyurmuş, yuyub qurtarsın, açacaq.
Kişi: O heç bir vaxt yuyub qurtarmayacaq.
Qadın: Axı siz hardan bilirsiniz?
Kişi: Başna gələn başmaqçı olar. Heçə illərdir ki, mən evləri qapı-qapı gəzirəm, istəyirəm heç olmasa bir nəfər, bircə nəfər qapını açıb məni içəri çağırırsın, oturub ərşdən-kürşdən söhbət eləyək. Hərə bir bəhanəylə boyun qaçırır, qapını açmırlar. Biri deyir, mane olma, əsər yazıram; biri deyir, yatmışam; biri deyir, şahmat oynayıram; biri deyir, telefonla danışırıam, televizora baxıram, mən nə bilim krossvord doldururam. Biri də bax belə, (*gülür*) deyir ki, paltar yuyuram.
Qadın: Axı məni özləri qonaq çağırır.
Kişi: Özləri, yəni kim?
Qadın: Hə bilim. Hər halda kimsə çağırır da. Çağırmasalar gəlməzdim ki... Bəlkə evi səhv salmışam.
Kişi: Fərqi yoxdur, başqa evə getsəz də, eyni üz göstərəcəklər. Hələ üstəlik işıqlar da keçib. Ağlı başında olan adam bu qaranlıqda tanımadığı adama qapı açar? Yaxşı oldu, heç olmasa sizə rast gəldim, gəlin çıxıb gedək, doyunca söhbət edək.
Qadın: Mən heç yerə gedən deyiləm. İstəyirsiniz mərc çəkək ki, gec-tez qapını açacaq (*qapını döyür*).
Kişi: Yaxşı, gəlin mərc çəkək ki, açmayacaq. Hədən mərc çəkək?

Qapı açılır.

Qadın (*sevincək*): Gördüz? Açdı qapını, heyf ki, mərc çəkə bilmədik, udardım.

Kişi (*məyus*): Hə deyim, bəxtiniz varmış, mənimki heç gətirmir.

Ev sahibəsi: Burda kişi də var?

Qadın: Görmürsünüz?

Ev sahibəsi: Bu qaranlıqda nə görmək olar ki?

Qadın: Paltarları yuyub qurtardınız?

Ev sahibəsi: Hə. Alt paltarlarım idi. (*Qəfildən*) Siz də oğrusunuz?

Qadın: Hə danışırırsınız? Biz abırlı adamlarıq.

Ev sahibəsi: Hə deyim, vallah. Bizə tez-tez oğru gəlir, elə bildim ki...

Qadın: Tək yaşayırsınız?

Ev sahibəsi: Bəli!

Kişi: Bəs tək yaşayırsınız, deyirsiniz də ki, tez-tez oğru gəlir, qorxmadınız qapını açdınız. Bəlkə elə biz doğrudan da, oğru olaydıq.

Ev sahibəsi (*dərindən köksünü ötürür*): Eh oğru gəlib nə aparacaq ki... Evdə iki dəst alt paltarımdan başqa heç nə yoxdur. Bir dəsti əynimdədir, bir dəstini də indi yudum, yaş alt paltarı oğrunun nəyinə gərəkdir.

Qadın: Evdə başqa heç nə yoxdur?

Ev sahibi (*bir qədər şübhəylə*): Yox. Nədir ki...

Kişi: Heç əşi, qorxmayın, biz oğru-filan deyilik. Bəs evinizin başqa şeyləri niyə yoxdur?

Ev sahibəsi: Hamısını oğrular aparıb. Əvvəl bir dəstə gəldi. Xeyli şey apardı. Qalanlarını da sonra gələnlər apardı.

Qadın: Polisə xəbər verməmisiz?

Ev sahibi: Niyə, vermişəm.

Kişi: Hə deyirlər?

Ev sahibəsi: Hə deyəcəklər? Deyirlər ki, sən oğrular gələndə bizə xəbər ver ki, gələk tutaq, yoxsa çıxıb gedəndən sonra hardan tapacayıq onları?

Kişi: Siz də xəbər vermisiniz?

Ev sahibəsi: Odur indi xəbər verdim. Elə bildim siz də oğrusunuz. Bağışlayın. İndi gələrlər. Narahat olmayın, oğru deyilsinizsə, bir az pul alıb buraxacaqlar. Hər dəfə gələndə məndən də alırlar.

Qadın: Sizdən? Niyə görə?

Ev sahibəsi: Necə niyə? Deyirlər zəhmət çəkib gəlmişik, heç

olmasa, benzin pulumuzu ver.

Qadın: Ah keçəydlər əlimə belə milislər. Bircə dəfə görə bilsəydim onları.

Ev sahibəsi (*riqqətlənərək*): Əziz balam, gözümlün işığı. Hardasan, gəl, gəl səni qucaqlayım.

Qadın: Sürdünüz nə yaman daşdı, Polislərə görə?

Ev sahibəsi: Yox, yox, nə danışırısan. Mən səni gözləyirdim, bilirdim ki, gələcəksən. Mənim əzizim, gözümlün işığı, sən korsanmış.

Qadın (*kədərli*): Nədən bildiniz?

Ev sahibəsi: Dedin ki, belə polis görməmişən. Ancaq korlar belə polis görməyib.

Qadın (*acı-acı*): Siz zarafat edirsiniz, məcazi mənada deyirsiniz, amma mən sözün hərfi mənasməda koram, özü də anadangəlmə koram.

Ev sahibəsi (*mütəəssir olaraq*): Əziz balam, mən bunu bilirdim, səşindən duymuşdum. Gözləimin işığı, axı mənim də otuz ildir gözlərim görmür.

Uzaqdan zəng səsi gəlir.

Kişi: Zəng səsi. Deyəsən, işıqlar yandı. Bir zəngi basın.

Qadın: Bu saat

Zil zəng səsi.

Qadın: Gördünüz, elektriki veriblər. Yaxşı biz kuruq, siz bəyəm görmədiniz ki, işığı yandırılar.

Kişi (*köksünü ötürür*): Necə görüm? Axı mən də sizin kimi koram.

Müxtəlif yerlərdən zəng səsləri eşidilir.

Qadın: Deməli, hər yerdə işıq yanır.

Kişi (*qüssəylə*): Bəli, bircə biz qaranlıqdayıq. (*Polis maşınının sirenəsi, polis fətləri, sonra da bir neçə adamın zəhmli addım səsləri eşidilir*).

SON

60-cı illərin əvvəlləri

Sadiq çarpayısında uzanmışdı. Bənizi qaçmışdı.

–Heç demə, Cahangir, ürək yenə şuluq eləyir.

–Axı səhər idarədəydin.

–Hə, yazım vardı.

Sadiqla Cahangir dost, qonşu və həmpəşə idi. İkisi də rejissor idi. İkisi də radioda işləyirdi.

Sadiq dirsəklənib qalxdı.

–Səhər Füzulinin "Leyli Məcnun"unu lentə yazırdıq. Birdən ürəyimin sancısı tutdu. Bir təhər yazını axıra çatdırdım. Uşaqlar maşın tutub evə gətirdilər.

Cahangir:

–Yorğunluqdandır, – dedi, – keçər.

–İndi bir az yaxşıyam. Amma bir-iki gün dincəlmək istəyirəm.

–Yaxşı eləyirsən. Ağillı başlı istirahət elə.

–Elə sənə də ona görə zəhmət verirəm. "Leyli Məcnun" sabah efirə getməlidir. Mətnini yazmışam. Amma calama qalıb.

Onlar müxtəlif rulonlarda, müxtəlif vaxtlarda, müxtəlif yerlərdə yazılmış mətnlə musiqi müşayiətini, səsləri birləşdirib hazır veriliş halına salınmasına "calama" deyirdilər. İndiki dövrdə radio verilişlərin əsas hissəsi lent yazılarında səslənir: mətnin, musiqinin yazılması kimi "calama" – montaj da çox mühüm və xüsusi rejissor məharəti tələb edən bir işdir. Sadiq bunu bilirdi, odur ki, Cahangirə müraciət edirdi – onun səriştəsinə bələd idi.

–Elə bu, – Cahangir gülümsündü, – mən də deyirəm bunun xahişi nədir. Saat neçədən vaxt almısan?

–Səkkizdə operator gələcək. Tahir yaxşı üzü yola uşaqdır.

–Aa, çox gözəl. Onda məni bağışla, bir balaca işim var. Səkkizdə orda olaram.

Cahangir artıq qapıdan çıxırdı ki, Sadiq onu səslədi.

–Dayan, Cahangir, amma bir məsələ var.

Cahangir dayandı və Sadiğın səsindəki xaldan, intonasiyadan nə isə duydu, ürəyinə nə isə damdı və o Sadiğa tərəf çevrilib onun üzünün ifadəsini görəndə nə deyəcəyini tələffüz etdiyi andan bir saniyə qabaq qavradı, içində nə isə titrədi, qırıldı, daxilində anlaşılmaz bir təlatüm hiss etdi və bu qərribə həyəcanı boğub dərhal

sakit, laqeyd görkəm aldı.

Sadiq:

–...əvvəlcədən səni xəbərdar etmək istəyirəm, – dedi, – Şamxalgili yazmışam.

–Şamxalgil kimdir? – deyə Cahangir etinasızlıqla soruşdu?

–Şamxalla Südabəni.

–Hə... – Cahangir rişxəndlə gülümsündü. – Leyli Məcnun?

–Hə, Südabə Leylini oxuyub. Şamxal Məcnunu.

Cahangir papiros çıxartdı, damağına qoyub alışdırdı.

–Sən arxayın ol, Sadiq, – dedi, – Nəcəfi taparam. Axşam çalayıb qurtararlar.

Sadiq yerində dik oturdu.

–Əşi, dayan görüm. Axı mən səndən xahiş elədim. Nəcəfə özüm də deyə bilərdim. Sən...

–Bağışla, Sadiq, mən o verilişi işləyə bilməyəcəyəm.

–Axı niyə?

–Niyəsini özün bilirsen. Vaxtilə üzümə gülüblər. İllər keçib. Yaralar qaysaqlanıb. İndi istəmirəm dalımca gülsünlər.

O, boyun qaçırmasının əsas səbəbini demirdi. Əsas səbəb o idi ki, Cahangir o iki nəfərin səsiylə işləmək, yaratmaq yox, sadəcə olaraq bu səsləri eşitmək istəmirdi. Bütün bu illər ərzində Şamxalla Südabənin səsi gələn kimi o, radionu keçirmişdi. Bütün bu illər ərzində o, diqqətlə teatrın afişalarını izləmişdi. Bu iki nəfərin oynadıqları tamaşalara getməməkçün izləmişdi.

–Demək, qəti boyun qaçırsan?

–Qəti. Amma sən arxayın ol. Mən mütləq bir rejissor taparam.

–Yox, – Sadiq çarpayısından qalxıb çəkmələrini geyinməyə başladı, – zərər yoxdur özüm gedərəm.

Cahangir sakitcə ona baxırdı. Sadiq ayaqqabısının bir tayını geyindi. İkincisinin bağını açmağa başladı. Susurdular. Cahangir qəfilcən soruşdu:

–Fond yazısıdır? Saxlanacaq?

–Yox, bircə dəfə sabah efirə gedəcək. Vəssalam. Sonra pozacaqlar.

Cahangir ayağa durdu.

–Yaxşı, – dedi, – çəkmələrini çıxart...

Axşam saat səkkizin yarısında Cahangir calama otağında oturub səs operatorunu gözləyirdi.

Rəflərin üstündə "Leyli Məcnun", TMətnU Səs operatoru "Tahir" yazılmış üç qutu lent vardı. Bu üç karton qutunun içində fəvqəlhəssas ferromaqnit mixəyi lentlər üzərində ölümsüz eşq dastanı yazılmışdı.

Çatılası, adi, insani səadətini böyük, ümitsiz, əbədi həsrətə qurban vermiş bir gəncin cəfası. Dövrən, yaxşı-yaman adamlarla birlikdə, onlar kimi nə Məcnunu, nə məcnunluğu anlamış sadədil bir qızın insani vəfası...

Səslər. Nofəlin səsi... İbn Səlamın səsi... Məcnunun atasının səsi... Leylinin anasının səsi... Bir də Leylinin özünün səsi – Südəbənin səsi...

–Bıy, Cahangir müəllim, "Leyli Məcnun"u siz işləyəcəksiniz?

Cahangir başını qaldırdı. Tahirin bütün çöhrəsinə təəccüb çalınmışdı.

–Hə. Mən işləyəcəm.

Tahir heç nə demədi. Pencəyini çıxartdı. Mənalı baxışlarla Cahangiri süzdü.

"Hətta bu uşaq da məsələdən agahdır. Amma bütün şəhərin danışdığı bir əhvalatı bilmək nə böyük iş imiş?"

Səkkizə beş dəqiqə qalmış onlar işləməyə başladılar.

"Leyli Məcnun" simfonik poemasının nigaran, təlaşlı, həyəcanlı səsləri çırpınır, yaddaş cığırıları Cahangiri keçmişlərə çəkir, illər, işlər, görüşlər arxasında qalmış günlərə aparırdı. Toz, duman içində itmiş uzaq üfüqlər. Elə bil o, çoxdan varaqılamadığı toz basmış kitabların unudulmuş səhifələrini açır, oxuyur, tanımır, yaddaşına qaytara bilmirdi. Lakin birdən bir söz, cümlə, bir fikir, bir ifadə qəfil külək kimi onu qamarlayır, qulağına uzaq bir səsi, gözlərinə mehriban gülüşü, burnuna tanış qoxunu, əllərinə doğma toxunuşu gətirir, qarmaq kimi yaddaşına ilişərək xatirələrin hamısını çəkirdi. Toz uçar, duman durulur, uzaq üfüqlər – keçən illər, günlər silinmiş güzgü kimi aydınlaşır, təmizlənir, Cahangir Südəbəni duyurdu.

İki il onun arvadı olmuş, sonra ona vəfasız çıxmış Südəbəni.

Yandırır yaxıcı bir inciklik Cahangirin boğazında qəhərləndi və bir an o, Südəbəylə Şamxala bəslədiyi nifrət qədər özünə də nifrət etdi. Bu verilişə yiyə durduğuna görə, bax, indicə, iki dəqiqədən sonra bu musiqi parçasının ardınca eşidəcəyi səsləri eşitməyə razılıq verdiyinə görə...

–Cahangir müəllim, mətni verim?

Cahangir fikirlərindən ayıldı.

–Bilirsən nə var, Tahir, – dedi, – hələ dayan, calamaya başlamayaq. Gəl bir mətnə başdan axıracan qulaq asaq... Tahirin qolundan yapışdı – bilirsənmi, mətni Sadıq yazıb...

–Hə, bilirəm. Bu saat...

Cahangir papiros yandırır oturdu. Arxası Tahirə tərəf idi. Bilirdi ki, Tahir aparatlarla əlləşir, lentləri rahlayır. Bu iş bir neçə dəqiqə çəkəcəkdir. Sonra gur səslə dinamiklərdən gündüz yazılmış mətn eşidilməyə başlayacaqdı. Bu dörd ildə Cahangir ilk dəfə o səsləri, onların səslərini eşidəcəkdə.

Saniyələr, dəqiqələr keçirdi. Cahangir qulağını şəkəlib düymənin səsini gözləyirdi...

Tahir düyməni basır. Qocaman artist Əkbərli mətni oxumağa başlayır. Poemanın əvvəli. Bu hələ müqəddimədir. Hələ nə Məcnun var, nə Leyli... Bir neçə dəqiqə vaxt, bir neçə metr keçəcək. Əkbərli Leylidən, Məcnundan söhbət açacaq... sonra...

Cahangir gözlərini yumdu və birdən lap qulağının dibində Südəbənin gülüşünü eşitdi. Qayğısız günlər, sevinclə dəqiqələr – ay xoş ol günlər ki, mən həmrəz idim canan ilə – Leylinin gülüşləri, qəh-qəhələri; Südəbənin qərribə gülüşü vardır. O, içini çəkib gülürdü.

Məcnunun səsi gəldi.

Məhvəşimdən düstar dövrən cüda istər məni.

İllər keçmiş, lakin Şamxalın səsindeki bu yalançı pafos, saxta həyəcan, qəlp ehtiras qalmışdı. Cahangir bu səsə dözə bilmirdi. Vaxtilə Cahangirin rejissorluq etdiyi tamaşalarda Şamxalın oynadığı rollar bir-bir onun gözləri qarşısından keçirdi. Bəlkə də o, hər şeyi Şamxala bağışlaya bilərdi. Bircə istedadsızlığı bağışlaya bilmirdi.

O, son məşqi – Südəbə və Şamxalın məhəbbət səhnəsini xatırladı. Bu səhnə tamaşanın zirvəsi olmalıydı.

Lakin Şamxalın dilində ən kövrək eşq etirafları boş, sönük bir qəlbin laqeyd var-gəli kimi səslənirdi. Cahangir indiyəcən özünə bəraət verə bilmirdi: niyə o Şamxalı elə oradaca qovmadı... Premyera gününə az qalırdı, ayrı ifaçı hazırlamaq olmazdı. Elədir. Lakin Cahangir nə isə etməli idi. Südəbənin yaratdığı surət – kaman təki incə qız belə birisinə aşiq ola bilməzdi. Amma həyatın müəmmaları azmıdır? Görəsən...

Məcnun qəzəlini sona yetirdi.

Əkbərli Füzuli qəhrəmanlarının nakam tələlərindən, qarşılarına çıxan sədlərdən, amansız, zalım adətlərdən, insafsız insanlardan, ayrılıqdan, intizardan, hicrandan danışdı.

*Sonra isə Leyli gileylənməyə başladı:
Fələk ayırdı məni cəvr ilə cananımdan,
Həzər etməzmi əcəb nalövü əfqanımdan.
Ah idi həmnəfəsim...*

Bir an aparat sükuta qərq oldu.

Tahir cəld ayağa sıçradı: .

–Pauza, getdi, bu saat pauzanı kəsim.

Cahangir:

–Dayan, – dedi.

Həmin andaca dinamikdən güclü sezilən kədərli bir ah eşidildi, sonra yenə Leylinin səsi gəldi:

*...ah kim ol həm axır
Çıxdı ikrah qılıb kübleyi-ehzanımdan.*

Axı yazıq Tahir sənətin belə ecəzkar sirlərini nə biləydi.

Cahangir:

–Saxla, – dedi, – bu parçanı bir də ver.

...Ah idi həmnəfəsim...

Pauza. Cahangir gözlərini yumub sükutu dinləməyə başladı. Sükut Südəbənin nəfəsiylə dolu idi. Sükut Südəbənin ahını, səsinə gözləyirdi. Dinamik çox həssas idi və Cahangirə elə gəldi ki, ahı lap onun qulağının dibində çəkdilər.

...Ah kim ol həm axır...

Tahir təəccüblə Cahangirə baxırdı.

–Ya rəbb bəlayi eşq ilə qıl aşına məni!

Dinamikdən çirş bir səs gəlirdi.

Cahangir:

–Məcnun çox pisdir, – dedi:

Otaqda Cahangirdən və Tahirdən başqa heç kəs yox idi. Deməli, Cahangirin müraciəti Tahirə idi. Tahir nə cavab verəcəyini bilmirdi.

Axı ona məlum idi ki, Cahangirin arvadı Sədabə ondan boşanıb Şamxala gedib.

–Bəs Sədabə necə? – deyə Tahir düz Cahangirin gözlərinin içinə baxıb cəsarətlə soruşdu və dərhal qızardığını hiss etdi. Qızarmağa başladığını dərk edən kimi özünü ələ almağa çalışaraq daha da tünd qızardı.

Cahangir ona baxdı, dodaqlarında yüngül bir gülümsəmə gəzdi. Tahirin qızardığını, pərtləşdiyini görüb gülüşünü yığışdırdı.

–Sədabə? – deyə sakit soruşdu – Sədabə yaxşıdır.

Cahangir qızarmamışdı. Onun həyəcanı rənglərlə bürüzə vermək yaşı çoxdan keçmişdi.

–Bilirsən, Tahir, – dedi, – mən vaxtilə teatrda bütün artistlərlə işləmişəm. Sədabə istedadlı aktyordur. Onda daxili məzmun da var, sənətkarlıq da, ürək də, fikir də. Şamxal isə boşdur, puçdur. – Tahir diqqətlə ona qulaq asır, fikrini özündən yayındırıb üzünün rəngini qaytarmaq istəyirdi. Bu qaradınməz, həmişə dalğın, zəhmli kişi birdən-birə niyə belə söhbətçil olmuşdu, niyə belə səmimi, açıq danışdı. Cahangir bir xal da əlavə etdi – Şamxal boş, bayağı adamdır. Ona görə pis aktyordur. Məzmunşuz adam yaxşı sənətkar ola bilməz.

Tahir:

–Bəs Sədabə?

–Yox Sədabə boş, bayağı adam deyil. Sədabə...

O öz sözünü yarımçıq kəsib susdu.

–Cahangir müəllim, ikinci rulonu verim?

Cahangir köksünü ötürdü.

–Ver, – dedi.

–Vəfa hər kimsədən kim istədim ondan cəfa gördüm – deyə Şamxal Məcnunun adından deyiniirdi. Yalan deyirdi.

Çünki bu sözlər onu ağrıtmırdı. Bu sözlər onunçün rəngsiz, dadsız, qorxusuz, şəffaf sözlər idi.

Şamxal bu sözləri tələffüz edə bilirdi – duya, isidə bilmirdi. Müqəvva boyuna-biçiminə görə eyninə yatan paltarı duya, isidə bilmədiyi kimi. Taxta protez corabı hiss edə, titrədə bilmədiyi kimi..

Bu sözlərin dalında heç bir doğru, ağrı yox idi. Bu sözlərin dalında heç nə yox idi. Nə yol çəkən gözlər – ümitsizlik yollarını çəkən gözlər. Nə səksəkəli qulaqlar – qara tabut kimi susmuş

telefonun möcüzəsinə xəyal bəsləyən səksəkəli qulaqlar. Nə də qəlbin tələsik addımları – kədərdən, yalqızlıqdan, itkinlikdən qaçan addımlar.

Şamxal Məcnunu nə biləydi? O, özü heç bir vaxt başını itirməmişdi. Əgər ömründə vur-tut bircə dəfə başını itirmişdisə də bu itkinin yerini, məqamını və şərtlərini öz başının özü, beyni, fikri, dəqiq mülahizələri, götür-qoyları təyin etmişdi. Oxuduğu sözlər onu incitmirdi. O, Məcnun ola bilməzdi.

–Nə? – deyə Tahir soruşdu.

–Deyirəm Şamxaldan Məcnun olmaz. O, bütün verilişi şikəst edir.

–Hə. Amma daha neyləmək, gecdir...

–Hə, gecdir.

–Təzədən yazmaq olmaz, sabah efirə gedir.

–Lap yazmaq olsa da, bu gecə vaxtı onları hardan tapacaqsan. Yəqin tamaşada məşğuldurlar.

–Yəqin.

–Yaxşı, calamaya başlayaq?

Cahangir dinmir. Onun dinməməsini razılıq əlaməti sayan Tahir lentləri rahlayır. Cahangir dalğın baxışlarla ona baxır. Tahir əlini düyməçəyə uzadır.

–Dayan, Tahir, – Cahangir onu saxlayır. Studiya açıqdır?

–Hə, – Tahir təəccüblə ona baxır – nədir ki?

Kim bilir bu fikir Cahangirin başına haçan gəlmişdi. İndi burdamı? Şamxalın Füzuli şerini şikəst elədiyini eşidəndə ya daha qabaq, iki saat bundan əvvəl bura gələndə, ya gündüz Sadıqqildə. Bəlkə də lap çoxdan. Neçə il qabaq? O son məşq günü Südabə sənətinin qarşısında daha da aciz görünən Şamxal saxtakarlığı onu darıxdırıb üzəndə? O gün Cahangir Şamxalı səhnədən qovmadı və onun altını sonra çəkdi. Təntənəli premьера gecəsi və başqa gecələr, təntənəsiz gecələr, teleqraf dirəkləri kimi bir-birini təqib edən, teleqraf dirəkləri kimi boz gündüzlər, uzun axırsız gecələr, üzücü gündüzlər, yalqızlıq, ağrı, qəhər saatları, acı intizar, unudulmuş xatirələrin kədəri, belə gecələrin hansı saatında, hansı dəqiqəsində, oyaq vaxtımı, yuxudamı, haçan, axı haçan, necə və nə üçün onun beyninə düşmüşdü bu fikir. Cahangir bilmirdi.

–Tahir, aç studiyanı, təzə lent çıxar. Mənim səsimi yazacaqsan.

–Məcnunu siz oxuyacaqsınız?

Təsdiq işarəsini görüb gülümsündü. Cahangir bu gülüşün

mənasını başa düşürdü. O, başa düşürdü ki, Tahir ağzı yırtıq deyilsə belə, hər halda, yoldaşlarına, ailəsinə, kinoya getdiyi qızlara bu əhvalatı ləzzətlə, zövqlə, yerli-yataqlı danışacaqdı. Cahangir bilirdi ki, Sadıq bu barədə eşidəndə, əlbəttə, təəccüblənəcək, sonra öz təəccübünü, mülahizələrini, xatirələrini arvadıyla bölüşəcəkdi. Cahangir bilirdi ki, radioyla bu verilişi eşidəndə o iki nəfər, illah da Məcnunluğu baş tutmamış şəxs cin atına minəcək. Cahangir bilirdi ki, bu verilişi eşidən tanış-biliş arasında çoxlu söz-söhbət olacaq, qeybət olacaq...

Kimi kim bivəfa dünyada gördüm, bivəfa gördüm.

Cahangir onu da bilirdi ki, hər halda onun Məcnunu vəfa və vəfasızlıq sözlərinin nə demək olduğunu qəlbinin sızıltısından duyacaq.

Tahir yazı aparatlarını rahladı.

–Cahangir müəllim, özünüz rejissorsunuz, bilirsiniz, onları bir yerdə yazmışıq. İndi siz Məcnunu ayrıca oxuyursunuz. Arada Leylinin yerlərində uzun pauzalar verin ki, sonra calamaq asan olsun.

Cahangir:

–Bilirəm, – dedi.

O, böyük boş studiyaya keçdi. Masanın arxasında oturub kitabı açdı. Bir neçə saat bundan qabaq da masa arxasında onlar oturmuş və nəfəs-nəfəsə ülvə eşq dastanı oxumuşlar. Şamxal pauzalar haqqında düşünməmişdir. O, qurtaran yerdə Leyli başlamışdır. Bayaq həssas dinamikdə Cahangir bunu çox yaxşı eşidirdi. Şamxal son sözünü deyib nəfəsini dərən an Südəbə nəfəs alıb öz sözlərinə başlayır.

Tahir:

–Cahangir müəllim, – dedi, - pauzaları unutmayın.

Cahangir bilirdi ki, o Məcnunun ehtiraslı eşq etiraflarını boşluğa oxuyur. Onun bu etiraflarına cavab yazısız, səssiz dolanan lentlər olacaq. Onun isti nəfəsi susan yerdə soyuq pauza başlanacaqdır.

–Cahangir müəllim, mən hazır, yazaq.

Cahangir oxumağa başladı:

Ey xoş ol günlər ki, mən həmrəz idim canan ilə.

O oxuyurdu və onun xəyalında keçmiş günlər, səslər, qoxular əbədi gedən bir qatarın pəncərələri kimi bir-bir ötürdü. O, bu pəncərələrin heç olmasa birini saxlamaq, bu titrək xatirələri tutmaq istəyirdi, olmurdu.

...Gecə yolu, ulduzlu göy, qarşıdan gələn maşınların gözqamaşdırıcı işığı, çöldə çovğun, yanında Südabə, radioda uzaq kəsik melodiyalar. Onlar hardan gəlirdilər, hara gedirdilər?

Qatar pəncərəsi ötdü, lövhə dəyişdi, xatirə başqalaşdı. Sarı qumlu sahil. Dəniz, qayalar. Cahangir, yanında Südabə, dənizdə qayıqlar. Onlar başaçıq, ayaqyalın sahillə gedirdilər. Südabə hey danışır, danışır? Nədən danışır? Cahangirin sol ayağı sudaydı. Birdən Cahangir indi burada, məkan və zaman məsafəsiylə o sahildən çox-çox uzaq studiyada dənizin xoş yalayışını, payız günəşinin mülayim istisini, ılıq qumların yumşaqlığını duydu, yalqızlaşmış, adamsızlaşmış böyük, boş plyajı gördü. Yayın axır gününü – payızın ilk saatını yaşadı, amma Südabənin o gün orda nədən danışdığını bilmədi: qatar ötdü, pəncərə dəyişdi.

Başqa pəncərələr – başqa günlər, gecələr, məşqlər, ictimai baxışlar, premyeralar, adi tamaşalar, qastrollar, iş saatları, axtarış saatları, alqış saatları...

Pəncərəyə yenə dəyişdi, ay keçdi, il keçdi.

Hərdən Tahir onu səsləyib:

–Cahangir müəllim, pauza nə uzun çəkdi, – deyirdi.

Bir yerdə Cahangir çaşdı və Leylinin qəzəlini oxudu:

Bu visalə yuxu əhvali demək mümkün idi.

Əgər olsaydı yuxu dideyi-giryanimizə.

Qatar dayandı. Boz, kədərli bir pəncərə Cahangirin düz gözləri qarşısında dayandı. Son dayanacaq – qatar tərpənməyəcək. Pəncərə dəyişməyəcəkdi. Cahangir bu pəncərədən qaça bilmirdi. O, bu pəncərəyə məhkum olmuşdu.

...Cahangir kürsüdə oturub, bir-birinin dalınca kibrit çəkib atır, papirosunu alışıra bilmir, uzun-uzadı qapıya baxır. Beş dəqiqə bundan qabaq Südabə bu qapını çırpıb getdi. Qapının çırpılması "hər şey bitdi" kimi səsləndi. Bu saat əbədilik onun yaddaşına hökm olundu. Pəncərə əbədilik gözləri qarşısına mıxlandı. Qatar tərpənməyəcək – son dayanacaq. Südabənin axır sözləri Cahangirin beynində cıvə kimi o yan – bu yana dığırlandı: "Artıq mən səninlə yaşaya bilmərəm; o, məni sevir də, anlayır da, qiymətləndirir də. Sən mənsiz də çox yaxşı dolana bilirsən. Amma o, mənsiz yaşaya bilmir". Şamxal həyatda daha yaxşı artist imiş – inandıra bilirmiş. Cahangir kürsüdə oturub dalbadal kibrit çəkir, papirosunu alışıra

bilmir. Uzun-uzadı qapıya baxır. Son dayanacağına durmuş qatarın dəyişməz pəncərəsinə baxır...

Kim isə, uzaq, kədərli, yorğun bir səslə – onun – Cahangirin səsiylə əks-səda qaytaran boş studiyada gileylənir...

*–Cürmümüz noldu ki, etdin bizdən bizarlıq
Biz qəmin çəkdik sən etdin özgəyə qəmzarlıq.*

Tahir dedi:

–Dayanın, Cahangir müəllim, bu lent qurtardı. Bu saat o biri rulona keçirəm.

Cahangir onu eşitmədi:

*–Sizdə adət bumudur, böylə olurmu yarlıq,
Hani, ay zalım, bizimlə əhdü-peyman etdiyin?!*

–Etdiyin, – deyə boş studiya cavab verdi.

Onlar gecə yarısına qədər işlədilər. Bir əsərin iki qəhrəmanının ayrı-ayrılıqda yazılmış mətnini dialoq halında calamaq xeyli vaxt apardı.

Cahangir qərribə bir həvəslə Südəbənin səsinə çəkir, çevirir, təkrar-təkrar verir, tərsinə dolandırır, gülməli effektlər alırdı. 76 sürətlə yazılmış lenti 38 sürətlə buraxıb səsi gülüncəşdirir, eybəcərləşdirirdi. Elə bil o, baş-ayaq, tez-yavaş səslənən bu sözləri didim-didim, qırıq-qırıq, tikə-tikə etdikcə, dağıtdıqca, parçaladıqca, doğradıqca acı bir zövq alır, ovunur, qatarı hərəkətə gətirir, pəncərəni dəyişir, dəyişməyə də, hər halda xatirindən silirdi.

Şamxalın səsi gələn kimi Tahir qayçı götürüb lenti kəsir və yalançı Məcnunun saxta etirafları o biri rulona körpü salmırdı, döşəməyə düşüb ilan kimi qıvrılırdı. Onun səsi kəsilən kimi qayçı lenti də kəsirdi. Şamxalın səsi – bir ovuc lazımsız lent yerdə qıvrılıb qalır, verilişin efir yolundan kənara atılırdı.

Şamxalın səsi çıxan yerlərə Cahangirin səsi calanırdı. Sabah yarım saat-qırx dəqiqə efirdə görüşməkçün bu gecə yarısı bu balaca otaqda nə qədər səbr, bacarıq tələb olunurdu. Səbr, bacarıq. Bir də qayçı. Bir də yapışqan. Bir də içində keçəri pəncərələri gəzdirənin yarım saatlıq aldanışı...

Bir də...

Tahir böyük operator məharəti göstərdi. Calamanı elə ustalıqla etdi ki, Südəbə səsinin son nəfəsini qurtaran yerdə Cahangirin səsinin ilk nəfəsi başlanırdı. Bəzi yerlərdə heç nə eləmək mümkün olmadı:

bir nəfəs artıq düşürdü. Şamxalın nəfəsi.

Gecə yarısı evə gedərkən Cahangir elədiyi işin nəticələri haqqında düşünürdü. O, verilişə qulaq asarkən Südabənin və Şamxalın nə hala düşəcəklərini düşünür, bu fikirdən heç bir ləzzət almırdı. Ümumiyyətlə, ürəyində ağır bir qayğı, narazılıq, yorğunluq vardı. Yalnız bir şeydən təsəlli tapırdı: Veriliş, deyəsən, pis çıxmamışdı.

Sadiq sağaldı. İndi o "Koroğlu" verilişi hazırlayır. Tahir o günün sabahısı kinoya getdiyi qıza bütün əhvalatı yerli – iyataqlı danışdı. Anasına gecə danışmışdı.

Cahangir verilişə efirdə qulaq asarkən nədənsə dalğınlaşdı. O, əlbəttə, nə dünənki hadisələri, nə Tahiri, nə qayçıını, nə də yapışqanı unutmuşdu. Ancaq bir yerdə Leyli Məcnuna elə mehriban cavab verdi ki, onların səsləri, nəfəsləri elə yaxınlaşdı, bir-birinə elə toxundu, elə qarışdı ki, Cahangiri ani şübhə aldı? Bu verilişi dünən studiyada, ayrı -ayrılıqdamı oxumuşlar? Bu ünsiyyət, bu mehribanlıq, bu yaxınlığa səbəb yapışqanın yüksək keyfiyyəti, operatorun məharətimidir? Ya bəlkə o yanılır?

Ona elə gəldi ki, neçə il bundan qabaq həmin bax bu mənzildə, həmin bax bu pəncərə önündə Südabəylə dayanıb Məcnunun gileylərini gileylənir, Südabə barmaqlarını onun saçlarında gəzdirir, ona Leylinin sözləriylə cavab verir. Pəncərə ardında narın yağış çisələyir.

Axşam Cahangirin bacısı qızının ad günüydü. Cahangir orda həmişəkindən bir az artıq içdi, artıq oynadı, artıq danışdı. Özünü pis hiss elədiyi üçün üzr istəyib məclisdən tez getdi.

Südabə və Şamxalın yadlarından çıxdı, verilişə qulaq asmadılar. İki gündən sonra kurorta gedirdilər, odur ki, heç əhvalatdan xəbər tutmadılar. Əhvalatı Şamxal bir ay sonra, Südabə qonorar alanda bildi və xeyli əsəbiləşdi.

Bəs "Leyli Məcnun" radio-verilişi?

Veriliş efirə getdi. Bəyənilədi.

Səhərisi gün isə lentləri pozdular.

İyun, 1962

İŞTİRAK EDİRLƏR

Zəki
Güllü
Murtuz
Səkinə
Sadiq
Teyyub Atababalı
Sahib Atababalı
Rektor
Abituriyentlər

Hadisə Bakıda, bizim günlərdə, yay aylarında cərəyan edir.

Güllü: Zəki, mən heç nə bilmirəm! Yayın bu cırhacır istisində imtahan qəbul eləmək elə sənin boynuna düşüb? Əşi, a kişilər, belə də iş olar?

Zəki: Ay arvad, bir toxta görüm.

Güllü: Toxtayıb eləmirəm. Ay Murtuz qardaş, siz deyin. Hər yay bizim bu kişini saxlayırlar qəbul imtahanına. Yaxşı, balam, institutda başqa müəllim-zad yoxdur bəyəm?

Murtuz: Niyə yoxdur, Güllü bacı? Amma görünür, Zəki müəllimə xüsusi etibar var da! Gərək siz buna nə edəsiz? Sevinəsiniz!

Güllü: Nəyinə sevinəcəm? İstirahət nədir, kurort nədir bilməz. Nə yayı var, nə qışı. Budur bax, yenə bizi göndərir, özü qalır burda, istidə bişib buğlanmağa.

Zəki: Neynim? Səhər rektor zəng vurdu ki, qəbula qalmalısan.

Güllü: Bəs sənin dilin hardaydı? Deyəydin ürəyim xəstədir, deyəydin mənim də ailəm var, arvad-uşağım var. Mən də başqaları

kimi bir dəfə ailəmlə birlikdə dincəlmək istəyirəm.

Zəki: Arvad, rektor sözü çənə-boğaz olmaq üçün demir axı. Göstəriş verir, əmr imzalayır, vəssalam.

Güllü: Yaxşı, başqalarına niyə əmr vermir? Budey, Murtuz qardaşa niyə əmr vermir? O da sənə kimi müəllimdir də. Bir institutda işləmirsəniz?

Murtuz: Ay səni, Güllü bacı.

Zəki: Bir il mən qalaram, bir il Murtuz qalar.

Güllü: Xeyr, Murtuz qardaş hər şeyin vaxtını, məqamını bilir. İşləməyin də, dincəlməyin də. Odur bax, bu il də arvadını, oğlunu götürüb gedəcək Kislovodsk.

Murtuz: Jelevnovodsk, Güllü bacı. Oranın havası yoldaşıma yaman yaxşı düşür.

Güllü: Neynək, Jelevnovodsk olsun. Gözüvə su ver, Zəki. Görürsən, yoldaşının qaydına necə qalır! Haranın havası düşdüyünü necə bilir? Amma sən nə mənim qayğıma qalırsan, nə özünün.

Zəki: Elə niyə deyirsən, Güllü? Budur bax, bu da sizin putyovkalarınız. Sabah yola salaram sizi, gedərsiz Bilgəhə. Yaxşıca çimərsiz, gündə qaralarsız, dincələrsiz.

Güllü: Yarı canım burda, sənənin yanında qalacaq. Oturub-durub fikirləşəcəm ki, görəsən, tək-tənha burda neynəyirsən. Nə yeyirsən, nə içirsən. İnstitutdan yorğun-argın gələndə xörəyini kim çəkəcək, çayını kim qızdıracaq. Bu nigarançılığın daha nəyi istirahət oldu?

Zəki: Heç nigaran-zad olma. Ürəyini də buz kimi saxla. Mən uşaq-zad deyiləm. Yəni bir tək özümü də dolandıra bilməyəcəyəm. Çayı da ki, öz aramızdır, mən heç səndən pis dəmləmirəm. Qoy Murtuz desin.

Murtuz: Güllü bacı, incimə, amma doğrudan, Zəkinin dəmlədiyi çay nədir? Ayrı aləmdir.

Güllü: Daha sənə nə deyim, Zəki, özün bilərsən. Adam öz səhhətinin qaydına özü qalmayanda...

Zəki: Arxayın ol, arvad, hər bazar günü yanınızdayam.

Murtuz: Mən də gedənəcən göz-qulaq olaram, Güllü bacı. Lap arxayın ol. Gündə baş çəkəcəm. Mən ölüm, necə sözdür?

Güllü: Çox sağ olun.

Zəki: Doğrudan, Murtuz, sabah səhər bunları yola salım, axşamüstü gəl bir nərd ataq.

Murtuz: Hökmən. Sabah axşam 7-də sizdəyəm.

Musiqi. Pyesin adı və iştirakçıları elan olunduqdan sonra şəhərin səsküyü, avtomobil, addım səsləri eşidilir. Sonra Zəki ilə Murtuzun səsləri gəlir.

Murtuz: Amma sənin bu balkonundan olmaz. Yayda bura cənnətin filialıdır.

Zəki: Hə, bura həmişə sərindir. Necə deyirlər, yel vurur, yengələr oynayır.

Murtuz: Deməli, arvad-uşağı yola saldın?

Zəki: Hə, səhər apardım rahatladım.

Murtuz: Sabah səhərdən sən də işin başlanır.

Zəki: Day demə.

Murtuz: Amma bu il imtahan, qəbul məsələləri daha da ciddiləşib. Tələblər çox yüksəkdir.

Zəki: Elə ona görə də müəllimlərin məsuliyyəti də birə – on artır.

Murtuz: Bə nə? Gərək hər qiyməti, hər balı zərgər dəqiqliylə neyləyəsən? Ölçəsən! Elə vicdanla, elə namusla hökm verəsən ki...

Zəki: Şübhəsiz, elədir.

Murtuz: Vallah, ay Zəki, deyirəm bu namus, vicdan ki var, duru su kimi şeydir, bir damla çirk düşdümü bulanacaq. Mən ölüm, necə sözdür?

Zəki: Əlbəttə, elədir, Murtuz.

Murtuz: Yox axı, adam gərək hər işi görəndə nəylə görə? Vicdanla! Əcəb çay dəmləmişən. (*Çayı qurtuldadır*). Yox, çaya söz ola bilməz.

Zəki: Təəssüf ki, hələ hamı bunu eləmir də...

Murtuz: Bəli, bəli. Məsələ də elə bundadır da... Gətir o nərdi, görüm öyrənmişən, yoxsa yox?

Zəki: Mən özüm adam axtarıram ki, nərddən ona dərs deyim...

Murtuz: Ay səni, Zəki, a kişi, mən bu oyunun ustasıyam axı. Mənə yox da...

Nərdin düzülməsi, zərlərin atılması və s. səslər.

Murtuz: Çahar yek. Aha. Doğrudur, indi belə-belə işlər ali məktəblərdə nadir hadisədir. Şeş sə. Amma təkdən-birdən olur da – hansı dolaşıq yollarlasa, görürsən, gəlib çıxıb olur kim? Ali məktəb

müəllimi! Hə, indi görüm sələri necə oynayacaqsan.

Zəki: Lap əntiqə, bu biri, bu ikisi, bu üçü, bu da dördü.

Murtuz: Əhsən. Bu nədir? Şeşi dü. Aha. Gəldi oldu ali məktəb müəllimi. Min fənd işlədəcək ki, hara düşsün? Qəbul komissiyasına! Bilmədin, şeş əldən idi.

Zəki: Xeyr, beşxananı sənün üçün açan deyiləm.

Murtuz: Özün bil. Pənc yek. Gəlib özünü ki, saldı qəbul komissiyasına mərəkə onda başlanır. İyirmi günün içində zalım balası özünü elə düzəldir ki, daha nə deyim, dəstgahdır, əşi. Yek əldəndir. Ay səni, gördün ki, düz oynamamısan?

Zəki: Sən heç darıxma, yekim nə qədər desən var.

Murtuz: Pənc qoşa. Bəli. İyirmi günə zalım balası altına o qədər yığır ki, evini top da dağıtmaz. Canımçün, Zəki, deyirlər, babalı deyənin boynuna, deyirlər elə binamuslar var ki, hər balı düz min manata verir. Nəqd beş min sana ovcuna, bir beş qiyməti qoyur başının altına. Döldülü.

Zəki: Ay Murtuz, o haqq-hesabla gərək ikini də iki minə satsın ki...

Murtuz: Sən zarafət elə, canımçün, adam var hər qəbuldan beş-altı min götürməsə, bağı çatlar. A kişi, dəlidir yayın bu cırhacırında qala Bakıda? Mənim kimi o da gedər özüyçün hara? Soçiye, Jeleznovodska. Yox, iyirmi gün canına cəfa basır, bir il kef çəkir. Bura bax, Zəki, sonra ürəyinə ayrı şey gələr ha. Sən də bu yay qəbul komissiyasındasan, sonra deyərsən, mənə söz atır.

Zəki: Əşi, ay Murtuz, sən bilirsən rektor başıma nə oyun açdı, güc-bəla ilə saxladı, arvadımın da davasını gördün də...

Murtuz: Ay rəhmətliyin oğlu, mənə deyirsən? Guya mən işin içində deyiləm, sən ilə də bu gün tanış olmuşam. Yox, qardaş, o sənün kimi, mənim kimilərin işi deyil. Ona da xüsusi fərasət, bacarıq, zirəklik lazımdır. O özü də nədir? Fərasətdir! Amma deyir, ay Zəki, istəmirəm o fərasəti də, o pulu da, o qorxunu da. Köhnə kişilərin sözü olmasın, haram malın nəyi olmaz? Bərəkəti! Bir parça çörəyimi yeyim, amma namusla yeyim. Mən ölüm, necə sözdür?

Zəki: Əlbəttə, Murtuz. Bəs ayrı cür necə ola bilər axı? Müəllimlik peşəsi ən müqəddəs peşədir. Heç onu ləkələmək olar? Amma doğrusu, mən bu ali məktəblərdə rüşvət məsələsinə bir o qədər də inanmıram. Bəlkə indi on institutun birində bir nəfər elə namussuz tapıla, ancaq bəzən sözdə-söhbətdə bunu elə şişirdirlər ki, nə deyim.

Murtuz: Elə olmağına elədir e, amma axı, onu da adamın vicdanı götürmür. Yaraşmaz ə, yaraşmaz bizə, cəmiyyətimizə, xalqımıza. Bir dənə milçək də ürək bulandırır. Vallah, mənə qalsa, mən elə vicdanını itirmiş adamları öz əlimlə boğaram uf demərəm.

Zəki: Elə bizim rektor da elə deyir də. Onun yanında bu barədə söz düşəndə, həmişə deyir ki, boş danışıklardan bir şey çıxmaz. Bax, siz mənə institutumuzda bircə nəfər elə adam göstərin, sonra tamaşa eləyin, dalısıyla işiniz yoxdur. Gör mən onun başına nə oyun açıram. Gör ona nə toy tuturam. Vallah, Murtuz, doğma qardaşı ola ha, bilə qanunsuz iş tutub, gözünü çıxardar. Yaman mərd adamdır.

Murtuz: Ooo... bizim rektor ayrı oğlandır! Amma, Zəki, bilirsən də, o cür iş tutan da işin elə tutur ki, fəlak özü gəlsə isbat eləyə bilməz. Dərd də ondadır da.

Zəki: Bəli.

Murtuz: Bu bir oyun, qardaş. Düz görək, tası tamamlayaq. Bir dənə də mars eləyim səni, çıxım gedim evimizə.

Zəki: Özündən yaman arxayınsan ha!

Murtuz: A kişi, mən bu oyunu icad eləyəni axtarıram ki, onunla oynayım. Sən də gəlmisən ki, bəs oyunçuyam.

Zəki: Yaxşı, at görək.

Murtuz: Bu bir şeş qoşa.

Zəki: Da zər sənın tərəfindədir, mən neyləyim? Əlin hürür lap.

Murtuz: Bu da bir şeş qoşa. Gördün?

Zəki: Daha sözüm yoxdur.

Murtuz: İndi, Zəki, öz aramızdır, sən də milyon deyilsən də, dədəndən sənə dövlət qalmayıb, meşədən xəzinə tapmamısan. Məvacibə baxırsan, külfətin də məşallah, bir çətən. Neçə başsız?

Zəki: Beş!

Murtuz: Atan rəhmətlik! Çahar dü. Oğlan, məşallah, daha yekə kişidir, qızlar da böyüyür, bunun paltarı var, çəkməsi var, gəzib dolanmağı var. Nədir ki, sənın məvacibin?

Zəki: Çatır.

Murtuz: Yox, onu demirəm. Pənc çahar. Bilirəm çatır. Pənc hanı? Yaxşı, bu da pənc. Amma, Zəki, kim istəməz ki, daha firavan dolansın. Mən ölüm, necə sözdür? Sə oyna. Bu sə, bu da dü.

Zəki: Bu sə, bu da dü.

Murtuz: Ay sağ ol. İndi sənın yerində o zalım oğlu, nadürüst fikirləşir ki, yaxşı, bu cəhənnəm istisində qalmışam burda. Özüm də

xəstə. Dünyanı mən düzəltməyəcəm ki? Filan qədər qatlayıb qoyum cibimə, yeyim, içim, gəzim, kefimi çəkim. Dünya beş gündür. Mənim də damağım çağ olsun, o qiymət alıb instituta girənin də.

Zəki (*bir qədər sərt*): Yaxşı, mənim də damağım çağ oldu, instituta girənin də. Bəs instituta girməyənin necə? O bundan yaxşı bilirdi, amma bu biri tapşırılmışdı, girdi, o biri tapşırılmamışdı, girmədi. Bəs onun kefi-damağı necə olsun?

Murtuz: Məsələ də elə burasındadır da! At zərivi! Yeşan-lar. Burada ortalığa çıxır bir məsələ! Hansı məsələ? Namus, vicdan, qeyrət məsələsi! Bu şeş, bu da sə.

Zəki: Ay oyunçu! Şeşi belə oynayırdılar?

Murtuz: Sən heç darıxma. Mən nə dediyimi... belə nə elədiyimi bilirəm. Sən marsını məndən istə.

Zəki: Özün bil! Zər verməsə, görüm necə mars eləyirsən.

Murtuz: Zərdən şikayət eləmə. Zər bilir neyləyir. Sənə verəni mənə vermir, mənə verəni sənə.

Zəki: Bu saat bax şeş yek atacam, bağlayacam səni. Çahar yek! Gətirmədi də!

Murtuz: Deyir tüpürüm sənə beş mininə də, on mininə də. Bir parça çörəyimi yavan yeyərəm, o zəhrimarı dilimə vurmaram. Namusum, vicdanım ləkəsiz qalar, gül kimi adım bədnam olmaz. Xalqımın da gözünün içinə necə baxaram? Dimdik. Ay sağ ol. İki bir. Mən ölüm, necə sözdür?

Zəki: Düz sözdür. Amma aralıqda şeşxananı da tutdun.

Murtuz: Bəs necə? Əsas kimdir, Zəki? Xalq. Biz gərək elə durub oturaq ki, xalqımızın da başı uca olsun. Ali məktəb xalqın iftixarıdır, müəllim xalqın fəxridir. Ali məktəblərdə çirkin iş tutmaq olmaz. Müəllim gərək neyləməsin? Nalayıq hərəkət eləməsin! Bu andıra qalmış iki-bir hardan gəldi? Zəki, bilirsən, bizim millətin gözəl bir adəti var. Döldülü. Bu da nədən ibarətdir? Bu da ondan ibarətdir ki...

Sürəkli zəng səsi.

Zəki: Bıy, bu kim ola?

Murtuz: Qapıdır.

Zəki: Bəli, bu saat gedim açım görüm kimdir.

Səslər: Salam, salam, xoş gördük. Gəlin. Buyurun, keçin. Xoş gəlmisiniz!

Zəki: Murtuz, tanış ol. Sadıq bizim köhnə qonşulardandır. Bilmirəm gün hayandan çıxıb ki, bizi yada salıb, bu da...

Sadıq: Bu da Teyyubdur, xalaoğlumdur.

Murtuz: Çox şadam.

Teyyub: Teyyub Atababalı.

Zəki: Murtuz müəllimi yəqin tanımamış olmazsınız.

Sadıq: Necə ki, adını çox eşitmişik, amma şəxsən tanış olmaq baxtımıza düşməyib. İndi şükür, feyziyab olduq. Murtuz müəllimi kim tanımır?

Murtuz: Yaxşı igidin adını eşit, üzünü görmə.

Sadıq: Yox, müəllim, igid elə igiddir. Adı da, özü də. Zəki müəllim, deyəsən, işlər fırtındır, uduzursan?

Zəki: Uduzmuram, zər məni uduzdurur. Əlim gətirmir ki, gətirmir. Murtuz, qalsın sənə mənim cəngimiz sonraya.

Murtuz: Qalsın, nə deyirəm ki, onsuz da uduzmusan.

Zəki: Sadıq, çaydan-çörəkdən?

Sadıq: Çox sağ ol, Zəki müəllim, bu saat, yeriniz məlum yaxşı yeyib-içmişik. Bir dostumuz var, sizdən yaxşı olmasın, əntiqə oğlanlardan biridir, aparmışdı bizi "Gilavara". Uşaqlar gözümə dəymir?

Zəki: Bağdadırlar.

Sadıq: Hə, deməli, subaylıq həyatı sürürsünüz, müəllim. Subaylıq da ki, sultanlıqdır. Yolumuz bu tərəfdən düşmüşdü. Teyyuba dedim gedək bir Zəki müəllimə baş çəkək.

Teyyub: Bəs necə ki...

Zəki: Xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz. Çoxdandır görülmürsən, Sadıq?

Sadıq: İş-güc qoyur ki, ay Zəki müəllim.

Murtuz: Nə sahədə işləyirsiniz?

Zəki: Sadıq özü mühəndisdir. Amma axır vaxtlar ticarət sahəsinə keçib.

Sadıq: Zəki müəllim, qulağıma bir söz çatıb, amma heç bilmirəm inanım, inanmayım? He, he, he. Deyirlər maşın almaq istəyirsiniz? Necə söhbətdir?

Zəki: Nədir ki, yetim əlində qoğal əcaib?

Sadiq: Eh, ay Zəki müəllim, kaş elə mən də sizin kimi yetim olaydım.

Teyyub: Yetim ha. Vay səni...

Sadiq: Ay Zəki müəllim, adamın bir-iki nəfər sənini kimi "yetim" dayısı olsa, daha nə dərdi var? Sözümdür ki, Zəki müəllim, belə səninilə maşın nə isə uyuşmur e. Sən belə təmkinli, sakit adamsan, suyu üfürə-üfürə içirsən, səni rul dalında təsəvvür edə bilmirəm. Hə, Zəki müəllim, mən ölüm, vur bura! Amma zarafat bir yana qalsın, lap yaxşı fikrə düşmüşəm. Maşın ayrı aləmdir. Müəllim məndən yaxşı bilir, elə rəhmətlik Sabir kişi də yaxşı deyib ki, əcnəbi göydə uçur, biz hələ avtomobil də minmirik.

Murtuz: Sabir bir az ayrı cür deyib, amma ümumiyyətlə, maşın yaxşı şeydir. Can rahatlığıdır. Elə mənim özümün də almağa yaman həvəsim var. Oğlum da bir yandan qızıqdır, ata, bəs haçan alırsan? İki ayağını dirəyib bir başmağa. Görək, gələn il düzəlsə...

Sadiq (*pısqıldayıb gülür*): Düzəlsə? Ay rəhmətliyin nəvəsi. Düzəlsə-düzəlməsə – bu nə söhbətdir? Bax, bu Teyyib lələvin canı salamat olsun. Bakıya gələn maşınların ixtiyarı bunun əlindədir, ölməmişik ki... Haçan desəz, qulluğunuzda hazırıq. Sizə hörmət eləmək bizim borcumuzdur.

Murtuz: Çox sağ olun, çox razıyıq.

Sadiq: Canımçün doğru sözumdür. Yaxşı, sən ki, Zəki müəllim, "Volqa"-nın açarını qoymusan cibinə.

Zəki: Ay Sadiq, bəxtəvərlikdən dəm vurursan. Açar-zad nədir, a kişi, qoy oturmuşuq. Hələ növbəyə yazılmışam. Məndən qabaq beş nəfər də var. Özü də "Volqa"ya yox, "Jiquliyə".

Sadiq və Teyyubun qaqqıltısı eşidilir.

Sadiq: Ay Zəki müəllim, ay Zəki müəllim! İdealist olub qaldın. A kişi, növbə nədir, zad nədir? Biz ölməmişik ki?! Camaat bu Teyyubun qapısında növbəyə durur ki, səhər ona salam versin, günorta kefini soruşsun, axşam evinə ötürsün, o da öz ayağı ilə durub gəlib sənənin evinə... Nə növbə, nə filan, a kişi?

Zəki: Camaat necə, ay Sadiq, mən də elə.

Sadiq: Dayan, dayan, Zəki müəllim, deyirsən "Jiquli" istəyirsən?

Zəki: Hə, "Jiquliyə" yazılmışam.

Sadiq: Çox gözəl, çox da pakizə. Teyyub, bu saatca ağılıma bilirsən nə gəldi? Sən öl, sənin təzə "Jiqulin" əsil Zəki müəllimin malıdır.

Teyyub: Peşkeşdir.

Sadiq: Odu bax, Zəki müəllim, aşağıda, qapınızın ağzında dayanıb. Yaşıl maşını görürsən? Nömrəsi 44 – 44.

Murtuz: Dörd çahar!

Sadiq: Ay sağ ol, Murtuz müəllim. Hə, dörd çahar. Teyyub oğluna təzə "Volqa" götürüb, indi elə bunu verməyə adam axtarırdı. Qəttəzə maşındır.

Murtuz: Nə qədər gedib?

Sadiq: Cəmi-cümlətanı üç min kilometr. Motoru da canımçün antiqə çıxıb. Sağlığına qismət olsun, Zəki müəllim.

Zəki: Bu nisyə söhbətdir, Sadiq. Bu saat mənim maşın almaq imkanım yoxdur. Mən bir ilə, il yarımə nəzərdə tutmuşam.

Sadiq: Ey, ay Zəki müəllim! Teyyub elə oğlanlardan deyil. Maşın olsun sənə. Pul-zad lazım deyil.

Zəki (sərt). Yaxşı qanmadım, necə yəni?

Sadiq (tələsik). Yox onu deyirəm ki, Murtuz müəllim də bizi düz başa düşsün, deyirəm, yəni qaçhaqaç deyil ha! Dostuq, aşnayış, curuq. Adamın adama doverisi olmasa, necə olar? Götür, maşını işlət. Pulunu da yavaş-yavaş düzəldib verərsən. Vamnan. Bir hissəsini indi, bir hissəsini bir il, il yarımdan sonra, haçan kefin istəsə. Teyyub da indi, Məşədi İbad kimi dağılmır ha! Lap belə iki il, üç il gözlər.

Zəki: Sadiq, bu havayı danışdıqlardır. Keç ayrı söhbətə.

Sadiq: Hə? Murtuz müəllim, sonra ürəyinizə ayrı şey gələr, biz Zəki müəllimnən çox yaxınıq, beş il qonşu olmuşuq, odur ki...

Murtuz: Əzizim, işində ol. Zəki, telefon otaqdadır, hə? Mən keçim bir zəng vurum, mənim bir uzun-uzadı telefonla söhbətim var.

Addım səsləri, Murtuz gedir.

Sadiq: Arif adam imiş.

Zəki: Nədir ki?

Sadiq: Heç. Zəki müəllim, vallah, sənə də qəribə xasiyyətin var e. A kişi, biz qanun-qaydaları, vətəndaşlıq borcumuzu, filanı bilirik. Amma səninki lap vasvasılıq olur e. Yaxşı, sən indi maşını

mağazadan yox, bizdən alsan, pulunu da birdən yox, bala-bala versən, dünya dağılmaz ki.

Zəki: Yox.

Sadiq: Nə yox.

Zəki: Dünya dağılmaz, amma bu iş də baş tutmaz.

Sadiq: Bax, bu olmadı da, Zəki müəllim. Sən özünü bizə yad biləndə biz də səni yaxın sana bilmərik də, bir sözüümüz, dərdimiz olsa, deyə bilmərik.

Zəki (quru): Yox, niyə ki?

Sadiq: Bilirsən, Zəki müəllim, indi mən sənin yanına ərk eləyib gəlmişəm. Bizim xalanəvəsi, Teyyubun oğlu Sahib sənin sənətini seçib. Deyir elə mən də Zəki dayı kimi olmaq istəyirəm. Tarixə yaman marağı var. Hə, indi dokumentlərini də verib sizin instituta. Maşallah, çox zəkalı, qabiliyyətli uşaqdır, amma bir az utancaqdır, bir az da belə nervinnidir e. İmtahan-zad olanda özünü itirir, bildiklərini də yadından çıxarır, görürsən, dili tutuldu, bir kəlmə də danışa bilmədi. İndi, Zəki müəllim, uzun sözün qızası, səni deyib gəlmişik. Teyyub mənə deyəndə, dedim, xalaoğlu, sən lap arxayın ol, ürəyivi buz kimi elə. Zəki müəllimlə mən karanoyam. Mən onun xətrini dünyalarca istəyirəm, o da mənimkini. Sözümlü yerə salmaz. Zəki müəllim, bir söz, gərək elə biləsən öz balandır. Necə deyərlər, əti sənin, sümüyü bizim. Biz orda səndən başqa heç kimi tanımırıq. İndi sən özün bil, kimi, necə görmək lazımdır, biz hazır. Sən ancaq bizə papaq elə.

Teyyub (fısıldayır): Xəcalətli qalmarıq.

Sadiq: Bax, uşağın adı, deməli, Sahib Teyyub oğlu Atababalı, bu qruppası, listin nömrəsi. Hamısı burda yazılıb. Amma, Zəki müəllim, sən məndən yaxşı bilirsən, beş almasa, balı çatmaz ha. Bir də şərtimiz belədir: biz səni dost bilib, ərk eləyib uşağı tapşırıq. Sən də gərək bizi dost bilib ürəyimizi qırmayasan, məşını qaytarmayasan.

Teyyub: Peşkeşi qaytarmazlar ki...

Sadiq: Bayaq Murtuz müəllimdir, nədir, onun yanında mən söhbəti bir az tez açdım, yersiz düşdü, amma canımçün bir kişinin bundan xəbəri olmaz. Hə, susmusan, Zəki müəllim, niyə dinmirsən? A kişi, nə olub sənə, rəngi-ruhun qaçıb?

Zəki (səsi əsə-əsə): Otuz il müəllimlik eləmişəm, Sadiq. Səninlə də beş il qonşu olmuşuq. Amma doğrudan təqsirkaram, nöqsanımı boynuma alıram. Bu günə qədər səni tanımamışam, nə yuvanın quşu

olduğunu bilməmişəm. İndi tanıdım.

Sadiq: Belə niyə, Zəki müəllim? Niyə qanını qaraldırsan, biz səni dost kimi....

Zəki: Mənim sən adda dostum yoxdur.

Sadiq: Belə oldu?

Zəki: Bəli, belə oldu.

Sadiq: Axır sözüdür?

Zəki: Həm də səninlə axır görüşümdür.

Teyyub: Qağa, bəlkə "Jiquli"-ni bəyənmirsən, lap "Volqa" da düzəldərəm, təki o uşağı birtəhər instituta dürtüşdürək. Mən papaq altı qalan oğlanlardan deyiləm. Mən...

Zəki (ə səbi): Bu saatca durun, ikiniz də itilin burdan, binamuslar, haydı rədd olun, yoxsa milis çağıraram.

Sadiq: Asta, asta, qazı bir az azalt. Yanında əskiyimiz-zad çıxmayıb ki...

Addımlar, çırpılan qapı səsi, musiqi.

Murtuz: Əşi, bir toxta görək, qanını qaraltma, əsəbiləşmə, gəl bura oyunumuzu oynayaq. Pəncə dü. Nadürlüklərdi də... Namus, vicdan ki, olmadı, heç nə! İki bir. Ən pisi də odur ki, bir şey eləmək çətinidir. İşlərini möhkəm tuturlar. Lazımı yerə xəbər verəcəksən, deyəcəklər ki, böhtan atır, şahid yoxdur axı... Gəl sübut elə görüm, necə eləyirsən, hələ üstəlik də durarlar ki, bizdən maşın istədi.

Zəki: Təqsir məndədir ki, vaxtında tanımadım o dələduzu. Amma, aşna, deyəsən, mars sən olacaqsan ha. Dörd çahar atmasan, marssan!

Murtuz: Bəli, indi dörd çahar mənə dərmandır. Ay dörd çahar, hardasan?

Zəki: At!

Küçədən işə salınan maşın səsi gəlir.

Murtuz: Gedirlər haramzadalar! Ay dörd çahar, gəl görüm. (*Zəri atır, təəssüflə*) Gəlmədi, gəlmədi ki, gəlmədi... (*Maşın səsi uzaqlaşır*) Getdilər.

Musiqi. İnstitut, dəhlizdən abituriyentlərin qarışıq səsləri, həyəcanlı pıçıltıları eşidilir.

Səslər: Tarixdən Zəki müəllim götürür.
–Zəki müəllim, bir də Səkinə xanım.
Səslər: Deyirlər Zəki müəllim yaman əzazildir.
–Yox, ayzə, mən eşitmişəm ki, çox xoşsifətdir.
–Sən onun xoşsifətliyini neynirsən, soruşanda, deyirlər lap adamın canını alır.
–Səkinə xanım da sual verir?
–Yox, bəs, oturub sənə ala gözlərinə tamaşa edir...

Addım səsləri.

–Sss. Yavaş, gəlirlər.
Zəki: Hə, qoçaqlar, yaxşı hazırlaşmısınız mı?
Səslər: Bəli, müəllim.
–Əlbəttə.
–Bəs necə.
Zəki: Buyurun, Səkinə xanım, keçin içəri.
Səkinə: Sağ olun.
Səslər: Müəllim, imtahan başlanır?
Səkinə: İndi başlanacaq.

Musiqi.

Zəki: Hə, buyurun bileti çəkin. Aha.
Səkinə: Neçənci biletdir?
Zəki: Sizin adınız, fəmiliniz?
Faiq: 16-cı. Faiq Sərdarov.
Zəki: Çox gözəl. Keçin oturun. Hazırlaşın. – Qızım, siz də bilet götürün.
Şəhla: 7-ci.
Səkinə: Adınız, fəmiliniz?
Şəhla: Şəhla Qasımzadə.
Zəki: Çox yaxşı, hazırlaşın. İndi də siz buyurun.
Sahib: 9. Səntər napadeniya.
Səkinə: Nə?
Sahib: Heç. Deyirəm 9 nömrə.
Zəki: Aha. 9-cu bilet. Adınız, fəmiliniz?
Sahib (şəstlə): Atababalı Sahib Teyyuboviç.

Zəki: Çox əcəb. Sahib Teyyuboviç. Keçin oturun, hazırlaşın.

Səkinə: Suallar hamınıza aydındır?

Səslər: Bəli.

Səkinə (*yavaş səslə danışirlər*): Zəki müəllim, siz bu il istirahətdən qaldınız.

Zəki: Neyləyək, borcumuzdur, işimizdir. Doğrusu, neçə ildir dincəlmirəm. Bu il yaman hazırlaşmışdım. Daha sözümdən keçə bilmədim.

Səkinə: Elə mən də Moskvaya getmək istəyirdim. Oğlumun yanına. Fikrətin.

Zəki: Hə, axı Fikrət orda işləyir.

Səkinə: Bəli, cərrahdır.

Zəki: Bilirəm. Tərifini də çox eşitmişəm. Deyirlər əla mütəxəssisdır.

Səkinə: Nə deyim. Doğrusu, mən anayam, mənim deməyim bir az yaxşı çıxmır, amma bildir professoruyla görüşdüm, da nə deyim, Fikrəti yaman tərifləyirdi. Deyir oğlunuzla fəxr eləyə bilərsiz.

Zəki: Belə qabiliyyətli oğlanları görəndə adamın ürəyi dağa dönür. İndi bizim, Səkinə xanım, müəllim kimi də vəzifəmiz odur ki, belə gənclər yetişdirək, həyatda öz yollarını, öz yerlərini tapmaqda onlara kömək edək.

Səkinə: Şübhəsiz. (*Pauza birdən*) Deyəsən, hazırsız?

Faiq: Bəli.

Səkinə: Buyurun. Faiq Sərdarov. Bilet nömrə 16.

Zəki: Birinci sualın nədir? Qədim Roma tarixinə aiddir. Di buyur.

Faiq (*danışır*): Romalıların güclü qoşunu Siciliyanın Sirakuz şəhərini fəth etməyə göndərildi. Sirakuz şəhəri eramızdan 216 il əvvəl Hanibalın tərəfinə keçmişdir. Sirakuzlular güclü müqavimət göstərdilər. Bu zaman Sirakuzda olan böyük yunan alimi Arşimed görünməmiş hərbi maşınlar düzəldirdi və romalıları ağır zərbə endirilirdi. Ancaq 211-ci ildə...

Zəki: Eramızdan qabaq 211-ci ildə.

Faiq: Bəli, eramızdan qabaq 211-ci ildə Sirakuz şəhəri təslim oldu. Romalıları şəhərə girəndə gördülər ki, bir nəfər ətrafdakı döyüşlərə fikir vermədən qumun üstə nə isə xətlər çəkir. Elə bildilər dəlidir. Əsgərlərdən biri qum üstündəki xətləri tapdaladı. Xətləri çəkən adam qışqırdı: Mənim çertyojuma dəymə. Onu öldürdülər! Bu

böyük alim Arşimed idi. Bundan sonra romalılar...

Musiqi başlanır, səs uzaqlaşır, itir, musiqi fonunda Şəhlanın səsi eşidilir.

Şəhla (*ötkəm səslə*): Kiyev Rusu böyük əraziyə malik olan qüdrətli dövlət idi. O, Kiyev torpaqlarından başqa Novqorod, Suzdal, Rostov torpaqlarını da birləşdirirdi. Bundan başqa Kiyev Rusunun tərkibinə...

Musiqi başlanır, səs uzaqlaşır itir, sonra musiqi fonunda başqa bir ötkəm oğlan səsi eşidilir.

Oğlan: Şamaxıya hücum edən monqollarla şəhərin müdafiəçiləri qəhrəmancasına vuruşurdular. Onlar deyirdi ki, onsuz da qılıncdan canımızı qurtara bilməyəcəyik, yaxşısı budur, axıra qədər vuruşaq, şərəflə ölək. Onlar bu sözlərinə sadıq qalaraq...

Musiqi fonunda səs uzaqlaşır, itir, yeni bir səs – ötkəm qız səsi eşidilir.

Qız: Böyük Vətən Müharibəsi qəhrəmanları sırasında komsomolun yetişdirmələri – "Gənc qvardiyaçılar", Zoya Kosmodemyanskaya, Qafur Məmmədov da şərəfli yer tuturlar. Bu qəhrəmanların adı...

Musiqi fonunda səs uzaqlaşır itir, musiqi güclənir və qurtarır.

Zəki: Sahib Atababalı.

Pauza.

Səkinə: Nədir, Sahib, hazır deyilsiniz?

Sahib: Yox, nəçin ki...

Zəki: Di buyurun...

Sahib: Paris kommunası... hm... demək Paris kommunası.

Zəki: Bəli.

Sahib: Deməli, Parisin kommunası... hı... nə olar? Parisin kommunası...

Zəki: Paris kommunası.

Sahib: Bəli, Paris kommunası.
Zəki: Hə. Neçənci ildə Paris kommunası yaranıb.
Sahib: Neçənci ildə?
Zəki: Bəli.
Sahib: Deməli, zad-da... ıhı...
Səkinə: Hə?
Sahib: Müəllim, olar ikinci suala keçim.
Zəki: İkinci sualın nədir ki?
Sahib: Stepan Razin hərəkəti.
Zəki: Nə deyə bilərsən Razin hərəkətindən?
Sahib: Nə deyə bilərəm... ıhı...
Səkinə: Hə. Razin hərəkətindən nə deyə bilərsən?
Sahib: Yaxşıydı də...
Zəki: Nə idi?
Sahib: ...ıhı. Yaxşı.
Səkinə: Nə yaxşı?
Sahib: Pis idi?
Zəki: Nə pis idi?
Sahib: ...ıhı (*pauza*). Müəllim, əlavə sual verin də...
Zəki: Əsasını danışdın ki, əlavəsini istəyirsən?
Sahib: Bilirdim e, müəllim, tərs kimi yadımdan çıxıb.
Zəki: Yaxşı, deyə bilərsən Razin kimdir?
Sahib: Eyib sözdür ki, müəllim. Razin Razindir.
Səkinə: Yəni kimdir?
Sahib: Montin, Keşlə, 8-ci kilometr, sonra gəlir Razin. Əvvəl stadion ordaydı. Papamla o qədər getmişik ki, ora. Papam bir bolezşikdir ki, gəl görəsən. Papamı tanıyırsız da (*pauza*). Teyyub Atababalı (*pauza*). Teyyubun oğluyam da. Sadıqın xalası nəvəsi.
Zəki (*köksünü ötürür*): Bəli, hiss olunur. Üçüncü sualın nədir?
Sahib: Qədim Romada qullar üsyanı. Spartak.
Zəki: Bu sualı bilirsən?
Sahib: Bilməyinə bilirəm e, müəllim...
Səkinə: Amma tərs kimi yadımdan çıxıb?
Sahib: Day demə.
Zəki: Spartak kimdir?

Pauza.

Səkinə: Sualı eşitdiz? Kimdir Spartak?

Pauza.

Zəki: Niyə susursan? Spartak kimdir?

Sahib: Komandadır müəllim. Bildir əntiqə oynayırdılar, amma bu il bir balaca korlayıblar.

Zəki: Çox yaxşı, aydındır.

Sahib: Mən hələ bir az völnovatsa eləyirəm e, müəllim. Yoxsa bundan da yaxşı danışardım.

Zəki: Gedə bilərsiz!

Sahib: Müəllim qiymətim necə olacaq?

Zəki: Hələ bir soruşursuz da. Necə olacaq? Bu biliklə sizə ali məktəbə yox, təzədən orta məktəbə daxil olmaq lazımdır.

Sahib: Bəs dediz yaxşı? Daha bunun harası yaxşı oldu? Papam demişdi ki, get gir instituta, səni Soçiyə, gəzməyə aparacağam.

Səkinə: Oğul, get papağını qoy qabağına, yaxşı-yaxşı fikirləş. Bu biliklə sən nəinki Soçiyə, heç Razinə də gedib çıxma bilməzsən.

Sahib: Müəllim, bəs papam dedi sizi tanıyır?

Zəki: Bala, elə bəla da ondadır ki, papam məni tanıyır və elə bilir ki, sən Razini, Spartakı tanımasan da olar.

Sahib: Onlar da müəllimdir ki?.. İmtahan qəbul eləyirlər?

Zəki: Get, bala, get.

Sahib: Bu olmadı ki... Gedim görüm papam bu haqq-hesaba nə deyir.

Addım səsləri.

Zəki: Elə belələrinin evini yıxan papaları deyilmi?

Səkinə: Doğrudan, bunun atasını tanıyırsan?

Zəki: Tanımasaydım, ondan yaxşıydı.

Musiqi, məkan dəyişir.

Sahib: Ay papa, bəs indi necə olacaq? Soçiyə gedəsi olmadıq?

Teyyub: Deməli, belə?! Kəsdi səni!

Sahib: Kəsdi də sözdür? Danışdım, dedi lap yaxşı, aydındır. Sonra da götürdü yapışdırdı ikini. Sadıq dayı, bəs deyirdin dostumdur. Qonşumdur. Day bu nə qonşuluq oldu?

Sadiq: Mən elə dünən qırımından gördüm ki, bu, qan-qan deyir. Amma ürəyimdə tutmuşdum ki, hər halda belə nainsafliq eləməz. Ətimizi yesə də, sümüyümüzü atmaz. Biləndə ki, bizim uşaqdır, bir əl uzadar, kömək edər. Sən demə, bu lap qırmızının qırmızısıymış.

Teyyub: Zətı qırıq imiş də. Xətir-hörmət bilən, böyük-küçük tanıyan deyilmiş. Evin-eşiyin görmədin? Bir həsirdir, bir Məmməd Nəsir. Elə servantına baxanda barmağımı dişlədim. Bomboşdur. Yərə soxum boyunu. Guya bu, dosentdir. Utanıb xəcalət çəkmir. Şüşə stəkanda çay içir. İndi bilmirəm, bəlkə altına yığıb.

Sadiq: Əşi, yox əşi, hanı onda o fərasət. Qonşu olmuşuq, bilirəm, lütəkomun biridir.

Teyyub: Kül denən sənənin başıva, adıvı da ali məktəb müəllimi qoymusan. Heç eyib etməz. Deyir örkən nə qədər uzun olsa da, doğanaqdan keçəcək!

Sadiq: Ey, ay Teyyub, örkənin doğanaqdan keçməsinə gözləməli olsan, hələ çox gözləyəcəksən. Yaxşısı budur, bir ayrı tədbir görək.

Teyyub: Daha nə tədbir. İş işdən keçdi də. Kəsib atıb bayıra.

Sadiq: Bəli, bu il kəsildi. Amma bunun gələn ili də var. Mənim bir gümanım var. Sahib, bala, sən keç o biri otağa.

Pıçıltı.

Teyyub: Yəni doğrudan deyirsən?

Sadiq: Sən mənə qulaq as. Mən adamı yeddi verstdən tanıyıram. Sənənin işin olmasın. Gələn il Sahibi instituta qəbul etdirmək məndən.

Musiqi.

Zəki: Bu əhvalatın davamı gələn il oldu. Yenə yay idi, yenə istinin cırhacırı idi. Mənim ürəyim səksəkədə idi ki, rektor yenə mənə qəbul imtahanlarına saxlayacaq.

Güllü: Bax mən daha heç nə bilmirəm. Bu il də bütün ailəli kişilər kimi bizimlə kurorta getməsən, aləmi qatacam bir-birinə. Rektorun yanına birbaşa özüm gedəcəm.

Zəki: Yaxşı, yaxşı, ay arvad, toxta görək.

Zəng səsi, addımlar.

Zəki: Oho, Murtuz, xoş gəlmisən, buyur, buyur, keç.

Murtuz: Ay Zəki, sənin bu balkonunun sərin buzluğu ki var ha, onun nəyi yoxdur? Tayı-bərabəri.

Zəki: Həmin bax bu balkonda nərd atmaqla necəsən?

Murtuz: Nərdi başlamaqdan qabaq səninlə bir balaca xudmani söhbətim var.

Zəki: Buyur.

Murtuz: Zəki, mollaquşu mənə xəbər yetirdi ki, Güllü bacı sənə müharibə elan eləyib. Ultimatum verib. Dartıb aparmaq istəyir səni hara? Kurorta.

Zəki: Afərin o mollaquşuna. Çox dəqiq məlumatları varmış o quşun.

Murtuz: Mollaquşu mənə başqa bir xəbər də gətirib ki, rektor, deyəsən, yenə səni saxlamaq fikrindədir.

Zəki: Yox əşi? Bax, mollaquşunun bu xəbəri məni o qədər də açmadı.

Murtuz: Bilirəm. İndi bir başqa məsələ də nə edir? Çıxır ortalığa. Məsələ ondadır ki, mənim həyat yoldaşım, özün bilirsən ürəyindən yaman şikayətlənir. Həkimlər də deyir onu bu yay tərptəmək olmaz. Odur ki, mən yayı burdayam.

Zəki: Belə de.

Murtuz: Oturdum öz-özümə fikirləşdim ki, dost-dosta nə gündə gərəkdir? Qoy bir Zəkinin imdadına çatım. Əgər rektor iki ayağını bir başmağa dirəsə ki, Zəki müəllim, qal, səni kimnən əvəz eləyəcəyəm, onda deyərsən ki, bəs mənim belə bir fədakar dostum var, mənim yolumda hazırdır, nə etməyə? Canına cəfa basıb Bakıda qalmağa (*güllür*). Yox, əlbəttə, Zəki, zarafat edirəm. Bu sözləri demə. Guya heç mənim bu işlərdən xəbərim yoxdur. Amma sənə lazımdırsa, təmiz vicdanla məni nişan verə bilərsən.

Zəki: Yəni doğrudan, qalarsan?

Murtuz: Zəki, bilirsən, mən sözün düzünü deyənəm. Vallah, nə gizlədim, bəlkə arvad xəstələnməsəydi, həkimlər Jeleznovodska getməyə icazə versəydi, mən də sənə belə fədakarlıq göstərə bilməzdim. Bu Jeleznovodska yaman adət eləmişəm. Amma madam ki, onsuz da Bakıda qalmalıyam, fikirləşdim ki, Zəkiyə bir nə eləyim? Yaxşılıq eləyim, kişiynən dostuq. Görürsən də, səninlə açıq söhbət eləyirəm.

Zəki: Sağ ol, Murtuz. Əgər doğrudan, rektor mənə belə təklif eləsə, mən də sənə yaxşılığından istifadə edib deyərəm ki, bəs belə.

Bu il də qoy Murtuz müəllim istidə bişib buğlansın.

Murtuz: Dost yolunda hər cəfaya dözmək lazımdır (*gülürlər*).
Hə, indi gəl nərdə dərsivi verim.

Nərd səsləri.

Zəki: Şeş-beş.

Murtuz: Çahar sə.

Zəki: Dü-yek.

Səslər uzaqlaşır, musiqi.

Rektor: Zəki müəllim, qəti sözündür?

Zəki: Bəli, yoldaş Rektor. Özünüz bilirsiniz ki, mən heç vaxt borcumdan, vəzifəmdən boyun qaçırmamışam. Amma bu yay ailə vəziyyətimə görə...

Rektor: Səkinə xanım da çıxıb gedib oğlunun yanına. Bilirsiniz, siz qəbul komissiyasında olanda mən də tam arxayın oluram. Obyektivlik cəhətdən...

Zəki: Yoldaş rektor, axı, bizim institutda obyektiv müəllimlərimiz az deyil.

Rektor: Onu da bilirəm. Bilirəm ki, bizim kollektivdə çirkin iş tutan müəllim ola bilməz. Beləsi olsa, mən onu özüm öz əlimlə boğaram. Amma az təcrübəli, ya üzü həddən artıq yumşaq, ya əksinə ifrat əzazillik edənlər var axı. Qəbul kimi ciddi məsələdə də gərək hər şeyi nəzərə alasan. Yüz ölçüb bir biçəsən. Mən də axı, gərək hər cəhətə fikir verim. Obyektivliyə də, təcrübəyə də, təmkinə də, biliyə də... Bütün bu cəhətləri nəzərə alsaq, məsələn, sizin fəndən sizi kim əvəz edə bilər?

Zəki: Məsələn, Murtuz müəllim.

Rektor: Siz belə hesab edirsiniz?

Zəki: Bəli. Təcrübəlidir. Təmkinlidir. Obyektivdir. Bili-yinə də söz ola bilməz.

Rektor: Deməli, deyirsiniz Murtuz müəllim?

Zəki: Bəli.

Rektor: Yaxşı, bu barədə fikirləşərik.

Musiqi.

Zəki: Axır ki, rektorun saqqızını oğurlaya bildim. İmta-hanlara

mənim yerimə Murtuz qaldı. Mən də ailəmi götürdüm, getdik Şuşaya. Sentyabr gəldi, dərslər başlandı. Bir səhər qəzetlərə baxırdım, gözümə bir felyeton dəydi. Gördüm adlar tanışdı. Söhbət mənim bildirki "qonaqlarımdan" – avtomobil alverçiləri Teyyub Atababalıdan və Sadiq Məhərrəmovdan gedirdi. Mən cür fırıldaq işlətməmiş bu qoşa haramzadalar indi məhkəmə kürsüsündə cüt oturmuşdular.

Ali məktəb koridorunun səsləri, hənirtiləri.

Səkinə: Zəki müəllim, xoş gördük, oxumusan?

Zəki: Xoş gördük, Səkinə xanım. Bəli, oxumuşam. Yaxşı duzlu yazıblar. Atalarına od qoyublar. Çox tutarlıdır.

Səkinə: Bilirsən də, hərifin oğlu bizim institutda oxuyur.

Zəki: Kimin oğlu?

Səkinə: Əşi, Atababalının da. Odey, bax, o uzunsaç gədəni görmürsən?

Zəki: Bıy, biz bunu bildir kəsmişdik ki...

Səkinə: Biz bildir kəsdik, o da bu il girdi. Tərs kimi mənim qrupuma düşüb.

Zəki: Necə oxuyur?

Səkinə: Necə oxuyacaq? Avaranın biridir. Dərsə-zada da gəlmir. Bildirdən biliyi bir qram da artmayıb. Soruşuram ki, Şah İsmayıl kimdir? Deyir: Opera. Heç aqlım kəsmir nə yolla qəbul olunub?

Zəki: Dayan, dayan... (*pauza*) Yox, yox, ola bilməz. Yox... Yəni mən bu qədər sadələlvhəm, adamları heç tanımıram? Axı...

Səkinə: Öz-özünə nə danışırısan, Zəki müəllim?

Zəki: Səkinə xanım, Murtuz təzə maşın alıb?

Səkinə: Bəli. Həyətdə yaşıl "Jiquli"-ni görməmişən? Murtuzundur da.

Zəki: Nömrəsi yadında deyil?

Səkinə: Yadımdadır! Elə əntiqə yadda qalan nömrəsi var ki – 44-44.

Zəki: Bəli 44-44. Dörd çahar.

Səkinə: Nə? (*Addım səsləri*). Bıy, belə tələsik hara getdin, Zəki müəllim?

Zəki: Birbaş rektorun yanına.

1975

MÖCÜZƏLİ GECƏ

(Radiofilm)

Məktəb müdiri: Əziz balalar! Bu gün Sizin həyatınızda təntənəli günlərdən biridir. Siz orta məktəbi bitirib kamal attestatı alırsınız, müstəqil həyata qədəm qoyursunuz. Neçə-neçə ali məktəbin, zavodun, idarənin qapıları sizin üzünüza açıqdır. Bu gecə Siz doğma məktəbinizlə vidalaşırsınız. İllər keçəcək, lakin bu buraxılış gecənizi unutmayacaqsınız. Çox illər sonra da bu gecə sizə möcüzəli gecə kimi görünəcək. Sizi bir daha təbrik edirəm.

Məktəb müdiri son cümləni deyən zaman onun səsi uzaqlaşır və eşidilməz olur. Tam bir sakitlikdə iri divar saati on iki zərbə vurur. Bu zərbə səslərinin fonunda, verilmiş elanı oxunur. Elan oxunub qurtaranda sonuncu dəfə saat zərbəsi eşidilir, sonra sükut çökür və birdən qəfilcə Vals səsi eşidilir.

Azər: Solmaz, gəl biz də səninlə oynayaq. Ancaq mən pis oynayıram ha.

Solmaz: Gəl oynayaq Azər.

Vals davam edir.

Səslər, gülüşlər

Azər: Solmaz, bilirsən nə var? Gəl gedək burdan.

Solmaz: Gedək? Hara gedək?

Azər: Gedək küçələri gəzək, dənizkənarına gedək.

Solmaz: Bəs burdakı gecə nə olsun?

Azər: Əh, nə var burda maraqlı. Ondansa küçələri gəzərik.

Solmaz: Axı gecdir.

Azər: Biz balaca deyilik ki... Evdə nigaran qalmazlar. Bilirlər ki, buraxılış gecəsi səhərə qədər davam edir.

Solmaz: Yaxşı, gedək.

Azər: Gəl elə çıxacaq ki, heç kəs bilməsin.

Solmaz: Aha.

Addım səsləri, vals, musiqi, gülüşlər və səslər uzaqlaşır, küçənin səsləri eşidilir, maşın, tramvay səsləri.

Solmaz: Nə yaxşı hava var. Ha tərəfə gedəcəyik.

Azər: Gəl əvvəlcə Nizami bağına tərəf gedək.

Addımlar, maşın, danışiq səsləri.

Solmaz: Bu da Nizami.

Azər: Hə, Solmaz Cavadlı, dərsi danışın. Nizaminin həyat və yaradıcılığı.

Solmaz (*dərs cavab verirmiş kimi*): Nizami XII əsrin böyük Azərbaycan şairidir. O "Xəmsə"nin müəllifidir. "Xəmsə"yə beş poema daxildir: "Sirlər xəzinəsi", "Xosrov və Şirin", "Leyli və Məcnun"...

Azər: Kifayətdir. Beş.

Gülüşürlər.

Solmaz: Bilirsən, Azər, uşaqlıqda mən həmişə Nizaminin heykəlindən qorxardım.

Azər: Niyə?

Solmaz: Qızlar deyirdi ki, gecə saat 12-dən sonra bu bağa gəlib uzun zaman heykələ baxsan, görərsən ki, heykəl yavaş-yavaş bu tərəfə çevrilir.

Azər: Bəli, elədir ki, var. Saat neçədir. On iki? Bax indi diqqətlə bax, heykəl bu tərəfə çevriləcək. Bax. Diqqətlə bax.

Möcüzəvi musiqi səslənir.

Solmaz: Oy, qorxuram.

Azər (*sirli bir pıçıltıyla*): Qorxma, bax. Bax. Aha, bax.

Solmaz: (*çığırır*) Ay, bax, doğrudan da, çevrilir.

Azər (*həyəcanla*): Bu ki möcüzədir.

Səs: Bəli ... möcüzədir.

Solmaz: Kimdir bu?

Səs: Mənəm.

Solmaz: Sən kimsən, biz səni görmürük.

Səs: Siz məni görməyəcəksiniz. Ancaq mən sizi görürəm. Bu möcüzəni sizə mən göstərdim. Çünki bu gecə də elə möcüzəli gecədir. Belə gecə insanın həyatında birçə dəfə olur.

Azər: Axı sən kimsən?

Səs: Mən sehrbazam.

Azər: İndi sehrbaz-zad yoxdur. Sehrbazlar keçmişdə olub.

Səs: Mən müasir sehrbazam. Hər şeyi bacarıram. Mən sizinlə birlikdə bu gecə bütün küçələri və bulvarları gəzəcəm, biz işıqlı pəncərələrdən içəri baxacayıq və maşınlarda gəzəcəyik. Mən sizə şəhərin gecəsini göstərəcəm.

Solmaz: Sənin adın nədir?

Səs: Mən müasir sehrbazam. Mən – kino-kamerayam. Mən hər şeyi bacarıram. Mən nəinki heykəlləri, hətta evləri belə döndərə bilirəm. Mən hər yerə qalxa bilirəm, hər şeyi görə bilirəm. Mən sizə böyük dənizi də göstərə bilərəm, balaca bir damlanı da. Mən sizə dünəni də göstərə bilərəm, sabahı da. Mən sizə insanları göstərə bilərəm, onların təbəssümünü, əllərini. Mən hər şeyi görürəm və hər şeyi eşidirəm. Mənim obyektivim – mənim gözümdür. Mənim səsim də var. Mən sizə adi və möcüzəli Bakı gecəsini göstərəcəm. Gedək.

Azər: Sən bizim xoşumuza gəliрсən, sehrbaz.

Solmaz: Sən yaxşı sehrbazsan. Biz səninlə şəhəri gəzməyə hazırıq.

Səs: Gəlin burdan başlayaq. Qoşa qala qapısından İçəri şəhərə girək. Bura Bakımızın keçmişidir, şəhərimizin qədim tarixidir, min il bundan qabaq qoyulmuş daşlardır.

Muğamat səsi eşidilir. Kişi xanəndə sözsüz bir muğam oxuyur, kədərli və həzin bir muğam.

Səs: Bu dar küçələr, bu köhnə evlər, bu qəribə eyvanlar bizə ulu babalarımızdan yadigar qalmışdır. Burdakı hər daşın bir tarixi var, hər qarış torpağın altında yüz maraqlı əhvalat gizlənib.

Musiqi – muğam davam edir.

Səs: Budur xan sarayı. Divanxana, məscid, məqbərə. Bayıl daşları. Qədim yazılar, naxışlar, bəzəklər.

Muğam səsi uzaqlaşır, sakitlikdə addım səsləri aydın eşidilir. Sonra qəfil külək və dalğalı dənizin səsi eşidilməyə başlayır.

Səs: Qız qalası!

Dalğaların səsi şiddətlənib fırtınaya çevrilir. Həyəcanlı musiqi fonunda.

Səs:

Quzğunun sahilində pək qocaman
Bir yanı əski sirlər yuvası,
Sanki dalmış dərin düşüncələrə
Duraraq sakitanə Qız qalası.

Solmaz: Gözəldir.

Səs: Siz Qız qalasıyla əlaqədar olan qəmli əfsanəni bilirsiniz. İndi isə mən sizə başqa bir şey göstərmək istəyirəm. Bu gün Gülzarla Rəşidin toyudur. Gülzargilin evi Qız qalasının yanındadır. İndi bu saat gəlib gəlini Rəşidgilin evinə aparacaqlar. Eşidirsinizmi səs-küyü.

Azər: Odur, hə. Bir gör nə qədər məşın var. Odur gəlin də çıxdı.

Solmaz: Gör paltarını nə gözəldir. Uzun, ağ...

Azər: Bəs görəsən o kök arvad kimdir?

Solmaz: Yəqin qohumlarıdır.

Kök arvad: Az, tez ol güzgünü gətir bura, tut gəlinin qabağında, şamı o yana elə, paltarını alışdırarsan, kaprondur a. Siz bu məşına oturun, siz bura keçin. Əsgər hanı, a gədə, Əsgər. Keçin, xalavın yanında otur, a bala bəs siz niyə bir qırıqda fağır-fağır durmusunuz, gəlin bəri, tez olun. Sizi deyirəm e.

Solmaz: Bizi.

Kök arvad: Hə, hə, sizi, tez olun gəlin bəri görüm.

Azər: Xala yəqin siz bizi kimləsə çaşdırırsınız. Biz...

Kök arvad: Mən çaşdırıram? Mənim hafizəm bütün şəhərdə məşhurdur. Ədə, Törənin oğlu deyilsən, ananla o qədər qapaz-qapaz oynamışam ki... Sən də İslamın qızı deyilsən az.

Solmaz: Yox, biz...

Kök arvad: Yaxşı da, sözü uzatmayın, keçin bu məşına, tez, orda söhbət eləyirik, ədə nə oldun, ay Əsgər, əşi cəld tərpən, biabır olduq ki... Bacım, siz keçin bu qara "Volqa"ya, ay qız, Səkinə, gəl bura görüm.

Solmaz (pıçıltıyla): Azər, biz hara gedirik.

Azər: Nə bilim. Yəqin bu da sehrbazın işidir.

Səs-küy, məşın səsləri, məşınlar bir-bir hərəkətə gəlir, sonra dalbadal verilən signal səsləri eşidilir, signal-signal qoşulur.

Kök arvad: Deyir çaşdırırsan bizi. A bala, sizi bax bu yaşından tanıyıram, gözümün qabağında böyümüsünüz. Sən lap İslamın burnundan düşmüşən, sən də ki, Törənin eynisən, Ananız, atanız yəqin indi ordadırlar, hə... Yadımdadır, bir dəfə Törə qırmızı paltar almışdı,... Hə, deyəsən, gəldik çatdıq. *(Maşınlar dayanır, qapılar açılır)*. Ay qız, Sitarə, apar gülü gəlinə ver, sən bu tərəfdən gəl görüm.

Səs-küy, hay-haray. Sonra toy havası çalınır.

Kök arvad: Az tez olun, gəlinin ayağının altında boşqab qoyun.

Sıran boşqab səsi, sonra yenə oyun havaları.

Solmaz: Əcəb iş düşdü.

Azər: Dinmə.

Qonaqların səsi-küyü.

Kişi: Mənim bir tostum var. Deyir bir gül bir bülbülündür, indi bu gün bizim bu bülbül, sizin o gözəl, tərif, lətif gülünüzə qovuşur, deyir...

Kök arvad: Aa, niyə yemirsiniz? Utanıb-eləməyin əşi, Törə xanım cavanlıqda bilirsən necə yeyərdi. Harda qaldılar, bəs bunlar niyə gəlmədilər? O arıq arvadı görürsünüz, tamadanın arvadıdır, heç yola getmirlər. Qayınanasıynan gündə dalaşır, deyir yaman xəsisdir. Birinci arvadı da onunçün boşanıb.

Kişi: Çalğıçılar, mənimçün bir uzundərə çalın, oynayacam.

Kök arvad: Harda qaldılar bu İslamla Törə. Bıy, dayan, dayan, deyəsən ki, Törənin səsi gəldi qulağıma. Qoy bir görüm. Ay xoş gəlmisiz, əşşi hardasız, uşaqlarınız çoxdan burdadır.

Azər *(pıçıltıyla)*: Solmaz, tez ol aradan çıxmaq, deyəsən, əsl müfəttiş gəlib.

Solmaz: Tez, tez, sonra biabır olarıq.

Pillələrlə qaça-qaça düşürlər.

Solmaz: Tövşüyə-tövşüyə Azər, dalımızca gələn yoxdur ki...

Azər: Yox da, qaçıb qurtardıq.

Solmaz: Oy, lap qorxdum, *(birdən içini çəkir)* Azər, ora – bax şəhərin işıqlarına, elə bil ulduzlardır.

Səs: Bəli, ulduzlardır. Hər işıq başqa bir aləm, başqa bir dünyadır. Bu işıqları insanlar insanlarçün yandırır. Bu çıraqların işığında insanlarçün yaşayır, yaradır, düşünür, işləyirlər. O yerdə ki çıraqlar sönüb, orda insanlar dincəlirlər, sabah yenidən işləmək, çalışmaq üçün, yorğunluğunu alırlar. Onlara mane olmayaq. İşıqlı pəncərələrin iziylə gedək. Mən sizə bu böyük şəhərin müxtəlif yerlərini göstərəcəm. Yatmayan, işləyən adamları göstərəcəm.

Solmaz: Bu mümkündürmü?

Səs: Mənim üçün mümkün olmayan şey yoxdur. *(Musiqi)* Baxın o pəncərələri görürsünüzmü.

Azər: Hə.

Səs: Ora *(musiqi kəsilir)* mətbəədir.

*Mətbəə, çap maşınları səsləri.
Mətbəə səsləri uzaqlaşır, musiqi eşidilir.*

Səs: Bax ora isə zavoddur.

Zavod səsləri, eşidilir, uzaqlaşır.

Səs: Gəlin bu pəncərədən içəri baxaq. Deyəsən, bura mənzildir.

Oğlan: Deməli, belə. Mən bileti çəkirəm, nömrəsini demirəm, sonra Rauf girir.

İkinci oğlan: Yox, yox bundan bir şey çıxmaz. Bütün biletləri öyrənmək lazımdır. Qocanı belə şeylərlə aldatmaq olmaz.

Səs: İmtahana hazırlaşırlar. Onlara mane olmayaq. Bıy bu pəncərəə indicə qaranlıqdı, birdən-birə işıqlandı.

Aramsız telefon zəngləri.

Solmaz: Deyəsən, telefon onları yuxudan oyatdı.

Azər: Hə, odur e, kişi telefona gedir.

Usta *(Dəstəyi qaldırır):* Allo! Nə *(qulaq asır)* yaxşı gəlirəm *(dəstəyi asır)*.

Arvad: Kişi hara belə geyinirsən?

Usta: Mədəndən zəng eləyiblər. Nə isə çətinə düşüblər. Mənsiz bacarmazlar. Sən yat, arvad, mən bəlkə gec gəldim.

Səs: Gəlin indi də bu pəncərəyə yanaşaq. Yox, yox burda işıq söndü.

Solmaz: Yox, yenə yandı.

Azər: Yenə söndü.

Səs: Qəribədir. Gəlin görək nədir belə?

Dişi ağrıyan kişi: Ay (*zarıyır*) oy, aman ey, öldürdü məni bu diş, işığı söndürüm, bəlkə yuxluya bildim (*söndürür*) Birdən qışqırır (*Oy nənəm, öldürdü məni, ay aman*).

Solmaz: Ay yazıq.

Səs: Bu saat mən sizə dalbadal bir neçə pəncərəni göstərəcəm.

Səslər: Telefon stansiyası səsləri.

Qadın: Moskva, Bakıya cavab verin. Yevlax üçüncü budkaya keçin, o kabinaya keçin.

Səslər: Makina yazısı səsləri.

Redaktor (*diktə edir*): Müstəmləkə xalqlarının imperializm və kolonializm əleyhinə mübarizəsi gündən-günə şiddətlənir. Nöqtə. Abzas (*makinaçı bu sözləri yazır*).

Səslər: nərd oynayır. Zərlər atılır, daşlar vurulur.

Bir oyunçu – Bu şeş-beş (*oynayır*).

İkinci oyunçu – Bu da dü çahar (*oynayır*).

Səslər: pianoçu qammaları və yaxud başqa bir musiqi əsərini öyrənir, məhz öyrənir, çalmır, dönə-dönə təkrar edir.

Səs: Görürsünüzmü hər işıqlı pəncərənin ardında bir insan həyatı, insan əməli, iş, əyləncə, söhbət...

Solmaz: Amma bax o işıqlar hərəkət edir.

Azər: Bu, avtomobillərin işığıdır.

Səs: Bəli, yük maşınlarıdır. Onlar neft və inşaat malları sement, daş, taxta daşıyırlar, ərzaq və çörək daşıyırlar, süd və göyərti daşıyırlar. İnsan əliylə yaranan nemətləri insanlara çatdırırlar. Onlar səhər-axşam, gecə-gündüz hərəkətdədir.

Azər: Bəs bu maşın hara gedir?

Solmaz: Bu minik maşınıdır.

Səs: Bəli, minik maşınıdır, özü də rulun arxasında gənc bir oğlan oturub.

Solmaz: Necə də səliqəli, qəşəng geyinib.

Azər: Bu adam kimdir, hara gedir?

Səs: Bilmirəm.

Azər: Çox sağ ol, sehrli kamera. Sən bizə bütün şəhəri göstərdin.

Səs: Hələ səhərə çox var. Mən hələ sizinləyəm.

Solmaz: Gəlin şəhərin bu hündür yerindən düşək aşağı, dənizə tərəf gedək.

Azər: Gedək.

Həyəcanlı kişi: (*Tələsik*) Uşaqlar kömək edin. Uşaqlar, taksi görmədiniz ki. Mən indi hardan taksi tapım, hardan maşın tapım indi.

Solmaz: Nə olub ki.

Həyəcanlı kişi: Bilirsiniz. Necə deyim belə, arvadı gərək xəstəxanaya aparım. Deyəsən, bu gecə... Belə də... ata olacam...

Azər: Bu saat biz taksi dayanacağına qaçaırıq.

Həyəcanlı kişi: Yox, orda maşın yoxdur, getmişdim.

Solmaz: Onda yuxarı dayanacağına tərəf qaçaq.

Həyəcanlı kişi: Yox, orda da yoxdur.

Solmaz: Onda burda gözləyək.

Həyəcanlı kişi: Nə qədər gözləmək olar. Mənim lap ürəyim partlayır.

Azər: Darıxmayın (*sehrli musiqi*) Ey sehrli kamera. Gərək sən indbi möcüzə göstərəsən. Bura taksi göndərəsən.

Solmaz: Çox xahiş edirik, sehrli kamera.

Həyəcanlı kişi: Əşi bunlar dəlidir ki...

Azər: Yox, biz dəli deyilik odur baxın.

Solmaz: Taksi.

Azər: Bu da bir taksi.

Solmaz: Üçüncü, dördüncü, beşinci taksi...

Həyəcanlı kişi: Urra! (*Qışqırır*) Taksi, taksi. Ay sağ ol, hə di gəl, arvad, min. Ay sağ olun, uşaqlar.

Azər: Sağ olun.

Solmaz: Sağ olun.

Addımlar, lirik musiqi.

Solmaz: Azər, o oğlana bax.

Azər: Hanı?

Solmaz: Ha tərəfə baxırsan. Bura bax. Telefon budkasının içinə.

Azər: Hə (*güllüşürlər*).

Telefonla danışan oğlan: Sizin saçlarınız qara rəngdir. Hapdan bildin. Səsinizdən. Bəli, mən adamın saçını səsiylə təyin edə bilirəm. Mənim saçlarım nə rəngdədir.

Solmaz: Gəl poçtamta girək.

Azər: Yaxşı.

Poçtaçı qadın: Vətəndaş, mən sizə deyirəm ki, poçt bağlıdır. Mən heç bir kağıza-zada baxa bilmərəm. Sabah gələrsiz, yoxlayarıq.

Kişi: Başa düşün. Səhər saat beşdə mən Moskvaya uçuram. Bu məktubu isə mən hökmən almalıyam. Mən bilirəm ki, məktub burdadır. İstəsəniz, verərsiniz.

Poçtaçı qadın: Axı bir qayda-qanun var.

Kişi: Elədir. Ancaq qayda-qanundan başqa bir insaniyyət də var.

Poçtaçı qadın (*köksünü ötürür*): Daha nə deyim sizə. Yaxşı verin bura pasportunuzu görüm.

Kişi: Buyurun.

Poçtaçı qadın (*məktubları araşdırır*): Alın, bu da sizin məktub.

Kişi: Ay çox sağ olun. Çox minnətdararam.

Poçtaçı: Hə, siz burda neyləyirsiniz. Siz də gecənin bu vaxtı məktub almağa gəlmisiniz. Əlbəttə, siz də səhər beşdə Moskvaya uçursunuz. Yaxşı, daha keçib. Nədi familiyanız.

Azər: Mənim?

Poçtaçı qadın: Yox bəs mənim. De görüm, tez ol. Mənim burda oyun-oynamağa vaxtım yoxdur.

Azər: Azər Əlizadə.

Poçtaçı: Yox, bir şey yoxdur. Hə sənin familiyan nədir.

Solmaz: Mənim?

Poçtaçı: İşə düşmədik. Nədi, öz familiyan yadından çıxıb.

Solmaz: Solmaz Cavadlı.

Poçtaçı: Solmaz Cavadlı. Hə, var sənə məktub.

Solmaz: Necə?

Poçtaçı: Pasportunu ver görüm.

Solmaz: Yoxdur yanınmda.

Poçtaçı: Yoxdur? Bəs onda məni ələ salmısınız. Uşaq-zadam mən sizinçün.

Solmaz: Yəqin doğrudan, bu məktub mənədir.

Poçtaçı: Mən nə bilim. Familiyan Cavadlıdır?

Solmaz: Bəli.

Poçtaçı: Solmaz.

Solmaz: Bəli.

Poçtaçı: Əhməd qızı.

Solmaz: Yox, Əli qızı.

Poçtaçı: Hə, onda xoş gəldin, sənə heç nə yoxdur.

Pəncərəni bağlayır. Azər və Solmaz pısqıldayıb gülürlər.

Telefonla danışan oğlan: Yox qara deyil, sarı? Yox sarı da deyil. Demirəm. Özünüz təyin edin.

Azər: Bu da elə çərənləyir ha...

Solmaz: Dah demə...

Addımlar, lirik musiqi.

Sakit küçədən küçə sulayan maşın keçir, uzaqdan tramvay səsi gəlir, gəmi səsi eşidilir, paravoz qudok verir.

Solmaz: Gəldik çatdıq. Bu da bizim evimiz. Odur bax üçüncü mərtəbədəki pəncərə bizimdir. İndi mən gedəcəm öz evimizə, sən də gedəcəksən öz evinizə. Bizim möcüzəli gecəmiz qurtardı.

Azər: Doğrudan da, bu möcüzəli gecə idi. Sabah biz yuxudan duranda isə tam orta təhsilli adamlar olacayıq.

Solmaz: E bilmirəm, instituta girəcəm, ya yox. Hər halda yaşayacağıq, illər keçəcək. Ancaq bu günü heç bir vaxt yaddan çıxarmayacağıq. Bu buraxılış axşamımızı.

Azər: Bir də bu gecəni, bu sehirli gecəni.

Solmaz: Bəs bizim sehrbaz necə oldu.

Səs: Mən burdayam. Nə istəyirsiniz. Sehrli gecə qurtarmaq üzrədir. Nə istəyiniz varsa, tez deyin. Daha nə görmək istəyirdiniz.

Azər: Mən o fəhləni gördüyümüz pəncərədən baxmaq istərdim, görəsən, usta mədəndən qayıtdımı?

Səs: Bu saat.

Qapı zəngi.

Arvad: A kişi, harda qalmısan, bayaqdan bəri gözümü

qırıpmamışam.

Usta: Arvad heç demə, uşaqlar yaman bərkə düşmüşdülər. Şükür ki, yaxşı qurtardıq... Buruq bir balaca şuluq eləyirdi.

Solmaz: Bəs o xəstəxanaya gedən arvad nə oldu.

Səs: Bu saat.

Addım səsləri, sonra uşaq ağlaması.

Həkim: Gözünüz aydın, oğlunuz oldu.

Səs: Oğlan oldu, dünyaya yeni bir insan gəldi. Yeni bir həyat yarandı. Bu gecə bütün dünyada uşaqlar olur. Hər gecə bütün dünyada insanlar doğulur. Onlar xoşbəxt olmaq və dünyanı xoşbəxt etmək üçün doğulurlar. Bu gecə bütün dünyada uşaqlar doğulur. Bu gecə dünyada yeni bir gün doğulur. Yeni bir səhər açılır. Bizim sehrli gəzintimiz də sona çatır. Ayrılıq dəmi gəlir.

Solmaz: Biz səndən ayrılmaq istəmirik, sən yaxşı qüdrətli sehrbazsan.

Səs: O tərəfə baxın. Sizin yoldaşlarımız gəlir. Buraxılış gecəsi qurtarır və adət üzrə onlar dənizə tərəf gedirlər. Şəfəqi qarşılamağa gedirlər. Siz də gedin onların yanına.

Səslər: Azər, Solmaz. Bəs siz hardaydınız.

Azər: Şəhəri gəzirdik.

Solmaz: Sehrli gəzintiyə çıxmışdıq.

Oğlan: Sehrli?

Azər: Bəli, sehrli.

Solmaz: Sehrbazla birlikdə.

Qız: Sehrbaz kimdir?

Solmaz: Yaxşı sehrbazdır. Əntiqə sehrbazdır.

Azər: Onun adı kino-kameradır.

Uşaqlar gülüşürlər.

Solmaz: Gülməyin, biz düz deyirik.

Azər: O, hər şeyi bacarır.

Oğlan: Bəs hardadır, sizin sehrbazınız, görünmür.

Azər: Biz bu saat onu çağırırıq.

Solmaz: Xahiş edərik ki, bir möcüzə göstərsin.

Qız: Möcüzə, möcüzə. Qoy möcüzə göstərsin görək.

Azər: Bu saat görərsiniz.

Solmaz: Bu saat görəcəksiniz. Ey sehrli kamera, bu evi o tərəfə çevir. Uşaqlara baxın.

Oğlan: Heç ev yerindən tərpənmək istəmir.

Həm gülüşür.

Azər: Ey sehrli kamera. O işıqlı pəncərəni bizə göstər, göstər görək orda nə var?

Qız: Bundan da bir şey çıxmadı.

Həm gülüşür.

Solmaz (*yalvarıcı səslə*): Ay sehrli kamera, heç olmasa lap kiçik, lap balaca bir möcüzə göstər. Xahiş edirəm.

Azər: Heç olmasa bircə taksi göndər.

Sükut, sonra uşaqlar bərkdən gülür.

Solmaz (*qışqırır*): Dayanın, gülməyin. Dayanın. Ey sehrli kamera, bizə dünyada ən böyük möcüzəni göstər. Günəşin çıxmasını göstər bizə.

Qız: Sənin sehrbazın heç bir şey edə bilməz. Günəş düz bir saatdan sonra çıxacaq.

Oğlan: Bəli, bir saatdan sonra günəş sehrbazsız-zadsız dəniz tərəfdən qalxacaq. İndi isə yüz xahiş elə, bir şey çıxmaz.

Solmaz: Yox, yox, sehrbaz möcüzə göstərəcək, Günəş vaxtından tez qalxacaq. Siz ora baxın. Dəniz tərəfə baxın. Baxın.

Musiqi.

Azər: Odur, günəş.

Solmaz (*sevincək*): Hə, gördünüzmü, günəş qalxır. Baxın dənizə. Dənizdən günəş qalxır.

Uşaqlar: Doğrudan a, ora baxın, Günəş... Dənizdən çıxır, baxın. Azər, sabahın xeyir, günəş.

Solmaz: Salam, yeni günəş.

Uşaqlar: Salam, Günəş!

Musiqi.

SON

YUXUM QAÇIB
(*Uşaqlar üçün radiopyes*)

Nənə: Əhməd, ay Əhməd, dur bala, günortaya az qalıb, sən hələ yuxudan oyanmamısan. Bu qədər də yatmaq olar? Yoldaşların çoxdan durub, analarına, nənələrinə kömək eləyirlər. Sən elə yatırsan. Səninləyəm e, Əhməd, dur quyudan su çək gətir, saatımızı qur, pişiyə yemək ver. Əhməd, ay tənbel Əhməd.

Əhməd (*yuxulu səslə*): Nənə, qoy bir az da yatım, indi duracam, dayan, bu saat, bir az da yatım, bir azca da.

Nənə: Tənbel, tənbel a tənbel, yatsan, olar iş əngəl.

Musiqi.

Nənə: Mənim balaca nəvəm Əhməd çox yaxşı oğlandır. Ağıllıdır, sözə baxandır, tərbiyəlidir. Amma bir pis cəhəti var, yaman tənbelidir, illah da səhərlər onu yerindən qalxızmaq zülumdür. Amma günlərin bir günündə Əhməd tamam dəyişib ayrı uşaq oldu. İndi, balalarım, bu əhvalatı mən sizə də danışmaq istəyirəm, görün necə olub.

Musiqi

Nənə: Bir səhər, hələ lap tez idi, heç gün çıxmamışdı, gördüm Əhməd yuxuda danışır...

Əhməd (*yuxuda sayaqlayır*): Bu saat... yoldaş komandır... bu saat.

Komandır (*amiranə səslə*): Əhməd Əhmədli aya uçuşa beş saniyə qalır, hazırsınızmı?

Əhməd: Bəli, hazıram.

Komandır: İndicə kosmik gəmiylə havaya qalxacaqsan. Beş, dörd, üç, iki... (*maşınların uğultusu*).

Komandır: Yox, yox, saxlayın maşını, Əhməd uça bilməz.

Əhməd (*ağlamsınır*): Niyə?

Cavab çıxmır.

Əhməd (*reverberatorla*): Niyə? Niyə? Niyə?

Nənə: Əhməd, oğlum, ayıl görüm, niyə qışqırırsan.

Əhməd (*hövlnak*): Hanı, bəs hanı?

Nənə: Ay bala, nə deyirsən, kim hanı?

Əhməd: Gəmi, komandir, kosmos... hanı bəs onlar?

Nənə: Yuxu görürsən, bala. Deyirəm axı, bayaqdan bəri elə hey sayaqalayırdın, deyirdin: nə bilim, hazıram, gəlirəm, flan...

Əhməd: Yox (*ağlamsınır*) Mən kosmosa istəyirəm, mən aya uçacaqdım. Komandir özü demişdi.

Nənə: Sənin kimi tənbəli heç qoyarlar aya ucsun? Orda da yatıb yuxuya qalarsan.

Əhməd: Yox, yox, mənə komandir özü dedi, mən gəminin içində oturmuşdum.

Nənə: Yaxşı, hələ tezdir, yum gözlərini, yat, yuxunun dalını gör.

Əhməd: Yatsam, yenə aya uçaram?

Nənə: Nə bilim, ay bala, mən sənin yuxuna girməmişəm ki... Yat hələ tezdir.

Əhməd: Yaxşı.

Musiqi.

Əhməd: Nənə, neyləyim, yata bilmirəm.

Nənə: Yuxun qaçdı da...

Əhməd: Qaçdı? Hara qaçdı?

Nənə: Qaçdı getdi. Sən də dur geyin, saat neçədir? Beşin yarısı? Bıy, saat da yatıb ki...

Əhməd: Saat yatıb? Nənə, yəqin mənim yuxum qaçıb gedib, saatda gizlənib.

Nənə: Ola bilər. Sən də dur, get saati oyat, qur, qoy işləsin.

Əhməd: Saat, mənim yuxum səndədir? Hə? Saat yuxuda nə görürsən?

Nənə: Al bu açarı, qur saati.

Açarla qurulan saatin səsi.

Saat (*ağır-ağır*): Çık, çık, çık, çık, çık (əsnəyir). Oooy, əcəb yuxu görürdüm. Görürdüm ki, beşin yarısıdır. Elə yaxşı yatmaq vaxtıdı ki... Mən də rahatca yatmışdım özüm üçün. Amma, Əhməd, yaxşı elədin məni oyatdın. İşləmək vaxtıdır. Çık, çık, çık, çık... Tamam

yuxum qaçdı.

Əhməd: Nənə, ay nənə, saatın da yuxusu qaçıb. Bəs görəsən, bu yuxu hara qaçıb gedir. Nənə, bax xallı pişiyə, yatıb. Bəlkə mənim yuxum ondadır.

Nənə: Oyat o tənbeli, gör nə sərələni.

Əhməd: Xallı, oyan, dur, ver mənim yuxumu.

Pişik: Myau, Myau. Əhməd, sənsən? Niyə məni yuxudan oyatdın? Elə yaxşı yuxu görürdüm ki...

Əhməd: Hanı mənim yuxum?

Pişik: Mən nə bilim?

Əhməd: Bəs axı sən indi yuxu görürdün?

Pişik: Püf. Çox lazımdır mənə sənin yuxun. Mən öz yuxumu görürdüm.

Əhməd: Axı nə görürdün?

Pişik: Görürdüm ki, sən mənə dadlı qatıq doğramacı gətirmisən. O yandan da gözümə yağlı siçanlar dəyirdi. Qalmışdım belə. Bilmirdim hansından başlayım. Oyatdın məni, qaçırdın yuxumu. Myau, myau... eh, yuxum qaçdı...

Əhməd: Mənim də yuxum qaçıb. Görəsən, yuxular hara qaçır?

Pişik: Bəlkə həyətə qaçıblar. Bir çıx bax.

Musiqi keçidi, sonra toyuq-cücə səsləri.

Əhməd: Cib, cib, cücələr...

Cücələr: Nədir Əhməd, bizi niyə çağırırsan, yoxsa bizə dən vermək istəyirsən?

Əhməd: Yox, siz mənim yuxumu görməmisiniz ki... Yuxum qaçıb gedib.

Cücələr: Yox, görməmişik. Bağcadakı güllərdən, çiçəklərdən soruş, bəlkə onlar görüb.

Əhməd: Güllər, çiçəklər!

Güllər: Nədir Əhməd, sən bizə su vermək istəyirsən?

Əhməd: Yox, mən yuxumu axtarıram. Görməmisiniz ki mənim yuxumu?

Güllər: Yox, görməmişik. Biz öz yuxumuzu görürdük, üstümüzə şəh düşdü, oyandıq.

Əhməd: Bəs görəsən, mənim yuxum hara qaçıb?

Güllər: Bəlkə yuxun quyuya düşüb, Əhməd?

Əhməd: Quyuya? Doğrudan a, bu saat baxım.

Musiqi.

Əhməd: Quyu, ay quyu!

Quyu (*reverberatorla*): Ay quyu...

Əhməd: Quyu, kimdir orda, sənin dibində.

Quyu (*reverberatorla*): Sən özünsən də, Əhməd, öz əksindir, tanımırsan?

Əhməd: Quyu, mənim yuxum səndədir?

Quyu: Yox, mən sənin yuxunu görməmişəm. Mən öz yuxumu görürdüm.

Əhməd: Sən yuxuda nə görürsən?

Quyu: Gündüzlər günəşi, buludları, gecələr ulduzları, ayı...

Əhməd: Ayı? Mən də yuxumda ayı görürdüm, aya uçacaqdım. Mənim yuxum səndədir, ver mənim yuxumu. Yoxsa bax kəndiri tərpedib vedrəylə səni döyərəm. Bax belə, bax, belə...

Su şappıltısı səsi.

Nənə: Əhməd, bala, quyudan su çəkirsən? Ay bərəkallah, ay qoçaq balam. Çək gətir suyu, gülləri, çiçəkləri, sula. Sonra cücələrə dən ver. Bax belə, qoçaq oğlum. Ay sağ ol.

Musiqi.

Pişik: Myau, myau, Əhməd, bura gəl.

Əhməd: Nədir?

Pişik: Yuxunu tapmaq istəyirsən?

Əhməd: Hə, əlbəttə.

Pişik: Mən onun yerini sənə deyərəm. Ancaq əvvəlcə get mənə bir yaxşı nənə doğramacı gətir.

Əhməd: Bu saat

Musiqi keçidi.

Pişik: Bəh, bəh, əcəb dadlıdır.

Əhməd: Yaxşı, yedin qurtardın, bədi. Hardadır mənim yuxum?

Pişik: Bu saat deyəcəm. Mən indicə, qonşu həyətdə sarı pişikgilə

qonaq getmişdim. Küçədən keçəndə gördüm ki, səkidəki skamyanın üstündə bir qoca kişi oturub. Myau, myauu... bəh, bəh, bəh... əcəb dadlı doğramacdır.

Əhməd: Xallı, məni ələ salmısan? Bəs dedin ki, mənim yuxumu tapmısan?

Pişik: Bəs nə deyirəm sənə? Həmin o qoca kişi gözlərini yummuşdu. Yəqin yatırdı. Özü də yəqin sənə yuxunu görürdü. Mən bilirəm, məni aldatmaq olmaz. Sənə yuxun ondadır, get oyat onu, al yuxunu, vəssalam. Myau, myau nə ləzzətli doğramacdır, sağ olsun nənə.

Əhməd (tələsik): Harda oturmuşdu qoca kişi?

Pişik: Bax, görürsən, evimizin yanındakı səkidə. Cəld ol, tez tərən. Sonra qoca oyanar, yuxun ordan da qaçar.

Əhməd: Mən getdim.

Musiqi keçidi.

Əhməd: Baba, (öskürür) ay baba.

Qoca: Nədir oğlum, niyə məni dürtmələyirsən?

Əhməd: Sizi yuxudan oyatdım, hə?

Qoca: Yox, mən yatmamışdım. Gündüzün bu çağında nə yatmaq vaxtıdır. Yox, yox, yatmamışdım.

Əhməd (məyus): Yatmamışdınız?

Qoca: Yox. Gözlərimi yummuşdum, çünki gün düşəndə gözlərim ağrıyır. Gözlərim pis görür. Nədir ki, mənə sözün var?

Əhməd: Yox...

Qoca: Onda mənim sənə sözüm var. Daha doğrusu, səndən bir xahişim var. Tut əlimdən, kömək elə, bu küçəni keçim. Yoxsa gözüm lap pis görür, bayaqdan oturmaşam burada, küçəni keçə bilmirəm.

Əhməd: Verin əlinizi, gedək.

Küçənin səs-küyü, maşınların səsi, addımlar.

Qoca: Ay sağ ol. Sən nə yaxşı, qoçaq oğlansan. Salamət qal.

Əhməd: Sağ olun.

Musiqi keçidi.

Kişi: Ay oğlan, nə axtarırsan belə. O yan bu yana boylanırsan.

Gəl bura görüm. Adın nədir?

Əhməd: Əhməd.

Kişi: Hə, Əhməd, nə axtarırsan?

Əhməd: Mən... yuxumu axtarıram.

Kişi: Nəyi?

Əhməd: Yuxumu. Yuxum qaçıb, mən də indi onu tapmaq istəyirəm.

Kişi: Hə, belə de. Bilirsən Əhməd, mən də axtarıram. Amma mən evimin açarını axtarıram. Hardasa buralarda itirmişəm. İndi nə qədər gəzirəm, tapa bilmirəm. Gəlsənə mənə kömək eləyəsən. Sənin gözün mənimkindən iti olar. Əvvəl mənim açarımı tapaq, sonra da sənin yuxunu taparıq. Yaxşı?

Əhməd: Yaxşı.

Kişi: Ay sağ ol. Bax sən balacasan, əyl bir o skamyanın altına bax, yoxdur? Bir mən tərəfə də bax.

Əhməd: Budur?

Kişi: Ay sağ ol, çox sağ ol. Qoçaqsan, qoçaq. Özüdür ki, var. Aha avtobusum da gəldi, yaxşı mən qaçdım. Sağ ol.

Əhməd: Bəs mənim yuxum?

Kişi (uzaqdan): Nə? Hə, yuxu? Tapıb axşam evinizə göndərərəm. Arxayın ol.

Uzaqlaşan maşın səsi, küçənin hay-küyü.

Arif: Əhməd, neyləyirsən burda?

Əhməd: Heç.

Arif: Gəl bizimlə gedək, müəllimə bizi ekskursiyaya aparır, bütün şəhəri gəzəcəyik.

Əhməd: Yox, mən getmək istəmirəm.

Arif: Özün bil (qaçan addım səsləri)

Əhməd (qışqırır): Arif! Arif

Qadın: Sus! Sakit! Qışqırma! Niyə qışqırırsan? Uşağı oyadarsan.

Əhməd: Nə?

Qadın: Deyirəm, qışqırma. Görmürsən, uşaq yatıb.

Əhməd: Hanı?

Qadın: Kim, uşaq? Budur bax, kolyaskada.

Əhməd (sevinclə içini çəkir): Xala, bu sizin oğlunuzdur?

Qadın: Hə, ancaq oğlum deyil, qızımdır.

Əhməd: Xala, oyadın da onu.

Qadın (*təəccüblə*): Oyadım? Niyə?

Əhməd: Bilirsiniz, mən bu gün yuxu görürdüm. Birdən oyandım. Nənəm dedi ki, yuxum qaçıb. Mən bayaqdan yuxumu axtarıram. Yəqin qaçıb gəlib bura. İndi yəqin sizin qızınız yuxumu görür. Oyadın da onu, versin mənim yuxumu.

Qadın (*gülür*): Sənin neçə yaşın var?

Əhməd: Altı.

Qadın: Deməli, hələ məktəbə getmirsən.

Əhməd: Gələn il gedəcəm. Ancaq mən yüzə qədər saya bilirəm. Hərfləri də bilirəm. A-nı, B-ni bir də V-ni. Öz adımlı oxuya bilirəm.

Qadın: Adın nədir ki?

Əhməd: Əhməd.

Qadın: Əhməd, oğlum, gəl burda otur. Bax sənin altı yaşın var, hərfləri bilirən, saya bilirən. Amma mənim qızım hələ bir yaşındadır. O, hələ nə hərfləri bilir, nə saya bilir, heç danışa da bilmir. Bircə "anna", "anna" deyir. Demək o heç vaxt sənin yuxunu görə bilməz.

Əhməd: Niyə?

Qadın: Çünki hər adamın öz yuxusu var. Balaca, körpə uşaqlar lap az şey bilirlər, ona görə də onların yuxusu lap-lap sadədir. Nə görə bilər o yuxusunda – məni, atasını, oyuncaqlarını, kuklasını. Amma sən, məşallah, yekə oğlansan. Yəqin çoxlu şey bilirən. Atan-anan sənə çoxlu kitab oxuyub, nənən sənə çoxlu nağıl danışib. Odur ki, sənin yuxun da yəqin qəribədir, maraqlıdır, rəngbərəngdir. Eləmi? Məsələn, bu gecə yuxunda nə görürdün?

Əhməd: Görürdüm ki, aya uçmaq üçün kosmik gəmiyə minirəm.

Qadın: Bax, görürsənmi? Heç bu balaca qızcığazın aydan, ulduzlardan, kosmosdan xəbəri var? O sənin yuxunu hardan görəcək.

Əhməd: Bəs mənim yuxum hardadır?

Qadın: Yuxun hardadır? Yəqin o da dincəlidir. Bilirsən, adamlar gündüz işləyir, gecələr dincəlirlər. Yuxular isə gecələr məşğuldurlar. Odur ki, gündüzlər dincəlirlər. Amma gecələr yaxşı, maraqlı yuxular görmək üçün, adamlar gərək gündüz də maraqlı yaşasınlar, çoxlu təzə-təzə şey öyrənsinlər, çalışsınlar, xeyir versinlər. Bax, sən bu gün səhərdən bəri neyləmişən, bir yadına sal görüm. Yoxsa elə səhərdən ora-bura düşüb yuxunu axtarırsan, hə, düzünü de, heç bu gün anana, nənənə kömək eləmişənmi?

Əhməd: Anamla atam işə gediblər. Nənəmə kömək eləmişəm. Quyudan su çəkmişəm, gülləri sulamışam, cücələrə dən vermişəm. Sonra... saati qurmuşam... sonra...

Qadın: Daha nə etmişən, kimə kömək eləmişən.

Əhməd: Hə, yadıma düşdü. Bir qoca kişiye kömək elədim küçəni keçdi. Bir kişi də açarı itirmişdi, tapdım.

Qadın: Ay sağ ol. Xeyli iş görmüşən. Yoxsa bilirsən, çox yatan tənbel uşaqlardan heç mənim xoşum gəlmir.

Əhməd: Mən tənbel deyiləm.

Qadın: Bilirəm, sən qoçaq oğlansan. Nənən mənə səndən çox danışib.

Əhməd: Siz mənim nənəmi tanıyırsınız?

Qadın: Tanıyıram. Bıy niyə qızardın? Bilirəm, əvvəllər yuxudan bir az gec durardın. Amma bundan sonra belə olmayacaq, eləmi?

Əhməd: Hə.

Qadın: Bəs o uşaqlarla ekskursiyaya niyə getmədin?

Əhməd: Nə bilim... yuxumu axtarırdım.

Qadın: Gecə yaxşı yuxu görmək istəyirsənsə, gündüzlər çox iş gör, çox şey öyrən. Təzə-təzə şeylər. Bax, uşaqlar hələ getməyiblər, orda avtobus gözləyirlər. Get sən də onlara qoşul, şəhəri gəz. Mən nənənə deyərəm, nigaran qalmasın.

Əhməd: Yaxşı, sağ olun.

Qadın: Sağ ol.

Əhməd: Arif, dayanın, mən də gəlirəm.

Uşaqların səs-küyü, maşın səsi, musiqi.

Nənə: Bıy, Əhməd, qurbanım olum, ay bala, səhərdən hardasan?

Əhməd: Nənə, bəs o xala sənə demədi? Arifgillə ekskursiyaya getmişdim. Şəhəri gəzirdik. Elə maraqlı şeylər gördüm ki...

Nənə: Dedi mənə... Amma bilmədim belə gec gələcəksən, nigaran qaldım. Di gəl çörəyini ye.

Əhməd (yeyə-yeyə): Nənə, Qız qalasının başına çıxmışdıq, sonra parka getdik, funikulyora mindik. Sonra da uşaqlarla dəmir yolunda gəzdik...

Nənə: Gör nə qədər maraqlı şeylər görmüşən. Ay bala, daha gecdir, soyun gir yerinə, yat.

Əhməd: Nənə, sabah məni tezdən oyadarsan.

Nənə: Yaxşı bala. Amma indi yat, gecdir.

Sehirli musiqi.

Yuxu: Salam.

Əhməd: Bıy, sən kimsən?

Yuxu: Mən sənın yuxunam. Məni axtarırdın?...

Əhməd: Hə. Sən burdasanmı. Sən nə yaman bayaqkı xalaya oxşayırsan.

Yuxu: Mən bütün günü səni izləyirdim. Gözünə görünmürdüm ki, yatmayasan, axı sənın gündüz gördüklərin, mənim bütün şəkillərimdən daha maraqlı idi. Bu gün sənın işlərindən xoşum gəldi. Sənə bu gecə yaxşı yuxular göstərəcəm. Nəyə baxmaq istəyirsən?

Əhməd: Dünənki yuxumun dalına baxmaq istəyirəm. Aya uçmaq istəyirəm.

Yuxu: Yaxşı.

Musiqi.

Komandır: Əhməd Əhmədli aya uçmağa hazırsanmı?

Əhməd: Hazıram, bəli.

Maşın uğultusu.

Komandır: Budur, bax nənən də səni ötürməyə gəlib.

Əhməd: Hə, Arif də burdadır, qoca kişi də, müəllimə də, açarını itirən kişi də... hamısı.

Kişi: Biz hamımız səni ötürməyə gəlmişik, Əhməd.

Nənə: Salamat get qayıt, bala.

Qoca: Sağ ol, Əhməd.

Əhməd: Sağ olun, salamat qalın.

Komandır: Kosmik gəmi indi havaya qalxacaq. Hazır ol Əhməd. Beş, dörd, üç, iki, bir, start!

Maşın uğultusu.

Komandır: Uğur olsun, Əhməd.

Əhməd: Sağ olun.

Musiqi.

1965

NƏSİMİ DASTANI*

(Libretto)

Proloq, Şairin ittiham olunması
Birinci epizod, Şairin obrazları – Bahar
İkinci epizod – Basqın
Üçüncü epizod – Müqavimət
Epiloq, Şairin edamı və ölümsüzlüyü

İŞTIRAK EDİRLƏR:

Şair
Şairin sevgilisi
Mürşid (*şairin müəllimi*)
Basqınçı cəllad
Kordobalet

PROLOQ. ŞAİRİN İTTİHAM OLUNMASI

Səhnə tam qaranlığa və sükuta qərq olub. Qəfilcən təbil səsləri eşidilir. Həmin andaca projektor şüası qaranlıqdan Şairin fiqurunu işıqlandırır. Əli-qolu zəncirlənmiş şairin ətrafında dörd cəllad dayanıb. Sterefonik səsgücləndiricilərdən kişi səsləri eşidilir. Səslər aşağıdakı polifonik prinsiplə eşidilir:

Birinci Səs: amiranə kişi səsi ittihamnamənin mətnini oxuyur. Cümlənin ortasına çatanda ikinci səs, əks-səda kimi həmin cümləni təkrar etməyə başlayır, sonra eyni cür üçüncü, dördüncü səsi eşidirik.

Səslər bir-birinə qarışır, amma yalnız birinci səsi aydın eşidirik. O biri səslər arxa plandan əks-səda kimi gəlir, amma hər halda bir-birinin üstünə qalaqlananda müdhiş polifonik effekt yaranır.

Beləliklə, amiranə kişi səsiylə ittihamnamənin mətnini dinləyirik:

Dinsiz və Allahsız olduğuna görə şair İmadəddin Nəsimi bu gün

* Bu liberottoya Fikrət Əmirov bir pərdəli baletin musiqisini bəstələnmişdir.

Hələb şəhərində edam edilsin, dərisi soyulsun! Amin! Amin! Amin!

Yenə də təbil səsləri eşidilir, sonra sükut çökür və bu sükut içində şüayla işıqlandırılmış Şairi görürük, üzündə bir əzələ belə tərpənmir.

Dörd nəfər cəllad zəhmli addımlarla Şairin üstünə yeriyir, işıq sönür və biz yalnız Şairin gözlərini görürük. Musiqi səslənməyə başlayır və musiqi ölümə məhkum edilmiş Şairin bu dəhşətli anlarda keçirdiyi hissləri ifadə edir.

Bu ölümqabağı anlarda xəyallar Şairi uzaqlara aparır və onun xatirələrində keçmişin mənzərələri – obrazları canlanır. Şairin gözləri önündən keçənlər səhnədə canlanır. Musiqinin axarı kəskin fortepiano akkordlarıyla qırılır¹ və elə həmin anda ilk xatirə canlanır. Şüa qaranlıq səhnənin dərinliklərində dayanmış fiquru işıqlandırır. Bu Şairin Mürşididir².

Edam olunmuş, qanına qəltan edilmiş Mürşid əzablı pozada donub qalıb. Şüa Mürşidin başı üstündə duran, qılıncı sıyrılmış Cəlladı işıqlandırır.

Şair edam olunmuş Mürşidin xəyalından dəhşətə gəlir, əlləriylə üzünü tutur və xəyal qeyb olur.

Yenə xatirələr oyadan musiqi səslənir və amma bu səfər musiqi başqa insan səsiylə qırılır, dua oxuyanların səsləri fonunda başqa xatirələr canlanır. Şüa səhnədə dua edən insanı göstərir, amma bu insan Ulu Tanrının qarşısında yox, işğalçı-cəlladın qarşısında əyilib, başı üstündə sıyrılmış qılıncın altında ona, işğalçı cəllada dua oxuyur.

Şair bu ikrahedici səhnəni xatirindən qovur və indi xatirələr musiqisi başqa ovqatda səslənir. Simli alətlərin müşayiətiylə səhnədə başqa bir xəyal canlanır – Şairin sevgilisi.

İncə, şümal boylu qızın bədənini, əl-qolunu zəncirləyiblər. Əli-qolu bağlı Sevgili hərəkət edə bilmir, yalnız rüzgarda nanə yarpağı kimi əsim-əsim əsir. Onun başının üstündə də Cəllad qılıncını sıyıdır. Sevgilisini qurtarmaq üçün Şair ona tərəf bir neçə addım atır, dərhal xəyal qeyb olur, səhnə qaranlığa qərq olur və sükut içindən başqa səslər eşidilməyə başlayır.

BİRİNCİ EPİZOD. ŞAİRİN OBRAZLARI – BAHAR

Bu səslər musiqi sədaları deyil, təbiətin, baharın səsləridir – otların, yarpaqların xışıltısı, quşların cəh-cəhi, bulağın şırıltısı.

Nəsiminin şeri səslənir:

*Bahar oldu və açıldı üzündən pərdə gülzarın,
İrşdi qönçənin dövrü, zamanı qalmaq xarın.
Fərhədən qönçənin gülün yanağı güldü, açıldı,
Ki, mənzuru yenə güldür çəməndə bülbülü-zarın.
Çiçəklər müxtəlif, əlvan, nə mənidir onu bil kim,
Boyaçı bir imiş çün kim, bu ənvərin, bu əzharın.
Bu gün bazar edər gülşən çəməndə lələvi güldən
Qənimət gör ki, beş gündür tamaşası bu bazarın.*

Səhnə gur işığa qərq olub və biz sanki əlvan rənglər səltənətini görürük – baharın bütün boyları, qırmızı donlu qızlar – lələlər təbiətin yaşıl, çəhrayı, ağ rəngləriylə gözəl ahəng yaradır.

Rəqslər bir-birini əvəz edərək baharı, torpağın oyanışını, həyatın gözəlliyini, gəncliyi, sevgini və gözəlliyi tərənnüm edir.

Qızların arasında Şairin Sevgilisini də görürük, onun əli-qolu zəncirdən azaddır, rəqsində incə qadın gözəlliyini, zərifliyi ifadə edir.

Onun rəqs tərəfdaşı da Proloqda ittiham olunmuş Şair deyil, Şairin gəncliyidir – o azad və sərbəstdir, sevgisinə, gözəlliyə, bahara, həyata məftun olmuş bir bəxtəvərdir.

Melodiyalar bir-birini əvəz edir. Bahar, gənclik, sevgi rəqsləri müxtəlif plastik və xoreoqrafik variasiyalarda canlanır. Solo rəqslər kütləvi rəqslərə, kütləvi rəqslər qrup rəqslərinə, qrup rəqsləri yenə də ikisinin – Şairin və sevgilisinin rəqslərinə keçir.

Amma qəfilcən bu həyat şövqüylə dolu səhnə kəskin şəkildə qırılır.

İKİNCİ EPİZOD. İŞĞAL

Musiqi kəskin qırılır və ani sükutdan sonra at nallarının səsləri, at kişnərtiləri eşidilir.

Bu səslər uzaqlardan gəlir, amma hər an daha artıq yaxınlaşır. Hələ ki, özü görünməyən bu müdhiş qüvvə səhnənin bahar ovqatını alt-üst edir və budur, səhnəyə bu qüvvənin özü də girir – işğalçıların aman bilməyən ordusu. Əyinlərində ölüm rəmzi olan gümüşü boz, kül rəngli paltarlar. Bu kül rəngi səhnənin bütün bahar əlvanlığını silib atır. İndi səhnəyə amansızlıq, zorakılıq, qəddarlıq hakimdir. Bu kor qüvvə bütün həyat əlamətlərini – bitkiləri, çiçəkləri tapdalayıb

yerlə-yeksan etməyə hazırdır.

İşgalçıların təpikləri altında ləçəkləri titrəyən lalələr qızlar torpağa sərilir.

İşgalçıların rəqsləri yalnız bir şəkildədir – hər şeyi tapdalamaq, hər şeyi dağıdıb, üstündə atılıb-düşmək.

Nəhayət, onlar da müəyyən bir nizamla düzülməyə başlayırlar.

Sıyrılmış qılınclarını başları üzərinə qaldırmış əsgərlər. Yaylarını çəkib ox atmağa hazır olan oxçular. Nizələrini hədəfə tuşlamış dəstələr.

Bu sıraların qarşısından əsir-yesir alınmış insanlar ağır-ağır keçir. Çadralara bürünmüş qadınları əsir aparırlar. Əlləri-qolları bağlanmış qocalar, gənclər, uşaqlar gedir. **Nəsiminin şəri səslənir:**

Dünya duracaq yer deyil, ey can, səfər eylə,

Aldanma onun adına, ondan həzər eylə!

Varı möhnətdir cahanın, nə umarsan, ey könül,

Lənət olsun bu cahana, həm cahanın varına.

Bir tərəfdə, hündür yerdə Sıyrılmış qılıncla Cəllad dayanıb.

Əsir olub onun qarşısından keçənlərin hamısı başlarını əyirlər.

Kədərli muğam səslənir. Əsir qadınların içində Şair öz Sevgilisini axtarır.

Nəsiminin şəri səslənir:

Canımı yandırdı şövqün, ey nigarım, hardasan?

Gözlərim nuri, iki aləmdə varım, hardasan?

Bağrımı qan eylədi acı fərağın, gəl, iriş

Ey mənim aramım, ey səbri-qərarım, hardasan?

Səndən ayrı könlümə yoxdur vəfalı yar, dost,

Ey cəfasız hüsn-kamil yadigarım, hardasan?

Şair Sevgilisini tapır. Onun əli-qolu bağlıydı, amma Şairi görəndə sanki xəyalən bu zəncirlərdən xilas oldu və yuxarıdakı şerin fonunda Şairlə Sevgilisi rəqs edərkən, sanki vidalaşırlar.

Cəlladlar onları ayırdılar, hərəsini bir tərəfə itələdilər.

ÜÇÜNCÜ EPİZOD. MÜQAVİMƏT

Şairi itələyib bir qırağa atmışdılar, amma biz yerə sərilmiş bu adamın bədənində bir hərəkət hiss edirdik. Dinamiklər onun ürəyinin döyüntüsünü gücləndirərək bizə eşitdirir. Ürəyin bu yeyin

döyüntüləri şer ritmlərinə çevrilir. Əvvəlcə, bu şer pıçıltıyla, get-gedə daha gur səslənir. Bu barışmazlıq və müqavimət sətirleridir:

Bulmuşam həqqi, ənləhəq söylərəm

Həq mənəm, həq məndədir, həq söylərəm.

Bu şerlərin ritmi və ürəyinin döyüntüləri altında şair sıyrılmış qılınclarıyla durub onun qarşısında divar çəkmiş cəlladların arasından qürurla keçir. Onun əvvəlcə tənha səslənən barışmazlıq misraları get-gedə müqavimət və qorxmazlıq rəqsləri şəklində davam edir. Və artıq səhnə işğalçılara qarşı müqavimətə qalxmış insanlarla dolur. İndi tək bir səs yox, güclü xor Nəsiminin sözlərini təkrar edir:

Bulmuşam həqqi, ənləhəq söylərəm,

Həq mənəm, həq məndədir, həq söylərəm.

Cəlladlar qılınclarıyla üsyançıların boyunlarını vururlar. Amma yığılanların yerinə yeni-yeni igidlər gəlir. İşğalçılar əl-qolu bağlı silahsız xalqa divan tuturdu. Amma xalq mütilik və köləlik şəraitində yaşamaqdansa, ölməyi üstün bilirdi.

Cəlladbaşı barmağıyla Şairi göstərir, bütün nizələr, oxlar, qılınclar Şairi hədəf alır. Onu tutur, əl-qolunu bağlayır, edama aparırlar.

EPILOQ. ŞAİRİN EDAMI VƏ ÖLMƏZLİYİ

Şair düşmənlərinin arasında məğrur görünüşlə durmuşdu və şeri səslənirdi:

Zahidin bir barmağın kəssən, dönüb haqdan qaçar,

Gör bu gerçək aşıqi sərpa soyarlar, ağrımaz.

Soyun ey murdar sallaxlar Nəsiminin tənini

Bunça namərdi görün, bir ər qıyarlar, ağrımaz.

Bu sözlərdən cəlladlar tir-tir titrəyirlər. Şairi şallaqlayır, daş-qalaq edir, əyin-başını cırırlar, amma o, bütün bunların fəvqünə qalxır, əzablı, amma qürurlu bir görkəmlə durur.

Ona hücum edənlər donub qalıb. Düşmənlərin ölüm saati gəlir, Şairin ölümsüzlüyü başlayır.

Proloqda olduğu kimi, yenə də ittihamnamə eşidilir, amma indi o əvvəlki kimi amiranə deyil, yazıq və miskin səslənir. Və bu miskin səsi üstələyərək Nəsiminin şeri bədii qiraət və vokal-xor ifasında səslənir.

Məndə sığar iki cahan, mən bu cahana sığmazam,

Gövhəri laməkan mənəm, kövni-məkana sığmazam.

*Zərrə mənəm, günəş mənəm, çaharla pənc-şəş mənəm,
Surəti gör bəyan ilə, çünki bəyana sığmazam.*

*Gərçi bu gün Nəsimiyəm, haşimiyəm, qürreysiyyəm,
Məndən uludur ayətim, ayətə-şana sığmazam.*

Güclü xorun müşayiətiylə Şəhid Şairin əbədiyyət mərtəbəsinə
ucalmış möhtəşəm surətini görürük.

1973

FIRTINA

(Tərcümə)

Alonzo – Neapol kralı

Sebastian – onun qardaşı

Prospero – Milanın qanuni hersoqu

Antonio – onun qardaşı. Milan hersoqluğunu
qanunsuz ələ keçirmişdir

Ferdinand – Neapol kralının oğlu

Qonzalo – Neapol kralının qoca, namuslu müşaviri

Adrian - } Saray əyanları
Fransisko - }

Kaliban – qul, eybəcər vəhşi

Trankulo – təlxək

Stefano – saray xidmətçisi, içki düşkünü

Gəminin kapitanı

Bosman

Matroslar

Miranda – Prosperonun qızı

Ariel – hava ruhu

İrisa

Serera

Yunona

Pərilər – ruhlar

Biçinçilər

Prosperoya müti olan başqa qullar.

Hadisə yeri – dənizdə gəmi, sonra ada.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ SƏHNƏ

Dənizdə gəmi. Fırtına. Şimşək və ildırım. Gəminin kapitanı və bosman gəlirlər.

Kapitan: Bosman!

Bosman: Buyurun, kapitan. Nə lazımdır?

Kapitan: Deməli belə, matroslarla danış! Tez tərpənin, yoxsa gəmimiz qayalara çırpılıb cilik-cilik olacaq. Tez olun, tez, tez! (*Gedir*).

Matroslar gəlir.

Bosman: Ehey, qoçaqlar! Əldən qıvraq olun! Cəld tərpənin, yelkəni yığışdırın! Kapitanın fitinə qulaq verin! Hə, külək, indi əlin-qolun açıldı, əs nə qədər istəyirsən! Lap parça-parça olanacan əs!

Alonzo, Sebastian, Antonio, Ferdinand, Qonzalo və başqaları gəlirlər.

Alonzo: Mehriban bosman, sənə arxayınq ha! Bəs kapitan hanı? Adamları ruhlandırırsana!

Bosman: Zəhmət olmasa, siz bircə aşağı düşün.

Antonio: Bosman, kapitan hardadır?

Bosman: Eşitmirsiniz kapitan. Bircə bizə mane olmayın. Xahiş edirəm kayutlarınıza çəkiləsiniz. Bir yandan bu fırtına, bir yandan da siz...

Qonzalo: Əzizim bir az toxta..

Bosman: Dəniz toxtayanda... Yaxşı çıxın gedin burdan, bu dəli dalğalar coşanda kral-filan bilmirlər. Qaxılın oturun kayutlarınızda! Susun görüm! Mane olmayın!

Qonzalo: Qoçaq. Çox da baş alıb getmə. Unutma ki, gəmidəki kimlərdir!

Bosman: Unudub eləmirəm. Çox gözəl bilirəm. Amma onu da bilirəm ki, bu dünyada mənə hamıdan əziz öz canımdır. Bax, tutalım, siz məsləhətçisiniz, dənizə məsləhət verə bilərsiniz ki, sakit olsun bir az! Əgər dalğaları ram edə bilsəniz, biz də bu kəndirlərlə, dorlarla,

yelkənlərlə əlləşmərik. Hə, hökmünüzü göstərin də... Yox, madam ki, əlinizdən bir iş gəlmir, onda gedin Allaha dua eləyin. Şükür eləyin ki, bu qədər ömür sürübsünüz, bu yaşa çatmışınız. İndi də o söz... məqam çatıb, hə, çəkilin kayutlarınıza və hazırlaşın – kim bilir fələyin oyununu; birdən işlər lap fırıq oldu. Ehey... uşaqlar, əldən becid olun! Çəkilin yoldan, deyirəm sizə, əl-ayağa dolaşmayın! (*Gedir.*)

Qonzalo: Yox, nə deyirsiniz deyir, bu hərif məni arxayın elədi. Bunun alnında yazılıb ki, bir vaxt dara çəkiləcək. Məsəl var, deyir o adam ki, dardan asılasıdır, o adam heç vədə suda batmaz. Ey fələk, imkan yarat ki, bu hərif dardan asılanacan ömür sürə bilsin. Qoy onun boğazına sarılan ip bizim xilas kəndirimiz olsun. Yoxsa gəminin lövbər kəndirinə çox da bel bağlamaq olmaz. Yox, əgər mən səhv edirəm və bu hərifin ömrü dar ağacında bitməyəcək, onda, deməli, bizim işimiz bitib. (*Gedir.*)

Bosman qayıdır.

Bosman: Yelkəni endir! Əldən qıvraq olun! Aşağı. Bir az da aşağı! Bəlkə orta dor bizi bir yana çıxartdı. (*Qışqırıq eşidilir.*) Qırılmışlar gör nə çığır-bağır salıblar! Vallah, bunların hay-küyündən nəinki kapitanın, heç küləyin də səsini eşitmək olmur... (*Sebastian, Antonio və Qonzalo qayıdırlar.*) Yenə gəldiniz! Axı nə istəyirsiniz? İşimizi-gücümüzü buraxaq gedək dənizin dibinə? Batmağa belə böyük həvəsiniz var?

Sebastian: Görüm sənin canına azar dəysin! Abırsız hay-küyçü! Dinsiz-imansız, nanəcib köpək!

Bosman: İndi ki, belə oldu, özün işlə!

Antonio: Qorxağın biri qorxaq! Əclaf! Atasını tanımayan həyasız! Sən bizdən çox qorxursan ki, batasan! İtin biri it!

Qonzalo: Əşi onda batan üz var? İstəyir bu gəmi qoz qabığından nazik olsun, dəlmə-deşiyi də heyvərə arvadların ağzı kimi həmişə açıq qalsın, yenə bu, batan deyil!

Bosman: Külək səmtinə çevir! Çox çevir! O biri yelkənləri də qaldır, açıq dənizə çıx! Sahildən aralanmalı!

İslanmış matroslar gəlirlər.

Matroslar. İşimiz bitdi! Dua eləyin! Məhv oluruq!

Gedirlər.

Bosman: Yəni doğrudan, soyuq suda çimməli olacayıq?

Qonzalo: Kral ilə onun oğlu dua edirlər. Biz də borcluyuq belə dəmdə onlarla birgə olaq.

Sebastian: Artıq qalmadı mənim nə səbrim, nə qərarım.

Antonio: Bu kefli avaralar məhv elədilər bizi. Qudurmuş köpək! Kaş on dəfə boğulaydın.

Qonzalo: Boğulacaq – sudan yox, kəndirdən asılacaq! Bütün dənizlər onu batırmaq istəsə də, inanın, batan deyil...

Səslər (*təlaş içində*):

Xilas edin, batırıq!

Əlvida, arvadım, övladlarım! Əlvida, qardaş!

Batdıq, ay Aman, batdıq, batdıq!

Antonio: Kral ilə birgə bataq!

Sebastian: Gedək kralın yanına!

Gedirlər.

Qonzalo: Bax. İndi on qarış ən pis, bəhrəsiz torpağı, ot, ağac bitməyən çölü-biyabanı, susuz səhranın onca qarışını dünyanın bütün ümmanlarına, dənizlərinə dəyişməzdim. Allah bilən yaxşıdır, amma deyirəm adam öləndə də quruda öl!

Gedir.

İKİNCİ SƏHNƏ

Ada. Prosperonun mağarasının qabağı. Prospero və Miranda gəlirlər.

Miranda:

Əziz ata, əgər sən öz hökmünlə dənizi
Çalxalayıb coşdurmusan, yalvarıram – ram elə!
Elə bil ki, göylərdən yanar qətran tökülür,
Şahə qalxıb dalğalar, yalayıb söndürürlər
Dilləriylə alovu. Pərişan oluram mən,
Düşünüb batanları. Gəmidə, əlbəttə ki,
İnsanlar da var idi, cəsur, sadıq insanlar!

Gəmi dağıldı, batdı, batanların fəryadı
Səslənir ürəyimdə. Bəxti qara insanlar!
Olsa idi qüdrətim, dəniz bu insanları
Udandan qabaq, onun özünü yox edərdim.
Axıdıb yer altına.

Prospero:

Sakit ol, əziz qızım!
Mehriban, incə qəlbin ağrıdan titrəməsin!
Hamı sağ-salamatdır!

Miranda:

Nə dəhşətli gündür bu!

Prospero:

Hamı sağ-salamatdır. Bunu belə etdim mən,
Səni düşünüb, qızım. Mənim yeganə balam.
Axı sən heç bilmirsən, kimik biz, hardan hara
Bu adaya düşmüşük. Bircə bilirsən ki, sən,
Mən – atanam, bir də ki, bütün varım-dövlətim
Bu kasıb mağaradır.

Miranda:

Ağlıma heç gəlməyib
Səndən bunu soruşmaq.

Prospero:

Vaxt gəlib, bu sözü mən
Sənə danışmalıyam. Amma hələ kömək et,
Tez çıxarım əynimdən sehirlə xələtimi.

Xələtini soyunur.

Qal buradaca sakit, qüdrətim, sehrim mənim.

Mirandaya.

Sil gözünün yaşını, bir sakit ol, Miranda,
Sənin yas saxladığın o gəmi batmayıbdır.
Sağdırlar adamlar da. Sehrimin qüdrətilə
Elə elədim ki, mən hamı sağ qaldı, bəli.
Bayaq imdad eləyib, batan adamlar sağdır.
Bir tük də düşməyibdir onların təpəsindən.
İndi gəl otur, qulaq as söhbətimə,

Vaxtdır, gərək hər şeyi sən də biləsən, qızım.

Miranda:

Ata, neçə dəfə sən başlamısan söhbəti,
Amma birdən kəsərək sözlərini demisən:
Yox, yox, vaxtı çatmayıb hələ bu mətləblərin!

Prospero:

İndi bura vaxtı çatıbdır. Qulaq as mənə, qızım.
Həmin bu mağarada biz məskən salan zaman
Sənin olardı vur-tut üç yaşın, olsa-olsa.
Ondan qabaq olanlar, keçənlər yəqin ki, heç
Yadına da gəlməyir, elə deyilmi, qızım?

Miranda:

Yox, yox gəlir yadıma!

Prospero:

Gəlir? Nə gəlir, söylə.
Evlər, ya da adamlar? Yadında qalan nədir?

Miranda:

Yadıma gəlir tutqun, çox dumanlı, qaranlıq,
Sanki bir yuxu kimi, körpə çağlarım mənim.
Mənə elə gəlir ki, harda isə, haçansa
Beş, ya altı xidmətçi məni bəsləyirdilər.

Prospero:

Beş-altımı? Daha çox. Bircə bu həkk olunubdur
Deməli, yaddaşına. Zamanın girdabında
Ayrı bir şey görmürsən? Bu adadan qabaqkı
Həyatımız düşmürmü heç bir tikə yadına?
Bəs heç xatırlamırsan – niyə, hansı səbəbdən
Buradayıq bu gün biz?

Miranda:

Heç nə düşmür yadıma!

Prospero:

On ikicə il qabaq sənin atan da, qızım,
Hersoq idi Milanda, qüdrətli, şanlı hersoq.

Miranda:

Nə dedin? Deməli, sən mənim atam deyilsən?

Prospero:

Məlakə idi anan, paklıq timsalı idi:

Arvadım idi mənim. Əlbəttə ki, atanam.
Milanın hersoqu da mən idim, mən, Miranda
Və yeganə vərəsəm sən idin bu dünyada.

Miranda:

Yarab, bəs nə məkr ilə qovulmuşuq buraya?
Ya bəlkə belə deyil – burada olmağımız
Xoşbəxtlikdir, əksinə?!

Prospero:

İkisi də var, qızım!
Məkr ilə qovulmuşuq, amma ki, xoşbəxtlikdən
Düşmüşük bu adaya.

Miranda:

Ah, ata, çox üzöldüm, bağışla ki, mən sənin
Köhnə yaralarını qövr etdirdim yenidən.
Məndən çox uzaqsa da bütün bu faciələr,
Yəqin sənin qəlbini indiyəcən sızladır.
Sözünü davam elə.

Prospero:

Mənim kiçik qardaşım.
Əmin sənin, Antonio... Ah, Miranda, bunu bil,
Bəzən doğma qardaş da satqın çıxır adama.
Düşmənin olur. Onu səndən başqa dünyada
Hamıdan çox sevirdim. Dövlətimin də ona
Tapşırıışdım hər işin. İdarə eləyirdi.
O zaman bizim dövlət birinci dövlət idi.
Birinci hökmdar da Prosperoydu o vaxtlar.
Sənətlərdə, elmlərdə bərabərim yox idi,
Fikrim-zikrim də bunlar: sənət, elm, kitablar.
Dövlətin işlərinə Antonio baxır, mən də
Arxayınam hər şeydən, heç maraqlanmıram da...
Demə, bu xain əmin... Qulaq asırsan mənə?

Miranda:

Bütün mənim diqqətim səndədir indi, ata.

Prospero:

Çox xəbismiş Antonio, bilirmiş ki, nə sayaq,
Necə davransın, dursun, kimi yanına çəksin,
Kimi uzaq eləsin, kimi qaldırsın göyə,
Kimi saya salmasın... Sən demə, Antonio

Mənim adamlarımı altdan-altdan özünə
Tərəfdar eləyibmiş, şirnikdirib onları,
Hərəyə bir dil tapıb çəkibmiş tərəfinə.
Mənim taxtı-tacımı sarıb sarmaşığı kimi,
Sonra da sorub çəkdi bütün şirələrini.
Məni dinləyirsənmi, Miranda?

Miranda:

Bəli, ata!

Prospero:

Dalına da qulaq as! Dövlətin işlərindən
Tamam çəkilib mən də, elmlə məşğul idim.
Demə, bu etibarım qardaşımın qəlbində
Yatan ehtirasları daha da oyadırmış.
Bəzən ata-analar şıltaq uşaqlarını
Ərköyün böyüdərək, evini yıxdığıtək,
Mən də öz inamımla, etibarımla onun
Şöhrət hərisliyini alovlandırırırammış.
Onun ürəyindəki xain, xəbis duyğular
Mənim etibarımtək güclü imiş, deməli.
Hersoqluq zabıtesi, qüdrət, qüvvət, mal, sərvət,
Ona bəxş elədiyim parıltılı səltənət
Elə sərxoş edibmiş qardaşımı ki, bir gün
Özünü, doğrudan da, Milan hersoqu bilib.
Axı yalançıların belə bir şəkəri var -
Dedikləri yalana özləri də inanar.
Şöhrət iddiaları çoxaldıqca çoxalıb...
Sən qulaq asırsanmı, Miranda söhbətimə?

Miranda:

Kar da eşidər belə, bu qəmli hekayəti!

Prospero:

Antonio doydurmaqçün hökmranlıq iştahın
İstədi ki, Milanın hersoqu özü olsun.
Tək, ortaqsız, şəriksiz. Axı onun fikrincə,
Prospero çox fərsizdi. Hersoq olar heç ondan?
Kitabxanası ki var, – Prosperonun bəsidir.
Sən gör ki, bu adamın şöhrət ehtirasını -
Kralıyla Neapolun sazişə gələ bildi.
Boyun oldu ki, ona xərək göndərəcəkdir,

Müstəqil Milan da ki, tabe olacaq krala.
Alçaq belə alçaltdı bizim vətənimizi.

Miranda:

Aman Allah!

Prospero:

Əhvalat bu sayaqdır, Miranda.
Söylə, qardaş qardaşa belə zülm edərmi?

Miranda:

Nənəmin – anamızın təqsiri yoxdur, ata!
Bəzən nəcib bətdən doğulur belə alçaq.

Prospero:

Bəs bu iyrənc alverin axırı necə oldu?
Neapolun kralı – mənim qəddar düşmənim
Belə sövdələşibmiş o xain qardaşımla:
Milan tabedir krala, ona xərac göndərir,
Əvəzində kral məni, mənim bütün nəslimi
Milandan sürgün edir, taxtda çıxır qardaşım.
Elə belə də oldu. Qaranlıq bir gecədə
Razılaşıb, danışıb, şərtləşərək qabaqdan
Milan darvazasını açıq qoyub Antonio,
Düşmənləri xəlvətcə şəhərə buraxıb o.
Bax elə həmin gecə, məni və səni, qızım,
Əminin əmri ilə şəhərdən çıxardılar.
Yadımdadır sən yaman, yamanca ağlayırdın...

Miranda:

O gecə ağlamağım gəlməsə də yadıma,
İndi ağlamağıma səbəb – nə qədər desən...
Ürəyim şan-şan olur bu qəmli hekayədən...

Prospero:

Bir azca da səbr elə, bitirim söhbətimi,
Hələ irəlidedir sözümün canı mənim...

Miranda:

Yaxşı, ata, nə əcəb bizi öldürmədilər?

Prospero:

Haqlı sual verirsən. O xain insanların
Cürətləri çatmazdı bizi qətl etdirməyə.
Xalqım məni sevirdi. Onlar qorxurdular ki,

Qanımıza bulaşıb tamam düşsünlər gözdən.
Qara əməllərini örtüb-basdırmaq üçün
Qayığa mindirdilər bizi xəlvət, gizlicə.
Açıq dənizə çıxıb bu qayıqdan da bizi
Bir gəmiyə atdılar. Yarisınıq gəminin
Nə bir doru var idi, nə də ki, bir yelkəni.
Onu tərk etmişdilər hətta siçanlar belə...
Bizi ora atdılar, sonra çıxıb getdilər.
Qasırgılar, dalğalar sanki təkrar edirdi
Bizim ah-naləmizi, qəmli fəryadımızı!

Miranda:

Nə dəhşətdir! Mən sənə əlavə yük düm yəqin.

Prospero:

Yox, əksinə. Sən mənim nurlu mələyim idin.
Hər bir şeydən xəbərsiz gülümsəyirdin xoşbəxt.
Müsibətlər əlindən zar-zar ağlayanda mən.
Sənin xoş gülüşlərin mənə qüvvət verirdi,
Məni qoruyurdular kədərdən, bədbinlikdən.

Miranda:

Bəs necə xilas olduq, necə qurtulduq, ata?

Prospero:

Əcəlimiz deyilmiş. Bizi tələf eləməyi
Tapşırıblarmış, demə, Qonzalo adlı qoca
Neapol əyanına. Mərhəmətli qocaymış,
İnsafli adam imiş. Bizə paltar, su verdi,
Yemək qoydu bolluca. Üstəlik mənə hətta
Böyük yaxşılıq etdi. Bilirdi: kitablarım
Mənə hersoqluğumdan əzizdir, qiymətlidir.
Şərait yaratdı ki, bütün kitablarımı
Gəmiyə yükləyim mən.

Miranda:

Ah, kaş onu görəydim...

Prospero:

İndi mən duracağam, (*xəlatini geyir*)
Sən isə dinlə, qızım,
Macəramın axırın. Dalğalar bizi bura -
Bu adaya atdılar. Burda yaşadığ, qaldığ.
Sənin tərbiyəçin də mən özüm oldum burda.

İnan, heç bir şah qızı, heç bir şahzadə – filan
Vaqif deyil sənintək elmlərə, biliklərə.
Belə müəllimləri olmayıb heç birinin,
Boş, mənasız dərsləri bollu-bollu olsa da.

Miranda:

Qoy əvəzində tanrı səni şad etsin, ata,
Amma yenə bilmədim, axı hansı səbəbdən
Fırtına düzəltdin sən?

Prospero:

İş belə gətirdi ki,
Oyandı mənim bəxtim. Tale düşmənlərimin
Yolunu bura saldı. Ulduzlara rəml atıb
Gördüm fürsətdir, fürsət. Əgər belə fürsəti
Əldən versəm nəgahən, bir daha gülməz bəxtim.
Hələ heç nə soruşma. İstəyirsən yat dincəl.
Qoy yuxun şirin olsun. Heç bir vəch ilə daha
Yuxunu gözlərindən qova bilməyəcəksən.

Miranda yatır.

Di tez gəl, gözləyirəm, tez gəl, tez gəl, Ariel!
Sədaqətli xidmətçim, köməkçim, hardasan gəl!

Ariel peyda olur.

Ariel:

Sənə salamlar olsun, ey mənim hökmdarım!
Hazıram hər buyruğa, hər əmrinə hazıram!
Dalğalarımı dalım, alovlardanmı keçim,
Qıvrım buludlarınmı üstünə qalxıb uçum?
Buyruq elə, yerinə yetirsin Arielin!

Prospero:

Fırtına istəmişdim, yaratdınmı sən onu?

Ariel:

Necə buyurmuşdunsa, eləcə də elədim.
Kral gəmisini üstə qaldırdım dənizi mən.
Hamı qorxdı, sarsıldı, yerə yığıldı qaldı.
Dəhşət səpələyirdim, göyərtəyə, içəri,

Kayutlara, anbara, gəminin hər yerinə.
Alov olub yaxırdım dorları, yelkənləri.
İldırımlardan qabaq çaxan şimşəklər belə –
Yupiter şimşəkləri məndən iti olmazdı.
Şimşəyin çaxışından, səsdən-küydən, tüstüdən
Ümmanın girdabında uçurdu Neptun özü.
Üç daraqlı yabası titrədikcə Neptunun
Çalxalandı dalğalar, dəhşətdən qalxdı ərşə.

Prospero:

Çox gözəl, bəs denən bir, bütün bu həngamədə
İradəsin toplayıb, möhkəm duran oldumu?

Ariel:

Heç bir kəs olmadı, yox. Qorxudan ağılları
Çıxmışdı başlarından. Yaman vurnuxurdular.
Matroslardan savayı, hamısı bircə-bircə
Ağ köpüklü girdaba atdılar özlərini.
Mənim alışdırdığım yanğının alovundan
Canlarını birtəhər xilas eləmək üçün,
Hamıdan əvvəl özün kralın oğlu atdı -
Saçları vahimədən biz-biz olmuş Ferdinand.
Dənizə atılarkən bağırırdı gənc oğlan:
"Cəhənnəm boş qalıbdır, bu gün bütün şeytanlar
Buraya yığışıblar".

Prospero:

Belə söylə! Bəs sahil
Çoxmu uzaqda idi?

Ariel:

Xeyli vardı sahilə.

Prospero:

Hamısı qurtuldumu?

Ariel:

Hamısı bircə-bircə.
Paltarları qupquru, heç damcı da dəyməyib.
Pərən-pərən eləyib, səpələdim adaya
Hamısını, necə ki, tapşırımdın sən mənə.
Ömr elədiyini kimi tək kralın oğlunu
Tənha guşədə qoydum. Yalnız qalıb ağlayır.
Əllərini qaldırıb döyür başına yazıq.

Prospero:

Bəs gəmi, donanma, matroslar necə oldu?

Ariel:

Yadımdamı bir gecə mənə tapşırmışdın ki,
Bermud adalarından mehlərin gətirdiyi
Şəbnəmləri toplayım. Bax həmin o sahildə,
O şəbnəmli limanda lövbərin atıb gəmi.
Gəmiçilər də yatıb. Həm yaman yorğundular,
Həm də ki, mən onları yuxuya verdim düzü.
Donanmanı səpmişdim pərən-pərən eləyib,
İndi tapışdırmışam Aralıq dənizində,
Axı elə bilirlər, kral gəmissi batıb,
Kral həlak olubdur.

Prospero:

Afərin, Arielim!
Tapşırıqları əla yerinə yetirmisən.
Amma bir iş var hələ. İndi saat neçədir?

Ariel:

Günortadan keçibdir.

Prospero:

Ən gecə iki olar.
Gərək bu işi amma altıya çatdırasan!

Ariel:

Təzə tapşırıqlarımı vermək istərsən mənə?
Mənə söz vermiş idin...

Prospero:

Necə, narazısan sən? Yaxşı, istəyin nədir?

Ariel:

Ancaq, ancaq azadlıq!

Prospero:

Deməli, vaxtdan qabaq
Buraxmalıyam səni. Bu haqda heç söz olmaz!

Ariel:

Yadına sal mən sənə necə qulluq etmişəm -
Tənbəlliksiz, yalansız, fırıldaqsaz, səhvsiz.
Özün boyun olmuşdun, məni tez buraxasan,
Vaxtımdan bircə il tez.

Prospero:

Demək, belə, nanəcib!
Unutdun ki, nə təhər əzablardan qurtardım,
Xilas etdim səni mən.

Ariel:

Yox, yox, unutmamışam.

Prospero:

Unutmuşsan, unutmuş! Etdiyim yaxşılıqlar
Müqabilində nədir sənin mənə xidmətin?
Duzlu suya dalmağın, küləklərlə uçmağın,
Buzluqları qırmağın. Nədir söylə?

Ariel:

Heç bir şey.

Prospero:

Kələkbaz ruh, hər şeyi unutmusan, hər şeyi!
O eybəcər cadugər – qoca Sakoraksanı.
Qocalıqdan, hikkədən kamantək əyilmişdi.
Yadındadır?

Ariel:

Hə, cənab.

Prospero:

Harda doğulmuşdu o? Söylə!

Ariel:

Əlcəzairdə.

Prospero:

Elədir, amma sənə gərək ayda bir dəfə
Onu xatırladam mən, yoxsa çıxır yadından.
Cürbəcür cadu üstə, bəd əməlləri üstə
(*Heç onların haqqında danışmaq istəmirəm*)
Sakoraksanı bir gün öz elindən qovdular.
Amma bilmirəm niyə qətlə yetirmədilər.
Belədir, belə deyil?

Ariel:

Bəli, elədir, cənab.

Prospero:

Yadımdamı sonrası? Dənizçilər qarını
Övladıyla bir yerdə buraya gətirdilər.
İndi mənim qulumsan, onda onun quluydun.

Amma təmiz ruh idin, onun pis niyyətlərin
Yerinə yetirmirdin. Heyvan buyruqlara
Boyun əymirdin hərdən. Onda cadugər qarı
Köməyinə çağırıb səndən güclü ruhları,
Səndən müti ruhları, səni pərçim elədi
Ağacın gövdəsində çatlamış dar yarığa.
Səni on iki ilə məhkum etmişdi qarı.
Müddət keçdi, amma ki, qarı öldü bu zaman,
Sən də qaldın məhbəsdə, fəryadınla, ahınla
Adanı sarsıdaraq. İnsan cinsi yox idi
O zaman bu adada. Bircə Sakoraksanın
İdbar oğlundan başqa.

Ariel:

Elədir, elə, cənab.
Yalnız idi o zaman bu adada Kaliban.

Prospero:

Həmin o küt Kaliban, həmin cahil Kaliban
İndi mənim köləmdir. Yadındamı o vaxtlar.
Mən bura gələn zaman dəhşətli işgəncədən
İnləyib sızlayırdın. Səsinə səs verərək
Qurdlar da ulayırdı. Hətta ayılar belə
Qorxurdu fəryadından. Cəhənnəm əzabıydı
Çəkdiyi əziyyətlər. Səni azad etməyə
Qadir deyildi artıq Sakoraksa özü də.
Mən bura gəlib çıxıb, sənətimin gücüylə
Ağacı parçaladım, səni azad elədim.

Ariel:

Sənə minnətdaram mən ömrüm boyu, hökmdar.

Prospero:

Sözümüz çəp düşərsə, bunu yaxşı bil ancaq,
Palıdın gövdəsini yarıb aralayaraq,
Səni pərçim elərəm həmin yerə təzədən.
Ahü-fəğan edərsən on iki il, vəssalam!

Ariel:

Mərhəmətli, qəlbi gen, nəcib ağam, əmr elə!
Hər əmrinə hazıram! Tapşırıq ver! Əmr elə!

Prospero:

Dəniz pərilərinin cildinə girməlisən,

Heç bir gözə görünmə, bircə mənə görün sən.
Get, tez cildini dəyiş, qayıt pəri şəklinə!

Ariel yox olur.

Oyan, mehriban qızım. Çox şirindirmi yuxun?

Miranda:

Sənin söhbətin, ata, qəribə röyalara
Qərq eləmişdi məni.

Prospero:

Silkin çıx yuxudan, dur! Əziz qızım, Miranda!
Gəl birlikdə çağırmaq biz bura Kalibanı,
Kalibandan yaxşı iş gözləməsək də heç vaxt.

Miranda:

Kaliban dəhşətlidir, eybəcərdir, kobuddur
Heç istəmir gözlərim görsün onun üzünü.

Prospero:

Hələ ki, Kalibansız keçinə bilməyirik,
Odu daşıyır bizə, çatır ocağımızı,
Bütün ağır işləri Kaliban görür ancaq
Kaliban, qanmaz heyvan! Niyə hay verməyirsən?

Kaliban: (*səhnə arxasından*).

Odununuz ki, vardır. Məndən nə istəyirsiniz?

Prospero:

Madam ki, çağırırıq – demək, lazımsan bizə.
Ay tısbağa, tez tərpən, tez ol sürün gəl bura!

Su pərisi cildinə girmiş Ariel peyda olur.

Ah mənim Arielim! Sehirli xəyalsan sən!
Mənim sözümü dinlə!

Arielin qulağına nə isə pıçıldaır.

Ariel:

Baş üstə eləyəyəm (*yox olur*).

Prospero:

Ehey, eybəcər kölə! İfritəylə iblisin

Törəməsi! Bura gəl! Tez ol, tez tərpən görüm!

Kaliban gəlir.

Kaliban:

Anam bataqlıqlardan bayquşun lələylə
Zəhərli şəh yığırdı. O şəh tökülsün görüm
Sizin düz təpənizdən. Cənub-qərb küləkləri
Salsın əndamınızda pis, suluq yaraları.

Prospero:

Çox baha oturcaq sənə bu qarğışların.
Bütün gecə, bunu bil, ruhlar dараşacaqdır
Canına, bədəninə. Didib tökəcək səni,

Dişləyəcək, sancacaq, titrədib əsdirəcək,
Deşik-deşik edəcək arı pətəyi kimi.

Kaliban:

Bir tikə çörəyi də qoymursuz rahat yeyim.
Bu ada mənimkidir, mənə qalıb anamdan.
Sənsə oğurluq ilə aldın onu əlimdən.
Əvvəl-əvvəl mənimlə mehriban davranırdın;
Meyvə şirəsi verir, yağlı dillər tökürdün.
Gündüzlər şəfəq saçan, gecələr işıq saçan
Böyük kiçik çırağı sən mənə göstərmişdin,
Adların öyrətmişdin. Mən də sevmişdim səni.
Bax bütün bu adanı özüm sənə göstərdim:
Bulaqları, suları, duz olan çuxurları.
Axmağammış, gicəmmiş! Lənət olsun özümə!
Amma sizə də lənət! Anam Sakoraksanın
Sirli əcinələri – qurbağalar, böcəklər
Canınızı gəmirsin. Mən burda padşah idim,
İndi sizə qulam mən. Ada sizinki oldu,
Mənə qaldı bir kaha qayaların içində.

Prospero:

Yalançı qul! Kötəklər daha faydalı imiş
Sənə hər cür şəfqətdən. Yadındadır, səninlə
Adamtək rəftar etdim, kobud heyvan olsan da!
Yaşayırdın bizimlə mağarada, di gəl ki,

Qızımın namusuna təcavüz eylədin sən.

Kaliban:

Ho-ho! Ho-ho! Hayıf ki, niyyətim baş tutmadı.
Sən gəlib çıxmasaydın, bax bütün bu adanı
Doldurmuşdum balaca, kiçik kalibanlarla.

Prospero:

Rəzil! Alçaq! Yaramaz! Heç bir nəcib hiss, fikir
Ürəyinə yol tapmaz! Murdar köləsən, kölə!
Mərifətsiz, əxlaqsız! Sənə yazığım gəldi,
Dedim bir şey öyrədim, belə cahil qalmasın.
Danışq, söz bilmirdin, fikrini söyləyəsən,
Sənə sözlər öyrətdim, şeylərin adın bildin.
Amma heç bir tərbiyə, heç bir təlim, heç bir elm
Sənin küt varlığını, vəhşi təbiətini
Dəyişdirə bilməzmiş. Yaşadığın kahayçün
Hələ şükür elə sən. Layiqsən kahaya yox,
Məhbəsə, zindana sən.

Kaliban:

Bəli mənə öyrətdin sizin dildə danışım,
Sizə qarğış etməyi öyrənmişəm, çox sağ ol.
Min cür bəla, min azar qoy olsun sizə nəsib.

Prospero:

İfritənin balası, dur itil gözlərimdən,
Odun gətir, tez elə, hələ işin çoxdur, çox.
Ağız-burnunu əymə! Bax, tənbellik eləsən,
Titrətmə saldıracam canına, sümüyünə.
Ağrıdan dəli olub elə bağıracaqsan,
Heyvanlar da hürkəcək.

Kaliban:

Amandır, yox! İnsaf et!

Kənara.

Hələlik dözməliyəm. Biliyi çox güclüdür.
Anamın tapındığı ulu tanrı Setebos
Belə ona tabedir.

Prospero:

Yaxşı, tələs, yubanma!

Kaliban gedir. Gözə görünməz Ariel gəlir. O, musiqinin müşayiətilə oxuyur. Ferdinand onun ardınca gəlir.

Ariel (oxuyur):

Dağ, meşə, su ruhları,
Əl-ələ verəyin biz.
Gör necə sakit oldu,
Necə ram oldu dəniz.
Rəqs eləyək, əl çalaq,
Sıxlaşsın dairəmiz.
Mən oxuyum, dinləyin,
Təkrar edək birgə biz.

Ruhlar:

(hər tərəfdən). Hay! Hay!

Ariel:

Gözətçi itlər, hürün!

Ruhlar:

Hay! Hay!

Ariel:

Dəniz susub bayaqdan,
Quqqulu hay, quqqulu -
Xoruz banlar uzaqdan.

Ferdinand:

Hardandır bu musiqi? Göylərdənmi, yerlərdənmi?
Bax, musiqi kəsildi. Yəqin ki, Allahların
Şərəfinə çalınır. Sahildə oturmuşdum,
Ağlayırdım atamçün. Birdən dalğalar mənə
Xoş sədalar gətirdi. Unutdurdu qəmimi
Bu ecazkar musiqi. Məni çəkdi apardı,
Sonra susdu, kəsildi... Yox, bax yenə səslənir.

Ariel (oxuyur):

Dənizin dibindədir
Anan, aman, ay aman!
Sümükləri atanın
Mərcan olacaq, mərcan.
Yoxa çıxmıyacaq ki,
Dəyişəcək bir zaman,

Başqa şəklə düşəcək.
Dəfnidir, dinlə: din-dan...

Ruhlar:

Din-dan, din-dan-din-dan, dan...

Ariel:

Su səpirsən, din-don, dan...
Oyatmayın yuxudan.

Ferdinand:

Atam barəsindədir bu mahnının sözləri,
Yer üzündə mümkünmü belə səslər, sədalar?
Göylərdən enib gəlir bu füsunkar musiqi.

Prospero (*Mirandaya*):

Qızım kirpiklərinin qaldır bir pərdəsini,
Oraya bax.

Miranda:

Oraya? O kimdir? Ruhmu, ya rəbb!
Nə gözəldir, göyçəkdir, elə deyilmi, ata?
Füsunkardır, qəşəngdir! Əfsuslar ki, xəyaldır.

Prospero:

Yox, qızım, xəyal deyil, bizim kimi insandır;
Bizimtək yeyir, içir, yatır, durur, hiss edir.
O, qəzaya uğramış gəmidən xilas olub,
İtkin düşmüş dostların axtarır bu adada.
Onu çağlamasaydı, qəm – gözəllik düşməni,
Gözəl-göyçək sanardın bu gəncin çöhrəsini.

Miranda:

Bu çöhrəni gözəl yox, ilahi sanıram mən.

Prospero:

Necə düşünmüşdümsə, hər şeyi eləcə olur.
Mərhəba, ey Ariel! Məharətinə görə
İkinci gündən sonra səni azad edəcəm.

Ferdinand:

Bu imiş ilahə, bunun şənini
Göyə ucalırmış gözəl sədalar.
Cavab əsirgəmə gəl mənim sorğularıma:
Sən burada, bu adada yaşayırsan, eləmi?
Söylə bəs mən nə edirəm? Bir də sonuncu sual:
Canlımısan, ruhmusan, möcüzəmi, yuxumu?

Miranda:

Möcüzə deyilən mən, adicə bir qızam, qız

Ferdinand:

Necə? Mənim öz dilim? Bu dili doğma bilən
İnsanların içində mən birinci adamam.

Prospero:

Birincimi? Bəs birdən bu sözünü eşitdi
Neapolun kralı? Onda nə deyəcəksən?

Ferdinand:

Neapolun kralından danışırısan, təəccüb
Qalıram bu sözlərə. Bəli kral eşidir
Bütün bu söhbətləri. Axı kral – mən özüməm.
Gözlərim qarşısında atam – kral məhv oldu,
Ürəyimdə kədər, qəm, deməli, kral oldum mən.

Miranda:

Bədbəxt, biçarə, yazıq!

Ferdinand:

Atamla tələf oldu
Əyanlar, müşavirlər, Milan hersoqu, oğlu...

Prospero (*kənar*):

Milan hersoqu, qızı sənin bu sözlərini
Yalan çıxara bilər. Amma hələ vaxt deyil.
İlk baxışdan eşq odu düşüb ürəklərinə,
Ey zərif Arielim! Buna görə gərəkdir
Sənə azadlıq verim! (*Ferdinanda*).
Bir qulaq asın, sinyor!
Mənə elə gəlir ki, iddianız yanlışdır!
Dediyiniz şəxs deyil, başqa adamsınız siz!

Miranda:

Ah, neçin mənim atam, bu qədər sərt davranır?!
Qarşımdakı bu oğlan dünyada tanıdığım
Üçüncü bir insandır. Amma ki, ürəyimi
Titrədən ilk adamdır. Təki yumşala atam!

Ferdinand:

Qəlbini sən heç kəsə verməmisənsə, gözəl,
Mən səni Neapolun kraliçası edəyəm.

Prospero:

Bir az asta ye, sinyor, (*kənara*)

Yamanca vurulublar
Onlar biri-birinə. Lazımdır ki, get, sədd olsun
Onların sevgisinə. Yoxsa eşq ucuzlaşar.

Ferdinanda.

Mən səni tanımışam, bizə yalan satırsan,
Gizlin gəlmişən bura adanı zəbt etməyə.

Ferdinand:

Yox, yox, and içirəm ki, əsla elə deyildir.

Miranda:

Belə gözəl məbəddə pis fikir yuva qurmaz.
Yoxsa yaxşı fikirlər harada məskən tapar?

Prospero: (*Ferdinanda*).

Gedək! (*Mirandaya*).

Bu yalançıya qəhmər çıxma, qızım, sən!

Ferdinanda.

Gəl gedək, qollarını zəncirləyim gərək mən!
İçməyin – dəniz suyu, yeməyin – quru qoza;
Bunlarla dolanarsan! Di haydı, tərən görüm!

Ferdinand:

Məğlub eləməyincə rəqibim məni, heç vaxt
Mən belə təhqirləri udub, dözə bilmərəm!

Qılıncını sıyrır, amma tilsimlənilib qalır, donub yerində tərənə bilmir.

Miranda:

Ay ata, belə sınaq, axı nəyə gərəkdir?!
Görürsən o qoçaqdır, nəcibdir, xoşqılıqdır.

Prospero:

Necə? Builki sərçə bildirini öyrədir?

Ferdinanda.

Xain! Tez ol qılıncı sal qınına! Tez görüm!
Üstümə qılınc çəkib, endirməyə qorxursan!
Qılıncını at yerə, yoxsa bu ağacımla
Əlindən salaram mən.

Miranda: Ay ata, yalvarıram...

Prospero: Çəkil gözümdən, çəkil!

Miranda:

İnsaf elə, mən özüm zamin oluram ona.

Prospero:

Susmasan, hirsim mənim qatı qəzəb olacaq.

Necə! Fırıldaqqını mudafiə edirsən?

Sən bir bunu görmüsən, bir də ki, Kalibanı.

Deyirsən: bundan gözəl dünyada insan hanı?

Başqa gənclərlə bunu müqayisə eləsən,

Bu – əsil Kalibandır, onlar – məlakə, qılman.

Ağılsızsan, Miranda.

Miranda:

Bilmirəm, mənim üçün

Bu, hamıdan gözəldir, neynirəm başqasını.

Prospero (*Ferdinanda*):

Haydı gedək, onsuz da südəmər körpə kimi

İqtidarsız, gücsüzsən.

Ferdinand:

Elədir, doğru sözdür,

Amma bütün bu işlər – qərribə gücsüzlüyüm,

Atamı itirməyim, dostlarımın ölümü,

Dustaqlıq aqibətim, rəqibimin hədəsi –

Bütün bunlar bir yana, ancaq kaş ki, zindandan

Hərdən-birdən, ötəri qızı görə biləydim.

Azad olsun, hürri olsun qoy bütün cahan, amma

Mənimçün belə zindan xoşdur hər azadlıqdan.

Prospero (*kənarda*):

Sevgi tutub gözünü. (*Ferdinanda*)

Haydı dur, ardımca gəl. (*Arielə*)

Əla, əla, Ariel! (*Ferdinand və Mirandaya*)

Siz də gəlin dalımca! (*Arielə*)

Bir tapşırıqım da var! (*Arielin qulağına pıçıldayır*)

Miranda:

Qorxmayın, mənim atam daha mərhəmətlidir

İndi göründüyündən. Bilməm nə olub ona.

Prospero (*Arielə*):

Yerinə yetirəndən sonra tapşırığımı
Dağ küləyitək azad, sərbəst olacaqsan sən.

Ariel:

Yerinə yetirəcəm. Razi qalarsan məndən.

Prospero (*Ferdinanda və Mirandaya*):

Gedin! (*Mirandaya*):

Amma onunçün heç nə istəmə məndən.

Gedirlər.

İKİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ SƏHNƏ

Adanın başqa bir hissəsi.

*Alonzo, Sebastian, Antonio, Qonzalo, Adrian, Fransisko və başqaları
gəlirlər.*

Qonzalo:

Yalvarıram, toxtayın, sakit olun, hökmdar!
İtkilərdən ötəri ağlamaqdansa, gəlin
Sevinək ki, qurtulduq, xilas olduq ölümdən.
Belə musibətləri dənizçi ailələri
Çox görüb, çox eşidib. Amma mindən birisi
Bizimtək qurtulmayıb. Tərəziyə qoyarsaq,
Bir yandan itkiləri, bir yandan bəxtimizi,
Ağır gələr, inanın, uğurlu taleyimiz.

Alonzo:

Sus bir, xahiş edirəm. Sakitcə burax məni.

Sebastian:

Belə təsəllilər ona boyat şorba kimi gərəkdir.

Antonio:

Təsəlli verəndən yaxanı qurtarmaq da asan iş deyil ha!

Sebastian:

Görürsən, kəlləsinin saatını qurur, indicə saat vurmağa
başlayacaq.

Qonzalo:

Hökmdar...

Sebastian:
Bir! Sən say!

Qonzalo:
Dərdə güzəştə getsək qəlbimiz nə qazanar?!

Sebastian:
Dolar!

Qonzalo:
Bəli, qəlbimiz dolar. Kədərlə, qəmlə dolar.
Siz özünüz düşündüyünüzdən daha ağıllı söz dediniz!

Sebastian:
Siz də mənim dediyimi məndən daha ağıllı başa düşdünüz.

Qonzalo:
Deməli, hökmdar...

Antonio:
Tfu! Dəyirman kimi üyüdür, tökür...

Alonzo:
Sən Allah, sus!

Qonzalo:
Susuram, amma...

Sebastian:
Amma çərənləyəcək...

Antonio:
Gəl mərc qoşaq, hansı əvvəl başlayacaq, o, ya Adrian?

Sebastian:
Qart xoruz!

Antonio:
Yox, beçə!

Sebastian:
Nədən mərc gəlirik?

Antonio:
Bir ləhzə gülüşdən.

Sebastian:
Oldu.

Adrian:
Amma deyəsən, bu adada ins-cins yoxdur.

Sebastian:

Ha, ha, ha! Mərc uduzdum.

Adrian:

Ada bomboşdur, dənizdən də bura çatmaq çətindir.

Sebastian:

Amma...

Adrian:

...amma...

Antonio:

"Ammasız" olmaz.

Adrian:

Bu yerlərin də öz hüsnü, mülayim gözəlliyi, bəkarəti var!

Antonio:

Aha, deməli, gözəlin bəkarəti var imiş!

Sebastian:

Özü də mülayim gözəlin! Burada çox incə mətləb var. Dərin mənalı sözdür.

Adrian:

Külək burda elə rahat nəfəs alır ki...

Sebastian:

Elə bil küləyin ciyəri-zadı varmış, özü də xəstə ciyəri.

Antonio:

Ya da elə bil ciyərinə bataqlığın üfunəti hopub.

Qonzalo:

Burda xoş yaşamaq üçün hər bir şərait var.

Antonio:

Tamamilə doğrudur. Yaşamaq imkanından başqa hər bir şərait var.

Sebastian:

Bəli, şərait var, imkan yoxdur.

Qonzalo:

Otlara bir baxın, necə sıxdırlar, hündürdülər, yamyaşıldırlar.

Antonio:

Düz deyir də, torpaq burda bomboşdur.

Sebastian:

Aman, yaşıl kif atıb.

Antonio:

Kişi doğru deyir də.

Sebastian:

Doğru deyir də sözdür, doğrunun lap üzünü astarına çevirir.

Qonzalo:

Amma bir məsələ var, həm təəccüblüdür, həm də xoş.

Sebastian:

Bu qədər də təəccüblü və xoş məsələ olar?!

Qonzalo:

Bizim dənizdə islanmış paltarlarımız qupqurudur, solub eləməyib də. Əksinə rəngi bir az da açılib. Necəydi eləcə də qalıb.

Antonio:

Cibişdanın danışa bilsəydi, yalanının üstünü açardı.

Sebastian:

Bəs nə? Amma bir şərtlə ki, cibişdanın özü yalançı cib olmasın.

Qonzalo:

Mənə elə gəlir ki, pal-paltarımız təptəzədir.

Kralın gözəl qızı Klaribellə Tunis şahının toyunda, Afrikada bu paltarı nə sayaq geymişdiksə, indi də bax, lap eləcədir.

Sebastian:

Toy qıyamət toy idi, toydan qayıdanda bəxtimiz lap gətirdi.

Adrian:

Hələ heç bir zaman Tunis taxtında belə gözəl qadın əyləşməyib.

Qonzalo:

Doğrudur, dul Didonanın vaxtından Tunis taxtına belə kamil gözəl çıxmayıb.

Antonio:

Dul? Hansı dul? Dulun bura nə dəxli var?

Görüm sən dilinə çiban çıxsın. Heç dul Didonanın bura dəxli var?

Sebastian:

Əşi, sən niyə özündən çıxırsan? Hələ yaxşı ki, dul Eneydən danışmır.

Adrian:

Siz dul Didonanın adını çəkdiniz. Dayanın görək. Axı Didona Tunisdə yox, Karfagendə hökmranlıq edirdi.

Qonzalo:

Sinyor, indiki Tunis keçmişdə Karfagen olub.

Adrian:

Karfagen?

Qonzalo:

Bəli, sizi əmin edə bilərəm.

Antonio:

Bu, naqqallığıyla dağı-dağ üstə qoya bilər.

Sebastian:

Bəli, hasarlar ucalda bilər, şəhərlər sala bilər.

Antonio:

Görək hələ bundan sonra nə hoqqalar durğuzacaq?

Sebastian:

Məncə, bu adanı götürüb qoyacaq cibinə. Alma yerinə oğluna hədiyyə aparacaq.

Antonio:

Tumunu da dənizə səpəcək, dənizdə dənə-dənə adacıqlar bitəcək.

Qonzalo:

Nə?

Antonio:

Heç nə. Sağlığın.

Qonzalo:

Hə, axı onu deyirdim, hökmdar... Deməli, paltarlarımız təptəzə qalıb. Elə bil indicə Tunisdəki qızınızın toyundan çıxmışdıq.

Antonio:

Tunis taxtında ondan gözəl qadın əyləşməyib.

Sebastian:

Dul Didonanın zamanəsindən indiyəcən – onu da əlavə elə!

Antonio:

Bəli, bəli, bəs necə? Dul Didona! Ah, dul Didona!

Qonzalo:

Əlahəzrət, mənim kaftanım elə bil dərzidən indi gəlib, həmi?

Antonio: Dərzidən yox, balıqçı torundan.

Qonzalo:

Elə bil qızınızın toyuna geyinib-kecinmişəm.

Alonzo:

İlahi! Boş sözlərlə baş-beynimi apardın.

Nəyə gərəkdir o toy, heç özüm də bilmirəm.

Mən nəhaq razı oldum. Budur bax qayıdanda

Oğlum getdi əlimdən. Qızım da Neapolda

Elə uzaqdadır ki, bəlkə heç görüşmədik

Bir daha! Aman, oğul, yeganə vəliəhdim,

Ümmanların dibində, hansı naqqa balığa

Yem olmusan görən sən?

Fransisko:

Bəlkə sağdır, hökmdar?
Mən gördüm: o yamanca dalğalarla çarpışır,
Heç təslim olmayırdı. Sinə gərib dənizə
Köpüklü dalğaların təpəsindən aşırıdı.
Üzə-üzə get-gedə sahilə yanaşırdı.
Sahildəki qayalar şahzadəyə köməkçün
Sanki əylirdilər. Şübhəm yoxdur, inanın,
Qurtulubdur Ferdinand!

Alonzo:

Yox, yox, məhv olub oğlum.

Sebastian:

Siz ancaq özünüzə "sağ ol" deyin, hökmdar,
Belə itkilər üçün. Özünüz köçürtdünüz
Yeganə qızınızı Avropadan uzağa.
Afrikalıya verdiz. Həsrət qalıb əbədi,
İntizar gözləriniz daim yaşla dolacaq.

Alonzo:

Xahiş eləyirəm, sus!

Sebastian:

Çox yalvardıq, diz çöküb!
Dəyişmədiz qərarı! Qız özü üzülürdü.
O məsum, günahsız qız!
Bir yandan ata hökmü,
Bir yandan ikrah hissi uzaq afrikalıya.
Bəs axırı nə oldu? Oğlunuzu itirdiz,
Neapolda, Milanda xeyli qadın dul qaldı.
İndi ərsiz bədbəxtlər ərliyərdən çoxdur, çox,
Bütün bu günahlar da yalnız sizindir, sizin.

Alonzo:

Amma hamıdan artıq itirən də mənəm, mən.

Qonzalo:

Sinyor, sözü şax demək çox gözəl keyfiyyətdir,
Amma indi bu söhbət yersizdir və nahaqdır.
Yaraya məlhəm qoymaq vacibdir indi ancaq.
Siz isə yaraları qanadırsız təzədən.

Sebastian:

Mən düzgün iş görürəm.

Antonio:

Əsl təbiblər təkin.

Qonzalo:

Əl çəkmək tezdir hələ! Siz tutqunsuz, hökmdar,
Bu səbəbdən bizə də hər şey qara görünür.

Sebastian:

Necə qara?

Antonio:

Qapqara.

Qonzalo:

Bu torpaq mənim olsa...

Antonio:

Hər yeri doldurardı gicitikən kollarıyla...

Sebastian:

Hər tərəfdə, hər yanda bolluca turp əkərdi...

Qonzalo:

Mən burda padşah olsam, bilirsiniz nə edərdim?

Sebastian:

Hər halda kef etməzdin. Şərabsız yerdə nə kef?

Qonzalo:

Bu dövlətdə hər şeyi ayrı cürə qurardım.
Qadağan eləyərdim ticarəti, alveri.
Vəzifələr, rütbələr tamam ləğv olunardı.
Nə ağa, nə qul, kölə, nə imtiyaz, nə miras!
Əkən, biçən, yığan yox, işləməyir heç bir kəs.
Nə kişi, nə qadınlar zəhmət nədir bilməyir,
Nə metal var, nə yağ var, nə çörək var, nə şərab.
Amma hamı tərtəmiz, hamı günahsız, azad.
Nə hökm var, nə hökmdar!

Sebastian:

Əcəb işdir, bəs axı

Sən belə başladın ki, "mən ölsəydım hökmdar"...

Antonio:

Axırında unudub sözünün əvvəlini.

Qonzalo:

Zəhmət çəkmək nə lazım?

Hər nə gərəksə bizə
Təbiət bəxş eləyər. Belə olan surətdə
Aradan qaldırılır cinayət və xəyanət
Nə qılınc, bıçaq, nə ox, heç bir yaraq olmasın.
Günahsız, məsum xalqı təbiət doyuzdurar.

Sebastian:

Bəs evlənmək, bəs nikah? Buna rüsxət olacaq?

Antonio:

Evlənmək nəyə lazım? Axı bu da zəhmətdir,
Aləmi dolduracaq şortular, avaralar.

Qonzalo:

Mənim hakimiyyətim qızıl dövrü ötərdi!

Sebastian:

Yaşa, müdrik hökmdar!

Antonio:

Kral Birinci Qonzalo!

Qonzalo:

Hökmdar bəs siz necə? Necə baxırsız buna?

Alonzo:

Mən nə hayda, sən nə hayda!
Boşla görək, sən Allah! Heç nə eşitmirəm mən!
Səhradayam elə bil!

Qonzalo:

Mən sizi anlayıram. Əlahəzrət. Amma heç olmasa mən bu gülüş
cənablara imkan yaratdım ki, bir az boş-boş hırıldasınlar.

Antonio:

Boş gülmək-boşa gülmək! Yəni sizə gülmək?

Qonzalo:

Bəli, doğrudan da, sizə baxanda mən boş adamam, amma siz
dolusunuz. Səfeh zarafatlarla başınız dopdoludur.

Antonio:

Aşımızın duzunu yaman verdi.

Sebastian:

Yaxşı ki, duz çox olmadı. Bir az şit oldu zarafatı.

Qonzalo:

Sizə dil çatdırmaq olmaz. Dildən pərgarsınız, cənablar, göydəki
ay beş həftə dəyişməsəydi, siz onu da yerindən qoparardınız.

Gözə görünməz Ariel peyda olur. Təntənəli musiqi.

Sebastian:

Doğrudur. Sonra da çıraqla quş ovuna çıxardıq.

Antonio:

Mehriban sinyor, hirs-lən-məyin.

Qonzalo:

Niyə hirs-lənirəm? Mən öz hirsimi belə ucuz tutmuram, ora-bura xərc-ləyim. Bəlkə bir az da zara-fat eləyəsiz, güləsiz ki, məni yuxu bassın. Nə isə, yuxum gəldi.

Antonio:

Yıxılın yatın, amma yuxuda da qulağınız bizdə olsun.

Alonzo, Sebastian və Antoniodan başqa hamı yatır.

Alonzo:

Hamı yatıbdır artıq?! Ah bir mən də yatsaydım.

Yumaraq gözlərimi uzaqlaşaydım qəmdən.

Ağır düşüncələrdən. Deyəsən, yuxum gəlir.

Sebastian:

Yuxunuzu qovmayın gözünüzdən, hökmdar.

Möhnətli adamlara yuxu nadir qonaqdır,

Həm də təsəllidir o.

Antonio:

Siz dincəlin, hökmdar,

Yatın, keşiyinizi biz çəkərik ikimiz.

Alonzo:

Sizə miinətdaram mən... lap yumulur gözlərim.

Yatır. Ariel qeyb olur.

Sebastian:

Qəribədir, hamını yuxu basdı qəfildən.

Antonio:

Buranın iqlimidir, mən-cə, bunun səbəbi.

Sebastian:

Bəs biz niyə yatmırıq? Gözümə yuxu getmir.

Antonio:

Mənim də yuxum gəlmir. Qəribədir, doğrudan.
Elə bil söz qoyublar hamısı birdən yatsın.
Başıma fikir gəldi... Amma yox, yox... susuram...
Bilirsən, Sebastian, mənə elə gəlir ki,
Alınmda yazılıbdır sənin uğurlu bəxtin.
Elə bil tale özü əlinə fürsət verir.
Başında tac görürəm xəyalımda mən sənin.

Sebastian:

Sayaqlayırsanmı sən?

Antonio:

Eşitmədin sözüümü?

Sebastian:

Eşitdim. Amma yəqin yuxuda danışırıdın.
Güman yuxu görürdün. Qəribə şəkərin var,
Danışırısan, gəzirsən – hamısı da yuxuda.

Antonio:

Yox, yatan mən deyiləm, o sənsən.

Sebastian:

Bəxtini yatızdıran, taleyini yatırdan.
Gözlərin açıqsa da – qəflət yuxusundasən.

Sebastian:

İndi xoruldayırısan. Amma qəribə işdir,
Sənin bu xorultunda bir məna var, bir tədbir.

Antonio:

Gəl boşla zarafatı, sən mənə qulaq assan,
Üçqat da ucalarsan.

Sebastian:

Mən ha? Mən axmaz suyam.

Antonio:

Səni sel edəmə mən!

Sebastian:

Elə! Amma unutma,
Atamdan mənə yalnız tənbellik qalıb miras.

Antonio:

Hələ özün-özünü sən yaxşı tanımırısan.
Ürəyində arzu var, üzdə gülürsən ona,
Kənar etdikcə onu, o daha dərinləşir.

Kimdir uğursuzların ən birinci düşməni? -
Onların özlərinin tənbəlliyi, qorxusu.

Sebastian:

İzah elə, görürəm gözlərin parıldayır,
Yanaqların qızarıb. Çox vacib bir fikirlə
Ürəyin hamilədir, di tez ol, doğ bu fikri.

Antonio:

Yaxşı. Bu huşsuz sinyor ki onun özünü də
Çox tez unudacaqlar, dedi: guya Ferdinand
Batmayıb, xilas olub. Boş təsəlliyyə nə var?
İndi bu həmin sinyor üzür, yatır, eləmi?
Eləcə də, doğrudur, şahzadənin ölümü.

Sebastian:

Hə, onun xilasına ümid azdır, heç yoxdur.

Antonio:

Amma bu ümitsizlik sənə böyük ümiddir,
Bu naümidlik sənə ən gözəl bir fürsətdir.
Xəm xəyallar nədir ki, belə fürsət yanında.
Əminsən ki, Ferdinand dənizdə tələf olub?

Sebastian:

Əminəm!

Antonio:

Yaxşı, onda taxt-tac kimə qalır
Kral vəfat edəndə?

Sebastian:

Qızına qalmalıdır.

Antonio:

Tunisdəki qızına? Dünyanın o tayında?
Ona xəbər çatınca beşikdəki körpələr
Saqqalını qırıxdırar. Onun üstə az qala
Məhv olmuşuq hamımız.
Qurtardıq ki ölümdən
Ona qul olaq yenə? Yox, ayrı məsələyəçün
Tanrı bizi saxlayıb. Bütün olub keçənlər
Bir növ başlanğıc imiş.
İndi əlimizdədir. Gələcəyin açarı.

Sebastian:

Nisyə söhbətlərdir bu!
Amma yox, doğrudan da... Tunisdəki kraliça
Klaribel çox uzaqdır Neapoldan, çox uzaq.

Antonio:

Neapolla Tunisin arasındakı dəniz
Deyir hər damlasıyla, məni necə ölçəcəkdir,
Məni necə keçəcəkdir yetmək üçün Tunisdən
Neapola Klaribel. Tunisdədir, qoy qalsın
Elə orda kraliça. Sənsə oyan,

Sebastian:

Gör bir necə yatıblar, elə bil ki, ölüblər;
Nə fərqi var onlarçün bu cür yuxu, ya ölüm?
Burda yatan kraldan daha layiqlisi var
Neapolun taxtına. Bu Qonzalodan yaxşı
Əyanlar da tapılar. Mən özüm sağsağantək
Mırt vurmağı bilirəm Qonzalodan da artıq.
Ah, kaş ki, mənim fikrim sənə fikrin olaydı,
Səni nə qaldırardı onların bu yuxusu!
Anlayırsanmı məni?

Sebastian:

Deyəsən, anlayıram.

Antonio:

Söylə, fürsəti fəvta verəcəksənmi indi?

Sebastian:

Yadıma düşür ki, sən qardaşını yıxaraq
Milan hersoqu oldun.

Antonio:

Bəli, elədir, bəli.
Hersoq libası mənə əvvəlki geyimimdən
Daha yaxşı yaraşır. Qardaşımın qulları
Taylarım idi mənim, indi qullarımdırlar.

Sebastian:

Bəlkə də sən haqlısan... Amma bəs axı... vicdan...

Antonio:

Vicdan? Nədir ki, vicdan? Ayaqda döyənəkmi?
Onda axsayaram ki... Yox, vicdan – tanrım deyil.
Milanla aramızda iyirmi vicdan dura,
Hamsını tapdalaram, hamsını addayaram

Bulaq kimi, göz kimi. Bax, torpağın üstündə
Yatıb sənın qardaşın. Yuxulumu, ölümü...
Bu torpağın tayıdır. Qoy mən onu indicə
Üçcə qarış poladla əbədi yatızdırım.
Sən də qoca naqqalın işini bitirərsən,
Yoxsa, əl-ayağıımıza dolaşacaqdır bizim.
Qalanlara mən zamin. Bütün işlərimizi
Dinməz həzm edəcəklər, pişik süd içən kimi.
Bizə baş əyəcəklər.

Sebastian:

Yoldaşım, məsləkdaşım,
Sən mənimçün örnəksən, ən yaxşı nümunəsən.
O işi ki etmişən Milanda sən bir zaman,
Onu Neapol üçün edəcəyəm indi mən.
Sıyr qılıncını, çal! Kral oluram bu gündən!
Sən də ey, yaxın dostum, azadsan vergilərdən!

Antonio:

Gəl bir yerdə sıyıraq qılınclarımızı biz,
Mən kralı vuran zaman, sən öldür Qonzalonu.

Sebastian:

Bir dəqiqə səbr elə, sözüm vardır səninlə.

Kənara çəkilib danışrlar. Musiqi səslənir. Gözə görünməz Ariel peyda olur.

Ariel:

Mənim ağam bilib ki, xeyirxah Qonzalonun
Başında bəla vardır. Mənə tapşırıq verib
İkisini də qurtarım. Yoxsa onlarla birgə
Ağamın niyyəti də məhv olub yoxa çıxar.
(*Qonzalonun qulağının dibində oxuyur.*)
Sən yatmışan, xəyanət oyanıb!
Qılıncını sıyrıb dayanıb.
Əbədi yatmamaqçün cəld oyan!
Kralının keşiyində tez dayan!
Gecikmə, tez ol, cəld ol, sən tələs!
Yoxsa yerinə yetər sui-qəsd!

Antonio:

Sıyrıq qılıncları, birdən vuraq ikimiz!

(Qılınclarını sıyırlar).

Qonzalo *(ayılaraq):*

Məlakələr! Xilas edin, xilas edin kralı!

Hamı oyanır.

Alonzo:

Nədir! Qılınclarınız niyə yalındır, nə var?

Nə müdhiş baxırsınız?!

Qonzalo:

Nə hadisə baş verib?

Sebastian:

Sizin keşiyinizi çəkirdik burda, birdən

Bir nəriltili eşitdik, dəhşətli bir nəriltili.

Öküzümü, yox şir idi... Vahimə basdı bizi.

Siz də yəqin bu səsdən oyandınız, eləmi?

Alonzo:

Mən bir şey eşitmədim.

Antonio:

Elə qorxunc sədi ki,

Pəhləvan da qorxardı. Elə bil yüz şir birdən

Nərə çəkib torpağı lərzəyə gətirdilər.

Alonzo:

Bəs sən necə, Qonzalo, bir şey eşitdinmi sən?

Qonzalo:

Hökmdar, mən yuxuda qəribə səs eşitdim;

Mahnımı, pıçıltımı ayıltı məni birdən.

Oyandım və çığırdım oyadaraq sizi də.

Gördüm bunlar dayanıb əllərində qılınclar.

Nəsə burda bir sirr var. Gəlin gedək bu yerdən

Ehtiyatlı davranaq – sıyrıq qılıncları.

Alonzo:

Gəlin gedək, başlayaq axtarmağa oğlumu.

Bəlkə sağdır biçarə? Bəlkə tapıldı birdən.

Qonzalo:

O burdadır, bilirəm, adadadır lap yəqin,

Allah onu qorusun yırtıcı heyvanlardan.

Alonzo:

Gedək.

Ariel (*kənara*):

Xəbər aparım mən də ağama, sahibimə.

Deyim ki, sağdır kral və oğunu axtarır.

Həm gedir.

İKİNCİ SƏHNƏ

Adanın başqa tərəfi. Kaliban odun şələsiylə daxil olur. Şimşək çaxır.

Kaliban:

Çürük bataqlıqlardan günəşin sovurduğu
Buxarlar kaş tökülsün Prosperonun başına,
Azarlasın, üzülsün. Ruhlar məni pussa da
Lənətləyəcəm onu. Prospero tapşırmasa,
Ruhlar dəyməzlər mənə. Amma əmr edən kimi
Düşəcəklər üstümə – çimdikləyib, dişləyib,
Dümsükləyib, qorxuzub incidəcəklər məni.
Cilddən-cildə düşərək gözümə görünəcək,
Meymuntək oynayacaq, ağzımı əyəcəklər.
Kırpıtək tikəniylə ayağıma batacaq,
İlan kimi çalacaq, ağılımı alacaqlar.

Trinkulo gəlir.

Hə, budur bax, başladı, indi bunu göndərüb,
Bax, bu ruhu üstümə. Cəza verir ki, niyə
Yubandırdım odunu. Qoy bir tirtap uzanım
Torpağın üstə, bəlkə onda məni görmədi.

Trinkulo:

Bir kol, bir yarpaq yoxdur ki, yağışdan gizlənəsən, bu yandan da
fırtına gəlir. Külək gör nə yaman vıyıldaıyır. O qara buluda bax, gör
nə ləndəhər buluddur, ay aman! Çürük tuluq kimi bir şeydir, indicə
yırtılacaq, içində nəyi varsa axıdacaq üstümüzə. Yenə belə tufan
qopsa, heç bilmirəm başımı hara soxacam. Bu buluddan yağmağa
başlasa, sel, su aləmi aparacaq... Bu nədir belə? Adamdı, balıq?
Diridir, ölü? Balıqdır – balıq iyi verir, fu! İylənmiş balıq. Amma

ömrümdə bu cür balıq görməmişdim. Bir dəfə olmuşam İngiltərədə. Deyirəm indi adam ola İngiltərədə, bu balığı göstərəsən, heç özünü də yox, e, şəklini, bütün avaralar yığılar tamaşasına. hələ baxmaqdan ötrü hərəsi bir gümüş manatlıq da verər. Əməlli-başlı varlanmaq olar. Kaş ki, belə bir iş düşəydi mənim bəxtimə, mən də bir adam olaydım. Deyirlər ki, İngiltərədə adam olanlar elə belə-belə şeylərin hesabına adam olublar. Şikəstə, ayaqsıza qəpik-quruş qıymayanlar, on dəfə artıq pul xərcləyirlər ki, nə var, nə var hindli meyitinə tamaşa eləsinlər. Dayan, dayan, balam, bu balığın adam kimi ayaqları varmış. Üzgəcləri də lap əl-qola oxşayır. Özü də istidir, Allah haqqı istidir. Yox mən səhv eləmişəm. Sözlərimi geri götürürəm. Bu balıq-zad deyil. Buranın adamıymış, ildırım vurub öldürüb.

Yenə şimşək çaxır.

Ay, ay ay! Yenə tufan başladı. Əlac yoxdur, gərək bunun cıncındırının altına girəm, yoxsa harda gizlənəcəm. Tale gör adamı kimin qoltuğunda yatızdırır e! Buradaca uzanım, qoy fırtına bütün suyunu-selini şorladıb qurtarsın.

Stefano oxuya-oxuya gəlir, əlində şərab şüşəsi var.

Stefano (*oxuyur*):

Daha heç vaxt dənizə düşməsin yolum,
Öləndə heç olmasa quruda ölüm.

Əcəb zibil mahnıdır, bunu yasda, vayda oxuyasan. Bircə təsəllim varsa – o da bax, budur. (İçir və sonra oxuyur).

Matrosların, bosmanın cananları var,
Amma gözəl Kittidən olmaz bizə yar.
Xasiyyəti tündməzac, dili zəhrimar,
Deyir cəhənnəm olsun bütün matroslar.
Matrosdan pis iy gəlir – deyib, naz atar.
Bir dərzi aşnası var, onunla yatar.
Dərziyə qismət imiş Kitti, a dostlar.
Biz dənizə çıxırıq, Kittiyə – azar!

Bu da axmaq mahnıdır. Budur bax, mənim təsəllim! (İçir).

Kaliban: İncitmə məni! Ooo!

Stefano: Bu nədir belə? Bəlkə burda cin-şəyatin var? Bəlkə vəhşi, ya hindu cildinə girib bizi dolamaq istəyirlər? Ay hay! Gözləyin! Yəni mən ona görə sudan quru çıxmışam ki, sizin dörd ayağınızdan hürküm. Deyir dördayaqlı qoyun, mənimtək iyidin başına açırsan oyun? Ay hay! Sən hələ Stefanonu tanımırsan.

Kaliban: Ruh məni incidir! Ooo!

Stefano: Bu yəqin ki, dördayaqlı bir məxluqdur. Özü də titrəməsi var. Amma lənət şeytana, bu bizimcə danışmağı hardan öyrənib. Elə bir buna görə ona kömək etmək lazımdır. Əgər onu sağalda bilsəm, əhlilləşdirib Neapola aparsam – hansı imperator belə hədiyyəni bəyənəməz.

Kaliban: Sən Allah, məni incitmə. Bu saat odunu evə apararam.

Stefano: Yəqin bunun tutması var, nə isə səfehləyir. Qoy verim bu şüşədən bir qurtum içsin. Əgər ömründə şərab içməyibsə, halı düzələr. Bircə bunu sağaldıb əhlilləşdirsəydim, əməlli-başlı dövlətlənərdim. Bunu mənim əlimdən almaq istəyən gərək möhkəm xərcə düşsün.

Kaliban: Hələ ki, çox bərk incitmirsən məni, amma bilirəm, indi lap ağrıdacaqsan, çünki əsirəm. Səni Prospero salır mənim canıma.

Stefano: Kis, kis kis! Aç ağzını. Burda bir şey var, boğazını yaşlayan kimi dilin açılacaq. Aç ağzını. Mənə qulaq as, bu elə dərmandır ki, titrətməni-zadı, hamısını sağaldacaq. Söz verirəm sənə. Heç bilmirsən dostun kimdir, düşmənin kim. Yaxşı, aç görüm ağzını.

Trinkulo: Tanış səsdir... Bu... ola bilməz, axı o batıb. Yəqin şeytan əməlidir. Ay Allah, sən özün saxla!

Stefano: Dörd ayaq – iki səs! Yox, bu qəribə məxluq lap aləm imiş, iki səsi var, qabaqdakı səsiylə dostlarını tərifləyə bilər, daldakı səsiylə onları şeytanlayar, pis-pis sözlərlə söyər. Mən səni titrətmədən sağaldacam, lap bax bütün bu şüşəni boşaltmalı olsam da, əl çəkən deyiləm. Yaxşı, gillət görüm! Amin! İndi bir az o biri boğazına töküm.

Trinkulo: Stefano!

Stefano: O biri ağzından mənim adım çıxdı ki! Əşi belə də iş olar? Bu məxluq deyilmiş, iblisin özü imiş. Deyir iblislə yemək yeyənin qaşığı uzun gərək. Mənim uzun qaşığım yoxdur, odur ki, sivişim çıxım aradan.

Trinkulo: Stefano, əgər sən, doğrudan da, Stefanosansa, toxun mənə, danış mənimlə. Mənəm e, **Trinkulo:** Qorxma, mənəm, sənin canbır qəlb dostun **Trinkulo:**

Stefano: Əgər sən Trinkulosansa, çıx ordan. Ayaqlarından tutub dartacam. Gödək ayaqlar hansınızındırsa, onlardan yapışacam. Əgər burda Trinkulonun ayaqları varsa – bunlardır. Doğrudan a, sən əsl Trinkuloymuşsan ki... Bu... idbarın altına niyə girmisən? Ya bəlkə o Trinkulolar ifraz edir?

Trinkulo: Mən elə bildim bu ölüdür, ildırım bunu vurub öldürüb, odur ki... yaxşı, Stefano, sən bəyəm batmamışdın?

Görünür, batmayıbsanmış da! Tufan qurtardı? Mən bu idbarın cın-cındırı altına girdim ki, tufandan gizlənim. Deməli, sağsan, Stefano? Ura! Stefano, bax, iki neapollu xilas olub.

Stefano: Bura bax, məni oyan-buyana hərləmə, ürəyim bulanır.

Kaliban: Bunlar ruh deyilmişlər. Xeyirxah Allahmış bu.

Əlindəki şüşədə ecəzkar içki vardır.

Mən onun qarşısında diz çökəm gərək indi.

Stefano: Bəs sən necə qurtuldun? Bura necə gəlib çıxdın? Bu şüşəyə and iç ki, düzünü deyəcəksən. Mən, bilirsən, necə xilas oldum? Matroslar şərab çəlləyini dənizə atdılar, mən də o çəlləyin üstünə çıxdım, qurtuldum – bax bu şüşə haqqı!

Kaliban: Mən sənə sadıq nökrin olacam – bax bu şüşəyə and içirəm. Bu şüşəyə ki, bunun içində belə ilahi içki var.

Stefano (*Kalibanı dinləmədən, Trinkuloya*): And iç ki, mənə düzünü danışacaqsan; sən necə xilas oldun?

Trinkulo: Sadəcə. Mən ordan sahilə üzməyə başladım.

Stefano: Allah haqqı, sən ördək kimi üzsən də, qazdan ayıqsan.

Trinkulo: Ah, Stefano! Daha yoxundur?

Stefano: Dedim sənə bir çəllək şərabım var. Mənim şərab ambarım sahilə, qayanın altındadır. Oradadır. Orada gizlətmişəm. Hə, bədheybət, titrətmən keçdi?

Kaliban: De görüm, bu adaya sən göylərdən düşmüşsən?

Stefano: Bəs necə? Aydan düşmüşəm. Bəs bilmirdin? Ayda yaşayıram da!

Kaliban: Xanım qız danışdı sənə barəndə mənə:

Ayda yaşamağından, kollarından, itindən.

Allahımsan sən mənim!

Stefano: Belə de! Onda al, mənim bu incil kitabımı qurtuldat.

Mən bu yaxında onun içini təzələyəcəm. And iç ki, yalan demirsən.

Trinkulo: Əşi, vallah, bu səfeh məxluq imiş. Mən də bundan qorxurdum. Zavallı idbar! Aydan gəlmisən?! Ha, ha, ha! Bu yazıq idbar, lap zırramaymış ki... Amma öz aramızdır, hərif, vurmağa həvəskarsan ha!..

Kaliban:

Gedək göstərim sənə adanın hər yerini,
Öpüm ayaqlarından, yalvarıram mən sənə,
Allahım ol sən mənim.

Trinkulo:

And olsun ki, bu idbar bicin biridir, özü də möhkəm içəndir.
Allahını yuxuya verib şüşəni məngirləmək istəyir.

Kaliban:

Mən öpmək istəyirəm sənənin ayaqlarından,
And içmək istəyirəm – sənə sadıq olacam.

Stefano:

Yaxşı. Diz çök və and iç.

Trinkulo:

Vallah bu ağılsız heyvana baxdıqca gülməkdən partlayacam.
Nə iyrənc məxluqdur. Elə qapazlayardım ki onu...

Stefano:

Ala öp.

Trinkulo:

...Belə sərxoş olmasaydı. Yazıq idbar. Murdar məxluq.

Kaliban:

Mən sənə göstərəcəm burdakı bulaqları,
Sənə meyvə dərəcəm, sənə balıq tutacam.
Odun da daşıyaram. Qoy mənə cəfa verən,
Məni qula döndərin lənətə gəlsin, görüm!
Bundan sonra mən ona xidmət eləməyəcəm,
Səninlə gedəcəm mən, ey insanım – Allahım!

Trinkulo:

Pah atonnan! Evinəcən sənənin, ay idbar! Miskin bir içkibazdan
özünə tanrı düzəltdi!

Kaliban:

Yabanı alma dərim icazə ver sənəninçün!
Qoz gətirim, quş vurum, tələ qurmaq öyrədim.
Bala meymunlar tutaq. Bircə gedək mənimlə.

Stefano: Yaxşı, bəsdır çərənledin, yolu göstər. Bura bax, Trinkulo, madam ki, kral və onun adamları batıblar, hakimiyyəti gərək biz öz əlimizə alaq. Ehey, ala, mənim şüşəmi sən apar! Dostum, Trinkulo, indicə bu şüşəni yenə dolduracaq.

Kaliban (*dəm olub oxuyur*): Əlvida, ağam, sağ ol!

Trinkulo:

Əcəb hay-küyçü idbardır! Əcəb sərxoş idbardır!

Kaliban:

Qurtardı daha artıq

Qab yumaq, tutmaq balıq,

Su və odun daşımaq.

Yaşa, var ol, azadlıq!

Rədd olsun qulluq, yalan.

Ban-ban-ban! Ka... Kaliban.

Daha tək deyilsən sən,

Var sənə təzə ağan.

Azadlıq, ehey! Ehey, azadlıq! Azadlıq, ehey, azadlıq!

Stefano: Ay qoçaq! Hə, yaxşı, hərif, göstər yolu görək.

Gedirlər

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BİRİNCİ SƏHNƏ

Prosperonun mağarasının qarşısında. Ferdinand gəlir. Çiyində odun şələsi var.

Ferdinand:

Bəzən xoş bir əyləncə ağrı verir adama,

Bəzən ən ağır zəhmət xoş sevinclər gətirir.

Bəzən belə də olur: alçalıb ucalırsan

Sadəcə əməyinlə çatıb ali məqsədə.

Bu işimdən bezərdim olmasaydı əgər o.

O gözəl, o nəzinin əzabı, ölümü də

Döndərir xoş həyata, nəşəyə, səadətə.

Atası daşürəkli, qızı belə mehriban.

Atasının əmriylə min dənə belə şələ
Daşmalıyam bura. Qızı baxır, ağlayır.
Qüssəylə təkrar edir: heç belə ağır işi
Bu cür oğlan görərmə? Amma bu sözlərindən
Ağır işim də mənə daha yüngül görünür.

Miranda gəlir, onlardan uzaqda dayanmış Prosperonu görmürlər.

Miranda:

Yalvarıram, bu qədər özünüzü yormayın.
Kaş ildırım vuraydı bütün bu odunları,
Qurtaraydız bu işdən. Bir az dincəlin barı.
Bu odunlar yananda göz yaşı tökəcəklər,
Sizi yorduqlarından xəcalət çəkəcəklər.
Hər halda dincəlin bir. Atam elmlə məşğuldur,
Ən azı üç-cə saat sərbəstsınız siz tamam.

Ferdinand:

Əfsus ki, gözəl xanım, mən gərək öz işimi
Qurtaram qürubacan.

Miranda:

Siz oturun bir yanda,
Mən sizin yerinizə işləyəyəm bir qədər.
Verin bura şələni.

Ferdinand:

Yox, yox, mərhəmətli qız
Sınsa da belim mənim, partlasa da damarlar,
Qıraqdən veyil-veyil baxa bilərəmmi mən
Belə ağır zəhmətin sizi alçaltmasına?

Miranda:

Belə zəhmət alçatmaz nə məni, nə də sizi,
Mənim asandır işim, mən könüllü işləyəm,
Siz məcbur edirsiniz!

Prospero (kənara):

Yaman tora düşmüşən,
Yoxsa gəlməzdin bura.

Miranda:

Siz yaman yorulmusuz.

Ferdinand:

Yox, xanım, inanın ki, sizi gördüyüm anlar
Gecəm də işıqlanır günəşli gündüz kimi.
Yalvarıram, deyin siz mənə öz adınızı,
Dualarımda çəkim!

Miranda:

Mənim adım? Miranda! (*Kənara*)

Ah, ata, sözlünüzdən çıxdım, adımlı deyib!

Ferdinand:

Miranda! Gözəl addır! Mənası – cazibəli.
Doğrudan da, dünyada sizdən gözəl kim var ki.
Mən gözəl qadınlara baxmışam heyran-heyran,
Əfsunlayıblar məni incə danışqlarla.
Ancaq çıxmayıb hələ qarşıma heç bir zaman
Nöqsansız, kamil qadın.
Siz eyibsiz gözəlsiz!
Yox cahanda tayınız.
Möcüzəsiz, möcüzə!

Miranda:

Burda yoxdur qadınlar, qadın sifətini mən
Güzgüdə gördüm yalnız. İki kişi görmüşəm:
Biri atam, biri siz. Ayrı şəxs tanımıram.
Ən qiymətli cehizim – ismətimə and olsun.
Mənə sizdən savayı yar-yoldaş lazım deyil.
Sizi sevdim, bəyəndim.
Təsəvvür eləmirəm
Sizdən gözəl bir insan.
Deyəsən, çox danışdım,
Unuduram atamın öyüdünü, sözlünü.

Ferdinand:

Şahzadəyəm, Miranda, hətta bəlkə də kral,
(*Kaş Allah eləməsin*) heç vaxt dözə bilməzdim
Əsirliyə, zindana. Amma bir dinləyin siz
Ürəyimin səsinə. Sizi gördüyüm andan
Əsiriniz olmuşam, əbədi əsiriniz.
Sizdən ötrü, sizinçün odun da daşıyaram,
Nə desəniz edəərəm...

Miranda:

Yer, səma şahid olsun mənim böyük eşqimə.

Doğru söyləyirəmsə yer, səma qismət etsin
Bütün istəklərimi. Yox, yalan deyirəmsə,
Qoy dərdə çevirsinlər bəxtimin sevincini.
Nəhayətsiz, hüdudsuz eşqlə sevirəm səni.

Miranda (*kənara*):

Axmağam, ağlayıram səadətdən, sevincdən.

Prospero (*kənara*):

Sevdaıı ürəklərin vüsalı nə gözəldir,
Göylərin mərhəməti qorusun bu sevgini.

Ferdinand:

Bəs niyə ağlayırsan? Nə olub sənə, söylə!

Miranda:

Bacarmıram ayrılıım sızə bəxş etdiyimdən,
Sizdən istədiyimi almağı bacarmıram,
Həyatımdan da artıq mənə gərək olsa da.
Eh, mən nə danışırım. Gizlətdikcə duyğumu
Daha tez aşkar olur. Rədd olsun saxta həya!
İmdadıma sən yetiş, müqəddəs təmizliyim!
Məni almaq istəsən, arvadın olacağam,
İstəməsən, kənizin. Ölənəcəm, qəbrəcəm.

Ferdinand:

Nə? Sən mənim kənizim? Yox, mən sənın qulunam.

Miranda:

Demək, ərimсэн mənim?

Ferdinand:

Bəli! Elə xoşbəxtəm, elə bil ki, məhbusa
Azadlıq vəd ediblər. Ver əlini, ver bura!

Miranda:

Al, əlimlə bir yerdə götür ürəyimi də.
Salamat qal, ayrılacaq indi yarım saatlıq.

Ferdinand:

Salamat qal, sevgilim, sənə yüz min uğurlar!

Ferdinand və Miranda müxtəlif səmtlərə gedirlər.

Prospero:

Bunlar indi dadırlar sevginin nübarını.
Bunlartək duymasam da, xoşbəxtəm mən də ancaq.

Fəqət vaxtdır, gərək mən hələ çox işlər görəm,
İndi kitablarımın yanına gərək gedəm. (*Gedir*).

İkinci şəkil

Adanın başqa tərəfi

Stefano və Trinkulo gəlirlər. Onların dalınca əlində şüşə tutmuş Kaliban gəlir.

Stefano: Heç qulaq asmaq da istəmirəm. Çəlləyi boşaldandan sonra su hortdadarıq. Ondan qabaq bir damcı da dilimə vuran deyiləm. Odur ki, küləyin səmtində dayan, gəmini düz sür! Hey, mənim bədheybət nökrüm, gillət mənim sağlığıma!

Trinkulo: Bədheybət nökr! Belə də axmaq ada olar. Deyirlər burda cəmi-cümlətanı beşcə nəfər yaşayır. Üçü – biz. Əgər qalan ikisinin də kəlləsi bizimki kimidirsə, onda bu dövlət laxlayıb!

Stefano: İç! Bədheybət nökrüm! Mən sənə əmr edirəmsə, içməlisən! Bura bax, gözlərin kəllənə çıxıb ki...

Trinkulo: Kəlləsinə çıxmayıb harasına çıxacaq? Bircə o qalib ki, gözləri quyruğunun altına çıxsın.

Stefano: Mənim bədheybət nökrümün dili şərabın dibində batıb qalıb. Amma məni heç dəniz də batıra bilmədi. Batmadım ki, batmadım. Üzdüm, üzdüm, yüz iyirmi mil üzdüm, axır çıxdım sahilə. Ay bədheybət, and olsun Allaha, səni sərkərdə təyin eləyəcəm. Mənim sərkərdəm... Yox, daha yaxşısı, bayraqdarım ol!

Trinkulo: Yenə sərkərdə dərd yarıydı, amma bundan heç cür bayraqdar çıxmaz. Heç bayrağı düz saxlaya bilməz.

Stefano: Yox, müsyö bədheybət, biz ki hucuma-zada keçəsi deyilik.

Trinkulo: Heç hara gedəsi deyilsiz! Artıq-əskik danışmayıb, it kimi bura sərilib qalacaqsız.

Stefano: Ay bədheybət! Əgər sən, doğrudan da, yaxşı bədheybət olsaydın, ağzını açıb bir kəlmə söz danışardın!

Kaliban:

Söhbətin yaxşıdırımı, mənim mübarək ağam?!

İcazə ver yalayım sənin çəkmələrini.

Amma bax, bu qorxaqdır, ona xidmət etmərəm.

Trinkulo: Yalan deyirsən, nadan bədheybət! Mən bu saat elə cəsuram ki, lap qaraulçunun özünü də itələyə bilərəm. Cavab ver,

pozğun balıq: bir adam ki mənim bu gün içdiyim qədər içə, o nədən qorxacaq? Sən dəhşətli yalan danışırısan, çünki özün də dəhşətli bir məxluqsan; yarıbalıq, yarıidbar...

Kaliban: Hi, hi, hi! Nə ərz etdi, hökmdar? Bu bədheybət idbar lap sarsaq imiş ki...

Trinkulo:

Eşitdinmi? Yenə də, yenə də mənə gülür.

Gəmir onun başını, qoy ölsün, yalvarıram!

Stefano: Trinkulo dilini qoy qarnına. Əgər üsyan-filan etmək fikrinə düşsən, səni bax bu ağacın başından... Biçərə idbar mənim təbəmədir axı, mən qoymaram ki, sən ona güldən ağır bir söz deyəsən.

Kaliban: Çox sağ ol, mənim nəcib hökmdarım. İzin ver səndən bir xahiş də eləyim.

Stefano: Hə, nə deyirsən? De görüm, nə xahiş edirsən? Amma diz çök, de! Mən ayaq üstə dayanacam. Trinkulo da ayaq üstə duracaq.

Gözəgörünməz Ariel peyda olur.

Kaliban: Bayaq sənə demişdim ki, mən bir müstəbidin quluyam. O sehrbazdır, caduyla, bicliklə, yalanla bu adanı mənim əlimdən alıb.

Ariel: Yalandır!

Kaliban (*elə bilir ki, bunu Trinkulo dedi*): Nə, yalandır? Sən özünsən yalançı. Qoy ədalətli ağam məni öldürsün, meymun. Mən düzünü deyirəm.

Stefano: Trinkulo, bir də onun sözünü kəssən, bax bu yumruğuma and olsun, dişlərini tökəcəm qarnına.

Trinkulo:

Mən bəyəm bir söz dedim?

Stefano:

Sus! Dinmə! (*Kalibana*) Hə, danış görüm.

Kaliban:

Bu adanı zəbt etdi tilsim ilə, sehr ilə.

Al ondan qisasımı qüdrətinlə, hökmdar.

Bilirəm bacararsan.

Amma bax, bu – bacarmaz.

Stefano:

Əşi, bu hardan bacaracaq?

Kaliban:

Olarsan bu adanın sahibi, hökmranı,
Mən də sənin xidmətçin, müti qulun, nökrin.

Stefano:

Yaxşı, bunu necə eləyək axı!
Bir ağıllı-başlı başa sal görüm,

Kaliban:

Aparım səni ora – sehrbazın yanına.
Yatan yerdə başına mismar vur, öldür onu.

Ariel:

Yalan deyirsən, yalan. Edə bilməzsən bunu.

Kaliban:

Alabəzək heyvərə! Vəcdansız, murdar, əclaf
Hökmdarım, döy onu, al şüşəni əlindən,
Qoy dəniz suyu içsin, bulaqları mən ona
Göstərən-zad deyiləm.

Stefano: Hey, Trinkulo, ağlını yığ başına!

Mənim bu idbarıma bir kərə də sataşsan, yumruğuma and olsun,
mərhəməti-filanı bir qırağa qoyub, səni elə əzişdirəcəm ki, elə bil
quru balığı əzişdirirsən.

Trinkulo: Əşi, mən neyləmişəm e?! Mən heç dinib-danışmıram.
Yaxşısı budur, sizdən uzaq olum.

Stefano: Necə yəni dinib danışmıram?! Bəs kim idi buna yalançı
deyən?!

Ariel: Yalan deyirsən, yalan!

Stefano: Nə? Mən də yalan deyirəm. Tut gəldi. (*Trinkulonu
döyür*). Hə, bir də mənim yalanımı çıxart görüm.

Trinkulo: Əşi, mənim nə ölümüm azıb sənin yalanını çıxardım...
Başınız xarab olub, nədir? Qulağınız cingildəyir... Andıra qalsın bu
şüşəni. İçkinin axırı budur e... Görüm sənin bədheybət idbarına azar
dəysin. Sənin də yumruğunu şeytan qopartsın.

Kaliban: Ha, ha, ha!

Stefano: Hə, di dalını danış görüm. (*Trinkuloya*). Sən də aralan
bizdən.

Kaliban: Bir şillə də vur ona. Mən özüm də indicə xub döyəcəm
onu.

Stefano (*Trinkuloya*):

Çəkil! (*Kalibana*) Hə, di gəl sözünü davam elə.

Kaliban:

Deyirəm ki, həmişə, yatır nahardan sonra,
Yuxuda öldür onu. Gərək kitablarını
Əvvəlcə götürəsən. Odunla yar təpəsin,
Bıçaqla boğazın kəs, ya şiş batır qarnına.
Unutma kitabları! Onları ələ keçir
Qabaqdan.
Kitabsız o, ağılsızdır mənimtək.
Ruhlar da qulaq asmaz onda sözünə onun.
Onlar da nifrət edir sehrbaza mənimtək.
Kitablarını yandır. Evini bəzəyibdir
Cürbəcür əşyalarla. Amma hər şeydən artıq
Öz qızıyla fəxr edir – onun gözəlliyilə,
Misilsiz gözəl sayır öz qızını sehrbaz.
Mən də ömrümdə yalnız iki qadın görmüşəm:
Anam Sakoraksanı, bir də həmin o qızı.
Bilirəm, biri zülmət, o biri nur-ışıqdır.

Stefano:

Yəni qızcığaz doğrudan bəd deyil?

Kaliban:

Bəli, hökmdar, bəli, sənə layiq gözəldir,
Kənizin eyləyərsən, sənə uşaqlar doğar.

Stefano: İdbar, mən o cadugərin işini bitirəcəm. Özüm kral
olacam, o qız da kraliça. Yaşasın əlahəzrət kral və kraliça, yəni ki,
biz! Trinkuloyla siz də vəzirlərim olarsız, hə, necədir? Trinkulo,
bizim tədbirlərimizi bəyənirsən?

Trinkulo: Əla!

Stefano: Ver əlini. Bağışla, bir az səni əzişdirdim. Amma başını
salamat saxlamaq istəyirsənsə, dilini qarnına qoy.

Kaliban:

Bir azdan yuxulayacaq. Onu öldürərsənmi?

Stefano: Aha. Vəcdanıma and olsun.

Ariel (*kənara*):

Gərək mən bu xəbəri öz ağama yetirim.

Kaliban:

Sən məni sevindirdin. Bilsən necə xoşbəxtəm.

Gəl şadlanaq! İzin ver, öyrətdiyin mahnını
Oxuyaq bir, ağa!

Stefano: Xahişinə əməl edirəm, idbar! Səninçün hər şeyə
hazıram. Trinkulo, gəl oxuyaq (*oxuyur*).

Asqırıram hər şeyə, tüpürürəm hər şeyə!
Hər şeyə tüpürürəm, hər şeyə asqırıram!
Azaddır fikirimiz! Fikirimiz azaddır!

Kaliban:

Mənə elə gəlir ki, sən düzgün oxumursan.
(*Ariel həmin mətni tütəkdə və təbildə çalır*).

Stefano:

Bu nədir belə?

Trinkulo:

Bizim havamızdır. Naməlum cənab çalır

Stefano:

İnsansansa görün bizə, görək kimsən, necəsən?
Yox şeytansansa, istədiyin cildə gir, görün. Hansı cildi
bəyənirsən, özün seç!

Trinkulo:

İlahi, günahlarımı bağışla!

Stefano:

Ölümdən daha nə haqq-hesab istəyəcəklər... Mən səndən
qorxuram. İlahi, bizə rəhmin gəlsin, bağışla bizi.

Kaliban:

Sən qorxdun?

Stefano:

Kim? Mən? Yox, idbar, mən elə oğlanlardan deyiləm.

Kaliban:

Sən heç qorxma, bu ada doludur səslər ilə,
Pıçıltıyla, nəvayla, xışıltıyla, sədayla.
Xoş səslərdir, zərərsiz. Sanki yüz cürə alət
Qulağında səslənir. Ya da görürsən birdən
Səslər məni oyadır. Yenə sədalar altda
Yavaşca uyuyuram. Yuxumda da görürəm
Qızılı buludları. Yağış kimi tökülür
Üstümə cavahirlər, mirvarilər, incilər.
Sonra oyandığıma aqlayıram ürəkdən.

Stefano:

Əcəb dövlətdir bura. Musiqisi də müftə.

Kaliban:

Amma hər şeydən qabaq, sehrbazı yox elə!

Stefano:

O öz yerində. Elə bilirsən yadımdan çıxıb?

Trinkulo:

Musiqi uzaqlaşır. Gəlin onun dalınca düşək gedək. İşimizi sonra görərik.

Stefano:

İdbar, sən qabağa düş, biz də dalınca gələk... Bu təbilçini görmək pis olmazdı. Əcəb guruldayır.

Trinkulo (Kalibana):

Ey, düş qabağa, Stefano, mən də gəlirəm ardınca.

Gedirlər.

Üçüncü şəkil

Adanın başqa hissəsi.

Alonzo, Sebastian, Antonio, Qonzalo, Adrian, Fransisko və başqaları gəlirlər.

Qonzalo:

Hökmdar, and içirəm müqəddəs Məryəmə ki,
Bir addım bundan artıq ata bilməyəcəyəm.
Qoca sür-sümüklərim sızlayıb inildəyir.
Adanın başdan-başa ölçdük hər tərəfini.
İzin verin dincələk.

Alonzo:

Səni qınamıram mən.
Qocasan. Elə mən də düşmüşəm daha əldən.
Dincəl, nə deyirəm ki... Mən də puç umidlərə
Əlvida deyim artıq, oğlum batıb, şubhəsiz.
Dəniz gülür ki, onu quruda axtarıyıq.

Antonio (Sebastiana):

Ümidini itirib! Çox gözəl, amma bax, sən
Uğursuz ilk addımdan fikrini dəyişmə ha!

Sebastian:

Yox, yox, qoy fürsət düşsün.

Antonio:

Fürsət bu gecə düşər! Möhkəm yuxlayacaqlar.

Sebastian:

Yorulublar yamanca!

Bəli, qətidir qərar. Bax, bu gecə! Vəssalam!

Qəribə və təntənəli musiqi səslənir. Yuxarıda gözəgörünməz Prospero peyda olur.

Alonzo:

Eşitdinizmi, dostlar, nə əcayib səslərdir!

Qonzalo:

Nə ecəzkar sədalar!

Əcaib fiqurlar peyda olur. Üstü düzülu masa gətirirlər, rəqs və təzim edə-edə kralla adamlarını masanın başına çağırırlar, sonra yox olurlar.

Alonzo:

Aman Allah, bu nədir? Nə məxluqdurlar bunlar?

Sebastian:

Canlı oyuncaqlardır. İndi mən də inandım
Hər cür möcüzələrə, təkbəynuzlu heyvana,
Ərəbistan çölündə Səməndər adlı quşun
Ağacdakı taxtına.

Antonio:

Mən də inandım artıq
Bütün sən deyənlərə... Nəyə desən inandım.
Xanənişin adamlar gülsə də səyyahlara,
Yalan söyləmişlər səfərlərdən dönənlər.

Qonzalo:

Qayıtsaq Neapola, söz açsam bu işlərdən
Heç kəs mənə inanmaz. Desəm çox mehribandır
Adanın sakinləri, bənzəmirilər bizlərə,
Onlar kimi hörmətçil – nadir adam tapılar?
Bütün bunları desəm, lağa qoyarlar məni.

Prospero (kənara):

Düz deyirsən, sadıq dost, nadirdir yaxşı adam.
Burada, aranızda iblisdən pisləri var.

Alonzo:

Heç özümə gəlmirəm; musiqi, rəqs, hərəkət
Necə cazibəliydi, üstündü yuz min sözdən.
Prospero
(kənara).
Hələ bu harasıdır. Tamaşa axırdadır!
Fransisko.
Hamısı birdən-birə yoxa çıxdılar ancaq.

Sebastian:

Nə qəm, qalib ki, burda, gətirdiyi yeməklər.
Yamanca acmışıq biz. (*Alonzoya*)
Bəlkə dadasız?

Alonzo:

Yox, yox.

Qonzalo:

Siz nədən çəkinirsiniz, söyləyin, hökmdarım?
İnanmazdım gənclikdə bir para söhbətlərə;
Guya adamlar varmış – döşləri öküz döşü.
Ya ayrı növ adamlar – sinəsində başları.
Amma öz gözümlə bunları ki biz gördük,
İndi belə sözlərə inanıram, doğrusu.

Alonzo:

Nə fərqi var, doğrudan? Oturub yeyim mən də,
Son yeməyim olsa da. Nə gözlərim həyatdan?
Qardaş, Hersoq, gəl bura. Nahar elə bizimlə.

*İldırım, şimşək. Ariel Harpiya (qanadlı külək ilahəsi) şəklində peyda
olur. Qanadlarını masanın üstündə gərir. Yeməklər yox olur.*

Ariel:

Üçünüz də canısız. Dünyada hər bir şeyin
Sahibi olan tale dənizə əmr etdi ki,
Atsın sizi buraya, bu kimsəsiz adaya.
İnsanlarla qalmağa layiq deyilsiniz siz.
Mən indi dəliliyə sizi məhkum edirəm.

Alonzo və başqaları qılınclarını sıyırlar.

Zavallı sərsərilər! İntihar edənlərin
Cəsarəti var sizdə. Mən də, yoldaşlarım da
Taleyin elçisiyik. Sizin polad qılınclar
Küləyə, suya əgər yetirərsə bir xətər,
Bizi də yaralayır. Bizlərə yoxdur zaval.
Siz qılınclarınızı qaldıra da bilməzsiz.
Mən bura gəlmişəm ki, sizlərə xatırladam,
Prosperonu Milandan qovdunuz siz bir zaman,
Dənizlərə atdınız özünü və qızını.
Fələk, rəhmdil fələk, gec də olsa bir qədər,
Sizdən intiqam alır – Prosperonun qisasın!
Fələyin buyruğuyla dəniz, torpaq, canlılar
Qalxıblar sizə qarşı... Alonzo, əvvəlcə sən
İtirdin öz oğlunu. İndi hara getsəz də,
Ölümdən min pay betər əzablar, işgəncələr
Çıxacaq qarşınıza. Bu kimsəsiz adada
Mənim lənətlərimdən heç kəs sizi qurtarmaz.
Yalnız bir xilas yolu – günahsız yaşamaqdır,
Peşman olub yuyaraq keçmişdəki günahı.

*Göy guruldayır, Ariel qeyb olur. Melodik musiqi sədaları altında
yenidən əcaib fiqurlar gəlir. Onlar rəqs edə-edə əzilib-büzülərək masanı
aparırlar.*

Prospero (Kənara):

Sevimli Arielim! Nə yaraşıqlıydın sən,
Həm də qorxunc, heybətli, külək ilahəsinin
Şəklində görünəndə. Bütün dediklərimin
Hamısını bir-bir söylədin. Başqa köməkçilər də
Çox canlı, çox məzəli oynadılar rolların.
Tutubdu tilsimimiz. Bir baxın, düşmənlərim
Ağılların itirib. Əlimdədirlər indi.
Hələ burda qalsınlar. Qayıtmaq istəyirəm
Ferdinandın yanına. Bir də hər ikimizin
Əzizinin yanına. (Yox olur)
Qonzalo
Nə olubdur, hökmdar?
Yarəb! Gözlərinizi hara zilləmisiniz?

Alonzo:

Aman! Dəhşət! Müsibət! Mənə elə gəldi ki,
Dalğalar danışdı, külək söhbət açdı,
Göylər də guruldayıb bircə söz deyirdilər.
Həmsi də o adı çəkirdilər; Prospero!
Borular bağırırdı mənim cinayətimdən.
Bununçün oğlum itdi girdabında dənizin.
Amma ağır lövbərdən dərinə getsəm mən
Dənizlərin dibində tapacağam oğlumu –
Onun yanında yatım. (*Gedir*).

Sebastian:

Çağırırım döyüşə
Mən bütün iblisləri, amma bax, bir-bir, bir-bir...

Antonio:

Mən də sənə əlaltın!

Sebastian və Antonio gedirlər

Qonzalo:

Dəli olub hər üçü,
Cinayətin zəhəri hopub beyinlərinə
Lap çoxdan. Amma indi təsir edibdir zəhər.
Ah, senyorlar, siz məndən gəncsiniz, qıvrıqsınız
Gedin arxalarınca, yoxsa ki, dəli halda
Həngamə qopardılar.

Adrian:

Tez tərpən, gəl ardınca! Gedirlər.

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Birinci şəkil

Prosperonun mağarası qarşısında. Prospero, Ferdinand və Miranda gəlirlər.

Prospero:

Sərt davrandım səninlə. Çıxaram əvəzini
Yüz qat, inan sözümlə. Axı öz həyatımın
İllərini verirəm mən sənə əllərinə.
Sənə belə incidib eşqini sınayırdım.
Çıxdın sən bu sınaqdan, qoy səma şahid olsun.
Sənə bəxşiş verirəm qiymətli hədiyyəmi.
Təəccüblənmə, Ferdinand, öz qızım ilə beləcə
İftixar etdiyimə. Özün görəcəksən ki,
O min dəfə artıqdır hər cür tərifli sözdən

Ferdinand:

Mən də bu fikirdəyəm, heç yozucu kahin də dəyişməz əqidəmi.

Prospero:

Onda, əgər beləsə,
Qəbul et ərməğanı. Sən onu qazanmısan.
Amma unutma, əgər nigah təsdiq olmadan
Bəkarət kəmərinə açsan qızın belindən,
Sizin ittifaqınız xeyir-dua alammaz.
Dedi-qodu, küt nifrət tikanlarla doldurar
Nikah yatağınızı. Sizdə ikrah oyanar.
Nikahların Allahı – Himeney çırağını
Yandırmayınca siz də təmiz qalın, pak qalın.

Ferdinand:

And olsun həyatıma, təmiz məhəbbətimə,
Gələcək xələflərə, səadətə and olsun,
Nə qaranlıq mağara, nə tənhalıq, nə fürsət,
Nə şeytan məsləhəti məni namus yolundan
Kənara çəkə bilməz. Qoymaram şəhvət odu
İradəmi əritsin. Mən səbrlə gözlərəm
O günü ki, parlaq Feb – şəfəqlərin Allahı
Yubadacaq üfüqdə işıqlı atlarını,

Bizə elə gələcək buxovlanıbdır gecə.

Prospero:

Sözlərin çox gözəldir. İndi də otur burda
Söhbət elə bizimlə. Qızım sənindir daha.
Mərhəmətli köməkçim, sədaqətli Ariel!

Ariel peyda olur.

Ariel:

Mən burdayam, hökmdar, söylə nə buyruğun var!

Prospero:

Sən və kiçik dostların çox yaxşı işlədiniz.
Bir tapşırıqım da var: sənə tabe ruhları
Bura çağır, gəlsinlər. Bizim bu cavanlara
Tamaşa göstərsinlər, əsrarəngiz tamaşa.
Boyun oldum onlara möcüzə göstərməyi.

Ariel:

Haçan yığım ruhları?

Prospero:

Heç yubanmadan, dərhal!

Ariel:

Sənə qulluq etməyə
Sevinirəm mən lap çox.
Əmr edirəm, ruhlar bura
Uçsunlar sanki bir ox.
Söylə bir görüm, məndən
Razısanmı, hə, ya yox?

Prospero:

Razıyam, çox razıyam, ey zərif Arielim!
Səsimi eşidəndə peyda ol burda hazır!

Ariel:

Anladım tapşırığı (*yox olur*).

Prospero (Ferdinanda):

Unutma öz andını,
Çılğın istəklərinin buraxma cilovunu.
Bil ki, ehtiras odu saman kimi yandırır
Ən müqəddəs andları.

Ferdinand:

Yox, əhdimi pozmamam,

Təmizliyin saf qarı şəhvət odun söndürər!

Prospero:

İnanıram, çox yaxşı. Peyda ol, Arielim!
Sənə tabe ruhların hamısını çağır bura!
(*Ferdinand və Mirandaya*).
Susun! Baxın, dinləyin!

Məlahətli musiqi. İrisa görünür.

İrisa:

Səxavətli Serera, qulaq as sözlərimə!
Tərk et geniş çölləri, bəhərli zəmiləri,
Tərk et yaşıl xalçalı düzləri, çəmənləri.
O gündən bəri qızım qeyb olub qaranlıqda.
Yox, yox nigaran olma, bura gəlməyəcəklər
Nə Venera, nə oğlu. Onlar Parosa sarı
Uçurlar indi yəqin. Qanları bərk qaradı,
Kələkləri tutmadı. Ovsunla bu gəncləri
Azdıra bilmədilər Venera da, oğlu da.
İstəyirdi ki, bunlar, nigahlarından qabaq
Bir-birinin qoynuna atsınlar özlərini,
Keçib həddi, cızığı. Bir şey çıxmadı amma.
Kupidon da pərt olub and içdi ki, bir daha
Girməsin ürəklərin təmiz guşələrinə.
Oxunu da sındırdı, dedi: körpə uşaqtək
Oynaqlayacağam mən.

Serera:

Budur gəldi Yunona!

Yunona görünür

Yunona:

Xoş gördük səni bacım! Tezliklə qayıdarsan
Öz mülkünə, yerinə. Amma indi bir yerdə
Gəl xeyir-dua verək bu mehriban gənclərə!
(*Oxuyur*):
Sizə uğurlar olsun,
Ömrünüz səadətlə,
Bəxtiyarlıqla dolsun!

Bu sovqatları bir-bir
Yunona sizə verir.

Serera (*oxuyur*):

Sizə uğurlar olsun!
Anbarınız çörəklə,
Böl məhsullarla dolsun!
Dadlı-dadlı meyvələr,
Üzümlər üzün hər ay.
Sevinclə ömür sürün
Dekabrınız olsun may.
Bu sovqatları bir-bir
Serera sizə verir.

Ferdinand:

Bu gözəl tamaşaya əsrarəngiz musiqi
Nə qədər uyğun gəlir. Yəqin ruhlardır bunlar!

Prospero:

Bəli, ruhlardır, amma mən bütün bu ruhları
Sənətimlə ram edib, özümçün işlədirəm.

Ferdinand:

Daim qalardım burda! Belə nazənin arvad,
Belə müdrik qaynata! Cənnət imiş bu ada!

Yunona və Serera pıçıldaşırlar, sonra İrisaya nə isə bir tapşırıq verirlər.

Prospero:

Dayan görüm, kiri bir! İlahələr deyəsən,
Vacib bir şey haqqında pıçıldaşıb sözləşir,
Nəsə hazırlayırlar. Susun görək bir ara!
Yoxsa qırılar tilsim!

İrisa:

Gül-çiçəkli pərilər! Çıxın sərin sulardan,
Yunona dəvət edir sizi bu çəmənliyə.
Səadət arzulayın aşıqlərə, pərilər!
Bu xoş nigahda siz də iştirak eləyiniz!

Pərilər görünür.

Siz də ey biçinçilər, gün altında yananlar!

Tərli alnınız üstə qoyubsuz həsir papaq.
Bura gəlin. Qurtarıb gündüzkü zəhmətiniz
Hərəniz bir pərinin tez yapışın əlindən,
Yorğunluğu unudub rəqs eləyin sevincək

Kəndli qıyafəsində biçinçilər görünürlər. Pərilərlə bir yerdə gözəl rəqs oynayırlar. Birdən Prospero ayağa durur və danışmağa başlayır. Çıxışının sonunda qəribə bir hay-küy qopur və xeyallar qeyb olur.

Prospero:

Mən də lap unutmuşdum. Axı vəhşi Kaliban
Öz təzə curlarıyla qətlimi hazırlayır.
Qəsd vaxtına az qalıb. *(Ruhlara).*
Yaxşı, bəsdir, qeyb olun.

Ferdinand:

Miranda, nə səbəbdən həyəcanlanıb atan?

Miranda:

Bilmirəm, mən də heç vaxt onu belə nigaran,
Qəzəbli görməmişəm.

Prospero:

Əziz oğlum, pərt oldun?
Pərişan görünürsən. Açı kefini, gülümsə!
Tamaşa sona yetdi – bayramımız qurtardı.
Bu oyunda aktyorlar ruhlar idi, dedim mən.
Rollarını bitirib əriyib yox oldular
Şəffaf havada onlar. Bax, beləcə bir zaman
Cisimsiz kabus kimi əriyib yox olacaq.
Tüstü təkin uçacaq buludlu zirvələrdə...
Uca dağlar. Məbədlər – məğrur saraylar – Hər şey,
Hətta yer kürəsi də yox olacaq bir zaman
Heç bir iz buraxmadan – bu cisimsiz ruhlartək...
Biz və yuxularımız eyni cür maddədənlik.
Yuxu əhatə edir bu kiçik ömrümüzü.
Həyəcanlıyam, oğul! Zəifliyimi əfv et
Qarışıbdır fikirlər qoca başımda mənim.
Mənə bənd olmayın siz, mağarada dincəlin
Mən də bir az gəzişim, boğum həyəcanımı.
Ferdinand və Miranda *(bir yerdə)*

Sakit olun siz, ata! (*Gedirlər*).

Prospero:

Yanıma gəl, Ariel! Becid ol fikir kimi!

Ariel peyda olur.

Ariel:

Fikir icraçısıyam. Nədir tapşırıqınız?

Prospero:

Ey ruh! Hazır olaq biz Kalibanla görüşə.

Ariel:

Hökmdar, Sereranın rolunu oynayarkən
İstəyirdim ki, sənin yadına salım, amma
Qorxdum qəzəblənərsən...

Prospero:

Hardadır o lotular?

Ariel:

İçib lap dəm olublar. Sərxoş cəsarətiylə
Küləyi döyürlər ki, üzlərinə əsibdir.
Yeri təpikləyirlər – dəymə ayağımıza!
Amma niyyətlərindən əl çəkməyiblər əsla.
Təbil çaldım qəfildən. Cilovsuz qulun kimi
O saat qulaqların yamanca şəklədilər.
Gözlərini qıydılar, burunların çəkdilər,
Sanki iynəyirdilər musiqini... Mən isə
Qulaqların doldurdum səslərlə, nəvalarla.
Böyürtünün dalınca yönələn dana kimi
Düşdülər yola onlar. Üst-başları didildi,
İlişib tikanlara kolların arasında.
Səslərlə azdıraraq bataqlığa gətirdim.
Batıb qalıblar orda, üfunətin içində.

Prospero:

Yaxşı, qanadlı dostum. Yenə gözə görünmə.
Mağaradan al-əlvan parçalar gətir bura,
Qoy şirniksin oğrular ala-bəzək şeylərə.

Ariel

Uçuram! (*Qeyb olur*).

Prospero:

Yox, Kaliban ipə-sapa yatmayır.

Xilqətdən iblisdir o, hayıf zəhmətlərimə,
Həlim davraşıma! Hədər imiş hamısı.
Qanmır o, xoş rəftarı; getdikcə qansız olur,
Getdikcə idbar olur. Eybi yoxdur, az qalıb.
Onlara bir toy tutum, ərsə çıxsin səsləri!

Ariel peyda olur, əlvən pal-paltar gətirir.

As kəndirdən bunları.

*Prospero və Ariel görünməz qalırlar. İslanmış, çirkə bulanmış
Kaliban, Stefano və Trinkulo gəlirlər.*

Kaliban:

Sus! Susun! Yavaş olun, kor köstəbək də belə
Bizi eşitməsin heç. Bax, budur o mağara.

Stefano:

Bura bax, bədheybət, sən o zərərsiz saydığın ruh bizim başımıza
yaman oyun açdı ha!

Trinkulo:

Bədheybət, təpədən dırnağacan sidik iyi verirəm, at sidiyi və bu
səbəbdən də mənim burnum çox bərk qəzəblənib.

Stefano:

Mənim də burnum hiddətlənib. Eşidirsən, bədheybət, əgər səninlə
aram dəysə, vay halına.

Trinkulo:

Onda lap daha atılmalı bədheybət olacaqsan!

Kaliban:

Məni məhrum eyləmə rəğbətindən, hökmdar.
Bir az da döz. Bunların əvəzində gör nələr
Qazanacaqsan, nələr?! Amma yavaş, susun bir.
Bura belə sakitdir, gecə yarsıdır sanki.

Trinkulo:

Elə olmagına elədir, amma o cür şüşələri bataqlıqda itirmək...

Stefano:

...Bu nəinki biabırçılıqdır və ayıb işdir, bu həm də əvəzsiz bir
itkidir.

Trinkulo:

Bu mənimçün çirkabda çimməyimizdən də pisdir. Əcəb zərərsiz ruh imiş, tfu!

Stefano:

Mən o şüşəni tapacam. Lap bax, təzədən boğazacan bataqlığa girməli olsam da, tapacam.

Kaliban:

Ey kralım, axı niyə narahat olursan sən?
Mağaranın qapısı budur bax, gir içəri.
Hay-küysüz, sakit, səssiz. Gör müqəddəs işini,
Ver layiqli cəzasın! Ondan sonra bu ada
Sənin öz dövlətidir. Mən də çəkmələrini
Yalayım səhər-axşam.

Stefano:

Ver əlini mənə. Hiss eləyirəm ki, yavaş-yavaş qan gözlərimi tutur.

Trinkulo:

O... Kral Stefano! O... əlahəzrət! O... ləyaqətli, şərəfli Stefano!
Gör burda sənin üçün necə geyim-kecimlər asılıb!

Kaliban:

Axmaq, dəymə onlara – əskilərdir, cın-cındır...

Trinkulo: Ay sənin başın üçün, bədheybət! Nəyi bilməsəm də, parçanın yaxşısını pisindən ayıra bilirəm... O... kral Stefano!

Stefano:

Bu əbanı dart çıxart görüm. Trinkulo! Yumruğum haqqı, mən gərək bu əbanı əynimə keçirəm.

Trinkulo:

Əlahəzrət bu əbanı əyninə keçirəcək.

Kaliban:

Qan qusasan, zırrama! Nə görmüsən bunlarda.
Qabaqca Prosperonu öldürməsək biz əgər...
Birdən ayıldı, durdu – onda Prospero bizim
Bütün bədənimizi elə dişləyər, didər,
Heç tanıya bilmərik özümüz özümüzü.

Stefano:

Çox tullanıb-düşmə, idbar! Hörmətli ip, – xanım, bu bəyəm məlum qaftanı deyil? Ah, cənab qaftan, siz ip xanımdan elə bərk sallanmışınız ki, heç ayırmaq olmur. Bu cür yaxınlıqdan tiftikləriniz də sürtülüb gedər ki... dönüb olarsız daz keçəl qaftan.

Trinkulo:

Götür! Götür! Əgər siz, əlahəzrət, rəva bilirsiniz, biz bu ip xanımı tamam lüt soyunduraq.

Stefano:

Afərin! Əntiqə dedin! Əla zarafatdır. Buna görə al bu paltarı. Nə vaxtacan ki, bu dövlətin padşahı mənəm – bütün zarafatçılar mükafatlarını alacaqlar. Deməli, ip xanımı çıpaq qoyacaqsan, hə! Əntiqə sözdür. Al, bu şalvarı da sənə verdim.

Trinkulo:

Bura bax, bədheybət! Sən də pəncələrinə quş yapışqanı sürt, qalanları qapışdır.

Kaliban:

Yox, yox, mən istəmirəm. Burda vaxt keçiririk.
Bizi qara qarğaya, ya da çirkin meymuna
İstəsə çevirər o.

Stefano:

İdbar, uzat bura pəncəni. Kömək elə, bütün bu var-dövlətimi çəlləyi gizlətdiyin yerə daşıyım. Çox oyan-buyan eləsən, səni öz dövlətimdən bayıra vızıldadaram. Hə, tez elə, tut bunu.

Trinkulo:

Bunu da.

Stefano:

Bax bunu da.

Uzaqdan ov səsləri eşidilir, səslər yaxınlaşır. Ruhlar ov itləri şəklində gəlir, oğruları təqib edirlər. Prospero və Ariel itləri muşqururlar.

Prospero:

Tut onu, Qızıl, tut, tut.

Ariel:

Gümüş, tut onu, tut, tut.

Prospero:

Ey Furiya, tut, tez ol. Ulyu, ulyu, ulyulyu.

İtlər təqib edir, Kaliban, Stefano və Trinkulo qaçırlar.

Prospero (Arielə):

Uç, meşə ruhlarına tapşırıq ver, bunların
Qıc eləsin qolunu, qıçını, ayağını.

Didim-didim didsinlər, zolaq-zolaq etsinlər
Pələng dərisi kimi bunların dərilərin.

Ariel:

Gör bir nə bağırırlar!

Prospero:

Paylarını aldılar!
İtlər qovsun onları. İndi əlimdədirlər
Düşmənlərimin hamsı. Az qalıb, işlərimi
Qurtarım, onda sən də bir asudə nəfəs al.
Amma hələlik sənə bir tapşırıgım da var.

Gedirlər.

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Birinci şəkil

Prosperonun mağarası qarşısında. Sehrli əbasını geymiş Prospero və Ariel gəlirlər.

Prospero:

Qurduğum tədbirlərin az qalıb axırına.
Sehrin hökmü güclüdür, ruhlar mənə mütidir.
Vaxtın arabası da öz yükünü daşıyır.
Görən neçədir saat?

Ariel:

Altıdır. Sən deyirdin
Altıda qurtaracaq bütün işlər, hökmdar.

Prospero:

Bu cür qərar vermişdim ilk dəfə fırtınanı
Yaradanda mən. Yaxşı, hardadır kral dəstəsi?

Ariel:

Onlar dustaqlar təkin çıxma bilmirlər heç cür
Sənin qoyduğun yerdən. Boranıdan, qaysıdan
Sənin bu mağarana süpər olan meşədə
Onlar sığınacaq tapıblar. Onları yalnız tək sən
Azad edə bilərsən. Hər üçü: kral, qardaşı,
Bir də sənin qardaşın bayaqkı tək dəlidir.
Qalanlar dərd içində onlara yas tutubdur.

Ən çox qəm eləyən də sənin nəcib dediyin
İxtiyar Qonzalodur. Qamış damdan yağıştək
Yaş axır saqqalından. Necə əzab çəkirlər
Sənin tilsimləməndən! Bir görsəydin onları
Özün də yumşalardın.

Prospero:

Belə düşünürsənmi?

Ariel:

Əgər insan olsaydım, acıyardım onlara.

Prospero:

Mən də çox acıyıram. Madam ki, sən – cansız ruh
Acıyırsan onlara, bəs mən necə, daşammı?
Mənim də onlar kimi cismim, bədənim vardır
Onların ağrıları tanışdır mənə axı.
Ən amansız şəkildə məni incitsələr də,
Nəcib zəka söndürür qəzəbin alovunu.
Şəfqət daha güclüdür intiqam həvəsindən.
Onları peşman etmək – bir bu idi məqsədim.
Artıq mənim onlara yox kinim, küdurətim.
Gərək azad eləyəm. Tilsimləri qıraraq
Qaytarım başlarına olan ağrıllarını.

Ariel:

Uçuram tapşırığı yerinə yetirməyə. (*Yox olur*).

Prospero:

Siz ey uca dağların, bulaqların, göllərin,
Meşələrin ruhları! Bir də siz – kiçik elflər
Dəniz sahillərində oynaqlayıb, tullanıb,
Çəkilmə saatında Neptunu qovlayanlar,
Yenə ondan qaçanlar, qumlarda iz qoymadan.
Siz ey xırdaca elflər! Ayın ziyası altda
Görünməz rəqs edərək tapdarsınız otları,
Sonra qoyunlar yeməz tapdadiqlarınızı!
Əyləncəniz, peşəniz göbələk yetirməkdir,
Gecə səsləri sizi şənliklərə çağırır,
Şıltaq, şux oyunlara dəvət eləyir tez-tez!
Güclü olmasanız da, sizin yardımınızla
Tabe etdim özümə cilovsuz kuləkləri,

Önün tutdum günəşin, qaldırdım göy dənizi
Göylərdək tufanda, gurlatdım ildırım.
Yupiterin oxuyla palıdı parçaladım,
Qayaları uçurdum, ağacları qopardım.
Mənim göstərişimlə açılırdı məzarlar,
Qaytarıb meyitlərin. Bax, bütün bu işləri
Sənətimlə elədim. Ancaq ki, kifayətdir...
Bu qüdrətli elmimdən, sehirli tilsimlərdən
Əl çəkmək istəyirəm. Qoy imdadına yetsin
Göylərin musiqisi – sağaltsın dəliləri!
Ondan sonra sındırıb sehirli çubuğumu
Torpağa basdıracam. Kitablarımın hamsın
Dənizdə batıracam. Dənizin lap dibində.

Təntənəli musiqi.

Ariel qayıdır. Onun ardınca əcaib hərəkətlər edən Alonzo gəlir. Alonzonu Qonzalo müşayiət edir. Sonra eyni halda Sebastian və Antonio gəlirlər, onları Andrian və Fransisko müşayiət edir. Onlar Prosperonun çəkdiyi sehirli dairəyə daxil olur və ovsunlanıb qalırlar.

Prospero (əvvəlcə Alonzoya müraciət edir):

Təntənəli musiqi sağaldar beyninizi.
Burda dayan, bil ki, sən tilsimlər içindəsen.
Etibarlı Qonzalo, sənə acıyıram mən,
Sənin kimi mənim də gözlərimdən yaş gəlir.
Get-gedə zəifləyir ovsunumun qüdrəti.
Gecənin zülmətini səhər əridən təki
Dəliliyin dumanı əriyir beyinlərdə,
Ölü şüur oyanır. Oyanır yavaş-yavaş.
Qonzalo, xilaskarım, kralın sədaqət əyanı,
Vətənə dönən zaman sənə təşəkkürümü
Söz ilə, əməl ilə layiqli bildirəcəm.
Alonzo, sən o zaman, mənimlə və qızım
Amansız rəftar etdin qəddar, zalımcasına.
Sebastian! Bu işdə əlbirdin qardaşımla,
İndi bax, həmin işin cəzasını çəkirsən.
Mənim doğma qardaşım, qan qardaşım Antonio!
Hökm etmək ehtirası öldürdü vicdanını.
Hələ bundan doymayıb, Sebastianla birgə

Krala da qəsd etdiz. Bunun üçün çəkirsiz
İndi ikiqat cəza. Cani olsanız da siz,
Əfv edirəm hamınızı! Qayıtsın şüurunuz!
Qoy zəkanın gur seli doldursun boş məcranı!
Hələ məni görmürlər, tanıya bilməyirlər.
Ariel, mağaramdan tez gətir papağımı,
Bir də ki, qılıncımı!

Ariel yox olur.

İndi görünəcəyəm.
Milan Hersoqu kimi geyinib-kecinərək.
Tez ol ruh! Lap az qalib sənin azadlığına.
Ariel (*peyda olur, Prosperoya kömək edir geyinsin və oxuyur*):
Yerim olacaq çəmən,
Yaşayacam, yatacam
Güllərin içində mən
Yatızdırsın bayquşlar,
Səhər oyatsın quşlar.
Şirə çəkib arıtək
Uçacam sanki külək.
Çiçəkli, güllü həyat!
Özüm də sərbəst, azad!

Prospero:

Mənim zərif, sevimli, mənim şux Arielim!
Ah, necə də çətindir mənə səndən ayrılmaq.
Azad olacaqsan, hə! Bəli, bəli, lap yəqin!
Ancaq hələ ki, indi uç gəmiyə görünməz,
Yatmış dənizçiləri bircə-bircə sən oyat!
Qoy kapitan və bosman burda olsun bu saat.

Ariel:

İkicə dəfə nəfəs alacağam uçanda.
İki nəbz döyüntüsü çəkər mənim uçuşum (*Yox olur*).

Qonzalo:

Hər şey sirli, sehrli, vahiməli, qəribə...
Göylər özü qurtarsın bu yerlərdən bizi tez.

Prospero:

Kral, bura baxsana, dayanıbdır qarşında
Vaxtıyla incitdiyin Milan Hersoqu özü.

Prosperoyam, qorxma mən deyiləm kabus, xəyal,
Qoy səni qucaqlayım, inanasan sözümə.
Kral, sən də, dostların da xoş gəlmisiz adaya!

Alonzo:

Doğrudan, Prosperosan, ya burda gördüyümüz
Röyalardan birisən?! Bilmirəm bunu əsla.
Amma mən eşidirəm canlı insanlar təki
Köksümdə ürək vurur. Deyən beynim açılır.
İtirmişdim ağlımı? Yuxuydumu, həyatımı?
-Əfv et məni, bağışla, incitdim nəhaq səni.
Qaytarram hersoqluğu, bütün huquqlarını.
Fəqət anlat, Prospero, necə oldu sağ qaldın?
Sən hara, bura hara?

Prospero (*Qonzaloya*):

Ağsaçlı dostum, əvvəl
Mən səni qucaqlayıb, təşəkkür eləyirəm.
Namusun, nəcabətin hüdudsuzdur, hədsizdir.

Qonzalo:

Vallah, deyə bilmərəm: yuxudayam, ayığam?

Prospero:

Tilsimin təsirindən hələ azad deyilsiz.
Çətindir sizin üçün həqiqətə inanmaq.
Salamlayıram sizi (*Yavaşdan Sebastian və Antonioya*).
O ki qaldı sizlərə,
Bir-birizə taysınız. Kralı agah edərək
Gizli niyyətinizdən, gözdən salardım sizi.
Yox, yox, qorxmayın amma, susaram bu barədə.

Sebastian (*kənara*): İblis özü danışır bunun diliylə indi.

Prospero:

Yox. (*Antonioya*).
Nankor haramzadə! Sənə qardaş deməyə
Dilim gəlmir doğrusu. Səni də əfv edirəm!
Bircə Hersoqluğumu qaytarmalısan geri.

Alonzo:

Əgər sən Prosperosan, izah elə bir görək
Necə xilas olmusan, bizi necə tapmısan?
Üç saat bundan qabaq qəzaya uğradıq biz.

Dərdim böyükdür mənim: itirmişəm oğlumu!

Prospero:

Anlayıram dərini.

Alonzo:

Ah! İtkim əvəzsizdir. Məlhəm deyil səbr də.

Prospero:

Yox, yox, səbir məlhəmdir. Mən də ağır itkidə
Onu dada çağırdım, sakit oldum, ovundum.

Alonzo:

Sənin də belə ağır itkin vardır, deyirsən.

Prospero:

Beləcə ağır, həm də, beləcə təzə itkim!
Dərdim daha ağırdır, itirmişəm qızımı -
Yeganə övladımı!

Alonzo:

Qızını itirmisən! Ah, kaş ki, ulu tanrı
Dirildib cavanları qaytaraydı salamat.
Kral və kraliça olub, Neapolun taxtına
Çıxaydı hər ikisi. Dənizin girdabında
Oğlum yox, mən bataydım! Qızı haçan itirdin?

Prospero:

Bu fırtına zamanı. Görürəm ki, bu görüş,
Qəribə vüsalımız senyorları sarsıdıb,
Hələ də inanmırlar sözlərimə heç cürə.
Dilləri söz də tutmur. Amma bilin, tanıyın,
Prosperoyam lap yəqin, həmin o Prospero ki
Hersoqluqdan devrilib qovulmuşdu Milandan.
Sizin kimi məni də möcüzəli təsadüf
Atıb bax, bu sahilə. Sahib oldum adaya.
Amma bəsdir bu haqda. Bütün olub keçəni
İlk görüşdə danışmaq çox yersiz işdir, mənə
Buyurun mağarama – budur mənim sarayım,
Xidmətçim az, təbəm yox, Kral, bura tamaşa et;
Sən mənə Hersoqluğu qaytarırsan, eləmi?
Əvəzində mən sənə möcüzə göstərəcəm
Hersoqluqdan min dəfə qiymətli bir hədiyyə
Alacaqsan sən məndən. Bir bura diqqət elə!
Mağaranın ağzı açılır, bir-biriylə şahmat oynayan

Ferdinand və Miranda görünürlər.

Miranda:

Əziz dostum, deyəsən, cıgallıq eləyirsən?

Ferdinand:

Cıgallıq? Səninləmi? Yox, heç vədə, sevgilim!

Miranda:

Yüz səltənət xətrinə cıgallayardın yəqin,
Amma nə olsun, mən də "düz oyundur" deyərdim.

Alonzo:

Əgər bu rüyadırsa və mən ayılacamsa,
Demək ikinci dəfə itirəcəm oğlumu.

Sebastian:

Möcüzədir, möcüzə.

Ferdinand: (*Alonzonun qarşısında diz çökür*).

Nahaq qarğayırammış,
Deməli, mən dənizi. Dəniz qəzəblisə də,
Mərhəmətliymiş, demək.

Alonzo:

Ah, mənim Ferdinandım!
Xeyir-dua verirəm sənə mən – xoşbəxt atan.
Qalx ayağa və danış: necə xilas oldun sən?

Miranda:

Nə gözəl möcüzədir! Nə gözəl sifətlərdir!
İnsanlar nə qəşəngmiş. Belə insanlar olan
Yeni dünya nə gözəl, necə cazibəliymiş!

Prospero:

Bəli, səninçün, qızım, bütün bunlar təzədir.

Alonzo (*Ferdinanda*).

Kimdir o qız, onunla şahmat oynayırdın sən?
Üç saatdır tanışsız. Bəlkə o ilahədir,
Bizi ayrı salıbdır, sonra görüşdürübdü.

Ferdinand:

İlahə deyildir o, öləri bir insandır,
Amma ölümsüz tale mənə bəxş edib onu.
Mən onu bəyənəndə güman edə bilməzdim
Atamdan xeyir-dua, məsləhət alacağam.
Milanın Hersoqunun qızıdır o. Hersoqu
Bunacan görməsəm də, eşitmişdim haqqında;

Həyatımı yenidən mənə qaytaran odur,
Sevgilimin atası ikinci atam oldu.

Alonzo:

Mən də sənin yarına ata olaram, inan.
Doğrudan, ağır işdir qızımdan üzr istəmək.

Prospero:

Bəsdir. Olan olubdur. Unudaq keçənləri,
Yada salmayaq daha ötən müsibətləri.

Qonzalo:

Qəhər məni boğurdu, ona görə susmuşdum.
Allahlar! Sizin işdir bu gənclərin vüsali,
Bizi bura gətirən yolu siz göstərdiniz!

Alonzo:

Amin, Qonzalo, Amin!

Qonzalo:

Bax qəzavü-qədərə!
Milandan rədd edilən hersoqun xələfləri
Bir zaman Neapolda hakimiyyət sürəcək.
Sevinin, şadlanın siz! Qızıl hərflər ilə
Yazın daş kitabəyə qəribə sərgüzəşti.
Biz səfərə çıxandan bir görün nələr oldu.
Kral qızı ərə getdi, kralın oğlu evlənir.
Kral oğlu bu adada ölüm yox, yarın tapdı.
Prospero bu adada hersoqluğun qaytardı.
Biz də ki, bu adada az qala gic olmuşduq,
Axırda huşa gəldik. Qəribə məcaradır.

Alonzo (*Ferdinand və Mirandaya*):

Verin əllərinizi. Qoy sizi istəməyən
Bədbəxt olsun həmişə.

Qonzalo:

Qoy belə olsun, amin!

Ariel peyda olur, onun ardınca mat-məttəl qalmış kapitan və bosman gəlirlər.

Qonzalo:

Hökmdar bir baxınız – bizim köhnə tanışlar!
Mən sizə demirdimmi bu hərif bata bilməz,

Çünki dar ağacında bitirəcək ömrünü.
Yaxşı, sən ay Allahsız, dənizdə söyüşürdün,
Yoxsa o uzun dilin quruyubdur quruda?!
Bir söhbət elə bizə! Nə xəbər vardır təzə!

Bosman:

Bundan da gözəl xəbər?! Kral və onun dəstəsi
Sağ-salamatdır tamam! Bu da ikinci xəbər:
Parçalanmış gəmimiz təptəzədir, tərtəmiz,
Bir tikə dağılmayıb, elə bil ilk dəfədir
Dənizə çıxır bu gün.

Ariel (*Prosperoya*):

Mən eləmişəm bunu.

Prospero (*Arielə*):

Mərhəmətli Ariel, yel qanadlı Ariel!

Alonzo:

Möcüzədir, möcüzə! Siz hardan gəlib çıxdız?

Bosman:

Danışaram, hökmdar. Amma, vallah, bilmirəm
Yuxudayam, ayığam. Bilmirəm necə oldu
Gəmidə, zirzəmidə biz tirlənib sərildik.
Ölü kimi yatmışdıq. Birdən bir haray qopdu:
Qışqırıq, zəncir səsi, cırıltı, səs-küy, filan.
Durduq, yuxarı qalxdıq. Biz nə görsək yaxşıdır?
Bizim şahanə gəmi əvvəlkindən də qəşəng,
Təzə-təmiz, ağappaq kapitan sevincindən
Tullanırdı havaya. Birdən yuxudakıtək
Dərک olunmaz bir qüvvə bizi qaldırır göyə
Apardı hara isə... Bir də gördük burdayıq.

Ariel (*Prosperoya*):

Hökmdarım, de görüm, razısanmı işimdən?

Prospero (*Arielə*):

Çox gözəldir, Ariel! Azad edəcəm səni!

Alonzo:

Elə bil ki, azmışıq tilsimli lağımlarda,
Bu cürə möcüzələr var imiş təbiətdə.
Kahinlər yoza bilər belə işləri ancaq.

Prospero:

Beyninizi yormayın belə tapmaçalarla,

Bekar vaxtı mən özüm anladaram bunları,
Hər şey izah olunar. İndi isə gəlin siz
Səadətdən kam alın, qovuşun sevinclərə
Ariel, azad elə tilsimdən Kalibanı.
Onunla əlbir olan hər iki hərfi də
Tezliklə yetir bura.

Ariel yox olur.

Necəsiniz, Hökmdar?
Dəstənidən ikisi yoxdurlar aranızda!

*Ariel Kalibanı, Stefanonu və Trinkulonu qabağına qatıb qova-qova
qaydır. Stefano və Trinkulo əyinlərinə oğurluq paltarları keçiriblər*

Stefano: Hamı gərək birinin qayğısına qalsın, amma biri gərək heç
kəsin qayğısına qalmasın, neçin ki, onsuz da bütün bu işlər fələyin
ixtiyarındadır. Gümrah ol, səfeh idbar, gümrah ol!

Trinkulo: Bax, mənim sifətimdəki bu iki casus yalan satmırlarsa,
biz qiyamət yerə gəlib çıxmışıq.

Kaliban:

Aman, aman, Setebos! Nə qəzəbli ruhlardır!
Nə parlaqdır sahibim! Mənə cəza verəcək!

Sebastian:

Ha, ha, ha! Antonio, bir bax bu sifətlərə, görəsən, satılırlarmı?
Satılısaydı, alardıq.

Antonio: Yəqin ki, almaq olar. Bu ki xalis balıqdır.

Prospero:

Baxın bu əbləhlərə – üç caniyə, senyorlar!
Bax, bu eybəcər kölə – ifritənin oğludur.
Anası elə mahir cadugərdir, inanın,
Göydə ayın özünə hökm eləyə bilərdi.
Ay onun istəyilə dənizdə yaradardı
Qabartma və çəkilmə. İndi üçü bir yerdə
Soyublar məni, hətta bu ifritənin oğlu
Məni öldürmək üçün hər iki dələduzu
Qızıışdırırdı yaman. Onları siz tanırsız.
Bu da mənim qulumdur – iblisin törəməsi.

Kaliban:

İndi ölənə qədər didəcək bədənimi

Alonzo:

Necə? Kefcil Stefano! Mənim saray xidmətim!

Sebastian:

İndi də keflidir o? Şərabı hardan tapıb?

Alonzo:

Trinkulo valaylayır küləkdə qamış kimi.

Hardan tapıb içiblər, belə hala düşüblər? (*Tirinkuloya*).

Axmaq, cavab ver, tez ol, harda vurubsan belə?

Trinkulo: Axırncı görüşümüzdən sonra məni elə suya salıb çıxarıblar ki, sümüklərim indiyəcən bir-birinə dəyir. İndi daha heç nə vecimə deyil.

Sebastian:

Sən nə deyirsən, Stefano?

Stefano: Əşi, mənimlə işiniz olmasın. Mən Stefano-zad deyiləm. Mən titrətmə azarıyam.

Prospero: Lotu, bəs sən burda şah olmaq istəyirdin?

Stefano: Eh nə şahbazlıqdır. Mən indi yara-xora padşahıyam.

Alonzo (*Kalibanı göstərir*):

Nə qərribə məxluqdur

Prospero:

Bədəni də, ruhu da

Eybəcərdir, bir baxın. (*Kalibana*)

İndi get mağarama,

Dostlarını da apar. Təmizləyin, süpürün

Mağaranı. Onda mən günahından keçərəm.

Kaliban:

Baş üstə, gözüm üstə. Təki bağışla məni.

Ağıllanım mən gərək. Üç qat eşşək imişəm,

Belə sərxoş axmağı Allah hesab etmişəm.

Dua qılmışam buna – bu kefli gicbəsərə.

Prospero:

Di get!

Alonzo:

Şeyləri qoyun tapdığınız yerdəcə.

Sebastian:

Oğurladığınız yerdə, daha düzünü desək.

Kaliban, Stefano və Trinkulo gedirlər.

Prospero:

Hökmdar, mən sizi də, əyanlarınızı da
Dəvət edirəm indi, buyurun mağarama.
Birlikdə keçirərik gecəni, vaxt tez ötür;
Bu adaya düşəndən başıma gələnləri
Danışaram bir-bəbir. Səhər tezdən gəmiylə
Neapola yollanaq. Gənclərin toylarını
Tələsirəm görməyə. Sonra da qayıdacam
Doğma Milana ki mən düşünüm dərin-dərin
Ömrün axırı haqda.

Alonzo:

Səbirsizliklə sənin
Söhbətini gözlərim. Çox maraqlıdır yəqin.

Prospero:

Hər şeyi danışacam. Onu da vəd edirəm
Dəniz sakit olacaq. Külək dolub yelkənə
Çatdıracaq gəmini kralın donanmasına!
(*Arielə*)
Bunu da icra elə qanadlı dostum mənim,
Ondan sonra azadsan! Qayıt ənginliklərə!
Sağ ol dostum! Əlvida! (*Qalanlara.*) Dostlar, buyurun bura!

Gedirlər.

EPİLOQ

Prospero:

Caduları boşladım, öz gücümsə azdır, az.
İndi söz sizinkidir.
Heç bir qərarınıza eləmərim etiraz.
Qoyub gedə bilərsiz məni bu boş adada,
Neapola, yurduma apararsınız ya da.
Düşməni bağışlayıb, əl çəkib tilsimlərdən
Bir ədalət ummağa haqlı deyiləmmi mən?

TAMAŞALAR HAQQINDA MƏLUMATLAR

"KEÇƏN İLİN SON GECƏSİ" (eyni adlı hekayə əsasında yazılmış iki hissəli pyes).

İlk tamaşa Gənc tamaşaçılar teatrında, 1968. Quruluşçu rejissor - Ulduz Əliyeva-Rəfili, rəssam Sənan Qurbanov, bəstəkar Emin Sabitoğlu, Həmidə xala rolunda Firəngiz Şərifova. Tamaşada "Qaya" vokal kvartetinin ifasında səslənən "Bəlkə də" mahnısının sözləri Vaqif Səmədoğlunundur. Tbilisidə 1969-cu ilin mart ayında Zaqafqaziya Gənc Tamaşaçılar teatrlarının festivalında göstərilmişdir.

"Poslednəə noçğ uxodəheqə qoda".

Spektaklğ Teatra Önoqo zritelə. Postanovka Azera Neymatova, xudojnik Glğçin Mamedov. V roli Qamida xala - Firanqiz Şarifova.

Tamaşa 1979-cu ildə Tbilisidə Zaqafqaziya Gənc Tamaşaçılar teatrlarının müsabiqəsində göstərilmiş və mükafata layiq görülmüşdür.

Moskvanın Mərkəzi televiziyaı həmin hekayəni səhnələşdirərək iki dəfə iki müxtəlif quruluşda Birinci proqramla nümayiş etdirmişdir. Birinci quruluşda (8 yanvar 1967-də efirə getmişdir, rejissor B.Talmazov) Həmidə xala rolunda SSRİ xalq artisti L.Dobryanskaya, ikinci quruluşda (5 yanvar 1968-də efirə getmişdir, rejissor Rıjov) həmin rolda RSFSR Xalq artisti Fadeyeva çıxış etmişdir.

Hekayə Azərbaycan televiziyasında da səhnələşdirilmiş, Ramiz Həsənoğlunun quruluşunda Həmidə xala rolunu Zərnigar Ağakışiyeva ifa etmişdir, "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında Anarın ssenarisi əsasında "Ötən ilin son gecəsi" filmi çəkilmişdir. Quruluşçu rejissorlar Gülbəniz Əzimzadə və Şahmar Ələkbərov. Həmidə xala rolunda Elmira Şabanova.

"QARAVƏLLİ" ("Zəncir" hekayəsi əsasında Kukla teatrı üçün pyes).

İlk tamaşa 1975-ci ildə Bakıda Abdulla Şaiq adına Azərbaycan dövlət Kukla teatrında, 15 aprel 1977-ci ildə Moskvada göstərilib.

Quruluşçu rejissor Tamilla Məhərrəmov, quruluşçu rəssam

Solmaz Musayeva, bəstəkar Emin Sabitoğlu.

Pyes Ümumittifaq komediya müsabiqəsində, tamaşa Ümumittifaq Kukla teatrları müsabiqəsində mükafata layiq görülmüşlər.

Pyes Vadim Korostilyovun tərcüməsində "Teatr" jurnalında "Üpoçka" ("Zəncir") adıyla dərc olunmuşdur. 1978-ci ildə Moskvanın Miniatur teatrında (rejissor Rudolf Rudin) tamaşaya qoyulmuşdur. Kemerovada və bir sıra şəhərlərdə tamaşaya qoyulmuşdur.

Pyes Polşada, Şetin şəhərində, Peter Fast və Mayya Şimonyukun tərcüməsində də tamaşaya qoyulmuşdur. Pyesə özbək bəstəkarı E.Kalandarov iki pərdəli musiqili komediya yazmış və əsər 10 mart 1983-cü ildə Daşkənddə Mükimi adına Dövlət teatrında tamaşaya qoyulmuşdur, (quruluşçu rejissor Nemət Səidxanov, rəssam Jiboyev, dirijor E.Toşmatov).

Azərbaycanda pyes Kukla teatrından başqa "Zəncir" adıyla Tədris teatrında (quruluşçu rejissor Vaqif İbrahimov), 8 oktyabr 1979-cu ildə Sumqayıt Tənqid-təbliğ teatrında (rejissor Ağalar Mehdiyev), "Əl əli yuyar, əl də üzü" adıyla Miniatur teatrında (1995, quruluşçu rejissor İlham Namiq Kamal) tamaşaya qoyulmuşdur.

"ADAMIN ADAMI" (iki hissəli satirik komediya). Əsər Sabit Rəhmanın xatirəsinə ithaf olunub.

İlk tamaşa 24 yanvar 1976-cı ildə Sabit Rəhman adına Şəki dövlət teatrında (quruluşçu rejissor Vaqif Abbasov). Həmin tamaşa 1977-ci il yanvarın 24-də Bakıda Aktyor evində göstərilmişdir.

Komediya habelə C.Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Teatrında (quruluşçu rejissor Vəli Babayev, baş rollarda Zəroş və İbrahim Həməyevlər, Zemfira Əliyeva, A.Şahverdiyev), Hüseyn Ərəblinski adına Sumqayıt Dövlət dram teatrında (quruluşçu rejissor Arif Ağayev), Ə.Haqverdiyev adına Ağdam Dövlət dram teatrında (quruluşçu rejissor A.Ağayev), Stepanakertdə (Xankəndində) Dövlət dram teatrında tamaşaya qoyulmuşdur.

Bakıda M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik dram teatrında (Akademik Milli dram teatrında) 1979-cu ildə tamaşaya qoyulmuşdur (İlk tamaşa 11,12,13 may). Quruluşçu rejissor Anar, rejissor Həsən Turabov, rəssam Elçin Aslanov. Bəstəkar Emin Sabitoğlu. Rollarda Əliağa Ağayev (İbiş İbişli), Şəfiqə Məmmədova (Nazlı Qəməli), Hamlet Xanızadə (Fənd Fərəc), Səməndər Rzayev (Əli Əyriş), Zərnigar Ağakişiyeva (Xəbərci Xədicə), Yaşar Nuri

(Həfçi Məlik), Səfurə İbrahimova (At Balaxanım), Hacı İsmayılov (Fağır Bağır), Şükufə Yusufova (Süsən Sümbül) və başqaları.

Pyes Bakıda Tədris teatrında 1979-cu ildə (quruluşçu rejissor Ədalət Ziyadxanov) və Meydan teatrında tamaşaya qoyulmuşdur (ilk tamaşa 19,20,21,22,23 mart 1988). Quruluşçu rejissor Hacıbaba Bağırov).

Pyesin əsasında Anar "Aldın payını, çağır dayını" musiqili komediyasının librettosunu yazmışdır. Musiqisini Vasif Adıgözəlov bəstələdiyi bu əsərin hazırda Dövlət Musiqili Komediya teatrında məşqləri gedir (Rejissor Faiq Zöhrabov, Baş rollarda Hacıbaba Bağırov, Afaq Bəşirqızı).

"ŞƏHƏRİN YAY GÜNLƏRİ" (iki hissəli dram).

İlk tamaşa M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik dram teatrında (Akademik Milli dram teatrında) 16,17,18 dekabr 1977. Quruluşçu rejissor Tofiq Kazımov, rəssam Solmaz Haqverdiyeva, bəstəkar Emin Sabitoğlu. Rollarda Həsən Turabov (Qiyas), Şəfiqə Məmmədova (Dilarə), Səməndər Rzayev (Bəhram), Yaşar Nuri (Namiq), Fuad Poladov (Ağarəfi), İlham Namiq Kamal (Firuz), Hamlet Qurbanov (Şamxal), Sofa Bəsirzadə (Ruxsarə), Muxtar Afşarov (Əjdər kişi) və başqaları. Anar və tamaşanın iştirakçıları Şəfiqə Məmmədova, Səməndər Rzayev 1980-cı ildə Azərbaycanın Dövlət mükafatına layiq görülmüşlər, (Tofiq Kazımov və Həsən Turabov bu mükafatı daha əvvəllər "Hamlet" tamaşasına görə almışdılar).

Tamaşa Tbilisidə, teatrın qastrolları zamanı A.Qriboyedov adına teatrda göstərilmişdir (noyabr 1979).

Sonrakı tamaşalarda baş rolları Rafael Dadaşov (Qiyas), Amalya Pənahova (Dilarə) ifa etmişlər.

"Leto v qorode" bıla postavlena 9-qo dekabrə 1978-qo qoda na süene Qosudarstvennoqo russkoqo dramatiçeskoqo teatra imeni Semeda Vurquna (rejissor-postanovhik Q.Qölğaxmedova-Martinova, xudojnik Ö.Toropov, kompozitor Vaqif Mustafazade. V qlavnix rolax A.Şarovskiy (Qiəs), D.Tumarkina (Diləra), A.Falkoviç (Baxram). V tom je qodu spektaklg bıl pokazan v Riqe vo vremə letnix gastroley teatra.

"Şəhərin yay günləri" pyesi N.B.Vəzirov adına Lənkəran Dövlət dram teatrında (1980, quruluşçu rejissor Baba Rzayev), Sabit Rəhman adına Şəki Dövlət dram teatrında (rejissor H.Atakişiyev),

H.Haqqverdiyev adına Ağdam Dövlət teatrında (1977, rejissor Heydər Şəmsizadə), habelə Naxçıvan, Stepanakert (Xankəndi), Mingəçevir, Sumqayıt teatrlarında tamaşaya qoyulmuşdur.

"Şəhərin yay günləri" Kazanda, Qalişqar Kamal adına Dövlət Akademik Tatar teatrında da tamaşaya qoyulmuşdur (1980-cı il sezonunda. Quruluşçu rejissor Əflatun Nemətzadə).

Pyes Türkmənistanın Cərcö, Qırğızistanın Oş, Ermənistanın Leninakan şəhərlərində (sonuncusunun quruluşçu rejissoru Azər Nemətovdur) Dövlət teatrlarında tamaşaya qoyulmuşdur.

Pyes əsasında "Azərbaycanfilm" studiyasında "İmtahan" bədii filmi çəkilmişdir (quruluşçu rejissor Gülbəniz Əzimzadə). Rollarda Hamlet Xanızadə (Qiyas), Səfurə İbrahimova (Dilarə), Rauf Atakişiyev (Bəhram), Fuad Poladov (Şamxal) və başqaları.

"SƏHRA YUXULARI" (iki hissəli dram). İlk tamaşa 28 fevral 1981-ci ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik dram teatrında (Akademik Milli dram teatrında). Quruluşçu rejissor Vəqif İbrahimov, rəssam Solmaz Haqqverdiyeva, bəstəkar Polad Bülbüloğlu. Rollarda Həsən Turabov və Yaşar Nuri (Əmir), Fuad Poladov (Tom Soyer), Hamlet Xanızadə (Kərim), Bəsti Cəfərova (Luiza Bruk).

Pyes Kişinyovda A.S.Puşkin adına Moldaviya Dövlət Akademik dram teatrında da tamaşaya qoyulmuşdur (quruluşçu rejissor Andrey Belyan, rəssam Petru Balan). 1985-ci ildə həmin teatrın Moskva qastrolları zamanı 8 və 14 sentyabrda Malıy teatrın binasında oynanmış, tamaşa bütünlüklə Moskvanın Mərkəzi televiziyanın Birinci proqramıyla nümayiş etdirilmişdir.

"SİZİ DEYİB GƏLMİŞƏM" (C.Məmmədquluzadənin əsərləri əsasında iki hissəli komediya).

İlk tamaşa 15 may 1982-ci ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik dram teatrında (Akademik Milli dram teatrında). Quruluşçu rejissor Mərahim Fərzəlibəyov, rəssam Solmaz Haqqverdiyeva, bəstəkar Cavanşir Quliyev. Rollarda Həsən Turabov, Əlabbas Qədirov (Mirzə Cəlil), Mikayıl Mirzə (Şabir), Şükufə Yusufova (Həmidə xanım), Rafiq Əzimov, Yaşar Nuri, İlham Namiq Kamal və başqaları. Tamaşa teatrın Tbilisidə qastrolları zamanı da göstərilmişdir.

Pyes 1982-ci ildə S.Rəhman adına Şəki teatrında tamaşaya qoyulmuşdur (quruluşçu rejissor Hüseynağa Atakişiyev). Teatrın

1984-cü ildə Moskva qastrolları zamanı iyunun 13-də Maly teatrın filialında göstərilmişdir.

Pyenin televiziya variantı "Dindirir əsr bizi" adıyla Azərbaycan televiziyasında tamaşaya qoyulmuşdur. Quruluşçu rejissor Ramiz Həsənoğlu. Baş rollarda Həsən Turabov (Mirzə Gəlil), Şəfiqə Məmmədova (Həmidə xanım).

"TƏHMINƏ VƏ ZAUR" ("Beş mərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi" romanı əsasında iki hissəli dram). İlk tamaşa 12 oktyabr 1985-ci ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik dram teatrında (Akademik Milli dram teatrında). Quruluşçu rejissor Mərahim Fərzəlibəyov, rəssamlar Nüsrət Fətullayev, Kamal Şıxəliyev, bəstəkar Emin Sabitoğlu (mahnıların mətnləri Nigar Rəfibəyliyəndir). Baş rollarda Amalya Pənahova (Təhminə), Fuad Poladov (Zaur). Tamaşa Zaqafqaziya teatr festivalı zamanı Yerevanda Q.Sunduqyan adına teatrın binasında göstərilmişdir.

Gəncə (rejissor N.Şərifov), Sumqayıt (1989, rejissor Oruc Qurbanov), Füzuli (rejissor Ədalət Ziyadxanov). Dərbənd teatrlarında da tamaşaya qoyulmuşdur. Ağdam teatrının "Təhminə və Zaur" tamaşası 1991-ci ildə Moskvada MXAT səhnəsində nümayiş etdirilmişdir.

"Taxmina i Zaur" (Uydi iz moix snov). Perevod na russkiy əzık Leonida Juxoviükoqo. Pğesa postavlena na süene Qosudarstvennoqo russkoqo dramatiçeskoqo teatra imeni Samedə Vurquna. Premğera 19,27 sentəbrə 1994-qo qoda. Rejissor-postanovşik Tamilla Maqerramova, xudojnik Arif Abduraxmanov, kompozitor Vasif Adıqezalov. V qlavnıx roləx Rita Amirbekova (Taxmina), Safa Mirzaqasanov (Zaur). Raxil Qinzburq (Ziver). Murad Əqizarov (Medjid).

Pyen "BES KATLI BİNANIN 6 KATI" adıyla 2003-cü idə İstanbulun Bələdiyyə teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. (quruluşçu rejissor Can Doğan). Təhminə rolunda Sevil Akin, Zaur rolunda Çingiz Tanör.

Bu tamaşa teatrın Bakıya qastrolu zamanı Musiqili Komediya teatrının binasında nümayiş etdirilmişdir.

"TELEFON GECƏLƏRİ" (iki hissəli lirik dram). C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan dram teatrında. İlk tamaşa 4 iyun 2002-ci il, quruluşçu rejissor Firudin Məhərrəmov. Tamaşada Vəqif Səmədoğlunun şerlərindən istifadə olunmuşdur.

Pyes Azərbaycan Televiziyasında da tamaşaya qoyulmuşdur. Quruluşçu rejissor Ramiz Həsənoğlu. Baş rollarda Əminə Yusifqızı, Həsən Əbluç.

Bu pyes "Mən, sən, o və telefon" hekayəsinin motivləri əsasında yazılmışdır. Hekayə səhnələşdirilərək Moskvanın Mərkəzi Televiziyasının Birinci proqramıyla nümayiş etdirilmişdir (26 oktyabr 1967). Baş rollarda V.Beroyev və İ.Kartaşova. Hekayə Qahirə, Leningrad, Xarkov, Krım televiziylarında da səhnələşdirilərək göstərilmişdir.

"Mosfilm" kinostudiyasında bu hekayə əsasında "Hər axşam 11-də" bədii filmi çəkilməmişdir. Ssenari müəllifi Edvard Radzinski, quruluşçu rejissor Samson Samsonov, operator A.Petritski, bəstəkar E.Artemyev, baş rolların ifaçıları Marqarita Volodina və Mixail Nojkin.

Bolqar dramaturqu Xristo Lojev "Mən, sən, o və telefon" hekayəsi əsasında "Üçü və telefon" adlı pyes yazmışdır. Pyesin ikinci adı "Bir daha məhəbbət haqqında"dır. Pyes 1983-cü ildə rejissor Yüksəl Çauşev tərəfindən Anton Starşimov adına Razqrad dram teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. Rəssam Velko Velkov, musiqi tərtibatçısı Georgi Çemşinovdur. Tamaşada əsas rolları Liliana Bratoyeva və Dmitri Kalçunov ifa ediblər.

"YAXŞI PADŞAHIN NAĞILI" (iki hissəli pritça). 1999-cu ildə Dövlət Gənclər teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. Quruluşçu rejissor Hüseynağa Atakişiyev, rəssam N.Bəykişiyev, bəstəkar S.Fərəcov.

Sumqayıt teatrında Oruc Qurbanov Anarın "MACAL" povestini səhnələşdirib tamaşaya qoymuşdur.

"GÜRCÜ FAMILİYASI" hekayəsi Dina Beron tərəfindən səhnələşdirilərək 1972-ci ildə Moskvanın Mərkəzi televiziya ilə göstərilmişdir. Rejissor Annapolskaya, bəstəkar Saulski, baş rolda Valentina Aslanova.

"DANTENİN YUBİLEYİ" povesti Estoniyada səhnələşdirilərək Tallin televiziya ilə nümayiş etdirilmişdir. Feyzulla Kəbirlinski rolunda SSRİ Xalq artisti Yüri Yarvet çəkilməmişdir.

"DANTENİN YUBİLEYİ" hekayəsi əsasında Türkiyə rejissoru Feyzi Tuna "Aktyorun əsgisi" ("Köhnə aktyor") adlı bədii televiziya filmi çəkmişdir. Baş rolda Fərhan Şensoy. Film 2005-ci ilin yanvar ayında TRT 1 kanalıyla nümayiş etdirilmişdir.

"EVLƏRİ KÖNDƏLƏN YAR". (tele-komediya). Quruluşu

rejissor Ramiz Həsənoğlu. Bəstəkar Emin Sabitoğlu, Mahnıların mətnləri Vəqif Səmədoğlunundur. Rollarda Ceyran Haşimova, Fəxrəddin Manafov, Firəngiz Mütəllibova, Telman Adıgözəlov, Əliağa Ağayev, Səməndər Rzayev, Səyavuş Aslan, Yaşar Nuri, İlham Namiq Kamal, Hamlet Qurbanov, Afaq Bəşirqızı, Ofelya Aslan, Solmaz Qurbanova.

"NİGARANÇILIQ" (Cəlil Məmmədquluzadənin hekayələri əsasında tele-pyes). Quruluşçu rejissor Ramiz Həsənoğlu, bəstəkar Cavanşir Quliyev. Rollarda Yaşar Nuri, Telman Adıgözəlov, Aleksandr Şarovski, Lyudmila Duxovnaya, Murad Yegizarov, Eldəniz Zeynalov, Sənubər İskəndərova.

"Möcüzəli gecə", "Yaşıl maşın", "Yol yoldaşları", "Yuxum qaçıb" radio pyesləri, habelə "Keçən ilin son gecəsi", "Efir görüşü", "Mən, sən, o və telefon", "Cürcü fəmiliası" hekayələri səhnələşdirilərək Azərbaycan radiosuyla səsləndirilmişlər.

Anarın librettosu əsasında bəstəkar Fikrət Əmirov bir pərdəli "NƏSİMİ DASTANI" baletini yazmışdır. Balet 1973-cü ildə Nəsiminin yubiley günlərində Bakıda Respublika sarayında və Moskvada Bolşoy teatr səhnəsində göstərilmişdir. Baletin yaradıcıları - bəstəkar Fikrət Əmirov, rəssam Toğrul Nərimanbəyov, dirijor Nazim Rzaev, baletmeyster Nailə Nəzirova, ifaçılar Çimnaz Babayeva və Vladimir Pletnyov Azərbaycanın Dövlət mükafatına layiq görülmüşlər.

V.ŞEKSİRİN "FIRTINA" pyesi Anarın tərcüməsində 1974-cü il 4 mayda M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik dram teatrında Akademik Milli dram teatrında göstərilmişdir. Quruluşçu rejissor Tofiq Kazımov, rəssamlar İ.Lemeşev, O.İbrahimov, bəstəkar Fərac Qarayev. Baş rollarda Məlik Dadaşov, Şəfiqə Məmmədova, Səməndər Rzayev, Ramiz Məlikov, H.Qurbanov.

OXUDUQLARINIZ

Keçən ilin son gecəsi	3
Qaravəlli	41
Adamın adamı	67
Şəhərin yay günləri	138
Səhra yuxuları	218
Sizi deyib gəlmişəm	285
Təhminə və Zaur	335
Telefon gecələri	391
Evləri köndələn yar (<i>telekomediya</i>)	424
Nigarançılıq (<i>telepyes</i>)	458
Qaranlıq (<i>radiopyes</i>)	486
Efir görüşü (<i>radiohekayə</i>)	492
Yaşıl maşın (<i>radiopyes</i>)	503
Möcüzəli gecə (<i>radiofilm</i>)	523
Yuxum qaçıb (<i>uşaqlar üçün radiopyes</i>)	535
Nəsimi dastanı (<i>libretto</i>)	544
V.Şekspir Fırtına (<i>tərcümə</i>)	550
Tamaşalar haqqında məlumatlar	627

ANAR. Əsərlər. V cild
Bakı, Nurlan, 2005, 690 səh.

Nəşriyyat redaktoru:
KÖNÜL ŞAHBAZOVA
MƏLAHƏT QƏMBƏROVA

Bilgisayar tərtibi:
SEVİNC HÜSEYNOVA

Yığıcı:
ARZU MAHMUDOVA,
SEVİNC HÜSEYNOVA

Yığılmağa verilib: 17.05.2005.
Çapa imzalanıb: 06.07.2005.
Həcmi: 43 ç.v. Format: 60x88 1/2
Ofset çap üsulu
Sayı: 500.
Qiyməti müqavilə yolu ilə

Nurlan Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi